

В. А. П. Б.

17

1330

6

330

NDATIUNEA „REGELE FERDINAND I“.

G

IOAN C. FILITTI

PRINCIPATELE ROMÂNE DE LA 1828 LA 1834

OCUPAȚIA RUSEASCĂ
ȘI
REGULAMENTUL ORGANIC

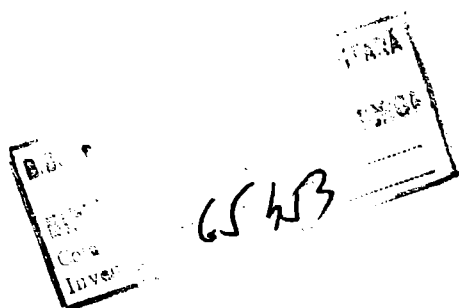
FUNDAȚIUNEA „REGELE FERDINAND I”.

IOAN C. FILITTI

**PRINCIPATELE ROMÂNE
DE LA 1828 LA 1834**

**OCUPAȚIA RUSEASCĂ
ȘI
REGULAMENTUL ORGANIC**

INST. DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA» I. E. TOROȚIU, BUCUREȘTI III

DE ACELAȘ AUTOR

Lucrări privitoare la istoria Românilor.

I. ISTORIA GENERALĂ

1. Despre Negru Vodă. 1924.
2. Banatul Olteniei și Craioveștii. 1932.
3. Despina, princesse de Valachie, fille présumée de Jean Brankovitch. 1931.
4. Mama și soția lui Mihai Viteazul.
5. Neamul Doamnei Neaga și mănăstirea Aninoasa din județul Buzău.
6. Vlădica Luca († 1629), strămoș al poetului Cârlova.
7. O enigmă: cine erau frații cărturari Radu și Șerban Grecianu.
8. Notițe și documente istorice privitoare la principatele române în sec. XIV-XVIII (1. Despre primele steme ale principatelor române. — 2. O ipoteză riscată despre vechimea bisericii Sf. Niculae domnesc din Curtea de Argeș. — 3. Integrități privitoare la banatul Olteniei și boerii Craiovești. — 4. Un hrisov al lui Mihai Viteazul pentru Lupu Mehedințeanu la 1596. — 5. Două acte despre Leca spătarul (ucid 1616). — 6. Două acte privitoare la mazălii din Brăila și R.-Sărat în sec. XVII-lea. — 7. O carte de judecată penală din 1634. — 8. Despre mitropolitul Ungro-Vlahiei Teofil (1637—1648). — 9. Despre satele Albești și Obedin din județul Dolj. — 10. Un raport catolic despre Moldova la sfârșitul sec. XVII-lea. — 11. Din iconografia noastră laică (chipurile lui Grigore I Ghica și Istrate Dabija). — 12. Un grec românizat: stolnicul Ștefănaș Crețu († 1764).
9. Cărți vechi străine, privitoare și la Români. (1. O descriere olandeză a principatelor la 1688. — 2. Memoriile cavalerului de Beaujeu, 1698. — 3. Compilația lui Thomas Salmon, 1724. — 4. «Storia dell'anno», în sec. XVIII-lea. — 5. Călătoria lui Bantaș Kamenski la noi, în 1808. — 6. Descrierea Turciei de G. Margaroli, 1829).
10. Cronicarul Dumitrache, Buc. 1933.
11. O pagină din istoria medicinei în Muntenia, 1784—1828. — Buc. 1929.
12. Corespondența Domnilor și boerilor români cu Metternich și cu Gentz. 1914.
13. Frământările politice și sociale în principatele române dela 1821 la 1828. — Buc. 1932.
14. Principatele române dela 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul organic. 1934.
15. Domniile române sub Regulamentul organic. Buc. 1915.
16. Organizarea Brăilii la 1828—1834. Brăila, 1930.

17. Corespondența consulilor englezi din principatele române, 1828—1836. — Buc. 1916.
18. Notițe istorice privitoare la Muntenia în sec. XIX-lea. (1. Intregiri privitoare la istoria medicinei. — 2. Despre trei acte privitoare la Teodor Vladimirescu. — 3. Două scrisori dela Constantin Negruzzi, din 1829. — 4. Numele de familie al juristului Nestor (Predescu). — 5. Numele de familie al mitropolitului Neofit II (Gianoglu). — 6. Evoluția primului nostru regiment de cavalerie. — 7. Marele logofăt Ioan Slătineanu, ctitorul Brăilii noi. — 8. Retușări la un portret al lui Ion C. Brătianu: alegerea dela 24 Ianuarie 1859 și împroprietărirea dela 1864. — 9. Ceva mai mult despre fostul nostru Consiliu de stat. — 10. Câteva cuvinte despre înființarea curții noastre de casație. — 11. Notiță despre pictorul Mihail Dan).
19. Contribuții la istoria diplomatică a Munteniei în sec. XIX-lea. (1. Notice sur les Vogoridi. — 2. Une lettre du prince de Serbie au prince de Valachie en 1844. — 3. Un raport diplomatique muntean din 1856. — 4. Un émissaire valaque à Paris en 1857. — 5. Une mission roumaine à Belgrade en 1872. — 6. Din călătoria lui Carol I în occident la 1873).
20. Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru, privitoare mai ales la institutul Lazaro-Otetelișanu din Craiova.

II. ISTORIA DREPTULUI PUBLIC (vezi și n-os 13, 14, 15).

21. România față de capitulațiile Turciei, 1915.
22. Reforma fiscală a lui Constantin Vodă Mavrocordat. 1928. (Fragment dintr'un studiu, ce va apărea despre vechea noastră organizare fiscală).
23. Vechiul drept penal român. Ediție revăzută, 1934. La sfârșit, Intregiri privitoare la vechea organizare judecătorească.
24. Contribuții la istoria justiției penale în principatele române. (Organizarea judecătorească și procedura penală). 1928. (În colaborare cu D. I. Suchianu).
25. Despre vechea organizare administrativă a principatelor române. 1929.
26. Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă, la 1863.
27. Des origines du régime représentatif en Roumanie jusqu'en 1866.
28. Izvoarele constituției dela 1866. (Originile democrației române).
29. Fragmente privitoare la istoria proprietății solului:
 - a) «Preadalica să nu fie». 1932.
 - b) Despre «legătura» lui Mihai Viteazul. 1932.
 - c) Cultivatori liberi și oameni dependenți în principatele române în sec. XV—XVII. — 1933.
 - d) Proprietarii solului în principatele române.
 - e) Cu privire la câteva chestiuni de drept vechi românesc. 1930.
30. Evoluția claselor sociale în trecutul principatelor române. În Arhiva pentru știința și reforma socială, anii V și VI (studiu de revizuit și de sfârșit). Un rezumat, sub titlul «Clasele sociale în trecutul românesc», 1925.
31. Despre Consiliul legislativ:
 - a) Originea și menirea Consiliului legislativ. 1927.

- b) Ierarhia funcțiilor, armonizarea salariilor și situația constituțională a Consiliului legislativ. 1927.
- c) Cum a fost înțeles Consiliul legislativ. 1929.
- d) Le Conseil législatif de Roumaine. Paris 1929 (în colaborare cu G. Vrăbescu).

III. ISTORIA BISERICII.

- 32. Așezământul cultural al mitropolitului Dositei Filiti. dela întiințare (1827) până la 1910. Buc. 1910.
- 33. Biserici și ctitori (43 biserici din Muntenia) 1932.
- 34. Biserica Sf. Dumitru din București (strada Carol) 1932.
- 35. Alte contribuții :
 - a) O lămurire despre mitropolitul Munteniei, Cosma Popescu, și biserica din Ursoaia (județul Buzău). 1933.
 - b) Bisericile boerilor Dedulești din județul R.-Sărat. 1933.
 - c) O psaltire din 1817.

IV. DOCUMENTE.

- 36. Documente privitoare la epoca regulamentară :
 - a) Doc. diverse (în Conv. lit. 1908, p. 506 și 1909, p. 550 și 562 ; în Revista de ist., arheol., filol. 1910, p. 192).
 - b) Jurnale inedite ale obșteștii extraordinare adunări de revizie a Regulamentului organic al Moldovei (Revista de ist., arheol. și filol. 1909, p. 33 și în Conv. lit., 1926, p. 514).
 - c) Primele convenții între principatele române. (În revista Viața românească, 1908, p. 178).
 - d) Despre abuzurile consulilor în epoca regulamentară. (În revista Viața românească, 1910. p. 339).
- 37. Turburări revoluționare în Țara Românească, între anii 1840—1843. Buc. 1911.
- 38. Din arhivele Vaticanului. Buc. 1913. Două volume.
- 39. Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France, de 1728 a 1810.
- 40. Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino. (Regește a 750 documente, cu o introducere despre Cantacuzini în sec. XI—XVII și cu un excurs despre câteva familii grecești din principatele române).
- 41. Condica Poenarilor-Almăjeni. Extras din Arhivele Olteniei, 1929.
- 42. Arhondologia Munteniei la 1822—8. (În revista Arhivelor, nr. 4 din 1927).
- 43. Catagrafia oficială de toți boerii Țării Românești la 1829. Buc. 1929.
- 44. Arenda moșiilor în Muntenia la 1831 și 1833. Populația Munteniei la 1857. Buc. 1931.
- 45. Din vremea lui Grigore Vodă Ghica, 1822—8 : a) proiect de reformă din 1822 (în Arhivele Olteniei, 1931, p. 247—252) ; b) regulamentul de administrație din 1823 (ibid., 341—6).

P R E F A Ț Ă

Prin grația M. S. Regelui Carol II, ocrotitorul tuturor străduințelor culturale, închei ciclul cercetărilor, începute acum 30 de ani¹⁾, asupra Principatelor române în vremea Regulamentului organic.

Sunt cuprinse în trei volume, care n'au putut să apară în ordinea cronologică a faptelor.

1. Partea introductivă, sub titlul „Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828”, s'a publicat, în 1932, de așezământul Ion C. Brătianu.

2. Ocupația rusească de la 1828 la 1834 și Regulamentul organic, fac obiectul cărții de față.

3. Studiul despre „Domniile române sub Regulamentul organic, de la 1834 la 1848”, s'a premiat și editat de Academia română, încă din anul 1915.

Aceste încercări de sinteză, cu privire la istoria originilor României moderne, lasă deschis, firește, un vast câmp de rodnică activitate în materialul, încă bogat, al arhivelor noastre, și mai ales al celor rusești, când vor deveni accesibile.

I. C. F.

Iunie 1934.

¹⁾ Cu teza de doctorat prezentată Facultății de drept din Paris la 1904: «Les principautés roumaines sous l'occupation russe, 1828—1834». Cu toate marile ei lipsuri și scăderi, lucrarea a fost premiată, subiectul fiind nou pentru străini.

CARTEA I

OCUPAȚIA RUSEASCĂ ȘI ELABORAREA REGULAMENTULUI O R G A N I C

(fine Aprilie 1828 — Noembrie 1831)

PARTEA I.

PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN VREMEA RĂZBOIULUI RUSO-TURC DELA SFÂRȘITUL LUI APRILIE 1828 LA SEPTEMBRIE 1829.

TITLUL I.

RĂZBOIUL RUSO-TURC DELA 1828—1829 ȘI TRATATUL DELA ADRIANOPOL DIN SEPTEMBRIE 1829

Am arătat aiurea ¹⁾ în ce condiții trupele mareșalului Wittgenstein trecură Prutul la 25 Aprilie/7 Mai 1828, parte intrând în Iași în aceeași zi. „La această veste“, — scrie bancherul-baron Meitani lui Hakenau ²⁾, la 28 Aprilie/10 Mai — „toți Turcii au fost cuprinși de o mare frică, și departe de a se mai gândi la invazia „nea Țării Românești, li se părea că și văd pe Ruși la porțile „cetăților lor“. Grigore Vodă Ghica, sfătuit de Gentz, părăsi Bucureștii în acea zi la ora 2 dimineața ³⁾. Meitani, în scrisoarea amintită, povestește plecarea: „Domnul nostru a fost foarte afabil „cu toți boerii până în momentul plecării sale. A numit caimacam

¹⁾ *Frământările politice și sociale în Principatele române dela 1821 la 1828*, Buc. 1932, pag. 173—6 și 179.

²⁾ Fleischhagl de Hakenau, consul austriac dela Ian. 1810—Sept. 1832.

³⁾ *Hurmuzaki-Iorga*, X. 446.

„pe mitropolitul. Acesta, ca și mai mulți boeri, l-au însoțit până la „barieră. Mai toți au vărsat lacrimi“⁴⁾). Consulul prusian Kreuchely pretinde că Domnul ar fi fost însoțit de blestemul majorității locuitorilor⁵⁾). (Cu o zi înainte, Hakenau scrisese divanului că părăsește Țara Românească, încredințându-i averea și siguranța supușilor austriaci și amintindu-i că și boerii găsiseră, în împrejurări grele, „un asile sûr et tranquille sous l'égide du gouvernement paternel de S. M. I. et R. Apostolique“⁶⁾).

În ziua chiar a trecerii Prutului, Wittgenstein dădu o proclamație⁷⁾ dată din cartierul general dela Vadul lui Isac, care fu citită, duminicile, în toate bisericile principatelor: „Legiunile „monarhului protector al destinelor voastre, trecând peste hotarul „țării, vă aduc toate chezașiile pentru păstrarea ordinii și a siguranței depline..... Războiul pe care Rusia l-a declarat Porții „n'are alt scop decât satisfacerea celor mai drepte plângeri și executarea tratatelor celor mai solemne... Legile, obiceiurile strămoșești, proprietățile, dreptățile sfintei credințe, care ni este comună, vor fi respectate și ocrotite. Pentru a ajunge mai iute la „acest scop, împăratul m'a însărcinat de a așeza „fără întârziere, în „principate, o administrație centrală provizorie, al căreia șef e numit „sfetnicul privat, comitele Pahlen. Depozitar al încrederii M. S., „el va exercita de aci înainte printre voi funcțiile de președinte „plenipotențiar al divanurilor Țării Românești și Moldovei... Con- „formați-vă cu mărinimoasele intenții al căror organ mă simt felicitat de a fi, și veți dobândi noi titluri la bună voința M. S.“

Domnul Moldovei, Ioniță Sturdza, fu dus sub escortă în Basarabia, iar ante garda armatei, comandată de generalii Geismar și Roth, înaintă spre București. Aflând de fuga lui Grigore Vodă Ghica, Roth îi trimise un emisar, care-l ajunse de pe urmă la Câmpina și-l hotărî să revie în capitală, asigurându-l că va fi pus la adăpost de orice primejdie, atât din partea Turcilor, cât și

⁴⁾ Ac. rom., rap. consul. inedit. Arh., St. Cond. 117 f. 109. — Col. Papazoglu, Ist. fundării orașului București, p. 61.

⁵⁾ Hurmuz. X. 446.

⁶⁾ Hurmuz. X. 612. XVII (rapoarte consulare franceze) 65. — Arh. St., Adm. vechi, No. 270.

⁷⁾ Ac. rom. Ms. 1080 f. 149. — D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Ghe-nadie Petrescu, Acte și doc. relative la istoria renașterii României, I. 308. — Hurmuz. S. I. vol. 4, p. 328.

a oricăror alte persoane rău intenționate⁸⁾). Tot de pe drum, generalul Geismar scrisese, la 29 Aprilie, și mitropolitului Grigore, fost caimacam, dându-i încredințări liniștitoare și rugându-l să transmită omagii banului „Barbo de Vacaresco, comme à une ancienne connaissance“⁹⁾). Geismar și Roth intrară în București la 30 Aprilie/12 Mai și-și așezară cuartierul în casa Romaniti¹⁰⁾ (azi ministerul finanțelor). Boerii redactară o adresă de recunoștință și de devotament către țară, asigurând că vor da tot concursul trupelor imperiale¹¹⁾).

Manifestul prin care Turcii căutară să pue dreptatea de partea lor¹²⁾, nu împiedică pe Ruși de a începe îndată rechizițiile pentru podul ce voiau să arunce peste Dunăre¹³⁾. La 5/17 Mai, țarul Nicolae trecu și el Prutul și însărcină pe Wittgenstein să trimită divanelor o adresă¹⁴⁾ în care, referindu-se la proclamația dela 25 Aprilie, zicea: „Această proclamație vă dă dreapta măsura a bine-voitoarei îngrijiri a curții imperiale pentru buna stare „a țării voastre și vă arată, tot deodată, linia precisă a datoriilor „ce sunteți chemați a îndeplini. Îndeplinindu-le în totul, veți contribui la realizarea intențiunilor părintești ale împăratului și veți asigura patriei voastre folosul binefacerilor ce vor izvorî din continuarea înaltei protecții a Rusiei...“ La 7/19 Mai, țarul era la Ismail, iar a doua zi în fața Brăilii¹⁵⁾ și tot atunci începea invadarea cetății Giurgiu¹⁶⁾. La 10/23, boerii Moldovei scriau lui Pahlen, rugându-l să intervie pentru ca o delegație a lor să fie primită de țară la cartierul general, dorință ce nu li-a fost împlinită¹⁷⁾).

La rândul său, cancelarul Nesselrode scrisese divanului la 25 Mai, din Bolgrad¹⁸⁾, mulțumind boerilor pentru adresa de credin-

⁸⁾ C. G. Mano, *Doc. privitoare la familia Mano*, p. 413. — *Hurmuz*. X. 445—8.

⁹⁾ Arh. St. Cond. 117 f. 130 v—o. *Erbiceanu. Ist. mitrop. Mold.* 437—8, cu data greșită 19 Aprilie.

¹⁰⁾ *Hurmuz*. X. 447. — *Iorga, Inscriptii*, II. 368.

¹¹⁾ *Anul 1848 în Principatele române*, II, 455—6.

¹²⁾ Ac. rom. Ms. 323 f. 139. — Ms. 1080 f. 150.

¹³⁾ *Hurmuz*. X. 448 n. 5.

¹⁴⁾ Datată dela Capitan-pașa, 17 Mai (st. n.), *Hurmuz*, S. I, vol. 4, p. 331.

¹⁵⁾ *Hurmuz*. XVII. 67. — *Iorga, Acte și frag.* II, 728.

¹⁶⁾ *Hurmuz*, XVII, 68.

¹⁷⁾ *Erbiceanu*, o. c., 438.

¹⁸⁾ Ac. rom. Ms. 1080 f. 164. — *Hurmuz*. S. I, vol. 4, 331. — *Vaillant, La Roumanie*, II, 344.

ță către țar, cu prilejul intrării trupelor rusești în principate. „Sim-
„țimintele ce ați exprimat M. S. i-au pricinuit o adâncă mul-
„țumire..... Știți că scopul său nu este și n'a fost nici odată de a-și
„întinde stăpânirea în dauna provinciilor vecine. Destinele voas-
„tre sunt, dar, la adăpost de orice proiecte de cucerire". Ca o con-
cluzie a acestor adrese de mulțumiri și de încredințări liniștitoare,
Țara Românească fu silită să contracte un împrumut de zece mi-
lioane lei vechi, plătibili câte un milion pe an, pentru întâmpina-
rea cheltuelilor oștilor împărătești ¹⁹⁾).

Isaccea cade la 11 Iunie stil nou, de față fiind țarul ²⁰⁾. Brăila
rezistă până la 5/17 ale lunii ²¹⁾, iar trei zile în urmă se și dă
predlojenia pentru dărâmarea cetății ²²⁾. Rușii trec Dunărea și ase-
diază Șumla și Varna. Silistra ține în loc pe generalii Roth, Lan-
geron și Rüdiger. La 24 August pornește în ajutor, dela Focșani,
divizia generalului Repninski ²³⁾. Tot atunci, generalul Geismar
stătea în defensivă la Craiova ²⁴⁾. În luptele de guerilla ce se dă-
deau de Turci în Oltenia, se disting pandurii români, comandați
de Mihai Ciupagea, Ion Solomon, Gh. Magheru, Nicolae Verbi-
ceanu. După ce Cerneții a fost ars de Turci ²⁵⁾, Magheru câștigă
o luptă la Șișești, la poalele Carpaților, între Gorj și Mehedinți,
primind dela Ruși o decorație și o sabie ²⁶⁾, apoi se distinge, îm-
preună cu Ciupagea ²⁷⁾, în lupta dela Băilești, la 14/26 Septem-

¹⁹⁾ *Hurmuz.* S. I, vol. 4, p. 331—2. — Intervenția lui Pavel Pisani c. mitrop. Mold. pentru aprovizionări, la *Erbiceanu*, 280.

²⁰⁾ *Hurmuz.* XVII, 75.

²¹⁾ *Ibid.* 77. — *Iorga, Acte și frag.*, II, 727. — *Alex. Papadopol-Calimah, Studiu asupra lucrării lui Zablotzkii Desiatkowskii despre Kisseleff.* In *An. Ac. rom.*, seria 2, secț. ist. vol. 9, p. 71. — *Freiherr von Moltke, Der russisch-türkische Feldzug in der europäischen Türkei*, 1828—9, Ed. 1, 1845; a 2-a, 1877. — P. publicațiile de polemică militară între contele Tolstoi și Victor Magnier la 1829, vezi *I. C. Filitti, Domniile române sub Regulamentul organic*, bibliografia, sub acele nume, și *Pompiliu Eliade, Ia Roumanie au XIX-e siècle*, II, 13. — Două buletine de război din Iunie 1828, în *Uricar*, XIX, 199, 202.

²²⁾ *Arh. St. Buc. Admin.* vechi, dosar 18.

²³⁾ *Filitti, Corespondența consulilor englezi din principate*, 9.

²⁴⁾ *Hurmuz.* XVIII, 94.

²⁵⁾ La 6 August după povestirea unor bătrâni panduri cari participaseră la lupte (*Rev. ist., arheol., filol.*, anul I, vol. I, p. 170—6). La începutul lui Sept., după rap. consular francez (*Hurmuz.* XVII, 96).

²⁶⁾ *Anul 1848 în principatele române*, V, 178—180.

²⁷⁾ *Ion Ghica, Polcovnicul Ioniță Ceganu.* — *Arh. Stat., Cond. domnească* 117, f. 136 v-o.

brie²⁸⁾). Calafatul a fost ocupat de Ruși în Octombrie²⁹⁾ și în aceeași lună, la 11/23, cade și Varna³⁰⁾. Turnu-Măgurele este luat abia la 11 Februarie st. n. 1829³¹⁾. Tot atunci generalul Diebici înlocuiește pe mareșalul Wittgenstein în comanda superioară a trupelor³²⁾. Lucrările împotriva Silistrei sunt conduse acum de generalul Berg³³⁾.

Cu ajutorul pandurilor, Turcii sunt înfrânți, la 26 și 27 Mai³⁴⁾, la Cireșu, aproape de Bahna și la Simianu, aproape de Cerneți³⁵⁾. În noaptea de 27 spre 28 Mai, Geismar ocupă prin surprindere fortul dela Rahova³⁶⁾. Victoria dela Șumla, unde se distinge Kisseleff, la 30 Mai/11 Iunie³⁷⁾, hotărăște de soarta războiului. Silistra cade în fine la 6/18 Iunie³⁸⁾. Diebici trece Balcanii și Adrianopole este ocupat la 8/20 August³⁹⁾. Tot la 8 și 9 August, pandurii bat pe Turci la Schela Cladovei⁴⁰⁾. Pierderile armatei rusești în cursul războiului fuseseră enorme, din cauza bolilor și a dezorganizării serviciilor sanitar și de intendență⁴¹⁾.

Războiul ruso-turc coincisese cu expediția franceză în Egipt. Diplomăția austriacă se sforța a dovedi că expediția rusească era o greșală din chiar punctul de vedere al intereselor rusești⁴²⁾. Alianța europeană din anii 1813 și 1814 se desfăcuse, socotia Metternich⁴³⁾, la 1823, din cauza Angliei, și efectele ei fuseseră distruse prin acordul anglo-rus dela 1826, la care se alipise și Franța la 1827. Această triplă făcuse numai jocul Rusiei, în dauna

28) *Hurmuz*. XVII. 108. — Greșit în Dec., după povestirea dela 1848 (Anul 1848 l. c.).

29) *Hurmuz*. XVII. 117.

30) *Ibid.* 115.

31) *Ibid.* 136.

32) *Ibid.* 140.

33) *Filitti*, l. c.

34) *Curierul românesc* dela 24 Iunie/6 Iulie 1829.

35) *Rev. ist., arheol., filol.*, anul I, vol. I (1882), p. 170—6.

36) *Filitti*, l. c.

37) *Hurmuz*, XVII. 183.

38) *Ibid.* 184. — Acad. rom. Ms. 1138 f. 256. — *Erbiceanu*, o. c. 443-4. — *Papadopol Calimah*, l. c. 72.

39) *Hurmuz*. XVII. 208.

40) *Curierul românesc*, 19/31 Aug. 1829, p. 165.

41) Scrisoarea unui ofițer francez din Petersburg, 1834, în *Revue historique* VIII (1931), p. 27-8.

42) *Memoriile lui Metternich*, ed. Klinkowstroem, IV. 499.

43) *Ibid.* 602.

intereselor generale ale Europei. Cancelarul austriac voia să revie la înțelegerea celor cinci puteri „pour la conservation de la santé publique”. Vina că imperiul otoman se afla scos de sub garanția generală a Europei și că Europa era amenințată și de „liberalismul politic”, era a Angliei. Aceasta trebuie să revie asupra politicii ei ⁴⁴). „La Russie est une puissance toujours voulant et qui, par conséquent, est toujours inquiète” ⁴⁵). Austria voia „le rétablissement „d'un état de paix générale que nos constants efforts n'ont su „maintenir” ⁴⁶). Toate zvonurile care puteau insufla Rusiei temeri de a continua războiul, erau pe placul lui Metternich. El scria: „O „nouă și mare greutate așteaptă pe Ruși în 1829: e sleirea și ruina „totală a celor două principate dunărene. O administrație fără „exemplu a distrus acolo cea mai mare parte a izvoarelor de bogă- „ție pentru prezent și viitor. Câmpiile au rămas necultivate și vitele „de jug necesare aprovizionării nu se mai găsesc”. Metternich voia să provoace o alianță generală europeană în contra Rusiei, și jocul său, la începutul anului 1829, reușise să convingă pe Nesselrode că nu va mai avea de luptat pe viitor cu Turcia singură și că trebuie să se apropie iar de Austria ⁴⁷). Planul cancelarului austriac nu reuși însă și războiul ruso-turc continuă cu mai multă energie încă. Divanul din București, de câte ori afla de o victorie ru-sească, se grăbia să felicite pe președintele deplin împuternicit, exprimând dorința de a fi învrednicit și pe viitor cu „înștiințări ase-menea vestitoare de bucurie..., folositoare într'adevăr și către na-ția românească ⁴⁸).

Cu ocuparea Adrianopolei, îngrijorarea Austriei crescuse. „Exclu-zând teritoriul european al Turciei, scria Metternich, de sub ga-ranția generală a statelor europene, s'a făcut o mare greșală. A „doua greșală, mai gravă prin urmările ei, a fost de a subordona... „afacerile Turciei bunului plac al marelui și puternicului ei vecin. „Până unde e Anglia hotărâtă să împingă această indiferență? E „dispusă, da ori nu, să considere ceea ce mai rămâne imperiului „otoman, ca pus sub supravegherea politicii europene? Voi-va ea, „pe cât o voim și noi, conservarea acestui imperiu? Austria nu

⁴⁴) *Ibid.* 595.

⁴⁵) *Ibid.* 529.

⁴⁶) *Ibid.* 515.

⁴⁷) *Ibid.* 592. — *Gervinus*, *Histoire du XIX-e siècle*, XV. 181.

⁴⁸) *Arh. St. Cond. domn.* 117 f. 138.

„întrește și nu va ținti niciodată să se întinză în dauna vecinilor ei. „Împăratul nu cere nimic dela nimeni, dar trebuie să doriască, în „baza unei bune credințe reciproce, ca alții să nu se bizue, în încăl- „cările lor progresive, pe ceea ce nu se poate numi decât comple- „zență europeană“.

Țarul primise mediația Prusiei, care trimisese, încă din Iu- lie, pe generalul Müffling în misiune extraordinară la Poartă. An- glia, câștigată în fine de Metternich, ar fi vrut ca întreagă Europa să se manifeste în favoarea Turciei. Negocierile puterilor nu opri- seră însă pe Rusia de a înainta. Nesselrode, sprijinit de Prusia, aruncă toată vina războiului asupra puterilor care nevoiseră pe Rusia să-și caute singură dreptatea și dădu cheazășie mărimii țar- ului care, făcând un pas mai mult, putea distruge imperiul oto- man ⁴⁹).

Nu cunosc proiectul de tratat înfățișat de Rusia Porții după ocuparea Adrianopolei. Din instrucțiunile date de Poartă plenipo- tențiarilor ei la 31 Aug. (12 Sept.), se vede însă că Poarta ar fi vrut să nu cedeze teritoriile dela stânga Dunării, nici forturile din Asia Mică și din Sârbia și să nu lase Rușilor Silistra ca garanție pentru plata indemnizației de război. De asemenea, socotia că i se „anulează aproape în întregime drepturile de administrație“ asu- pra principatelor române ⁵⁰).

Efectul condițiilor rusești asupra Angliei se vede din rapor- tul dela 3/15 Sept. 1829 (a doua zi după încheerea, de care se vede că n'avea cunoștință, a tratatului dela Adrianopole) al am- basadorului ei dela Constantinopol. Găsește că proiectul de tratat nu se potrivește cu spiritul împăciuitoare manifestat de țar în dife- rite rânduri. Prelungirea ocupației rusești în Rumelia cu 6—8 luni după încheerea păcii, iar în principate pe un termen de zece ani, i se pare exorbitantă și însemnează că „acestea trebuie privite ca pierdute pentru totdeauna de Turcia“. Apoi, proiectul rusesc ar reduce imperiul otoman la teritoriul din jurul Constantinopolei ⁵¹).

De altă parte, un raport din 14/26 Sept., al ambasadorului englez din Viena, ni arată instrucțiunile pe care, după ocuparea A- drianopolei, Metternich le dăduse agentului său dela Țarigrad. Con- dițiile puse de Ruși păreau fatale pentru neatârarea Turciei.

⁴⁹) Citații în *Gervinus*, o. c., XV. 263 sq., 266 sq.

⁵⁰) *Filitti*, *Coresp. consulilor engezi*, 66—72.

⁵¹) *Ibid.* 12—13.

Concesiile cerute în Asia Mică îngăduiau oricând armatelor rusești să porniască asupra Țarigradului. Stipulațiile privitoare la Sârbia, înființau un „stat independent, formidabil prin spiritul războinic al locuitorilor”. În fine, ocuparea principatelor române pe timp de zece ani, părea cancelarului austriac tot una cu alipirea lor către Rusia, căci „oricine cunoaște politica moscovită nu poate crede că după o atât de lungă ocupație, Rusia va consimți la evacuare”. Tot atât de dăunătoare intereselor sultanului, erau șocotite la Viena și dispozițiile care îngăduiau lui Diebici să nu evacueze teritoriul turcesc decât după plata despăgubirilor datorite negustorilor ruși, iar generalului Paskievici să-și păstreze pozițiile militare timp de opt luni după ratificarea tratatului. Metternich era de părere că toate puterile aveau deopotrivă interes la păstrarea neatârării imperiului otoman, ca făcând parte din sistemul general așezat la 1814 ⁵²⁾.

Așa dar, Austria și Anglia erau acum complet de acord. Memoriile ducelui de Wellington sunt însă martore că Turcia se găsea la dispoziția lui Diebici, cu atât mai mult cu cât ea se afla într'un moment de reorganizare a oștirii.

Nesselrode putea scrie mai târziu marelui duce Constantin, că nici o putere nu s'ar fi opus intrării Rușilor în Constantinopol și că numai voința țarului opri mersul triumfal al lui Diebici în Septembrie 1829.

Tratatul dela Adrianopole ⁵³⁾, încheiat la 2/14 Septembrie, nu se ocupa de chestiunea grecească. Aceasta avea să fie rezolvată cu acordul celorlalte puteri.

Hotarul împărățiilor, dela gura Prutului „suivra le cours du Danube jusqu'à l'embouchure de St. Georges, de sorte qu'en laissant toutes les îles formées par les différents bras de ce fleuve en possession de la Russie, la rive droite en restera, comme par le passé, à la Porte ottomane”. Vasele de comerț ale celor două state vor putea naviga libere pe întreaga Dunăre „et ceux portant pavillon ottoman pourront entrer librement dans les embouchures de Kilia et de Soulina; celle de St. Georges demeurera commune aux pavillons de guerre et marchands des deux puissances, mais les vaisseaux de guerre russes ne pourront, en remontant le Danube, dépasser l'endroit de sa jonction avec le Pruth”.

⁵²⁾ *Ibid.* 11—12.

⁵³⁾ *Doc. renașt.* I. 318.

Tratatul dela Turcmanciai, privitor la hotare în părțile Persiei, e confirmat.

Se garantează principatelor române privilegiile hărăzite prin tratatele anterioare ruso-turce și prin hatișerife: libertatea cultului, administrație națională autonomă, libertatea negoțului.

Dardanelele sunt deschise vaselor de comerț ale tuturor puterilor ce se află în pace cu Poarta.

Turcia va plăti despăgubiri Rusiei, în sumă de 1.500.000 galbeni olandezi, în timp de 18 luni, aceasta pentru pierderile suferite de negoțul rusesc de când cu războiul dela 1806, iar pentru despăgubirea de război a ultimei campanii, va urma o înțelegere ulterioară.

Poarta aderă la tratatul franco-anglo-rus dela Londra din 24 Iunie/6 Iulie 1827.

Prin actul separat relativ la principate, încheiat în aceeași zi ⁵⁴⁾, se stipula că hotarul sudic al principatelor îl va forma thalwegul Dunărei. Turcia va restitui principatelor orașele cu teritoriile lor ce ocupă în stânga fluviului. Se împlini astfel dorința exprimată în Muntenia la 1792 și 1821 ⁵⁵⁾. Musulmanii cari aveau pământuri în acele părți, le vor vinde în termen de 18 luni. Domnii vor fi aleși pe viață. Ei vor cărmui afacerile interne ale principatelor în deplină autonomie și în înțelegere cu divanele. Guvernul principatelor „jouissant de tous les privilèges d'une administration intérieure indépendante, pourra librement établir des cordons sanitaires et des quarantaines". Pentru paza carantinelor, a hotarelor și păstrarea ordinii interne, guvernul fiecărui principat va putea întreține un număr de oameni armați „strict necesar" pentru ajungerea acelor scopuri. Principatele erau scutite pe viitor, conform dorinței lor, ⁵⁶⁾ de greaua sarcină a furniturilor către Poartă, al căreia „cheler" încetau de a fi. În schimb, vor plăti anual Porții, în afară de haraci, idiyê și rekiabyê (conform hatișerifului dela 1802), încă o altă sumă, al căreia quantum rămânea de fixat. De asemenea, la fiecare domnie nouă, avea să se plătiască Porții o sumă egală cu tributul pe un an. Restricții la libertatea negoțului vor fi numai acelea pe care Domnul și divanele le vor judeca „neapărate pentru a asigura aprovizionarea țării". Locuitorii principatelor „vor putea naviga

⁵⁴⁾ Ibid. 326.

⁵⁵⁾ I. Filitti, Frământările, 15 n. 4; 59, 84, 90.

⁵⁶⁾ Ibid. 28, 78.

liber pe Dunăre cu propriile lor vase". Principatele erau scutite de impozite pe doi ani. În fine, Poarta se obliga solemn „să confirme regulamentele administrative care, în timpul ocupațiunii celor două provincii de armatele imperiale⁵⁷⁾, vor fi fost alcătuite după dorința exprimată de adunările celor mai notabili locuitori ai țării, și care, în viitor, vor servi de bază regimului interior al celor două provincii, întrucât, bine înțeles, zisele regulamente n'ar jicni întru nimic drepturile de suzeranitate ale Sublimei Porți".

Un alt act separat⁵⁸⁾, relativ la evacuarea principatelor și la plata indemnitațiilor pentru pierderile suferite de negoțul rusesc și pentru cheltuelile războiului, semnat tot la 2/14 Septembrie, hotărâ că despăgubirea de 1½ milion se va plăti în patru tranșe: 100.000 la ratificare, 400.000 după șase luni, câte 500.000 din șase în șase alte luni. A doua despăgubire fu fixată la 10 milioane galbeni olandezi, ce se vor plăti „d'après le mode de paiement qui sera déterminé par S. M. L'Empereur de toutes les Russies, sur le recours que la S. P. fera à sa générosité et à sa magnanimité". Teritoriul otoman va fi evacuat de Ruși treptat, pe măsură ce se vor aplica de Turci dispozițiile tratatului dela Adrianopole. Silistra și principatele „seront gardées en dépôt par la Cour Impériale de Russie jusqu'à l'entier acquittement de la somme que la Porte ottomane s'est engagée de payer...".

Ocupațiunea rusească a principatelor, ce urmează până la 1834, este rezultatul acestei stipulațiuni.

Învinsul era Metternich⁵⁹⁾.

Marele comandir al armatei a doua vestește la 7 Septembrie 1829⁶⁰⁾ pe președintele deplin împuternicit, de încheierea, la 2/14 Septembrie, a tratatului dela Adrianopole. Vestea ajunse la București la 19 Septembrie seara, iar a doua zi avu loc un Te-Deum și o recepție, la care președintele declară că fără mediația Prusiei, războiul ar fi continuat⁶¹⁾.

Boerii se grăbiră, firește, a mulțumi țarului pentru binefacerea ce tratatul cuprindea pentru țara lor. „Depuis Pierre le Grand, les souverains de Russie ont attaché les Principautés.. à leur

⁵⁷⁾ Până la achitarea de către Turcia a despăgubirilor de război.

⁵⁸⁾ *Doc. renașt.* I, 329.

⁵⁹⁾ *Gervinus*, I. c. 276—7.

⁶⁰⁾ *Arh. St. Cond. domn.* 117 f. 105 și *Adm. vechi*, No. 1584.

⁶¹⁾ *Hurmuz*. X. 450.

grande et généreuse politique..... V. M. I. a mis le comble à ces bienfaits par les stipulations d'Andrinople qui, en dotant ces pays d'une administration régulière, lui ont donné... des garanties positives contre l'arbitraire, sous la protection tutélaire de la Russie..."⁶²⁾ Diebici li răspunse „în numele Impăratului" la 28 Septembrie⁶³⁾.

Relațiile oficiale între Turcia și Rusia fură reluate în Noembrie 1829, prin numirea lui Orlov ca ambasador rusesc la Poartă. Abia atunci predă pașa din Giurgiu această cetate⁶⁴⁾.

În momentul acela partidul politicii anti-turcești în Rusia, în frunte cu Pozzo di Borgo, era în minoritate. La începutul anului 1830, acest partid găsea un ecou întrucâtva la Berlin și mai ales la Paris, unde se examina chiar posibilitatea unor schimburi teritoriale, Franța luându-și partea în occident⁶⁵⁾. Majoritatea, în Rusia, nu voia prăbușirea Turciei, căci ar fi silit „à faire des conquêtes beaucoup trop étendues, ou à fonder de nouveaux états qui, par leur puissance, leur civilisation, leur industrie et leur prospérité, auraient bientôt rivalisé avec la Russie". Prefera ca Turcia să rămână într-o stare „où elle ne pourrait vivre que sous la protection de la Russie et n'écouter que ses désirs"⁶⁶⁾.

De altfel, nici Austria n'ar fi consimțit la întinderi teritoriale ale Rusiei. Ea se înclină însă în fața urmărilor firești ale tratatului de la Adrianople, a căruia încheiere n'o putuse împiedica.

⁶²⁾ Acad. rom. Ms. 1080 f. 447.

⁶³⁾ *Ibid.* f. 228. — *Hurmuz.* S. I. vol. 4, p. 336.

⁶⁴⁾ La 4 Nov. st. nou (*Hurmuz.* XVII. 225).

⁶⁵⁾ *Gervinus*, XV. 276—7.

⁶⁶⁾ Citații, *ibid.* 258—9.

TITLUL II.

PREȘEDINȚIA CONTELUI PAHLEN.

(Sfârșitul lui Aprilie 1828 — Februarie 1829).

Indată ce Rusia hotărî războiul contra Turciei, instrucții imperiale fură date mareșalului Wittgenstein cu privire la ocuparea și organizarea principatelor¹⁾. Domnitorii Sturdza și Ghica, fiind „aleși din boerii locali, fără să fi luat parte și Rusia, contrar tratatelor“, vor fi îndată îndepărtați „lăsându-i să locuiască unde „vor în principate“. Acei principii „și-au atras asupra-le prin purtarea lor, extrema nemulțumire“ a țarului și de alt-fel, prin convenția dela Akerman „sunt hotărîte multe îmbunătățiri pentru a-mândouă principatele, căroră nu li s'a făcut încă nici un început“, printre care și „regula alegerilor viitoare la domnie“. În locul Domnilor „principatele, până la terminarea războiului, se vor administra sub comanda d-voastre“, după sistemul urmat în timpul precedentelor ocupații rusești. „Locul și autoritatea principelui, în „ultimul război, s'au atribuit președintelui amânduror divanelor, „care se alege de autoritatea imperială și fiindcă el în totdeauna rezida la Iași, de aceea la București se numia un vice-președinte, „după alegerea și întărirea comandantului suprem. Aceeaș măsură „trebuie introdusă acum, cu o singură schimbare, că președintelui să „i se dea numirea de președinte plenipotențiar, pentru care post „am ales pe consilierul intim comitele Pahlen....“. Atribuția principală a administrației provizorii avea să fie aprovizionarea armatei. „Pentru a face această sarcină pe cât se poate mai ușoară, „trebuie cea mai severă echitate și o priveghere neadormită..., ca „nu cumva gradele militare.. să-și permită a le cere arbitrar... În „urma celei mai mici reclamațiuni pentru o urmare contrarie, a se „reprima sever vinovații, ca prin aceasta, garantând pe locuitori,

¹⁾ *Hurmuz. S. I. vol. 4, p. 333, fără lună și zi.*

„a-i face să-și împlinească datoria cu zel, căci în timpurile de mai „nainte s'au văzut exemple că dâșșii..., neavând mijloace pentru „a-și procura hrana pentru sine, cum și boilor sau cailor lor, lăsau „totul și scăpau prin fugă, din care cauză țara treptat se despopula, „se pustia, iar noi întâmpinam îndoite greutateți de transport“. „Veniturile ce intră în casieriile principatelor vor fi întrebuințate în „folosul armatei“. „Principatele vor procura fără plată fân și nu- „mărul necesar de podvoade la ȳrecerea armatelor, sau pentru „transportul bolnavilor“. „Vă dau..... drept de a face cereri extra- „ordinare, cât de împovăraătoare ar fi, dacă numai dela aceasta va „depinde reușita planurilor voastre militare“.

În vederea întocmirii tablourilor de mijloacele țării, pentru aprovizionarea oștilor împărătești, fuseseră trimiși în principate, încă din Martie, colonelul Liprandi²⁾, și consilierul Dașcov. În raportul ce adresaseră guvernului rusc, făceau un tablou destul de întunecat al clasei conducătoare. Agenții rusești constatau că, în genere, boerii erau potrivnici unei reforme radicale a stării de lucruri existente. Știindu-se amenințați de Rusia în această privință, gândurile lor se îndreptau spre Austria, ai cărei agenți, dela tratatul de la București încoace, căutaseră să-și câștige simpatii în rândurile boerimii³⁾. Dinpotrivă, agenții rusești „recrutați dintre greci, neglijaseră interesele ce li erau încredințate. Boerii secundari aveau mai multă încredere în Turcia. Domnii Ion Sturdza și Gr. Ghica întreținuseră relațiuni corecte cu Poarta. Cei mai mulți dintre aristocrați așteptau dinpotrivă totul dela Rusia.

În rescriptul imperial pentru numirea lui Pahlen⁴⁾, se insista iarăși asupra aprovizionărilor și perceperii dărilor. Ispravnicii „de „multe ori arată într'un sat numai 20 de case unde sunt 28 și veni- „tul dela cele 8 ascunse îl întrebuințează în folosul lor. Dâșșii, în „locul a una mie de podvoade ce se cer dela județ, scot în modul „cel mai insolent două mii și la jumătate din numărul acestora per- „mit a se răscumpăra pentru un preț destul de mare. Moșiile per- „soanelor care ocupă pozițiunile cele mai înalte, le scutesc în mod

²⁾ Papadopol-Calimah, I. c., 74. — Memoriile lui Liprandi, publicate în Tschtenia dela Moscova, 1877, nu prezintă mult interes.

³⁾ Cf. I. C. Filitti, *Corespondența Domnilor și boerilor români cu Metternich și cu Gentz*.

⁴⁾ Hurmuz. S. I., vol. 4, p. 326, cu data 10 Februarie, care este inadmisibilă, de oarece actul începe cu vorbele: „În urma intrării armatelor noastre în Moldova și Valahia“.

„arbitrar de orice impozit și prin aceasta întorc toată greutatea „impozitelor asupra altor moșii“. Cu acest prilej, rescriptul judecă și el clasa stăpânitoare: „Cu părere de rău însă trebuie a mărturisii că în amândouă principatele nobleța, deși a câștigat, din „deasa cu noi comunicație, oare care grad de civilizație, totuși „există încuibate în ea vițiuni ce caracterizează pe supușii turcești. „Nu amor către patrie, nici înaltă înțelegere a virtuții, ci pasiunea „spre înavuțire este principala țintă a tuturor silițelor lor“.

*

Feodor Petrovici Pahlen, poreclit „fiu de asasin“, pentru că tatăl său ucisese pe țarul Paul I, era un om de tact, instruit și educat.

Sosit la Iași odată cu trupele rusești de ocupație, compuse divanul săvârșitor din mitropolitul Veniamin Costachi, hatmanul Alecu Ghica, hatmanul Răducan Roset, vornicul Mihalache Sturdza și hatmanul Constantin Balș. Aga orașului fu pus sub ordinele colonelului rus Barozzi. Supravegherea finanțelor fu încredințată lui Pavel Pisani (văr cu Andrei Pisani, fostul consul dela 1818 la 1826 și numit acum consul la Iași în locul lui Lelly), sub controlul consilierului de stat rus Alexandru Sturza, fiul celui dintâi guvernator al Basarabiei⁵⁾.

O comisie a îndestulării obștești, compusă din Pisani, Iordache Catargi și Alecu Sturdza⁶⁾, fu autorizată să libereze bunuri pe care proprietarii erau siliți să le primiască în plată pentru furnituri. Li se ceru 51½ milioane puduri⁷⁾ de fân, reprezentând recolta a 75.000 de fâlci. Cum, în toată Moldova, nu erau decât vre-o 85.000 de fâlci de pășune, prea puțin fân rămânea pentru hrana vitelor indigene, baza comerțului de atunci al Moldovei. De altfel, exportul vitelor în Austria fu interzis. În ordinele către ispravnicii li se recomanda „să se înarmeze cu tot zelul și cu toată „energia omeneste cu putință, pentru ca neapărat, în termenul „fixat, cantitatea... necesară aprovizionării trupelor imperiale să „fie adunată“⁸⁾. Se puseră în circulație un fel de asiginate de o rublă, având curs forțat de 108 parale turcești⁹⁾.

Dela Iași, Pahlen porni spre București. La Buzău îl întâm-

⁵⁾ Hurmuz. X. 447 n. 6 și XVII, 65.

⁶⁾ Manolache Drăghici, *Ist. Moldovei*, II, 175-6.

⁷⁾ Pudul = 16 kg. 38.

⁸⁾ Hurmuz. X. 447.

⁹⁾ Arh. Stat., Cond. domn. 117 f. 162 v-o.

pină clucerul Barbu Știrbei, care fu numit, cu acest prilej, mihmandar al oștilor rusești, în locul logofătului Mihalache Cornescu¹⁰). Președintele plenipotențiar sosi la București la 10/22 Mai. A doua zi, maiorul rus Marente e numit polițmaister al Bucureștilor, sub înaltul control al generalului Kaufmann, „ca să îndeplinească în „datorirea aceasta în temeiul pravilelor ce sunt pentru polițiile din „lăuntru Rusiei“¹¹). Se instalează în casa căminarului Alecu Filipescu, pe care Colson trebuie să o părăsiască. Cornescu refuzând de a primi agia în așa condițiuni, divanul desemnează pe Costache Cantacuzino, ca „răsplătire (?) pentru cele mari slujbe ce au „arătat în vremea ce au fost deputat la corpusul dela Brăila¹²).

Încă din Mai, generalul maior cneaz Gorciacov făcu o inspecție în Oltenia, însoțit de Iancu Slătineanu, pe care divanul îl desemnase „fiindcă... graf Palin... au făcut cerere ca dintre cei cu „știință boeri să se orânduiască un deputat pe lângă strălucirea „sa“¹³). Boeri erau trimiși în provincie¹⁴) pentru a îndemna pe arendași și țărani să lucreze pământul ca în timp de pace¹⁵). O indemnitate de 20 bani pe zi de om era acordată locuitorilor cari adăpostiau și hrăneau pe soldați, dar nici aceasta nu se plătia totdeauna.

Nemulțumiți cu a cere principatelor produsele solului lor, Rușii rechiziționau locuitori cu miile, pentru a-i trimite să are câmpiile Bulgariei¹⁶).

Exportul vitelor și zaharelelor (grânelor) fu interzis încă din Mai¹⁷). Locuitorii erau supuși la tot felul de vexațiuni. Astfel, spre pildă, făina era depusă la ușa oamenilor, pentru a fi transformată în pâine, fără a se lua prealabile informațiuni dacă aveau ori nu uneltele trebuincioase. La 28 Octombrie 1828, o publicație a divanului făcu cunoscut că, din ordinul lui Pahlen, vânzarea grâului,

¹⁰) Cond. 117, f. 119. — *Iorga, Mărturii ist. privitoare la Știrbei Vodă*, II. 643.

¹¹) *Filitti, Coresp. consul. englezi*, 7.

¹²) Cond. 117, f. 161.

¹³) Cond. 117 f. 122.

¹⁴) *Arh. St. Adm. vechi*, n-os 1007—1059: „De la comisia alcătuită pentru îndestularea oștilor pe 1828”.

¹⁵) Rap. consular francez din 27 Sept. 1828 (*Hurmuz*. XVII. 104-8). — Cond. 117 f. 162.

¹⁶) Rap. consular austriac, inedit, la Acad. rom.

¹⁷) Cond. 117 f. 125.

fără ordinul comisiei de aprovizionare, era oprită. Prețurile erau fixate astfel: 100 oca grâu, 7—10 lei vechi; 100 oca orz, 6 lei; 100 oca ovăz, 5 lei¹⁸). Numai aprovizionarea Silistrei era liberă¹⁹). Nartul pâinii se fixează la 10—11 parale ocaoa; al cărnii de oaie 14 parale; al cărnii de vacă 12 parale; al lumânărilor de seu albe, 56 parale ocaua²⁰). În genere era poruncă să nu se vândă nimic mai scump ca înainte de venirea muscalilor²¹).

Principatele se împănără de agenți rusești de toate treptele, însărcinați să asigure aprovizionarea oștirii și să facă poliția în târguri, — „niște străini fără patrie“ cum îi califică agentul consular francez. Unii din ei purtau titlul de „sfetnici onorari ai M. S. Împăratului tuturor Rusiilor, dar n'aveau altă funcție efectivă decât aceea pe care șeful lor, comitele Pahlen, singurul rus născut ce se află aci, binevoeste a li-o încredința. E cu neputință să-și închipuiască cineva până unde această trupă de cosmopoliți duce obrăznicia, ba chiar cruzimea față de nenorociții locuitori ai țării. Comitele Pahlen nu vede, nu judecă, nu aude și nu poruncește decât prin ei.... Se știe, în genere, că bieții români sunt un popor care cântă. Cântă la mâhnire, ca și la bucurie, înainte ca și după supliciu. Comitele Pahlen a interzis de o lună... a se mai cânta, fie în case, fie în stradă“²²).

Chestiunea cvartirii era, firește, din cele mai însemnate. În București, cu această migăloasă afacere fură însărcinați agii Iordache Florescu și C. Rallet. Se alcătui o „despărțire“ a capitalei în plăși: Târgu de sus și de jos, Târgu de afară, Broștenii de sus și de jos, subîmpărțite fiecare, la rândul lor, în mahalale, pe biserici²³). Nici locuitorii cei mai nevoiași nu izbutiră să fie scutiți de obligația cvartirii²⁴).

Din cauza bolilor care bântuiau, Pahlen fu silit să dea o deosebită atenție organizației sanitare. Institui, în Mai 1828, o comisie pentru întâmpinarea ciumei, compusă din sfetnicul Andrei Pisani și din doctorii C. Caracaș, C. Filiti și Panaiotache²⁵). Protomedic, sau

¹⁸) *Ibid.* f. 163.

¹⁹) *Ibid.* f. 159 verso.

²⁰) *Ibid.* f. 174 verso.

²¹) *Ibid.* f. 109 verso.

²²) Hugot c. Laferronnays, 20 Oct. (*Hurmuz.* XVII, 114).

²³) Cond. 117 f. 169 verso.

²⁴) *Ibid.* f. 176 verso. Cond. 124 f. 4.

²⁵) Cond. 117 f. 123 verso și 124.

nacealnic peste toți medicii, fu orânduit francezul Camoin ²⁶⁾ care, împreună cu Pisani și cu doi boeri, formară comisia pentru cercetarea bolnavilor ²⁷⁾. Spitalele Filantropia, Colțea și Pantelimon, nu sunt îndestulătoare pentru numărul bolnavilor. Se instalează deci un spital la Mărcuța ²⁸⁾. Ciumații ne mai încăpând la Dudești, li se face loc și la mănăstirea Văcărești ²⁹⁾. Se țapuesc satele bolnave ³⁰⁾. Se alcătuesc „ponturi pentru curățirea politiei” ³¹⁾. Tăierea vitelor e oprită aiurea decât în jos de Radu-Vodă ³²⁾. Se înființează slujitori călări „pentru contenirea îmbulzirii prin oraș” ³³⁾. Se închid localurile publice ³⁴⁾ și tribunalele ³⁵⁾. Dohtorii ³⁶⁾ și în genere locuitorii principatelor ³⁷⁾ sunt îndemnați să se înroleze în armata rusească.

Aceste împrejurări explică în deajuns pentru ce nemulțumirea contra Rușilor tot creștea în principate, încât boeroaicele chiar, care „țineau mult la Ruși și îi chemau din toată inima pentru a na-
„turaliza în țările lor obiceiurile europene...”, îmbrățișară de astădată „interesele soților lor și alcătuiră între ele un fel de ligă contra noi-
„lor mosafiri” ³⁸⁾. Sigur este însă că această iritațiune mai avea, în afară de neplăcerile unei ocupațiuni militare, și alt motiv. Erau mulți boeri cari nu se împăcau cu intențiile Rusiei de a pune capăt „groa-
„zei unei administrații fără reguli și fără principii” ³⁹⁾. Erau obișnuiți să trăiască într’un fel de anarhie, exploatând situațiile lucrative și necunoscând altă lege decât bunul lor plac ⁴⁰⁾. Consulul englez raporta și el că prin controlul ofițerilor ruși asupra administrației, clasa conducătoare fu dela început nemulțumită, iar rechizițiile indispușeră toate clasele sociale. Bărbați și femei, pretindea Blutte,

²⁶⁾ Cond. 124 f. 5.

²⁷⁾ *Ibid.* f. 11.

²⁸⁾ Cond. 117 f. 21 și 207 verso.

²⁹⁾ Cond. 117 f. 128 verso.

³⁰⁾ Cond. 117 f. 179.

³¹⁾ Cond. 117 f. 195 și f. 137 verso.

³²⁾ Cond. 117 f. 134 .

³³⁾ Cond. 117 f. 152 verso.

³⁴⁾ Cond. 117 f. 136.

³⁵⁾ *Ibid.* 131 verso.

³⁶⁾ *Ibid.* 160 verso.

³⁷⁾ *Ibid.* 137.

³⁸⁾ Citație în *Xenopol, Ist. partidelor politice*, I. 146.

³⁹⁾ Lagan c. Laferronnays, Mai 1828 (*Hurmuz*, XVII, 66-7).

⁴⁰⁾ *Ibid.*

primiau biciul pentru călcarea regulamentelor polițienești, sau sanitară. Rechizițiile și cvartiruirile nu erau plătite. El protestează la guvernul său împotriva purtării „arbitrare, tiranice și obraznice“ a autorităților rusești. „Izvoarele principatelor“, scrie el, „seacă repe-
de.... Cei mai mulți săteni din Moldova refuză a mai lucra pământul și această pildă va fi desigur urmată în Țara Românească, așa
„că o emigrare se va produce. Supușii britanici sunt și ei lipsiți de
„vitele lor, și de nutreț... și siliți să cuartiruiască și să hrăniască sol-
„dați“. Măsurile sanitare sunt iarăși prilej de abuzuri, autoritățile
rusești pătrunzând prin case și cercetând pe locuitorii de amândouă
sexele, procedeu „pe atât de zadarnic, pe cât de scandalos“⁴¹⁾.

Nici avuturile boerești, nici cele bisericesti și mănăstirești, nu erau scutite de exigențele rusești. De aceea nemulțumire nu era numai printre boeri, dar și în cler. În fruntea bisericii Țării Românești sta, dela 1823, un cucernic călugăr, Grigorie, cunoscut înainte prin activitatea lui culturală, înlocuitorul lui Dionisie Lupu, care refuzase de a se întoarce dela Brașov, dar nu încetase de a-și cere înapoi scaunul dela boeri, dela Pahlen și chiar dela țar⁴²⁾. Mitropolitul Grigore nu se putea împăca nici el cu faptul că și preoții au fost obligați „la începutul anului 1829, să dea care pentru transportul produselor“⁴³⁾. Se opuse și la instituirea unei dări pe preoți, în scopul de a se plăti niște datorii ale principesei Zoe Bagration⁴⁴⁾, născută Văcărescu. În sfârșit, o cauză mai mare de nemulțumire deriva din faptul că se revenia asupra dispozițiilor recente pentru emanciparea mănăstirilor închinat⁴⁵⁾. Într'adevăr, încă dela 15 Mai 1828 Pahlen scrisese mitropoliților că, din ordinul împăratului „căr-
muirea averilor mănăstirilor închinat se va face pe viitor de o comisie compusă din: a) egumeni și năstavnici aleși de părinții exarhi trimiși dela sfintele locuri, cu îndatorirea de „a ținea mănăstirile în
„bună stare, a drege și a meremetisi cele stricate, a veghea să nu
„ajungă mănăstirile la dărăpănare, a plăti datoriile,... a economisi
„bine zestrea (mănăstirilor),... a o aduce la spor și adaos și, în scurt,

⁴¹⁾ Filitti, *Coresp. cons. englezi*, 15—16.

⁴²⁾ Hurmuz. X. 613 sq.

⁴³⁾ Acad. rom. *Crest. col.* 1910, p. 184. — Confirmat de mitrop. Mold. Iosif Naniescu în senat la 1893 (*Desbateri*, p. 782).

⁴⁴⁾ Filitti, *Coresp. consul. englezi*, 31. — Cf. același, *Domniile române sub Regulamentul organic*, 534. — C. N. Tomescu, Mitropolitul Grigore IV, pag. 61. 245—6.

⁴⁵⁾ Filitti, *Frământările*, 169.

„să fie îndatorat numitul egumen a ocârmui mănăstirea după glăsuirea ctitoriceştii orândueli ce este dată şi legiuită prin cele ade-vărate testamenturi“....; b) câţiva din cei de aci cârmuitori; c) două duhovniceşti persoane orânduite de mitropolit. Membrii laici se vor întări de Pahlen, dintre patru candidaţi prezentaţi de divane. „Pri-sosul veniturilor, după scăderea cheltuelilor oblăduirii avuturilor, să se strângă şi să se păstreze în cel dela Odesa neguţătoresc banc, pentru sporirea cu dare de bileteri pe numele acelor mănăstiri, până se va săvârşi orânduiala ce urmează spre folosul sfintelor locuri“. Arendarea imobilelor se va face numai cu ştirea comisiei ⁴⁶⁾. La 28 Iunie, Pahlen reaminteşte aceste instrucţii; se plânge că restabilirea călugărilor greci nu s'a făcut încă; ordonă „să se pue în lucrare fără cea mai mică întârziere bunele intenţii“ ale împăratului „ca să se afle averile mănăstirilor închinat... sub econo-mica dirijare a acelor egumeni şi superiori cari se trimit dela sfintele locuri“. Exarhii să fie primiţi la şedinţele comisii ⁴⁷⁾. Pahlen se conforma astfel instrucţiilor ce avea. Ajunse totuşi să dezapro-be şi el măcar pretenţiile exagerate ale exarhilor. El scria lui Min-ciaky la Iaşi la 1 Oct. 1828: „Sunt de acord cu privire la ajutorul de 25.000 piaştri pe care curatorii şcolilor îi cer dela mănăstirile greceşti. Gândesc, ca şi d-voastră, că nu intră în atribuţiile comi-siei instituite pentru administraţia mănăstirilor, să se pronunţe a-supra acestei alocăţii. Comisia trebuie să se mărginiască să verse în casa şcoalelor suma de 25.000 piaştri pe an....“. Va interveni la Petersburg în acest sens, căci „interesul educaţiei cere o atenţie deosebită din partea guvernului“ ⁴⁸⁾.

Conflictul dintre mitropolit şi Pahlen fu rezolvit prin îndepăr-tarea celui dintâi din scaun la 24 Ian. st. v. 1829 şi înlocuirea lui provizorie prin episcopul Râmnicului Neofit ⁴⁹⁾ (Gianoglu ⁵⁰⁾). Mi-tropolitul Grigorie plecă în exil în Basarabia la 10/22 Februarie ⁵¹⁾.

⁴⁶⁾ Cond. domn. 103, f. 649. — C. N. Tomescu, o. c. 215. — Hurmuzaki, S. I., vol. 4, p. 329.

⁴⁷⁾ Cond. 117 f. 153. — Acad. rom., pachet 53, doc. 84 şi Ms. 1080, f. 161. — Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 329. — Comunicare în acelaş sens c. mitropo-litul Moldovei Veniamin, în *Erbiceanu*, o. c. 449.

⁴⁸⁾ Acad. rom. Ms. 2835, f. 59.

⁴⁹⁾ Hurmuz. S. I., vol. 4, p. 335. — C. N. Tomescu, Mitropolitul Grigore: IV, p. 224—6.

⁵⁰⁾ Notiţa mea în Arhivele Olteniei, XI (1932) p. 283—4.

⁵¹⁾ Hurmuz. X. 626 nota. — Acad. rom., ms. 1069, f. 146.

În scaunul dela Argeș, în locul răposatului Grigore Râmniceanu, fusese rechemat, încă dela 11 Oct. 1828, Ilarion Gheorghiadi ⁵²⁾).

*

Ca vice-președinte al divanelor principatelor funcționa, la Iași, dela 7/19 Iulie 1828, Minciaky ⁵³⁾, fostul consul general rus dela București. La 22 ale lunii, el și interzise jocul de cărți „nu numai „pe la tractiruri, dar și prin toate casele, de orice stare vor fi” ⁵⁴⁾).

În teorie, ocupația rusă „n’au zmintit nici un lucru din cele „mai înainte întocmite, ci au întărit legiurile, dreptățile și pro- „nomiile țării a rămânea neclintite” ⁵⁵⁾. De fapt, o reorganizare a început îndată. În amândouă principatele, divanul unic domnesc a fost înlocuit prin trei organe: divanul săvârșitor sau împlinitor; divanul judecătoresc, și adunarea obștească a divanelor ⁵⁶⁾. Această adunare obștească exercita atribuțiile fostului divan domnesc; era supremul organ administrativ, suprema instanță de judecată și desemna din sânul ei pe membrii celorlalte două divane, bine înțeles sub autoritatea președintelui rusesc. Pe lângă divanul executiv, funcționa și un reprezentant al oștirii de ocupație ⁵⁷⁾. Era un început de separație a funcțiunilor administrative și judecătorești ⁵⁸⁾.

Boerii moldoveni încercară însă să împiedice funcționarea noului sistem și mai ales să înlăture controlul constant al procurorului rusesc. De aceea se văzu silit Pahlen, la 4 Ian. 1829, să adreseze divanului săvârșitor din Iași următorul ordin:

„Après avoir pris connaissance de l’office que vous avez jugé „à propos de m’adresser au sujet des instructions que je vous avais „transmises et qui étaient approuvées par M. le Maréchal...., je „vous communique les observations suivantes: 1. la responsabilité „du divan exécutif, quant au choix des ispravniks, doit être main- „tenue; il s’entend de soi-même que c’est pour les abus qu’il tolé- „rerait et non pour les malversations de tel ispravnik, sur lequel „toute la responsabilité doit retomber si le divan l’éloigne aussitôt

⁵²⁾ Cond. domn. 103, f. 648.

⁵³⁾ Hurmuz. XVII. 88.

⁵⁴⁾ *Manualul administrativ al Moldovei*, I. 335.

⁵⁵⁾ Cond. domn. 117 f. 121.

⁵⁶⁾ *Ibid.* f. 130 verso și 223 verso. Lista titularilor, într’un raport al agentului austriac Lipa c. Metternich, 11 Fevr. 1829 (la Acad. rom.).

⁵⁷⁾ În Muntenia, maiorul Nojin (Arh. St. admin. vechi. N-o 343 roșu.

⁵⁸⁾ Instrucțiunile lui Pahlen c. divanul săvârșitor al Mold., 28 Dec. 1828, în Hurmuz. XVII, 127.

„de son poste, dès que son in conduite lui est connue. 2. La visticie ne formant plus qu'une section du divan exécutif, il est permis „à celui-ci de nommer tous les employés qui composent la chancellerie, et l'expédition des affaires ne pourra plus être faite par le „seul visticar, mais les papiers devront être signés pour le moins par „tous les six, si le temps le permet. 3. Il est essentiel que le journal „soit tenu pour les affaires qui concernent le service de l'armée..... „4. Il n'a jamais été question de faire convoquer l'assemblée g-le „du divan par le divan exécutif, ce droit étant réservé au président, „ou au vice-président dans les cas extraordinaires. 5. La nomination d'un employé russe, faisant fonctions de procureur, est définitivement arrêtée; ses devoirs se bornent à presser dans les chancelleries la prompte exécution des affaires arrêtées pour ce qui „concerne les approvisionnements et autres services de l'armée, et „de rendre compte à l'autorité russe des causes de lenteur ou de négligence qu'il aurait remarqué..... Après les explications que je „viens de vous donner, Messieurs, il me semble que vous devez, sans „délai, entrer en fonctions et faire cesser l'état de gêne dans lequel „le pays se trouve par suite de l'incertitude qui plane sur l'existence „et la formation de la nouvelle administration“⁵⁹⁾

*

În Țara Românească, Pahlen strânse, într'un singur an, 9.625.000 puduri de fân. Când boerii îl rugară să ridice prohibiția de a exporta vitele, Pahlen îi întrebă dacă-i garantează 5500 boi pe lună, cu prețul de zece ruble de cap și de o greutate de șapte puduri carne, fără căpățână, picioare și măruntaie⁶⁰⁾.

Totuși, când Diebici trecu prin București, la sfârșitul anului 1828, el acuză pe boeri de rea voință în predarea furniturilor cerute. În zadar explicară ei că dădeau tot ce aveau, ba chiar cumpăraseră în Austria produsele ce li lipsiau și le puseseră gratuit la dispoziția trupelor.

În sfârșit, Pahlen chiar, era socotit la Petersburg ca lipsit de energie. Din această cauză își dădu demisia, care fu primită la 25 Ian. 1829 și în locu-i fu numit generalul Petru Teodorovici Jeltuhin.

⁵⁹⁾ Filitti, *Rap. cons. englezi*, 65, după Ms. 1098 f. 88 de la Acad. rom.

⁶⁰⁾ Cond. domn. 117 f. 186. — O predlojenie a lui Pahlen, pentru aprovizionarea oștilor, la 5 Nov. 1828, la Acad. rom., foi volante (Creșterea colecțiilor, XIX, 342).

TITLUL III.

PREȘEDINȚIA LUI JELTUHIN

(Februarie — Octombrie 1829)

CAPITOLUL I.

INSTRUCȚIUNILE RUSEȘTI

PENTRU INTOCMIREA REGULAMENTELOR ORGANICE

În timpul războiului, încă din iarna 1828, sau cel mai târziu la începutul anului următor ¹⁾, au fost elaborate la Petersburg instrucțiunile pe baza cărora avea să se procedeze la reorganizarea principatelor române prin „regulamente generale”, prevăzute încă de convenția de la Akerman și la care începuse să se lucreze în ultimul an al domniilor pământene ²⁾.

Mihail Kogălniceanu pretindea că instrucțiunile au fost pregătite de Capodistria, Minciaky și Alex. Sturdza Basarabeanu ³⁾.

Desigur că acestei comisii i-a fost destinat un memoriu ⁴⁾ din Februarie 1829, al lui Mihail Sturdza, neobositul mânăitor al condeiului, cunoscut pentru pornirea sa împotriva boerimii secundare ⁵⁾. El cere: instituirea unui cordon sanitar dealungul Dunării; o miliție națională — dorință unanimă în amândouă principatele ⁶⁾, — de 6000 oameni în Muntenia, de 2000 în Moldova; libertatea negoțului, fără nici un fel de restricție, negoțul principatelor neputând prejudicia pe al porturilor Mării Negre, din cauza greutatea de navi-

¹⁾ Se vorbește în instrucții de dispozițiile luate de administrația rusească „în cursul acestei ierni, împotriva ciumei” (*Analele parlam.*, I, 2, p. 38).

²⁾ Filitti, *Frământările*, 139—140, 146—9, 168.

³⁾ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, 42 nota.

⁴⁾ Hurmuz. S. I, vol. 5, pp. 23—9.

⁵⁾ Filitti, o. c., p. 152—3, 162, 164.

⁶⁾ *Ibid.*, 86, 88, 90, 94.

gație dela gurile Dunării; contopirea tuturor impozitelor și corvezilor într'o singură dare, cuprinzând și actualele dări directe pe oi, stupi și vin, care se arendează anual și dau naștere la abuzuri ale antreprenorilor; împiegații de toate treptele să n'aibă decât lefuri fixe — cum se ceruse în latatea proiecte boerești de reforme⁷⁾ —; interzicerea de a se mai acorda titluri onorifice de boerie, ceea ce va reduce cu timpul numărul privilegiaților și va ușura sarcinile poporului de rând; desființarea scutelnicilor, breslașilor și slugilor, — o concesiune pe care ajunge s'o facă și M. Sturdza asupra privilegiilor boerești; alegerea Domnilor pe viață și chiar, dacă se poate, să fie ereditari⁸⁾. Cât privește adunarea, atât cea legiuitoare, cât și cea extraordinară pentru alegerea Domnului, Sturdza, constant în păreri, cere⁹⁾ ca să fie compusă din toți cari au un venit rural de cel puțin 30.000 piaștri în Moldova, de 20.000 în Muntenia, un rang de prima clasă și scoboară din părinți nobili. Numai asemenea oameni au „interese pozitive, indispensabile pentru conservarea ordinei „sociale“ și oferă „garanții morale și materiale“. A acorda egale drepturi politice tuturor cătăniților, ar fi o nenorocire, căci „intențiile și existența acestor indivizi, departe de a fi legată de buna „stare a țării, tind să perpetueze dezordinele și abuzurile „cu ajutorul cărora au căutat să uzurpe prerogative de care au abuzat sub „toate raporturile“.

*

Din cuprinsul instrucțiilor¹⁰⁾ se vede că s'au avut în vedere la întocmire, diferitele doleanțe exprimate în principate dela 1821 încoace și că s'a încercat să se dea oarecare satisfacție și altor categorii sociale decât boerimii mari, care poate nici nu bănuia de ce proastă reputație se bucura la Petersburg. În acest sens era un miez de adevăr într'un articol din *Gazeta de Transilvania* dela 29 Aprilie 1848, unde se spunea că „pe când armata rusească la anul 1828 „intrase în principate, proiectul regulamentului sta gata, lucrat printr'o societate de boeri din cari, ca începători, numim pe răposaii „Golești din Țara Românească, pe prigonitul Tăut și alții în Moldova“¹¹⁾.

⁷⁾ *Ibid.* 86, 88, 90, 141, 146, 159.

⁸⁾ Cum cereau și alți boeri; *Ibid.*, 178.

⁹⁾ Repetând aproape cuvânt cu cuvânt, adresa către Ribeaupierre dela 1826. (*Ibid.* 164).

¹⁰⁾ Acad. rom. Ms. 597 f. 328 sq. — *Anale parlam.*, I, 2, p. 18 sq.

¹¹⁾ *Anul 1848 în Principatele române*, I, 367. — Cf. *Filitti*, o. c. 146.

Convenția dela Akerman redase principatelor române dreptul de a-și alege Domnii, dar numai pe șapte ani; tratatul dela Adrianopole avea să hotărască alegerea pe viață.

Chestiunea alegerii Domnului era, atât în ochii Rusiei, cât și ai boerilor ¹²⁾, una din cele mai însemnate.

Instrucțiunile rusești se rostiau în această privință ¹³⁾ că numărul alegătorilor să nu depășiască 180—200 în Țara Românească, și 120—150 în Moldova, iar deputații județelor, orașelor și corporațiilor, să formeze cel puțin o pătrime din numărul votanților. Aveau să fie alegători: înaltul cler, boerii de întâia treaptă, câțiva de a doua, câte doi deputați ai județelor, cum ceruse boerimea mare progresistă și cea secundară, deputați ai orașelor și corporațiilor, și, poate, alte notabilități ale țării, precum „patricii comunităților, etc.” ceeace nici un program boeresc nu ceruse. Comitetul de opt avea chiar să hotărască dacă trebuie ori nu mărginit numărul boerilor de întâia treaptă admiși în adunarea pentru alegerea Domnului și dacă toți alegătorii vor fi direcți, sau vor delega dintre ei un număr mai restrâns. Instrucțiunile cereau ca alegătorii să aibă vârsta de cel puțin 30 de ani; deputații județelor să fie boeri, sau (în textul francez, pe când în cel românesc era o virgulă) feciori de boeri, și proprietari de moșie în ținutul respectiv. Avea în fine să se precizeze rangurile boerești de întâia clasă, dintre titularii cărora se va putea alege Domnul.

Ocupându-se apoi de *adunările obștești obișnuite*, instrucțiunile observau că sistemul existent ¹⁴⁾ concentra toată puterea politică în mâna *câtorva boeri din protipendadă cari „nu se împărtășesc de „greutățile statului”* și din cari „cei mai mulți nu sunt decât organe „supuse în mâinile Domnilor și ale Porții”. „Inseși împotrivirile lor „nu sunt, mai totdeauna, decât opintirile unei partizi de ambițioși, „îndepărtați dela cârmuirea statului și mânați numai de îndemnările „intrigii și ale relei credințe”. De aceea, adunările obștești urmau să cuprindă și deputați de ai boerimii marcante din județe, ceeace realiza, în parte, dorințele acesteia, la care accedase și cea mai mare parte a aristocrației ¹⁵⁾. Aveau să fie compuse din: prelați, toți

¹²⁾ Filitti, o. c., 79, 83, 96, 99, 146.

¹³⁾ *Anale parlam.* I. c. 19—20.

¹⁴⁾ După care divanul domnesc de câțiva boeri mari, de obicei câte unul de fiecare boerie mare, cumula atribuțiile legiuitoare, executive și judecătorești.

¹⁵⁾ Filitti, o. c., 68, 85, 90, 97, 111, 117, 119, 122—3, 146.

boerii de cl. I. în activitate, toți cei în neactivitate, dar cu vechime de cel puțin trei luni în grad; deputați din județe, aleși de proprietarii-boeri sau (în textul român, pe când în cel francez în loc de sau era o virgulă) fii de boeri. Comitetul va hotărî proporția între aceste categorii de boeri.

Pe de o parte, instrucțiunile voiau să cumpăniască puterea Domnului, — după dorința tuturor categoriilor de boeri ¹⁶⁾ — printr'o adunare mai puțin supusă decât divanele de până atunci, de altă parte însă, nu dezarmau puterea domnească față de adunare, hotărând că voturile acesteia nu vor dobândi putere de lege decât după sancționare de către Domn și că Domnul va putea refuza sancțiunea, chiar „fără a face cunoscute pricinile pentru care nu o dă”. În căderea adunării va fi de a discuta dările de seamă obligatorii ale miniștrilor asupra activității departamentelor lor, cu drept de a prezenta Domnului, dar și celor două curți, observațiile și doleanțele ei. Evident că această tutelă superioară a curților suzerană și ocrotitoare, pe de o parte constituia o atingere a autonomiei interne, iar de altă parte, slăbia autoritatea Domnului.

Adunarea avea să cerceteze nu numai toate proiectele de „prăvile”, adică de legi, dar și „rânduelile (adică regulamentele) depășind marginile „unei simple porunci (în textul francez, *ordonnances*) pentru împlinirea (adică executarea) prăvilelor”. Toate măsurile obștești privitoare la siguranța statului, sau care ar atrage cheltueli, erau de competența adunării. Avea să cerceteze arendările veniturilor statului, să supravegheze încurajarea agriculturii și industriei, negoțului intern și extern, școlile, spitalele, închisorile, așezămintele de binefacere, carantinele, administrarea averilor bisericești, întreținerea miliției și, într'un cuvânt, să fie „păzitoare dreptăților și îndrumătoare fericirii compatrioților”.

Instrucțiunile insistau asupra atribuțiilor adunării în materie financiară: stabilirea impozitelor și a bugetului, controlul socotelilor vistieriei și ale tuturor caselor statului. De altă parte, dispuneau însă, că rânduelilor cu caracter financiar, ce se vor stabili de Regulament, „nici un fel de modificare nu va putea a se face... și nici „un fel de dare extraordinară nu va putea a se cere, fără de mai „nainte buna primire a amânduror puterilor”. Cu atât mai vârtos „orice faptă a obșteștilor adunări și a gospodărilor, care ar fi împotriva privilegiilor prințipurilor și împotriva tractaturilor și a

¹⁶⁾ *Ibid.*, 59, 99, 146.

„hatișerifurilor legiuite întru a lor privință, sau împotriva dreptăților „curții stăpânitoare, sau curții ocrotitoare, trebuiește a fi socotită „ca un lucru neînființat“. Aceasta este deci *originea articolului adițional* la Reg. org., care a stârnit atâta furtună în obșteasca adunare a Țării Românești chemată a cerceta, la 1835—6, textul Regulamentului revizuit la Constantinopol de reprezentanții celor două curți ¹⁷⁾.

Domnul va avea dreptul de a „deslega (adică disolva) adunările obștești și a porunci numirea altor deputați..., nu însă fără „a lua mai întâi voia misiunii din Țarigrad, sau cel puțin a consului Rusiei“. Printre drepturile date adunărilor era și acela „de „a arăta, prin anaforale îndreptate către Domn, pricinuirile și tânguirile țării și încă, la întâmplări de nevoie, de a le aduce la cunoștință amânduror curților“.

Instrucțiunile, conform dorințelor exprimate în programele boeresti ¹⁸⁾, deosebiau categoric funcția legiuitoare de cea executivă și de cea judecătorească. Dispuneau că obșteasca adunare „nu va împiedica întru nimic lucrarea puterii stăpânitoare cârmuitoare, păzitoarea bunei orânduiri și a liniștei obștești“. Dispuneau de asemenea că în atribuțiile ei „nu intră împuternicirea judecătorească, cu „care se află înbrăcate acum divanele hospodarilor, pentru că aceasta „pururea a adus o amestecătură de împuterniciri foarte stricătoare“. De oarece în obșteasca adunare vor intra acum și deputați aleși ai ținuturilor, este evident că ei „nu pot fi îmbrăcați cu împuternicirea „de a fi înalți judecători ai țării“. Pentru a înlătura orice confuzie, se și rezerva denumirea de „divan“ pentru înaltele instanțe judecătorești.

În materie financiară, instrucțiunile voiau ca „*resumaturile*“ adică „dările alăturate ce se strâng până acum în socoteala gospodariilor“ să se uniască în „masa obștească a veniturilor statului“, despăgubindu-se Domnii printr'o listă civilă. Era iarăși o dorință formulată în proiectele românești de reforme ¹⁹⁾. Se mai adaogă însă că trebuie să se aducă „*îndreptări a catahrisurilor* (abuzurilor) *privilegiaților*“, căci „interesul personal al Domnilor și al boerilor pu-

¹⁷⁾ Ceeace s'a părut adunării de revizuire o inovație, era deci plănuir de mult de guvernul rusesc. Vezi I. C. Filitti, *Domniile române sub Reg. org.* p. 39 sq.

¹⁸⁾ Filitti, *Frământările*, 68, 85, 97, 109.

¹⁹⁾ *Ibid.*, 93, 165.

„rurea au covârșit peste binele obștesc, încât răul n'a mers decât „mărindu-se în vremea cârmuirilor de pe urmă“.

De o deosebită însemnătate, pentru că se atingea de *privilegiile* la care aproape întreaga boerime²⁰⁾ ținea atât de strașnic, este următorul pasagiu din instrucții: „Pornind dela starea boerilor înșiși, „nimeni n'ar putea tăgădui că, dacă scutirea lor personalicească de „toate dările este dreaptă, *nici decum dreaptă nu este și scutirea „nemișcătoarelor lor averi*, mai vărtos într'un grad atât de nemărginit pe cât se vede .De dorință lucru ar fi negreșit a putea să-i „facă cineva să se lepede, de voia lor, întru folosința simpatrioților lor, de niște drepturi din cale afară ieșite; dar aceasta fiind „puțin a o nădăjdui, trebuiește a se mărgini la cea de pe urmă, întru a-i face să ridice și ei parte din dările alăturate“.

„Cât pentru *scutelnici, poslușnici*, breslași și slugi, lipiți către „slujba boerească“, Minciaky era însărcinat „a hotărî formalnic „că împărăteasca curte nu primește nici decum socotința revărsată „de către cei mai mulți interesați, dar goală de toată dovada, cum „că adică acest privilegiu dintru început ar fi fost dat ca o compensație... evgheniei în locul slobozirii țăranilor vecini“²¹⁾. Guvernul din Petersburg nu vede în aceasta decât „o dreptate legată de „dregătoriile mari ale statului, în chip de mulțămire și răsplătire“, dreptate ce se poate desființa, despăgubindu-se titularii, fie prin adăogiri la leafă, fie prin pensii, fie sporindu-se dela 12 la 24 numărul zilelor de lucru ale clăcașilor .Statul avea să reintre astfel în drepturile la care renunțase în favoarea boerimii. Abuzul cu scutelnici fusese denunțat în multe rânduri, dar desființarea acestora n'o ceruse decât un Barbu Văcărescu în Muntenia, un Iordache Roznovanu în Moldova²²⁾.

Aceste instrucții mai doriau desființarea sistemului de repartitie al impozitelor pe lude. Boerii mari munteni refugiați la Brașov la 1821 și unii încă mai încoace, ceruseră această reformă²³⁾ a unui

²⁰⁾ Pentru prea puținele excepții, *ibid.*, 33, 112, 117, 119, 122-3, 132, 141, 145. — Scutirea completă de dări a boerilor și în genere a proprietății rurale fusese obținută numai în Mold. și abia la 1827 (*ibid.*, 167).

²¹⁾ Acelaș Domn, Const. Mavrocordat, acordase boerilor scutelnici, dar înainte de a desființa vecinătatea (*I. C. Filitti, Despre reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat*, p. 13 și n. 4).

²²⁾ *Filitti, Frământările*, 32, 112. — O încercare de înfrânare a abuzului, în Muntenia, la 1792, *ibid.* 32, n. 6.

²³⁾ *Ibid.*, 85, 141, 146.

sistem caracteristic vechilor regimuri, cu aparat administrativ nesuficient pentru a asigura perceperea impozitului dela indivizi. Mai voiau instrucțiunile și desființarea podvezilor și a dărilor în natură ale sătenilor, deziderat pe care-l regăsim formulat abia mai târziu, în programul 48-tiștilor munteni și al lui Mihail Kogălniceanu.

Se dădea satisfacție cererilor boerești ²⁴⁾ prin aceea că restricțiile aduse negoțului n'aveau să loviască în viitor decât „asupra acelor lucruri care într'adevăr vor fi de neapărată trebuință pentru hrana locuitorilor“, și încă „numai vremelnicește, desființându-se îndată „ce pricina opririi va fi împlinită“. Cât privește restricțiile privitoare la furniturile către Poartă, se exprima speranța că aceasta va consimți la tratatul de pace să le înlocuiască printr'o plată anuală.

Se mai prevedea desființarea monopolurilor, a vămilor interne, ca și a brudinelor (taxe de treceri peste poduri) particulare. Cât privește vămile externe, se cerea să fie orânduite în mod uniform pentru amândouă principatele.

Instrucțiunile cereau ca puterea judecătorească să fie deosebită de cea administrativă; să se înființeze tribunale satești, după do-dința exprimată în unul din memoriile adresate curții rusești; să se acorde oarecare inamovibilitate magistraturii; să se admită autoritatea lucrului judecat de o instanță supremă; să se institue tribunale de comerț; să se înființeze un cadastru și registre de stare civilă; adunările să se ocupe cu întocmirea de coduri civile și penale, obligatorii pentru judecători.

Se recunoștea necesitatea ca o parte din veniturile proprietăților bisericești să fie afectată statului, pentru seminarii, școli, spitale și alte fundații de folos public. Această parte ar putea fi chiar de un sfert. Instrăinarea acelor averi ar trebui deasemenea subordonată consimțământului adunării și Domnului. Intervenția statului în cârmuirea averilor bisericești, fusese cerută în amândouă principatele ²⁵⁾.

Cât privește mănăstirile închinat, a căror desrobire era unanim dorită, ²⁶⁾ instrucțiunile spuneau că administrația lor a fost regulată prin anafora moldovenească din Febr. 1828 ²⁷⁾. Totuși, ar trebui prevăzut ceva pentru a împiedica pe administratorii acelor măn-

²⁴⁾ *Ibid.*, 84, 90, 93, 97.

²⁵⁾ *Ibid.*, 85, 99.

²⁶⁾ *Ibid.*, 59, 79.

²⁷⁾ *Ibid.*, 169.

năstiri să tot contracteze datorii și pentru a-i sili să întrețină în bună stare sfintele lăcașuri. Mai este de dorit să se ajungă la un acord, sub auspiciile Rusiei, după ce se vor relua relații amicale cu Turcia.

Instrucțiunile prevedeau înființarea unei miliții naționale, cerute la 1792 și 1821 în Muntenia, la 1822 în Moldova,²⁸⁾ dar, pentru a nu deștepta bănuelile Turciei, ea avea să fie de cel mult 4000 oameni în Țara Românească și 1500—2000 în Moldova. Pe lângă administrații și judecătorii având să se organizeze un serviciu special de agenți executivi inferiori, urmau să se desființeze slujitorii, cătanele și plăeșii, readucându-se în rândul dajnicilor. Polcovnicii și căpitani de județe și de margine de asemenea să se desființeze, ca să înceteze „traficul rușinos”, denunțat de altfel chiar de boeri²⁹⁾, cu aceste slujbe. Miliția nouă avea să fie compusă exclusiv din trupe regulate și retribuite. În atribuțiile noii miliții intrau „străjuirea „cea din lăuntru, paza hotarelor, precum și toată linia carantinească”.

Instituirea unui cordon sanitar pe tot malul stâng al Dunării este prevăzută de instrucții, în speranța că se vor relua dela Turci „raialele împresurate”, că se vor dărâma cetățile din această parte și că Poarta, renunțând la furnituri, capanlâii nu vor mai cutreera principatele. Cordonul va avea îndoitul scop de a pune capăt incursiunilor turcești și de a feri principatele și Rusia de boalele molipsitoare.

Instrucțiunile se ocupau în capitolul intitulat „Dispoziții generale”, de boeri și boerii. „Catahrisis (adică abuzul) caftanelor, sau a „titlurilor cinstitoare, date de gospodari”, — ziceau instrucțiunile — „de multe ori a fost însemnat către curtea imperială³⁰⁾, ca un izvor „de răpiri și de mari necuviințe. El smulge din tagma dajnicilor pe „cei ce ar mai fi în stare și putere de a ridica greutatea (statului). „El face de a cădea cinstea boerească în împărțire cu niște oameni „fără de educație și fără de moral...”. Ar fi deci de dorit ca adunările ce se vor întruni să revie asupra boeriilor acordate de Domnii Grigore Ghica și Ion Sturdza, iar pentru viitor să se admită „că „nici un titlu nu mai poate fi dat fără în faptă lucrare a slujbei „lipită de dânsul”. Trebuie stabilit că toate boeriile, chiar cele mai mari, dau titularului numai drepturi personale, fără a-l scoate din

²⁸⁾ *Ibid.*, 15 n. 4; 86, 88, 90, 94.

²⁹⁾ *Ibid.*, 33, 86, 88.

³⁰⁾ De boerimea cea mare a Moldovei (*Ibid.*, 152—4, 162, 164, și *supra* 31).

categoria lui socială anterioară, iar evghenia, adică *nobleța*, să nu se mai câștige în viitor, „decât prin patentă a Domnului, adevărită „de obșteasca adunare“.

Instrucțiunile recunoșteau astfel că titlurile de boerie ce existaseră în principate conferiau nu numai titularilor, dar și urmașilor lor calitatea de boer. Pe viitor însă, trebuiau deosebite *cinurile* funcționaricești, cu caracter personal, de titlurile nobiliare, care puteau fi personale, sau ereditare. Era sistemul preconizat de cărvunarii moldoveni, după modelul celui din Basarabia ³¹⁾).

În sfârșit, instrucțiunile exprimau dorința ca instituțiile ce se vor da principatelor să fie, pe cât cu putință, aceleași, de oarece „această deopotrivă asemănare poate sluji într-o apropiere între ele pe „două noroade a căror unime de lege, de începutul neamului și de „starea locului, se cuvine a le ținea strâns legate“. Apropierea s'ar putea face și prin înlesnirea împământărilor dintr'un principat în celalt, prin convenții comerciale, de întreținerea carantinelor, de paza marginilor, de extrădarea reciprocă a vinovaților. Era un ecou slăbit al ideii de *unire*, dorite de unii boeri din amândouă principatele ³²⁾).

Dacă credem un raport dela 1851 al consulului francez Poujade ³³⁾, aceste instrucții au fost date din Varșovia, ceea ce ar însemna că au fost aprobate de țară în Mai 1829, pe când se afla în acest oraș, spre a se încorona rege constituțional al Poloniei. Lui Jeltuhin i-au fost trimise în Iunie ³⁴⁾).

Despre aceste instrucții — căci altele nu cunosc — Saint Marc Girardin scria cu entuziasm mai târziu ³⁵⁾: „J'ai eu l'occasion de lire „les instructions que le gouvernement russe envoyait à M. de Miniciaky, consul général de Russie et qui servirent de bases aux réglemens organiques...; en les lisant, je croyais souvent lire quelques uns de ces grands et solennels rapports que faisaient à l'assemblée constituante les Dupont, les Lally-Tollendal, les Talleyrand, les Barnave. Ce sont les mêmes idées, les mêmes vues...“ Instrucțiunile voiau „nos institutions civiles, judiciaires et administratives, tout ce que nous tenons de l'assemblée constituante“.

³¹⁾ *Ibid.*, 104, 166.

³²⁾ *Ibid.*, 177—8.

³³⁾ *Iorga. Mărturie istorice cu privire la Știrbei Vodă*, II. 226.

³⁴⁾ *Hurmuz*. XVII, 186.

³⁵⁾ *Souvenirs de voyage et d'études*, Paris. 1852, p. 259 (Călătoria la noi era din 1836).

Aceste instrucții erau întemeiate, în primul rând, cum am văzut, pe proiectele de reforme încolțite în principatele române dela 1821 încoace, cum de altfel s'a mai observat³⁶⁾. Influența asupra acestor proiecte a ideilor liberale apusene, în special franceze, este iarăși evidentă, dar temperate prin interesele clasei noastre conducătoare. Că au fost adoptate la Petersburg, nu este de mirare, de oarece și în sferele culte deacolo circulau pe atunci ideile nouă³⁷⁾. A le aplica în principatele române însemna, pe deoparte, a liniști puterile europene în privința intențiilor Rusiei, iar pe de altă parte a câștiga simpatiile Românilor³⁸⁾. Bine înțeles, aveau să se ia măsuri pentru ca influența rusească să se poată exercita și mai departe la noi³⁹⁾. Cât privește rolul important ce s'a mai acordat bisericii și reprezentanților ei, aceasta nu se datora, cum s'a spus⁴⁰⁾, influenței rusești, ci tradițiilor noastre.

³⁶⁾ Pompiliu Eliade, *La Roumanie au XIX-e siècle*, II, 106.

³⁷⁾ Ibid., 110—111, după Rambaud, *Histoire de la Russie*.

³⁸⁾ Ibid., 111—114.

³⁹⁾ Ibid., 115—116.

⁴⁰⁾ Ibid., 117—120.

CAPITOLUL II.

ADMINISTRATIA LUI JELTUHIN

I.

La 10/22 Februarie 1829 sosi la București ¹⁾ Petre Feodorovici Jeltuhin și a doua zi anunță divanului numirea sa în locul lui Pahlen ²⁾. Noul președinte avea toate calitățile cerute pentru a impune tăcere firilor celor mai rebarbative. Sever și violent, el uita ușor regulile cele mai elementare ale buneii cuviințe, chiar față de boerii mari și de clerul înalt. „Dicționarul său nu cunoștea termeni de urbanitate“ ³⁾. La 21 Februarie, dă un ordin, în care amenință cu „pedeapsa și judecata criminalicească... pe toți cei... vinovați..., „fie de orice rang ar fi“ ⁴⁾.

La 17 Iunie 1829, Jeltuhin institui ⁵⁾ o comisie de câte patru membri de fiecare principat, câte doi numiți de dânsul, iar câte doi aleși de înaltele divane, cu însărcinarea de a alcătui un proiect de regulament organic pe baza instrucțiilor rusești.

Membrii au fost, pentru Moldova, Mihail Sturdza, Iordache Catargi, C. Cantacuzino-Pășcanu și C. Conachi; pentru Muntenia, Manuil Băleanu, Ștefan Bălăcianu, Iordache Filipescu și Alecu Vi-lara, iar secretari, Gh. Asachi pentru Moldova și B. Știrbei, pentru Muntenia. Comitetul își deschise ședințele la București, la 29 Iulie 1829, sub președinția lui Minciaky, vice-președintele divanului din Iași, înlocuit acolo prin generalul maior Mircovici.

Compunerea comitetului stârni nemulțumiri în boerimea mă-runtă a Moldovei, care se jelui lui Mircovici, la 1 Iulie ⁶⁾, că pe

¹⁾ Filitti, *Coresp. consul. englezi*, 18.

²⁾ Cond. 117 f. 186 verso. — *Hurmuz*. X, 449 n. 4.

³⁾ *Papadopol-Calimach*, I. c.

⁴⁾ Cond. 117 f. 187 v-o.

⁵⁾ *Analele parl.* I, 1, p. 56 și I, 2, p. 7—8.

⁶⁾ *Ibid.*, I, 2, p. 11—12. — Cf. Filitti, *Coresp. consul. englezi*, 27.

temeiul convenției dela Akerman (1826), înființarea unei legiuni obștești avea să se facă „în obșteasca adunare a divanurilor, după „vechiul obicei al pământurilor“. Arăta că încă dela 1827 trimisese jalbă lui Ribeaupierre, ambasadorul rusesc la Poartă, „că divanul „Moldovei s'a alcătuit din vechime din boeri cinstiți cu caftan *de la* „*vel logofăt până la vel șetrar*, iar la obștești lucruri adunările obștești a divanului se alcătuiau având intrare și glas și aceia cari „au fost cinstiți cu asemenea numire (adică asemenea caftan) și „cari, dimpreună cu numirea, au dobândit și *nobilită*“⁷⁾. Protestarea era iscălită de „ciocoi“ din familiile Carp, Burghеле, Kogălniceanu, Hermeziu, Gherghel, Gane, Buzdugan, Sion, Negruzzi, Pogor, etc., și firește, n'a fost ținută în seamă.

Membrii comitetului, întruniți la București, începură lucrările declarând: „Ne vom îndeletnici întru lucrare părților alcătuitoare „acestui reglement, și făcând pe fiește-care câte un capitol deosebit, „după gătire și alcătuire fiește-căruia îl vom supune cercetării Ex. „Sale Domnului deplin împuternicitului prezident, urmând în acest „chip până se va isprăvi tot lucrul de reformă....“⁸⁾. Mai ales era grea situația delegaților Moldovei cari, dacă credem pe consulul austriac Lippha⁹⁾, primiseră dela divan instrucții de „a nu semna „nici un act prin care s'ar știrbi atârănarea de Poartă“. Este cert că Asachi și Conachi căutară în zadar să fie înlocuiți¹⁰⁾. „Cei patru „boeri moldoveni numiți membri în comitetul constituției, al cărui „nume a fost schimbat în acel de comitet de reforme, au sosit“ — scrie consulul francez¹¹⁾, — „dela Iași la București, și locuesc în „casele lui Mihail Ghica. Toți acești domni n'au primit decât cu „neplăcere această misiune. Principalul, Mihail Sturdza, se prefă- „cuse chiar bolnav, pentru a nu pleca, dar președintele Jeltuhin, a- „flând de aceasta, a dat ordin să fie pus într'o căruță de poștă, în „care nu poți sta nici așezat, nici în picioare, nici culcat, și să fie „trimis astfel fără întârziere (la București), ceea ce s'a și făcut. A- „ceastă purtare prietenească și hotărîtoare a dat zel și curaj celor- „lalți trei membri, cari au preferit să călătoriescă mai în largul lor, „cu propriile lor trăsurі. Românii par că nu pricep generozitatea și

⁷⁾ Filitti, Frământările, 166.

⁸⁾ Anale parl. I. 2, p. 79.

⁹⁾ Rap. din 29 Iulie 1829 (Acad. rom. inedit).

¹⁰⁾ Anale parl. I. 2, p. 8—10.

¹¹⁾ La 31 Iulie 1829 (Hurmuz. XVIII, 198).

„graba Moscoviților de a voi să le impue o constituție liberală, pe „care n'o practică în chiar țara lor“.

Astfel nimeni nu era mulțumit. Aristocrații, pentru că se dădeau prea multe drepturi boerimii mărunte; aceasta, pentru că nu i se dădeau destule; toți, pentru că se aduceau prea mari atingeri privilegiilor boerești.

Jeltuhin nu cruță nici un mijloc pentru a activa lucrările comitetului.

Consulul francez Hugot pretinde ¹²⁾ că la discursul boerilor, cu prilejul căderii Silistrei, generalul rus ar fi răspuns: „Nădăjduesc „că veți ajunge să vă arătați, prin purtarea voastră și prin mai „mult zel, recunoscători de toate bunătățile împăratului și de grija „lui de a face fericirea țării voastre. Când veți înlocui însă această „ignobilă îmbrăcăminte de robi turci, cu hainele popoarelor civilizate? „Când veți lepăda urâtele bărbii și veți purta peruci sau pălării, în „locul ișlicelor, sau turbanelor, ce acoperă capetele voastre rase?“ Altă dată, pe când boerii erau adunați în comitet, Jeltuhin li-ar fi zis: „Trebuie să fiți mirați de modul cam aspru cu care vă tratez, „dar cu voi așa trebuie. Predesorul meu, care umbla cu blândețea, „n'a putut obține nimic. Cătați de sfârșiți mai degrabă treaba voas- „tră. De voi depinde fericirea, sau nenorocirea viitoare a principate- „lor. Va fi după cum veți face acum. Nu vă țiu mult, căci sunt „ocupat“.

Cu toate acestea, lucrarea comitetului nu se sfârși decât în timpul lui Kisseleff, urmașul lui Jeltuhin.

II.

O statistică a ținuturilor se alcătui încă din Februarie ¹³⁾. Erau absolut necesare aceste date pentru lucrările comitetului de reforme.

Jeltuhin ar fi vrut să desființeze, în Țara Românească, hăt-mănia, creiată spre sfârșitul sec. XVIII-lea pentru săvârșirea „pravil-nicelor hotăriri“ și păzirea orânduelii „asupra înfățișării pricinilor“. Hatmanul avea sub ordinele sale șase zapcii, cari luau zeciuală din pricinile ce nu treceau peste 2000 lei. Dela pricinile mai mari, zeciuală o lua hatmanul. Mumbașiri erau trimiși în județe pentru

¹²⁾ Rap. din 6 și 17 Iulie 1829, *Hurmuz.* XVII, 186, 189.

¹³⁾ Arh. St., Adm. vechi, no. 1113.

a aduce pe împricinați la înfățișare ¹⁴). Încă dela 28 Februarie 1829, din ordinul lui Jeltuhin, divanul judecătoresc trimise judecătorilor departamentului de opt „tălmăcirea predlojeniei prin care erau invitați a înceta orice catahrisis ¹⁵)

La 5 Martie 1829 fu instituită comisia pentru înfrumusețarea Bucureștilor. Era compusă din Al. Filipescu, aga C. Cantacuzino, vornicul de oraș B. Știrbei și loc.-colonelul „de inginerie“ Gaismer.

Divanul săvârșitor al Țării Românești fu reorganizat de Jeltuhin la 23 Mai, împărțindu-se în trei odilenii: a vistiriei, în frunte cu Al. Nenciulescu; a doua, pentru „economia și îngrijirea domestică (din lăuntru)“, în cap cu Costache Suțu; a treia, ostășească, având de șef pe Al. Vilara ¹⁶). „Procuror“ al acestui divan, era rusul Alex. Petrof.

Tot astfel, în divanul săvârșitor al Moldovei, la 25 Mai 1829, numărul membrilor fu redus la patru, din cari trei în fruntea a trei „odilenii“, iar al patrulea suplinitor. Odilenia întâia corespundea vistiriei; în atribuțiile celei de a doua intrau agricultura, igiena, edilitatea, poștele și culegerea datelor statistice; a treia se ocupa exclusiv cu aprovizionarea oștirilor. Se organizează de asemenea, în toate amănunțimile, o „reghistratură“, creându-se arhiva divanului săvârșitor, în vederea reformelor ¹⁷). O arhivă judecătorească exista mai de mult, înființată de Ipsilanti, iar a vistiriei dată dela 1804.

Eforia școalelor, la 1829, în Muntenia, era compusă din banul C. Bălăcianu, vornicul Iordache Goleșcu, log. Al. Filipescu, legistul Nestor Predescu și directorul obștesc Const. Filipescu ¹⁸), probabil Const. N. Filipescu, cel care, în același an, își luase bacalaureatul în drept la Paris.

Câteva școli funcționează și în vremea lui Jeltuhin. În Fevr. 1829, se ține un examen la școala vasiliană dela Trei Erarhi ¹⁹) iar la 1 Martie se dau instrucții pentru aplicarea metodei lui Lancaster în școala elementară ²⁰). În Muntenia, este deschisă nu numai școa-

¹⁴) Rap. marelui log. Const. Goleșcu, 2 Sept. 1829 (Cond. 117 f. 204).

¹⁵) Cond. 117 f. 187 verso (lista judecătorilor și condicarilor); Cond. 106 f. 193.

¹⁶) Curierul românesc, 3/15 Iunie 1829.

¹⁷) Anale parlam. I, 2, pp. 224—8.

¹⁸) Curierul rom., 13 Sept. 1829.

¹⁹) V. A. Urechia, Ist. școalelor, I. 120-1.

²⁰) Uricar, XVI, 383.

la dela București, dar și cea dela Golești și „Curierul românesc” dela 29 Aprilie/11 Mai 1829 vorbește de examenul ce s'a ținut acolo. În Iulie, Jeltuhin dădea un ofis cu privire la reaua stare a școlii dela Craiova²¹). Acolo era profesor Gr. Pleșoianu, iar cai-macamul Costache Ghica și ispravnicul de străini, Scarlat Rosetti, aduc atunci și un profesor de franceză, pe Laplace²²). Tot în vara 1829, librarul „Tierii” înființează o litografie în București²³).

Cu autorizația lui Jeltuhin scoate I. Eliade, la 8 Aprilie 1829, în tipografia dela cișmeașa lui Mavrogheni, cea dintâi foaie periodică din Muntenia, „Curierul românesc”, ca o necesitate de a cultiva limba națională, care nu-i săracă. Exact două luni mai înainte, marele logofăt Const. Golescu dăduse ordinul să nu se mai scrie cu „slove aruncate pe deasupra, în vreme ce toate națiile scriu cu slove în rând și de a (nu mai) amesteca într'insele și cuvinte grecești”²⁴). „Curierul” avusese premergător „Fama Lipskei”, scoasă la Lipsca în 1825, de doi redactori români și apărea concomitent cu „Biblioteca românească”, publicată la Buda de Zaharia Carcalechi, cu concursul lui Damaschin Bojinca, lui Ion Trifu-Maioreșcu și altora, preamărind originea Românilor, făcând istoria acestora și lăudând pe patrioții din principate²⁵). Ispravnicile sunt obligate să se aboneze la „Curierul”²⁶). În numărul dela 19 Aprilie/1 Mai se aduc mulțumiri contracciului poștelor, Ștefan Meitani, pentru că s'a oferit să transmită gratuit ziarul în toată țara.

Ceeace face Eliade în Țara Românească, face în Moldova G. Asachi, întors dela Viena la 1827. Cere lui Mircovici, — intitulându-se „juge au département des affaires étrangères” — autorizația de a scoate o foaie periodică. Mircovici i-o dă la 7 Aprilie 1829, cu condiția să se supue censurii consilierului Paul Pisani și de a arăta totdeauna „cea mai mare venerație către religie, respectul datorit guvernului, cea mai strictă observare a legilor”²⁷). În înștiințarea dela 17 Aprilie pentru apropiata apariție a Albinei, citim

²¹) Acad. rom., ms. 1138 f. 11.

²²) *Curierul rom.*, 19/31 Iulie 1829.

²³) *Curierul românesc*, 10/22 Mai 1829, p. 37.

²⁴) Arh. Stat. Cond. log. țării de sus, n-o 25 f. 49.

²⁵) P. biblioteca lui Carcalechi, Iorga, St. și doc., XIII, 19. — I. Lupaș, cea mai veche revistă literară. În Anuarul institutului de ist. națională din Cluj, I (1921—2), p. 128.

²⁶) Arh. Stat., dosar 94 din 3 Dec. 1829.

²⁷) Acad. rom., ms. 2835, f. 89 și 93. — Uricar, VIII, 105.

între altele: „Întru părinteasca îngrijire ce pentru binele public păstrează către patria noastră ocrotitoarea împărăție a Rosiei, înalta ocârmuire a binevoit a da voe să se tipărească în Eși gazeta românească“. Scopul ziarului e arătat astfel: „Nu se află astăzi în lumea politică neam, deși mai mic la număr decât Românii, carele, între altele ale sale folositoare instituții, să nu aibă în limba nației un jurnal periodic. Sporul acel vrednic de mirare la carele acum au ajuns științele, măestriile și negoțul, au răsărit în parte din asemenea împărtășitoare mijloace prin carele locuitorii, despărțiți de munți și de mări, se fac vecini și împrumutându-se cu rodul cercărilor, îndemânează traiul însoțitoriu. Luătoriu aminte, cetitorul gazetei, ca într'o oglindă în ea vede înfășoșate toate interesantele întâmplări de carele el însuș atărnă“. „Dorul învățăturilor... înfrățeste pe locuitorii unei țări întru câștigarea acestei moralnice avuții prin care o nație se face puternică și fericită... Numai nația noastră... este lipsită de aceste îmbunătățiri și mai înapoiată decât toate neamurile Europei“²⁸). Astfel apare la Iași, la 1 Iunie 1829 „Albina românească“.

Aceste reviste sunt salutate cu entuziasm de unii din tinerii cari, pe atunci, studiau în străinătate. „Curierul românesc“ dela 5/17 Iulie 1829 ni dă lista acestora. Doi fii ai lui C. Golescu erau la München, alți doi la Geneva; patru beizadele ale lui Grigore Vodă. Ghica învățau la München, cu burse din legatul mitropolitului Dositei Filiti; la Paris erau: Dumitru Gr. Filipescu, Const. N. Filipescu, trei fii ai lui Filip Lenș, doi ai lui Iordache Golescu, un fiu al lui Mihalache Racoviță, unul al clucerului Ion Vlădăianu și doi ai paharnicului Nicolae Brăiloiu. Adaog că tot din fondul mitropolitului Dositei studia la München, Teodor Diamandi Mehtupciu, acel Teodor Diamant, despre care a scris Ion Ghica. În sfârșit, Mihăiță Filipescu cerea voe să trimită la Geneva, doi nepoți de frate²⁹).

În vremea lui Jeltuhin, comandant al trupelor rusești dela stânga Dunării fiind Kiseleff, s'au reorganizat pandurii „din cauza priceperii lor în mânuirea puștii“, ca să lujiască, în ante-posturi, la apărarea întăririlor făcute pe malul stâng al fluviului. S'au format cu ei patru batalioane de infanterie, fiecare cu patru companii, iar

²⁸) Rev. ist. arheol. filol., XI, 210—211. — I. Brumărel, Ziarismul românesc. În Literat. și arta română, 1898-9, p. 711 sq.

²⁹) Arh. Stat., Admin. vechi, dosar 86 din 1829.

compania de 100 oameni, cu zece caporali, un locotenent și un căpitan, toți cu solde și scutiți de dări³⁰⁾.

Încă din Martie 1829 începură temeri de foamete. Pâinea era rară și prețul ei se împătrise, al porumbului se înzecise, orz abia se mai găsia. În Mehedinți, locuitorii amestecau scoarță de lemn în făină de porumb. Vitele erau puține. Caii boerești nu erau scutiți de rechiziție³¹⁾. Preoții au continuat să fie obligați să dea cai și căruțe³²⁾. Dezordinea și delapidările erau atât de neînfrânate încât, după povestirea lui Elias Regnault³³⁾, manele duce Mihail întrebând pe un general, pe la mijlocul campaniei, câtă carne rămăsese din 36.000 boi rechiziționați în principate, răspunsul ar fi fost: „nici cu ce face un beafsteak A. V.". Se întocmiseră diferite tablouri statistice de populație, proprietăți și producție. În toamnă lipsa de pâine se resimți și mai mult la București, din cauza ordinului lui Jeltuhin că proprietarii de grâne nu le vor putea vinde decât prin mijlocirea unor comisari ruși, în scopul de a se îndestula mai întâi trebuințele armatei. De asemenea monopolul cărnii fusese concedat unui grec³⁴⁾.

Pentru asigurarea aprovizionării, nu numai a oștirilor, ci și a țării, un comitet general fu instituit la București, în Sept. 1829, compus din A. Filipescu, I. Cocorăscu, Filip Lenș și Christofor Sachelario, având sub autoritatea lor o comisie specială, din care făcură parte I. Filipescu, G. Paapa și Prejbeanu. Pe de o parte, fu oprit exportul porumbului, iar pe alta se cumpără grâu la Odessa, pentru că producția internă nu-i îndestulătoare față cu cererile rușești³⁵⁾. Socotelile „pentru plata producturilor luate în vremea războiului” nu erau încă lichidate la 1832³⁶⁾.

Jeltuhin mai aruncă asupra privilegiaților și preoților o dare

30) Filitti, Coresp. cons. englezi, 73-4. — După „Curierul românesc” dela 20 Mai/1 Iunie 1829, erau 3000 oameni, cu 6 comandanți, 24 căpitani, 24 sub-căpitani și 300 căprari.

31) Filitti, l. c., 19.

32) Acad. rom., Creșt. col., 1910, pp. 184-5.

33) *Histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, Paris, 1855 p. 160. Se pare că Elias Regnault = Dimitrie Brătianu (v. Olimpiu Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini*).

34) Filitti, o. c., 20.

35) *Uricar* (Codrescu), X. 287.

36) *Anale parlam.*, II, 393 sq.

în folosul lazareturilor pentru căutarea bolnavilor de ciumă ³⁷⁾ și spitalului ostășesc dela Mărcuța ³⁸⁾). Intr'o săptămână ,dela 1 la 7 Iunie 1829, se ivesc la București 183 cazuri nouă, 129 cazuri suspecte și mor 51 oameni. Trecerea graniței este interzisă boerilor și chiar fostului Domn. În Iulie ,comisia sanitară primește ordinul de a nu mai publica buletine. Cadavre au fost găsite în locuri ascunse, unde nefericiții se duseseră să moară liniștiți și să evite transportul la lazarete, scrie consulul englez Blutte. În spitalul dela Călărași muriau pe zi câte 80 de soldați din diviziile dela Șumla și Siliștră. La Iași se iviau 40 de cazuri pe zi. În București, 28 case particulare erau transformate în lazarete ³⁹⁾).

Mai supărătoare firește era darea ce, în Iulie 1829, urma să se arunce asupra preoților, pentru ca să se tipăriască o carte tradusă în românește de episcopul Ilarion, iar din prisos să se plătiască datoriile din Rusia ale Luxandrei, văduva lui Ștefan Văcărescu, mort la Petersburg în 1821, și ale fiicei lor, principesa Zoe Bagration ⁴⁰⁾).

În privința mănăstirilor închinată, cum comisiile mixte instituite de Pahlen nu dădeau nici un rezultat ⁴¹⁾), Jeltuhin anunță aneirisirea lor. Ocârmuirea averilor închinată rămânea pe seama egumenilor și exarhilor, conform cu anaforaua dela 1828. Aveau să dea însă în fiecare an socoteli, care să se adevereze de boeri epitropi „a „cărora alegere să se facă după obiceiul pământului“. Impărțirea veniturilor se va face conform anaforalei „fără a aștepta sfârșitul „războiului și fără a da în păstrare nimic, nici la rusescul consulat, „nici la bancul dela Odessa“. Avea să se ia socotelile atât dela egumenii pământeni „în ocârmuirea cărora s'au aflat mănăstirile din Valachia dela 1823“ până la instituirea comisiei lui Pahlen, cât și dela această comisie care, acum, avea să înceteze ⁴²⁾). Egumenii cei noi, îndată după alegere, aveau „a face zapt toate lucrurile mănăstirii, mișcătoare și nemișcătoare, prin catastih, după

³⁷⁾ *Filitti*, o. c., 19.

³⁸⁾ Acad. rom., Creșt. col. 1910, p. 184-5.

³⁹⁾ *Filitti*, o. c., 20.

⁴⁰⁾ Acad. rom., ms. 1080, f. 202.

⁴¹⁾ Pentru negocierile cu Panaict Anghelopol până la 1830, Acad. rom., Ms. 1138, f. 259, 265.

⁴²⁾ Acad. rom., pachet 53, doc. 91. — Arh. St., Cond. domn. 106 f. 167; Cond. 117 f. 211.

orânduială...“⁴³). În zadar arată boerii Țării Românești care au fost „ponturile mănăstirilor grecești dintr'acest prințipat“⁴⁴).

În genere, Jeltuhin nu se sfîi a pune în aplicare, cu dela sine putere, mai multe reforme asupra cărora nu se stabilise încă acordul în sânul comitetului. Nemulțumirea iscată printre boeri, prin atingerile aduse astfel privilegiilor lor, este împărtășită și de agenții străini, jicniți și ei prin știrbirile aduse pretențiilor abuzive ale suđiilor, așa că rapoartele acelor agenți sunt adesea pătimașe⁴⁵). Fleischhakl scria mahnit lui Metternich, la 19 Iunie 1829: „Oare „nu se vede limpede, cu toate denegațiunile, că amândouă principatele fac parte, de pe acum, din teritoriul rusesc? Perceperea impozitelor, jurisdicția criminală asupra străinilor, desființarea privilegiilor consulare..., totul se petrece ca la Odessa sau la Chiev... „Eu mă mir că sunt lăsați în voia lor. S'a zis, s'a strigat și s'a făcut „atâta pentru Greci... și aici se întâmplă acum de zece ori mai rău, „fără ca cineva să zică vre-o vorbă“.

Consulul englez Blutte, după ce constata, în Iunie 1829, că sunt boeri cari „ar vedea cu plăcere țara lor pusă sub protecția colectivă a marilor puteri“, dorință de altfel mai veche⁴⁶), adaogă, în Octombrie acelaș an, că „aproape toți boerii sunt într'adevăr sătui de protecția rusească și se gîndesc cu cea mai mare groază că „țara ar putea rămînea pentru totdeauna în mâinile Rușilor“⁴⁷).

Nici cu consulii străini nu se purta Jeltuhin mai blînd. Hugot scria confidențial în această privință lui Polignac la 9 Octombrie 1829: „Bețivul de polițai a înștiințat adineaori pe consulul Angliei „că, dacă nu trimite îndată cheile casei lui Riss, unul din suđiții „săi, absent în Transilvania, el va face să se spargă ușile și să se „zvârle mobilele pe fereastră. Și notați că Riss, înainte de plecare, „cedase Rușilor jumătate casa, crezînd că astfel va putea scăpa „cealaltă jumătate. Vă întreb „ce drept au Rușii de a ocupa astfel, „în timp de pace, domiciliul supușilor străini, sub ochii consulilor „lor... Sărmanul consul al Angliei! cât se căește azi că n'a urmat

⁴³) Cond. 106, f. 168.

⁴⁴) Arh. St., Adm. vechi, No. 1373.

⁴⁵) Spre pildă, rap. lui Viollier, cancelarul vice cons. fr. din Iași, 28 Aug. 1829 (*Hurmuz.* XVII, 208).

⁴⁶) Filitti, *Frământările*, 14, 87, 178.

⁴⁷) Acelaș, *Rap. cons. englez*, 31.

„pilda colegilor săi și că n'a prins momentul când ciurma reîncepea „cu furie în București, pentru a se îndepărta din acest loc“ ⁴⁸⁾).

La atâta amărăciune contribuia mult și firea brutală a lui Jeltuhin, a cărui sănătate era zdruncinată. Demisia lui fu primită la 14 Septembrie. Din pricina boalei însă nu putu părăsi Bucureștii, unde muri în noaptea de 10 spre 11 Octombrie st. vechi, 1829 și fu îngropat la mitropolie ⁴⁹⁾).

⁴⁸⁾ Hurmuz. XVII, 218.

⁴⁹⁾ *Curierul românesc*. — Hurmuz. X, 449 n. 4. — Papadopol-Calimach, l. c. 76.

PARTEA II.

PRELUNGIREA OCUPAȚIEI RUSEȘTI ȘI INTOCMIREA REGULAMENTULUI ORGANIC

TITLUL I.

PREȘEDINȚIA GENERALULUI KISSELEFF ȘI ELABORAREA REGULAMENTELOR ORGANICE

(Nov. 1829 — Nov. 1831)

CAPITOLUL 1.

NUMIREA LUI KISSELEFF ȘI GREUTĂȚILE DE EXECUTARE A TRATATULUI DELA ADRIANOPOL

La 7 Noembrie 1829, generalul Kisseleff, șeful statului major al corpului al 2-lea de armată rusesc, primi un rescript imperial care-l numia președinte deplin împuternicit al divanelor românești, în locul lui Jeltuhin. Generalul Toll înlocuia pe Kisseleff în fostele sale funcțiuni ¹⁾).

Născut în Moscova, la 1788, Paul Kisseleff intrase în armată în timpul războiului care se sfârșise prin pacea dela Tilsitt. Se distinsese apoi în bătălia dela Moscova, în toate cele ce urmară până la 1814 și, în fine, sub zidurile Parisului. Însoțise pe țarul Alexandru la congresul din Viena și când cu a doua intrare a aliaților în Franța. La 1828 fusese chemat, împreună cu Diebici, să alcătuiască planul campaniei contra Turcilor. Se distinsese la asediul Șumlei, apoi în lupta contra pașei dela Scutari, luând Gabrova. În fine, numit președinte al divanelor românești „o nouă slavă îl aștepta în acest post, în care era să dezvălească, în toată splendoarea,

¹⁾ Arh. St. No. 11. Logof. Țării de sus, No. 3180.

„superioritatea spiritului și noblețea sufletului său”²⁾). Numai șase luni după sosirea lui, consulul francez scria despre el: „Militar, diplomat, administrator luminat, fiind fost pus în măsură, mai mulți ani... să studieze starea principatelor care, în curând, urmau să primiască trupele rusești... și bucurându-se de favoarea țarului Nicolae, generalul Kisseleff a avut toată latitudinea de a servi politica guvernului său, și, în același timp, interesele principatelor, făcând binele și încercând să închiză rănilor lor adânci”³⁾).

Kisseleff sosi în București la 12/24 Noembrie 1829. În gazdă fiind la Meitani, a doua noapte a sosirii sale, 13/25—14/26 Nov. fu semnalată printr'un cutremur de pământ⁴⁾). Dar superstițiile nu se împliniră. Acest fenomen natural fu, dinpotrivă, de bun augur.

În ziua sosirii chiar, Kisseleff se duse la mitropolie pentru a asculta slujba, și apoi la divan, unde rosti un discurs. Aminti de plângerile boerilor contra rechizițiilor; afirmă că ceea ce făcuse ca ele să pară așa de nesuferite, fuseseră exacțiunile funcționarilor subalterni, însărcinați cu rechiziționarea, printre cari erau mulți indigeni; pofti pe boeri să lucreze cu stăruință la sfârșirea operei de regenerare a țării și să fie demni de buna voință și de protecția împăratului. Adresându-se apoi vice-președintelui Botneac, i-ar fi zis, față cu alte două persoane⁵⁾: „Voesc să fiu și sunt într'adevăr cu totul altfel decât predecesorul meu, ale căruia obiceiuri nu mi-au plăcut niciodată. Vă poftesc să schimbați tonul și să renunțați la arbitrar. Nu voesc să contribui la urârea numelui rusesc”. Manolache Arghiropol răspunse lui Kisseleff. Mulțumi pentru binefacerile pe care tratatul dela Adrianopole le revărsase asupra principatelor și sfârși prin cuvintele: „În situația la care v'a chemat încrederea împăratului, un nou triumf vă așteaptă: acela de a asigura fericirea unui popor a căruia soartă era, până azi, supusă la crude încercări. Acest triumf nu va avea strălucirea unei victorii, dar nu va fi mai puțin glorios și scump inimii voastre”. La recepția care urmă, Kisseleff pofti pe boeri să sacrifice o parte din interesele lor, pentru regenerarea patriei⁶⁾).

2) *Paul Kisseleff et les Principautés*, de N. Picolo.

3) *Lagan c. Polignac*, 30 Iulie 1830 (*Hurmuzaki*, XVII, 239).

4) *Hurmuzaki*, XVII, 231, — I. C. Filitti, *Coresp. cons. englezi*, p. 23 n. 10. — *C. G. Mano, Doc. privitoare la fam. Mand*, 414.

5) *Hugot c. Polignac*, 27 Nov. 1829 (*Hurmuz.* XVII, 230).

6) *Papadopol-Calimach*, I. c. 78.

Niciodată Kisseleff nu încetă de a pleda cauza claselor inferioare, mai ales pe aceea a țăranului; câștigă toate inimile; făcu să renască încrederea. Eliade se lăsă dus de curent și scrisese chiar o odă spre „gloria în veci memorabilă care a umplut Universul cu „numele marelui monarh al Rusiei“. Această odă, tradusă în franțuzește de Siméon, fu alăturată de agentul francez Hugot la raportul pe care-l trimise guvernului său la 30 Noembrie 1829⁷⁾.

Condițiile tratatului dela Adrianopole erau prea grele pentru Turcia. Poarta ceru cu insistență revizuirea lor. La 12 Fevr. 1830 Nesselrode scria marelui duce Constantin că dreptul de ocrotire dobândit, avea mai mult preț decât o anexare, sau decât emanciparea popoarelor balcanice, de oarece Rusia, dacă ar fi vrut să ajungă la asemenea rezultate, ar fi trebuit să se înțeleagă prealabil cu Austria și să-i acorde compensații. La 14 Aprilie următor Rusia, prin convenția încheiată la Petersburg, consimți să reducă indemnitatea de război la 8 milioane plătibile în opt ani, cu începere dela 1 Mai 1831⁸⁾. Până la îndeplinirea acestei obligațiuni, principatele române urmau să fie ocupate de Rusia. Eventualitatea unei ocupațiuni atât de prelungite, care ușor se putea schimba în anexare, neliniștia mult pe Metternich. Acesta, întâlnindu-se cu Nesselrode la Carlsbad în Iulie 1830 „lui fit enfin les reproches que sa conduite politique mérite depuis des années“. Se plângea cancelarul austriac că „depuis l'origine des questions orientales, il y avait une conjuration entre les hommes d'état russes; ils voulaient entraîner l'empereur leur maître dans une vaste complication avec la Porte. Tous les moyens leur semblaient bons pour cela“. Incă dela 1823, țarul Alexandru s'a angajat „dans un système de fluctuations regrettables“, împins de doi străini „un corfiote, imbu d'idées démagogiques et... un allemand à demi libéral“. Nesselrode era vinovat că a rupt legăturile pe care „reposaient, en grande partie, la paix de l'Europe et la tranquillité intérieure des états qui la composent“ și că încuraja pe protivnicii ordinii, depărtându-se de singurele principii politice juste. Visul lui Metternich era de a reface alianța dintre Austria, Prusia și Rusia, mai ales față de Franța „et avec elle, les factieux de tous les pays“⁹⁾.

⁷⁾ Hurmuz., XVII. 232.

⁸⁾ Papadopol-Calimach, I. c. 99.

⁹⁾ Memoriile lui Metternich, V, 7 sq.; 51 sq.

Când, la 25 Aprilie 1830, Kisseleff pleacă la Constanța ca să întâlnească pe Diebici, în drum spre Petersburg, consulul englez din București Blutte, înregistrează vorba generalului că poate nu se va mai întoarce. Generalul Geismar dă și el speranțe de evacuare, asigurând că Domnii vor fi numiți în curând. Când însă se cer, în vara aceluiaș an, provizii pentru îndestularea a 20.000 soldați pe timp de un an, când generalul Roth își pregătește instalarea la Varna, când cazărmi se ridică în diferite puncte, sau se numește comisia, din care nu lipsește un ofițer rus, pentru fixarea noului hotar dunărean, Blutte pierde iarăși orice nădejde. El arată îndoitul joc al Rusiei: pe deoparte, se pun la cale, în principate, petiții pentru prelungirea ocupației, pe de altă parte se vorbește de ordine oficiale de evacuare, venite dela Petersburg, dar pe care Kisseleff ar fi având instrucții secrete să nu le obștiască. Plecarea Rușilor, adaugă Blutte, e sincer dorită de toate clasele sociale, în frunte cu patru mari bani. Petiția în favoarea prelungirii ocupației n'ar fi găsit, dacă credem pe consulul englez, decât 18 semnatori, dintre cari numai unul din boerimea cea mare. Reparația drumurilor dela Turnu, Giurgiu, Călărași și Brăila, spre hotarul rusec, înlocuirea unor comandanți ruși prin ofițeri români, lichidarea socotelilor de rechiziții, păreau lui Blutte indicii de o apropiată evacuare. Dar speranțele născute într'o zi, se stingeau în ziua următoare, când se anunțau spre pildă noi rechiziții de lemne, în vederea iernării trupelor rusești în principate, sau când venia lui Kisseleff rescriptul împărătesc de confirmare în funcțiunile sale. În toamna anului 1830 se știa că trupele rusești din Bulgaria, care urmau să se înapoieze peste Prut, vor ierna în Moldova. Cartierul generalului Roth se instala la Iași. Silistra era întărită din nou, ca și liniile militare despre hotarul austriac și fortificațiile dela Brăila. Pe locul vechii cetăți Giurgiu, se ridică un oraș, din care cazărmiile nu lipsesc. În urma turburărilor dela Varșovia, trupe austriace grămădindu-se la hotarele Galiției, trupe rusești se concentrează dealungul hotarului austriac. În Sârbia, Turcii recunosc autonomia tânărului stat și ereditatea cârmuirii în familia lui Miloș Obrenovici. Blutte urmărește cu îngrijorare repercuția pe care aceste evenimente o pot avea asupra politicii rusești față de principate. Turburările provocate de rebelul Carafisi, care ocupase Sofia, revolta pașei dela Scodra, atitudinea cam mândră a lui Miloș, neliniștiau pe pașalele din Vidin, Sofia și Belgrad și motivară oarecare deplasări de trupe turcești, la

care Rusia răspunse concentrând trupe la Rusciuc, Vidin și Nicolae ¹⁰⁾.

Acesta era bilanțul anului 1830. În Ianuarie 1831, maiorul rus Nojin și vistierul Barbu Știrbei reamintiau locuitorilor că cea dintâi datorie a lor este de a da locuințe și hrană oștilor rusești ¹¹⁾. Tot atunci sosi la Iași noul ambasador rusesc la Poartă, Buteniev... După o ședere de 25 de zile la București, plecă spre Constantinopol la 15 Februarie ¹²⁾.

La 29 Aprilie următor, ambasadorul englez din Constantinopol raporta guvernului său că deoarece Poarta plătise ultima parte a datoriei către Rusia, cu scadența la 1 Mai st. n., ar fi urmat ca trupele rusești să evacueze principatele, rămânând numai în Silistra o garnizoană până la achitarea indemnității de război. Se născuse însă o controversă între reisefendi și ambasadorul rusesc Buteniev, cu privire la data când trebuia plătit cel dintâi milion de galbeni. Poarta era de părere că plata se putea face oricând în cursul anului, pe când ambasadorul susținea că trebuia făcută neapărat în ziua de 1 Mai ¹³⁾.

Din această cauză negocierile aveau să mai continue, prelungite întradins de Rusia. Principatele rămăneau ocupate și, astfel, Regulamentele organice s'au votat sub cârmuirea provizorie rusească.

¹⁰⁾ I. Filitti, Coresp. consulilor englezi, 40-1.

¹¹⁾ Acad. rom. Foi volante (Creșt. col. XIX, p. 344).

¹²⁾ Albina rom., 26 Fevr. 1831.

¹³⁾ Filitti, l. c. 42.

CAPITOLUL II.

PRIMELE MASURI ADMINISTRATIVE ALE LUI KISSELEFF.

Kisseleff se puse imediat la lucru¹⁾. Până ce comitetul de reforme să-și săvârșiască lucrările, președintele plenipotențiar continuă a aplica dispozițiile cele mai urgente ale tratatului dela Adrianopol. Încă dela 9 Dec. 1829, boerii îi cerură să readucă pe mitropolitul Grigore²⁾, dar nu li se dădu satisfacție, din cauza, desigur, a întransigenței ce acest prelat arătase.

Așezarea carantinelor începuse pe timpul lui Jeltuhin³⁾. Carantina Prutului era de 14 zile; călătorii și mărfurile din Rusia, până să ajungă acolo, mai făceau una, de tot atâtea zile, pe Nistru. La bariera Iașilor, în fine, erau lazarete unde militarii erau ținuți patru zile, iar civilii 14 zile. Pe malul stâng al Dunării, carantina era de patru zile, iar dinspre Austria, de 21 de zile⁴⁾. Ciuma totuși se ivise în principate. Încă dela 30 Noembrie 1829, Kisseleff numi o comisie, prezidată de maiorul Kuzmin, pentru cercetarea socotelilor comisiei de combaterea ciumei, ce funcționase dela 28 Mai 1828 la 17 Ianuarie 1829⁵⁾. Timp de cinci săptămâni, Kisseleff inspectă în persoană orașele și satele, numi medici în toate județele, înființă la București și Iași administrații sanitare, sub ordinele șefului miliției și ministrului de interne, organizează spitale, invită pe preoți să povăduiască respectarea măsurilor luate pentru combaterea moli-

¹⁾ Arh. stat., Admin. vechi, n-os 33, 44, 45 din 1829.

²⁾ Acad. rom., ms. 1080, f. 242. — Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 339. — C. N. Tomescu, Mitropolitul Grigore IV, pag. 249.

³⁾ Viollier c. Portalis 27 Iulie 1829 (Hurmuz. XVII, 197). — Arh. Stat., Admin. vechi No. 2046.

⁴⁾ *Papadopol-Calimach*, 83 sq.

⁵⁾ Arh. Stat. Admin. vechi, n-o 44.

mei⁶⁾), dădu ordine pentru supravegherea celor ce intră și ies din țară⁷⁾). Un comitet de salubritate publică, compus din A. Filipescu, Barbu Știrbei, C. Cantacuzino, colonelul de geniu Bauer, doctorii Estioti, Gheorghe Grunau, iar din Mai și Marsille, inginerii Hartl și Ott, funcționează dela 5 Martie la 6 Iulie 1830. O secție a comitetului fu însărcinată cu organizarea lazareturilor⁸⁾).

• Lucrările statistice continuă. La 26 Aprilie 1830 se tipăresc șapte exemplare de formulare pentru „toată suflarea ce lăcuște „prin orașele și târgșoarele din principatul Țării Românești”⁹⁾. Vornicia politiei (orașului) București alcătuște catastișe de poslușnici, scutelnici, postelnice, cumpaniști, ruptași¹⁰⁾. La 5 Dec. 1829 se trimit volnici în județe, pentru săvârșirea catagrafiei boerilor „în 24 de ceasuri”¹¹⁾. Intocmirea catagrafiilor întâmpină greutăți. La 27 Ianuarie 1831 Kisseleff cere obșteștii adunări a divanelor să le săvârșiască în două luni. La 12 Februarie, el trebuie să explice că scopu este numai ca fiecare locuitor să știe ce drepturi și datorii are și astfel să se înlăture abuzurile. În fiecare județ, catagrafiile se făceau de un boer din București, pentru Muntenia, din Craiova, pentru Oltenia, de doi deputați ai județului și de cei doi ispravnici; în București, de vornicul politiei, cinci boeri și cinci negustori. Aceștia din urmă refuzând de a face parte din comisie, sub cuvânt că sunt ocupați cu negoțul lor, au fost înlocuiți tot cu boeri¹²⁾).

O comisie compusă din Mihail Ghica, C. Câmpineanu, Șt. Bălăcianu, N. Mavros și Simeon Marcovici, se ocupă, conform „instrucțiilor” imperiale, cu chestiunea desființării scutelnicilor și poslușnicilor, fără a se mai aștepta rezultatul dezbaterilor comitetului de reforme în această arzătoare împrejurare. Reforma trebuia făcută, iar boerii nu se arătau dispuși s'o primească de bună voie.

⁶⁾ Arh. St. Adm. vechi. No. 1155.

⁷⁾ Două adrese din Noemv. 1829, c. Neofit, în *Hurmuz*. S. I, vol. 4, p. 336, 346. — Multe acte în această privință la Ac. rom. Ms. 1138.

⁸⁾ Arh. St. Adm. vechi, n-os 1087, 1091, 1093, 1727. Rap. lui B. Știrbei, în Conv. lit. XXII. 849. — *Curierul românesc*, 22 Mai 1830.

⁹⁾ Arh. St. Adm. vechi. 1582.

¹⁰⁾ *Ibid.* n-os 1147, 1649—1684.

¹¹⁾ Primul ordin pentru această catagrafie fusese dat de Jeltuhin la 10 Sept., pentru Muntenia (vezi Filitti, *Catagrafia oficială de toți boerii Țării Românești la 1829*. Buc. 1929), la 12 Sept., pentru Moldova. Nu cunosc catagrafia de atunci a boerilor Moldovei. O listă dela 1833 în An. parlam. IV, 2, p. 537 sq.

¹²⁾ Arh. Stat. Adm. vechi, no. 3173 din 1831.

Kisseleff îi puse în fața faptului împlinit, despăgubindu-i numai prin pensii viagere ¹³⁾).

În materie judecătorească, Kisseleff orându-i în Țara Românească, la 11 Ianuarie 1830, după pilda divanului domnesc de altă dată, un divan special, care să formeze cea mai înaltă instanță și pe care-l compuse din episcopul Argeșului Ilarion Gheorghiad, banii Gr. Brâncoveanu, Const. Crețulescu, Barbu Văcărescu, Const. Bălăcianu, vornicii Grigore Filipescu, Mihail Ghica, spătarul Al. Ghica, logofătul Al. Filipescu, legiștii Nestor Predescu și Atanasie Cristopol, și Dimitrie Rallet, sub președinția deplin împuternicitului, sau, în lipsă-i, a cârmuitorului mitropoliei, Neofit ¹⁴⁾ Gianoglu.

În Mai și Iunie, aflându-se la Iași, unde, de două ori pe săptămână, primia pe orice jăluitor, Kisseleff puse din nou în vigoare hrisovul lui Ipsilanti care opria pe Evrei de a lua moșii în arendă ¹⁵⁾ și tot atunci reorganiză divanele. Lipsește adunarea divanelor de atribuțiile judecătorești ce i se lăsaseră și o limitează numai la cele administrative. În schimb, pe lângă divanele existente, împlinitor și judecătorec, reînființează „divanul domnesc”, compunându-l din membrii divanului judecătorec, președintele departamentului pricinilor străine, câțiva boeri și mitropolitul, ca președinte. Acest divan avea să judece în ultimă instanță numai pricinile ce i se vor trimite de deplin împuternicitul și hotărîrea definitivă va fi rezervată acestuia numai când președintele nu se va fi unit cu majoritatea divanului ¹⁶⁾.

La 26 August, Kisseleff reorganizează și divanele din Muntenia. Obșteasca adunare a divanelor, compusă din mitropolit, membrii divanului săvârșitor sau împlinitor, membrii divanului judecătorec, președintele departamentului interesurilor străine, și câțiva membri extraordinari, cari se vor desemna din clerul înalt și boerimea cea mare, se va ocupa numai cu „interesuri atingătoare de administrația pământului”. Se instituie un divan zis „al prințipatului”, compus din mitropolit, un episcop, membrii divanului judecătorec, președintele departamentului intereselor străine și câțiva boeri mari, până la complectarea numărului de 24, cari să hotărască „numai

¹³⁾ Rap. din 4 Fevr. 1831 al consulului prusian Kreuchely. — B. Știrbei, Raport c. Kisseleff. În Conv. lit., anul 22, p. 851.

¹⁴⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 340 și 343.

¹⁵⁾ Papadopol-Calimach, I. c., 83. — Albina românească, 11 Mai 1830.

¹⁶⁾ Anale parlam., I, 2, p. 240-3. — Curierul românesc, 8 și 12 Iunie 1830.

„acele profeșuri ce i se vor trimite de către deplin împuternicitul „prezident și care vor intra la dânsul dela divanul obșteștii adunări“. În anumite cazuri, sentința avea să fie supusă sancțiunii președintelui deplin împuternicit¹⁷⁾. Această complicată organizație avea, în ochii boerilor, avantajul că se apropia mai mult de divanul domnesc de altă dată și că creia locuri mai multe pentru ambițiunile lor.

În Decembrie 1830 Kisseleff numi pe banul Barbu Văcărescu prezident al divanului judecătoresc; pe Al. Vilară, vistier; pe aga C. Bălăcianu hatman, în locul lui Hrisoscoleu-Buzoianu; pe Filip Lenș, vornic al orașului în locul lui B. Știrbei; pe căminarul Iancu Filipescu, agă al capitalei în locul lui C. Cantacuzino. Totodată, autorizat dela Petersburg, începu să confere și ranguri boerești onorifice. Astfel, Gr. Băleanu deveni mare ban, Al. Nenciulescu, vel vistier, clucerul B. Știrbei, vornic de politie¹⁸⁾.

Încă dela 1830 ca o urmare a anexării la Muntenia a raialelor dela stânga Dunării, reședința județului Vlașca fu mutată dela Găești la Giurgiu¹⁹⁾, a județului Teleorman dela Roșii de Vede la Turnu²⁰⁾ și se înființă județul Brăila, cu reședința în orașul cu acelaș nume²¹⁾. Tot atunci se reconstrui Cerneții, reședința județului Mehedinți²²⁾.

Jos pe scara administrativă, slujitorii orânduiți până atunci pe lângă osebitele cancelarii, fură înlocuiți prin dorobanți, miliție retribuită și deci mai puțin vexatorie. Dorobanții, în Țara Românească, au fost în număr de 4650, din cari numai o treime se găsea în slujbă în acelaș timp. Fiecare dorobanț servea zece zile pe lună și primea zece lei vechi leafă, scutit fiind tot odată de dări către stat. În atribuțiile dorobanților erau și asigurarea liniștei și urmărirea rău făcătorilor. Barbu Știrbei, numit fiind, în Decembrie 1829, nacealnic al trebilor din lăuntru în locul lui Costache Suțu, renunță la veniturile pe care predecesorii săi le avuseseră dela subal-

17) Anale parlam. I, 1, p. 614. — *Curierul românesc*, 18 Sept. 1830.

18) *Curierul românesc*, 1 Ian. 1831.

19) Arh. Stat., Admin. vechi, dosar 98 și 284 din 1830.

20) Ibid., dosar 343 din 1830.

21) I. Filitti, Organizarea Brăilii. 1930, p. 10.

22) Arh. Stat., Admin. vechi, dosar 261 din 1830. Lista ispravnicilor de județe din Muntenia în anii 1827—1830, ibid., dosar 259 din 1829.

terni. Propuse chiar reducerea numărului zapciilor, sporindu-se leafa celor cari ar fi menținuți ²³⁾).

Trei comisii de revizuire ²⁴⁾, compuse din câte trei membri, împreună cu procurori sau revizori rusești ²⁵⁾, fură trimise în județe, la 21 Dec. 1829, pentru a culege plângerile locuitorilor și a stârpi orice catahrosis. Printre reformele datorite acestor comisii, a fost, mai ales, desființarea „vorniciei de pripas”, o întreagă administrație ale cărei atribuții consistau în a supune la amendă pe locuitorii ce-și lăsau vitele rătăcind prin câmpurile semănate. De acolo izvorau venituri pentru vornicii al 3-lea și al 4-lea, precum și pentru arendașii și sub-arendașii acestui „huzmet”. O altă comisie, compusă din spătarul A. Ghica, St. Bălăcianu, B. Știrbei, Gheorghe Bibescu și N. Mavros, fu însărcinată, la 13 Decembrie 1830, să ia socotelile caselor făcătoare de bine, care nu mai fuseseră controlate de vre-o trei ani ²⁶⁾.

Această din urmă comisie cercetează și bugetul școlilor, alimentat dintr-o dare pe preoți și diaconi și din venitul unor mănăstiri. La București funcționa școala dela hanul Șerban-Vodă, având ca profesori pe S. Marcovici, E. Poteca, Iosif Genilie, Teodor Paladi, care aplică metoda lui Lancaster, Ion și Gheorghe Pop. La seminarul dela biserica Antim, era profesor ieromonahul Ierotei, la școala dela Sf. Gheorghe vechi, Vasile Nenovici. La 1 Mai 1830, „Curierul românesc” anunță apropiata deschidere a școlii franceze a lui Vaillant. Din Ianuarie acelaș an se deschide teatrul, pentru care Iancu Văcărescu scrie un „Prolog”, iar în Noembrie teatrul este pus sub eforia lui C. Cantacuzino și sub direcția lui Eduard Craisig, pe când copiii vornicului Nicolae Ghica organizează reprezentații în casă, sub conducerea profesorului lor, C. Aristia. La Golești, școala continuă, sub Aaron Florian și la examenul din 31 Martie 1830, se joacă „Regulus”, unul din roluri fiind interpretat de copila de opt ani a lui Grigore Leurdeanu ²⁷⁾. La Craiova, școala închisă, din cauza epidemiilor, la sfârșitul lui 1829, fu redeschisă la 1 Aprilie 1830, în mănăstirea Obedeanu, cu profesorii Căpățâneanu, Gr. Ple-

²³⁾ Iorga, *Știrbei-Vodă*, II, 648.

²⁴⁾ Arh. St. Adm. vechi. 249 și 2040. — Cond. 117 f. 214. — Două comisii pentru Valahia mare și una pentru Oltenia.

²⁵⁾ Kuch, *Moldau-Walachische Zustände*, p. 51, pretinde că acești revizori erau niște slujbași subalterni preocupați de bacșișuri.

²⁶⁾ Arh. St. Adm. vechi., 2077. — B. Știrbei în Conv. lit., XXII, 849.

²⁷⁾ *Curierul rom.*, 10 și 17 Ian. 1830. — *Albina rom.*, 4 Mai 1830.

șoianu, Costache Poenaru. La Slatina predau Gheorghe Ardeleanu și Alexe. Mai figurau, măcar în statele de lefuri, câte un dascăl la T.-Jiu, Cerneți, Vălenii de Munte, Urziceni și Focșani. La Iași, școala dela Trei Erarhi fu redeschisă la 1 Aprilie 1830²⁸⁾. Cristian Flechtenmacher este numit profesor de drept²⁹⁾. Pe lângă interni, feciori de boeri, Asachi primește și stipendiști de origine modestă, pe bază de examen: Anastase Fătu, D. Gusti, Alex. Costinescu.

Încă dela 17 Martie 1829, din vremea lui Jeltuhin, divanele Țării Românești adresaseră un raport cârmuitorului mitropoliei, Neofit, cu privire la trecerea asupra lui Eliade a tipografiei grecești și românești, dela cișmeaoa lui Mavrogheni, întemeiată de răposatul doctor Constandinache Caracaș, în tovărășie cu stolnicul Răducan Clineanu și cu slugerul D. Topliceanu, ceea ce provocase o plângere a văduvei lui Caracaș, Irina³⁰⁾, născută Filiti. La 1830, marea logofeție „intrând în cercetarea privilegiilor cu care s'a întemeiat tipografia dela cișmeaoa Mavrogheni, din hrisovul ce au dat „Măria Sa Ioan Vodă Caragea la leat 1817 Noembrie 3“, constată că acea tipografie n'a îndeplinit condițiile ce-i erau impuse, așa că monopolul ce i se acordase s'a dovedit de prisos, mai ales că „avem dovezi că pretutindeni monopoliile au stăut și stau stavilă și piedică cea mai mare a industriei“³¹⁾. La 11 Octombrie 1830, Irina Caracaș vinde lui Ion Eliade Rădulescu tipografia³²⁾, care funcționează dela Aprilie 1830, la Septembrie 1848, paralel cu tipografia privilegiată a „Albinei“ dela Iași. Trebuie adăogat că atât la Iași, cât și la București, mitropoliile își aveau și ele tipografia³³⁾.

Eliade, îndrumătorul cultural de atunci, care încă dela 1828, cu ajutorul lui Scarlat Rosetti, tipărise o gramatică la Sibiu, publică, la 1830-1, pe lângă poezii și fabule originale, traduceri din Voltaire, Lamartine, Marmontel. În „Curierul“ apar și poezii de I. Văcărescu, I. St. Voinescu, V. Cârlova. Simion Marcovici scrie, tot acolo, la 1829, despre „Feluri de oblăduire“, iar la 1830 dă o culegere din Noptile lui Iung. Grig. Pleșoianu publică la 1828 „Cele

²⁸⁾ Lovinescu, G. Asachi. In Conv. lit., Iulie 1912, p. 813, unde se dau și numele primilor profesori.

²⁹⁾ O lecție a lui, de la 10 Aprilie 1830, în Uricar, XIX, 476.

³⁰⁾ Arh. Stat., dosar 1206 f. 45—46.

³¹⁾ Ibid., Admin. vechi, n-o 1571 din 1 Aprilie 1830.

³²⁾ E. Vîrtosu, I. Heliade Rădulescu, p. 15-16.

³³⁾ V. A. Urechia, Ist. școalelor, I. 153.

dintâi cunoștințe", din care „Curierul” va publica, în curând „Idee repede de istoria Românilor”. La 1829 tipărește la Sibiu un Abecedar francez-român și o traducere din Aneta și Lubin a lui Marmontel. Stanciu Căpățâneanu traduce la 1830 din Montesquieu, Voltaire, Fénelon și publică o gramatică franceză ³⁴). La Iași, la 11 Ianuarie 1830, un grup de 21 persoane, medici, spișeri, doi boeri Ghiculești și G. Asachi, constituie „Iassyer medizinische Leseverein” adică „Cercul ieșan de citiri medicale” ³⁵).

Pentru delimitarea „anadunei”, adică thalvegului Dunărei ³⁶), care fusese desemnat prin tratatul dela Adrianopol a fi hotar între Turcia și principate, o comisie fu numită la 29 Martie 1830. Era compusă din Raigent, delegat al Rusiei, Mohamed-Arif effendi, delegat al Turciei, M. Ghica din partea Țării Românești și D. Plaginò din partea Moldovei. S’au dat atunci principatelor 88 de insule ³⁷), unele pendinte de domeniul Turnu ³⁸), altele de domeniul Giurgiu, altele ale șanalului Dunării din Valahia mică ³⁹). Protocolul încheiat în această privință la 8 Octombrie 1830, fu depus în arhivele mitropoliei ⁴⁰). Tratatul dela Adrianopol mai înapoiase Țării Românești orașele Brăila, Giurgiu și Turnu, cu teritoriile lor, a căror întindere, de 448.530 pogoane, fu hotărnicită de o comisie ⁴¹) compusă din locot.-colonelul Fânton de Verrayon, logofătul Nestor Predescu, C. Bălăcianu- fiul, Filîp Lenș, Gr. Racoviță și inginerii Teodor Paladi și Hafta. Din acea întindere, 189.807 pogoane fură restituite proprietarilor cari posedau titluri autentice ale vechii lor stăpâniri, iar restul avea să formeze un început de domeniu al statului ⁴²).

³⁴) Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XIX, vol. I, p. 115 sq. — N. Bănescu, Un dascăl uitat, Gr. Pleșoianu. In An. Ac. rom., seria 2, secț. ist., vol. 37.

³⁵) N. A. Bogdan, Societatea medico-naturaliștilor din Iași. 1919, p. 4.

³⁶) Cf. Hatihumaiumul din 1774, art. 9.

³⁷) Numele lor în Anale parl. II, 1, p. 434.

³⁸) Ibid. XI, 1, 193.

³⁹) Ibid. 199.

⁴⁰) Ibid. 252.

⁴¹) B. Știrbei, în Conv. lit., XXII, 851.

⁴²) Ibid. 1041. — Lista moșiilor, cu numele proprietarilor, în Albina rom., 8 Martie 1831.

Pentru a da oarecare stabilitate regimului monetar, încă Jeltuhin hotărîse că toate veniturile statului vor fi percepute în galbeni olandezi. Acest galben deveni unitate monetară convențională, cu o valoare de 31½ lei vechi. Kisseleff menținu această dispoziție. Numi experți pentru a determina valoarea intrinsecă a numeroaselor monede care circulau în țară și care pricinuiau negoțului o pierdere de 25%. În această acțiune, Kisseleff întâmpină greutăți din partea chiar a vice-președintelui Botneac. Se adresa lui Diebici, dar acesta nu aprobă excluderea unei monede pe care el era silit s'o primiască în Balcani, fiindcă avea curs în imperiul otoman. Kisseleff prezintă atunci împăratului demisia, arătând că o bună administrație era cu neputință cât timp existau doi șefi, comandantul armatei de ocupație și președintele divanelor. Țarul împărtăși vederile lui Kisseleff, îl însărcină cu amândouă funcțiile, dându-i astfel deplină libertate de acțiune și chemă pe Diebici la altă destinație ⁴³⁾.

Încă dela 15 Decembrie 1829, obștia divanelor principatului Valahiei scria ispravnicilor: „Vă facem în știre că pentru catahrișis ce se urmează aici în țară asupra vămii ce se ia în felurimi de „chipuri dela producturile și mărfurile ce se vînd în lăuntru în „țară... cunoscând E. S.... că vama din lăuntru ajunsese la mare „catahrișis, ce scade obșteasca îndestulare, prin predlojenia ce ni-a „trimis.. a binevoit a porunci de s'au strîgat și s'au vîndut cu me- „zat... vămile, numai pentru lucrurile ce vor intra în țară peste ho- „tar și cele ce vor eși...“ ⁴⁴⁾.

Tot în Decembrie 1829, divanul Moldovei primește ordinul de a pregăti mijloacele de transport a 300.000 cestverturi făină dela Sculeni la hotarul Țării Românești. Divanul din București este de asemenea poftit să furnizeze 75.000 cestverturi făină de mei, sau orz. De altă parte, drumurile lăturalnice spre granița austriacă erau închise, spre a împiedica ieșirea vitelor. Exportul cerealelor era și el oprit, cu excepție pentru unii favoriți, sub titlul de răsplătire pentru servicii aduse. Consulul englez consideră aceste prohibiții ca potrivnice tratatelor de comerț încheiate de puteri cu Poarta. Rusia punea piedici și comerțului dunărean. Autoritățile opriau de câte opt ori între Galați și gurile Dunării, transporturile comerciale altele decât rusești, sau turcești, impunându-le taxe în bani, sau natură.

⁴³⁾ Papadopol-Calimach, I. c., 84-7.

⁴⁴⁾ Cond. domn. 117 f. 209 verso.

Sub cuvânt de prevedere sanitară, mărfurile de proveniență din porturile turcești, erau descărcate prin schele și, în lipsă de magazii, rămăneau expuse intemperiilor și se stricau. În schimb, pentru împlinirea lipsurilor interne, se importau grâne dela Odesa, plătite din vistieria românească. În Ianuarie 1830 se procedează la noua re-chiziții pentru îndestularea Hârșovei, Călărașilor și Brăilei, până în Octombrie ⁴⁵⁾). Anul 1830 este un an de lipsă. Pentru îndestularea Bucureștilor se înstătuie o comisie de trei boeri cari, împreună cu bancherul-baron Hristofor Sachelario, să facă un împrumut de 2 miloane ⁴⁶⁾). Comisia are mult de lucru. Exportul și importul vitelor era oprit, fără prealabilă autorizare a cârmuirii. În afară de orașe, nimeni nu putea cumpăra grâu, sau orz, fără voia comisiei. Prețul grâului, calitatea I, se fixează la 10 lei; cal. II, la 8 lei; cal. III, la 7 lei, suta de oca; orzul 6 lei; ovăzul 5 lei. Prețul cărnii se fixează la 20 parale ocaoa, dar măcelarii protestează. Și la Iași, vice-consulul prusian constata, în Iulie, că prețurile obiectelor de prima necesitate s'au urcat cu de șase ori ⁴⁷⁾). Din cauza molimii se închid târgurile. Contracciul ocnelor și vămilor, Meitani, se plânge. Publicul aruncă vina asupra speculațiilor lui Sachelario. Kisseleff care, la 13 Ianuarie 1830, reînnoiește ordinul din 22 Mai 1828, interzicând exportul vitelor și zaharelor ⁴⁸⁾), revine, în Iulie, și decretă libertatea negoțului. Pleacă apoi la Silistra, vizitând în drum magaziiile de rezervă, în care sătenii erau deja obligați a depune o baniță din 44 oca de porumb, sau mei, de fiecare pogon semănat ⁴⁹⁾). La 23 August era întors la București.

Kisseleff, la rândul-i, avu să se ocupe de chestiunea atât de delicată a mănăstirilor închinate. Ceru divanului lămuriri în Aprilie 1830. Divanul răspunse la 30 Iulie ⁵⁰⁾), analizând pe larg hrisoavele Domnilor Moruzi, Caragea, Ghica, anaforaua Moldovei dela 1828, predlojenia lui Jeltuhin, toate cuprinzătoare de dispozițiuni menite „ca să fie păzite întocmai hotărârile fericitelor ctitori”. Cu egumenii greci nu s'a putut discuta, căci „urmând fără de sfială și cu

⁴⁵⁾ Filitti, *Coresp. cons. englezi*, 20-2.

⁴⁶⁾ *Anale parlam.*, VII, 515.

⁴⁷⁾ *Acad. rom.*, ms. 1140, f. 324.

⁴⁸⁾ *Cond. domn.* 117 f. 218 verso. — Rap. lui B. Știrbei, în *Conv. lit.*, anul 22, f. 846. — *Acad. rom.*, Ms. 323 f. 163.

⁴⁹⁾ Rap. lui B. Știrbei, l. c. 845. — *Papadopol-Calimah*, l. c. 88.

⁵⁰⁾ *Acad. rom.* Ms. 1080 f. 302 sq.; pach. 53, doc. 95. — *Hurmuz*. S. I, vol. 4, p. 349 sq.

obraznicie, s'au socotit pe sineși mai mult decât sunt". Mănăstirile sunt în ruină și nu poate fi iertat străinilor „ca să stingă ei po-
menirea ctitorilor neamului românesc, și să lipsiască prințipatul de „podoaba acestor mănăstiri". Mulți ani egumenii greci „n'au trimis nimic la mănăstirile de jos și în urmă mănăstirile de aici au fost supărate ca să se răspundă etision (adică venitul anual), de „al doilea". Au mai ridicat trimișii greci pretenția să li se înapoieze cu dobândă contribuția la care i-a supus Grigore Vodă Ghica, pentru plata datoriilor țării „sub cuvânt că sfintele lor mănăstiri grecești nu sunt datoare să plătiască datorii românești", deși, zice divanul, „sunt tot din neamul românesc făcute și închinat jos pentru ajutor numai la vreme de prisosință", așa încât nu încape deosebire între obligațiile mănăstirilor închinat și neînchinat. Divanul, de acord cu anafora Moldovei dela 1828, cere ca arendarea veniturilor să se facă, pe trei ani, de egumeni împreună cu boerii epitropi; împrumuturi să nu poată face egumenii fără știrea epitropilor, „nici să aibă pecetea mănăstirii întreagă la mână, ci jumătate „să fie la egumeni și jumătate la boerii epitropi..."

Egumenii greci nu voiau să se supue nici vechiului obicei, nici predlojeniei lui Jeltuhin, care întăria anafora Moldovei dela 1828. La 1827 s'a revenit la vechiul obicei de numire a egumenilor de către mănăstirile de jos. Cu instalarea acestor egumeni s'a sfârșit și misiunea comisului Anghelopol, care nu mai are ce căuta în principat, nici calitate de a discuta alte amănunte de organizare.

La 15 August 1830 Kisseleff scrie divanului că egumenii se opun la arendarea prin licitație de către epitropi a acareturilor mănăstirilor închinat, deși la strigare s'au obținut 119.853 lei vechi, în loc de 73.900, cât până atunci. Kisseleff observă că moștile „ce se află pe lângă mănăstiri" trebuie lăsate, conform hrisovului lui Moruzi dela 1799, pe seama egumenilor. Celelalte însă pot fi date la mezat, conform anaforalei Moldovei dela 1828, întărite prin predlojenia lui Jeltuhin⁵¹⁾. Grecii însă se simțiau mai tari decât însuș Kisseleff, care căuta să ție seamă de drepturile principatelor. Egumenii greci refuză chiar de a fi de față la darea socotelilor. Divanul roagă pe Kisseleff, la 31 Octombrie, să-i siliască să se înfățișeze⁵²⁾. Kisseleff răspunde la 17 Noembrie, referindu-se la predlojenia din 5 Decembrie 1829 a lui Jeltuhin, relativă la cercetarea soco-

⁵¹⁾ Acad. rom., pachet 53, doc. 89.

⁵²⁾ Ibid., doc. 93.

telilor egumenilor. Invită divanul să mai fixeze un soroc de înfățișare și dacă egumenii nu se vor prezenta, să procedeze și în lipsa lor, la verificare ⁵³).

*

Pentru organizarea miliției naționale, Kisseleff institui, încă din Aprilie 1830, un comitet ⁵⁴) compus din generalul Starov, inspector general al oștirii, spătarul Al. Ghica (viitor Domn), colonelul Ment și locot.-colonel Ion Odobescu, (pe atunci încă în serviciul rusesc). Se anunță că se vor forma 6 batalioane infanterie și 6 escadroane cavalerie, în Muntenia, 2 batalioane și 2 escadroane în Moldova ⁵⁵). Proiectul de lege respectiv, a fost înfățișat încă de atunci, divanului ⁵⁶). În Muntenia, nucleul noii oștiri îl formară 6 batalioane de voluntari panduri, cu căpeteniile lor, în fruntea cărora era polcovnicul „erou” Ion Solomon ⁵⁷). Apariția primelor uniforme, în Mai 1830, la Craiova, stârnește imnurile lui Iancu Văcărescu și Vasile Cârlova ⁵⁸), acesta din urmă, el însuși, unul din tinerii ofițeri. Publicația, făcută în Muntenia în Iunie 1830, pentru înrolarea de bună voe, spunea că „a sosit în fine acel timp, atât de dorit, când putem zice, fără a tremura, că avem o patrie” ⁵⁹). Se anunța că oștirea va fi alcătuită din trei polcuri (regimente) de infanterie, fiecare de câte 2 batalioane și din 6 escadroane de cavalerie. ⁶⁰).

Primii ofițeri au fost numiți dintre boerii, sau feciori de boeri, în grade asimilate cu rangul lor civil, sau al părinților lor. În Muntenia, șef al miliției a devenit spătarul Alex. Ghica. Printre adjutanții săi, au figurat Ion Câmpineanu, N. Golescu, Ion R. Voinescu (zis Voinescu I), Ion St. Voinescu (zis Voinescu II), Const. G. Filipescu (poreclit Grosu). Comandanți de regimente, în Iulie 1830, au fost numiți numai doi: Emanuil Băleanu, cu grad de colonel și I. Solomon, cu grad de maior. Costache Ghica (fratele spătarului

⁵³) Ibid., doc. 90.

⁵⁴) Arh. Stat., Admin. vechi, 2125. — Rap. lui B. Știrbei, l. c., 848.

⁵⁵) *Albina românească*, 27 Aprilie 1830.

⁵⁶) Anale parlam., I, 1, p. 422 (Munt.); IV, 2, p. 349 (Mold.).

⁵⁷) Lista ofițerilor, în *Curierul românesc*, 24 Aprilie 1830. — La 18 Ian., slugerul Solomon fusese primit cu cinste la divan și salutat ca „erou”, de Iordache Filipescu. (*Curierul*, 24 Ian. 1830).

⁵⁸) *Curierul*, 19 Iunie și *Albina*, 26 Iunie, 1830.

⁵⁹) Rap. al cons. austr. Fleischhagl.

⁶⁰) *Curierul*, 3 Iulie și *Albina* 13 Iulie, 1830.

Alexandru), din hatman și caimacam al Craiovei, devine inspector al cavaleriei ⁶¹⁾. Primirea în oștire, ca ofițeri, a unor simpli șefi de panduri, ca spre pildă Hristache Tel, stârnește nemulțumirea boerilor ⁶²⁾. Boerii mai în vârstă, precum și Solomon, leapădă vechiul port și îmbracă uniforma, iar cei cu drept de a purta barbă, o rad.

În Moldova, publicația pentru strângerea oștirii, se face în August 1830. Șef e numit Const. Paladi. Aga Teodor Balș devine colonel și șef al statului major, iar aga Iordache Costachi Lătescu, colonel și comandant al divizionului de 2 escadroane cavalerie ⁶³⁾. Peste două luni, aga Lascarache Bogdan e numit colonel și comandant al polcului de 2 batalioane pedestre ⁶⁴⁾.

Pe ofițeri îi atrăgea uniforma și parada ⁶⁵⁾. În București, la 6 Decembrie 1830, de onomastica țarului Nicolae, o companie comandată de Gr. Lăcusteanu și un ploton sub ordinele lui Costache N. Filipescu, defilează în fața lui Kisseleff ⁶⁶⁾. Se formează și al treilea regiment de infanterie, sub comanda lui Costache Ghica, iar escadroanele de cavalerie trec sub ordinele lui Odobescu ⁶⁷⁾.

Pe țărani, perspectivele de înrolare îi încântau mai puțin. În unele locuri izbucnesc turburări, spre pildă în județul Buzău, în August 1830. Din Ialomița, sătenii fugiau peste Dunăre ⁶⁸⁾. Totuși, în mai puțin de un an, s'au strâns sub drapel 3944 oameni ⁶⁹⁾.

Tot la 1830, în Septembrie, prin subscripție publică, se înființează, în Moldova, prima muzică a miliției pământene ⁷⁰⁾.

O decizie din Octombrie 1830, relativă la judecarea ostașilor, formă un început de cod militar ⁷¹⁾.

În provincie Kisseleff făcea dese călătorii și cu acest prilej

⁶¹⁾ *Curierul*, 6 Iulie 1830.

⁶²⁾ Memoriile col. Gr. Lăcusteanu.

⁶³⁾ Supliment la *Aibina*, 7 Aug. 1830. — *Curierul*, 18 Sept. 1830.

⁶⁴⁾ *Albina*, 9 Oct. 1830.

⁶⁵⁾ A. D. Xenopol, Din amintirile unui boer moldovean, p. 3 și 5—6.

⁶⁶⁾ Memoriile lui Gr. Lăcusteanu. — Col. Papazoglu, Ist. Buc., 69.

⁶⁷⁾ Memoriile lui Lăcusteanu. — Papazoglu, o. c., 70 și 144—5. — Escadroanele de cavalerie erau socotite câte două de fiecare regiment de infanterie „însă până la complecta disciplinare și învățătură erau înregimentate sub comanda (locotenent) colonelului Odobescu”.

⁶⁸⁾ Filitti, Rap. cons. englezi, 24.

⁶⁹⁾ Al. Papadopol-Calimah, l. c.

⁷⁰⁾ V. A. Urechia. Ist. școalelor, I, 151

⁷¹⁾ Cond. domn. 117 f. 225.

Iuă obiceiul de a primi, de două ori pe săptămână, orice reclamațiuni i s'ar fi adresat. Astfel putea cunoaște mai bine nevoile locuitorilor și descoperi abuzurile administrației. În Ialomița, spre pildă, locuitorii se plâng că dela Mai 1829 ispravnicii îi redusese de la 359 la 131½ lude, pentru a încasa diferențele. În comuna Perieți, ludele sunt reprezentate printr'un singur om care, neputând duce așa sarcină, a fugit ⁷²⁾. La 1830, Kisseleff institui un comitet pentru înfrumusețarea Brăilii și instalează acolo primul sfat orășenesc ⁷³⁾.

⁷²⁾ Arh. St. Adm. vechi No. 1250. Reprodus în studiul meu: *Coresp. cons. englezi*, p. 72—3.

⁷³⁾ Arh. St. Adm. vechi N-os 24 și 31.

CAPITOLUL III

KISSELEFF ȘI COMITETUL DE ELABORARE A REGULAMENTELOR ORGANICE.

Lucrările comitetului de opt, începute, cum am spus, în vremea lui Jeltuhin, au continuat sub Kisseleff, cu colaborarea directă a acestuia, ajutat de doi bărbați învățați de atunci, beizadea Nicolae Suțu pentru Moldova și Nicolae Mavros¹⁾, pentru Muntenia.

Suntem prea puțin documentați asupra desbaterilor ce vor fi urmat în comitet.

Naționalismul boerilor ce-l compuneau este mai presus de îndoială. Când s'a discutat partea din instrucțiile rusești privitoare la o „apropiere între noroadele” celor două principate²⁾, Iordache Catargi a propus unirea, dar cu Domn străin și cu garanția europeană³⁾. De aceeaș părere era și Mihail Sturdza, care voia ca Domnul să șază alternativ la București și la Iași⁴⁾. Propunerea, care exprima dorința, mai dinainte manifestată, a boerilor din amândouă principatele⁵⁾, era evident, prematură. Ideile lui M. Sturdza, din punctul de vedere al reformelor interne, le cunoaștem⁶⁾. Instrucțiile rusești nu-i dădeau satisfacție în pornirile sale împotriva boerimii secundare. Excludeau, cum ceruse el, pe prelați din orga-

¹⁾ Pentru el, *Filitti*, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, p. C. și 277. — Acelaș, *Coresp. Domnilor și boerilor români cu Metternich și cu Gentz*, p. 17. — *Hurmuz*. S. I, vol. 3, p. 357.; *Idem*, S. I, vol. 4, p. 443; *Idem*, Vol. X, pp. 74, 105. Era fiul lui Gheorghe M., hatman, și al Marioarei Ventura (*Acad. rom.* Ms. 4025 f. 86).

²⁾ Cf. *Gh. T. Kirileanu*, *Ideea unirii la marele log. Conachi*, în *Conv. lit.* 43 (1909) p. 55.

³⁾ Rap. dela 1834 al lui Bois-le-Comte (*Doc. renașt.* IX, 447 și *Hurmuz*. XVII, 394).

⁴⁾ *I. C. Filitti*, *Coresp. cons. englez*, p. 32 (memoriul lui M. Sturdza c. Iordul Heytesbury).

⁵⁾ Acelaș, *Frământările*, 14—5, 143, 159, 163, 177—8.

⁶⁾ *Supra*, 30—1.

nele civile, administrative și judecătorești. Ar fi vrut inamovibilitatea magistraturii. Numirea judecătorilor, ca și a funcționarilor administrativi, pe trei ani, nu-l mulțumia ⁷⁾). Doria anularea sentințelor judecătorești date dela 1812 încoace.

Nu-mi pot explica decât prin dorința de a-și asigura scaunul domnesc, opunerea lui M. Sturdza la art. 342 din Reg. Moldovei și 377 din Reg. Țării Românești, după care egumeni pământeni aveau să fie numiți la toate mănăstirile fără deosebire. Sturdza a susținut că trebuiau respectate „drepturile de proprietate legitimă ce sf. locuri au incontestabil asupra mănăstirilor ce depind de ele ⁸⁾). A- ceeaș observație o face asupra art. 347 din Reg. Moldovei și 381 din Reg. Țării Românești. „Administrația mănăstirilor închinată” zice Sturdza, „apartține exclusiv sfintelor locuri”.

În sfârșit, Sturdza cerea ca libertatea de navigație să fie asigurată nu numai boerilor și neguțătorilor, dar și „tuturor claselor „de locuitori din principate” ⁹⁾).

Cunoaștem și părerile altui membru al comitetului, jurist, inginer hotarnic și poet, Costache Conachi, care învățase greaca, slavona și în sfârșit, franceza, cu un „regicid”, Fleury ¹⁰⁾). El combate socotința lui M. Sturdza de a se anula sentințele dela 1812 încoace, zicând ¹¹⁾ că „un reglement nu este condică de pravilă și mai puțin „încă poate croi pravile înapoi lucrătoare”. Conachi opina că „s’ar „putea osebi, ca niște pricini nesupuse la apelație, toate cele judecate și hotărâte până la pacea anului 1812, și iarăș toate cele câte, „judecându-se și hotărîndu-se în vremile cele de catahrisis (abuz), „dela 1812 până la 1828 Aprilie 25 (adică până la ocupația ru-sească), nu vor fi fost protestăluite către unul sau altul din doi „Domni următori, sau către cârmuirea rosienească după ocupație, în „curs de zece ani și iarăș acele care, dela 1828 Aprilie 25, fiind „judecate și hotărâte pe forme și întărite de excelențiile lor pleni-potențiarii „nici primirea de protest, nici trimiterea la din nou cercetare nu va fi urmat din partea excelențiilor”.

Conachi voia îngrădirea puterii domnești, mai ales în materie

⁷⁾ Acad. rom. Ms. 3486 f. 3 sq.

⁸⁾ *Ibid.*

⁹⁾ *Ibid.*

¹⁰⁾ Al. Papadopol-Calimach, în Conv. lit., XIX, 923. — Vogoridi-Konaki, Logofătul Costachi Konaki, Iași, 1888.

¹¹⁾ „Socotințele mele date în comitet”. (Acad. rom. Ms. 597 f. 366 sq. — Anale parlam., I, 2, p. 51. — Arh. St., Adm. vechi, 1206 și 1571).

judiciară. În trecut, cumularea atribuțiilor legislative, administrative și judiciare într'un singur divan, prezidat de Domn, constituia o garanție pentru justițiabili. Acum însă, Conachi nu se împăca deloc cu alcătuirea propusă în comitet în privința celei mai înalte instanțe a țării, prin „o singură voință a Domnului“, sau lăsată cu totul „în alegerea Domnului“. El se temea de „întoarcerea catahrișurilor urmate, adică o împărechiere între Domn și creaturile sale, alese și numite în slujbă după capriția lui“. Este tot teama boerimii mari de o prea întinsă autoritate domnească, pe care ar fi preferit s'o înlăture cu desăvârșire, înlocuind-o printr'un divan al protipendadei. Conachi ar fi vrut ca Domnul să n'aibă cădere de a numi pe cilenii divanului suprem, ci numai să-i aleagă dintre câți-va candidați prezentați de adunare. Tot el se rostește împotriva comisiilor alese din sânul adunării și însărcinate cu fixarea jurisprudenței. Spre deosebire de M. Sturdza „nu admite inamovibilitatea judecătorilor, ci numai numirea lor pe zece ani. Cere revizuirea condicei Calimah, întocmite în „epoha abuzurilor și a „strâmbătăților“. Adăogirea ce se făgăduia la lefuri, Conachi n'o privia decât ca o urmare neapărată a suirii galbenilor, a căderii cursului monedelor turcești și a scumpirii traiului. Numai pensiile constituiau o despăgubire „dar neîndestulătoare. Cât privește sporul de muncă al săteanului, putea fi o despăgubire numai pentru proprietarii din Țara Românească „unde până acum ei nu au drit „decât la 12 proaste zile, fără de nici o rostire hotărîtă de lucru, „iar în Moldova, unde munca locuitorilor în folosul proprietarilor, „după ponturile și obișnuința obștească știută, este rostită și hotărîtă în lucrări pe pământ și în dare în natură, și care le suia până „la 18 și 20 zile, afară de cele 2 zile de clacă, afară de carul de „lemn și afară de meremeturile poruncite prin aceleași așezămănturi, cuvântarea de 12 zile nu este decât cu numele numai, și fiind „că tot proprietarul în Moldova privește după tot cuvântul la înființata muncă, iar nu la numirea ce au voit cineva a-i da, urmează că „acele 24 zile hotărîte prin instrucții... nu sunt decât o prețeluire a „propiată de munca cuprinsă în ponturi și așa despăgubirea cea ade- „vărată nu este făcută...”

Dovadă că ideia proprietății absolute se înrădăcinase în mintea stăpânilor de moșii, este observația lui Conachi, că „este de însemnat că, cu cât cinevași pășește către țările necivilarisite, pre- „cum este Turchia, cu atât mai mult găsește dritul proprietății jic- „nit și supus la virtutea celui mai tare; și dinpotrivă, cu cât se apro-

„pie cineva de țările civilarisite, cu atât dreptul proprietății este „socotit de sfânt și, după urmare, ferit de tot felul de silă“.

Din procesele verbale ale comitetului de opt, nu cunoaștem până acum decât unul, din 15 Ianuarie 1830, dar acela foarte important ¹²⁾.

Din el reese că cele dintâi capitole ale Reg. org. fuseseră supuse la înalta aprobare încă din timpul lui Jeltuhin și se înapoiaseră, în Decembrie 1829, însoțite de observațiuni, pe baza cărora „amendamentele necesare au fost aduse atât deosebitelor dispozițiuni, cât și redacțiunii“. În acelaș proces-verbal este vorba de discuția a două reforme care atingeau privilegiile boerești. Comitetul se rostește asupra dispozițiilor din Cap. VII al Reg. org. cu privire la organizarea tribunalelor, arpentarea moșiilor, instituirea registrelor pentru înscrierea foilor de zestre, a datoriilor ipotecare și a tuturor actelor de transmitere. Cu acest prilej, comitetul se declară, ca și anaforaoa Moldovei dela 1827 ¹³⁾, împotriva introducerii *hârtiei timbrate*, care „nu poate fi privită decât ca o ramură a veniturilor publice care ar jicni în deobște toate clasele locuitorilor și ar lovi „simțit interesele fie-căruia“. „N'ar avea nici o urmare de folos „real acum, când sarcinile indispensabile al statului au fost acoperite prin alte venituri publice“. De fapt, hârtia timbrată ar fi fost un impozit aruncat mai ales asupra boerilor mari proprietari, și de aceea îl respingeau.

Acelaș proces verbal mai coprinde și discuția urmată în comitet cu privire la introducerea *impozitului funciar*, respins de anaforaoa Moldovei la 1827 și admis de câte un glas izolat ¹⁴⁾. Comitetul l'a respins pe motivul că „nu este o chestie care să priviască „numai clasa boerească „ci ar atinge în deobște drepturile sfinte ale „proprietății „de care atărnă agricultura și industria acestor țări, și „care este în acelaș timp izvorul productiv al principalelor venituri „ale statului. Proprietatea ar fi deci de două ori lovită de impozit, „pe când economia politică tinde a o descărca progresiv, prin impozitele indirecte pe consumație ¹⁵⁾. Impozitul funciar este cu atât

¹²⁾ Anale parl. I, 1. p. 620. *Uricar*, VIII, 112. — Acad. rom., Ms. 2835 f. 99.

¹³⁾ Filitti, *Frământările*, 167.

¹⁴⁾ Ibid. 33, 112.

¹⁵⁾ Aluzie probabil, la împrejurarea că în Franța, după ce adunarea națională dela 1791 desființase impozitele indirecte, se revenise la acestea, dela directorat încoace.

„mai de neadmis în aceste țări, cu cât săteanul nu este scutit de „capitație. De altfel proprietarul, într-o altă ordine de lucruri, n'ar „putea fi obligat să facă concesii teritoriale sătenilor decât prin „bună înțelegere, precum se obișnuiește în toate țările unde impo- „zitul funciar este așezat, căci a impune proprietarului obligațiuni „față de sătean, pentru a pune pe acesta în stare de a-și plăti im- „pozitul și a pune „în acelaș timp, impozit asupra proprietății fun- „ciare „ar fi a arunca asupra proprietarului un îndoit impozit, fără „a-i lăsa vre-unul din foloasele de care se bucură aiurea“. Cu alte cuvinte, boerii respingeau impozitul funciar din cauza caracterului ce-l avea încă la noi proprietatea, știrbită prin dreptul de folosință al săteanului.

În privința scutelnicilor, a căror desființare fusese hotărâtă de administrația rusească, pe baza instrucțiilor, fără a se aștepta votarea Regulamentelor organice, divanul Moldovei arătase vicepreședintelui Mircovici, încă dela 19 Iunie 1829, că ar fi o ușurare dacă economia realizată, în loc de a se întrebuința pentru cheltuelile oștirii, ar servi la reducerea birului. Se spune că în Muntenia se propusese înlocuirea birului (darea pe cap în bani) prin adăogire la rusumaturi (impozite pe oi, stupi, rămători, vii, pogoanele de tutun), dar divanul Moldovei se pronunță pentru bir, de oarece: perceperea lui este mai lesnicioasă și mai sigură; locuitorii cu bucate, cari se pot impune la rusumaturi, sunt numai a treia parte din populație, așa că sarcina fiscală ar fi prea grea pentru aceștia; în Moldova, unde boerii nu percep venituri din rusumaturi, nu poate rezulta un câștig pentru stat din singura desființare a acelui privilegiu boeresc ¹⁶⁾).

Știm, prin însuș Kisseleff, că în urma propunerilor lui, s'au admis de comitet: darea personală; ușurarea stării ȝiganilor; dispozițiile privitoare la raporturile dintre săteni și stăpâni; introducerea gradată a inamovibilității magistraturii, dorită de M. Sturdza; organizarea a trei instanțe judecătorești ¹⁷⁾).

În genere, a urmat luptă în comitet între Kisseleff și privilegiati. Aceasta se vede din scrisoarea lui Nesselrode către președintele deplin împuternicit, la 24 Martie 1830. Nesselrode spune că n'a fost niciodată în intenția Rusiei de a îmbunătăți numai starea clasei privilegiate și de a înlocui sistemul bunului plac prin anarhia, sau confuziunea unui sistem reprezentativ inaplicabil principatelor.

¹⁶⁾ C. Erbiceanu, *Ist. mitrop. Mold.*, 286—7.

¹⁷⁾ Papadopol-Calimach, o. c. 90.

Curtea rusească nu vrea să lipsiască nici o clasă socială de drepturile la care în mod legitim poate aspira, dar se ferește de a cădea fie într'un extrem, fie în celalt ¹⁸⁾).

Rezultatul ultim a fost o nemulțumire generală. Nici boerii mari, nici „ciocoi” nu găseau că se ținea în deajuns seamă de dorințele lor.

Pe când în Moldova, ciocoi se plânseseră încă dela 1829 că nu erau ținuți în curent cu lucrările comitetului ¹⁹⁾), o asemenea jeluire se îndrepta către Kisseleff la 12 Februarie 1830 de chiar boerii divanelor din Muntenia, în frunte cu locțiitorul de mitropolit, Neofit. Se arăta că de șapte luni de când lucrează comitetul de reformă, ei nu știu nimic de hotărârile luate, deși încă de când un asemenea comitet fusese adunat de Grigore Vodă Ghica, era înțeles că de către obștea boerilor *de întâiul rang* „să se dea sfârșit la „fieș-care madea, prin hotărâre cum are să se urmeze”. Jăluitorii zic că cei câțiva boeri din comitet „nu pot avea deplină putere din partea obștească să hotărască numai dumnealor regulamentul pentru „starea țării”. Procedul ce se urmează este o „zminteală” a „în-tocmirilor celor vechi ale patriei noastre, ce au fost legiuite prin „documenturi și prin pravila pământului” ²⁰⁾).

Intervenția era măcar tardivă.

Încă dela 8 Februarie, Conachi ceruse voe să se înapoieze în Moldova, de oarece toate capitolele fuseseră cercetate, iar pentru ultima redactare lăsa depline puteri lui G. Asachi ²¹⁾). Scria cu mahnire mitropolitului Veniamin că „se duc scutelnicii, breslașii, „slugile”, că mănăstirile și căpeteniile lor, cele pământene, ca și cele străine „se supun la darea de a treia parte din veniturile lor”; că alegerea Domnului se dă pe seama unei adunări compuse din boeri de starea întâia, a doua și din deputați de pe la ținuturi, aleși de boerii stărei a treia și a patra, de neamuri și de mazili vechi. Și încheia: „cele din piept către noi amarnice...; această scrisoare veți „păstra-o, căci vă puteți aduce aminte că am protestăluit contra „voinții rele” ²²⁾).

¹⁸⁾ Ibid.

¹⁹⁾ Vezi supra, p. 41.

²⁰⁾ Arh. St. Adm. vechi, 2027. — Acad. rom. Ms. 323 f. 156. — *Erbiceanu*, o. c. 457. — I. C. Filitti, *Coresp. cons. englezi*, 33. — Dojana lui Kisseleff c. Neofit, 17 Fevr., Acad. rom. Ms. 323 f. 158.

²¹⁾ Acad. rom. Ms. 2835 f. 11.

²²⁾ C. *Erbiceanu*, o. c. 362 (fără dată).

La 30 Martie 1830, lucrarea comitetului de opt era sfârșită ²³).

Ni s'a păstrat „Regulamentu prințipatului Valahiei, ce din porunca prea înaltei curți împărătești a Rosiei, apărătoarea eparhiei „acesteia, s'au întocmit de către orânduitu comitet, alcătuit de patru boeri ai țării, supt prezidenția E. S. de sfetitosaschii sovednec „Mințache, general consul al prințipatului, prezident deplin împuternicit al divanurilor și mai mare al oștilor împărătești din Moldovlahia fiind E. S. general liutenant, general aghiotant a Mării „Sale împărătești și cavalier, Domnul Pavel Kisilev. 1830“. Urmează, orânduite pe capitole, și sub titlul de „redacție“, instrucțiunile dela Petersburg, iar apoi textele stabilite în comitet și, la sfârșit, încheierea: „Acesta este proiectul regulamentului care secția românească „a comitetului de reformă, așezat în București din înaltă poruncă, „au socotit întru a sa datorie să alcătuiască, cuprinzător de îmbunătățirile trebuincioase a se face întru administrația Valahiei, întru „această lucrare alcătuită numai din curată râvnă pentru binele patriei lor și de o dorință întru a împlini, fără mustrare de cuget, cinstita îndeletnicire ce li s'au încredințat. Dar dacă, după a sa revizie, „după a sa întărire și după a sa punere în lucrare, s'ar cunoaște trebuința de a se face cevaș schimbări, ori la o parte, sau la mai multe „ale acestui regulament, rămâne ca Domnul și obișnuita obștească „adunare să ia în adâncă băgare de seamă pricinile ce ar dovedi neapărat acel fel de schimbări, care însă la nici o întâmplare nu se „vor putea pune în lucrare fără de a fi mai întâi permise de curtea „apărătoare“ ²⁴).

N'am găsit textul moldovenesc al proiectului de Regulament întocmit de cei patru boeri moldoveni din comitetul de opt ²⁵).

²³) La această dată se arată, în proiectul muntean, a fi fost sfârșite: capitolul privitor la alegerea Domnului (Anale parl. I, 1, p. 116; în Ms. 345, data 30 Iulie, nu poate fi exactă, căci proiectul fusese dus la Petersburg, cum vom vedea, încă din Mai); capitolul despre obșteasca obișnuită adunare (An. parl. I. c. 127; în Ms. 345 se dă data 17 Aug. 1829); capitolul despre căutarea judecăților (Ms. 345 f. 109 verso).

²⁴) Acad. rom. Ms. 345 și 4315.

²⁵) În Ms. 909, la Acad. rom., la f. 103, se citește într'adevăr: „Acesta „este proiectul regulamentului pentru care secția moldovenească a comitetului...“, dar apoi urmează: „s'au scris la Iași, în sf. mitropolie a Moldovei, în sala „sesiilor obșteștii adunări extraordinare de revizie, în 3 Noembrie 1831“. La fel în Ms. 99 și 4414 și, pe câte îmi amintesc, în Ms. 349, care acum este evacuat la Moscova, așa că nu l'am mai putut cerceta.

CAPITOLUL IV.

REVIZUIREA DELA PETERSBURG A PROECTELOR DE REGULAMENTE ORGANICE.

Proiectele fură duse la Petersburg de Minciaky, însoțit de Mihail Sturdza¹⁾, Al. Vilară și Gh. Asachi, cari primiră ordinele de plecare la 19 Aprilie²⁾ și porniră la 13 Mai³⁾, având instrucții de a sosi la destinație cel mai târziu la 15 Iunie⁴⁾.

La Petersburg, proiectele fură cercetate de o comisie compusă din Dașcov, Catacazi, Minciaky, Sturdza și Vilară.

Dispozițiile despre compunerea adunării pentru alegerea Domnului, constituiau o înfrângere a protipendadei, în special a lui Mihail Sturdza. Acesta propuse deci la 27 Iulie 1830⁵⁾, ca măcar noile hotărâri să nu se aplice imediat, și Domnul să fie deocamdată, și în mod excepțional, *numit*, iar nu ales. Numai după intrarea în vigoare a Reg. org. să se aplice, la un viitor prilej, și dispozițiile privitoare la alegerea Domnului. Dacă această soluție ar fi fost respinsă, Sturdza avea gata alta, de a se restrânge dreptul de alegere al adunării între trei candidați. Sturdza revine asupra subiectului său favorit. „Este greu de admis, scrie el, că aceiași indivizi „(adică ciocoi) cari nu vor să renunțe la interesele lor particulare, „își vor da voturile unei persoane care, după ce se va fi ales Domn „prin ei, ar voi, aplicând Reg., să le jicniască interesele în folosul „viitorului, ale căruia avantagii reale și permanente ei nu știu, sau

1) La 27 Dec. 1838 M. Sturdza reamintia lui Rucman, că făcuse parte din comitetul de opt, precum și din comisia ce s'a dus la Petersburg „afin de fournir les renseignements que la révision du Règlement rendait indispensables... „et contribuer aux améliorations que cette oeuvre tutélaire a subies". (Acad. rom., Actele lui M. Sturdza, vol. IV, f. 150).

2) Acad. rom. Ms. 2835 f. 103.

3) *Uricar*, VIII, 117.

4) *Arh. St. Adm. vechi*, 56. — Acad. rom. Ms. 3486 f. 19.

5) *Hurmuz*. S. I, vol. 5, p. 34.

„nu vor să le prețuiască“. Astfel ajunge Sturdza să se ridice la considerații care tind să justifice pretențiile protipendadei prin îndatoririle mai mari ce trebuie, dacă este conștientă, să le aibă față de clasele de jos. Trebuie să aibă, față de acestea, porniri și sentimente ce sunt de obicei străine ciociului față de cei din sânul căroră, prea de curând, s'a ridicat. Sturdza nu renunță la privilegiile boerești, dar vrea să reducă numărul privilegiaților, ceea ce, desigur, ar fi fost o ușurare pentru masa populației.

Dând seamă, la 12 Octombrie 1830, comisiunii din Petersburg, despre lucrările comitetului de opt, Kisseleff nu ascundea adevărul: „Dispozițiile Regulamentului despre scutelnici și poslușnici și despre îndatoririle locuitorilor de moșii către stăpânii moșiiilor, vor ridica mai ales nemulțumirile claselor privilegiate și murmură între țărani, deși favorizați prin nouăle dispoziții, pentru că știrea despre cele 24 zile de muncă va întuneca în ei orice cugetare despre foloasele ce câștigă în schimbul acestor unice îndatoriri... Intr'adevăr, boerimea se lipsește de scutelnici, de toate foloasele în împărțirea veniturilor statului și de înrăurirea bunului ei plac în toate afacerile administrative și judecătorești; clerul se lipsește de o parte din veniturile sale și pierde influența sa în afacerile civile; negustorii și meseriașii se vor cuprinde la dări... Puterea și cercul de acțiune a Domnilor și a tuturor funcționarilor va fi mărginită prin legea organică și ei sunt lipsiți de putința de a stoarce din funcțiile lor foloase nelegiuite“⁶⁾).

Din neîncredere în „aristocrația turbulentă“⁷⁾, Kisseleff stăruia ca Reg. org. să fie pus în aplicare înainte de a se alege Domnia, adică încă de cârmuirea provizorie rusească. Se temea ca nu cumva dispozițiile regulamentare să rămână literă moartă, dacă aplicarea lor ar fi lăsată în grija unui Domn ales de boeri. Cârmuirea rusească putea mai ușor trece cu vederea peste nemulțumirile unora sau altora. Mai ceru Kisseleff ca desbaterea Reg. org. de către obșteștile adunări să înceapă în Muntenia, unde boerimea era mai liniștită, fiindcă nu avea în față spectrul „ciociismului“. Pilda Muntenilor putea servi apoi „afurisiților bărboși“ ai Moldovei⁸⁾.

La 27 Noembrie 1830, Kisseleff fu înștiințat de Nesselrode

⁶⁾ *Papadopol-Calimah*, I. c. 91.

⁷⁾ *Ibid.*

⁸⁾ Aceștia erau aspru judecați atunci și de unii de ai lor. La 3 Iulie 1830, „baronul“ Vasile Balș scria din Cernăuți lui N. Cantacuzino: „Jălesc pe pământ-

că vederile lui fuseseră agreate de împărat și că alegerea chiar a Domnilor, când se va hotărî, se va face în timpul ocupației, pentru a înfrâna intrigile ambițioșilor ⁹⁾).

Atunci se întoarseră și delegații dela Petersburg ¹⁰⁾).

Ce modificări s'au adus proiectelor, se poate vedea, numai pentru cel muntean, din compararea textului păstrat în Ms. 345. dela Academia română, cu textul „îndreptat după băgările de seamă „ale ministerului” rusesc, și iscălit la 24 Fevruarie 1831, care s'a înfățișat adunării extraordinare de revizie din Muntenia ¹¹⁾).

S'a hotărît, la Petersburg, că alegerea Domnului va putea avea loc, de față fiind și numai trei pătrimi din alegători. Pentru candidați, s'a adăogat condiția să fie și feciori și nepoți de boeri și s'a dat posibilitate de a fi ales fiului Domnului celui mort, sau înlocuit.

Cu privire la adunarea legiuitoare, numele de „obștească adunare a boerilor”, s'a schimbat în acela de „obișnuită obștească adunare”. Numărul boerilor mari chemați să facă parte din ea, a fost redus dela 34, la 20, iar al deputaților de județe, dela 37 la 19, dintre cari unul singur pentru Craiova, în loc de trei. Convocarea anuală a adunării s'a fixat pentru 1 Decembrie, în loc de Februarie, sau Martie. S'a adăogat dispoziția că adunarea va putea înfățișa Domnului observații asupra oricăror pricini de folos obștesc, rugându-l să le ia în băgare de seamă. Pentru disolvarea adunării în cazuri excepționale, s'a prevăzut că Domnul va avea să ia prealabila autorizare nu numai a Rusiei, dar și a Turciei, respectându-se astfel drepturile acesteia, pe care comitetul le ocolise. În sfârșit, s'a renunțat la instituirea unei comisii „alcătuite din mădulele adunării, cari să șază napristan în București, spre a se afla în vreme

„teni și mai anume pe boeri, fără învățătură, fără știință, plini de fumuri și de amestecături. În loc să știe ce trebuie să facă, fac numai aceea ce știu ei. „Jălesc pe biata țară, rămâind săracă de tot ajutorul înțeleghător, orfană și mai „vârtos prădată de înșiși boerii... Luminile împărăției rusești... vor ști să apere „biata țară și să o pue la starea cuviincioasă, cum și pe acești neîndeletniciți, „leneși și ieniceri de boeri, o parte a-i trimite la țară,.... o parte la școli”. (*Iorga*, St. și doc., VIII. 264).

⁹⁾ *Papadopol-Calimah*, I. c. 92-3.

¹⁰⁾ *Albina românească*, 23 Nov. 1830. — Rap. consular francez din 10 Dec st. n. 1830, în *Hurmuz*. XVII, 241.

¹¹⁾ Tipărit în *Anale parlam.*, I, 1, p. 100 și urm. — Cf. *Hurmuz*. S. I., vol. 4, p. 358.

„de trebuință în locul obșteștii adunări“, — o delegație permanentă a adunării, pe care o înființa proiectul comitetului.

S'a modificat textul comitetului în privința căimăcămiei în caz de vacanță a scaunului domnesc. Acel text prevedea că mitropolitul avea să convoace îndată obșteasca adunare, ca să aleagă trei caimacami dintre cei 12 boeri mai mari în rang. Caimacamii aveau apoi să institue o comisie de cinci boeri mari, cari să întruniască tablourile de boeri de a doua clasă și din județe, cu calitate de alegători, precum și lista boerilor cu drept de a candida la domnie. Aceste lucrări se vor adevăra de obșteasca adunare. La Petersburg s'a înălăturat amestecul adunării în desemnarea caimacamilor și în întocmirea listelor de alegători și eligibili, lăsându-i-se numai dreptul de a cerceta plângerile împotriva acestor liste.

Proiectul comitetului compusese sfatul administrativ din miniștrii internelor, finanțelor și comerțului. La Petersburg, departamentul comerțului a fost transformat într-o secție a ministerului de finanțe. S'a adăugat un articol nou cu privire la ministerul de interne (art. 157) și un altul (153) despre atribuțiile marelui postelnic, șeful cancelariei domnești, care a fost împărțită în două secții. Nu s'au încuviințat posturi de capicheaia la Silistra, Rusciuc, Nicopole și Vidin.

S'au curmat veleitățile de autonomie ale boerilor olteni¹²⁾, suprimându-se dispozițiile din proiect în legătură cu ocârmuirea specială a Olteniei prin caimacami și divan deosebit dela Craiova¹³⁾.

S'au adus câteva modificări capitolului privitor la finanțe. Pentru meșteșugari nu s'au prevăzut decât două clase de patentari, în loc de trei. S'a adăugat, potrivit tratatelor Porții cu diferite state, că supușii străini vor plăti vama prevăzută în acele tratate și că nu vor fi impuși la patentă dacă nu fac negoț decât cu ridicata. S'a dispus că pașapoartele, în loc de a fi liberate de visterie, în schimbul unei taxe de zece lei, vor fi date gratuit de ministerul de interne. S'a adăugat că „nimeni nu va putea să deschidă ocnă de sare pe a sa moșie, fiindcă acest drept este numai al stăpânirii“. S'a dat obșteștii adunări posibilitatea de a înstrăina din domeniul privat al statului. În sfârșit, s'a modificat și proiectul de buget întocmit de

¹²⁾ *Filitti*, Frământările, 128. — Acelaș, Banatul Olteniei și Craioveștii. 1932, p. 97—100.

¹³⁾ Proiectul dădea un rol caimacamului Craiovei în alegerea deputaților olteni.

comitet. Numărul tribunalelor a fost redus dela 19 la 18. S'a dat o dezvoltare mai mare secției a treia din ministerul de interne (statistice, acte de stare civilă, drumuri, poște, păduri). S'a urcat capitația dela 24 la 30 lei. Nu s'a menținut taxa pe vinuri și rachiuri, dar s'a introdus alta pe exportul boilor și vacilor. S'au adăugat dispoziții privitoare la întrebuințarea casei de rezervă.

Cu privire la organizarea judecătorească s'a înlăturat din proiectul comitetului dispoziția după care înaltul divan avea să privegheze asupra tuturor instanțelor judecătorești din țară și să semnaleze Domnului orice neorândueli. Această atribuție a fost dată marelui logofăt al dreptății. De asemenea s'a hotărât că membrii înaltului divan, în loc de a fi trimiși de Domn, pentru călcare învederată de pravilă, în judecata obișnuitei obștești adunări, — cum prevăzuse proiectul comitetului, — vor fi judecați de amândouă despărțirile divanului judecătoresc, sub președinția Domnului. S'a suprimat dispoziția din proiect că procurorul „va citi toate hârtiile câte dovedesc învinovățirea pârâtului, va asculta pe toți martorii ce se află față și în cinci zile cel mult va face raportul său, arătându-și cererile sale către despărțirea criminalicească”. Denumirea de tribunal al agiei, sau al poliției, din proiect, s'a înlocuit cu aceea de „tribunal al poliției îndreptătoare”. Termenul de „vechil” s'a înlocuit prin acel de „advocat” și s'a suprimat dispoziția după care „plata ce se cuvine a da prigonitoarele părți spre răsplătirea „slujbelor (advocaților), se va hotărî prin regulament, ce se va „face de marele logofăt și se va întări de Domn”.

În spinoasa chestiune a raporturilor dintre proprietarii de moșii și săteni s'a adăos mențiunea expresă că legea dela 1746 pentru desrobirea țăranilor, rămâne în vigoare; s'a redus dela patru la trei numărul pogoanelor de arătură ce proprietarul va trebui să dea săteanului cultivator pe moșia sa, dar s'a redus totodată dela 24 la 12, contrar tuturor dorințelor boerești, numărul de zile ce săteanul va fi dator să lucreze pentru proprietar.

În ce privește problema, dureroasă pentru țară, a mănăstirilor închinat, s'a introdus dispoziția, care deschidea triste perspective, că „izvoadele de îmbunătățiri” a situației existente, se vor hotărî „sub pavăza ocrotitoare a curții”.

S'a creiat funcția de inspector general al carantinelor, unul pentru amândouă principatele, de numit prin acord între Domni și consulul general rus.

Insfârșit, Dimitrie Bolintineanu pretindea, mai târziu ¹⁴⁾, că Rusia ar fi vrut încă de atunci să introducă articolul adițional, dar că Vilară, șiret, ar fi obiectat că era mai nimerit, chiar din punctul de vedere rusesc, să nu se dea de bănuirile puterilor și să se lase deci introducerea aceluia articol pe seama adunărilor românești.

*

După revizuirea proiectului de regulament la Petersburg, Kisseleff se înțelese cu ambasadorul rusesc dela Constantinopol, Buteniev, când cu trecerea acestuia prin București, la începutul lui Februarie 1831 ¹⁵⁾ și hotărî convocarea obșteștii adunări extraordinare a Țării Românești pentru revizuirea Regulamentului organic.

Se începea cu Țara Românească, pentru că aici atmosfera era ceva mai liniștită. În Moldova, atunci, pe lângă opoziția „bărboșilor”, o agitație izbucni și printre „ciocoi” și Kisseleff fu silit să ia măsuri împotriva lor. Chemă pe câțiva dintre ei, printre cari Antohi Sion și Cozoni ¹⁶⁾ la București și-i ținu la gazde, sub privegherea poliției ¹⁷⁾.

Asmuțind pe locuitori, „carvunarii”, ca mai târziu 48-tiștii munteni, întrebuințează frazeologia revoluționară: „jos Regulamentul; cetățeni, mai bine moartea” ¹⁸⁾. La Sion se găsesc hârtii compromițătoare ¹⁹⁾.

Nemulțumiții erau încurajați de Austria, care avea interes să nu se schimbe vechea stare de lucruri din principate și era îngrijorată de încercările lui Kisseleff de a înfrâna abuzurile capitulare. Guvernul austriac se chiar plânsese la Petersburg și Kisseleff se desvinovăți arătând într'un memoriu ²⁰⁾, că 6000 familii se îndeletniciau în principate cu industria și negoțul, sub scutul austriac, fără a plăti vreo dare și că vechile abuzuri favorizau negoțul austriac, ce trăia mai ales din luxul claselor privilegiate, exploatând nepriecul lor în a deosebi mărfurile de proastă calitate.

¹⁴⁾ În scrierea intitulată „11 Februarie, sau istoria de trei ani, precedată de Domniile regulamentari, Buc. 1869.

¹⁵⁾ Fu găzduit în casele Vilara (Hurmuz. X, 452).

¹⁶⁾ G. Bogdan-Duică, *Despre Elena Alecsandri*. În Conv. lit. Martie 1919, pp. 234, 236.

¹⁷⁾ Rap. al lui Blutte, 25 Febr. 1831 (Filitti, Rap. cons. englezi 29), — *Man. Draghici, Ist. Moldovei*, II. 181-2.

¹⁸⁾ Rap. al lui Blutte, 28 Ian. 1831 (Filitti, I. c.).

¹⁹⁾ Kisseleff c. Nesselrode, 26 Ian. 1831 (Papadopol-Calimah, I. c.).

²⁰⁾ *Ibid.* 89.

CAPITOLUL V.

KISSELEFF ȘI ADUNĂRILE EXTRAORDINARE DE REVIZIE A REGULAMENTELOR ORGANICE.

Proiectul de regulament organic, astfel cum se întorsese dela Petersburg, fu adus la cunoștința generală prin niște publicații dela 1 Februarie 1831 în Țara Românească ¹⁾, dela 31 Martie, în Moldova ²⁾.

Publicațiile rezumau astfel binefacerile noului așezământ: libertatea negoțului pe uscat și pe apă ;așezarea de carantine pentru oprirea molimelor; întocmirea de școli ce vor „da o nouă ființă tinerilor“; separația atribuțiilor judiciare și administrative între categorii deosebite de funcționari; înființarea străzii pământești; generalizarea sistemului lefurilor și sporirea lor; așezarea pe fiecare dajnic a unei singure dări, pe an „pe capul său“, plus o zeciuală pentru cheltuelile enoriei; desființarea, deci, a tuturor celorlalte dări în bani și în natură; păzirea drepturilor privilegiaților de toate treptele, neamurilor, postelniceilor, mazărilor și celor cu cărți domnești „de asidosie“ (imunitate); așezarea unei patente pe negustorii și meseriașii din orașe și târguri ,scutiți fiind, în schimb, de toate dările de altă dată. Publicația sfârșia arătând că „dreptățile proprii „fății s'au păzit nestrămutate și cei ce le au, vor urma cu folosința „acestor drepturi, întru toată întinderea lor, atât pentru pământ și „rodurile lui, cât și pentru câte se află în sâmurile acestui pământ, și „pot cu slobozenie să primiască dintr'aceste proprietăți câte fo- „loase li se vor da prin tocmeli de bună voie de către *inchirietorii* „acestora“. Se îndatoriază, însă, stăpânii moșilor să dea sătenilor trebuinciosul pământ pentru hrana caselor lor și pășunatul vitelor, după regulile întocmite, iar sătenii se îndatoriază a lucra un număr de zile, „potrivit cu folosurile ce li s'au dat lor de către stăpânii mo-

¹⁾ Anale parl. I, 1, p. 57.

²⁾ *Ibid.* I, 2, p. 252.

„șiilor“. Posesorii de scutelnici vor primi, în toată viața lor, pensii despăgubitoare. Asemenea pensii se vor da și celor „ce au slujit „țării la văduve, la sărmani și la câți sărăcia lor îi recomanduește „la a stăpânirii îngrijire“.

Ca un fel de răspuns la publicația aceasta în Țara Românească, izbucni în Moldova, printre sătenii unguri din ținutul Romanului, sătenii dela Deleni (Hârlău), în cap cu Ioniță Creangă și cu Borsăștii, sătenii din Târnăuca (Herța), conduși de Mierluță, Leca și neamul Belibou³⁾, o răscoală în potrivea boerilor însărcinați cu recrutarea. Vice-consulul prusian din Iași, Margotti, raportând acest fapt la 4 Martie 1831⁴⁾, zice ironic, că Rușii recrutau pe săteni spre binele patriei, precum, în acelaș scop, întemnițau pe sudiții străini. Sătenii se dezobișnuiseră de obligațiunea serviciului militar și priviau cu invidie pe frații lor din Basarabia, scutiți de această îndatorire. Este cert că singura chestiune a recrutării nu provocase răscoala. Ea mai putea fi și o urmare, — pe care Kisseleff o prevăzuse, — a dispozițiilor din Regulament care urcau numărul zilelor de muncă ale clăcașilor. Faptul apoi că răscoala a izbucnit întâi printre sătenii catolici, ar fi o dovadă că nici instigațiile agenților austriaci nu lipsiseră⁵⁾. În sfârșit, ca și odinioară la 1804⁶⁾, turburările țărănești coincideau cu nemulțumirile manifestate de boerii secundari, cu o lună mai înainte⁷⁾ și cu plângerile ce îndreptau și acum către Poartă⁸⁾, pe când în Iași pamflete amenințau că „mult sânge „va fi vărsat până ce Regulamentul să poată fi pus în lucrare“⁹⁾. Kisseleff explica ambasadorului rus la Poartă că era cu neputință a satisface pe boerii nemulțumiți, căci n'aveau calitățile necesare pentru a conduce statul, unii fiind bătrâni cu prejudecăți, alții plini de datorii și capabili de orice¹⁰⁾. Mișcarea se lășise. Incepută în primele zile ale lui Martie, ea dura încă în Aprilie. Unii ispravnici se îndepărtează din funcțiile lor¹¹⁾. Se încearcă mijloacele blânde.

³⁾ M. Drăghici, *Ist. Mold.* II, 184-5.

⁴⁾ Hurmuz, X, 453.

⁵⁾ Kisseleff c. Nesslerode, 30 Aprilie 1831 (*Papadopol-Calimah*, I. c. 95).

⁶⁾ Rosetti, Pământul, sătenii și stăpânii, 406-8. — Acelaș, *Pentru ce s'au răsculat țărani*, 56—7.

⁷⁾ Supra, p. 41.

⁸⁾ Buteniev c. Kisseleff, 21 Martie 1831 (*Papadopol-Calimah*, 95).

⁹⁾ Hurmuz, X, 455-6 (Aprilie 1831).

¹⁰⁾ Kisseleff c. Buteniev, 22 Aprilie (*Papadopol-Calimah*, I. c.).

¹¹⁾ *Anale parl.* I. 2, 248.

Se trimit la fața locului pro-prefectul misiunii catolice și boeri mari ca Teodor Balș, Conachi, Catargi și alții. Sătenii însă se arată mai curând gata a da foc satelor, decât a se supune ¹²⁾. În fine, trimise Kisseleff contra răsculaților pe generalul Beghidov, care năbuși mișcarea prin vărsare de sânge la sfârșitul lui Aprilie. Agentul francez Lagan, comentând împrejurările într-o scrisoare către Sebastiani din 2 Septembrie 1831, zice: „Țăranii n’au întârziat a se „răscula în diferite părți și a întreba, prin organul câtorva oameni „hotărâți, ce interes vor fi având Rușii de a-i înzestra cu instituții „pe cari ei înșiși nu le cunosc și care, dezlegându-i de apăsarea „boerească, nu înlocuesc prin nimic ușurințele de trai ce adesea ob- „țineau dela boeri, nici facultatea de a se răscumpăra de serviciul „militar“. Este evident că nu astfel argumentau răsculații, ci agen-ții străini nemulțumiți, ei cei dintâi, cu proiectul de reforme.

Adunarea extraordinară de revizie a Țării Românești

Adunarea de revizie s’a deschis, la București, la 10 Martie 1831. Ea fu compusă astfel:

Președinte, Kisseleff.

Vice-președinte, Minciaky.

Membri: mădularele divanului săvârșitor: Al. Vilară (finanțe), B. Știrbei (interne), M. Cornescu (miliție);

mădularele divanului judecătoresc: Barbu Văcărescu, M. Ghica, A. Filipescu, Pană Costescu, Dimitrie Hrisoscoleu, Iordache Goleescu, M. Racoviță, Atanasie Hristopol, C. Cantacuzino, Filip Leș, A. Ghica, C. Bălăcianu;

mădularele divanului domnesc: episcopii Neofit Giano-glu al Râmnicului, Ilarion Gheorghidi al Argeșului și Chesarie al Buzăului, Gr. Brâncoveanu, Const. Crețulescu, Const. Bălăcianu ¹³⁾, Gr. Băleanu, Gr. Filipescu, Iordache Filipescu, A. Ghica, Dim. Racoviță, Manolache Arghiropol, Em. Băleanu, St. Bălăcianu, C. Ghica, N. Filipescu, A. Nenciulescu, N. Ghica;

¹²⁾ Hurmuz. X, 454-7.

¹³⁾ Acesta muri în noaptea de 7—8 Mai 1831 și se îngropă la mitropolie. — Discursul funebru al lui Eufrosin Poteca, în Rev. ist. XIX (1933), p. 231-3.

supleanții divanului domnesc: I. Știrbei, Const. Câmpianu, Nestor Predescu, A. Crețulescu, I. Văcărescu, Scarlat Mihailescu, D. Ghica, C. Cornescu;

egumenii Dositei, Partenie și Nectarie;

zece deputați ai județelor: Gr. Tăut, Ienuță Crăciunescu, Iancu Slătineanu, N. Hiotu, D. Uriianu, Ioniță Gigărtu, C. Petrescu, D. Brăiloiu, Gh. Otetelișanu și Gh. Coțofeanu.

De observat că, de astă dată și în mod excepțional, acești deputați au fost aleși de ocârmuirea rusească „după căutarea spișcii boerilor”¹⁴).

În lista ce precede figurează și Iancu Văcărescu, pe care Al. Vodă Suțu, pentru a-l mângâia se vede, de dispariția misterioasă a tatălui său Alecu Văcărescu, îl făcuse logofăt al străinilor pricini¹⁵). Kisseleff îl șterge însă de pe lista mădularilor adunării de revizie, la 5 Martie¹⁶), iar obșteasca adunare a divanului domnesc încheie, asupra predlojeniei lui Kisseleff, următorul jurnal: „S'au cunoscut d-lui (Văcărescu) căzut în greșala de atingere împotriva „măsurilor stăpânirii, care, după capul al 9-lea, partea 5-a a pravilii, „se osândește numitul la surghiunie la mănăstirea Hurezul, sud „Vâlcea..., în soroc de un an... Însă, cunoscând buna milostivire a „E. S., prea osfinția sa părintele mitropolitul să bine voiască a „face rugăciune E. Sale despre partea obștii boerilor, pentru iertare, „rea numitului de greșala ce a făcut”¹⁷). Kisseleff îl iartă de pedeapsă, dar în adunare nu-l mai primește. Vina lui, Văcărescu o arată trei ani în urmă agentului diplomatic francez Bois-le-Comte: spusese că „trebuie să votăm sub președinția mitropolitului și... a „exila pe acest prelat tocmai în momentul când experiența lui ni-ar „fi mai de folos, înseamnă a silui părerile noastre”; reamintise că „am avut totdeauna dreptul de a ni face înși-ne legile... și că, „dacă compatrioții mei ar împărtăși părerile mele, n'am primi legi „făcute gata dela nimeni, nici chiar... din mâna lui Dumnezeu”¹⁸).

De asemenea lui Dincă Brătianu, care fusese desemnat ca deputat de Argeș, i se scrie, nu știu din ce motive, să nu vie¹⁹). În

¹⁴) Anale parl. I, 1, p. 63.

¹⁵) *Hurmuz.* X. 190, 399.

¹⁶) Anale parl. I, 1, p. 67.

¹⁷) Arh. St. (Judecăt. vechi), dosar 3019 f. 3. Divanul domnesc „Surghiunirea d-lui log. I. Văcărescu”.

¹⁸) *Hurmuz.* XVII, 386.

¹⁹) Anale parl. I. 1. p. 63-4.

schimb, se adaogă la lista dată, un membru nou, aga Manolache Florescu, numit membru extraordinar al divanului domnesc²⁰⁾.

Adunarea de revizie se compunea, dar, din 6 fețe bisericești, 38 boeri de întâiul rang și 10 reprezentanți ai județelor. O majoritate covârșitoare era asigurată marei boerimi.

Ședințele aveau să se ție Marți, Miercuri, Vineri și Sâmbătă²¹⁾.

La prima ședință, logofătul Iordache Golescu citi discursul lui Kisseleff, în care se zicea: „Isprăvile cele mari care au adus „cu sine pacea dela Adrianopole și care vă adună întru acest loc, „sunt sfârșitul unui lung șir de ani și de prefaceri politicești. Pă- „rinții d-voastre cu mare dor au ohtat să vază acest ceas! D-voastre „înși-vă asemenea l'ați chemat din toată inima și iată, în sfârșit, do- „rințele acestea s'au împlinit“. Kisseleff reamintește că, „Românii „scoboritori dintr'un norod viteaz“, s'au bucurat odinioară de un guvern național; că peripețiile timpurilor i-au lipsit apoi de acest folos și că în mijlocul progreselor marei familii europene, numai ei au stat pe loc. Acum, trecerea în calea propășirii se face fără zgu- duire, multumită „făcătoarelor de bine cugetări ale augustei dinas- „tii care, dela Petru cel Mare și Ecaterina II..., au dovedit, prin „temeinice faceri de bine „părinteasca îngrijire cea vie ce totdeauna „Rusia a avut pentru aceste locuri“. Tratatele cu Poarta au con- sacrat aceste binefaceri. Dacă Poarta n'a respectat totdeauna tra- tatele, aceasta trebuie atribuit „zice bine-voitor Kisseleff, unor „pri- „cini neapărate și la întâmplări care nu spânzurau de voința puterii „cei suzerane“. Amintește că, dela 1802 „boerii „cei cu bună soco- „tință“ s'au îndreptat către Rusia care, luându-le în băgare de seamă tânguirile, a făcut să li se hărăziască, mai întâi, hățișerifele dela 1802, apoi dreptul pentru Domni de a elabora regulamentele administrative, conform convenției dela Akerman. Tratatul dela Adrianopole complectase opera. După ce arată că nevoia de a pre- face o administrație vătămătoare este temeiul Regulamentului orga- nic, Kisseleff adaogă că împăratul „luând sub ocrotirea sa organi- „zația principatelor..., a privit numai și numai la binele locuitori- „lor de obște“. Analizează apoi Regulamentul și invită pe boeri să procedeze la cercetarea lui „cu toată liniștea ce o cere încuviin- „țarea pricinii... Cercetarea și aflarea adevărului este cu înlesnire

²⁰⁾ Ibid. 68.

²¹⁾ Ibid. 69.

„când cineva, depărtându-se de îndemnul intereselor în parte, a ajuns în stare de a fi pătruns de sfințenia datoriei ce cere pri-
„cina obștească” .

Trecând apoi la actele administrației provizorii rusești până atunci, Kisseleff citează suprimarea multor abuzuri, ceea ce a redat tezaurului public 534.328 lei vechi, prin reintrarea în rândul dajnicilor a 3877 familii de săteni și a 837 luzi, scutite abuziv, și a înapoiat contribuabililor 1.360.277 lei vechi, percepuți în mod arbitrar. Mai citează arendarea ocnelor și vămilor ²²⁾ cu 5.402.000 lei vechi, în loc de 1.600.000; valoarea produselor pământului sporită prin abundența numerarului vărsat în principat de Ruși, prețuit la 60 milioane de lei; imboldul dat emigraților bulgari ²³⁾ pentru a-i face să se așeze în țară, după sistemul de colonizare adoptat în Rusia meridională; lupta contra molimei; desființarea vămilor interne; reforma impozitelor și a sistemului de percepere; supravegherea negoțului „celui cu viclenie” al monezilor; organizarea orășenească a Brăilei și a Giurgiului ²⁴⁾; cercetarea socotelilor caselor făcătoare de bine; separația puterilor administrativă și judecătorească; suspendarea pedepsei cu moarte; îmbunătățiri aduse regimului închisorilor; înapoierea către țară a teritoriilor turcești din stânga Dunărei și a 88 de ostroave; primirea și rezolvirea de către cârmuire a 11.087 petiții în 16 luni; organizarea străzii pământești, care „vă păzește hotarele necălcate” și „va ținea buna orânduială din „lăuntru, fără a intra putere străină și, într’aceeaș vreme, deschide „nobilimii intrată într’această slujbă „un drum nou de a sluji patriei „și în vreme de pace”. În fine, nici foloasele științei nu s’au dat uitării: s’au făcut cercetări arheologice, geografice și istorice, analiza apelor minerale ²⁵⁾ și a zăcămintelor mineralogice.

²²⁾ Condițiile de arendarea vămilor pe 1830, în *Curierul rom.*, 21 Ian. 1830.

²³⁾ După tratatul dela Adrianopole, un mare număr de Bulgari s’au așezat, din îndemnul Rusiei, în principate și în Basarabia (Memoriile căpitanului Vasile Vilcof, de A. Savich. Brăila 1873, p. 108. — Cf. Iorga, *Acte și fragm.* II, 730, și scrisoarea unui călător francez din Petersburg, la 1834, în *Revue historique*, VIII (1931), p. 25-6. — Regule p. așezarea băjenarilor bulgari s’au publicat în *Albina rom.*, 31 Iulie 1836. — Cf. și T. Palade, *Coloniștii bulgari la noi*. În *Arhiva din Iași*, anul 38 (1931) p. 500—510.

²⁴⁾ Rap. lui B. Știrbei, în *Conv. lit.* anul XXII, pag. 850. — Condițiile de arendare a veniturilor Brăilii pe 1830, în *Curierul rom.*, 16 Dec. 1829.

²⁵⁾ În *Curierul rom.*, 12/24 Iulie 1829 și urm., doctorul Marsille vorbea de rezultatele cercetărilor sale, făcute încă dela 1827, din însărcinarea lui Grigore:

După ce aduce omagiu colaboratorilor săi, ruși și indigeni, Kisseleff atrage atenția adunării asupra caracterului exclusiv practic al proiectului de reformă și o invită să merite, consolidând noul edificiu social, recunoștința concetățenilor și „înalta laudă a „gustului și puternicului monarh ce vă ocrotește“²⁶⁾.

Recunoscători pentru un limbaj cu care Jeltuhin nu-i obișnuise, boerii făcură o adresă către Kisseleff, în care declarau că zioa deschiderii adunării de revizie „va fi în veci epoha cea mai „vrednică de însemnat întru hronografurile românești, fiindcă în „tr'această zi chiar neamul acesta se ridică iarăși la treapta drepturilor sale cele vechi. Această strălucită zi dă lumii o pildă de „mare cuviință, dovedind că nimeni nu-și pune în zadar nădejtile „sale întru înalta moștenitoare împărăție al căreia sceptru oblădu- „ește toată Rusia“. După ce reamintesc vechile tratate, care „au „fost tipărit în inimile noastre drepturile ce au înalții monarhi ai „Rusiei la nemuritoarea noastră recunoștință“, boerii adaogă că convenția dela Akerman și tratatul dela Adrianopole „au adus la „împlinire, ba încă au și covârșit, toate nădejtile noastre“. Ei enumeră apoi dispozițiile fericite ale Regulamentului, declarându-se mândri de frumoasa misiune ce li este încredințată și gata a face toate eforturile spre a răspunde intențiilor părintești ale împăratului²⁷⁾.

Adunarea de revizie a Țării Românești, deschisă la 10 Martie 1831, își încheie lucrările la 22 Mai, după 31 de ședințe²⁸⁾. Ordinea în care s'a desbătut proiectul de regulament, a fost următoarea: Cap. III (finanțe), IV (sfatul administrativ și ministerul de interne), VII (căutarea judecăților), V (slobozenia comerțului), VI (carantine), VIII (dispoziții generale), IX (regulamentul ostășesc), I (alegerea Domnului). Rândul cap. I a venit în a 4-a ședință, dar nu s'a discutat atunci, pentru că Minciaky a declarat că asupra aceluși capitol fiind mai multe reclamații și plângeri, s'au dat în cunoștința înaltei curți și trebuie așteptat răspunsul²⁹⁾. Capitolul II

Vodă Ghica, asupra apelor minerale dela Călimănești, Boboci (Săcueni), Câmpulung, Podu Vadului, Pucioasa, Valea Sibiciului (Buzău). — Despre apele minerale din Mold., în *Albina rom.*, 12 Iunie 1830.

²⁶⁾ Anale parlam. I, 1, p. 69; *Hurmuz. S. I*, vol. 4, p. 359.

²⁷⁾ Anale parl. I, 1, p. 96.

²⁸⁾ Regulamentul adunării, la Ac. rom. Ms. 2536 f. 179.

²⁹⁾ Anale parl. I, 1, p. 3-4.

(obşteasca adunare) s'a discutat după cap. IX. Adunarea de revizie reluă apoi discuția mai multor capitole, mai ales cap. III și VII. Capitolul I se discută abia în a 17-a ședință.

Chestiuni de principiu nu s'au ridicat în adunarea de revizie. Acestea fuseseră fixate la Petersburg și nu se putea reveni asupra lor. S'au propus numai modificări de amănunt, pe care le vom examina la locul lor. Amendamentele primite de adunare se supuneau lui Kisseleff care, dacă nu le aproba, le înapoia adunării și aceasta înregistra, în cele din urmă, voința lui.

Dela Iași, unde plecă la 12 Aprilie, Kisseleff indemnă adunarea din București să sfârșiască lucrările de 30 Aprilie, pentru ca aplicația Regulamentului să poată începe la 1 Mai³⁰). Și într'adevăr, la 30 Aprilie, Regulamentul era votat. Minciaky, care prezidase până atunci adunarea, plecă la Iași, iar ultimele formalități fură îndeplinite sub președinția lui Neofit. La 30 Aprilie adunarea numește o comisie care să alcătuiască patru adrese de mulțumire: către Rusia, către Turcia, către Kisseleff și către Minciaky³¹), și apoi dă lui Barbu Știrbei atestat „spre dovada osârdiei și patrioti-„ceștii râvne ce au arătat în tot cursul lucrărilor Regulamentului“³²).

În ședința următoare, care are loc abia la 18 Mai, se citesc adresele întocmite, iar Barbu Știrbei înfățișează apoi spre semnare trei exemplare ale Regulamentului, din care două de trimis celor două curți, iar unul de păstrat la arhivă³³). Regulamentul, scris pe 718 fețe, era împărțit în nouă capitole cu 445 articole și 4 anexe. L'au iscălit 47 deputați, în zioa de 20 Mai, după ce adunarea numise o comisie care să confrunte aceste exemplare cu procesele verbale ale ședințelor. În ultima ședință, la 22 Mai, se face o rugămintă către Kisseleff, să ierte „pe toți slujbașii politicești cari erau căzuți „întru învinovățire de abuzuri, dela venirea armiei până acum“³⁴).

În adresa de mulțumire către țar, cu data de 15 Mai, deputații spuneau că-și vor arăta recunoștința, adunându-se cu toții „prin prejurul așezămintelor ce ni s'au dat și cu cea mai călduroasă „osârdie să le îmbrățișăm... O epohă nouă se deschide astăzi pen-„tru noi, dar pentru temeinica așezare a reformelor, este nevoie ca

³⁰) Anale parl. I, 1, pp. 37 și 45.

³¹) Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 369.

³²) Anale parl. I, 1, p. 51.

³³) Exemplarul ars la 1848. Anale parl. I, 1, p. 52 nota.

³⁴) Ibid. 52-4.

„părinteasca ocârmuire ce ați bine-voit a mi da, să dorim a „o avea încă printre noi“ ³⁵⁾. Abia în Septembrie Kisseleff transmite lui Neofit mulțumirile imperiale, date în formă de rescript către președintele deplin împuternicit, care se citesc tocmai în ședința dela 9 Ianuarie 1832 a obișnuitei adunări ³⁶⁾.

Adresa din 15 Mai 1831 către Kisseleff îl informa că i se acordaseră „drepturile de pământean, cu toate privilegiurile ce se „cuvin celei mai înalte și celei mai vechi noblețe a țării“ ³⁷⁾. Kisseleff răspunde din Iași, la 5 Iunie, că nu poate primi acum, pentru a nu da naștere la felurite interpretări, indigenatul ce i se oferă și că această cinste rămâne să i se facă de obișnuitele adunări, după ce Regulamentul va fi dobândit putere de lege și se va fi numit Domnul ³⁸⁾. Intr-o scrisoare către Neofit ³⁹⁾, Kisseleff spune, firește, că împărtășește vederile adunării de revizie în privința prelungirii administrației provizorii.

*

În drept, aplicarea Regulamentului organic nu putea începe decât după confirmarea lui de către Poartă. Am văzut însă, că Kisseleff a început-o chiar înainte de votul adunărilor de revizie, arătând astfel că asupra principiilor stabilite de instrucțiile dela Petersburg nu se putea reveni. După votarea Regulamentului organic, Kisseleff, cu autorizația superioară, cunoscând sistemul dilatoriu turcesc, fixă oficial data aplicării în Muntenia la 1 Mai 1831 și luă măsuri în consecință, prin trei adrese către obștea divanelor, la 31 Martie, 2 Aprilie ⁴⁰⁾ și 23 Aprilie ⁴¹⁾.

Sfatul administrativ extraordinar al Țării Românești fu alcătuit atunci de Kisseleff precum urmează: banul Grig. Brâncoveanu, președinte; vornicul Iordache Filipescu, ministru de interne; hatmanul Al. Vîlară rămâne la finanțe; vornicul Iordache Golescu, ministru al dreptății; logofătul Ștefan Bălăcianu, la pricinile bisericești; vornicul Al. Ghica rămâne spătar, adică șef al miliției; vornicul de oraș Barbu Știrbei, secretar al statului. Directori ai depar-

³⁵⁾ Acad. rom. Ms. 1069 f. 295. — *Hurmuz.* S. I, vol. 4, p. 371.

³⁶⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 17 și II, p. 406-7.

³⁷⁾ *Hurmuz.* S. I, vol. 4, p. 370.

³⁸⁾ *Ibid.* 373.

³⁹⁾ *Ibid.* 374.

⁴⁰⁾ *Hurmuz.*, S. I, vol. 4, p. 368-9.

⁴¹⁾ *Anale parlam.*, I, 1, p. 615.

tamentelor se numesc: postelnicul Filip Lenș⁴²⁾ la interne; clucerul Voinescu la finanțe; căminarul Gh. Bibescu la justiție. Aga C. Cantacuzino devine vornic al politiei București „însărcinat și cu direcția țăremoniilor și a veseliilor obștești”; căminarul Iancu Filipescu, agă al capitalei.

Interzicându-se funcționarilor statului de a mai lua în arendă otcupurile, unul din izvoarele de îmbogățire de până atunci ale dregătorilor, Kisseleff scria din Iași, la 25 Aprilie 1831, marelui ban, președinte al sfatului administrativ extraordinar:

„J'ai l'honneur de vous transmettre ci-joint copie de l'office que j'adresse aujourd'hui à l'assemblée générale du divan de Valachie, pour lui donner connaissance de la nouvelle administration qui sera appelée à régir les affaires de la Principauté dès le 1-er Mai prochain et des nominations aux différents emplois qui s'y rattachent... La copie du même office vous mettra... à même d'apprendre que Mr. le postelnik Lenzo⁴³⁾ est nommé directeur du département de l'intérieur. Comme, cependant, en appelant ce boyard à cet emploi, j'entends qu'il renonce à l'administration de la ferme des salines, vu l'inconvenance qu'il y aurait à réunir sur la même personne des fonctions publiques avec une régie, dont les intérêts matériels pourraient se trouver en conflit avec ceux du gouvernement, et comme, d'autre part, je n'ai point en vue de léser les avantages quelconques de Mr. Lenzo, je vous prie de vouloir bien lui indiquer le point de vue sous lequel j'ai dû envisager cette question et lui faire connaître que j'abandonne entièrement à son choix l'acceptation des nouvelles fonctions qui lui sont offertes, ou la continuation de la régie des salines”.

În cazul când Lenș ar opta pentru regia ocnelor, Kisseleff desemna pentru funcțiile de director pe postelnicul Costache Suțu. La 1 Mai însă, marele ban informa pe Kisseleff că Lenș renunțase la regia salinelor⁴⁴⁾.

Dela 1 Mai 1831, atribuțiile de până atunci ale divanului executiv se împart între diferitele departamente, ai căror șefi, după glăsuirea Regulamentului organic, formau sfatul administrativ al țării. Fiecare șef de departament avea să adreseze lui Kisseleff un raport amănunțit asupra activității sale de când intrase în funcție sub noul regim.

Ca procedură pentru viitor, Kisseleff hotărî că, în fiecare chestiune, șeful departamentului competent îi va face un raport, ce se va discuta de sfatul administrativ ordinar, apoi va trece, prin ca-

⁴²⁾ Greșit Filipescu în Anale parl. I, 1, p. 616.

⁴³⁾ Filip Lenș.

⁴⁴⁾ Minist. de externe, dosar 1/2 din 1831.

nalul secretariatului statului ,la sfatul administrativ extraordinar, a căruia rezoluție se va comunica, pe aceeaș cale, departamentului interesat.

În Muntenia, marele vornic Iordache Filipescu aduse la cunoștința generală, în Mai 1831, prin „Curierul românesc“, părțile principale ale organizării ministerului de interne ⁴⁵⁾).

Instalarea cancelariilor și îndrumarea personalului pe drumul nou, era o lucrare foarte grea ⁴⁶⁾. La 6 Iulie 1831, B. Știrbei, raportă lui Kisseleff asupra detaliilor de organizare: găsirea de case pentru instalarea cârmuirilor; procurarea mobilierului; instalarea inscripțiilor, pajurelor; zidirea de grajduri pentru caii dorobanților, etc. Kisseleff porunci sfatului administrativ, la 16 Iulie 1831, să trimită în provincii comisari „chargés d'organiser les différentes chancelleries des districts et de tracer l'ordre à observer dans la tenue des papiers et registres, ainsi que dans la comptabilité et la perception des différentes contributions“ ⁴⁷⁾.

Relativ la poliția Bucureștilor, reproduc aci o interesantă notiță adresată de aga Iancu Filipescu lui Kisseleff la 16 Aprilie 1831.

„Dispositions relatives à l'établissement de la police

1. Le Gouvernement, en procédant à la nomination des cinq boyards dont les noms suivent, un pour chaque arrondissement, de même que des ocolaches, devrait avoir soin de les munir des instructions conformes aux articles du règlement déjà adoptés, et leur indiquer le temps auquel ils doivent entrer en fonctions.

2. Le vornik de la ville devrait donner ses ordres les plus positifs à la fin de compléter, dans le plus bref délai, le nombre des epistates et vatachei désignés dans une autre liste, que je crois superflu de joindre ci-inclus. Ces individus sont indispensables au maintien du bon ordre, ils ont néanmoins été omis dans le règlement; ils continueraient d'être à la charge des habitants des mahalas. Ils devraient être pris dans les mêmes mahalas dont la surveillance leur sera confiée et parmi les habitants reconnus les plus recommandables, par leur probité et leur activité. Tous les habitants des mêmes mahalas devraient être responsables de leur conduite.

3. Jusqu'à ce que la milice nationale puisse faire le service de la ville, il est indispensable que l'on destine, pour chaque arrondissement, au moins dix albanais, dont six à pied et quatre à cheval. Ils devraient être logés dans les maisons destinées à cet effet et être sous les ordres du boyard de l'arrondissement qui les emploierait pour le maintien du bon ordre et de la sûreté de la

⁴⁵⁾ Anale parl., I, 1, p. 617-619.

⁴⁶⁾ Rap. lui B. Știrbei, l. c. 1032-3.

⁴⁷⁾ Minist. de externe, dosar 3/9 din 1831.

ville et jamais pour son service particulier. Chaque arrondissement se trouve divisé en trois popore, et chaque popore en plusieurs quartiers (mahala); ces albanais, avec l'épistate des popore, doivent veiller jour et nuit à la sûreté des habitants et s'assurer si les épistates des mahalas remplissent leurs devoirs, afin que les malveillants soient sans cesse intimidés.

4. Parmi les sept pompes, dont cinq se trouvent destinées pour les cinq arrondissements et deux pour l'agie, il n'en existent que quatre qui vont être mises en réparation; pour les trois autres, des ordres doivent être donnés pour qu'elles soient achetées, ainsi que tout leur attirail, afin de pouvoir être placées à temps dans les endroits désignés.

5. Les maisons destinées à servir de corps de garde pour chaque arrondissement, ont été trouvées au prix fixé par le règlement et je n'attends que les ordres pour passer les contrats".

Cu alte cuvinte numai vătășiile mahalelor, au fost păstrate după vechiul obicei ⁴⁸⁾).

În ramura judecătorească, Kisseleff invită pe secretarul statului, Barbu Știrbei, să aducă la cunoștința consulilor dispozițiile Reg. organic în materie judiciară, care nu aduc „nici o atingere tratatelor în vigoare, nici imunităților de care se bucură supușii străini în principate”, fiind „bazate în întregime pe adeziunea Porții, stipulată prin tratatul dela Adrianopole”. În Iulie 1831, stăruiește pentru ca membrii divanului Craiovei să înceapă lucrările. Intră în amănunte. Astfel, deoarece Reg. organic nu fixase ce plată vor lua impiegatții din vânzările la mezat, o stabilește el la 2% din prețul vânzării și în sarcina vânzătorului ⁴⁹⁾).

Încă din 23 Martie 1831 Kisseleff numise comisia, prevăzută de Regulamentul organic, compusă din mitropolit, logofătul bisericesc Ștefan Bălăcianu și patru delegați ai sf. locuri, pentru regularea chestiunii mănăstirilor închinate. Aceeaș comisie, înlocuindu-se însă fețele trimise de jos prin patru fețe bisericești din țară, avea a se ocupa și de chestiunea mănăstirilor indigene ⁵⁰⁾).

Pentru aplicarea dispozițiilor regulamentare relative la perceperea impozitelor, cea dintâi grijă trebuia să fie întocmirea catagrafiilor. În raportul no. 727 din 13 Iunie 1831 al sfatului adminis-

⁴⁸⁾ Minist. de externe, dosar 2/4 din 1 Mai 1831 : „Delă pentru jurnalul ce s'au încheiat de sfatul admin. extraordinar, asupra celor ce sunt de neapărată trebuință agii întru alcătuirea polițienestii ocârmuirii”.

⁴⁹⁾ Minist. de externe, dosar 10/23 din 3 Iulie 1831.

⁵⁰⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 366-7.

trativ, se vorbește de „condici anume de toți birnicii satelor, precum și foi pe sate iarăș anume, în care se arată suma banilor ce se îndatorează să dea fieșcare locuitor birnic“⁵¹⁾. La catagrafia birnicilor se adăogau acele ale mazălilor și ale patentarilor⁵²⁾).

„Quant aux sujets étrangers, — scrie Kisseleff sfatului administrativ la 19 Iulie 1831, — on s'en rapportera, pour le présent, aux listes que les divers consulats étaient en devoir de déposer à la logothétzia des affaires étrangères et, plus tard, le hospodar pourra s'occuper de la formation des commissions qui doivent procéder à la révision indiquée par le règlement et alors les individus qui seraient reconnus avoir abusivement joui d'une protection quelconque, seraient taxés pour leur arriéré des droits de patente auxquels ils auraient voulu frauduleusement se soustraire“⁵³⁾).

Pentru țigani, sfatul administrativ propune, la 10 Mai 1831, să li se facă recensământul de o comisie compusă din 6 cinovnici și 6 armășej călări, sub conducerea pitarului Matache „care a fost mult timp în slujba armășiei“⁵⁴⁾).

Catagrafiile deosebesc pe postelniceii și niamurile „coborîți din familii nobile (aceia să se recunoască între adevăratele neamuri, pogorându-li-se privilegiul și la urmașii lor)“, și cei „ce s'ar trage din cei de rând locuitori ai țării“, căroră „să li se păzească privilegiul numai pe obrazul lor cât vor trăi“, iar pe viitor să se așeze între mazăli⁵⁵⁾).

Pe lângă aceste catagrafii mai trebuie menționată și aceea a boerilor, de care am vorbit.

În ce privește învățământul, încă dela 15 Februarie 1831 a-păruse „otnoșenia eforiei școalelor, pentru a se publicarisi că la zintâi Aprilie se deschid școalele și cine va voi, să-și trimită copii“⁵⁶⁾, iar la 22 Martie se vestise că se deschide la București școala din hanul Șerban Vodă⁵⁷⁾).

⁵¹⁾ Minist. de externe, dosar 3/9 din 1831.

⁵²⁾ Ibid. și Acad. rom. Ms. 246-8.

⁵³⁾ Externe, ibid.

⁵⁴⁾ Externe, dosar 18/37 din 1831. „Dela după raportul vistieriei spre a se face catagrafie țăganilor statului, la care se va urma cheltuielă de lei 3.900“.

⁵⁵⁾ Anale parl. II. 558. anul 1832, Aprilie. P. dajdia văduvelor maziluruptașilor în Moldova, vezi decizia din Oct. 1832, în Anale parl. III, 2, p. 166.

⁵⁶⁾ Arh. Stat., Admin. vechi, dosar 1581, albastru, din 1831.

⁵⁷⁾ Curierul rom., 22 Martie 1831.

II.

Adunarea extraordinară de revizie a Moldovei

Încă dela 12 Aprilie 1831, Kisseleff plecase la Iași pentru a pregăti deschiderea adunării de revizie a Moldovei. La 14, față cu turburările de care am vorbit ⁵⁸⁾, se făcu o publicație explicând conținutul Regulamentului ⁵⁹⁾. După restabilirea liniștei, adunarea de revizie fu compusă astfel, prin ofis din 4 Mai:

Președinte: Kisseleff;

Vice-președinte: Minciaky, care sosi la Iași la sfârșitul lui Aprilie, după încheierea lucrărilor adunării din București;

Membri: mădulele divanului împlinitor: Alăcu Ghica, Todirașcu Balș, Aleco Sturdza, Lupu Balș;

mădulele divanului judecătoresc: vist. Cantacuzino, Ion Grecianu, Ion Paladi, Ștefan Catargi, Iordache Balș, Neculai Canta, Iorgu Ghica, Vasile Beldiman, Aleco Balș;

mădulele extraordinare care, în unire cu divanul judecătoresc, alcătuiesc divanul domnesc: mitropolitul Veniamin Costachi, episcopii Meletie Brandaburul al Romanului și Sofronie Miclescu al Hușilor, Grigoraș Sturdza, Dumitrache Sturdza, Sandul Sturdza, Toader Balș, Costin Catargi, Aleco Balș, Const. Mavrocordat, Mihalache Sturdza, Ștefan Catargi, Gheorghe Ghica, Iordache Costachi, Todirașcu Sturdza, Vasile Hrisoverghi, Iancu Racoviță, Anastase Bașotă, Petrache Roset-Bălănescu, Sandu Cru-penschi, și mădulele suplinitoare: Grigore Ghica, Iordache Catargiu, Costache Conachi, Costache Sturdza, Constandin Balș, Constantin Paladi, arhieriei Varlaam Sardeon, Filaret Beldiman Apamias și Isaia, egumenul dela Râșca;

Deputații ținuturilor: C. Negre, Alecu Vârnav, Enachi Cru-penschi, Ioan Miclescu, Iordache Cuza, Iordache Iamandi, Mihalache Holban, Toader Silion, Iorgu Zosâm și Vasile Veisa ⁶⁰⁾.

Această adunare prezinta, deci, aceleași caractere ca și adunarea Țării Românești, preponderanța boerimii mari, spre nemulțumirea celei secundare.

⁵⁸⁾ Supra, p. 80.

⁵⁹⁾ Manualul administrativ al Moldovei, I, pag. 1.

⁶⁰⁾ Anale parl. I, 2, p. 61-3.

Adunarea Moldovei fu deschisă la 8 Mai ⁶¹⁾. N. Cantă citea discursul lui Kisseleff, care zicea că o singură gândire, gândire generoasă, prezidase la alcătuirea proiectului de regulament, aceea de a îmbunătăți starea țării, așezând viitorul principatelor pe o bază largă și temeinică. Răspunzând unei grave preocupări a boerilor, Kisseleff zicea că Regulamentul, punând pe plugari la adăpostul vexațiunilor, nu pierde din vedere nici interesele clasei boierești, nici foloasele proprietarilor și ale economiei lor rurale. După ce aduce omagii membrilor comitetului de reforme, Kisseleff adăogă că e mâhnit de a vedea, în mijlocul lucrărilor folositoare ale administrației provizorii, ivindu-se oameni, îndeajuns dușmani țării lor, pentru a căuta, din motive de interes personal, să împiedice introducerea îmbunătățirilor proiectate, lășind tot felul de insinuațiuni, care n'au putut, de altfel, rătați decât pe naivi sau pe răi ⁶²⁾. Președintele constată, cu acest prilej, că în Țara Românească nu avusese așa motive de a se plânge și că boerii de acolo dăduseră „o pildă vrednică de a fi urmată” ⁶³⁾.

Adunarea Moldovei răspunse că va lucra în acord unanim la desăvârșirea operei ⁶⁴⁾ și votă adrese de mulțumire cancelarului Nesselrode și lui Kisseleff. „Albina românească” salută cu bucurie „această sărbătoare adevărat națională” cum nu se mai văzuse de „mai multe veacuri” și mulțumește „mărinimosului protector” a căruia operă „va rămâne în veci neștersă din inimile Moldovenilor” ⁶⁵⁾.

Copiile jurnalelor le-am găsit și analizat mai de mult ⁶⁶⁾. Din ele rezultă că lucrările adunării moldovenești au mers încet, din pricina relei voințe a boerilor. Aceasta se vede, spre pildă, din ofisul ⁶⁷⁾

⁶¹⁾ *Papadopol-Calimah*, I. c. 96.

⁶²⁾ *Anale parl.* I, 2, pp. 71 sq.

⁶³⁾ Acelaș lucru îl scria Kisseleff lui Nesselrode la 9 Mai (*Papadopol-Calimah*, I. c., 94).

⁶⁴⁾ *Anale parl.*, I. c. 77-8.

⁶⁵⁾ *Ibid.*, p. 3, nota.

⁶⁶⁾ I. C. Filitti, *Jurnale inedite ale obșteștii extraordinare adunări de revizie a Reg. org. al Moldovei*, în *Rev. ist. arh. și fil.*, vol. X, fasc. pe Ian.-Martie 1909, după copiii dela Acad. rom. Ms. 1253 (provine din biblioteca dela Rotopănești a lui N. Istrati). Mai înainte se publicaseră numai jurnalele ședințelor dela 8 și 9 Mai, 12 și 14 Oct., iar pentru ședințele dela 5 Aug. și 20 Oct. niște dări de seamă luate din „Albina” (*Anale parlam.* I, 2, pp. 3, 5, 6, 142, 145).

⁶⁷⁾ *Acad. rom. Ms.* 1103 f. 193.

lui Kisseleff citit în şedinţa 9-a, la 22 Mai, în care zice: „La ştiinţa „mea au ajuns că oareş-cari mădulari ai obşteştii adunări extraord-
„dinare, în prilejul dispoziţiei scutelnicilor, au pus înainte deosebite
„cereri asupra drepturilor şi privilegiilor lor“. Aminteşte în ce condi-
„ţiuni se desfiinţează scutelnicii şi cum curtea rusească nu primia
teoria că scutelnicii ar fi fost daţi boerilor ca o compensaţie pentru
slobozirea ţăranilor vecini.

Opoziţia boerilor la cercetarea cap. III (finanţe), care cuprindea şi dispoziţiile privitoare la raporturile dintre săteni şi stăpânii de moşii, s'a manifestat mai ales prin lipsa dela şedinţe a deputaţilor, cari voiau, astfel, să zădărniciască reforma. Unul dintre ei, Gh. Cuza, este chiar trimis surghiun la mănăstire, fiindcă „cu obraznicie s'au depărtat din oraş, fără a-şi lua în aceasta voie“⁶⁸⁾. La 31 Mai, în şedinţa 14-a, un ofis al lui Kisseleff aduce pildă Moldovenilor atitudinea adunării Ţării Româneşti şi invită adunarea dela Iaşi să dea, prin votul ei, „locuitorilor o dovadă pre-
„cum am zice în fiinţă de uşurarea ce le asigură aşezământurile
„acestea nouă“, rămânând „a păstra pentru vremea viitoare putinţa
„unei sporiri în folosul proprietarilor“. Voia astfel Kisseleff să mai liniştiască pe opozanţi, lăsându-i să speră că ar reveni vre-odată asupra concesiunilor ce li se cereau. Mai hotări preşedintele că prezenţa a jumătate plus unul din mădulari va fi suficientă spre a se putea delibera.

Holera întrerupse, la 2 Iunie, lucrările adunării de revizie. Mitropolitul şi boerii fug din Iaşi. Numai Kisseleff rămâne în mijlocul molimei, desemnând pe generalul Dietrichs ca să-l înlocuiască dacă boala l-ar doborî şi pe dânsul⁶⁹⁾. La 16 Iunie el scria mitropolitului Veniamin că adunarea ar putea să-şi reînceapă lucrările în Iulie⁷⁰⁾. Dar, în Iulie, holera izbucnind şi la Bucureşti, Kisseleff părăsi Iaşii, lăsând în locu-i pe Minciaky. Lucrările adunării de

⁶⁸⁾ Filitti, I. c.

⁶⁹⁾ *Papadopol-Calimah*, o. c. 9. — Holera trecu din Basarabia în Moldova, la finele lui Mai 1831 (*Curierul rom.* 31 Mai). Doctorul Tavernier publică o lucrare despre această boală (*Ibid.* 21 Iunie). Cu toate măsurile luate (*Ibid.* 28 Iunie), flagelul se iveşte şi la Bucureşti. Pentru combaterea lui, se înfiinţează la comitetul carantinelor, o secţie specială, din care, pe lângă boeri, face parte şi doctorul Marsille (*Ibid.* 5 Iulie). În Moldova, moare însuşi proto-medical, aga Eustaţie Rola (*Albina rom.* 9 Aug. 1831).

⁷⁰⁾ *Erbiceanu*, o. c. 468.

revizie a Moldovei nu reîncepură decât la 5 August, cu oarecare schimbări în persoanele deputaţilor ⁷¹⁾).

Cap. III şi VIII, cele mai buclucaşe, s'au votat abia la 26 Septembrie, în a 51-a şedinţă. Toate aceste întârzieri, zice Kisseleff într'un ofis către adunarea Moldovei, aveau numai de scop a „pu-
tea împiedica întemeierea aşezămînturilor celor nouă” ⁷²⁾).

Intr'o scrisoare către Sebastiani din 2 Septembrie 1831, Lagan expunea astfel geneza celor două Regulamente organice: „Re-
„forma moldo-valacă, supusă mai întâi cercetărilor mai multor co-
„misiuni, modificată acum 18 luni în cancelaria comitelui Nessel-
„rode, trimisă apoi spre revizuire unui comitet special şi prezentată
„în cele din urmă discuţiunii boerilor, a primit în fine sancţiunea
„ce se cerea dela aceştia. S'au făcut însă oarecare observaţii la
„Bucureşti, semne ale neplăcerii cu care reforma era primită şi ale
„micului număr de partizani ce are în ţară. În Moldova, caracterul
„oposiţiei a fost mult mai accentuat, căci boerii acelei provincii, prin
„singurul fapt al poziţiei geografice, au fost totdeauna mai puţin
„apăsăţi de Turci şi ca urmare mai preocupaţi de teama de a fi
„siliţi odată, după pilda locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla
„ocrotire a cabinetului din Petersburg în naţionalitate rusească”.
Lagan nu arată decât o parte a chestiunii. Trece cu vederea peste
nemulţumirea provocată de oarecare ştirbiri ale privilegiilor boe-
reşti.

Lucrările adunării de revizie a Moldovei se sfârşiră abia la 20 Octombrie, după 64 de şedinţe. Regulamentul organic a fost is-
călit la 3 Noembrie, când se îndreptară şi adrese de mulţumire că-
tre ţar, Nesselrode, Kisseleff şi Minciaky. În aceeaşi zi, o comisie
compusă din Meletie al Romanului şi Teodor Balş, fu însărcinată
să ducă lui Kisseleff la Bucureşti două exemplare ale Regulamen-
tului, pentru curţile suzerană şi ocrotitoare. Un al treilea exemplar
şi 61 de jurnale originale ale şedinţelor, urmau să se depue în ar-
hiva mitropoliei ⁷³⁾. În Decembrie 1831 diferite dispoziţii ale Regu-
lamentului fură aduse la cunoştinţa publică ⁷⁴⁾.

⁷¹⁾ Lista lor în fruntea vol. I, partea 2, din Anale parl.

⁷²⁾ Filitti, l. c. Textul manuscris al Reg. org. al Mold. la Acad. rom.
Ms. 349 şi 909.

⁷³⁾ Unde nu s'a mai dat de urma lor (Anale parl. I, 2, p. 7 şi prefaţa).

⁷⁴⁾ Manualul admin. al Mold. I, pp. 3-15.

III.

Cuprinsul regulamentelor organice

La 21 Decembrie 1831, țarul informa pe Kisseleff de primirea textului votat. Își exprima înalta mulțumire că „pe de o parte se „consultaseră de aproape nevoile locuitorilor de toate treptele și pe „de alta se respectaseră obligațiile și îndatoririle țărilor române față „de Sublima Poartă“. Însărcina pe Kisseleff să asigure pe boeri că „vor dobândi titluri noi la interesul și ocrotirea împărătească prin „unirea ce vor păstra între ei și buna ordine ce vor așeza în țara „lor“⁷⁵⁾.

Regulamentele urmau să fie confirmate de Poartă. Lungile negociațiuni în acest scop, care n'au izbutit decât la 1834, le vom examina în altă parte. Aplicarea a avut loc însă îndată după votul adunărilor de revizie și de aceea urmează să analizăm depe acum aceste așezăminte.

Regulamentul Țării Românești cuprindea:

Cap. I: Pentru alegerea Domnului.

Cap. II: Pentru obișnuita obștească adunare.

Cap. III: Finanțe. Secția VIII din acest capitol trata despre „drepturi și datorii reciproce între proprietar și al său sătean“.

Cap. IV: Sfatul administrativ.

Cap. V: Pentru slobozenia negoțului.

Cap. VI: Regulament pentru carantine.

Cap. VII: Pentru căutarea judecăților în Valahia.

Cap. VIII: Dispoziții generale. Secția V-a a acestui capitol trata despre „începuturi de o unire mai de aproape între amândouă „prințipurile“.

Cap. IX.: Miliția națională.

Anexe. 1. Regulament pentru despăgubirea de scutelnici și pensiile ce au a se da.

2. Orășănescul sfat al politiei (orașului) Bucureștilor.

⁷⁵⁾ *Papadopol-Calimah*, I. c. 97.

3. Regulament pentru îmbunătățirea și paza bunei orândueli în poliția Bucureștilor.
4. Legiuirea pentru recrutarea miliției pământenești a Valahiei.
5. Pentru înscrisurile stării civile.
6. Așezământul pentru țișanii statului.
7. Regulament pentru străjuirea și buna orânduială ce are a se ține pe la temnițe și închisori.

Regulamentul Moldovei se împărția ast-fel :

Cap. I : Pentru alegerea Domnului.

Cap. II : Organizația și însușirile obișnuitei obștești adunări.

Cap. III : Reglementul de finanțe. Secția VII-a a acestui capitol cuprindea: „Drepturi și datorii din partea proprietarului către lucrătorul de pământ și asemenea din partea acestuia către proprietar”.

Anexa A : Pentru așezământul tagmei bisericesti din toată țara.

Anexa B : Pentru alcătuirea pensiilor.

Anexa G : Reglement pentru casele obștești. Cap. VII al acestei anexe vorbește „despre învățătura publică”.

Anexa E : Reglement municipal pentru orașul Eșii.

Anexa I : Reglement pentru statornicia țiganilor.

Anexa Z : Reglement pentru osebitele clase ale locuitorilor din Prințipatul Moldovei și pentru a lor dreptăți și datorii respective.

Cap. IV : Sfatul administrativ.

Cap. V : Reglement de comerț.

Cap. VI : Reglementul carantinelor .

Cap. VII : Reglementul jandarmeriei.

Cap. VIII : Rânduiala judecătorească.

Cap. IX : Dispoziții generale. Secția V-a a acestui capitol era privitoare la „principiile indigenatului și a compatrio-
„tirii între locuitorii ambelor principate”.

Din Regulamentul Moldovei s'au tipărit abia la 1835 cap. VIII, la 1837 și 1846, cap. II—VI și IX. Numai ediția fran-

ceză, nedatată, zisă dela New-York, conține regulamentul complet ⁷⁶⁾).

Regulamentul Țării Românești s'a tipărit la 1832 și, a doua oară, la 1847, de C. N. Brăiloiu.

În analiza ce urmează ne referim la textele astfel cum au fost votate la 1831 ⁷⁷⁾).

⁷⁶⁾ „Anul 1848 în Principatele române”, IV, p. 120, nota.

⁷⁷⁾ Anale parl. I. 1, p. 100 sq. și I. 2, p. 79 sq. — Dintr'un raport al consulului francez din București, Béclard, c. ministrul Walewski, relev următorul pasagiu: „D-l de Basily mi-a spus că având în posesia sa manuscrisul original și oficial al Reg. org. al Valahiei, exemplar păstrat până acum la Petersburg, își propune să-l dăruiască noului guvern valac, îndată ce se va constitui”. (Doc. renașt., IX. 75, anul 1858).

TITLUL II.

REGULAMENTELE ORGANICE

(din punctul de vedere al dreptului public)

CAPITOLUL I.

ALEGEREA DOMNULUI

La proiectul ce i s'a înfățișat, adunarea de revizie a Munteniei a propus amendamentul, care s'a admis, ca împământenirea candidatului să poată fi începătoare numai dela tatăl său ¹⁾).

Sub rezerva aprobării curții rusești, s'au mai propus și alte două amendamente ²⁾). Unul, să poată fi ales Domn orice boer mare, dela vel ban, până la vel cămăraș. Altul, prevedea o anume procedură pentru vot în ziua alegerii: la primul scrutin să fie necesară întrunirea a două treimi din voturi; la al doilea scrutin, vor candida cei zece cari au întrunit mai multe voturi și se va declara ales cel care va întruni jumătate plus unu din voturi; la al treilea scrutin, vor candida cei trei cu mai multe voturi, și se va declara ales cel care va întruni cel mai mare număr de glasuri.

Aceste două din urmă amendamente au fost trimise spre examinare prealabilă curții din Petersburg, dar adunarea s'a închis, fără ca răspunsul să fi venit ³⁾).

Pentru Moldova, n'am putut urmări evoluția textelor privitoare la alegerea Domnului. Nu cunosc decât pe cele votate.

*

Domnul avea să fie ales pe viață, conform dorinței exprimate în amândouă principatele la 1821-2 ⁴⁾). Candidatul trebuia să aibă

¹⁾ Anale parl. I, 1, p. 117—119.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid. p. 31.

⁴⁾ I. Filitti, Frământările, p. 90, 93, 108.

40 de ani împliniți; să fie ministru, sau să aibă rang de ministru, sau să fie fiul cel mai mare major al Domnului mort, ori înlocuit; să fie fiu de boer mare și nepot de fiu de boer; să fie român, sau fiu de străin naturalizat⁵⁾. O restricție se făcea, așa dar, pentru eligibilitate, chiar printre boerii de întâiul rang.

Alegerea Domnului era încredințată unei adunări extraordinare, compuse din mitropolit (președinte); episcopi (trei în Muntenia, doi în Moldova); 50 boeri de rangul I în Muntenia, 45 în Moldova, luați din arhondologie în ordinea ierarhică, dela vel ban la vel cămăraș inclusiv dincoace de Milcov, dela vel logofăt la agă exclusiv dincolo, *născuți români* și locuitori în țară; 73 boeri de a 2-a treaptă, dela clucer la comis în Muntenia, 30 dela agă la ban, în Moldova feciori de boeri și proprietari de moșii; 36 deputați ai județelor — boeri proprietari — în Muntenia, 32 — boeri proprietari, feciori de boeri — în Moldova; 27 deputați ai isnafurilor orășenești în Muntenia, 21 în Moldova.

„Condiția însă de a fi născut în Moldova „nu este cerută” — explica Reg. aceluia principat, — „dela fețele născute din părinți „cari au primit indigenatul de 40 de ani și cari s'ar afla locuind în „Moldova”. Această interpretare a fost în genere urmată în principate, înțelegându-se, după vechiul obicei, prin „născuți români”, copiii născuți chiar afară din țară, din părinți statorniciți în țară, cari au beneficiat de drepturile pământenilor.

Boerii de a 2-a treaptă, pentru a alege pe reprezentanții lor în adunarea electivă, erau convocați în capitală și procedau prin tragerile la sorți.

Deputații corporațiilor trebuiau să fie născuți români și nesupuși vreunei protecții străine. În Moldova, li se mai cerea să aibă un imobil în valoare de cel puțin 5000 lei vechi în capitală, de 3000 lei în târgurile mai mici. Numărul lor, de 27 deputați în Muntenia, se forma din 9 ai capitalei, 3 dela Craiova, câte 2 dela Ploiești, Roșii de Vede și Râmnicu Vâlcei, câte unul dela Focșani, Buzău, Târgoviște, Pitești, Câmpulung, Slatina, Târgu Jiului, Caracal și Cerneți. În Moldova, cei 21 deputați ai corporațiilor erau 3 din Iași, câte 2 din Botoșani, Bârlad, Galați și Focșani, câte unul din Hârlău, Târgu-Frumos, Dorohoi, Fălciu, Huși, Vaslui, Tecuci, Bacău, Roman, Neamț, Piatra, Fălticeni și Herța. Aceste detalii își au însemnătatea prin aceea că arată ierarhia de importanță a târgurilor noastre pe

⁵⁾ Art. 26 Munt. și 27 Mold.

atunci. Alegerea deputaților corporațiilor se făcea prin îngrijirea starostelui ⁶⁾).

Deputații județelor, câte doi, se alegeau de un colegiu compus din: 1. boerii de a 2-a și a 3-a treaptă și feciorii de boieri, proprietari funciari, chiar și acei cari nu aveau calitate de a fi aleși; 2. neamurile, postelniceii ⁷⁾ și mazâlii, proprietari rurali, *delegați* de treptele lor, câte doi de treaptă și de plasă. Boerii toți, delegații niamurilor, postelniceilor și mazâliilor, alegeau fiecare câte doi deputați. Din opt deputați astfel aleși, se trăgeau doi la sorți, afară numai dacă se stabilia înțelegere între alegători.

În Moldova, mai făcea parte din adunarea electivă și un deputat „ales de trupul academicilor”.

Deci în total, adunarea electivă număra 190 membri în Țara Românească și 132 în Moldova, din cari numai 27 într-o parte și 21 în alta, nu aparțineau clasei boerești. Oricum, colegiul era lărgit. Nu se dădea însă satisfacție carvunarilor moldoveni, cari voiseră ca Domnul să fie ales de obștea boerilor, și mai puțin dorințelor și mai democratice exprimate în Muntenia ⁸⁾).

Prezența a $\frac{3}{4}$ din membrii adunării era necesară ca să se poată proceda la alegerea Domnului. Înainte de a păși la alegere, deputații depuneau următorul jurământ: „Jur că la alegerea ce voi face nu voi fi amăgit de vre-un interes în parte, sau de vre-o îmbulzire străină, nici de vre-o altă cugetare, ci binele și fericirea obștei îmi va fi cel d'întâi scopos”. Domnul se alegea sau dela primul scrutin, dacă întrunia $\frac{2}{3}$ din voturi, sau cu majoritate simplă, dintre cei zece candidați mai favorizați, în caz de balotaj ⁹⁾. După alegere, adunarea semna arzul către Poartă, cerând investitura și o notă către Rusia, informând-o de numele noului ales. Domnul era uns la Curtea veche în București, la Sf. Niculae în Iași și jura pe Evanghelie „în numele Prea Sfintei și nedespărțitei Treimi, de a păzi cu sfințenie atât legile cât și așezământurile principatului, după Regulamentul statornicit și de a stărui pentru a lor pază și urmărire, întru toată tăria”.

⁶⁾ Art. 15-16.

⁷⁾ Reg. Mold. nu cunoaște postelniceii.

⁸⁾ I. Filitti, *Frământările*, 79, 83, 96, 99, 145-6.

⁹⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 119.

CAPITOLUL II

OBIȘNUITA OBȘTEASCA ADUNARE

I.

Compunerea adunării legiuitoare

Președinția adunării era atribuită, de drept, mitropolitului. Membri erau : 1) episcopii ; 2) 20 de boeri de treapta I-a în Muntenia și 16 de treapta I-a, sau a II-a, în Moldova, în vârstă de 30 de ani, pământeni, sau împământeniți după vechiul obicei, și aleși, numai în capitală, de semenii lor ; 3) 19 deputați ai județelor în Muntenia (câte unul de județ și unul al Craiovei), 16 în Moldova, boeri proprietari, feciori de boeri, în vârstă de cel puțin 30 de ani.

Alegători ai deputaților de județe erau boerii și feciorii de boeri, în vârstă de 25 de ani cel puțin, proprietari de moșie și domiciliați în județul respectiv.

În total dar, adunarea legiuitoare număra 43 de membri în Muntenia și 35 în Moldova, toți boeri. Coalizați cu episcopatul, boerii mari formau majoritatea, cel puțin în Muntenia. În amândouă principatele, față cu numărul de boeri mari și de boeri secundari, reprezentarea nu era proporțională.

Miniștrii nu puteau fi membri ai adunării. Deputații puteau fi numiți în ori-ce alte slujbe ale statului, fără a-și pierde mandatul. În Țara Românească, instrucții ale lui Kisseleff adăogară la textul precis al Regulamentului, că ispravnicii nu puteau fi aleși deputați ai ținuturilor ce administrau. Au fost mai târziu cazuri de invalidări de alegeri de ispravnici, pe motivul că deputații sunt controlori ai actele ispravnicilor, și că aceștia, neputând fi alegători, nu pot fi nici aleși ¹⁾. În Moldova, adunările nu admiseră această excepție, zicând că numai miniștrii fuseseră excluși din adunare de textul regulamentului ²⁾. În consecință, slujbașul ales deputat, avea să fie

¹⁾ Anale parl. VII, 1, p. 60—1.

²⁾ Ibid. IX, 2, p. 647.

înlocuit vremelnicește prin suplinitor cu jumătate leafa. Sistemul admis în Moldova dădea, însă, naștere la abuzuri de care, cu drept cuvânt, consuliile rusești se plâng în tot timpul domniei lui Mihail Sturdza³⁾. Tot în Moldova s'a mai prevăzut, pe cale de amendament, o indemnizație pentru deputații județelor.

Miniștrii luau parte, firește, la ședințele adunării, pentru a da explicațiuni și a transmite comunicările ce Domnul ar fi avut a face. Cu alte cuvinte, Regulamentul a inaugurat la noi, conform dorinței boerimii progresiste⁴⁾, regimul reprezentativ, dar nu și pe cel parlamentar. Guvernul era independent de adunarea legiuitoare.

II.

Atribuțiunile adunării obișnuite

Cea dintâi atribuție a adunării obișnuite era de a se rosti asupra proiectelor de legi ce se trimiteau în desbaterile ei de Domn, prin mesagiu contrasemnat de secretarul statului. Legile se votau, toate, cu majoritate absolută. Rezultatul votului era comunicat Domnului prin adresă semnată de toți deputații cari participaseră la ședință. Nici o lege nu intra în vigoare fără sancțiunea domnească. Domnul putea cere adunării o nouă deliberare, putea propune schimbări, putea refuza sancțiunea, chiar fără arătare de motive. Domnul participa astfel efectiv la opera de legiferare și de multe ori, sub regimul Regulamentului organic, s'au urmat în scris adevărate polemici între adunări și Domni.

Adunarea nu avea inițiativa legilor. Ea putea numai să exprime Domnului deziderate, după cum i se putea jelui de lipsurile ce constata în diferitele ramuri ale administrației publice.

Adunarea era aleasă pe cinci ani. Domnul putea s'o disolve, raportând însă celor două curți asupra motivelor disolvării și cerându-le autorizația de a convoca o nouă adunare. Era evident o jicnire a autonomiei țării, pe care tratatele o consacraseră.

Alte restricțiuni erau puse liberei activități a adunării. Nici o modificare nu putea fi făcută capitolului din Regulament privitor la finanțe, fără asentimentul prealabil al celor două curți; mai mult decât o garanție împotriva cheltuielilor nechibzuite, această restric-

³⁾ I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*.

⁴⁾ Acelaș. *Frământările*, 68, 85, 90, 97, 111, 117, 119, 122-3, 146.

ție era un prilej dat Rusiei pentru a interveni în afacerile noastre interne.

De asemenea, nici o modificare nu putea fi făcută în Regulament, care să fi atins privilegiile principatelor (!), sau să fi fost contrară hătișerifelor și tratatelor promulgate în favoarea lor, sau, în fine, drepturilor curților suzerană și ocrotitoare .

Tot astfel, membrii minorității, în dezbaterile vre-unei chestiuni, nu-și puteau consemna părerea în scris, sub pedeapsă de a fi excluși ca turburători ai ordinii.

Adunarea vota bugetele și impozitele și cerceta toate semile (socotelile).

În virtutea principiului separațiunii puterilor, cerută de programele (de la 1821—1822⁵⁾), adunarea nu putea „împiedica lucrarea „puterii suverane de administrație și de paza bunei orânduiri și a „liniștei publice, ce este dată Domnului”.

Avea însă oarecare atribuții care, azi, sunt lăsate mai mult în sarcina puterii executive.

Ocnele și vămile, precum și alte venituri ale statului, se dădeau în arendă prin licitații făcute înaintea adunării. Adunarea veghea la conservarea proprietăților publice, la încurajarea agriculturii, industriei și negoțului, exercita control asupra școalelor, averilor bisericești, carantinelor, închisorilor, așezămintelor de binefacere și chiar miliției.

Domnul era obligat să convoace adunarea în fiecare an la 1 Decembrie, de oarece la 1 Ianuarie începea anul financiar și tot atunci se încheiau contractele vămilor și ocnelor. Sesiunea ordinară era de două luni. Domnul o putea prelungi.

La începutul fiecărei sesiuni se citea ofisul domnesc de deschidere; se numia apoi comisia pentru cercetarea titlurilor deputaților aleși, se fixa numărul ședințelor pe săptămână, se alegeau comisiunile: financiară, administrativă, bisericească, judecătorească. În fine, adunarea răspundea ofisului domnesc de deschidere⁶⁾.

Pentru validitatea dezbaterilor, prezența a $\frac{2}{3}$ din numărul membrilor era necesară.

Dreptul recunoscut adunărilor de a se tângui celor două curți, era încă o ușă deschisă mai ales Rusiei pentru a interveni în afacerile noastre, întreținea intrigile din clasa conducătoare și slăbia autoritatea domnească.

⁵⁾ Ibid., 68, 85, 97, 109.

⁶⁾ Anale parl. *passim*.

CAPITOLUL III.

D O M N U L

I.

Dela Regulamentul organic, puterea Domnului a fost pentru prima oară limitată în drept, prin atribuțiile adunării, pe care era ținut s'o convoace în fiecare an. Față chiar cu adunarea, puterea Domnului rămânea însă foarte mare, fiindcă guvernul din Petersburg nu consimțise s'o reducă pe cât ar fi dorit boerii, mai ales cei din protipendadă ¹⁾).

Puterea de sine stăpânitoare și săvârșitoare, pentru ținerea bunei orândueli și pentru repaosul obștei; orânduirea în toate slujbele; cea dintâi comandă a jandarmeriei, sunt prerogative alăturate oblăduirii Domnului stăpânitor, zice Regulamentul ²⁾). Toți boerii cari se vor afla ori nu în slujbă, precum și toți slujbașii statului, sunt datori să dea Domnului supunere și ascultare. Abătându-se din ale lor datorii, se vor judeca și pedepsi. Se pune astfel principiul răspunderii funcționarilor.

Nici o lege votată de adunare nu poate fi pusă în aplicare fără sancțiunea Domnului, care o poate refuza, chiar fără arătare de motive. Inițiativa legilor îi aparține numai lui. El poate închide adunarea, raportând însă celor două curți.

Cărmuirea provizorie rusească, în ciuda opoziției boerești ³⁾), a lăsat Domnului însemnate atribuții judecătorești. El întărește sentințele instanței supreme, ba chiar judecă în anumite împrejurări ⁴⁾). El întărește mezaturile și actele de înstrăinare pe veci a bunurilor nemișcătoare. Poate micșora pedeapsa condamnaților și în unele cazuri are dreptul de a grația ⁵⁾).

¹⁾ Filitti, *Frământările*, 78, 85, 88, 110.

²⁾ Anale parl. I, 1, p. 358 și I, 2, p. 222.

³⁾ Supra, 70.

⁴⁾ Vezi capitolul IX.

⁵⁾ Anale parl. I, 1, p. 330.

În limitele hotărâșurilor și tratatelor, poate încheia convenții cu alte state.

Miniștrii spânzură numai de dânsul și sunt răspunzători numai față de el. Domnul corespunde cu adunarea prin secretarul statului, șeful cancelariei sale.

Destituirea Domnului poate avea loc conform dispozițiilor tratatului dela Adrianopol.

II.

La caz de vacanță a scaunului domnesc, guvernul provizoriu avea să fie încredințat unei căimăcămii compuse, de drept ⁶⁾, din marele vornic din lăuntru, marele logofăt al dreptății și președintele înaltului divan.

În ziua chiar a instalării ei, căimăcămia trebuia să înceapă întocmirea listelor de alegători la adunarea extraordinară electivă a Domnului și de eligibili, iar în a cincea zi trebuia să invite pe ispravnici să convoace pe alegători pentru desemnarea deputaților. Alegerile pentru adunarea extraordinară trebuiau să fie sfârșite 40 de zile după trimiterea circulărilor către ispravnici, iar zece zile în urmă deputații să se adune în capitală. Adunarea extraordinară urma să se deschidă în a 61-a zi dela instalarea caimacamilor. Plângerile contra întocmirii listelor de către caimacami, aveau să fie îndreptate, timp de 22 de zile dela publicarea lor, către obișnuita obștească adunare.

Căimăcămia nu putea destitui pe slujbași decât pentru delictе vădite. Slujbașii numiți de ea erau supuși confirmării noului Domn. Nu avea calitate a întări sentințele judecătorești. Nu putea conferi ranguri boerești.

⁶⁾ Cum se modificase la Petersburg proiectul comitetului de opt. (Supra p. 78).

CAPITOLUL IV.

DEPARTAMENTELE (MINISTERELE)

Înainte de Regulament, înaltele atribuții administrative erau împărțite între diferiți mari dregători cari, împreună cu unii din funcționarii curții și cu înalții prelați, formau divanul domnesc, cu atribuții totdeodată și judecătorești și legislative¹⁾.

Ministerele create de Regulament nu-și găsesc similarele exacte în organizația anterioară.

În Țara Românească, până la noul așezământ, funcțiile unui ministru de interne erau îndeplinite, în cea mai mare parte, de cei doi mari vornici: al țării de sus (peste 6 județe apusene) și al țării de jos (peste 6 județe răsăritene). Prin ei se numiau cărmuitorii plășilor și alți funcționari administrativi inferiori.

Marii logofeți de țara de sus și de jos cumula întru câteva funcțiile de miniștri ai dreptății și de miniștri ai cultelor. Erau „epi-tropi generali ai Domnului în toate pricinile bisericesti; îngrijiau „de mănăstiri; mitropolitul și episcopii prin ei se rânduiau“. Funcționarii inferiori judecătorești prin ei se numiau. Logofătul de țara de sus era și „capul cancelariei Domnului“.

Spătarul cel mare corespundea cu un șef al jandarmeriei rurale și totodată prefect al poliției periferiilor capitalei. Avea sub ordinele sale căpităniile județelor, polcovniciile de poteră, de vânători și de seimeni, căpitănia lefegurilor, căpităniile dela patru bariere ale capitalei. Avea în București tribunalul său și temnița sa.

Vistierul cel mare corespundea unui ministru de finanțe. Trăgea venituri personale din orânduirea ispravnicilor (prefecților de

¹⁾ *Tumusli* (recte Mihai Cantacuzino 1775) *Istoria Valahiei*, 1806, Trad. Sion, pp. 22 sq. — *Dionisie Fotino, Ist. generală a Daciei*, Trad. Sion, vol. III, pp. 268 sq. — Rap. divanului împlinitor al Mold. c. Jeltuhin, Iunie 1829, în: *Anale parl.* I, 2, p. 228 sq. — Studiul cons. prusian Kreuchely, în *Hurmuz.* — *Iorga*, X, 495 sq.

juđețe) și sameșilor (casierilor), din reînoirea pecetluiturilor scutelnicilor și ale slujitorilor, și a cărților breslelor privilegiate, din semestrele menzilorilor (postelor), din huzmeturi (impozite arendate).

Marele postelnic era maestrul de ceremonii al curții domnești și totodată, îngrijind de corespondența din afară a Domnului, echivala cu un ministru de externe.

Un dregător mai recent, logofătul străinilor pricini, prezida un tribunal însărcinat cu cercetarea pricinilor dintre străini și pământeni. Un alt dregător relativ nou, hatmanul, înfățișa judecățile la divanul domnesc.

Județele de peste Olt se administrau aparte, de un caimacam, în locul marelui ban care, din a doua jumătate a sec. XVIII-lea, nu mai exercita funcțiile dregătoriei sale²⁾.

În Moldova, principalul dregător era logofătul cel mare.

Acolo, pe vremea de care ne ocupăm, erau patru vornici mari, cu atribuții administrative, câte doi pentru câte o jumătate a țării.

Funcțiile spătarului din Țara Românească, erau îndeplinite în Moldova de hatman. Postelnicia cea mare și vistieria cea mare aveau aceleași atribuții ca și dincoace de Milcov.

Regulamentul organic a precizat atribuțiile marilor dregătorii administrative, luându-le totodată, prin desființarea divanului domnesc, atribuțiile judecătorești.

I.

Sfatul administrativ

Pentru sfătuirea Domnului și pregătirea materialului lucrărilor adunării obștești, Regulamentul organic institui un sfat administrativ, compus din miniștrii de interne, de finanțe și secretarul statului, sub președinția Domnului, sau a marelui vornic din lăuntru.

Sfatul avea să se întrunească, de obicei, de două ori pe săptămână, iar în împrejurări extraordinare și mai des. Regulamentul Țării Românești preciza că în atribuțiile sfatului intra și supravegherea relațiilor proprietarilor și arendașilor cu sătenii.

Funcțiile de directori la departamentele de interne, finanțe

²⁾ I. C. Filitti, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, 1932.

și dreptate, corespunzătoare secretarilor generali de azi, au fost înființate în Muntenia pe urma unui amendament prezentat de Barbu Știrbei în adunarea de revizie ³⁾).

1. — *Departamentul internelor.*

Avea în atribuții :poliția generală; supravegherea municipalităților; măsurile pentru împiedicarea scumpirii prețurilor și pentru asigurarea ind destulării publice; supravegherea, în consecință, a agenților mijlocitori de tot felul; carantinele; agricultura; pădurile; drumurile și construcțiile publice; fixarea prețurilor muncilor câmpului; statistica; recensământul general; registrele stării civile; spitalele; școlile; casele de binefaceri; poștele.

Ministerul de interne cumula dar atribuțiile de azi ale ministerelor de interne, lucrări publice, agricultură, instrucție publică.

Sub ministru era directorul departamentului.

Serviciul era împărțit în trei secții. Secția I-a avea în atribuții: municipalitățile; poliția; fixarea prețurilor; carantinele; măsurile sanitare; supravegherea măsurilor și greutateților. Secția II-a: agricultura; întocmirea, la fiecare 6 luni, a tablourilor de starea semănațiilor; îmbunătățirea stării sătenilor și supravegherea muncilor agricole; fixarea prețului acestor munci; îmbunătățirea rasei vitelor. Secția III-a: statistica generală; starea civilă; drumurile și podurile; poștele, păstrarea pădurilor; corespondența cu comisiile ce se vor însărcina cu direcția școalelor și altor așezări publice. Pe lângă această secție se adăogă un serviciu al arhivelor, depozitate la mitropolie, și al cărui cel dintâi șef a fost căminarul Iordache Rasti.

Fiecare secție era împărțită în mese, cu câte un nacialnic, un ajutor și câți-va scriitori și avea un reghistrator „însărcinat cu primirea și darea tuturor hârtiilor ce vor privi” la cancelaria respectivă. Regulamentul reorganizează ast-fel serviciul de registratură ⁴⁾).

Departamentul internelor era obligat să aibă o tipografie, care să publice buletinul oficial ⁵⁾).

³⁾ Anale parl. I, 1, pp. 18 și 578.

⁴⁾ Reg. org. al Val. Cap. IV, Secț. I, II, III. Anale parl. I, 1, p. 244-254. Pentru cheltueile noii organizări, Ibid. I, 1, p. 198 sq., 577. — D. Onciul, Din ist. arhivelor statului, Buc. 1903, p. 51.

⁵⁾ Anale parl. I, 2, p. 153-6.

2. — *Departamentul finanțelor.*

Era rezervoriul în care se strâneau toate veniturile și din care se plăteau toate cheltuelile statului, prin mijlocirea sameșilor, sau casieri ai județelor. Din cauza abuzurilor săvârșite altă dată de marii vistieri, Regulamentul ane grijă a preciza că șeful departamentului finanțelor nu va putea ieși din atribuțiile lui financiară și economice.

Acest departament era împărțit în trei secții. Secția I-a: corespondența cu ispravnicii, sameșii, etc., în materie financiară. Secția II-a: contabilitatea generală a statului, introdusă întâia oară la noi de Regulamentul organic. Secția III-a: alcătuirea tablourilor de import și export; serviciul vămilor; îmbunătățirea porturilor; culegerea prețurilor. În Moldova, grija poștelor aparținea departamentului finanțelor.

3. — *Secretariatul statului.*

Secretarul statului, sau marele postelnic, era șeful cancelariei domnești pentru corespondența atât cu autoritățile interne, cât și cu agenții țării la Poartă, cu pașalele din fortărețele Dunării și cu agenții străini în principate. Domnul comunica cu celelalte departamente și cu adunarea, prin mijlocirea secretariatului statului. Numai secretarul statului contrasemna mesagiile Domnului pentru trimiterea proiectelor de legi în dezbaterăa adunării. Abia dela convenția din Paris, dela 1858, au devenit toți miniștrii secretari de stat, contrasemnând fiecare mesagiile privitoare la proiectele de legi ale departamentului său⁶⁾.

Proiectele de legi, după ce se discutau de sfatul administrativ, se supuneau Domnului, care hotăra trimiterea lor în dezbaterăa adunării. După vot, proiectele se înapoiau, cu anafora a adunării, la Domn, care le întăria și însărcina pe miniștrii respectivi cu executarea lor.

Secretariatul statului avea două secții, una pentru corespondența internă și alta pentru corespondența în limbi străine.

⁶⁾ I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a principatelor române*, p. 36.

Sfatul administrativ extraordinar.

Pe cale de amendament al spătarului Al. Ghica, în adunarea de revizie ⁷⁾, s'a înființat, numai în Muntenia, spre a se aduna în împrejurări importante, „marele sfat al miniștrilor”, compus din membrii sfatului administrativ obișnuit și din șefii celorlalte departamente, al dreptății, al credinței și șeful miliției.

1. — *Marea logofeție a dreptății.*

Logofătul dreptății exercita, prin intermediul procurorilor în Muntenia, al „revizorilor” în Moldova, supraveghere asupra tuturor instanțelor judecătorești, observând chiar ca sentințele să fie date conform legilor și regulamentelor. El nu numai inspecta instanțele, dar putea chiar asista la ședințele lor. Semnala Domnului pe magistrații cari se abăteau dela datorie și-i recomanda pe cei distinși. Prin el, rapoartele președinților și procurorilor, precum și apelurile în potrive hotărîrilor înaltului divan, erau aduse la cunoștința domnească. Confirmarea de Domn a hotărîrilor înaltului divan, ordinele pentru executarea lor, întăririle de mezaturi și vânzări și în genere, toate pitacele domnești în ramura judecătorească, erau contrasemnate de marea logofăt ⁸⁾.

Procurorii erau ținuți să semnaleze marelui logofăt orice abateri ale judecătorilor și să-i adreseze de două ori pe an un raport asupra stării pricinilor ⁹⁾. Marele logofăt propunea Domnului pe magistrații de numit, sau de înaintat și supunea întăririi domnești pe magistrații electivi ¹⁰⁾. Președinții tribunalelor cereau congediu dela marele logofăt și-i raportau asupra congediilor ce ei înșiși acordau subalternilor lor ¹¹⁾.

Erau cazuri, în fine, pe care le vom examina în alt capitol, când marele logofăt judeca el însuși, împreună cu membrii înaltului divan și cu prezidenții tuturor judecătoriilor din capitală. Mai lua parte la ședințele înaltului divan, când acesta judeca pe un ju-

⁷⁾ Anale parl. I, 1, pp. 29 și 253.

⁸⁾ Reg. org. al Val. Cap. VII secț. VII. Anale parl. I, 1, p. 340-1.

⁹⁾ Ibid. 306-7.

¹⁰⁾ Ibid. 332.

¹¹⁾ Ibid. 312.

decător care se făcuse vinovat de delict sau de crimă¹²⁾. Prezida comisiile ce Domnul putea orândui fie pentru a alcătui un izvod de legiuire, în caz când nevoia unui asemenea izvod s'ar fi simțit de instanțele judecătorești, fie spre a da o interpretare unui text socotit obscur¹³⁾.

La marea logofeție funcționa un birou pentru înscrierea tuturor zălogirilor și a foilor de zestre, ce se întăreau de marele logofăt, după prealabile informațiuni luate de el însuși pentru capitală, transmise de tribunale, pentru județe.

Toate cererile de hotărnicii de moșii urmau să fie îndreptate către Domn, prin mijlocirea marelui logofăt¹⁴⁾.

Tot astfel glăsuia și Regulamentul organic al Moldovei¹⁵⁾, precizând însă și organizația cancelariei marelui logofeții, cu un director și trei mese: 1. a apelațiilor, reviziei și rapoartelor tribunalelor; 2. a întăriturilor de hotăriri și mezatuni; 3. a înscrierilor zălogirilor și foilor de zestre. În Țara Românească, aceeaș împărțire era făcută prin buget¹⁶⁾. Bugetul Moldovei prevedea și doi praviliști și patru gheometri¹⁷⁾.

2. — Marea logofeție a credinței.

Acest departament a fost înființat numai în Muntenia, pe cale de amendament, în adunarea de revizie, la art. 363 al proiectului ce i s'a înfățișat¹⁸⁾. În Moldova, unicul mare logofăt rămânea și trăsătura de unire între biserica și stat, dar regulamentul nu-i preciza mai de aproape atribuțiile.

Prin dispozițiile introduse de adunarea de revizie a Munteniei în proiectul de regulament, se rupea cu totul cu trecutul, accentuându-se amestecul statului în treburile bisericii. De această chestiune ne vom ocupa într'un capitol special. Cancelaria logofătului bisericesc era compusă, prin buget, dintr'un director și doi nacialnici a două mese, una a cârmuirii averilor bisericești și mănăstirești, alta a supravegherii seminariilor.

¹²⁾ Ibid. 339.

¹³⁾ Ibid. 340.

¹⁴⁾ Ibid. 345.

¹⁵⁾ Cap. VIII, secț. X, în Anale parl. I, 2, p. 212-213.

¹⁶⁾ Anale parl. I, 1, p. 198.

¹⁷⁾ Anale parl. I, 2, p. 114.

¹⁸⁾ Anale parl. I, 1, p. 40-1 și 360-3.

3. — Șeful miliției.

Șef al miliției în Muntenia era marele spătar, în Moldova marele hatman. Menirea miliției naționale fiind mărginită la păzirea ordinii înlăuntru și la apărarea granițelor, nu de dușman, ci împotriva boalelor molipsitoare, rolul șefului miliției se reducea la acel de ofițer sanitar sau de poliție.

El priveghea „cu scumpătate” siguranța internă a țării, distribuind trupele după trebuință, sprijinind autoritățile civile în urmărirea răufăcătorilor și încredințând pe aceștia, după prindere, autorităților competente de a cerceta faptele lor. În aceste atribuțiuni, ca și în cele de paza carantinelor, șeful miliției trebuia să lucreze, prin firea lucrurilor, în înțelegere cu ministrul de interne.

Șeful miliției, ca toți ceilalți funcționari ai statului, fu declarat răspunzător după pravile de faptele sale. Și din acest punct de vedere, ca și prin atribuțiile lui, el se deosebia de ceilalți miniștri. Aceștia, considerați ca organe ale Domnului, nu erau trași la răspundere pentru actele îndeplinite în exercițiul funcțiunii.

Șeful miliției urma să fie ales de Domn, de preferință dintre comandanții cei vechi de regimente.

CAPITOLUL V.

JUDEȚELE.

De pe la mijlocul sec. XVIII-lea, dela reforma lui C. Mavrocordat, județele erau administrate de câte doi ispravnici, numiți, până la o vreme de marele vornic, apoi de manele vistier, în schimbul unui dar bănesc. Aveau atribuții administrative și totodată judecătorești. „Judecă, hotărăsc, pedepsesc, arestează, glo-besc, fac analogia dărilor, le adună, și guvernează absoluți, lip-sindu-le numai dreptul de moarte”. Înainte de Regulamentul organic, aveau leafă de 500 lei vechi pe lună „și 500 lei la fiecare „semestru din adunarea menzilhanelor”. Mai aveau și venituri întâmplătoare „precum dela judecăți, dela gloabe, dela închisori „și altele”. „Când se liberează în județe orândueli, sau contribu-țiuni de zaharele, în grâu, în orz, fân și altele, atunci ispravnicii „se folosesc până la 10 și 30 mii lei”¹⁾. Cancelaria ispravnicilor se compunea din sameși, judecători — creiați de Ipsilanti²⁾ — și logofeți.

Sub ordinele ispravnicilor erau, pentru administrație, zapcii plășilor și vătăfii plaiurilor, în Muntenia, ocolașii în Moldova, iar pentru poliție, câte o polcovnicie și câteva căpitânii, cu slujitorii și „cătanele” lor în Muntenia, dependenți de marele spătar; că-pitanii cu slujitori, călărași, pașteri „plăeși, seimeni, sau cazaci, în Moldova, dependenți de marele hatman și cumpărându-și slujbele dela acești mari dregători.

Recrutați în așa chip și înzestrați cu așa puteri, nu era de mirare ca acești slujbași să abuzeze de autoritatea lor. Abuzurile erau mai vechi decât epoca zisă fanariotă, și în zadar se încer-

¹⁾ Fotino, l. c. III, 296. — Urechia, Ist. Rom., XII. 123-4.

²⁾ Urechia, II, 143, și IX, 223. — Filitti și D. Suchianu, Contribuții la ist. justiției penale în principatele române, 37.

caseră unui Domni să le stăvilească³⁾. Ele sunt denunțate în diferitele cereri de reforme dela 1821 încoace⁴⁾.

Intr'un raport dela 1832 către Kisseleff, Barbu Știrbei le rezuma după cum urmează: „Ispravnicul întrunia puterea administrativă cu cea judecătorească, dar lucrarea lui cea mai grea era reorganizarea impozitelor după comune și perceperea banilor. În sistemul impozitului de repartitie, unitatea fiscală fiind grupul de indivizi, zis liude, ispravnicii trăgeau foloase personale din grădina, parea arbitrară în liude a birnicilor din sate. Iși mai făceau izvor de venituri din repartizarea între sate a rechizițiilor în natură, sau din corvezile pentru săvârșirea lucrărilor publice. Tot atâtea privilegii de abuzuri, pe care Reg. org. le-a desființat”.

Atribuțiile zapciilor erau, pe o scară inferioară, aceleași ca ale ispravnicilor. „Ei administrau, ei judecau în plășile lor respective, și erau în raport imediat cu țăranii. Acum cine nu s'ar mira aflând că zapcii, având aproape 10.000 de oameni sub administrația lor, nu primiau decât 15 lei... leafă pe lună, că era greu de a obține un loc de condicar fără să plătești o sumă oarecare de bani marelui logofăt...? Tot astfel se cumpăra și locul de zapciu... Toate procesele erau judecate de ispravnici; locurile de judecător deveniseră niște sinecure, pentru a face pe 17 indivizi să câștige 50 de lei pe lună fiecare, fără să fie siliți măcar să se ducă la post. Sameșul primia o sută de lei pe lună și plătia pe fiecare an vistierului... 2,5 și uneori chiar 20.000 lei”.

Slujitorii, ca și catanele, „în loc să aibă leafă, să fie hrăniți și îmbrăcați, plăteau ei din contra câte 7 lei pe an spătarului. Ei erau obligați să-și cumpere cai și să-și întreție din punga lor, sau mai bine zis din aceea a țăranului... Marele spătar vindea polcoveniciile și căpităniile cu câte 4000—20.000 lei și în schimb autoriza în mod tacit hoțiile”⁵⁾.

Regulamentul organic hotărî că „ocârmuitorii județelor” în Muntenia — după noua titulatură propusă de B. Știrbei în adunarea de revizie⁶⁾ —, ispravnicii în Moldova, vor fi numiți de Domn, dintre doi candidați prezentați de sfatul administrativ. În fruntea

³⁾ Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a principatelor rom.*, 28—9.

⁴⁾ Acelaș. *Frământările*, 38, 86, 88.

⁵⁾ Rap. lui B. Știrbei, în *Conv. lit.*, anul XXII, p. 738—9.

⁶⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 18.

fiecărui județ va fi un singur ocârmuitor, cu atribuții exclusiv administrative. Leafa ocârmuitorilor fu urcată la 1000 lei lunar în Țara Românească. Ea varia între 500—1000 lei în Moldova⁷⁾.

Județele nu aveau personalitate juridică.

Ele erau împărțite în ocoale în Moldova, plăși (plaiurile s'au desființat) în Muntenia, cu subcârmuitori în Muntenia, după denumirea propusă tot de B. Știrbei, în locul celei vechi de zapcii, cu priveghetori în Moldova. În fiecare județ, ocârmuitorul, în înțelegere cu boerii proprietari de moșii în Țara Românească, cu vorniceii satelor în Moldova, prezinta sfatului administrativ câte doi candidați de fiecare ocol, dintre boernașii, mazălii, sau niamurile, proprietari funciari, și sfatul, la rândul lui, supunea candidaturile la alegerea Domnului. Leafa subcârmuitorilor în Țara Românească fu urcată la 200 lei lunar, contopindu-se totodată la șes câte două plăși într'una⁸⁾.

Atribuția principală a sub-cârmuitorilor era de a concentra impozitele feluxiilor dajnici din ocol și a le transmite ocârmuitorului județului⁹⁾. Mai aveau să apere pe săteni de năpăstui, raportând în acest scop ocârmuitorului, și dacă acesta nu lua măsuri de îndreptare, adresându-se deadreptul ministrului din lăuntru¹⁰⁾.

Toți acești funcționari erau numiți pe trei ani și puteau fi menținuți chiar mai mult în slujbele lor, dacă se dovediau destoinici și cu bună purtare. Regulamentul amintea că „de acum înainte „nu vor putea să ceară nimic dela locuitorii satelor, nici să pri- „miască ceva, sub orice numire ar fi“.

Regulamentul organic al Munteniei nu mai vorbea de căimă-cămia și divanul Craiovei, a căror desființare fusese hotărâtă la Petersburg¹¹⁾. S'au desființat de fapt prin ordin al lui Kisseleff din 13 August 1831¹²⁾. Oltenia n'a mai avut o cârmuire deosebită.

⁷⁾ Anale parl. I, 2, p. 117.

⁸⁾ Anale parl. I, 1, p. 212.

⁹⁾ Ibid. 168.

¹⁰⁾ Cap. III al Reg. org. In genere, p. Muntenia, v. Cap. VIII. Secț. II, (Anale parl. I, 1, p. 350), iar p. Mold. Cap. IX. Secț. II (Anale parl. I, 2, p. 216).

¹¹⁾ Supra, p. 78.

¹²⁾ Arh. St. Adm. vechi. dosar 261 din 1831.

Polcovnicile și căpităniile, cu slujitorii¹³⁾ lor, au fost desființate. În Muntenia, s'au dat pe lângă fiecare cărmuire de județ, câte zece dorobași și pe lângă fiecare subcărmuire de plasă, câte cinci. Acești dorobași erau aleși de locuitorii satelor, cari erau chezași pentru ei. Primiau leafă fixă, dar cheltuiala calului și a uniformei, îi privia.

Poliția în județe s'a atribuit, în amândouă principatele, miliției.

¹³⁾ La 1830, în Muntenia, erau înscrși la vistierie 6389 „dar în realitate numărul lor era dublu și în unele județe chiar mai mare, după înlesnirea ce avea ispravnicul de a sporî numărul, fără a cere vistieriei o reducere de impozit”. (Arh. St. Fostul secretariat al statului, dosar 556 din 1834. — Cf. Buletinul Țării Rom., No. 32 din 1834).

CAPITOLUL VI.

COMUNELE.

Vechile administrații alese ale orașelor și târgurilor, cu șoltuzi în Modova, județi în Muntenia, asistați de 12 pângari, căzuseră în desuetudine. Nu se mai întâlnesc decât reprezentanți aleși ad-hoc, dintre notabilii locului, boeri și negustori ¹⁾. Rămăseseră însă reprezentanții autorității centrale în comune: vornici de târg, ureadnici, namesnici, sau ispravnici de târg, în orașele Moldovei, pârcălabi și vornici în orașele Munteniei; vornici și vătămani în satele Moldovei, pârcălabi și vornici în satele Munteniei ²⁾. În București, vornicul de târg, sau ispravnicul de scaun, fusese înlocuit la 1794, prin vornicul poliției ³⁾ (adică orașului), însărcinat să strângă darea străinilor din oraș.

Regulamentul organic organiza cu deamănuntul sfaturile orașanești ale capitalelor.

În București funcția de vornic al orașului a fost menținută, fără ca totuși Reg. org. să arate atribuțiile ei, care consistau, în primul rând, a percepe impozitele orașenilor ⁴⁾. Totodată ⁵⁾, în fiecare culoare ⁶⁾ a orașului, locuitorii întrunind anume condițiuni (vârstă 25 ani; proprietate urbană în valoare de cel puțin 10.000 lei) erau convocați de preot, pentru a alege, pe trei ani, deputații culorii. Aceștia, la rândul lor, alegeau, pe un an, pe cilenii sfatului, în număr de cinci, dintre orașenii în vârstă de cel puțin 30 ani, pământeni, proprietari ai unui bun rural sau urban, în valoare de cel puțin 50.000 lei vechi. Străinii puteau fi aleși, dacă renunțau la protecția străină.

¹⁾ Spre pildă la Botoșani (*Iorga*, St. și doc. V, 273, 283).

²⁾ *Filitti*, *Despre vechea organizare administrativă*, 17—18.

³⁾ *Urechia*, o. c. V, 170, 173. — *Dionisie Fotino*, o. c. III, 281.

⁴⁾ Vezi I. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă*, p. 40.

⁵⁾ *Anale parl.*, I, 1, p. 432—441.

⁶⁾ Ministerul de externe, dosar 2/4 dir. 1 Mai 1831.

Dacă alegerea se făcuse regulat, guvernul era obligat s'o confirme. Funcțiunile retribuite, de casier și de secretar, se încredințau prin alegerea sfatului. Președintele singur era numit de Domn, dintre membri, după propunerea marelui vornic. Tot vornicul convoca, la începutul lunii Decembrie, în fiecare an, adunarea pentru alegerea sfatului.

Sfatul se îndeletnicia numai cu interesele economice ale orașului. Chestiile administrative și de ordine publică erau în seama poliției. Ingrijia sfatul de aprovizionarea orașului; de nartul pâinii și cărnii, pe care-l aducea la cunoștința poliției, ca să vegheze să fie respectat de pitari și casapi; de curățenia și frumusețea orașului.

Odată cu membrii sfatului se alegea, de către deputații culorilor, și o comisie de zece membri, însărcinată a alcătui bugetul comunal. Socotelile anuale, stabilite la 1 Decembrie, erau supuse comisiei care, după cercetare, le trimitea vorniciei din lăuntru spre aprobare.

Sfatul percepea veniturile atribuite comunei de obșteasca adunare, fie direct prin zapcii, fie dându-le în arendă la mezat, în prezența membrilor sfatului. În acest caz, mezatul avea să fie confirmat de marele vornic.

La toate desbaterile sfatului asista un comisar al guvernului, care informa pe marele vornic de orice „necredință, sau lenevire“.

Este interesantă dispoziția Regulamentului după care alegătorii erau răspunzători pentru deputații culorilor și aceștia pentru cilenii sfatului.

La Iași⁷⁾, sfatul orășenesc fu compus din cinci mădulari, un secretar și doi scriitori. Un mădular era ales de obșteasca adunare din sânul ei; ceilalți patru erau aleși de staroștii corporațiilor. Se cerea, pentru a fi eligibil, un capital de 25.000 lei. Socotelile comunei Iași aveau să fie controlate de controlorul finanțelor, iar ale celorlalte orașe, mai întâi de sameșul județului, apoi de obșteasca adunare. Hotărârile sfatului nu puteau fi puse în lucrare fără aprobarea ministrului de interne.

Cât privește celelalte orașe și târguri ale principatelor, Regulamentul se mărginea a spune că vor avea dreptul de a-și cârmui „materialnicele interesuri“ printr'un sfat orășenesc, sau „maghistrat“, ales de orășeni, potrivit cu trebuința fiecărui loc, rămânând

⁷⁾ Anale parl. I, 2, p. 129—131.

însă în a stăpânirii îngrijire ca mădularele sfaturilor să nu abată „către al lor în parte folos, ceea ce s'a hărăzit spre binele obștesc”⁸⁾). Organizarea capitalelor putea servi de model.

Încă înainte de votarea Regulamentului, Kisseleff începuse organizarea comunală la Turnu, Brăila și Giurgiu devenite reședințe de județe. Regulamentul hotări că pentru a fi alegător și eligibil în aceste orașe, era destul a fi stabilit acolo de câțva timp, a renunța la orice protecție străină, a se supune la obligațiile civice ale indigenilor și a fi proprietar urban. Mulțumită acestor dispoziții și activității cârmuitorului, Iancu Slătineanu, orașul Brăila, care număra o bogată colonie grecească, se dezvoltă foarte repede⁹⁾).

Pentru a fi alegător în celelalte orașe ale Țării Românești, se cerea proprietatea unui imobil urban cu venit de 3000 lei, iar pentru a fi ales, o proprietate de 15.000 lei.

În privința satelor, Regulamentul¹⁰⁾ se mărginea a zice că birnicii au dreptul de a-și alege, prin știrea și cu învoirea ispravnicului și a stăpânului moșiei, după vechiul obicei, pârălabi în Muntenia, vorniceii în Moldova „ce sunt ca o poliție în sat”. Făceau parte din comisia care administra cutia satului și erau plătiți din această cutie, cu câte un leu de birnic din sat.

⁸⁾ V. și art. 99 de sub Anexa E, partea 2-a, sect. VIII, a Reg. Mold., despre orășeneasca poliție.

⁹⁾ Filitti, *Organizarea Brăilei după eliberarea de sub Turci*. Brăila, 1930.

¹⁰⁾ Pentru Moldova, Anexa Z, *Anale parl.* I, 2, p. 151.

CAPITOLUL VII.

POLIȚIA ORAȘELOR

Înainte de Reg. org., poliția capitalelor era încredințată, pentru periferii, hatmanului la Iași, spătarului la București, iar pentru centru, agăi. Vegheau la menținerea ordinei, paza de foc, preciziunea cântarelor, fixau prețul lucrurilor de primă necesitate. Aveau un tribunal special¹⁾. Trăgeau venituri dela subalternii lor, ca și dela acei pe cari trebuia să-i controleze, dela vătășia de pescari, de arabagii, dela jimblari, bacali, simigii, săpunari, mumgii (lumânărari), cârciumari, precupeți, făinari, tabaci, etc.²⁾.

Avem, pentru București, tabloul subordonațiilor spătarului și agăi la 1830³⁾. La spătărie: 80 de oameni formând compania lefegiilor, cu 6 trompeți, un „sirmatz, espèce de haut bois” și un toboșar; 27 slujitori ai căpitanului de lefegii; 50 ai polcovnicului de seimeni; 50 ai lui baș-bulucbașa de seimeni; 100 dela patru companii de seimeni; 60 ai companiei de vânători; 180 dela două companii de „sapeurs pompiers”; 100 de garzi dela barierele Mogoșoaia, Târgul de afară, Șerban Vodă și Calici; 400 oameni la opt companii de seimeni, sub ordinele logofătului spătăriei; 300 panduri: „acest număr era în slujbă sub principele Ghica (Grigore), „dar mai înainte se urcase adeseori până peste 1000”. În total, 1407 slujitori ai spătăriei. La agie: 150 călărași; 150 talpoși dela dorobănție; 120 călăreți și 50 vânători la polcovnicia de oraș; 100 Nemți din Poartă; 160 pompieri, în două companii; zece companii ale polcovniciei de vânători, de câte 30 oameni; zece companii de cazaci, tot câte 30; 150 cazaci ai polcovniciei de Târgoviște. În total 1500 oameni. Compania armășiei avea 34 armășei; 30 tunari;

1) Vezi capitolul despre organizarea judecătorească.

2) *Dionisie Fotino*, o. c. III, 284—5. Reședința agiei în București era lângă hanul lui Manuc.

3) Arh. St. Vechiul secretariat al statului, dosar 556 din 1834. — Cf. Bulet. Țării Rom. No. 32 din 1834.

30 topcii; 24 trompeți; 30 pușcași; 50 portărei domnești (archers). La căimăcămăia Craiovei: 60 călărași; 100 catane; 100 catane de poteră; 50 armășei.

Cam tot atât de variate erau forțele de care dispuneau la Iași marele hatman și marele agă.

*

Sub Reg. org. șef al poliției în București și Iași a rămas marele agă.

Bucureștii se împărți în 5 culori, sau plăși, iar Iașii în 4 cvartaluri, fiecare cu un comisar, un corp de gardă, breaslă de tulumbagii, sacagii și săpători. În fiecare culoare avea să se ridice un foișor înalt, păzit de oameni călări, cari să dea alarma în caz de incendiu. Deocamdată se utilizau turnurile bisericilor (la Iași Treisfetitele și biserica Vulpe). Semnalul era dat noaptea prin fanare, ziua cu steaguri. Lângă foișoare aveau să se înființeze rezervoarii de piatră, pentru apă. Culorile din București se subîmpărțiau în trei popoare, fiecare cu un epistat, iar quartalurile din Iași în câte trei „departamente”. Pe lângă poliția din București se aflau dorobanți, pe lângă cea din Iași, seimeni.

Poliția veghea la curățirea ogiacurilor de către hornari, măcar odată pe săptămână, pe preț de 5—10 parale de coș. Și măturarea coșurilor însă, se va da în arendă de sfatul orășenesc. Mai veghea poliția la îndestularea orașului, supraveghea greutatea și măsurile, trăsurile de năimeală (obligate să umble pe prețuri fixate de municipalitate), aplica măsurile luate de comitetul sanitar, înscria servitorii în registre. Cerșetoria era interzisă, o sumă fixă fiind afectată prin buget pentru ajutorarea sărmanilor.

Orice străin sosit în oraș trebuia, în 24 ore, să se prezinte la poliție, cu pașaportul, ca să i se dea un bilet de liberă petrecere, pe un timp hotărît. Hangiii erau obligați să vegheze la aplicarea acestei dispoziții.

Străji străbăteau orașul numai în timpul nopții.

În Muntenia, asupra propunerii lui B. Știrbei, se admise că în fiecare capitală de județ se va institui, sub ascultarea ocârmuitorului, un „polițmaister”, care va avea și grija închisorii din oraș. Inițiativa o luase Kisseleff, înainte de a se vota Reg., la Brăila și Giurgiu⁴⁾.

⁴⁾ Anal. parl., I, 1, p. 17. — Pentru lefurile funcționarilor polițienești, Filitti, *Despre vechea organizare admin.* 43—5.

CAPITOLUL VIII.

EDILITATEA CAPITALELOR ¹⁾

De mai multe ori, în sec. XVIII-lea, se luaseră măsuri pentru a împiedica întinderea Bucureștilor dincolo de anume hotare, fixate prin cruci ²⁾).

Pe vremea lui Ioan Caragea, inginerul Freiwald și în timpul lui Grigore Ghica inginerul Ott, fuseseră însărcinați cu ridicarea planului capitalei ³⁾).

Reg. org. prevede iarăș întocmirea planurilor capitalelor și fixarea întinderii lor, prin așezare de bariere.

Pentru București, întinderea avea să fie de 9800 stânjeni, cu următoarele puncte de intrare: Mogoșoaia, Herestrău, Târgu de afară, Pantelimon, Dudești sau Vitan, Dobroteasa, Podul Șerban Vodă, Podul Calicilor, Podul de pământ, Ulița Târgoviștei. Pentru Iași, barierele erau: Niculina, Socola, Bulerga, Zăhănaoa, Moara de Vânt, Botoșani, Podul verde, Păcurari și Ipsilanti. La bariere se cercetau pașapoartele. În jurul Iașilor aveau să se facă trei șosele lăturalnice, pentru a mai răi afluența pe ulița principală, prin care trecea drumul cel mare de legătură între țara de sus și de jos.

Sub vechiul regim, pavagiul era aproape necunoscut în orașele noastre. Ulițele erau acoperite cu scânduri, de unde numirea lor de „poduri”, scânduri ce se înfundau în praf vara, în noroi iarna, ceea ce nu împiedica o activă circulație a butcilor boerești, aduse din străinătate, care treceau în toate sensurile, nepăsătoare de sărmanii pietoni ⁴⁾). La începutul sec. XIX, Vodă Moruzi se în-

¹⁾ P. Iași. Anexele E și G. Anale parl. I, 2, p. 131—140 și 126. — P. București, Anale parl. I, 1, p. 442—465 și actul ce s'a întocmit pentru veniturile orașelor, Ibid. I, 1, p. 492—5.

²⁾ *Urechia*, I, 495.

³⁾ Ibid. X, A, 421, 727, 745 și XII, 110.

⁴⁾ Citație dintr'un călător, în *Xenopol*, Ist. Rom. V, 603—4.

griji de edilitate a capitalei ⁶⁾). Grigore Vodă Ghica însărcinase pe inginerii Freiwald și Hartel să paveze orașul. Lucrările acestora continuă și în timpul lui Pahlen ⁶⁾). La 1830, pavagiul Bucureștilor era adjudecat lui Ștefan Meitani pe 140.000 lei vechi. La expirarea contractului, aceeași sumă, — mai puțin 35.000 lei rezervați Craiovei — avea să se întrebuinteze la înfrumusețarea orașului. Contractul a fost încheiat în urma propunerii comisiei de edilitate instituite de Kisseleff și compuse din Al. Filipescu, colonelul Bauer, C. Cantacuzino, B. Știrbei, medicii Estioti și Grunau și inginerii Hartl și Ott. Comisia întocmi un proiect de reorganizare, intrând și în amănunte pentru contribuțiile particularilor, proiect adoptat de adunarea de revizie a Țării Românești ⁷⁾). Intr'adevăr, Reg. organic hotărî că pavagiul se va adjudeca în fiecare an pentru sfertul orașului, așa că lucrarea să fie sfârșită în întregime în patru ani. Proprietarii urbani erau puși la contribuție proporțional cu fațadele lor. La Iași, adjudecatorul pavagiului a fost beizadea Petrarhe Mavrogheni ⁸⁾).

Multe ulițe inutile, adevărate cuiburi de infecție, aveau să fie desființate, iar ulițele noi să se croiască în așa chip încât scurgerea apelor în canaluri să fie cu putință. Să se dea ulițelor nume și caselor numere. Lărgimea ulițelor fu fixată, de Reg. org. al Țării Românești, la 6 stânjani. Proprietarii cari voiau să zidiască, erau obligați să supui planul lor sfatului municipal și să cedeze, fără indemnitate, pentru lărgirea uliței „patru palme sau mai mult”. După ce lărgimea regulamentară va fi fost obținută, aveau să se facă trotore. Casele de pe Dâmbovița urmau să fie depărtate de mal cu 3½ stânjani. Era interzis pe viitor a strâmtora cursul apei prin construcțiuni ⁹⁾). Lărgimea matcei Dâmboviței avea să fie de 10 stânjani și să se curețe, prin adjudecare, dela grădinile lui Procopie până la morile dela Vitan.

Nu se mai puteau construi pe viitor decât case de cărămidă, acoperite cu șindrilă. Se da un termen pentru desființarea dughelelor de scânduri și binalelor de nuele din lăuntru orașului și a

⁶⁾ *Urechia*, XI, 69.

⁶⁾ *Cond.* 117 f. 137 v-o, 157, 168. — Vezi *Filitti*, *Încercări de reforme în Muntenia sub Grigore Vodă Ghica*. In *Conv. lit.*, anul 40 (1906), p. 918.

⁷⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 492.

⁸⁾ *Ac. rom.* Ms. 1131 f. 18.

⁹⁾ Plângerea băneșei Elena Ghica împotriva log. Belu, sub vechiul regim, în *Cond.* 119 f. 130.

prispelor de lut. Scările, pe viitor ,aveau a se face numai înlăuntrul caselor.

Canale sau șanțuri aveau să străbată orașul pentru a asigura scurgerea apelor, și gurile lor să se acopere cu grătare de fier. La București, un canal mare avea să se facă dela lacul dintre casa agăi Grigore Filipescu (azi casa Crețulescu lângă internatul Sf. Sava) și casa medelnicerului Răducanu — lacul Cișmigiului, — până la Dâmboviță, în jos de Sf. Elefterie. În acest canal aveau să se scurgă celelalte din împrejurimi. Alte șanțuri mari aveau să plece dela grădina vornicului B. Știrbei până la Dâmboviță, în josul grădinii Meitani (azi prefectura poliției); dela Mihai Vodă la casele vornicului Al. Ghica; dela biserica Icoanei la biserica Popescu; dela Calici la Tabaci.

În Iași, proprietarii, sau locatarii caselor, erau obligați să-și curețe curțile și trotoarele de două ori pe săptămână, Marția și Sâmbăta, și să depună gunoaele în anumite colțuri de ulițe. La București, în urma unui amendament, această obligație s'a înlocuit printr'o taxă¹⁰). Gunoaele erau ridicate de care cu boi, cotiuge, adjudecate, și erau aruncate, în București, lângă grădinile lui Scufa, pe drumul Focșanilor, la spatele Brâncoveanului și la viile lui Varlaam, iar la Iași pe malul Bahluiului și al Cocainei. Aruncarea gunoaelor în Dâmboviță era oprită.

La Iași, urma să se regularizeze cursul Bahluiului și al pâraelor Cocaina și Niculina, să se sece iazurile pricinuitoare de revărsări și mlaștini, înălțând malurile, deschizând canaluri și cultivând șesul Bahluiului.

Anume piețe erau hotărâte la extremitățile capitalelor pentru staționarea carelor cu proviziuni. La București, aceste piețe erau: la capul podului Mogoșoaei (azi piața Victoriei), la Obor și la capul podului Șerban Vodă. Numai piețele de legume, carne, fructe, erau îngăduite în oraș. Pescăriile, abatoriile (acestea, în București, sub Radu Vodă), căsăpiile, velnițele, săpunăriile, fură așezate afară din oraș: la Iași, pe malul Bahluiului și al Cocainei; la București, în dosul caselor Deșliu, lângă casele Băltărețului, la Sf. Spiridon nou, pe Calici și la Mihai Vodă.

Fu oprit a lăsa câinii să umble prin oraș fără zgardă. Cei cari rămăneau credincioși obiceiului oriental, își vedeau câinii luați de hângherii municipalității.

¹⁰⁾ Anale parl. I. 1, p. 27 și 591.

Reg. org. opri îngroparea morților lângă bisericile din oraș. Cimitire ¹¹⁾ aveau să se înființeze pentru fiecare confesiune: în București, pentru catolici și protestanți la capul podului Mogoșoaiei; pentru Armeni, la capul Târgului de afară; pentru Evrei, la capul drumului Târgoviștei; pentru ortodoxi, în dosul grădinilor lui Hagi-Moscu, la Moși, la Filaret, la grădinile lui State Pencovici.

În Țara Românească, mitropolia, episcopiile și bisericile cele mai bogate, aveau să fie dricuri de două clase și să le pue la dispoziția publicului, pe un tarif hotărât. În Moldova, casa municipalității avea să întrețină o breaslă a ciocliilor, cu un staroste.

Pentru aducerea apei la București, prin tuburi de fer, dela Bâcu (Ilfov) și înființarea a 50 de cișmele ¹²⁾, inginerii cereau 1.353.140 lei vechi. Reg. org. hotări că această sumă se va acoperi din excedentele veniturilor mănăstirești, sau din orice alt venit desemnat de oșteasca adunare. O casă a fântânilor se va forma din aceste venituri și se va administra de o comisie de trei membri, numiți de guvern. Deocamdată, serviciul apei continua a fi făcut de sacale, date și acestea în întreprindere.

La Iași, Grigore Ghica instalase în sec. XVIII conducte pentru aducerea apei. Reg. org. hotări că epitropia casei apelor, sub direcția comitetului central, va îngriji de aducerea apei și va adjuca instalarea țevelor de fer.

Reg. org. introduce cele dintâi felinare, cu unt de lemn, sau lumânări de seu. Și luminatul se da în întreprindere de sfatul orășenesc. La Iași, luminile trebuiau aprinse de fanaragii, în 15 minute dela semnalul dat prin tragerea de trei ori a clopotului dela Treisfetitele. Fanaragii înarmați cu lănci făceau și straja de noapte.

Squaruri, șosele plantate cu arbori și plimbări publice erau proiectate. Pentru București, erau fixate în acest scop terenurile dela biserica Mavrogheni (șoseaua de azi), dela Filaret, apoi, în podul Mogoșoaiei (azi piața teatrului național), ale lui D. Ghica și ale principesei Trubețcoi ¹³⁾. Un „arhitecton“ al orașului avea să vegheze la aplicarea tuturor măsurilor de edilitate și înfrumusețare.

¹¹⁾ P. cimitire sub vechiul regim, *Urechia*, X, B. 356.

¹²⁾ P. cișmele sub vechiul regim, *Urechia*, III, 71, V, 402. — La 1826 erau în Buc. 14 cișmele (Cond. 119 f. 159). P. suilgi-bașa, *Urechia*, XI, 883; X. A. 865.

¹³⁾ Cf. N. D. Popescu, *Istoricul înființării șoselei și grădinii Kisseleff* în *Rev. de ist. arhol. filol.* XV, 175.

CAPITOLUL IX.

ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ

Înainte de Regulament¹⁾, cea dintâi instanță judecătorească era, pentru fiecare județ, ispravnicia. Ispravnicii cumula atribuțiile judecătorești și administrative. Dela Alexandru Ipsilanti în Muntenia (1774—1782), dela Alexandru Mavrocordat, zis Delibei, în Moldova (1782—1785)²⁾, erau și judecători în județe, dar „nu făceau nimic și căpătau leafă pe lună ca de pomană”³⁾. Se întâmpla să judece ispravnicul cu judecătorul, sau și numai judecătorul⁴⁾. În îndeplinirea atribuțiilor judecătorești, ispravnicii erau ajutați mai mult de condicari.

La București mai funcționau, dela Al. Ipsilanti, următoarele complete de primă instanță: 1. departamentul de opt și cel de șapte, pentru pricinile civile; 2. departamentul criminalion; 3. departamentul spătăriei, compus din spătar și un judecător, pentru contravenții comise la periferia orașului și departamentul agiei, compus din agă și un judecător, pentru contravențiile din centru.

La Craiova erau două tribunale, unul civil, altul criminal.

La Iași, nu exista decât un singur complex de primă instanță, departamentul de criminalion, înființat de Alex. Vodă Moruzi (1792—3)⁵⁾. Contravențiile se judecau de agă, pentru centru, de hatman pentru periferie, fără asistența unui judecător.

¹⁾ I. C. Filitti, și D. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române*, Buc. 1928, pp. 37—40. — I. Filitti, *Vechiul drept penal român*. Buc. 1934, la sfârșit: „Întregiri privitoare la vechea organizare judecătorească”.

²⁾ Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, în *An. Ac. rom.* seria 2, secț. ist., vol. 28 p. 486.

³⁾ Dionisie Fotino, o. c. III, 313. Aceeaș observație pentru Moldova (Rosetti, l. c. vol. 32, pp. 45—8)

⁴⁾ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, A, 564.

⁵⁾ Rosetti, l. c. p. 46.

Dela primele instanțe se mergea în apel, în Muntenia și Moldova, la divanul veliților boeri, în Oltenia la divanul Craiovei.

Mai presus era divanul domnesc, prezidat de Domn și compus din mitropolit, episcopi și boerii mari. Divanul domnesc avea astfel atribuții totodată legiuitoare, administrative și judecătorești.

Orice justiție emana dela Domn, așa încât Domnul putea evoca deadreptul dinaintea sa orice afacere, și orice pricină putea fi reînviată sub o nouă domnie. Autoritatea lucrului judecat nu exista. Codul Caragea hotări numai că o sentință confirmată de trei Domni era irevocabilă.

În rezumat, scria B. Știrbei la 1832⁶⁾ „garanția de căpetenie a oamenilor, a averii și a onoarei, puterea judecătorească... era „cu totul contopită în administrație; perceptorul impozitelor era în „acelaș timp administrator și magistrat... Hospodarul, rezervându-și dreptul de a judeca în ultimă instanță..., aduse ca rezultat „grămădirea proceselor... Erai silit, pentru pricina cea mai simplă „și clară, să stăruiești mai mulți ani înainte de a obține, ca o mare „favoare, dreptul de a fi judecat... Capul temnicerilor judeca de o „bicei singur și în ședință secretă „toate procesele criminale și în „virtutea raportului său, iscălit câte odată pro-forma de unul sau „doi din colegii lui, Hospodarul condamna la moarte, ierta sau trimitea la ocnă persoana acuzată..., fără a o fi ascultat”.

*

Regulamentul organic așază justiția pe baze noi⁷⁾.

Cea d'întâi instanță, sub regimul Regulamentului organic, o formează tribunalele satești, cerute de un proiect de reformă⁸⁾, un fel de judecătoria de pace, compuse din preot și trei locuitori aleși pe un an, câte un fruntaș, mijlocăș și codaș. Tribunalul se întrunea Duminică și sărbătorile în casa preotului și împăciuia neînțelegerile ivite în cursul săptămânii între săteni. După propunerea vornicului Mihail Ghica, pentru cercetarea contestațiilor ivite din stricăciunile vitelor ce călcau pe pământuri semănate, se adăoga tribunalului sateșc, în Țara Românească, proprietarul sau ve-

⁶⁾ Rap. c. Kisseleff, în Conv. lit., anul 22, pp. 749—750. — P. Moldova, cf. raportul din 1835 al marelui logofăt Iordache Rosetti, în *Hurmuz*. S. I, vol. 6, p. 619.

⁷⁾ P. Muntenia, Cap. VII și anexa 5 (Anale parl. I, 1, p. 305—348). Ac. rom. Ms. 3069 „Pentru căutarea judecăților în Valachia”. — P. Mold., Cap. IV, secț. 4 și Cap. VIII (An. parl. I, 2, p. 156—8 și 196—215).

⁸⁾ Supra, 36.

chilul lui⁹⁾). Până la o sumă de 10—15 lei vechi, tribunalul sătesc judeca fără apel.

În județe, prefecții fură lipsiți de atribuțiile lor judecătorești, încredințate, acum, unor „judecătorii” în Muntenia, tribunale în Moldova, compuse dintr'un președinte, doi membri și, în Muntenia, un procuror, care judecau, fără apel, până la 1500 lei vechi capital, în Țara Românească, până la 500 lei în Moldova unde, peste această sumă, nici nu puteau judeca, ci numai „aduna științe” pentru instanța superioară. Tribunalele de județe, judecau deopotrivă afacerile civile, comerciale, corecționale și, în Muntenia, criminale, pe când în Moldova, în asemenea pricini, nu puteau decât urmări și trimite pe bănuți la instanța superioară.

Regulamentul păstrează, la București și Iași, câte un tribunal administrativ, al „poliției îndreptătoare”, cu un președinte, doi membri și, în Muntenia, un procuror, pentru a judeca „pricinile polițienești mici” și pentru a întări contractele încheiate de meșteri. În județe, atribuțiile tribunalelor polițienești sunt date în seama ocârmuitorilor.

Tribunalele din Galați, Focșani și Botoșani, pentru judecarea afacerilor comerciale, își adăogau doi negustori.

În materie civilă, apelul dela tribunalele ținutale era dus înaintea divanelor judecătorești din București, Craiova și Iași. Divanul din București avea 12 membri, împărțiți în două secții: civilă (7) și criminală (5); divanul din Craiova avea 8 membri, 5 la secția civilă și 3 la cea criminală. Pe lângă fiecare secție era un procuror. Divanul din Iași¹⁰⁾, cu o singură secție, avea 7 membri. Divanele judecătorești judecau fără apel, până la 5000 lei capital, sau 500 lei venit, dacă sentința lor era conformă cu a instanței inferioare.

În materie criminală, apelul dela tribunalele ținutale se făcea, în Țara Românească, la secțiile criminale ale divanelor judecătorești dela Craiova sau București; în Moldova, la tribunalul pricinilor criminalicești din Iași, compus dintr'un președinte și două mădulare.

În materie comercială, apelul se îndrepta către tribunalele apelative de comerț din București (doi membri numiți și trei negustori aleși). Craiova (un președinte numit și doi negustori aleși),

⁹⁾ Anale parl. I. 1, pp. 6 și 347.

¹⁰⁾ Cf. Ac. rom. Ms. 2684 (hârtii Conachi).

fiecare cu un procuror, și Iași (trei boeri numiți și doi negustori aleși).

Deasupra divanelor judecătorești era înaltul divan.

În Țara Românească era compus din șase judecători, sub președinția marelui ban, și un procuror. Hotărârile înaltului divan se supun Domnului de marele logofăt. Domnul le confirmă dacă sunt date în unanimitate, sau și numai cu majoritate, dar, în acest caz, dacă sunt conforme cu sentințele celor două instanțe inferioare. Altfel, partea condamnată poate cere Domnului revizuirea afacerii, care se trimite, atunci, în cercetarea unei a patra instanțe, numite înalta curte de revizie, compuse din marele logofăt al dreptății, membrii înaltului divan, și președinții tribunalelor din București, afară de al tribunalului care a judecat pricina. Judecata acestei instanțe supreme e definitivă și Domnul trebuie s'o confirme.

În Moldova, tendințele boerilor din adunarea de revizie, față de compunerea instanței supreme, le deducem din întâmpinarea ce li face Kisseleff, că ținesc — ca și Conachi în comitetul de opt, — „a da în lături puterea Domnului, care n'ar mai avea nici o împăr-tășire în pricinile judecătorești și s'ar aduce la singura dregătorie a „unui vornic de aprozi“. Se opuse acestor dorințe, observând că „oricare ar fi catahrisurile care s'au unmat din amestecarea puterii „ocârmuitoare cu cea judecătorească, eu socotesc că într'o țară atât „de puțin înaintată pe calea politiciei, norodul are încă în șeful „lui cel înalt, la pricinile judecătorești, o încredințare mai multă“.

De asemenea, inamovibilitatea „nus'ar putea așeza decât atunci când „judecătorii, rânduiți pe viață, ar alcătui un trup deosebit de re-„comanduit de către însăși luminarea lor, în vremea când, tot a-„tuncea, și dreapta judecată a obșteii norodului, luminat prin ispi-„tă, ar putea fi o închezășluire temeinică a nemustrării cugetului „judecătorilor. Până atunci, înrăurirea Domnului la pricinile jude-„cătorești ar trebui... păstrată, însă ea va fi mărginită întru puterea „unei curți de casasion..., care nu va cerceta decât cea cu amă-„runtul urmare a formulelor „fără a se atinge de pricină“¹¹⁾. Ast-fel, în Moldova, înaltul divan a fost compus dintr'un preșident, șase judecători numiți de Domn și, prin amendament admis de adu-

¹¹⁾ I. C. Filitti, *Jurnale inedite ale obșteștii extraordinare adunări de revizile a Reg. org. al Moldovei*, în *Rev. de ist. arh. și fil.* XI (1909), pp. 38—9.

nare, șapte supleanți aleși, pe cinci ani, de obșteasca adunare. Sentința înaltului divan e definitivă: a) dacă e dată în unanimitate; b) dacă e conformă cu sentința uneia măcar din cele două instanțe inferioare. Altfel, afacerea vine în cercetarea unei a patra instanțe, zise divanul domnesc, prezidate de însuș Domnul, sau de un delegat al său, și compuse din toți cei 14 membri ai înaltului divan.

În cazul când înaltul divan constata vre-o obscuritate a legii, putea cere Domnului să numiască o comisie care, sub președinția marelui logofăt, să întocmiască un „izvod de legiuire“, adică un proiect de lege interpretativă, de supus obșteștii adunări ¹²⁾).

Pe lângă înaltul divan funcționa arhivistul statului, loc ocupat, în Ianuarie 1832, de G. Asachi, ajutat de un secretar și doi copişti ¹³⁾).

În Moldova, se mențineau cei doi „praviliști“, cari să dea consultații juridice instanțelor inferioare, în caz de obscuritate a vre-unui text de lege ¹⁴⁾).

Regulamentul Țării Românești înființă ministerul public. Procurorii aveau și atribuțiile judecătorilor de instrucție de astăzi. În Moldova, art. 388 zicea numai că, pentru supravegherea tribunalelor marele logofăt va fi ajutat de patru „revizori“.

Toți judecătorii erau numiți pe trei ani, și se precizau îndatoririle lor. Inamovibilitatea magistraturii putea fi introdusă după nouă ani de experiență, prin acord între Domn și obșteasca adunare.

Judecătorii de toate treptele, primind de aci înainte leafă, nu mai erau siliți să-și creeze venituri din „împlineala“, în dauna părților prigonitoare.

Pe lângă instanțele judecătorești funcționau logofeți (greșieri), condicari (arhivari), zapcii, cari înfățișau părțile la judecată, și aprozi (portărei). Hătmănia din Muntenia era desființată. În Moldova, era menținută vornicia de aprozi pentru executarea sentințelor civile, iar pentru a celor criminale rămânea armașul.

Nimeni nu putea exercita profesiunea de avocat fără o autorizare a marelui logofeții. Advocați retribuiți de stat, puteau fi delegați din oficiu pentru apărarea inculpaților.

¹²⁾ Art. 330 Valahia și 365 Mold.

¹³⁾ Anale parl., I, 2, p. 114. — *D. Oncuț*, Din ist. arhivelor statului, p. 7. — Teodor Burada, Condica șireților, Iași, 1895, p. 12, n. 15.

¹⁴⁾ Art. 300 Mold.

Cât privește îngrijirea nevârstnicilor, art. 370 al Regulamentului Țării Românești, amendat în adunarea de revizie, suna astfel: „De va fi epitropul orânduit prin diată (testament), să se urmeze „după aceea diată; iar de nu va fi diată „să se aleagă de judecătoria „locului, din cele mai de aproape rude, după povața pravilii. Amân- „două feluri de epitropi.... să fie datori ca la fieșcare an să dea so- „coteală la judecătoria locului pentru lucrările lor....”¹⁵⁾.

În Moldova, a rămas în vigoare dispoziția din proiectul de Regulament, că o comisie centrală de epitropie, cu sediul în capitală și compusă din trei membri, se va ocupa și pe viitor de interesele minorilor și orfanilor. Comisia, în fiecare an, va prezenta socoteli Domnului, care le va trimite spre verificare obșteștii adunări. Comisia nu va avea „prerogativa de a judeca”¹⁶⁾.

Regulamentul stabili trei principii de competență. În afacerile de statut personal, era competent tribunalul defendorelui. În afacerile de statut real, se deosebia: dacă bunurile erau situate într'un singur județ, tribunalul situației bunurilor era competent; dacă era vorba deodată de bunuri situate în județe diferite, era competent iarăș tribunalul defendorelui.

Un judecător vinovat de delict sau crimă în exercițiul funcțiunilor sale, era denunțat de marele logofăt Domnului, care-l trimitea în judecata înaltului divan.

Membrii înaltului divan erau justițiabili de cele două secțiuni ale divanului judecătoresc, prezidate de Domn¹⁷⁾.

În materie penală, caznele, mutilarea și confiscarea averii fură desființate. Regulamentul Țării Românești prevedea chiar desființarea pedepsei cu moartea¹⁸⁾. În Moldova, Kisseleff explică adunării de revizie că „într'o pricină atât de însemnătoare... încă „nehotărite prin țările cele mai politicite... se cuvine a păși cu cea „mai mare luare aminte”. Întrebuințarea acestei pedepse „se va „legiui prin condica criminalicească, atunci când cercetarea aces- „tei condici se va face de către obșteasca obișnuită adunare. Până „atunci, dritul Domnului de a ușura pedepsele ar putea fi destul „de a depărta întrebuințarea pedepsei de moarte la toate întâmplă- „rile acele ce neapărat nu o ar cere”¹⁹⁾.

¹⁵⁾ Anale parl. I, 1, p. 363—4.

¹⁶⁾ Art. 407, Reg. Mold.

¹⁷⁾ Art. 327—8 Reg. Valahia și 286 Reg. Mold.

¹⁸⁾ Anale parl. I, 1, p. 330; I, 2, p. 208.

¹⁹⁾ Filitti, Jurnale inedite, I. c.

Regulamentul confirma dispoziția lui Ipsilanti²⁰⁾ și a lui Grigore Ghica, prin care arestații preventiv, urmau să fie trimiși în 24 de ore la judecată. Era o garanție pentru libertatea individuală.

Mai conținea Regulamentul dispoziții, care ies din cadrul acestui studiu, privitoare la procedură, la actele stării civile²¹⁾, la înscrierea zălogirilor, foilor de zestre și diatelor²²⁾.

Pentru a pune capăt numeroaselor conflicte și judecăți, Regulamentul hotări, cum ceruse un proiect de reforme²³⁾, că se va face o hotărnicie generală a tuturor proprietăților, de către niște comisii speciale, compuse, în fiecare județ, din trei boeri și un inginer. Proprietarii prezintau plângerile lor; comisia încerca să împere conflictul prin bună înțelegere; dacă nu reușia, studia documentele, proceda la arpentare și libera fiecărui proprietar un plan al moșiei sale. Operațiunea avea să se facă pe socoteala proprietărilor, pe prețuri fixate de obșteasca adunare. Rapoartele comisiilor se predau divanului judecătoresc, iar apelul contra lor se îndrepta la înaltul divan, unde era și arhiva hotărnicilor²⁴⁾.

În momentul introducerii Regulamentului organic, pravilele în vigoare erau :codul Caragea, în ediție română încă dela 1818, în Țara Românească, codul Calimah, în ediție grecească dela 1 Iulie 1817, și condica criminalicească dela 1820, promulgată la 1826, în Moldova²⁵⁾.

Deocamdată, Regulamentul organic lasă în vigoare codul Caragea; preciza că pentru afacerile comerciale se va utiliza codul francez, care se va traduce și adapta; cerea să se traducă în românește codul Calimah și sancționa codul penal al Moldovei, prin art. 318 din Regulamentul organic al acestui principat.

Pentru viitor, Regulamentul hotăra că o comisie ad-hoc va fi convocată fără întârziere, pentru a redacta un cod complet potrivit nevoilor țării. Aceeaș comisie avea să fixeze regulile înregistrării actelor și ținerii arhivelor, pentru păstrarea documentelor care „asigură viața, cinstea și averea”²⁶⁾ locuitorilor.

²⁰⁾ *Urechia*, Ist. Rom. III, 37.

²¹⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 505—9 și I, 2, p. 156—8.

²²⁾ Art. 332—341 Reg. Valahia și 381—7 Reg. Mold.

²³⁾ *Supra*, 36.

²⁴⁾ Cap. VII, Secț. IX Munt.; Cap. VII, Secț. XII, Mold.

²⁵⁾ Pentru aceasta din urmă, vezi Filitti *Vechiul drept penal român*, Buc. 1934, pp. 50—8.

²⁶⁾ *Anale parl.* I, 2, p. 199 (Art. 299 Mold.).

CAPITOLUL X.

REGIMUL TEMNIȚELOR.

Înainte de Regulament, temnițe erau pretutindeni, la mănăstiri, în clopotnițele bisericilor, pe lângă administrații, la ocne, dar organizare nicăeri. Vodă Mavrogheni despărți, cel dintâi, pe bărbați de femei în închisori și hotărî că arestul preventiv nu va putea trece de 3-4 zile. Câțiva ani în urmă, Alex. Vodă Moruzi merse mai departe. El aprecia că vinovații de furturi de mică însemnătate, provocate adeseori de o adevărată mizerie, meritau mai mult corecțiune decât închisoare și hotărî că vor fi trimiși la fabrica de postav a marelui vornic Radu Slătineanu, unde vor munci până ce produsul muncii lor li va îngădui să plătiască lucrul furat¹⁾.

Regulamentul organic puse asupra stăpânirii obligațiunea de a veghea ca temnițele să fie sigure și curate. Deținuții vor fi îmbrăcați, hrăniți, luminați, încălziți, pe socoteala statului. Se desființează hawaetul pe care vinovații îl plăteau până atunci la slobozirea lor din temniță²⁾.

Regulamentul Munteniei, în urma dezbaterilor din adunarea de revizie, era mult mai amănunțit în această materie decât al Moldovei. Prin amendament al lui B. Știrbei la art. 117, cuvântul de „ispravnic de țigani” fu înlocuit prin acel de „vornic al temnițelor” și un alineat nou specifica despre acest înalt funcționar, că „pe lângă datoria străngerii birului dela țigani, va avea și îngrijirea „tuturor temnițelor din toată țara; pentru care și vor fi... sub a sa „ascultare un casier, doi scriitori, un inspector peste toate temnițele, doi îngrijitori de temnițe, unul pentru orașul București și al- „tul pentru orașul Craiova, precum și îngrijitori asupra osândiților „la ocne. Inchiisorile din celelalte orașe vor fi sub supravegherea polițmaistrului fieșcărui oraș”³⁾.

¹⁾ Gr. Dianu, *Istoria închisorilor din România*, Buc. 1900.

²⁾ Anale parl. I, 1 p. 330; I, 2, p. 208.

³⁾ Anale parl. I, 1, pp. 8 și 222.

O comisie aleasă de adunarea de revizie, elaboră un „Regulament pentru străjuirea și buna orânduială ce are a se păzi pe la „temnițe și închisori“, regulament ce fu anexat la așezământul Munteniei ⁴⁾).

Vornicul temnițelor era însărcinat, în acelaș timp, cu perceperea birului țiganilor statului și cu așezarea acestora, cu îngrijirea întemnițaților și cu înalta direcție a muncii în ocne. Putea invoca clemența domnească în favoarea celor cari o meritau. Ținea registre de toți condamnații pe baza unei sentințe a curții criminale. Avea dreptul, când sentința i se părea neregulată, să o înapoieze curții, făcând totdeodată raport explicativ la Domn.

Vinovații erau trimiși la ocne în anumite zile și nu mai mulți decât zece deodată. Vornicul putea face cheltueli urgente până la 250 lei vechi, pentru siguranța și igiena închisorilor. Pentru sume mai mari avea nevoie de autorizația ministerului de interne. La fiecare patru luni, vornicul temnițelor trimitea socotelile ministerului de interne, iar odată pe an obșteștii adunări.

Condamnații la ocne petreceau noaptea, unii în ocnele părăsite, alții în închisori deasupra pământului. Pe lângă fiecare ocna, avea să se construiască o temniță, cu trei despărțiri: una pentru condamnații cari nu-și petreceau noaptea în ocne, alta pentru instalarea spitalului și a treia pentru locuința inspectorilor. Medicul și preotul din localitatea cea mai apropiată, erau însărcinați și cu serviciul temniței. În fiecare reședință de județ avea să se construiască o temniță, despărțită în două secții, după gravitatea vinii, iar la București și Craiova, pe lângă o asemenea temniță, o închisoare la poliție și o casă de opreală la tribunalul de comerț.

Deținuții erau întrebuințați la lucrări productive. În ocne, tăiau sare. La ocne și în celelalte temnițe, lucrau rogojini, sfori, coseau, torceau. Puteau chiar încheia contracte cu negustorii din târgurile vecine. Statul îi mai întrebuința la lucrările publice. Din produsul muncii lor, partea ce depășia cheltuiala făcută de stat pentru cumpărarea uneltelor, era capitalizată pe seama lor, iar pomenile ce se făceau în favoarea lor, serviau a li îndulci traiul în zilele de sărbătoare.

Pentru hrana deținuților, se acordau de stat 20 de parale pe zi, de om. Uniforma lor era compusă din opinci, căciulă, haine de abă vara, cojoc iarna. Vornicul temnițelor era obligat să inspecteze

⁴⁾ Ibid. 517—548.

temnița din București odată pe săptămână, iar pe cele, în ființă deocamdată, dela Giurgiu, Brăila, Ocnele mari și Telega, odată pe semestru.

Fiecare temniță avea să-și aibă registrul, cu numele, vârsta și domiciliul deținuților, cauza și durata pedepsei și copie de pe sentință.

Pentru temnița din București, Regulamentul prevedea planul după care va fi refăcută. O secție pentru bărbați și alta pentru femei. Fiecare secție se sub-împărția: preveniți, crime, delict, osândiți la temnițe singuratice. În fiecare secție avea să fie o sală de lucru în comun. Temnița va avea spital și un paracelis unde, în fiecare Duminică, preotul va ținea o cuvântare.

Rațiunea era de $\frac{1}{2}$ oca pâine pe zi, $\frac{1}{2}$ oca brânză pe săptămână, iar în zilele de post, $\frac{1}{2}$ oca legume.

Mănăstirile continuau a servi de închisoare pentru condamnații politici. Znagovul și Mărginenii serviau de temniță pentru ucigașii fără precugetare, Răteștii și Ostrovul pentru femei⁵⁾.

În Moldova, continuă a funcționa armașul, în colaborare cu președintele tribunalului criminal.

⁵⁾ Anale parl. IV, 1, p. 266.

CAPITOLUL XI.

ORGANIZAREA FINANCIARA

I.

Impozitele.

Înainte de Regulament¹⁾ regimul nostru fiscal se caracteriza prin multiplicitatea impozitelor. De o parte darea personală, birul, de alta impozitele zise *rusumaturi*, pe diferitele izvoare de venituri: *vinăriciul*, pe vadră de vin, plus abuzul la cotit; *dijmăritul*, pe stupi și mascuri, plus, uneori, ploconul; *oeritul* pe oi și capre; apoi *tutunăritul*, pe pogoanele cultivate cu tutun; *căldărăritul* pe căldările de țuică; *săpunăritul*, pe cherhanele de săpun; *fumăritul*, pe prăvălii și cărciume (împărțite în trei categorii); *cotăritul*, tot dela prăvălii; *fumăritul bălților*, pe toată casa dela baltă; *cerăritul*, pe ocaua de ceară; *harabagilăcul*, pe butia de vin, în ținuturile viticole, în vremea culesului; *pogonăritul*, pe pogoanele de vii ale străinilor; *gorștina*, pe oile și caprele străinilor, aduse la pășune la noi; în Moldova, *cunița* pe cap de cal și pe stog de fân²⁾, etc.

Impozitele erau cu atât mai numeroase sub vechiul regim, cu cât cerințele Turcilor și lăcomia Domnilor creșteau mereu. Veniturile propriu zise ale statului, ale vistieriei, se rezumau la bir. Rusumaturile, ocnele și vămile, formau venitul cămării, adică al Domnului. În genere, casa Domnului se confunda cu a statului și nevoile

¹⁾ Iorga, *Doc. și cercetări asupra stării financiare și economice a principatelor române*. — Tunusli, *Ist. Valahiei*, trad. Sion, pp. 46 sq. — Fotino, *Ist. g-rală a Daciei*, trad. Sion, III, p. 318. — V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, passim. — I. C. Filitti, *Despre reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat*, Buc. 1928.

²⁾ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, 527.

publice nu se îndestulau decât în al treilea rând, după nevoile Turcilor și ale domniei. Partea rămasă pentru trebuințele publice, se întrebuința și aceea în pensii la diferite „fețe știute“, la plata curiilor meniți a ținea pe Domn în legătură cu Poarta și a-i transmite ordinele; prea puțin pentru folosul obștesc. Era cu neputință a sta-tornici o dare fixă, odată pentru tot deauna, când cereri nesfârșite curgeau dela împărăție. La birul pentru haraci (tribut), se adăogau dările pentru ploconul bairamului, ploconul steagului, mu-carelul (la schimbarea domniei); în Muntenia, darea pentru aco-perirea deosebirii dintre adevăratul preț al untului ce se dădea la cetatea Vidinului și prețul cu care-l plăteau Turcii, etc. Apoi, dări speciale pentru școli, poduri, cișmele, spitale, orfanotrofii, poște, etc.³⁾.

Pensiile și rarele lefuri se plăteau din casa răsurilor, alimen-tată din zecimi adiționale (răsuri) la bir.

Aceste lefuri și rásurile pentru plata lor, fuseseră introduse de Const. Vodă Mavrocordat, care desființase în schimb havaetu-urile, adică atribuirea către dregători a unei părți din unele venituri ale statului. După Mavrocordat, au rămas rásurile, dar s'au reîn-ființat și havaeturile⁴⁾. Cel mai vexator dintre acestea, era hava-etul vornicilor al treilea și al patrulea, care la 1829, în ajunul des-ființării, aducea unui singur vornic, 10.250 lei vechi⁵⁾. Proiectele de reforme dela 1821 încoace, se și pronunțaseră pentru desființa-rea havaeturilor⁶⁾.

Tot C. Mavrocordat, desființând scutirile de dări acordate țăranilor de pe moșiile proprietarilor influenți, acordase dregători-lor de toate treptele, câte un număr de „scutelnici“, fixat în raport cu dregătoria și cari, scutiți de impozit către stat, îl plăteau boeru-lui. După Mavrocordat, regula nu s'a mai respectat: s'au dat scu-telnici peste numărul fixat, s'au dat și altor persoane decât dregă-torilor. Ei se înțelegeau cu boerii, fie ca să li plătiască, fie ca să li slujiască, și în acest din urmă caz, se numiau poslușnici⁷⁾. Din boerime, numai Barbu Văcărescu în Muntenia, Iordache Rosetti-

³⁾ *Iorga*, St. și doc., VI, 581 sq.

⁴⁾ *Iorga*, St. și doc., XXII, 9—25. — *P. Rășcanu*, *Lefile și veniturile Moldovei la 1776*. — *V. A. Urechia*, Ist. Rom. VIII, 278, 649; X, B, 281.

⁵⁾ Cond. domn. 117 f. 197.

⁶⁾ *Filitti*, *Frământările*, 78, 86, 88, 90, 141, 146, 159.

⁷⁾ *Acelaș*, *Reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat*, pp. 13 și 18.

Roznovanu în Moldova, propuseseră desființarea acestui privilegiu⁸⁾).

Boerii în funcție, cei ieșiți din funcție, feciorii de boieri, neamurile și mazilii, erau scutiți, dela Const. Mavrocordat încoace în Muntenia, dela Alex. Mavrocordat Deli-bei (1783) în Moldova, de dijmărit și vinărici, afară de cazuri de nevoi excepționale ale fiscoiului. Incolo, orice scutire de dări era o favoare individuală domnească⁹⁾. Abia la 1827, numai în Moldova, au obținut boerii scutire totală de orice fel de impozite¹⁰⁾).

Firește că orice privilegii fiscale ale unora, încărcău sarcinile celorlalți și din acest punct de vedere, cu dreptate denunța protipendada Moldovei înmulțirea boeriților¹¹⁾).

Erau scutiți de dări, pentru că nu primiau leafă, ci mai plăteau ei câte trei lei pe an spătarului, slujitorii, un fel de jandarmi cari transmiteau ordinele în județe. Scutite erau și catanele, un fel de poliție rurală, înființată de Ipsilanti la 1776, căzută apoi în desuetudine și reînființată de Grigore Ghica Vodă al Țării Românești. Cătanele, recrutate dintre săteni și puse sub ordinele unui polcovnic și mai multor căpitani, se abăteau, ca și slujitorii, asupra satelor, sub pretext de a-și îndeplini misiunea și trăiau în sarcina locuitorilor. Grigore Vodă Ghica încercă în zadar să scape țara de acest flagel¹²⁾).

*

Regulamentul organic schimbă radical această stare de lucruri¹³⁾).

Tratatul dela Adrianopole scutise însfârșit principatele de furnituri către Poartă și de orice alte exigențe ale acesteia, afară de tributul anual. Prin aceasta, un întreg cortegiu de vexațiuni și sarcini, dispărea. Regulamentul desființează rechizițiile interne

⁸⁾ Acelaș, *Frământările*, 32, 112.

⁹⁾ Acelaș, *Reforma fiscală*, 16—17.

¹⁰⁾ Acelaș, *Frământările*, 167.

¹¹⁾ *Ibid.*, 162.

¹²⁾ Filitti, *Încercări de reforme sub Gr. Ghica*, I. c., 907.

¹³⁾ Valahia: Cap. III și anexa A; Cap. IV, Secț. III, cu tabelele de cheltueli A și B; Actul pentru veniturile orașelor; Tabelele de cheltueli C și D de sub Cap. VI; Cheltuelile miliției, ad. Cap. IX (Anale parl. I, 1, 383). — Moldova: Cap. III; Anexa Z; Cheltuelile miliției (Anale parl. I, 2, p. 182); Anexa A; Cheltuelile carantinelor, Anexa la Cap. VI; Anexa B, Socotelile municipalității Iași; Anexa D, lista veniturilor statului.

în natură, izvoare de atâtea abuzuri. „Să presupunem“ zicea E. Știrbei în raportul ¹⁴⁾ către Kisseleff, „că se cerea dela un district „o sută de care de fân : ispravnicii le repartizau dinadins la can- „toanele cele mai depărtate de locul de transport și unde acest pro- „duct se făcea mai puțin ; țărani alergau îndată să roage pe isprav- „nici să primiască bani: treizeci, patruzeci, sau cincizeci de lei „de car, și chiar îndoit și întreit, dacă era vreme de iarnă, numai „să-i îngăduie să nu dea fânul. Ispravnicii primiau banii și urmau „aceeaș tactică cu toate cantoanele, până la cel din urmă, care era „în sfârșit silit să dea tot fânul cât trebuia“. Satele erau scutite de cheltuelile de popas ale diferiților slujbași, reformă pe care o încercase în Țara Românească și Grigore Ghica ¹⁵⁾, obligând pe slujitori să dea chitanță pârcălabilor din sate pentru consumațiile ce făceau în fiecare loc. Mai desființa Regulamentul rechizițiile de salahori și de materiale pentru lucrările publice. Asemenea lucrări aveau să se facă pe viitor prin contracte, sau, dacă nu se găseau antreprenori, în regie, cu plată din casa rezervei, iar fondurile acesteia neajungând, cu sume împărțite proporțional între dajnici. Pentru dregerea, sau facerea drumurilor mari, Domnul și adunarea aveau să fixeze, pe baza prețurilor ultimilor trei ani, prețurile zilei de lucru și a chiriei căruțelor, cu care sătenii din locurile ce vor profita de lucrări, vor fi chemați la muncă.

Toate impozitele de mai nainte erau reduse la două : o dare personală și patenta.

Erau desființate vămile interne și cele percepute de particulari, precum și poșlina și mortasipia pe produsele satelor și pe vietele aduse spre vânzare în orașe ¹⁶⁾. Se menținu numai, la barierele acestora, taxa de acciz pe vinuri, păcură, spirt și tutun.

Se desființară toate havaeturile dregătorilor, precum și toate milele din vinărici, dijmărit și oerit, ocne și vămi, ce se acordaseră uneori.

Breslașii, ruptașii și cumpaniștii, cari mai nainte aveau diferite „rupte“ adică tocmeli cu vistieria ¹⁷⁾, intrară, în Muntenia, în rândul contribuabililor obișnuiți.

Reințară în categoria dajnicilor, scutelnicii și poslușnicii.

¹⁴⁾ Conv. lit., I. c., 743—4.

¹⁵⁾ Filitti, I. c., 906.

¹⁶⁾ V. A. Urechia, XIII. 245.

¹⁷⁾ Filitti, Reforma fiscală I. c. 17—18.

Boerii fură despăgubiți prin pensii viagere, de 30 de lei în Muntenia, de 24 lei în Moldova, de fiecare scutelnic, pensii reversibile pe jumătate asupra văduvei și asupra copiilor, până la vârsta legiuită pentru băeți, până la căsătorie pentru fete.

Propunerea clucerului C. Brăiloiu, în adunarea de revizie, ca mazălii săraci să fie scutiți de dajdie, a fost respinsă¹⁸⁾. Ei au fost scutiți numai de plocon, de darea pe răvaș, de havalele și de podvezi. În schimb, în Moldova, erau obligați să supravegheze lucrarea câmpului și a drumurilor¹⁹⁾.

Negustorii au fost scutiți de podvezi și de capitație, dar supuși la patentă. Negustorii străini erau scutiți de patentă numai dacă făceau negoț exclusiv cu toptanul. Această excepție se explică prin tratatele de comerț ale Porții cu diferite state. Negustorii fără prăvălii plăteau capitația.

Sătenii puteau exercita, fără a plăti patentă, meșteșugurile de dogari, strungari, zidari, morari și altele în satele lor, și erau atunci scutiți de podvezi.

Erau scutiți de dare, boerii, neamurile, postelniceii, clerul, militarii, membrii sfaturilor orășenești, ȣiganii mănăstirilor și ai particularilor (dacă erau meșteșugari, nu plăteau nici patentă), iar în Moldova, „corpul academicesc” și, în anume condiții, slujbașii volnici și șangăii.

Știm în ce împrejurări fu respins impozitul funciar, propus de instrucțiile dela Petersburg. Mai știm că, în comitetul de opt, boerii respinseră și creierea unei taxe de timbru, care ar fi lovit mai ales clasa bogată.

Adaog, în fine, că Regulamentul nu cunoaște reținerile asupra salariilor în vederea pensiilor, nici taxa de licență.

II.

Perceperea impozitelor.

Înainte de Regulament, impozitul personal, birul, se percepea prin repartizare sau cislă, în cotități sau sferturi, și la epoce variabile după timpuri și nevoi. Un privilegiu foarte căutat era acela de a plăti acest impozit în mod individual²⁰⁾.

¹⁸⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 8.

¹⁹⁾ *Ibid.* I, 2, p. 149 și Anexa Z.

²⁰⁾ *Filitti*, *Reforma fiscală*, 17—18.

„Ludie în limba slavonă, scria B. Știrbei la 1832, însemnează om; așa dar, când se zicea înainte: cutare număr de ludii, se înțelegea numărul oamenilor plătind contribuție personală. Această contribuție mărindu-se, mulți contribuabili nu erau în stare să plătiescă întreaga capitație, ci aveau mijloace numai spre a plăti jumătate, o treime, sau un sfert din capitație. Atunci, se adunau la un loc doi, trei, patru și chiar mai mulți contribuabili, erau considerati ca un singur individ și-i număra ca o ludie...; mai târziu se înțelegea prin ludie o sumă oare-care de bani plătită de un număr oarecare de țărani. Astfel, o ludie, după regulamentul din 1818, era hotărâtă la suma de aproape 218 lei pe an...²¹⁾. Contribuabilii dădeau, fiecare după puterile lui, pentru plata acestei sume, și la fiecare două luni plăteau a 6-a parte“²²⁾. Domnul cu divanul fixau suma totală de perceput. „Ispravnicii erau însărcinați să repartizeze cu dreptate ludiile în satele²³⁾ fiecărui județ; în mâna lor sta de a mări, sau de a micșora numărul lor la fiecare două luni, după simțimintele mai mult sau mai puțin binevoitoare pe care le aveau pentru locuitorii acestor sate. Aveau grijă numai de a menține numărul acelaș de ludii pentru fiecare district, astfel cum se hotărâse la început“²⁴⁾. Numărul ludelor, odată fixat, schimbându-se foarte cu greu, sarcina devenia, prin moartea sau fuga oamenilor, tot mai apăsătoare pentru locuitorii rămași. De fapt marele vistier, care trebuia să controleze toate actele ispravnicilor, nici nu le examina, știind bine că la sfârșitul anului nu-și va mai păstra locul... și nu arareori se întâmpla ca un sat care avea abia zece contribuabili, să fie supus la trei ludii, și cutare altul care avea mai mult ca o sută de contribuabili, să plătiescă o singură ludie. Abuzul mergea așa de departe, încât boerii cari n'aveau poate nici o moșie a lor proprie, aveau în mai multe districte unul, sau două sate care li aduceau două, trei mii lei venit și chiar mai mult, și pentru care, din cauza influenței lor, nu plăteau la vistierie, sau la isprăvnicie decât o singură ludie. Cu felul acesta luau pentru dâșii o parte din veniturile statului... Slăbiciunea proprietarului era mai totdeauna... un motiv de persecutare (din partea autorităților) și țărani săi, nevoiți a părăsi cât mai curând

²¹⁾ La 1810, o sută de lei (Rosetti, Arhiva, IV, 6). La 1824, 234 lei (Hurmuzaki, X, 267 și 419).

²²⁾ Rap. lui B. Știrbei, I, c. 741 sq.

²³⁾ Prin pârcălabi. Fotino, 316.

²⁴⁾ B. Știrbei, I, c.

„moșia..., se duceau să se stabiliască pe alta, unde găseau sprijin „și ușurare“²⁵⁾).

După convenția dela Akerman, în locul sistemului ludelor, era să se adopte capitația de 27 lei pe an, pentru plata haraciului către Poartă. Haraciul însă fiind fost iertat pe doi ani, cei 27 lei s'au împărțit în 18 lei 30 parale pentru casa lefurilor și restul pentru poște, iar birul total, perceput tot după vechiul sistem, s'a urcat până la 49 lei 29 parale de ludi²⁶⁾.

În principiu, Regulamentul organic supuse pe toți la plata unei capitații individuale și uniforme. Foi tipărite aveau să fie distribuite la sate, pentru a se înscrie în ele numărul familiilor dajnice. Pentru pregătirea foilor, o comisie compusă din șase dajnici aleși ad-hoc de comună, din preot și din proprietar, avea să se întruniască în fiecare an. Pe foaie nu figurau vădulele, bătrânii și în genere indivizii în neputință de a lucra. În schimb, figurau pe foaie străinii așezați în principate, îndeletnicindu-se cu agricultura, fiind socotiți ca indigeni. Asemenea străini agricultori erau însă scutiți, trei ani, de orice dare; șapte ani apoi, plăteau impozitul pe jumătate, așa că abia după zece ani plăteau capitația integrală. Sătenii din Moldova nu erau însă admiși să se așeze în Țara Românească, nici cei de aci, dincolo de Milcov. Regulamentul Moldovei, reluând dispoziția lui Const. Vodă Racoviță din 9 Iunie 1752, hotărî că vor fi scutiți de orice impozite, timp de șase luni, coloniștii băjenari aduși de proprietari cu cheltuiala lor. După șase luni, capitația era de numai 15 lei vechi. Abia copiii născuți în țară plăteau capitația integrală. Figurau deci pe foi deosebite, ca și vădulele, preoții, scutiții, infirmii, niamurile, patentatii și ȡiganii statului. În Moldova, pe foaia capitației figurau și Evreii așezați în țară.

Foile, după ce erau completate în fiecare sat, erau trimise în dublu, de proprietar, la isprăvnicat. Una din foi rămânea acolo, cealaltă se înainta ministerului de interne. „După aceasta, stăpânirea „va orândui pentru fiecare județ câte un boer cunoscut de vrednic „și care nu va avea moșie întru acel județ. Acest boer, împreună „cu ocârmuitorul... și cu deputatul județului, după ce vor face catagrafia tuturor plugarilor și a muncitorilor.., se vor preumbla în „fiecare sat, ca să cerceteze și să adevereze celelalte catagrafii ce „s'au făcut... Această comisie... va face două tabele... din care una

²⁵⁾ B. Știrbei, l. c. Cf. supra, p. 63, cazul dela Perieți-Ialomița.

²⁶⁾ Hurmuz. X. p. 419 și Supl. I, vol. 4, p. 326.

„se va da satului și cealaltă se va păstra la comisie. Această comisie, în soroc de 4 luni..., va împreuna toate tabelele într'o condică „numai, împărțită pe plăși, și o va da marelui vornic“²⁷⁾).

Tabelele județene, întrunite la ministerul de interne, erau împreunate la un loc „cu numerația foilor“ și predate marelui vistier, care le trimitea obșteștii adunări. Adunarea, după cercetare „supune la cunoștința Domnului tabelele coprinzătoare de toată suma „dajdiilor fiecărui județ, împărțită pe plăși și pe sate..., iar Domnul, „după ce va întări, va porunci vistierului punerea în lucrare“²⁸⁾.

Tablourile astfel alcătuite în scop fiscal și care constituiau totdeauna o catagrafie a dajnicilor, erau valabile pe șapte ani, în care răstimp vistieria „nu va primi nici o scădere la împlinirea birului, și toți locuitorii acelor sate vor fi răspunzători unul pentru „altul“. Ca o consecință a acestei solidarități, era interzis comunelor de a primi pe contribuabili ai altei comune. Tot de acolo, în parte, provenia și restrângerea de care ne vom ocupa în alt capitol, a dreptului de strămutare al săteanului.

Capitația, uniformă, de 30 lei²⁹⁾ se percepea în comune, la fiecare trimestru, de vorniceii în Moldova, de pârçalabi în Muntenia, sub supravegherea proprietarului. În caz de dificultăți, percepătorul, în Muntenia, trebuia să se adreseze mai întâi proprietarului și dacă nici acesta nu reușia să convingă pe dajnic, subcârmuitorului, care trimitea pe dorobanț să siliască pe recalitrant la plata birului. În Moldova, judecătoria sătească și vornicelul cereau, mai întâi, concursul proprietarului și, în urmă, se adresau ispravnicului județului.

Birnicii satelor și ai mahalalelor mai plăteau 4 parale la leu peste capitație, în folosul cutiei obștești a satului, sau casei sfatului orășenesc. În Țara Românească, se mai vărsau în cutia satului sumele percepute dela sătenii cari-și părăsiau căminul. Dincoace de Milcov, însurăteii erau scutiți de capitație timp de șase luni, iar apoi, până la noul recensământ, în loc de a o vărsa statului, o plăteau la cutia satului.

Gestiunea cutiei sătești era încredințată unui sfat de șase lo-

²⁷⁾ Anale parl. I, 1 p. 143—4.

²⁸⁾ Ibid. 145—6. Catagrafia a fost începută încă din Ianuarie 1831. Rap. lui B. Știrbei în Conv. lit., anul XXII pag. 852.

²⁹⁾ În comitetul de opt, Conachi arătase că uniformitatea era nedreaptă, nefiind locuitorii deopotrivă de avuți.

cuitori aleși, împreună cu preotul și cu proprietarul, sau vechilul acestuia. Sfatul era răspunzător de gestiunea sa. Propunerea făcută în adunarea de revizie a Munteniei, de vornicul Ioan Știrbei, ca să se înlăture amestecul proprietarului, n'a fost admisă ³⁰).

Catagrafia dajnicilor se făcea în patru exemplare: pentru vistierie, pentru județ, pentru plasă și pentru sat. Catagrafiile mazăliilor se făceau în dublu: pentru vistierie și pentru județ. Catagrafiile patentarilor se alcătuiau prin staroști și erau verificate în capitală de un boer de întâia treaptă, împreună cu aga. În catagrafiile de țigani se înscriiau, cu numele și poreclele lor, toți țiganii cetași, vătăși sau bulucbași, dela 20 de ani în sus.

Capitația mazăliilor o percepea, în fiecare plasă, epistatul de mazăli în Muntenia, priveghetorul ocolului în Moldova. Epistatul de mazăli era ales de mazăli.

Patenta, în Muntenia, se percepea, pe trei luni, de staroste, asistat de câțiva negustori aleși de corporație.

Membrii sfaturilor orășenești erau scutiți de obligațiile cvarțuirii și puteau face negoț fără patentă, în tot timpul funcțiunilor lor. Erau scutiți chiar de orice dări pe toată viața, dacă-și îndepliniseră cu zel mandatul timp de trei ani. Puteau fi înscriși deadreptul pe lista neguțătorilor de întâia clasă, și aleși de preferință membri ai tribunalelor de comerț.

Impozitul asupra țiganilor statului, se percepea, în Muntenia, în fiecare vătășie, de vataf și se vărsa la cei patru subcârmuitori de țigani, cari și ei îl înaintau vornicului temnițelor. În Moldova, darea, strânsă de ocolașii cetelor, se aduna la sameșii ținuturilor. O convenție avea să se încheie între principate, pentru înapoierea reciprocă a țiganilor fugiți.

În fiecare județ veniturile se strâneau la sameș, care le transmitea ministrului de finanțe. Acesta, în Țara Românească, era declarat răspunzător pentru toți casierii departamentului său și pentru toți sameșii județelor.

Oeritul și văcăritul străinilor, vămile și ocnele, au rămas singurele husemeturi (venituri ale statului) pentru care Regulamentul a menținut principiul arendării. A interzis însă slujbașilor statului de a se mai amesteca în otcupuri ³¹), iar mezatul pentru arendare,

³⁰) Anale parl. I, 1, p. 8.

³¹) Mai înainte le luau în arendă marii dregători și apoi le subarendau. Astfel se întâmpla ca un mare vistier, de care depindeau vămile, să le ia totuși în arendă (*Urechia*, IX, 512).

pe trei ani, avea să se facă dinaintea adunării. Tot adunarea fixa prețul sării și elabora, în certe limite, tarifele de vamă.

*

După datele culese de francezul Bois le Comte la 1834, populația principatelor, la 1831, era compusă astfel (aproximativ, bine înțelese):

In Muntenia, familii: 6871 de preoți, 2710 de diaconi, 2920 de cântăreți, 2648 călugări (indivizi) și 1200 călugărițe (indivizi); 1098 de boeri, 3415 de neamuri, 780 de postelnice; 9073 de patentari, 3258 de mazăli, 272.974 de țărani, 5179 de Bulgari, 4453 de țigani ai statului, 14.458 de țigani particulari, 3729 de sudiți, 1529 de flotați. Socotind cinci suflete de fiecare familie, erau în țară 2.032.362 locuitori, din care 1.548.775 contribuabili. În București 72.595 suflete ³²⁾.

In Moldova, familii: 5784 de breslași creștini (3757 de Români, 487 de Armeni, 633 de Greci și Bulgari, 907 de diferiți) și 3342 de breslași evrei ³³⁾; 125.671 de plugari, 4487 de mazăli, 3785 de hrisovuliți, 1781 de ruptași, 7384 de rupte, 8479 de muncitori cu ziua, 1203 de Evrei, 3808 de preoți, 623 de diaconi, 3570 de cântăreți, 17.577 de slugi și volnislujbași, 3500 călugări (indivizi), 1500 călugărițe (indivizi), 821 de boeri, 5000 de impiegați subalterni și de patentari, 10.000 de țigani particulari, 5000 de țigani ai statului, 5000 de sudiți. În total 1.208.768 locuitori, din cari 745.772 contribuabili ³⁴⁾.

III.

Venituri și cheltueli.

O pildă de buget înainte de Regulamentul organic, este acel al Țării Românești din 1827, analizat de Barbu Știrbei, în raportul către Kisseleff ³⁵⁾.

La venituri: sume primite pe seama hospodarului și care nu se

³²⁾ Hurmuz. XVII, 335—7. În Aprilie 1832, consulul austriac arăta că în Buc. erau 1795 sudiți (din cari 1226 austriaci, 80 francezi, 158 prusieni, 236 ruși, 94 englezi); 10.074 case, 26 mănăstiri, 95 biserici, 7 paraclise, câte o biserică armenească, luterană, reformată, două catolice, o sinagogă.

³³⁾ Cf. Verax, (R. Rosetti), la Roumanie et les Juifs, tablou pe bresle.

³⁴⁾ Hurmuz. XVII, 359—360.

³⁵⁾ Conv. lit., I. c., 746—8.

vărsau la casa vistieriei (ocne, vămi, birul ȝiganilor statului și impozitul asupra exportului porcoilor) 1.881.247 lei. Din impozitul luedelor, în total de 3.706.000 lei, o parte (595.000 lei) mergea deadreptul la antrepriza poștelor; altă parte (1.275.000 lei) se vărsa deadreptul la casa lefurilor; abia a treia parte mergea la vistierie și din aceasta se plătia tributul Porȝii. Restul (capitaȝia plugarilor străini, rusumaturile și dările mazăliilor, ruptașilor și cumpaniștilor) până la totalul de 6.841.789 lei al veniturilor, se vărsa vistieriei.

La cheltueli: banii luaȝi deadreptul de Domn, 1.881.247 lei; cheltuelile Domnului la Țarigrad, 965.089; cheltuelile Domnului cu Turcii din țară, 105.602; curtea domnească, 953.338; agentul țării la Țarigrad, întreținerea lui divan-efendi și a beșliilor, 349.900; tributul 439.500; ajutoare și pensiuni, 206.320; poște 640.677; iar pentru toate celelalte servicii, material și personal, rămăneau 1.300.116 lei din totalul de 6.841.789.

Domnul percepea așa dar două treimi din venituri.

„Chipul cum se făcea darea socotelilor vistieriei, era de răs. Vistierul, sau sameșul, venia în fiecare an și arăta, printr'o repede citire înainte a 8 boeri, cheltuelile și veniturile statului... Incă ceva... curios în acest tablou... cifra cea mică a veniturilor publice, comparate cu marea mizerie în care se aflau proprietar și ȝăran, din cauza cererilor și vexaȝiunilor neîntreprute ale administraȝiei. Și într'adevăr, mizeria nu venia din mărimea impozitului legal... ci din repartaȝia nedreaptă a contribuȝiilor, din venalitatea slujbelor, din dezordinea care domnia în cea mai mare parte din administraȝie“³⁶⁾.

Dela Regulament, lucrurile se schimbă. Dările devin fixe; contribuabilul știe, odată pentru totdeauna, ce are de plătit. Veniturile Domnului se mărginesc la lista civilă, cum ceruseră proiectele de reforme³⁷⁾, iar ale Porȝii la tribut. Toate veniturile se strâng în casa statului, pentru a se revărsa de acolo în cheltueli anume hotărâte.

A. *Veniturile*, fixându-se chiar bugetul de venituri: 14.319.000 lei pentru Muntenia; 6.652.575 pentru Moldova³⁸⁾.

1) Contribuȝia personală, capitaȝia, uniformă pentru toate fa-

³⁶⁾ Ibid.

³⁷⁾ Filitti, *Frământările*, 93, 163.

³⁸⁾ P. Muntenia, *Anale parl.* I, 1, p. 218. P. Mold., *ibid.* I, 2, p. 129.

miliile dajnice, fără deosebire de avere, de 30 lei vechi pe an de familie (6 milioane în Muntenia, 3.703.470 în Moldova).

2) Contribuția ȝiganilor statului. În Țara Românească plăteau, după categorii, 50 lei pe an de familie aurarii; 30 lei ceilalți. Acei cari exercitau vre-un meșteșug, erau înscrși în bresle și plăteau patentă. În Moldova darea era uniformă de 30 lei vechi. (120.000 lei în Muntenia, 96.000 în Moldova).

3) Darea mazărilor, de 45 lei în Țara Românească, de 30 lei în Moldova. Văduvele lor erau scutite, în anumite condiții. Dreptul mazărilor se acorda și foștilor slujbași ai statului. (135.000 lei în Muntenia, nu figurează în bugetul Moldovei).

4) Patentă, numită astfel după diploma-buletin care da drept la exercitarea meșteșugului, sau negoțului, era obligatorie pentru toți neguțatorii și meseriașii, membri siliți ai breslelor. (500.000 lei în Muntenia, 750.000 în Moldova).

Neguțatorii, în amândouă principatele, se împărțiau în trei clase: cea dintâi, a neguțatorilor cu toptanul și cu deamănuntul, în țară și cu străinătatea, plătia 240 lei vechi pe an. A doua³⁹⁾, a neguțatorilor cu toptanul și cu deamănuntul numai în țară, plătia 120 lei. A treia, a neguțatorilor cu deamănuntul, plătia 60 lei. Slugile din prăvălie plăteau capitația⁴⁰⁾. Fiecare clasă avea starostele ei deosebit.

Meseriașii, în Țara Românească, se împărțiau în două clase, plătind 90 și 50 lei vechi pe an. În Moldova erau trei clase: a fabricanților mari, cari plăteau 120 lei; a doua, plătind 80 lei și a treia, a meșteșugarilor, taxați cu 50 lei. Ucenicii vârstnici plăteau capitația.

Peste patentă, ca și peste capitație, se plătia zeciuială, în folosul casei orășânești.

Fabricanții mari, cari introduceau în țară vre-o industrie folositoare, primiau un brevet de scutire de orice dare pe un număr hotărât de ani.

5) Oeritul și văcăritul pe vitele străinilor aduse spre pășune în țară, se dau în arendă. (100.000 lei în Muntenia, 5.000 în Moldova).

Parte din venitul bunurilor nemișcătoare ale mitropoliei,

³⁹⁾ O patentă de fabricant, sau meșter de a 2-a treaptă, la Ac. rom. Ms. 1112 f. 421.

⁴⁰⁾ Anale parl. I, 1, p. 140 și 1, 2, p. 149—150.

episcopiiilor și mănăstirilor, fără deosebire, (400.000 lei în Muntenia, 500.000 în Moldova), cu excepția acelor care întrețineau așezăminte de binefacere, conform testamentelor ctitoricești. Acestea erau, în Muntenia: Pantelimonul și Colțea, spitale, iar în Moldova: Sf. Spiridon (spital), Secul, Văratecul, Agapia și Floreștii, unde se țin soboare; Socola, unde se va așeza seminarul și Neamțu, care va întreține în Târgul Neamț un spital cu 30 de paturi.

7) Arendarea ocnelor (4.558.000 în Muntenia, 850.000 în Moldova).

8) Arendarea vămile (1.648.000 în Muntenia, 450.000 în Moldova).

9) Taxa pe exportul boilor, vacilor, și, în Moldova, al cailor. (236.000 lei în Muntenia, 218.000 în Moldova).

10) Veniturile domeniului statului (523.000 lei în Muntenia, 55.000 în Moldova).

În a 19-a ședință a adunării de revizie fu prezentat raportul comisiei însărcinate cu cercetarea documentelor pământurilor împreunate Munteniei prin tratatul dela Adrianopol. Kisseleff socotia, cu acest prilej, momentul venit de a forma un domeniu al statului „neputându-se pe viitor înstrăina acele pământuri în folosul „particularilor“. În consecință, adunarea era invitată a examina la cât se pot evalua veniturile teritoriilor anexate și dacă se pot „orându-i pământurile cele slobode de orice proprietate particulară, „pentru locuința Bulgarilor băjenari“ strămutați din dreapta Dunărei⁴¹⁾. Adunarea trimise chestiunea în studiul unei comisii, compuse din Gr. Filipescu, Al. Ghica, Nestor Predescu, Scarlat Mihălescu și Hafta, care să întocmiască un regulament ce se va pune în aplicare dela 1832. Adunarea dădea oarecare instrucții generale, precum împărțirea veniturilor noilor teritorii în trei categorii: ale pământurilor din jurul Brăilei, Giurgiului și Turnului; ale pescuitului în Dunăre; ale ostroavelor anexate⁴²⁾. În Moldova, domeniul statului îl forma balta Brateșului.

11) Taxa de export a seului și cerivișului.

12) În Moldova, pogonăritul pe viile străinilor (Greci și Armeni) 5.000 lei. Cei cari sădiau vie pe pământ străin plăteau, în genere, proprietarului pământului, otaștina, fie cu, fie fără tocmeală scrisă. Otaștina se plătia sau în natură, din 20 vedre una,

⁴¹⁾ Anale parl. I, 1, p. 34.

⁴²⁾ Ibid. 38—9 și 600—1.

sau în bani, 1 $\frac{1}{2}$ —5 lei vechi de pogon. Dacă proprietarul era vre-o mănăstire, otaștina conta, de obicei, dintr'o anumită cantitate de ceară.

13) Venitul poștelor (figurează numai în Moldova, 5000 lei).

14) În Moldova, venitul dela liberarea pașapoartelor (5000 lei), care în Țara Românească erau gratuite. Numai locuitorii dela hotarele Austriei și din cele două principate puteau trece dintr'o parte într'alta, fără pașaport.

15) În Țara Românească, taxa diplomelor de boierie.

B. Cheltuelile.

1) Darea către Poartă: 439.500 lei vechi pentru Țara Românească și 500.000 lei pentru Moldova, plus o dare egală la fiecare schimbare de domnie.

2) Lista civilă a Domnului: 1.200.000 lei vechi în Muntenia, 800.000 lei în Moldova.

3) Lefurile funcționarilor ⁴³⁾: 3.900.000 lei în Muntenia, 1.800.000 în Moldova.

⁴³⁾ Civili, ibid. I, 1, p. 188, 220, 232, (Munt.), I, 2, p. 114 (Mold.); militari, ibid., I, 1, p. 390 (Munt.), I, 2, p. 185 (Mold.) Scara lefurilor era următoarea:

În Muntenia: 1) președintele înaltului divan și ministrul de interne, 2800; 2) ministrul dreptății, al finanțelor și șeful miliției, 2000; 3) membrii înaltului divan, președinții divanelor din București și al divanului civil din Craiova, 2400; 4) membrii divanelor din București, ministrul cultelor, secretarul statului, aga capitalei, inspectorul general al carantinelor și președintele trib. de comerț din Buc., 2000; 5) președintele trib. criminal și al celui comercial din Craiova, membrii divanului civil de acolo, directorii (azi secretari g-rali) ai ministerelor, vornicul capitalei și acel al temnițelor, 1500; 6) procurorul și logofătul (grefierul) înaltului divan, membrii divanului criminal din Craiova, șefii de secții (azi directori) din ministere, naționalicul arhivelor și cărmuitorii de județe, 1000; 7) procurorii divanelor civile din Buc. și al divanului civil din Craiova, membrii trib. comercial din Buc. și președinții trib. județene, 800; 8) logofeții (grefierii) divanelor din Buc., 750; 9) procurorii divanului din Craiova și al trib. de comerț din Buc., 700; 10) membrii trib. de județe, doctorii de circumscripții din Buc. și colonelii, 600; 11) membrii și procurorul trib. comercial din Craiova, logofătul (grefierul) divanului civil de acolo și acel al trib. de comerț din Buc., comisarii de poliție din Buc., polițmaister de la Craiova, directorii de carantine cl. I, lei 500; 12) maiorii, 400; 13) logofeții divanului criminal și trib. comercial de la Craiova, 300; 14) polițmaisterii din reședințele de județe, 250; 15) zapcii de plăși și logofeții (grefierii) trib. de județe, 200.

În Moldova: 1) președintele și membrii înaltului divan și miniștrii, 2000; 2) vornicul de aprozi, aga capitalei și arhivistul statului, 1500; 3) membrii diva-

4) Cheltuelile miliției naționale: 2.500.000 lei în Muntenia, 800.000 în Moldova.

5) Cheltuelile menzilor (poștelor): 1.047.418 lei, plus 50.000 pentru curierii expres ai statului, în Muntenia; 663.600 lei în Moldova.

6) Cheltuelile carantinelor: 600.000 lei în Muntenia, 100.000 în Moldova.

7) Cheltuelile drumurilor și podurilor: 200.000 lei în Muntenia, 75.000 lei în Moldova.

8) Intreținerea pavelei capitalelor: 147.710 lei pentru București, 125.000 lei pentru Iași. Piatra necesară pentru pardosire, zicea Regulamentul Moldovei, se va căra de săteni cu un preț fixat de Domn și adunare.

9) Construcția închisorilor din București și Craiova, și întreținerea deținuților, 40.000 lei în Muntenia. În Moldova se prevedea o sumă anuală de 36.000 lei pentru construirea închisorii publice.

10) Incălzirea cancelariilor publice: 90.000 lei în Muntenia, 60.000 în Moldova.

11) Intreținerea seminariilor din București (90.000 lei), Craiova (60.000) și din Moldova (60.000).

12) Intreținerea școalelor, bibliotecilor și tipografiei statului: 350.000 lei în Muntenia, 200.000 în Moldova.

13) Pensiile viagere despăgubitoare pentru cei cari aveau scutelnici. Prin moartea pensionarilor de acest fel, fondul dădea, în fiecare an, excedente tot mai mari, care aveau să se întrebuințeze pentru pensiile slujbașilor statului. Alocațiunea prevăzută era de 1.500.000 lei în Muntenia, de 507.500 lei în Moldova. Din această din urmă sumă, 5000 lei se împărțiau anual călugărițelor celor mai sărace dela Văratec și 2.500 celor dela Agapia.

14) Ajutoarele săracilor la zile mari, după vechiul obicei: 50.000 lei în Muntenia, 100.000 în Moldova.

nului judecătoresc, după rang, 500—1500; 4) praviliștii statului, 1000; 5) directorii ministerelor (înființați la 1833), controlorul statului (înființat la 1833), președintele trib. criminal, 1000; 6) administratorii ținuturilor 500—1000; 7) preșidenții trib. de la ținuturi, 500—800; 8) președintele trib. de comerț, 800; 9) directorul cancelariei la justiție, 750; 10) șefii de secții din ministere, judecătorii de la trib. criminal și dela cel comercial, 500; 11) judecătorii dela trib. de ținuturi, 300—500.

15) Intreținerea cerșetorilor într'un azil: 50.000 lei în Muntenia.

16) Cheltuelile orfanotrofiei din București: 100.000 lei.

17) Cheltuiala spitalelor: 150.000 lei în Muntenia (pentru spitale la București, Craiova și încă un oraș), 21.000 lei în Moldova (Sf. Spiridon).

18) Ajutoare la biserici și schituri sărace, în Muntenia, 10.000 lei.

19) În Moldova, lefurile doftorilor, hirurgilor și moașelor din orașe: 120.000 lei.

20) Pentru casa apelor din Iași, 75.000 lei.

2) Fondul casei de rezervă: 2.184.372 în Muntenia⁴⁴⁾ și 259.975 lei în Moldova. Tot în casa rezervei se vărsau prisosul de venituri peste cheltueli și sumele provenite din vreun nou venit al statului. La casa rezervei nu se putea recurge decât pentru un credit suplimentar, sau extraordinar, în vederea unor lucrări recunoscute indispensabile și pentru a umple deficitul vre-unei ramuri de venituri. Fondurile casei de rezervă aveau să se întrebuințeze la înființarea unei bănci naționale, la cumpărare de pământ pentru sporirea domeniului statului, la plata despăgubirii datorite Porții pentru că renunțase la furniturile de altă dată.

Am spus că însurăteii, dela al doilea an al căsătoriei lor, și până la noul recensământ, vărsau capitația în *cutia satului*. Tot acolo se vărsau, în Muntenia, sumele percepute dela sătenii cari-și părăsiau căminul și, în fine, toți dajnicii satelor mai plăteau o zecime adițională la bir, de patru parale la leu, în folosul acelei cutii.

Din această cutie se plăteau :

a) leafa pârclabului perceptor în Muntenia, a vornicelului în Moldova, socotită câte 1 leu pe an de dajnic;

b) lipsa la bir, prin moartea sătenilor în intervalul dela o catagrafie la alta și birul sătenilor care-și părăsiau căminul ;

c) Cheltuelile trimișilor satului, pentru trebi, la reședința ținutului, sau în capitală.

Veniturile orașelor se compuneau din:

a) zeciuiala orașenilor la capitație, sau patentă;

b) accizele, mansupuri, date în arendă la mezat:⁴⁵⁾.

⁴⁴⁾ Redus de adunarea de revizie cu 446.080 lei (Anale parl., I, 1, p. 221).

⁴⁵⁾ Val. Anexa la Cap. III, Anale parl. I, 1, p. 492—5. Pentru Iași, Anexa E. a Reg. Mold. Ibid. I, 2, p. 145.

In Muntenia:

2 lei vechi $\frac{1}{2}$	la butia de vin de 10—15 vedre,
5 „ „	„ „ „ vin dela 50 vedre în sus,
5 „ „	„ „ „ rachieu de 10—15 vedre,
10 „ „	„ „ „ rachieu dela 50 vedre în sus,
15 „ „	„ „ „ spirt de 10—15 vedre,
30 „ „	„ „ „ spirt dela 50 vedre în sus,
4 „ „	„ ocaua tabac străin,
2 „ „	„ „ tutun străin,
15 parale	„ „ tabac indigen,
10 „ „	„ „ tutun indigen.

In Moldova:

2 lei vechi de vas cu vin dela 30—70 vedre,
4 lei vechi de vas cu vin dela 70 vedre în sus,
3 lei vechi de vadră de rachieu sau spirt,
1 leu vechi de vadră păcură sau dorhot,
$\frac{1}{2}$ galben pe lună de droșcă și
5 lei pe lună de căruță de năimeală.

In schimb, droșcarii și căruțașii erau scutiți de alte dări.

c) analoghion din exportăția ⁴⁶⁾ productelor pe la schelele deschise;

d) venitul cântarului, după ponturile cele vechi, dela mărfurile ce se descarcă în oraș;

e) apaltul cărților de joc;

f) pentru Iași numai, arenda otcupului exportului seului și cirivișului;

g) în Muntenia, taxa „măsurătorii stânenilor din fațadele uli-
„țelor, ce prin Regulament s'au legiuit a fi venit al sfatului oră-
„șenesc“;

h) la Brăila și Galați, venitul taxei de ancoră;

i) la Galați, 10.000 lei din taxa pe tabac percepută la Iași ⁴⁷⁾;

k) speculația sacalelor maghistratului;

l) venitul târgurilor ce se făceau la sărbători anumite, veni-
turi date de obicei la mezat;

m) împlinirea ștrafurilor;

n) parte din produsul muncii arestaților.

*

⁴⁶⁾ Fondul de exportăție a cerealelor forma o casă specială.

⁴⁷⁾ Anexa H, art. 19 § g, Reg. Mold.

Bugetul avea să se voteze în fiecare an de obșteasca adunare, dar numai în limitele fixate de Regulament. Adunarea nu putea crea impozite noi. La venituri, constata încasările reale. Nu putea spori cheltuielile. Putea numai utiliza, în parte, excedentele.

Regulamentul stabili unitatea bugetului. Toate veniturile intrau în casa statului, pentru alimentarea, de acolo, a tuturor trebuințelor publice.

Un buget regulat presupune o contabilitate serioasă. O comisie instituită sub ocupația rusească și compusă din B. Știrbei, Al. Nenciulescu, slugerul Câmpulungeanu, al 2-lea logofăt Andrei, fostul sameș Merișescu și slujbașul rusesc Cabulin, fixă regulile contabilității ⁴⁸⁾).

În fiecare an, ministerul finanțelor trimitea sameșilor trei registre : unul pentru înscrierea încasărilor, pe măsură ce se făceau ; altul pentru înscrierea plăților; al treilea era un registru de chitanțe ce se semnau de cei plătiți.

La sfârșitul fiecărui trimestru, sameșii trimiteau socotelile la vistierie. În Muntenia, vistierul făcea, la fiecare trimestru, un raport Domnului, care-l trimitea în cercetarea și controlul a șase boeri aleși, în fiecare an, în acest scop, de obșteasca adunare. Acești șase controlori înapoiau socotelile, însoțite de un raport, Domnului, care păstra rapoartele trimestriale, pentru a le trimite, la sfârșitul anului, împreună cu bugetul, în cercetarea adunării.

În Moldova, registrele se controlau de sfatul administrativ, la fiecare trimestru, și se încredințau apoi Domnului care, la sfârșitul anului, le trimitea adunării.

Art. 136 al Reg. Țării Românești prevedea, după amendamentul vornicului Iordache Filipescu, creierea unei instituțiuni speciale, menite a se îndeletnici în tot timpul anului cu cercetarea socotelilor statului, pentru a înlesni lucrarea obșteștii adunări. Articolul pune bazele „controlului obștesc” ce avea să ființeze cu începere dela 1 Ianuarie 1832 ⁴⁹⁾. Controlul se va compune dintr'un șef al controlului, doi șefi de mese și mai mulți funcționari subalterni. Masa întâia va avea „să pregătiască condici și să le împartă pe la „departamente.., isprăvnicaturi și la ceilalți cinovnici...” Masa doua „este însărcinată să cerceteze, una după alta, orice primire și orice „cheltuială a țării se va face... și să adevereze de este cheltuiala

⁴⁸⁾ Minist. af. str., dosar 3/9 din 1831.

⁴⁹⁾ Anale parl., I, 1, pp. 32, 43 și 225—7.

„întru adevăr făcută și asemănată cu coprinderea contracturilor, sau „cu instrucțiile ce se vor fi dat spre aceasta, și cu socoteala cea „cu tahmin făcută, de suma banilor ce ar fi trebuit să se cheltuiască „și de s’au păzit cursul monedei...”. „După cercetarea și adevărarea „a orice fel de socoteală, șeful controlului va da chitanțe slujbași- „lor, dacă socotelile acestora se vor găsi după orânduială”. Tabloul general, întocmit apoi de masa întâia, era supus, la sfârșitul anului, la cunoștința Domnului „dela care spânzură deadreptul și însuș controlul”. Această din urmă dispoziție a fost introdusă de adunarea de revizie a Munteniei, în urma cererii lui Kisseleff, pentru că Filipescu, poate intenționat, omisese să arate, în propunerea sa, de cine va depinde controlul.

Art. 16 al Reg. org. al Moldovei zicea numai că „se va așeza „un controlor în secția postelnicului secretar al statului, spre a adevăra toate sumele și a le regularisi în chip lămurit, spre a putea fi „supuse obșteștii adunări”. Art. 110—115 și 117 fixau îndatoririle vistierului: a primi banii dela sameși și a li da adevărare: a înscrie veniturile într’o condică, iar cheltuelile în alta; a veghea să nu se facă nici o dare de bani peste sumele hotărâte, decât numai în întâmplări grabnice, sau extraordinare și atunci, după încheierea unui jurnal iscălit de toate măduarele sfatului administrativ și întărit de Domn. Tot vistierul îngrijește de redactarea și păzirea contractelor otcupurilor.

CAPITOLUL XII.

BOERII

Potrivit cu instrucțiunile rusești ¹⁾, Regulamentul organic a căutat să împace antagonismul dintre diferitele categorii ale clasei boerești. N'a încuviințat cererea aristocraților moldoveni de a se desființa boeriile acordate de ultimii Domni și a deosebit, cum ceruseră „ciocoi” moldoveni, după pilda de altfel a Basarabiei ²⁾, **cinurile**, adică rangurile individuale, în care oricine putea înainta până la cele mai înalte, de însușirea de nobil, pe care o recunoștea urmașilor boerilor, fie mari, fie mici, și o făcea accesibilă și urmașilor noilor cinovnici.

Pe viitor, glăsuia art. 400 al Regulamentului Moldovei „nimeni „nu va putea câștiga drepturi și nobilitate prin singura lucrare a „vericărei dregătorii” cum fusese până atunci. Așa dar, dregătoriile regulamentare nu mai erau, ca cele anterioare, generatoare de noblețe. Erau numai cinuri ³⁾, adică ranguri, civile sau militare, care dădeau titularilor, pe viață, anumite privilegii. În privința chiar a acestor cinuri, același articol hotăra că „Domnul nu va putea da „dregătoriile decât din treaptă în treaptă ⁴⁾ și prin cuviincioasă rânduială, pentru ca, prin această măsură, dregătorii să poată câștiga „cerșuta practică”. Regulamentul desființa (art. 401) „toate cele „lalte titluri către care nici o slujbă nu este lipită”, iar cinurile păstrate erau deschise tuturor, pentruca „dregătorii, prin treptelnice „înaintări, analoghisite prin meritul și slujba lor, să poată cu vremea ajunge și până la cele mai înalte dregătorii”. Astfel voia Reg. Moldovei să stăviliască (art. 399) abuzul, „titlurilor cinstitoare

¹⁾ Supra, p. 32, 37—8.

²⁾ Filitti, *Frământările*, 104.

³⁾ Distincție pe care ține s'o facă Alecu Russo (*Filitti, Domniile române sub Reg. org.*, p. 642).

⁴⁾ Dispoziție respectată în toată epoca regulamentară.

sub numele de paia" ⁶⁾ și înlocuia aceste titluri onorifice prin diplomele de noblețe, personală sau ereditară, ce se puteau acorda.

Articolul 402 al Reg. Moldovei ⁷⁾ prevedea într'adevăr că „se vor alcătui condici nobilitare, în care se vor înscrie: a) toate familiile cele de o învechită evghenie, întemeiată pe urice și documenturi, cu un unit șir de mari sau mici cinuri ⁸⁾, fără curmare, trecută peste 80 de ani; b) toate familiile boerilor, acelea până astăzi aflate cu cinuri până și vel șetrar, acelea adică a căror părinți au avut cinul a oricăreia boerii până la vel șetrar ⁹⁾, măcar deși nu ar avea dovezi de tragerea lor dintr'o mai învechită evghenie". Amândouă aceste categorii „socotindu-se de o evghenie moștenitoare, vor rămâne, atât ele, cât și neamul pogorător din ele, pururea nobil și în dreptul nobleței". Regulamentul organic dădea deci satisfacție celor două categorii principale ale micii boerii: celei vechi și boerilor feciori de boeri.

Cât privește a treia categorie, a celor cari avuseseră ei cei dintâi din neamul lor o boerie, adică a ciocoilor propriu ziși, aceștia puteau deveni și ei tulpina unei familii nobile, dacă fiii și nepoții lor s'ar cinsti și ei cu vre-un rang până la vel șetrar ¹⁰⁾.

Acestea pentru trecut, pentru cei cari apucaseră să dobândiască ranguri boerești. Pentru viitor, cinurile funcționaricești aveau să fie distincții personale, putându-se „înscrie la nobilitate" și oameni noi „pentru meritul slujbei lor".

Nobilitatea avea să fie, în toate cazurile, adeverită printr'o diplomă dată de obșteasca adunare și întărită de Domn.

Art. 351 al Reg. Țării Românești glăsuia de asemenea că „ori-ce român, nefiind în treapta nobiliară ¹¹⁾, se va osebi prin slujbe publice, Domnul îl va face cunoscut obșteștii adunări, ca să i se dea dreptul de nobleță, ori numai pe al său obraz, sau moștenitoare, după mărimea slujbelor ce va săvârși". Nobleța se conferia deci de obșteasca adunare, asupra propunerii Domnului. Cinurile se dădeau deadreptul de Domn.

⁶⁾ Boeri ieșiți din slujbe, sau fără slujbe.

⁷⁾ Anale parl., I. 2, pp. 215—216.

⁸⁾ Satisfacție dată boerilor mărunți, urmași ai vechilor neamuri, adică ciocoilor vechi.

⁹⁾ Satisfacție dată boerilor mărunți din neamuri mai recente.

¹⁰⁾ Excluderea deci din nobilitate a proaspeților boeriți, a ciocoilor propriu ziși, după dorința protipendadei și chiar a boerimii mărunte mai vechi.

¹¹⁾ Se recunoștea astfel existența unei clase nobiliare.

Art. 81 al Reg. Țării Românești, pentru a curma un abuz denunțat în acest principat¹² mai preciza că drepturile *neamurilor* se cuvin „numai celor ce coboară a lor neamuri prin strămoși din „familii nobile” și, recunoscând acest adevărat caracter al neamurilor, adăoga că „vor avea aceleași căderi ce are și noblețea”. Postelniceii erau calificați de „cea din urmă ramură a nobleții”. Pentru „dreptul de mazâl” se spunea că „se cuvine numai la cei „ce coboară din mazâli și la oameni cari vor fi dobândit o creștere mai osebită, sau vor fi făcut vre-o slujbă prin județe și cancelarii”.

Art. 350, în fine, al aceluiaș Reg., se rostia, în privința abuzului de titluri onorifice și în privința cinurilor ce se vor conferi în viitor, întocmai ca art. 399 al Reg. Moldovei.

Dispozițiile din Regulamentul organic privitoare la noblețea moștenitoare, nu s'au aplicat. De altă parte, rangurile s'au acordat și în vremea regulamentară, ca și boeriile de mai înainte, în mod onorific, independent de funcțiunile efective. În sfârșit, rangurile și slujbele cele mai mari au continuat să fie rezervate de fapt neamurilor de seamă.

Regulamentul a menținut deosebiri de privilegii între treptele cinurilor, sau rangurilor, care înlocuiau boeriile de altă dată. Rangurilor de întâia treaptă li erau rezervate locuri mai multe în adunarea extraordinară pentru alegerea Domnului. Nu s'a făcut pe placul „ciocailor” ca întreaga obște boerească să participe la alegere. A triumfat părerea aristocratului Mihai Sturdza, hotărându-se chiar ca toți boerii de întâiul rang să fie alegători.

S'a ținut seamă de dorința exprimată de boerimea mare progresistă și de cea secundară, introducându-se în adunarea electivă și în cea obștească, deputați ai județelor, din rândurile boerimii mărunte. Pentru a fi ales, se cerea însă condiția de a fi și fecior de boer; numai alegătorii puteau fi noi boeriți.

Boerimii mărunte i se recunoștea o însemnată influență în cârmuirea ținuturilor, prin participarea ei la alegerea deputaților, la desemnarea subcârmuitorilor, la întocmirea rolurilor de impozite, la gestiunea cutiei satești, la tribunalul sătesc, la recrutări¹³).

Reg. org. n'a introdus nici impozitul funciar, nici taxa tim-

¹²) I. Filitti, *Frământările*, 32, 93.

¹³) *Anale parl.* I, p. 8 și 18.

brului, care ar fi lovit mai ales în boerime. Aceasta era scutită de dajdie și putea face negoț fără a plăti patentă.

Postelniceii și neamurile erau de asemenea scutiți de dajdie. Erau însă obligați, ca și mazălii, „a sluji în trebuințele întâmplă-
„toare ale statului“. Rolul lor politic era mai mărginit ca al boerimii mărunte. Așa, erau alegători numai la adunarea extraordinară electivă a Domnului, și încă nu direcți. Dintre ei se numiau sub-cârmuitorii.

Inițiindu-se, conform dorinței boerești, o miliție națională, privilegiatii de toate treptele au fost scutiți de recrutare. Pentru cea dintâi formare a cadrelor, locurile de ofițeri au fost rezervate boerilor și feciorilor de boeri, cele de subofițeri, postelniceilor, neamurilor și mazăliilor.

În schimb, boerii pierdeau prin Reg. org., din privilegiile lor, precum scutelnicii și poslușnicii, scutirile de vamă, hărăzirile de o parte din veniturile cuvenite statului, perceperea în propriul lor folos a unor taxe de vamă interne, dreptul de a lua rusumaturile în arendă, chiar când se aflau în dregătorii, abrogări ce nici un program boeresc nu ceruse, și, în sfârșit, havaeturile legate de unele dregătorii, a căror desființare chiar unele programe boerești o socotiseră necesară.

Au mai fost nemulțumiți boerii pentru că n'au putut obține tot ce sperau în privința îndatoririlor sătenilor față de stăpânii moșiilor. Nemulțumirea o justificau, în parte, prin argumente de ordin general economic. „De oarece, scria și consulul englez Blutte, nici „o considerație, nici chiar plata în bani, nu face pe săteanul român „să lucreze măcar un ceas mai mult spre a-și îmbunătăți soarta „nenorocită, boerii privesc dispozițiile regulamentare ca izvorâte „nu atât dintr'un spirit de filantropie, cât din dorința de a reduce „la aproape nimic producția principatelor, sărăcindu-le și aservin- „du-le și anihilând astfel libertatea negoțului, proclamată prin tra- „tatul dela Adrianopole“¹⁴⁾.

¹⁴⁾ Filitti, Coresp. cons. englezi, p. 28.

CAPITOLUL XIII.

CLERUL ȘI AVERILE SALE

Biserica română era din vechi timpuri, întru cele spirituale, în dependență canonică de patriarhia din Constantinopol, iar pentru cele temporale, sub controlul Domnului. Dimitrie Cantemir zice că „povățuirea cea pe din afară a Bisericii este a domniei, iar „purtaarea de grijă cea dinăuntru pentru suflete, cum să le îndrepteze „pe calea cea cerească, este încredințată mitropolitului”.

Marele logofăt era „epitrop general al Domnului în toate pri- „cinile bisericesti. El îngrijește despre mănăstiri. Mitropolitul și „episcopii prin el se rânduiesc”¹⁾.

Cu toate acestea, atribuțiile marelui cler erau mult mai întinse de cât au fost dela Regulament încoace. Membri ai divanului domnesc, mitropolitul și episcopii aveau atribuții administrative, judecătorești și legiuitoare, în afară de atribuțiile lor bisericesti.

Episcopi erau stăpâni în eparhiile lor, întrucât privia afacerile spirituale. Regulamentul li lăsă această putere. Rămase că ei singuri vor putea judeca, în dicasteriile lor, afacerile bisericesti și duhovnicești. Cât privește amestecul lor în afacerile civile, desființându-se divanul domnesc, ei pierdură atribuțiile lor judecătorești și administrative, rămânând numai membri de drept ai obșteștii adunări, iar mitropolitul președinte al acesteia.

Înainte de Reg. org., alegerea prelaților se făcea de Domn, în unire cu divanul. Dela Regulament²⁾, avea să se facă, dintre pământeni, de obișnuita obștească adunare, împreună cu toți boerii de întâia treaptă. După alegere, primiau investitura dela Domn și recunoașterea canonică dela patriarhul din Țarigrad.

În Moldova, episcopii erau justițiabili, după Regulament, în

¹⁾ Fotino, I. c., 271.

²⁾ Reg. Mold. Cap. IX, Secț. III, și anexele A și Z. Reg. Val. Cap. VIII. Secț. III.

afacerile spirituale, de un sinod compus din 12 episcopi ai amânduror principatelor, iar în lipsa numărului, și din alte părți. Infracțiunile lor civile însă, se judecau de un tribunal excepțional, compus din 12 episcopi și din 12 boeri, aceștia aleși de adunarea obștească și confirmați de Domn. Sentința era trimisă patriarhului. Episcopul vinovat se caterisia. Boerul acuzator însă, dovedindu-se calomniator, își pierde rangul.

Sub vechiul regim, eparhioții administrau fără control averile și dispuneau după plac de veniturile eparhiei lor. Domnul nu intervenia decât în cazul când voia să supue eparhiile la vre-o ajutorință extraordinară. Abuzurile, firește, n'au lipsit. Așa, încă pe la începutul anului 1830, deci chiar în timpul lui Kisseleff, hatmanul Mihăiță Filipescu se plânge de modul cum se arendează moșiile mitropoliei „cu scăzământ și prin hatăruri, mai vârtos la oameni de ai mitropoliei”. Întrebat de Kisseleff asupra acestor neorândueli, locțiitorul de mitropolit răspunde că, din vechi, eparhioții au avut dreptul „a judeca și a hotărî stăpânește la cine se va cuvine și „este mai de folos a da metoașele și a închiria moșiile... fără a fi „supuși la privegherea... măcar a stăpânirii locului...”³⁾.

Regulamentul și aici aduce schimbare. Hotărăște că imobilele mitropoliei și episcopiilor se vor arenda la mezat, dinaintea obșteștii adunări. Se înstitui o comisie compusă din patru boeri⁴⁾, aleși de adunare, patru fețe bisericești desemnate de mitropolit și, în Muntenia, logofătul pricinilor bisericești, cari, sub președinția mitropolitului, să determine partea contributivă a eparhiilor către stat, în folosul așezămintelor de binefacere⁵⁾. Regulamentul Moldovei preciza că o parte din venitul eparhiilor va servi la întreținerea seminarului dela Socola și că în zece ani datoriile mitropoliei și episcopiilor vor urma să fie plătite.

Pe viitor, nici un împrumut nu se mai putea face fără știrea adunării. Nu mai putea fi vorba deci de datorii zise „aulice”, adică de datorii contractate de prelați, pentru trebuințe personale, pe seama eparhiei ce cârmuiau.

În Muntenia unde, cum am văzut⁶⁾, adunarea de revizie a

³⁾ Ac. rom. Ms. 1138 f. 470.

⁴⁾ În Muntenia „au fost I. Știrbei, M. Cornescu, M. Filipescu și I. Cocrăscu (Cond. domn. 117 f. 212 verso și 223 verso).

⁵⁾ Anale parl., I, 1, pp. 221 și 223.

⁶⁾ Supra, p. 114.

înființat un departament al trebilor bisericești, se precizară în Regulament atribuțiile marelui logofăt al credinței, care constituiau imixtiuni ale puterii laice în chestiuni altă dată rezervate prelaților. Prin mijlocirea logofătului, Domnul „priveghea ca tot clirosul din „Valahia să se poarte după orânduelile cele întocmite prin sfintele „canoane și să nu se calce pravilele și legiuirile cele așezate în „trăcest principat“. Era interzis fețelor bisericești de a se „ames- „teca la lucrări care privesc numai la ocârmuirea Domnului“. Clericul vinovat era trimis, prin mijlocirea logofătului bisericesc, în cercetarea mitropolitului „față aflându-se și marele logofăt“. De asemenea „nici un diacon, sau preot, nu se va hirotonisi până a nu „face marele logofăt raportul său la Domn... și până a nu da „Domnul voie și slobozenie“. În fine „tot la căderile marelui logofăt se cuvine atât privegherea asupra ocârmuirii avuturilor miș- „cătoare și nemișcătoare a tuturor mănăstirilor și schiturilor... cât „și asupra școalelor teologhicești“, adică seminariilor, împreună cu episcopul respectiv ⁷⁾.

În amândouă principatele, preoții, pentru pricinile lor civile, erau declarați justițiabili de tribunalele laice, cu deosebire că, după Reg. org. al Munteniei, nu se înfățișau personal, ci numai prin advocați.

Regulamentul se îngriji de soarta clerului inferior. Protopopii și economii aveau să primiască lefuri și cazual, al căror quantum se va fixa, (cum ceruseră carvunarii moldoveni ⁸⁾), de o comisie compusă din mitropolit, episcopi și marele logofăt. Propunerea spătarului Costache Ghica, în adunarea de revizie a Țării Românești, de a se suprima cu totul cazualul, a fost respinsă ⁹⁾.

Preoții dela sate mai aveau și 2 parale la leu din dăjdiile enoriașilor. Stăpânii de moșii erau obligați, în Moldova, să dea fiecărui preot, diacon și dascăl din sat, o anume întindere de pământ de arătură, de fâneață și de pășune, loc de casă, și lemne pentru foc și îngrădirea caselor ¹⁰⁾. În Țara Românească, dădeau „acele nouă „pogoane de pământ hotărît prin Regulament pentru săteanul cu „cinci vite“. Preotul da sămânța, iar sătenii îi lucrau pământul și-i

⁷⁾ Anale parl. I, 1, pp. 199—200.

⁸⁾ I. Filitti, „Frământările, p. 99.

⁹⁾ Anale parl. I, 1, p. 39.

¹⁰⁾ Preoților: 3 fălci arătură; 3 fânaș; 2½ imaș; diaconilor: 3 fălci arătură, 2 fânaș; dascălilor: 1½ fălci arătură și 1 falce fânaș. Locul de casă, pentru preoți, și diaconi, 12—16 prăjini; pentru dascăli, ca pentru clăcași.

transportau recolta la locuință. Preoții, diaconi și văduvele lor, erau scutiți de impozite. În Moldova plăteau statului plocon, 20 lei pe an preoții, 14 lei diaconii și 8 lei țârcovnicii. Proprietarul nu li putea cere nici dijmă, nici corvezi, nici zile de lucru. Numai din vii și stupi, dacă aveau, dădeau parte proprietarului. Erau scutiți de recrutare și de cvartir.

Regulamentul Țării Românești limită numărul preoților, diaconilor și dascălilor, hotărând că preoții nu vor mai putea fi numiți decât dintre „cei cu știință de carte” și cu prealabila autorizare a Domnului, obținută prin mijlocirea logofătului credinței. Fiecare biserică va avea un singur țârcovnic. Proprietarul dădea făina, vinul, untdelemnul, necesare sfintei slujbe. Reg. Moldovei ¹¹⁾ intra în mai multe detalii. Hotăra numărul preoților, diaconilor și dascălilor, după numărul locuitorilor comunei. Obligația proprietarului de a da vinul necesar bisericii de pe moșie, era justificată prin aceea că „darea orânzilor pe la jidovi” a dovedit că „jidovii „pricinuesc multă necurătenie în băutură”.

*

Mănăstirile, ca și mitropoliile, episcopiile și bisericile, erau persoane morale, capabile de a dobândi și, deci, de a grămădi averi tot mai mari, bunuri de mână moartă.

Direcția spirituală și materială a mănăstirilor aparținea egumenilor, aleși de soborul călugărilor și confirmați de Domn, sub controlul episcopilor. Dar și controlul statului se exercita prin Domn, care putea regula organizarea și administrația bunurilor lor.

Ctitorii de mănăstiri creiau cele mai dese-ori pe lângă aceste sfinte lăcașuri, așezăminte de binefacere, precum școli, spitale etc. A exercita un control, înseamnă a veghea ca voința ctitorilor să se aducă la împlinire.

Când ctitorii mănăstirilor, sau descendenții lor, le închinau sfintelor locuri, n'o făceau numai dintr'un simțământ de pietate față de acele locuri, ci încă și din dorința de a asigura ființa așezământului lor. Ei credeau că autoritatea mănăstirii metropole ce depindea direct de un patriarhat (stravropighie), va fi o garanție de durată pentru așezământul ce fundaseră, și că învățații călugări ai Orientului vor avea dorința de a executa în totul înaltele scopuri de pietate, cultură, sau de binefacere, ce mănaseră pe ctitori, îngrijind

¹¹⁾ Anale parl. I, 2 pp. 111—113.

de școlile și spitalele anexate la mănăstire, venind în ajutorul sărmănilor, contribuind la sarcinile statului în împrejurări grele.

Această închinare era un fel de omagiu, care se traducea, practic, printr'un dar bănesc. Ctitorii aveau grijă de a nu institui nici o dată sfintele locuri stăpâne desăvârșite a bunurilor cu care înzestraseră ctitoria. Alienarea, ca și schimbul, acestor bunuri, erau de obicei interzise. Actele de fundațiune dovedesc că intențiunea ctitorilor era ca veniturile averilor mănăstirești să fie întrebuințate, înainte de orice, la întreținerea sfântului lăcaș ce se înălțase și a așezămintelor de cultură, sau de binefacere, ce-i erau anexate. Numai din ce prisosia, o parte avea să fie trimisă sfintelor locuri, ca semn vădit al omagiului ce se datora suzeranului spiritual. Totuși, sfintele locuri răsturnară în curând rolurile. Își atribuiră dreptul de a administra, după voie și fără control, averile mănăstirilor închinat și, în loc de a lua numai o parte din prisosul de venituri, le luau pe toate, întrebuințând numai o mică parte pentru îndeplinirea voinței ctitorilor. Voiau să schimbe pe egumeni, fără amestecul Domnilor, să nu dea socoteli, să nu contribuie cu nimic la sarcinile statului. Domnii români, chiar în vremea Fanarioșilor, au protestat în repetite rânduri împotriva unor astfel de pretenții, care au fost recunoscute ca abuzive chiar de patriarhi¹²⁾. Proiectele de reforme elaborate la 1821—1822, erau unanime a revendica drepturile naționale asupra mănăstirilor închinat.

La 1822 Turcia, odată cu numirea Domnilor pământeni, a satisfăcut această dorință. Succesul a fost însă efemer, din cauza intereselor orientale ale Rusiei, care sili Poarta, în Dec. 1827, să revie și să recunoască pretențiile locurilor sfinte¹³⁾.

Regulamentul organic al Țării Românești dispunea că nici o mănăstire nu poate fi înființată și nici un egumen numit fără încunoștințarea mitropolitului și a logofătului și întărire domnească. Prevedea că aceeaș comisie, instituită pentru cârmuirea bunurilor eparhiilor¹⁴⁾, va îngriji și de acele ale mănăstirilor, fără deosebire. Va alcătui catagrafia lor; le va arenda pe trei ani „în grai „de strigare la cochii vechi (mezat) înaintea obșteștii adunări”; va iscăli, împreună cu epitropii mănăstirilor, contractele de arendare și

¹²⁾ O amănunțită expunere istorică și juridică a chestiunii, în A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, I, 287—365.

¹³⁾ Filitti, *Frământările*, 59, 79, 169.

¹⁴⁾ Supra, p. 163.

le va supune întăririi domnești; va fixa partea de venituri rezervată pentru seminarii, școli și așezăminte de binefacere; va veghea ca datoriile mănăstirilor să se plătiască în zece ani și ca altele noi să nu se contracteze, fără consimțământul Domnului și al adunării. Cât privește mănăstirile închinete, se vor adăoga în comisie câte un delegat dela Ierusalim, Sinaia, Rumelia și muntele Atos. Membrii comisiei „date fiind abuzurile și dărapănările făcute „foarte adesea de către egumenii mănăstirilor celor închinete..., se „vor sfătui asupra... proiectelor de îndreptare și în cele din urmă „vor hotărî partea din veniturile lor ce se va putea da în casele „statului, pentru faptele de faceri de bine”¹⁵⁾.

Reg. org. al Moldovei diferă numai în sensul că din comisie nu făcea parte de drept logofătul și că în atribuțiile ei nu intra și cârmuirea averii eparhiilor.

Dispozițiile privitoare la mănăstirile închinete, au rămas literă moartă, de oarece, la revizuirea Reg. org. la Petersburg, se intercalase în proiect că „izvoadele de îmbunătățiri” se vor hotărî „sub „pavăza curții ocrotitoare”¹⁶⁾, iar aceasta avea interes să menajeze clerul grecesc.

•

¹⁵⁾ Anale parl., I, 1, pp. 171, 354. 360—2.

¹⁶⁾ Supra, p. 79.

CAPITOLUL XIV.

NEGOTUL ȘI MEȘTEȘUGURILE

J

Regimul vamal

Înainte de Regulament, vămile, de obicei arendate, uneori exploatate în regie, erau venit al Domnului. Acest venit era mărginit, de o parte, de furniturile datorite Porții¹⁾, iar de altă parte, de tratatele de comerț dintre Turcia și diferite state europene.

Iau ca pildă condițiile de arendare a vămilor Țării Românești la 1804²⁾.

Pentru vite, boi, cai, bivoli, vaci „este poruncă strașnică dată „a nu eși la țară străină, iar la țara turcească, cu cărțile Domniei „mele, de se va da voie, să fie slobod (vameșul) a scoate prisosul „ce va prisosi locuitorilor de vânzare“ (art. 35).

„Zaharelile (grânele) sunt oprite, ca nici cum să nu fie slobozenie a ieși din țară măcar un grăunț“ (art. 36).

De oi, condițiile nici nu vorbesc, căci mai ales oile erau cerute de Turci, cumpărate de gealep-bașa și gealepii lui. Untul, seul, brânza, cerivișul, sarea, se exportau aproape numai în Turcia. Foarte restrâns era exportul de lemne și de miere. Mai activ era acel cu lână, porcii, vinurile, pieile de bou, bivol, capră și iepure. Abuzurile pe care le făceau negustorii turci în privința cantităților și prețurilor, sub cuvânt de a asigura aprovizionarea „capanului“, sau „a chelerului“ împărătesc, se pot vedea, spre pildă, din plângerea divanului Țării Românești către Poartă la 1783³⁾. Zabiții turci, cu beșliii și neferii lor, instituți dela o vreme prin județe, pentru a

¹⁾ Iorga, în prefața la *Hurmuzaki*, X, p. XVIII sq.

²⁾ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI. 217 sq.

³⁾ *Ibid.*, I, 274.

înfrâna aceste abuzuri, deveniseră un nou flagel ⁴⁾. Consecința, cum arăta Barbu Știrbei la 1832, în raportul lui către Kisseleff ⁵⁾, era că „țăranul nu semăna decât ce-i trebuia pentru hrana sa proprie; „tot prisosul ar fi fost silit să-l lase să se strice, sau să-l vândă Turcilor, singurii stăpâni ai pieții, cari... dădeau prețuri... de obicei „inferioare costului muncii“. De asemenea, „nu se țineau vite mai „multe decât trebuiau pentru lucrarea pământului și pentru hrana „populațiunii din câteva orașe“.

Tariful vămilor externe era stabilit în raport cu tratatele de comerț ale Porții cu diferite state ⁶⁾.

Astfel, condițiile vămilor Țării Românești pe 1804, prevăd că „de la toți negustorii și alți raiale ale prea puternicei stăpâneștii „noastre împărății, să vămuiască după catalogul ce i s'au dat (va- „meșului), iar de la neguțători și alți sudiți ai Rosiei și ai Nem- „ției, dovediți, să ia vamă după tarifa (deosebită) ce într'acelaș ca- „talog s'au trecut, iar pentru marfa ce nu va fi cuprinzând în tarifă, „să aibă a lua la sută trei...“ Tratatelor de comerț ale Porții cu di- feritele state hotărând că vama va fi de 30% al valorem, tarifele se elaborau prețuindu-se valoarea mărfurilor și fixând, pentru fie- care, taxa ce va avea să plătiască, socotită pe 3%. În limitele acestor tarife, taxele vamale se percepeau însă de agenți români și spre folosul cămării domnești, nu al fiscoi turcesc. Condițiile vămilor precizează că „având sudițul teșcherea că au plătit odată „vamă în țările turcești“, să nu i se mai ceară vamă la intrarea în principat. Însă „când sudiții vor cumpăra marfa turcească din stă- „pânirea prea puternicei noastre împărății și o vor vinde iarăși „în stăpânirea prea puternicei împărății (precum în principate), să „plătiască vamă 5%...“. În ce privește locul unde se va percepe vama, ponturile dela 1804 ziceau că „pentru marfa ce vine din țara turcească..., să nu plătiască vamă la schelă, ci unde se va des- „chide marfa, iar la schelă numai trecătoarea“. Taxa de export era tot de 30%, socotită „la prețul pe loc“ și se percepea la locul de unde se ridica marfa, dacă mergea în Turcia, iar la schela de ieșire, dacă se exporta în alte părți.

⁴⁾ Ibid. X, A. 670—1 și XI, 375—6.

⁵⁾ In Conv. lit., anul 22, p. 751.

⁶⁾ Cu Rusia, 1783 (*Ghenadie Petrescu, D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, Acte și doc. privitoare la ist. renașterii României, I, 163*), cu Austria (reînolnd pe cel dela 1718) la 1784 (*Hurmuzaki, VII, 419 — Testa, Recueil des traités de la Porte ottomane, XI, 137*).

Străinii nu plăteau vămile interne, care îngreuiau și ele negoul indigenilor și-i puneau în poziție de inferioritate: pe pieile de iepure, de bou și de vacă, pe râmători, pe carele cu lemne, ierbăritul pe vitele mari, oi și capre, cumpărate pentru negustorie și matrapaslăc, fumăritul prăvăliilor din București.

Focșanii fiind orașul de frontieră al principatelor și aparținând pe jumătate Moldovei și Țării Românești, ponturile conțineau dispoziții speciale pentru cumpărătorii vămilor, „Cherestelele „de casă, lemn de foc, grâu, mălai, porumb, orz, fasole, varză, ceapă, „linte și altele ca aceste bucate... nu are a vămui (pe) acelea... (pe) „care (le) vând și cumpără orașenii și locuitorii între dâșii, pentru „a lor trebuință..., nici de la făina ce cumpără brutarii pentru pâinea „târgului, nici dela roate, nici dela lopeți, nici dela funii, nici „dela altele asemenea...”

„Vinul și rachiul de țara turcească și horilca din țara leșească, „după hotărârile ce sunt făcute prin hrisoave, au a fi cu totul oprite, „spre a nu trece în țară nici cum“. În timpul lui Grigore Ghica⁷⁾, această prohibiție de import e motivată „țara având vinuri destule, cu prisos“; în realitate era menită să apere monopolul boeresc și mănăstiresc. Condițiile vămilor prevedeau că „zahereaua ce va eși de pe moșie boerească, sau mănăstirească, asemenea și vinul și rachiul ce-l vând ori cu mărunțișul în cârciume, ori cu ridicata, fiind adevărat roade ale moșiei mănăstirești sau boerești, să nu plătiască vamă“. „Cât privește rachiul ce-l fac locuitorii pe la casele „lor și pe la vii, din livezi de pruni și din tescovină și din drojdi „de vin, vameșii să nu aibă voie a umbla prin sate pe la casele locuitorilor, a-i supăra de vamă...”

Alt privilegiu boeresc era că „vama dela zaherea ce se „vinde în târg afară și în târgurile de prin județe, se ia dela cum- „părători..., iar când va cumpăra mănăstirea, sau boerii, pentru „trebuința casei sale, atunci se ia dela vânzători cum și pentru vite „asemenea să se urmeze...”.

Descătușarea economică de Turcia era un vechi și constant deziderat al proprietarilor din principate⁸⁾.

Tratatul dela Adrianopol scuti în sfârșit principatele de obligația de a îndeștula capanul împărătesc. Prin aceasta, dispărea

⁷⁾ Filitti, *Incerări de reforme în Muntenia sub Grigore Ghica Vodă*. In Conv. lit., 40 (1906) p. 915.

⁸⁾ Filitti, *Frământările*, 84, 93, 97.

o însemnată și dăunătoare piedică adusă dezvoltării comerțului. Țările române scăpau de cazaclii, gealepi, saegii, beilicii, capanlâi și casapi țărăgrădeni. De aci înainte, Turcii aveau să cumpere și ei, ca toți ceilalți, produsele de care aveau nevoie, după prețul locului, unificat sub forma cursului dela Brăila și Galați.

Acelaș tratat deschizând marea, Dunărea și porturile, tuturor pavilioanelor, fără deosebire, da un însemnat avânt comerțului, de care principatele aveau cele dintâi a se folosi.

Regulamentul ⁹⁾ desființă vămile interne și decretă libertatea negoțului, import, export și tranzit, cu oarecare restricțiuni numai pentru asigurarea subsistenței locuitorilor în vremuri de lipsă. Toate produsele pământului, sau industriei, se vor vinde „neoprite” celor „ce vor da prețurile cele mai folositoare, după sloboda voință întru „toate a proprietarilor și vânzătorilor, cari asemenea le vor putea „încărca pe înseși ale lor vase și, în puterea tratatului dela Adriatică, vor fi slobozi a face neguțătorie... pretutindeni”. De fapt însă, restricția de care am vorbit, a devenit permanentă, supunându-se exportul la taxe. Regulamentul Moldovei fixa chiar taxele de export pe vite, câte ¼ galben de bou, vacă, sau cal și câte un galben pentru 60 vite mici. Această restricție explică permisele de export ce se tot cer în epoca regulamentară. Uneori se acorda, ca răsplată, funcționarilor meritoși, sau favoriților regimului, dreptul de a exporta o anumite cantitate de produse, percepând taxa în propriul lor folos ¹⁰⁾.

Regulamentul organic ¹¹⁾, conform instrucțiilor dela Petersburg, pune pe locuitorii amânduror principatelor pe un picior de egalitate, din punctul de vedere al exercițiului meșteșugurilor și negoțului. Monezile au acelaș curs; supușii unui principat pot dobândi pământ în celalt; locuitorii dela hotare pot trece, vremelnicește, dintr'un principat în celalt, fără plată de vamă, pentru câmpeneștiile lor îndeletniciri. Erau „începuturi de o unire mai de aproape între „amândouă prințipurile”. Art. 159 al. 2 al Reg. Țării Românești ¹²⁾ zicea însă că toate câte ar fi vătămătoare comerțului unuia din cele două principate, precum trecerea turmelor de vite pentru

⁹⁾ Val. Cap. V, Secția I și IV, (Anale parl. I, 1, p. 255—9 și 263—4).
Mold. Cap. V Secț. I și VI (Anale parl. I, 2, p. 158—9 și 163).

¹⁰⁾ Hurmuz., X, pag. XVII n. 2.

¹¹⁾ Val. Cap. VIII, Secț. V — Mold. Cap. IX, Secț. V.

¹²⁾ Anale parl. I, 1, p. 256.

negot și vânzarea lor la bâlciuri și peste hotare, precum și căratul grânelor, sării și seului din Moldova la portul Brăila și la celelalte schele ale Valahiei, sunt expres oprite.

Art. 162 al Reg. Moldovei ¹³⁾ adăoga că „mărfurile străine „și producturile a căror exportare și vânzare în țară se vor cu- „noaște a fi vătămătoare locuitorilor și ținătoare industriei pămân- „tenilor, precum și orice lucru hrănește un lux derăpănător, se vor „opri numai atunci când aceste opriri însemnate nu vor fi în trac- „taturile încheiate între înalta Poartă și celelalte puteri“. Insemna că și de aci înainte tratatele de comerț ale Porții vor fi aplicabile principatelor. „Drept aceia, continua Reg. org., obișnuita obștească „adunare, închipuind cuviincioasele mijloace, prin raportul său le va „supune la Domn, carele din partea sa va face cuviincioasele pa- „suri către înalta Poartă și curtea protectoare, spre a fi aceste „opriri întărite și după cuviință publicate“. Așa dar, avea să se so- licite mijlocirea curții ocrotitoare în chestiunile privitoare la apli- carea tratatelor Porții.

Vămile încetau de a fi venit al domniei, dar aveau să fie date și pe viitor în arendă, iar tariful de export și import aplicat indigenilor și raialelor, urma să fie întocmit de obșteasca adunare, pe baza prețurilor mijlocii ale transacțiilor din ultimii cinci ani. Sudii străini, cât timp se mărginiau la negotul cu toptanul, plă- tiau vama conform tratatelor Porții cu statele respective.

Propunerea lui Al. Vilara, de a se exploata vămile în regie, era, față cu lipsa de pregătire a funcționarilor, încă prematură.

Privilegiile de care boerii și mănăstirile se bucuraseră până atunci, erau desființate.

II

Măsuri pentru îndestularea obștească ¹⁴⁾

1. — Grânare de rezervă.

Pentru a evita foametea, urmând de altfel un vechi obicei, pătule de rezervă fură înființate în fiecare sat. Fiecare proprietar era obligat să dea două pogoane în județele de munte și trei la câmp,

¹³⁾ Ibid. I, 2, p. 161—2.

¹⁴⁾ Val. Cap. V. Sect. II, III și V; Mold. Cap. V, Sect. I, III, IV și V.

în Țara Românească. o falce în ținuturile de sus și 1 ½ în cele de jos, în Moldova, pentru zece familii, care erau obligate a le semăna cu porumb sau mei, dând stăpânului numai zeciuală. Recolta obținută se vărsa în pătule făcute, conform amendamentului lui Filip Lenș, de săteni, cu lemn dat de proprietar ¹⁵). Cheile pătulelor erau încredințate judecătoriei sătești.

În caz de belșug trei ani dearândul, supraveghetorii pătulelor cereau marei vornicii, prin intermediul ocârmuitorului ținutului, autorizația de a le deschide și de a scoate recolta unui an, pentru a o distribui, egal, între săteni. Anul următor, partea ridicată urma să se înlocuiască.

În caz de lipsă, distribuția se făcea cu autorizația sfatului administrativ ¹⁶). În vederea aprovizionării pătulelor, adunarea lua măsuri restrictive la exportul de porumb.

2. — *Aprovizionarea orașelor.*

Pentru a asigura aprovizionarea orașelor, obșteasca adunare, de acord cu Domnul, putea, în momentul când urcarea prețului obiectelor de primă necesitate, precum grâu, carne și seu (pentru luminat), făcea să se presimtă o lipsă viitoare, să înființeze, sau să urce, taxele la exportul grânelor; să fixeze pentru produse prețuri mai urcate la oraș decât cele curențe în porturile Dunărei; să determine cantitatea ce trebuie să rămâe în țară, împărțind-o proporțional între proprietari; să opriască chiar cu totul exportul. Asemenea măsuri, însă, n'aveau să se ia decât în timpul lunilor de iarnă, când navigația era întreruptă. Acei cari, cu toată proibițiunea, ar fi încercat să-și exporte produsele, se expuneau la confiscare, jumătate marfa fiind atribuită delatorului și pichetului care împiedicase ieșirea.

3. — *Bâlciuri.*

Pentru înlesnirea alîșverișului între locuitorii orașelor și ai satelor, se constată nevoia ca, pe lângă bâlciurile obișnuite din vechime în zile de sărbători, să se înființeze altele în fiecare târg, pre-

¹⁵) Lenș ceruse ca și lemnul să-l cumpere țaranii, ceea ce nu i s'a admis. (Anale parl. I, 1 p. 30—1).

¹⁶) Pentru oarecare dispoziții ulterioare, Anale parl. III, 1, p. 176 sq.

cum și la schelele Dunărei, în zile hotărâte ale săptămânei. Târgul de săptămână se făcea la răspântia mai multor drumuri și în apropierea fântânilor.

Regulamentul desființă havaeturile ce se percepeau de proprietari cu prilejul bălciurilor de pe moșiile lor. Ca să nu fie însă păgubit proprietarul, i se recunoștea monopolul vânzării la bălciuri a vinului, rachiului, cârnii și pâinii. Adunarea de revizie a Țării Românești, asupra propunerii lui Iordache Golescu, adăogă că pentru chiria prăvăliilor, umbrarelor și coșarelor făcute de proprietari la bălciuri, negustorii urmau să intre la tocmeală cu aceștia, ca și pentru locul necesar pășunatului vitelor. Pentru obor numai, nu putea percepe proprietarul nici o taxă¹⁷⁾).

În Moldova, proprietarul lua „mortasapia”: 4 parale de cap de vită dela vânzător și 4 dela cumpărător, pentru despăgubirea imășului călcat de vite.

Pe vremea Regulamentului, cu mijloacele restrânse de comunicație și de transport de atunci, bălciurile și târgurile erau de un real folos, constituind și un debușeu pentru mica industrie dela sate. Sătenii aduceau la bălciuri vitele, cherestelele, zarzavaturile și alte lucruri de consumație și de primă necesitate, ce aveau de vânzare.

Negustorii din dreapta Dunărei puteau veni la bălciurile dela schele, supunându-se regulilor sanitare și de poliție, și plătind le-giuita vamă.

III

Exploatarea minelor

Înainte de Reg. org., extragerea sării din ocne, monopol al statului, se făcea, pe seama Domniei, când în regie, prin cămărașul ocnelor, când prin arendare către unul sau mai mulți întreprinzători, intitulați și ei, de obicei, cămărași.

Șangăii din Moldova, ciocănașii în Muntenia, adică tăetorii de sare, formau o corporație, în frunte cu un „birău”, și aveau drept la anume plată, prevăzută în contractul de arendare a ocnelor. Sarea pentru export în Turcia se vindea mai efitin decât cea

¹⁷⁾ Anale parl. I, 1, pp. 30 și 266.

destinată consumației interne¹⁸⁾. Locuitorii din jurul ocnelor, în schimbul „sărării muntilor”, ce plăteau statului, puteau lua din malurile dela băutura ocnelor, sarea ce li trebuia. Boerilor și mănăstirilor se acorda, uneori, drept la „merticuri” de sare.

Numai contraccii puteau vinde sarea peste Dunăre, într'o zonă de șase ore lățime dealungul fluviului. Trecerea sării dintr'un principat în celalt, era oprită, din cauza monopolului. Tranzitul însă era slobod¹⁹⁾. Turcii n'aveau voe să intre în principat pentru a cumpăra sare; urmau s'o ia dela schele²⁰⁾.

După codul Calimah²¹⁾, minele aparțineau statului, reprezentat prin Domn. În Țara Românească, arendașul ocnelor plătia redevență proprietarului locului. Tot cu prevederea de redevență către proprietar, se arenda de stat și extragerea păcurei²²⁾.

Regulamentul organic dispunea că proprietarul unei mine putea s'o exploateze el însuș, sau s'o arendeze, după plac, dând statului o zecime, în bani sau natură, din venitul net, după scoaterea cheltuelilor. Dacă însă proprietarul nu voia, sau nu putea exploata însuș și, de altă parte, nu voia să arendeze mina, un răgaz de 18 luni în Țara Românească, de cinci ani în Moldova (prin amendament în adunarea de revizie), îi era acordat, după care Domnul și adunarea puteau proceda ei la arendare, dând proprietarului o zecime din venitul net și despăgubindu-l de stricăciunile pricinuite prin săpături și instalațiuni. Exploatările de păcură, piatră și alte produse de o întrebuințare răspândită în principate, erau scutite de darea zecimii către stat.

Cât privește ocnele, Reg. prevedea că nimeni nu le poate deschide pe a sa moșie, fiind venit al stăpânirii. Vornicul Al. Filănescu propuse ca stăpânirea să despăgubiască pe proprietar pe tot anul, cu plată hotărâtă pe măsurătoare de pogoane, atât timp cât nu va putea ara și semăna locul²³⁾. La aceasta, cârmuirea su-

18) *Urechia*, IV, 253 sq.

19) Cond. 117 f. 219 v-o și 167 v-o.

20) Cond. 117 f. 217.

21) Art. 509, după art. 385 din legea austriacă.

22) *Urechia*, IV, 231 și V, 140. Micii proprietari de puțuri, le exploatau pentru stat, plățiți cu anume sumă pe vadra extrasă și cu drept de a extrage păcură pe cont propriu, câteva zile pe an. (Mențiuni din sec. XVII și XVIII, culese de Armand Rabichon, Cucerirea petrolului în România. In *Moniteur du pétrole roumain*, 1 Nov. 1925, p. 1804 sq.).

23) *Anale parl.* I, 1 p. 9.

perioară obiectă ²⁴⁾ că s'ar cuveni mai nimerit proprietarului zeciuială în bani din produsul sării extrase. Produsul vânzării să se împartă în trei, din care două părți să rămâe pe seama stăpânirii, pentru chekuiuală și folos, iar din a treia parte, socotindu-se singură ca preț net, să se dea zeciuială stăpânului moșiei de către cumpărătorul venitului ocnelor. Propunerea a fost admisă, odată cu alta, a spătarului Al. Ghica, după care se va lua din moșie pentru ocne numai pământul strict necesar pentru gură, curte și bătătura de căruțe, fără de nici un fel de pășune, căraușii urmând a se înțelege, pentru pășune, cu proprietarii ²⁵⁾).

Reg. org. al Moldovei fixa prețul sării la 10 lei pe loc, la 15—25 lei aiurea, suta de oca ²⁶⁾). Respecta însă organizarea ocnelor existente și foloasele de care șangăii se bucurau prin hrisoave, în schimbul unor anumite îndatoriri. Fiecărui șangău avea să se dea „câte un peciu pe fața sa”, ca nu cumva alți birnici să se strecoare în scutirile de care se bucurau șangăii ²⁷⁾).

Dela Reg. org., venitul ocnelor, ca și toate celelalte, se vărsa la vistierie. Monopolul extragerii și exploatării se concesiona prin licitație ²⁸⁾). Comerțul intern al sării, odată cumpărate dela contracciu, era liber, cu prețul de 15 lei suta de oca la locul de extracțiune, de 25 lei maximum aiurea, în Țara Românească. Numai antreprenorul, însă, putea exporta și cu prețul ce-i convenia. Importul sării era, firește, oprit.

În Muntenia, satele care mai înainte erau în slujba ocnelor și din dările cărora o parte se plătia de contracciu, intrau acum în categoria celorlalte sate și totalul dăjdiilor lor se vărsa vistieriei de contracciu, fixându-se, însă, raporturile acestuia cu zisele sate.

IV

Breslele

Breslele de negustori și de meșteșugari erau vechi în principate. Ele aveau jurisdicția lor specială. În sânul fiecăreia, ne-

²⁴⁾ Ibid. p. 12.

²⁵⁾ Ibid. pp. 14 și 17.

²⁶⁾ Anale parl. I, 2, 98.

²⁷⁾ Ibid. 97.

²⁸⁾ Ibid. I, 1, p. 172—3.

înțelegerile dintre breslași se judecau de staroste, iar contestațiile între membrii unor bresle deosebite, de marele cămăraș, care trebuie deosebit de cămărașul ocnelor, dar amândoi funcționari ai casei domnești. „Cămărașul cel mare este eforul curții domnești. „Acesta primește veniturile casei Domnului și observă procesele „dintre neguțătorii silistrienii, brașovenii, armenii și iudeii... El are „venitul cotăritului, adică darea ce dă fiecare neguțător ce între „buintează cotul la vânzarea mărfii „de la care primește până la „10.000 lei pe an“ ²⁹⁾).

Pentru plata impozitelor, breslele făceau un aranjament, ruptă, cu vistieria, în virtutea căruia, în schimbul unei dări unice anume hotărâte, erau scutite de bezman, de căminărit și de alte dări de acest fel. Așa devin brașovenii, lipscanii etc. bresle cu hrisov, sau hrisovuliți ³⁰⁾. Darea, astfel hotărâtă, se percepea în sânul corporațiilor de agenți speciali ai acestora și se vărsa la vistierie prin ceauși. Se bucurau deci breslele de autonomie.

Breslașii plăteau și o dare anuală de 15 lei starostelui, plus o taxă, bărbănta, de 15—25 lei pe an, pentru prăvălii. Bărbănta era mai mare pentru străini. Aceștia dădeau starostelui și ½% din valoarea mărfurilor ce importau. Se putea chiar ca, după cererea breslașilor, străinul venit cu marfă, să fie silit a o vinde cu toptanul negustorilor de țară, cari apoi o desfăceau cu mărunțișul ³¹⁾).

Înscrierea în bresle era obligatorie. Starostele hotăra de activitatea breslașilor, înlăturând astfel concurența. El era răspunzător de angajamentele luate și de lucrarea făcută.

În fiecare breslă erau tovarăși și calfe. Când calfa ajungea tovarăș, i se fixa de staroste locul unde-și putea deschide dugheana. Străinii cari cumpărau marfă dela bresle, n'o puteau vinde decât pe la târguri, sau bălciuri, în oraș nu, comerțul ambulant fiind oprit. Asemenea cumpărături urmau să se facă dela toți breslașii, după orânduiala stărostiilor.

Cutia breslei, alimentată din taxele de care am vorbit, și mai ales din amenzi, globiri, servia la ajutorarea breslașilor nevoiași.

Breslele având un caracter religios pronunțat, nici Evrei, nici

²⁹⁾ Fotino, I. c. III, 308.

³⁰⁾ Hrisovul lui Ipsilanti din 1797, în V. A. Urechia, *Din istoria breslelor. Acelaș, Ist. Rom.*, VII. 113 sq.

³¹⁾ Hrisovul lui Al. Mavrocordat în Mold. 1783, în Urechia, *Ist. Rom.* I-II, 936, 940. *Iorqa, Bresla blănarilor din Botoșani* (Extras din *An. Ac. rom.*, Secț. ist, t. XXXIV).

Armeni ,nu puteau intra în ele, deși puteau face negoț, în unele limite.

Așa găsim în Țara Românească, în ajunul ocupației rusești, breslele: giuvaergiilor, cu un giuvaergi-bașa, căruia i se conferă, la 1824 „privilegiu rânduiei boerilor de neam“³²⁾; harabagiilor (carilor mocănești); croitorilor, la al căror „isnaf“ se alipesc, la 1824, și ibrișimigiii³³⁾; boiangiilor, ale căror neînțelegeri le judecă, în prima instanță, un proestos și 2—3 epitropi, și cari aveau o „cutie“ ce se deschidea la fiecare șase luni, pentru ajutorarea breslașilor scăpătați³⁴⁾; tăbăcarilor³⁵⁾; plăpumarilor; șelarilor; cojocarilor, de lucrările cărora Ion Ghica zice că bucățile de blană, foarte mici, îmbinate și cusute cu o fineță artistică, formau un mozaic vrednic de admirație; bogasierilor, în conflict cu cojocarii³⁶⁾; cismarilor; lemnarilor, zidarilor, tâmplarilor, strungarilor, nisiparilor, cari, toți, la 1822 au un singur maimarbașa, care se bucură de multe privilegii³⁷⁾; bărbierilor, etc.³⁸⁾.

Regulamentul confirmă vechea stare de lucruri. În ce privește personalitatea morală a corporațiilor, ea nu izvorea, în Moldova, de când cu codul Calimah (art. 15 și 43), decât dela lege, adică dela o hotărîre domnească, dată în divan. În Muntenia, în lipsă de alt text, ea deriva și din simpla toleranță.

Caracterul religios al breslelor, excludând membri necreștini, continuă și după Reg. org. Fiecare corporație avea un steag, cu imaginea sfântului patron. Steagul era păstrat în biserica enoriei starostelui și se scotea la procesiuni publice, sau în ocazii solemne, precum la nunți, înmormântări, sau când vre-o calfă devenea meșter.

Reg. org. spunea că negustorii se vor bucura de toată consi-

³²⁾ Cond. 103 f. 105.

³³⁾ Cond. 111 f. 152.

³⁴⁾ Era interzis boiangiilor a se amesteca la menghină, privilegiu al bisericii Dintr'o zi. Cond. 103 f. 114.

³⁵⁾ Gr. Ghica, la 1824, desființează vama pe tăbăcit. Cond. 103 f. 230.

³⁶⁾ Cond. 103 f. 391.

³⁷⁾ Cond. 118 f. 189.

³⁸⁾ P. Moldova, Privileghiul negustorilor din Iași, 30 Iulie 1803, la Ac. rom. pach. XXX/53. O interesantă invoială între două isnafuri, abagii și pânzari, în *Iorga*, Studii și doc., VII, 96. O cred, însă, anterioară Reg. org.

derația datorită situației lor în complexul societății, că vor fi consultați în materie de comerț, că dintre ei se vor recruta membrii tribunalelor de comerț și ai sfaturilor orășenești, că vor fi alegători la extraordinara adunare pentru alegerea Domnului și că nu vor plăti capitație. Erau apărați, ei și impiegații lor, de orice havalere din partea statului, plătind numai patenta și dările orășenești. Prigonirile de socoteli dintre ei, se puteau judeca de mădularele corporațiilor cu apel la tribunalele de comerț.

Clasa neguțătorescă, adăoga Reg. org., fiind o parte din cele însemnătoare ale societății, ocârmuirile locului o vor privi după căderile ce i se cuvin și stăpânirea va face răsplătire celor ce vor meritarisi de la stat, pentru adevărate slujbe ³⁹⁾.

Meseriașii nu-și putea schimba domiciliul fără a vesti pe staroste și sfatul orășenesc care, la rându-i, înștiința pe ispravnic și acesta vistieria.

Reg. org. zicea că stăpânirea va ocroti așezarea fabricilor și a manufacturilor, atrăgând din străinătate, prin făgăduințe folosite, pe meșterii și locuitorii cari vor voi să se așeze în țară, dându-li și premii (daruri de însuflețire) ⁴⁰⁾. Obșteasca adunare va chibzui să găsiască mijloacele ca să „însuflețeze industria pămân-tească” și să înlesniască cele dintâi începuturi ale fabricilor ce se vor așeza în țară, la nevoie prin opriri de import, solicitate dela Poartă ⁴¹⁾.

La București și Iași, diferitele clase de neguțători și isnafuri, își aveau starostele lor și aceștia alegeau un prim staroste comun; în celelalte orașe, erau câte doi staroști, unul al neguțătorilor, altul al meseriașilor ⁴²⁾.

Toate ordinele guvernului se transmiteau primului staroste și, prin el, corporațiilor. Prin staroști se percepea și patenta. Nimeni nu putea fi negustor, sau meșter, fără patentă și fără a se înscrie într'un catastih, cu știința starostelui. Pentru meseriași, starostele mai adevăria, după vechiul obicei, tocmelile de lucru, fiind răspunzător de executare întocmai ⁴³⁾.

³⁹⁾ Anale parl. I, 1 p. 153—4 și I, 2 p. 149.

⁴⁰⁾ Ibid. I, 1, p. 256.

⁴¹⁾ Ibid. I, 1, p. 264. O fabrică de farfurii a unui Dresler, în Gorj la 1830 (Arh. Stat., Admin. vechi, 283 din 1830).

⁴²⁾ Anale parl. I, 1 p. 258 și I, 2 p. 163.

⁴³⁾ Ibid. I, 2, p. 150—1.

Negustorii străini nu puteau neguțători în principate decât în limitele tratatelor încheiate de Poartă ⁴⁴⁾. Pricinile lor cu pământeni erau însă de competența tribunalelor de comerț pământene ⁴⁵⁾.

La 1830, în Moldova, erau 1111 dughene de starea întâi, 1442 de starea doua și 1672 de starea treia ⁴⁶⁾.

⁴⁴⁾ Ibid. I, 2, p. 159.

⁴⁵⁾ Ibid. 163.

⁴⁶⁾ *Albina rom.*, 19 Febr. 1831.

CAPITOLUL XV.

CAI DE COMUNICAȚIE. — POȘTE.

I.

Lipsa căilor de comunicație împiedica, sub vechiul regim, dezvoltarea agriculturii, a meșteșugurilor și a negoțului. Debușeurile erau atunci mai puține, dar și la acelea se ajungea mai cu greu. Autorii Reg. org. înțelesesă că avântul negoțului era strâns legat de buna stare și de numărul căilor de comunicație.

Regulamentul dispune că, dat fiind foloasele ce s'ar trage din plutire pe râurile mari, ca Jiul, Oltul, Argeșul, Ialomița, Domnii împreună cu obșteasca adunare, vor trimite ingineri să studieze modul de a curăți albiile acestor râuri. Plutirea și scoborârea mărfurilor pe râurile mari ale Moldovei, rămânea slobodă. Vechiul negoț de cherestele, transportate cu plute, pe Moldova și pe Bistrița, afluenți ai Siretului, nu avea să sufere nici o stânjenire. Prutul și Siretul urmau să se uniască printr'un canal în valea Bahluiului. În comitetul de opt, Conachi exprimase părerea că această lucrare va fi folositoare pentru Ismail și Reni, dar dăunătoare pentru Galați.

Obstacolele la navigabilitatea acestor râuri, proveniau în parte, din morile așezate pe malurile lor. Morile dădeau proprietarilor venituri. Pentru a le desființa, trebuia găsit mijlocul de a despăgubi pe expropriați. Erau cu atât mai numeroase, cu cât vechiul regim nu reglementase întrebuințarea apelor, pe care nu le așezase în domeniul public. Un proiect de reformă al lui Ipsilanti, dela 1780, rămăsese neaplicat. Reg. org. prevedea că se vor căuta mijloace de despăgubire a proprietarilor și pentru veniturile ce trăgeau din podurile și zăgazurile ce aveau să fie desființate.

Pentru drumurile de uscat, Regulamentul hotărî că marea vornicie va veghea la întreținerea drumurilor mari și la construcțiile de poduri, prin lucrări anuale treptate, după urgența cazurilor

și mijloacele statului. Lucrările publice în genere, vor fi adjudecate la mezat de obșteasca adunare, care va fixa și prețul zilei de muncă. Rechizițiile silite de locuitori pentru săvârșirea unor asemenea lucrări, erau desființate. Adunările obișnuite aveau să se ocupe cu chestiunea muncii săteanului la drumuri, spre a evita orice impilare. Întreținerea drumurilor dela un sat la altul, cădea în sarcina sătenilor, ca fiind cei cari trăgeau mai mult folos din ele.

Reg. Moldovei¹⁾, spunea că birnicii vor fi datori a lucra la întocmirea șleahurilor, adică a drumurilor pe care umblă poștele și a podurilor de pe acele drumuri; a întocmi, fără plată, drumurile și podețele lăturalnice de pe moșiile pe care locuiesc; a căra piatră pentru pavarea orașului Iași.

II.

La 1775, Alex. Vodă Ipsilanti reorganizase în Muntenia vechile poște (olacuri), înființând căruța de poște, și dealungul drumurilor principale, la distanțe de câte 16—20 km (la o poște), imacuri, sau conace, pentru schimbarea cailor de olac și poposirea surugiilor. Procurarea căruțelor, cailor și a furajului privia pe stat, dar pășunarea se făcea fără plată pe moșia din jurul imacurilor. Surugii, scutiți de dări, se recrutau din satele vecine, cu cheazășia acestora că nu vor dosi dela slujbă. Ispravnicii organizau casele de poștă, menzil-hanele, unde se afla câte un căpitan, care avea sub ordine pe surugii. În fruntea serviciului poștelor, se afla, la București, un vel căpitan, sub ordinele spătarului. Călătorii plăteau ugeritul, între 10—20 bani de ceas și cal, după felul feței ce călătoria și o parte revenia surugiilor. Călătorul trebuia să aibă un răvaș de drum, sau teșcherea, în care se înscrisa numele lui, locul de unde vine și unde se duce. Condicele în care se transcriau răvașele, erau păstrate la imace, unde se făcea și viza teșcherelelor. Și aci nu lipsiau privilegiile: erau unii scutiți de plata ugeritului. Surugii cari duceau corespondența la Țarigrad se numiau călărași; cei cari transmiteau ordinele în provincie, lipcani.

Corespondența particulară putea fi încredințată călătorilor, sau unor curieri **particulari**, de oarece serviciul public nu se însărcina cu transmiterea ei²⁾. Cam în acelaș fel au fost organizate poș-

¹⁾ Anale parl. I, 2, p. 151—2.

²⁾ Urechia, Ist. Rom. I, 103.

tele și în Moldova de Alex. Vodă Moruzi la 1792—3^a). În amândouă principatele, poștele se arendau, la boeri, sau negustori, cărora statul li plătea ugeritul pentru curierii săi.

Instalarea menzilhanelor era o pacoste pe satele din apropierea drumurilor, căci erau supuse la tot felul de contribuții și rechiziții pentru întreținerea poștelor.

Regulamentul Țării Românești nu vorbește de poște. Printre cheltuelile statului prevede însă și o sumă pentru „ținerea poștelor“.

Regulamentul Moldovei desființează dările în natură pentru poște, banii țimirașilor, ce se plăteau de călărașii ținuturilor, scuti-rea de dări a surugiilor, cărucerilor, etc. Acelaș Regulament, în vederea arendării viitoare la mezat a poștelor, prevede o cheltuială de 400.000 lei, adică 1000 de cai a 400 lei. Dacă ar trebui o sumă mai mare, se vor adăoga încă zece parale de progon la cele zece existente. Acelaș regulament prevede că se va înființa la Iași o „gheneralnică cantoră“ a poștei, pentru corespondența particulară în țară, urmând ca organizarea și tariful să se fixeze de cârmuire.

^a) Ibid. V, 264—9.

CAPITOLUL XVI.

ȚĂRANII

În ajunul Regulamentului organic, îndatoririle țăranilor cultivatori față de stăpânul moșiei, erau cele următoare.

In Muntenia: să dea proprietarului dijmă din tot rodul locurilor ocupate de ei, iar pentru vitele lor să plătiască anumită sumă de fiecare cap; să munciască 12 zile pe an pe partea de moșie ce rămânea proprietarului, și să-i facă încă o zi de arătură pe an, fără ca acest număr de zile să se poată reduce prin învoială, dar putându-se transforma în bani, la cererea proprietarului, după un tarif fixat; să transporte pentru proprietar, până la distanță de cel mult șase ceasuri, un car de lemne la Crăciun; măcinatul, precum și vânzarea vinului și a rachiului, erau monopoluri ale proprietarului.

In Moldova, numărul zilelor de lucru datorit de țăran pe partea de moșie ce rămânea proprietarului era tot de 12, dar acolo se fixase, încă dela 1766 și se reînnoise la 1805, cantitatea de lucru ce săteanul trebuia să săvârșiască într'o zi, pentru fiecare fel de muncă agricolă, și care de fapt nu se putea executa într'o zi, așa că numărul zilelor de muncă era cu mult sporit în mod indirect: să are și să grăpeze 80 prăjini, să secere 30 prăjini, să cosiască, aduac și clădiască o falce de fân. Pe lângă aceasta, să facă alte patru zile de clacă la orice slujbă a proprietarului, să ajute la dregerea iazurilor și morilor, să transporte două care de lemne. Din rodurile locurilor concesdate, dădeau dijmă, iar pentru vite plăteau în bani, mai mult însă ca în Muntenia. Monopolurile proprietărești erau aceleași. Tot numai în Moldova, la 1805, se limitase, pentru prima oară, întinderea de fânaț și de pășune ce putea cere un țăran, iar la 1828, în ultimul an al domniei lui Ion Sturdza, se hotărâse că proprietarul poate să-și rezerve pe seama sa o treime din moșie, ori câți cultivatori s'ar fi aflând pe ea ¹⁾.

¹⁾ Actele menționate se găsesc în Rosetti, Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova, 462 sq.

Înăsprirea condițiilor impuse țăranilor, pe care boerii din Moldova, spre deosebire de cei din Muntenia, o obținuseră, ei o justificaseră, încă dela 1805, prin aceea că vechile obiceiuri fuseseră potrivite cu o vreme când „moșiile erau fără preț, țara nelocuită, cheltuelile micșorate și toate într-o efinătate”. Acum, proprietarul „nici îndeștulate semănături nu poate face, ca să fie și pentru trebuința casei sale, și să prisosiască și pentru vânzarea la „capanlâi”. Acum, numai fânașul ce proprietarul trebuie să dea locuitorului „este vrednic de o îndoită slujbă decât aceea ce se arată „pentru dânșii ca să lucreze într'un an”.

Se puna, cu alte cuvinte, grava problemă a modificării raporturilor tradiționale dintre proprietari și săteni, în urma schimbării împrejurărilor economice. Mai vârtos trebuia să se deștepte dorința de câștig a proprietarilor în urma proclamării libertății negoșului prin tratatul dela Adrianopol. De aceea și în comitetul de opt pentru redactarea Regulamentelor organice, cât și în adunările de revizie care le-au votat, chestiunea raporturilor dintre proprietari și țărani a fost aceea care a provocat cele mai mari discuții.

*

Regulamentul organic este, în Țara Românească²⁾, prima legiuire care, pe de o parte, *obligă* pe proprietar să dea fiecărui țăran de pe moșia sa, o *anumită* întindere de pământ, iar de altă parte, rezervă pe seama proprietarului o porțiune, anume o treime, ca în Moldova.

Până la concurența de $\frac{2}{3}$ din moșie, proprietarul trebuie să dea fiecărui țăran „sălășluit pe a sa moșie”, 400 stânjeni pătrați la câmp și 300 la munte pentru casă, curte și grădină; câte $\frac{1}{2}$ pogon islaz de fiecare vită, până la cinci vite — pentru un număr mai mare de vite săteanul avea să se învoiască cu proprietarul, —; câte un pogon fânaș de vită, până la maximum trei pogoane pentru cinci vite, după amendamentul lui N. Hiotu, primit de adunarea de revizie, cu toată opoziția lui Barbu Știrbei³⁾; trei pogoane pământ de arătură. Pe moșiile unde vor fi păduri, slobozi vor fi sătenii, după vechiul obicei, să ia lemne de foc pentru a lor neapărată trebuin-

²⁾ Cap. III, Secț. VII. Anale parl. I, 1, p. 179.

³⁾ Anale parl. I, 1 p. 9 și 562.

ță⁴⁾), din crângurile și pădurile ce proprietarul va arăta „tot în acelaș chip precum se urmează și acum”.

Regulamentul, pornind dela principiul că o dreaptă echivalență trebuie stabilită între pogoanele date de proprietar și muncile datorite de săteni, hotărăște că numai căsașii primind pogoane spre folosință, numai ei sunt supuși la obligațiuni, fixate precum urmează.

Vor da dijmă din tot rodul pogoanelor și anume din zece una, afară din pământul ogradei și grădinii. Invoeli într'alt fel între proprietar și cultivator sunt îngăduite, cu excepție pentru porumb⁵⁾).

Vor lucra 12 zile pe an în folosul proprietarului, 4 primăvara, 4 vara și 4 toamna, dela răsăritul la apusul soarelui, cu 4 ore de odihnă vara și 2 toamna.

Regulamentul fixează însă nartul. Arătura de zece prăjini pogonești în pământ spart și de șapte în țelină, se socotește drept lucru de o zi pentru o pereche de boi. Grăpatul unui pogon de arătură, tot o zi. Cositul fânului pe un pogon, tot o zi. La culesul și curățatul porumbului de foi, se socotesc 20 banițe a 22 oca, pe

⁴⁾ În adunarea de revizie, logofătul Scarlat Mihăilescu ceruse ca în pădurile și crângurile cele poprite să nu fie slobози clăcașii a intra să tale, fără numai în crângurile și tufele cele slobode, prin știrea stăpânului de moșie și numai spre trebuință de foc în casele lor, nu și pentru negoț. Ocârmuirea întâmpinase că trebuie să se lase clăcașilor și lemnul trebuincios pentru fierberea bucatelor, până ce se va face o regulă asupra pădurilor. S'a admis în urmă formula generală: „pentru neapărata trebuință a lor” și s'a suprimat dispoziția că „paza pădurilor rămâne pe seama locuitorilor, orânduind înșiși ei dintre dânsli câte doi, sau trei, pădurari.” (Anale parl. I, 1, p. 10, 13, 22, 227—8).

⁵⁾ În adunarea de revizie, hatmanul C. Ghica propusese să dea clăcașii zece banițe dijmă porumb la pogon, pe când vornicul Barbu Știrbei se mulțumia cu opt. Kisseleff observă că „din băgarea de seamă ce au pus la nerodirea „anului trecut (1830), locuitorul și cu opt banițe este năpăstuit”. Neofit propuse atunci să se dea 8 banițe de pogon cocoloașe, sau 4 banițe grăunțe și banița de 22 oca „pentru că aceasta s'au legiuit.... prin alcătuire de pravilă, spre „încetare de orice prigoniri se urma mai nainte”. Mai apoi, Neofit își schimbă amendamentul, propunând ca și dijma porumbului să se ia tot prin zeciuală, ca din celelalte roduri, fiindcă „după osebirea ce urmează la firea pământului, „precum și după nerodirea sau îmbelșugarea ce se întâmplă, poate să se „facă năpăstuire.... și mai vărtos că în Valahia Mică numirea pogonului „nu este cunoscută.” Această propunere a fost admisă, îngăduindu-se, tot deodată, ca stăpânii și clăcașii să se tocmiască și altfel. (Anale parl. I, 1, pp. 13, 24 și 28).

zi. Tot lucru de o zi se socotește secerișul și clăditul a trei clăi, fiecare clae de 26 snopi, iar snopul de 4 palme în legătura curmezișului. Pentru toate semințele ce se aruncă numai cu mâna, se vor socoti 5 pogoane drept lucru de o zi; pentru semințele ce se pun în pământ și se acoperă apoi cu piciorul, se va socoti un pogon drept lucru de o zi; dacă săteanul va lucra cu sapa se vor socoti pe zi trei sferturi de pogon.

Mai datora săteanul o zi de plug și o cărătură⁶⁾ la depărtare de 12 ceasuri⁷⁾, cel cu 4 boi, de 6 ceasuri cel cu 2 boi. Cărătura celui dintâi se socotește drept cinci zile, a celui din urmă drept trei. Locuitorii fără vite, vor lucra cu palmele trei zile pentru ziua de plug și trei zile pentru cărătură.

Lucrul minelor, al scoaterii pietrelor și al transportului de cherețele mari, se făcea numai prin liberă învoială.

Dacă proprietarul n'avea lucru de dat sătenilor, putea să se despăgubiască în bani, după prețurile mijlocii stabilite, pe baza anilor trecuți, de obșteasca adunare, la fiecare trei ani⁸⁾.

În adunarea de revizie, Filip Lenș propusese un articol, după care tot satul se îndatora a osebi, pe fiecare an, a zecea parte din numărul familiilor, însă oameni vrednici, spre slujba proprietarului moșiei, care li va da locuință și-i va întrebuința ca isprăvniceii, argați, etc. Acești locuitori vor sluji pe rând, jumătate într-o lună și jumătate în alta, sau, dacă satului îi va conveni mai bine, va da proprietarului numai jumătate din zeciuiala oamenilor, dar atunci, această jumătate va rămânea tot anul în serviciul proprietarului. Acești locuitori vor continua a plăti dajdia către vistierie și către cutia satului, dar proprietarul va plăti fiecăruia câte trei lei pe lună simbrie, adică banii trebuitori pentru răfuirea datoriilor către fisc⁹⁾. Adunarea se opri la alt sistem. Satele cu mai puțin de 13 familii, erau scutite de a da slugi. Dela 13—25 familii, dau o slugă; dela 26—50, două; dela 51—75 trei; dela 76—100 patru; iar în satele mai populate, proporția era de 4 la 100 familii. Slugile erau

⁶⁾ Un car cu lemne, sau fân, sau 500 oca grăunțe, sau 50 vedre băutură.

⁷⁾ Ceasul = 2500 stânjeni.

⁸⁾ Ispravnicii raportaseră, la 1830, că mulți arendași nu voesc clacă în natură, nici cărătură de lemne, nici plug, ci toate în bani și că de aceea locuitorii pățimesc necazuri. (*Iorga, Starea Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, p. 338). — Prețul în lei al muncilor agricole în Muntenia, la 1829—1831, în *Anale parl.*, II. 375.

⁹⁾ *Anale parl.* I, 1, p. 11.

alese, în fiecare an, de săteni, cu majoritatea voturilor, așa încât să vie rândul fiecăruia. Dreptul de a se înlocui era recunoscut. Slugile erau scutite, în tot timpul serviciului, de celelalte obligațiuni ale sătenilor către proprietar. Capitația către stat și zeciuiala către cutia satului, se plăteau pentru ei din veniturile acestei cutii.

În Moldova, Regulamentul atribuia fiecărui locuitor, până la limita de $\frac{2}{3}$ din moșie, 400 stânjeni pătrați la câmp și 300 la munte pentru ogradă, o falce și jumătate pășune, pentru săteanul cu cinci vite, iar de va avea mai puține, după „analoghie”; o falce și jumătate fânaș în aceleași condițiuni; o falce și jumătate loc de arătură. Pentru loc mai mult, sătenii aveau să se învoiască cu proprietarul.

Lucrul datorit de săteni e de 12 zile pe an. Cât privește pretențiile boierești de a ajunge la zeciuiala zilelor anului, pe care li-o acordase, în extremis, Grigore Vodă Ghica la 30 Septembrie 1777, dar nu se aplicase¹⁰⁾, li se va da urmare de Domn și obșteasca adunare, îndată ce îmbunătățirea stării locuitorilor o va permite.

Ziua de arătură cu grăpatul și semănatul, este de 15 prăjini fâlcești de pereche de boi în moină și de 12 prăjini fâlcești în țelină. Prășitul a 12 prăjini fâlcești de popușoi, se va socoti drept o zi. Tot așa seceratul a trei clăi. Cositul, adunatul și clăditul unei fâlci de iarbă, cu îngrăditul clăii, este socotit drept 4 zile.

Mai datorește fiecare gospodar 2 zile de clacă, apoi câte o podvoadă „aducând stăpânului moșiei cele trebuincioase pentru „casă” și 2 care lemne de foc, precum și ajutor la meremetisirea iazurilor, morilor și altor acarete.

Față cu hrisovul dela 1805 și în deosebi față de acel al lui Ioniță Sturdza, Regulamentul Moldovei reprezenta o reducere a întinderii de pământ atribuite sătenilor. Mai ales e scăzut numărul de vite pentru care săteanul are drept să pretindă pământ. Cât despre munca datorită de sătean, ea depășia cu mult, în fapt, numărul zilelor hotărâte de Regulament și în consecință, săteanul plătia în muncă, pentru pământul ce i se dădea, mult mai mult decât ar fi plătit în bani un arendaș¹¹⁾. Dacă mai ținem seamă și de faptul că așezămintele lui Moruzi și Sturdza nici nu se apli-

¹⁰⁾ Kisseleff nega mai târziu autenticitatea urbaniului dela 1777, iar pentru cel dela 1805, afirma că nu fusese întărit de Poartă. (Adresa lui din 15 Fevr. 1833 c. sfatul adm. al Moldovei, în Rosetti, o. c., 529).

¹¹⁾ Rosetti, o. c. 419 și 448.

caseră pretutindeni, apoi e necontestabil că Regulamentul organic înrăia mult starea cultivatorului în favoarea proprietarului. Această înrăire era și mai simțită în Țara Românească, unde așezăminte ca al lui Moruzi și al lui Sturdza nu existaseră.

Și în Moldova ¹²⁾, în urma unui amendament în adunarea de revizie, fiecare proprietar avea drept să ia, la moșiile sale, în folosul gospodăriei, câte un om din zece familii, sub numire de slujbași volnici. Acelaș drept îl aveau și mitropolia, episcopiile și mănăstirile. Proprietarul trebuia să se înțeleagă cu volnicii slujbași prin alcătuire scrisă și nesilită, încredințată de isprăvnicie. Proprietarul care avea 200, sau mai puțini săteni pe moșia lui, putea lua și doi oameni la zece familii. Când sătenii și proprietarul nu se puteau înțelege în privința volnicilor slujbași, visteria plătia acestuia capitația volnicilor ce nu putuse dobândi.

Regulamentul organic hotărî că obșteștile adunări vor întocmi legiuiri privitoare la drepturile proprietarilor pe ale căror locuri alții au sădit vie. Pe viitor, asemenea sădări nu vor mai fi îngăduite fără așezământ scris ¹³⁾.

Monopolul băuturilor, al scaunelor de carne și al dughenelor, ca și folosința morilor, pădurilor și heleștaielor și brudina podurilor, rămăneau asigurate proprietarilor.

Sub vechiul regim se luaseră măsuri pentru a împiedica pe săteni de a se muta dintr'un loc într'altul. Aceste împiedicări erau atât în folosul stăpânului, cât și al fiscului ¹⁴⁾. Regulamentul organic înăsprește dispozițiile în această privință. Locuitorii satelor sunt declarați chezași pentru dajdia fiecăruia din ei. Art. 127 al Reg. Moldovei prevede că dacă proprietarul nu are destul loc pentru a da tuturor sătenilor întinderile ce li se cuvin, ei se pot muta, plătind însă pe un an înainte prețul lucrului întreg. Regulamentele amânduror principatelor menționau, e drept, categoric, că actele lui Mavrocordat cu privire la desființarea rumâniei și vecinătății, își păstrau toată tăria ¹⁵⁾, dar libertatea de drept recunoscută ast-

¹²⁾ Anale parl., I, 1, p. 93.

¹³⁾ Vezi Andrei Rădulescu, Chestiuni privitoare la embatic și otașniță. Buc. 1911.

¹⁴⁾ Așa C. Mavrocordat la 1741—2 și Ioniță Sturdza la 1827. (Rosetti. o. c. 378—9).

¹⁵⁾ Art. 64 Val. (Anale parl. I, 1, p. 133) și 435 Mold. (Ibid. I, 2, p. 223).

fel săteanului devenia iluzorie, prin condițiile la care strămutarea era supusă.

Și în Muntenia, sătenii ce s'ar simți stămtorați ,se vor putea muta ,dar numai la șapte ani odată și în curgerea celui din urmă an al catagrafiei curente, pentru ca noua catagrafie să-i înscrie la noua lor așezare. Proprietarul și autoritățile trebuiau vestite cu cel puțin șase luni înainte, capitația să se plătiască dinainte până la noua catagrafie și obligațiile către proprietar să se achite în bani pe un an, cu începere din ziua mutării. Săteanul plecând, renunța în favoarea proprietarului la casă și grădină. Chiar așa, nu se puteau muta mai mult de doi capi de familie pe an. Proprietarul însă putea să înlăture de pe moșia sa prisosul de săteni, pentru cari nu mai avea pământ, dar vestindu-i, și pe ei și pe autorități, cu un an înainte. Dacă expulsarea era motivată de rea purtare, sau de turburări, termenul vestirii era de 6 luni. În aceste cazuri însă, săteanul urma să fie despăgubit pentru casă și grădină.

Regulamentul organic dădea sătenilor dreptul de a-și alege pârcălabul în Muntenia, vornicelul în Moldova, pe cei trei membri ai judecătoriei sătești și șase delegați cari, cu preotul și cu proprietarul, să administreze cutia satului, din care se plăteau pârcălabii, sau vorniceii ,și judecătorii sătești.

Dacă îndatoririle sătenilor față de proprietari au fost îngreuiate prin Regulamentul organic ,cele față de stat au fost ușurate, sau măcar reglementate. Datorau o singură dajdie, capitația, plus 2 parale la leu pentru preot și 4 parale la leu pentru cutia satului. Erau îndatorați să lucreze pământul pus de proprietar la dispoziția preotului și să-i care acasă recolta; să lucreze pogoanele destinate aprovizionării magaziiilor de rezervă și să clădiască aceste magazine; să întrețină drumurile dintre sate, iar în Moldova și drumurile poștelor. Adunările obștești aveau să se ocupe de condițiile în care sătenii vor putea fi chemați să lucreze, cu plată, la drumurile mari, iar în Moldova ,să care și piatra pentru pavarea Iașilor.

Este cu neputință a defini situația juridică a țăranului român în vremea Regulamentului organic ¹⁶⁾.

Este om liber, căci este stăpân pe persoana și averea sa și se poate muta; nu este liber, căci datorează lucru personal, perpe-

¹⁶⁾ Reproduc analiza făcută de Vasile Boerescu, „La Roumanie après le traité de Paris”. 1856.

tuu ,proprietarului, iar dacă n'are alți moștenitori, îl moștenește acesta.

Este șerb, căci este vândut cu proprietatea și restricții sunt puse la dreptul lui de strămutare ;nu este șerb, căci are raporturi directe cu statul.

Este emfiteot ,căci concesiunea lui de pământ este perpetuă și el percepe fructele, în schimbul unei redevențe anuale; nu este emfiteot în totul, căci pe lângă redevență, mai datorește și muncă personală, nu poate înstrăina între vii ,nu transmite mortis causa decât o parte din concesiunea lui, poate fi expulsat de proprietar.

Este locatar ,căci proprietarul îl poate expulsa; nu este ade-vărat locatar, căci posesia lui nu este provizorie, ci perpetuă, nu datorește numai redevență în bani ci și în natură, transmite moștenitorilor săi o parte din drepturile sale, proprietarul nu se obligă să întreție lucrul ce-i pune la dispoziție,

Este coproprietar, fiindcă are un drept indivis în moșie ; nu este coproprietar, pentru că nu poate ieși din indivizie, fiindcă proprietarul îl poate lipsi de dreptul său real.

Este uzufructuar, căci se folosește de obiect și drepturile sale asupra unei părți din moșie nu sunt decât viagere; dar este mai mult decât un uzufructuar, căci dreptul său nu este limitat printr'un termen și este transmisibil moștenitorilor;

Este colon, căci trebuie să dea proprietarului o parte din fructe, dar este mai mult decât un colon, căci dreptul său derivă din lege, iar nu din convenția părților, și este un drept perpetuu și transmisibil ipso jure.

Așa dar, este mai mult decât un șerb, decât un locatar, decât un uzufructuar, decât un colon părțiar, dar este mai puțin decât un om liber, decât un emfiteot, decât un coproprietar. Calitatea lui e foarte greu de definit.

A fost lămurită abia la 1864.

CAPITOLUL XVII.

DESPRE STRAINI ȘI NATURALIZARE

I

Sudiții (supușii) străini ¹⁾

Principatele române au fost totdeauna foarte primitoare pentru străinii cari, din toate părțile, veniau aci, să caute adăpost, să strângă bani, să ocupe funcții, sau chiar scaunele domnești. Pentru Greci, în special, principatele au fost un izvor nesecat de avuții și de onoruri.

Numărul străinilor a sporit în sec. XVIII-lea, ceea ce a determinat mai întâi pe Rusia, la 1780, apoi pe Austria la 1783, să zădărnicească Porții dreptul de a avea consuli în principate. Prusia a urmat exemplul la 1786, Franța la 1798, Anglia la 1801.

Alexandru Moruzi, în Muntenia, la finele sec. XVIII, se vede nevoit să dea ordine pentru a împiedica „iurdisirea” (grămădirea) străinilor în orașe, iar Alecu Vodă Suțu, la 1819, să înstitue o comisie care, de acord cu consulatele, să cerceteze pe toți sudiții (supușii străini), spre a descoperi pe cei abuzivi. Multe raiale, adică creștini supuși turci, luaseră într’adevăr obiceiul de a recurge la supușenie străină, pe care o obțineau ușor dela consulat, spre a beneficia de avantajele recunoscute străinilor prin tratatele Porții cu diferitele state. Curmarea abuzurilor străinilor, concurenți neleali ai indigenilor, era o dorință unanim formulată în proiectele de reforme dela 1821—2 și Poarta îi dăduse în parte satisfacție, odată cu instalarea domniilor pământene, la 1822, printr’un firman special. Se reînvoieră atunci ordinele către autorități să nu lase pe nimeni să intre fără „pașiș” doveditor al sudi-

¹⁾ P. amănunte și izvoare, vezi I. Fillitti, *România față de capitulațiile Turciei*. Extras din An. Ac. rom. 1915.

tenței și să trimită pe sudiți în cercetarea agăi și a vornicului politiei.

Pricinile dintre Turci și locuitorii principatelor se judecau de Domn, împreună cu divan-efendi, trimis al Porții, dar plătit din bugetele noastre. Pricinile dintre sudiți și indigeni, se judecau de instanțele indigene. În Moldova, înainte de 1806, s'a înființat, în acest scop, un departament special²⁾. Sub ocupația rusească, la 1808, constatăm că sudiții erau asistați de un delegat al consulatului. Numai în materie penală, erau duși la graniță și încredințați autorităților lor naționale spre judecare. Ion Vodă Caragea în Muntenia, în Noembrie 1812, înființează și el departamentul străinilor pricini, prezidat de un mare logofăt, pentru judecarea pricinilor dintre sudiți și indigeni³⁾. Se vede că tot atunci s'au înființat în Muntenia și cele două posturi de ispravnici ai străinilor, cari să judece asemenea pricini în primă instanță⁴⁾. Se judecau acum străinii de tribunalele locale, cu asistența delegaților consulilor, chiar în pricini criminale, cum prevedea ritos § 19 din condica penală a Moldovei dela 1820. Conflictele însă între Domni și consuli străini n'au lipsit din această cauză.

Alte conflicte nășteau din împrejurarea că străinii nu puteau face decât negoț cu toptanul, nu puteau fi meseriași, nici lua moșii în arendă, nici dobândi imobile, decât dacă renunțau la scutirile de care se bucurau și se supuneau la aceleași îndatoriri ca și indigenii.

Alt abuz deriva din dreptul ce-și luaseră consuli de a numi prin provincie agenți consulari, recrutați dintre negustori greci, sau chiar indigeni, cari, sub numele de staroști, se emancipau de autoritățile și îndatoririle locului. Așa, dela 1828, Austria avea agenți consulari la Bacău, Huși, Roman și un staroste la Galați încă dela 1798; Anglia avea staroști la Botoșani, Bârlad, Piatra, Brăila. Cu cât situația lor era mai neașteptată și mai nepotrivită pentru ei, cu atât erau mai îndrăzneți. În Mai 1829, ispravnicul Brăilei se vede silit să pue la arest de șase ceasuri pe starostele britanicesc⁵⁾.

Regulamentul organic încearcă să înfrâneze pretențiile abuzive ale consulilor și supușilor străini.

²⁾ R. Rosetti, Arhiva senatorilor, III, p. 6.

³⁾ Urechia, Ist. Rom., X. A, 470.

⁴⁾ Ibid. XII, 183—4.

⁵⁾ Arh. Stat. Admin. vechi. Nr. 1250.

„Un mare număr de oameni născuți în Turchia ,sau în Principate, glăsuia Regulamentul Munteniei⁶⁾, găsind în cele după urmă vreme, mijloc de a se alătura sub o protecție străină și de a se arăta ca niște sudiți, ca printr'aceasta să dobândiască apărarea și slobozirea întărită prin tractaturi spre favorul celor adevărați sudiți ai acestor puteri, cari vin în țară cu pașaporturi; drept aceea este trebuință ca comisiile catagrafiei să se însărcineze de a face un catastih obștesc și de toți cei așezați în țară neguțători și meșteri, cari petrec sub numire de sudiți străini“. După ce acest catastih va fi fost confirmat de Domn și adunare, Domnul „se va adresarisi către prea înalta Poartă, ca dintr'o conglăsuire cu înfățișătorii puterilor europenești în Constantinopol, să se orânduiască în fieșcare principat câte o comisie într'adins, care să cerceteze și să adevereze titlurile naționalității acestor oameni... Consulii... șezători în principat vor fi chemați ca să intre la această comisie și să se îndeletniciască întru... depărtarea de asemenea abuzive protecții.... care au pricinuit de multe ori prigoniri între stăpânirea locului și între consulaturile puterilor...“.

„Cât pentru agenții consulatelor, așezați de câțiva ani în feluri de județe ale prințipaturilor ,sub numire de staroști și cari, luând asupra lor dreptul judecătoresc și al protecției asupra locuitorilor pământeni, împiedică urmirea cărmuirii țării ,trebuie negresit a înceta, pentrucă stăpânirea este datoare să cunoască consuli, sau agenți ai consulaturilor, numai pe cei ce se vor numi de către puterile europenești și vor avea la mâinile lor beraturi, sau firmanuri ale Porții...“.

În acelaș sens se rostia și Regulamentul organic al Moldovei⁷⁾.

Au fost desființate ispravnicatele străinilor⁸⁾, precum și departamentul străinilor pricini, supușii străini urmând să fie judecați pentru pricinile lor cu indigenii, de tribunalele obișnuite ale țării.

Străinii au fost supuși la aceleași îndatoriri ca și indigenii, dacă voiau să facă negoț cu deamănuntul, sau să practice mește-

⁶⁾ Anale parlam. I, 1, p. 155—6.

⁷⁾ Anale parl. I, 2, p. 101—2.

⁸⁾ Rap. lui B. Știrbei c. Kisseleff, l. c. 746—8. Anale parl. I, 1, p. 130. — Încă la 1829, ispravnicatul străinilor semnala nemulțumirile străinilor din Călărași, Ialomița. (Arh. Stat., Admin. vechi, 307 din 1829). — În Mai 1830, ispravnic de străini fusese numit Manolache Florescu. La Craiova, funcția era îndeplinită atunci de Sc. Rosetti.

șuguri. În Moldova li s'a lăsat, în aceleași condiții, dreptul de a dobândi vii, pe când în Muntenia, în urma amendamentului spătarului C. Ghica în adunarea de revizie, s'au suprimat dispozițiile din proiectul de Regulament despre vinăriciul și pogonăritul străinilor, luându-se acestora orice cădere de a avea proprietăți în țară ⁹⁾).

Cât privește pe locuitorii Transilvaniei ,cari, din vechi timpuri ¹⁰⁾, își aduceau vitele la pășunat în Țara Românească, Regulamentul organic a prevăzut numai că oeritul și văcăritul pe vitele lor mari și mici se va împlini ca în vremea trecută. Fuseseră suprimate, când cu revizuirea dela Petersburg, următoarele articole cuprinse în proiectul comitetului : ¹¹⁾

Art. 183. Mocanii și ciobanii Transilvaniei, cari vin să ierneze în Valahia și să-și pască vitele lor, se vor îndatora ,pe fiecare an, să-și adevereze pașaporturile i reghiile pentru vitele ce au adus cu dâșii, de către ofițerii jandarmeriei ce sânt orânduți la hotar și să meargă în urmă la vama Țării Rumânești ,ca să treacă în condică acele documenturi, luând de acolo adeverință că au împlinit această formalitate.

De acum înainte nu se vor supune ei la nici o plată, nici către paznicii hotarului, nici către vameși.

Art. 184. Fiindcă mocanii plătesc oeritul și văcăritul străinilor, de aceia ei nu plătesc nimic ,nici la intrare, nici la eșire, pentru vitele lor și pentru brânza ce fac, după 20 ghenar, pentru alor trebuință, după vechiul obicei.

Art. 185. Inșă la eșirea lor din țară ,se vor îndatora să treacă tot pe la acea vamă pe unde au intrat și când, la întoarcerea lor, vor avea mai multe vite decât cele ce au avut când au venit și se va dovedi că prisosul nu este din fătăciune turmelor lor, atunci vor plăti vamă pentru acel prisos. Iar când se va întâmpla ca unii ani să se poprească ieșirea vitelor din Valahia, cei ce vor călca porunca se vor pedepsi ca cei ce scot mărfuri poprite.

Art. 186. Acești mocani fiind îndatorați a vinde tot laptele dela turmele lor la cășăriile Țării Românești, de vor fi să lucreze

⁹⁾ Anale parl. I, 1, p. 7 și 222.

¹⁰⁾ Pentru sec. XVIII, doc. numeroase în Hurmuz. VII. — St. Meteș, Păstorii ardeleni în Principatele române. În Anuarul Instit. de ist. națională, Cluj Vol. III (1924-5), p. 293 sq.

¹¹⁾ Acad. rom., ms. 345, f. 72.

cașcaval pe seama lor și să-l scoată afară din țară, se vor supune tot la aceeaș vamă ca toți ceilalți.

Art. 187. Mocanii și ciobanii lor se vor îndatora, când trec prin Valahia, a nu se abate din drumurile cele mari și vor îngriji a nu se pricinui vreo stricăciune, ori pagubă, moșiilor, căci vor fi răspunzători; nu vor putea ei să așeze perdele pentru vitele lor, nici să ierneze pe vreo moșie, fără a se tocmi mai întâi cu stăpânul acelei moșii, după pravilă și obicei pământului, ce sânt întocmite pentru stăpânirea lucrurilor. În scurt, nu pot să aibă așezare statornică în pământu Țării Rumânești.

II.

Despre împământenire

Sub vechiul regim nu existau în pricipate reguli de împământenire. Și era firesc să fie așa într-o vreme când cele mai înalte dregătorii ale statului, până și scaunele domnești, erau deschise străinilor. Calitatea de român nu decurgea, pe atunci, din împlinirea unor anumite condițiuni cerute de lege, ci dintr-o stare de fapt. Străinul care se *statornicia* în țară, dobândia proprietăți, se căsătoria cu o indigenă, devenia român, și copiii lui erau feciori de român. După prea puține generații, se uita chiar de originea străină, mai ales când străinul își lepăda numele de familie — dacă avea — spre a-și face altul din numele moșiei ce dobândise.

Astfel, la 1791, Domnul Munteniei socotește străin pe cel care „nu are starea și sălășluirea casei lui statornică aici în țară”¹²⁾. La 1808, divanul Moldovei consideră ca străin pe un Ventura, boer, fiu de boer, pentru că „nici odată așezat întru statornicie în pământul Moldovei n'a fost, nici dritul căsătoriei cu pământeancă n'a avut”. Nu i-a putut da „dritul patriotismului o cumpărătoare de pământ, unei familii ce pururea a locuit la Țarigrad și vremelnicește au venit aici cu Domnii greci”¹³⁾. La 1819, divanul din București arată că „din vechime nestrămutat obicei a fost... a se cunoaște supuși oblăduirii toți cei sprijiniți aici străini... cari, sângundu-se întru lucrarea pământului, se vor așeza în țară și de a lor bună voe se vor face dajnici vistieriei”¹⁴⁾.

¹²⁾ Urechia. IV. 67.

¹³⁾ R. Rosetti, Arhiva senatorilor din Chișinău, III. 68.

¹⁴⁾ Urechia XII. 250—3, 409. sq.

Erau deosebiri de drepturi între români și străini, mai ales acei cari nu era creștini. Așa, străinii eterodoxi nu puteau fi martori în justiție contra ortodoxilor ¹⁵). Armenii și Evreii nu puteau cumpăra moșii. Armenii puteau cumpăra vii, Evreii nu. În genere nici un străin nu putea cumpăra imobile. Străinii nu puteau adopta, nici fi tutori ¹⁶). Este însă afară de îndoială că străinii, odată boeriți, puteau cumpăra moșii. S'a zis că boeria trebuia să atragă după sine drepturile de pământean, căci cel boerit nu putea fi altceva decât boer român ¹⁷). Dar, atât nu era de ajuns. Trebuia și statornicirea în țară. Era consecința obișnuită a căsătoriei cu o pământeană și de aceea o astfel de căsătorie atrăgea după sine împământenirea ¹⁸).

Adeseori în cursul istoriei noastre, pământeni au căutat, fie și prin mișcări violente, să înlăture pe străinii tot mai numeroși cari-i copleșiau. O consecință a acestei porniri firești a fost hotărîrea, neaplicată de altfel, a lui Ștefan Vodă Racoviță, dela 1764, oprind căsătoria între pământeni și străini ¹⁹).

Art. 379 al Regulamentului organic al Țării Românești ²⁰), introdus de adunarea de revizie, hotăra că numai străinii de rit creștin vor putea fi împământeniți și aceasta prin vot al obșteștii adunări și întărire domnească. Străinul creștin care ar fi dorit să fie împământenit, urma să adreseze guvernului o cerere, arătând capitalul de care dispune și meseria prin care s'ar putea face folositor țării. Dacă adunarea aproba cererea, străinul dobândia, prin aceasta, mica împământenire, adică toate drepturile pământenilor, chiar și pe acela de a cumpăra imobile, afară însă de drepturile politice. Numai după zece ani dela mica împământenire, obținea brevetul de mare împământenire, care-i deschidea ușa drepturilor politice și a dregătoriilor, Termenul de zece ani era redus la șapte pentru străinii cari, împlinind și condițiile arătate, se căsătoriseră cu pământeană nobilă.

Regulamentul Moldovei nu conținea dispoziții relative la împământenire. Asemenea dispoziții n'ar fi existat nici în Regula-

¹⁵) Codul Donici. Partea II. Cap. XXII.

¹⁶) Codul Calimah, art. 260.

¹⁷) Curierul judiciar No. 44 și 45 din 1895. Bulet. curții de casație, Sect. I. 1870, pag. 34.

¹⁸) „Dreptul” No. 1., din 1896.

¹⁹) I. Bianu. În Revista nouă, III, 302. Urechia II, 147. Uricar. V. 336.

²⁰) Anale parl. I, 1, p. 364—5.

mentul Munteniei, dacă adunarea de revizie a Moldovei nu s'ar fi plâns că nu se ținuse în deajuns seamă de cele hotărâte în comitetul de opt, cu privire la „temeiurile orășeniei între locuitorii” celor două principate „cu o împărtășire reciprocă a acelorași drepturi civile și politice” și că adunarea românească „au făcut îndreptări care mărginesc (avantagiile) numai întru cele ce privesc asupra comerțului”, foloase de care se pot bucura și străinii. Răspunsul, citit la 28 Aprilie de B. Știrbei „a fost că avantajile comerciale făcute Moldovei depășiau pe cele acordate străinilor și că alcătuirea dată articolelor respective în Țara Românească era aceeaș ca în Moldova, lipsind numai cuvântul „politicesc”. Drepturile politice nu se pot acorda, căci ar fi „tot atâtea necuviințe când s'ar pune aceste două noroade sub două administrații deosebite și tot într'o vreme s'ar îmbrățișa principiul cerut de către mădularele secției moldave”, din care nu s'ar putea naște decât „o neprecurmată inponcișare de putere între amândouă oblăduirile”. S'ar ridica Domnului mijloacele de a ține „pe cei de supt a sa oblăduire întru acest fel de dreaptă și înțeleaptă supunere, care este neapărată pentru fericirea și repausul țării”²¹⁾.

Atunci propuse Al. Filipescu și adunarea admise, să se introducă în Reg. Munteniei dispozițiile despre naturalizare²²⁾.

Aceste dispoziții erau aplicabile pentru viitor. Este însă interesant de cercetat care erau condițiunile a căror împlinire se cerea pentru ca un străin să fie considerat, dela Regulamentul organic încoace, ca fiind fost împământenit sub vechiul regim. Chestiunea are o deosebită însemnătate fiindcă, pentru exercițiul unor anumite drepturi politice, Regulamentul organic cerea ca interesatul să fie nu numai român, sau împământenit, dar încă și născut român.

Regulamentul organic, nu se rostia în această privință și de aceea greutăți n'au întârziat a se ivi, îndată ce a fost vorba de aplicarea lui, cu prilejul alegerilor pentru cea dintâi obișnuită obștească adunare. S'au păstrat tablourile²³⁾ întocmite mai târziu, cu prilejul alegerii lui Bibescu, de toate fețele boeresti capabile de a exercita drepturi politice. Aceste fețe sunt împărțite, din punctul de vedere al împământenirii lor, în următoarele categorii: a) cu im-

²¹⁾ Anale parl. I, 1, p. 37—8.

²²⁾ Ibid., 41—2.

²³⁾ Anale parl., XII.

pământenire începătoare dela sine, ceea ce pare a se referi la boerii cari erau căsătoriți cu pămâtentce; b) cu împământenire mai vechi, prin naștere din mamă româncă; c) cei cari nu intrau în categoriile precedente.

Ce soartă s'a făcut acestora din urmă, din punctul de vedere al exercițiului drepturilor politice? Din tablourile de alegători și eligibili ²⁴⁾ întocmite încă dela 1836, se vede că cuvintele din Reg. organic „născuți români“, se înțelegeau în sensul că toți boerii feciori de boeri erau socotiți ca atare, fără a se cerceta dacă erau într'adevăr născuți în principate. Faptul că erau feciori de boeri, era îndestulător, căci însemna a fi fecior de oameni cari se bucuraseră atât de dreptul de a dobândi moșie cât și de acel de a exercita drepturile politice.

S'a întâmplat, însă, ca obșteștile adunări, chemate a se rosti asupra calității de pământean a unui boer, să se arate, sub imboldul a diferite împrejurări, foarte stricte și să uite chiar că dispozițiile Regulamentului organic nu puteau avea efect retroactiv. Un caz tipic s'a petrecut la 1842, când a fost vorba pentru prima oară de a se aplica dispozițiile regulamentare cu privire la alegerea Domnului. Căimăcămia a lăsat afară din listele celor cu calitate de a fi alegători și aleși, pe Costache Suțu, boer de întâia treaptă. Protestarea acestuia a dat naștere la lungi debateri ²⁵⁾. S'a recunoscut, cu acest prilej, că înainte de Regulamentul organic nici o pravilă nu se rostia în privința împământenirii și că exista numai obiceiul, după care străinul ce se însoția cu o pământeancă nobilă, dobândia dregătorii și cinuri și se statornicia în țară, devenia nobil român și câștiga drepturi politice. Adaog, în parantez, că nu era greu de împlinit condiția de a se căsători cu pământeancă nobilă, deoarece prin cuvântul „nobil“ se înțelegeau toate cinurile, până la cel mai mărunț. Dealtfel, boerimea română, mai ales în Țara Românească, se arătase totdeauna foarte primitoare, și nu arareori se văzuseră neguțători, sau fii de neguțători îmbogățiți, încuscrindu-se cu neamurile cele mai de seamă.

Costache Suțu era născut din pământeancă nobilă, — muma sa era Dudească —; tatăl său, beizadea Grigore, era fiul Domnului Mihail I. Suțu. Ii lipsia însă o calitate: tatăl său nu se *statornicise* în Țara Românească. Din această cauză, fu șters din lista eligibililor

²⁴⁾ Arh. St. Adm. vechi, Nr. 4471 roșu, din 1836.

²⁵⁾ Anale parl. XII, 1, p. 47 și urm.

la scaunul domnesc. Costache Suțu răspunse că tatăl său fusese împiedicat de a se statornici în țară, din împrejurări independente de voința sa; că avusese și dreptul „cel netăgăduit și consfințit numai adevăraților pământeni”, de a avea scutelnici. Recunoaște însă Suțu că putea avea cineva scutelnici sub vechiul regim, și prin simple hrisoave domnești, „nu cu drept de pământean”.

Adunarea, dezbătând chestiunea, contesta până și valoarea drepturilor politice ce fuseseră recunoscute de diferiți Domni beizadelei Gr. Suțu, zicând că erau potrivnice obiceiului pământului și, deci, ar fi putut fi „anerisite” prin judecătorești hotărâri, cum s’a întâmplat în pricina orașului Ploești, dăruit de Ipsilanti banului Moruzi și reluat acestuia prin judecată. Se mai argumenta contra lui Suțu și din faptul că tatăl său n’avusese alte proprietăți în țară, decât cele luate de zestre. Suțu replică zicând că nu se poate contesta dreptul ce avuseseră Domnii de a hărăzi drepturi politice și că asemenea hărâziri implicau calitatea de pământean. Dealtfel, el nu admitea părerea adunării că singurul fapt al dobândirii de proprietăți era îndestulător pentru a deveni cineva pământean. Suțu rezumă desbaterile zicând că interpretase căimăcămia cuvintele „născut român” din Regulamentul organic în sensul de „născut din părinți români așezați în Valahia”, sau dintr’o româncă însoțită cu un străin așezat în Valahia, pe când cuvintele chiar ale Regulamentului, nu însemnau decât „născut român și așezat în Valahia”.

Din toate aceste debateri, izvorâte de altfel din patimă politică, reese că chestiunea împământenirii înainte de Regulamentul organic, era nehotărâtă. De aceea mulți chiar cari nu-și văzuseră contestate drepturile, au socotit mai prudent a cere dela obșteștile adunări recunoașterea calității lor de pământean. Dacă ar fi vorba însă de jurisprudența stabilită cu prilejul discuțiunii cazului Suțu, mi se pare că părerea adunării era conformă cu vechiul obicei, în acest sens că împământenirea sub vechiul regim se obținea, ipso facto, prin *statornicirea* în țară, statornicire ce se vădia prin dobândirea de moșii, sau prin căsătorie cu pământeancă ²⁰⁾.

*

Amândouă Regulamentele, dând o satisfacție parțială dorințelor de unire, declarau că „începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitorilor într’aceste două prințipaturi, precum

²⁰⁾ Cf. cazul lui Alex. Samurcaș la 1836 (An. parl. VI, 1, pag. 174) și al lui Alecu Hiotu din Craiova la 1857 (Doc. ren. IX. 503).

și cele deopotrivă trebuințe, sunt îndeștute elementuri de o mai de aproape a lor unire, care până acum s'au fost poprit, și s'au zăbovit numai după împrejurări întâmplătoare...”.

„Bunele dobândiri și urmările folositoare ce ar odrăsli dintr'o apropiere a acestor două popoare, nu pot fi supuse la nici o îndoială. Inceputurile dar s'au așezat într'acest Regulament, prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative în amândouă țările”.

O comisie mixtă se va numi care să facă din codicele poliției și criminalicești ale celor două țări un singur codice. Locuitorii fiecărui principat vor avea în celalt aceleași drepturi civile și ne-guțătoarești ca indigenii, precum și dreptul de a dobândi pământ.

Rău făcătorii, dezertorii și datornicii, fugiți dintr'un principat în celalt, se vor da înapoi, conform unei convenții de extrădare ce se va încheia.

Locuitorii dela hotarele principatelor vor putea trece vremel-nicește dintr'unul în celălalt, pentru munca săteștii economii pe mo-șiile învecinate, toomindu-se însă cu proprietarii acelor moșii și îm-puternicindu-se cu voie dela judecătoriile sătești.

Monezile vor avea acelaș curs și preț în amândouă principatele

Drepturi pol'tice însă, din cauza opoziției adunării Țării Românești, nu puteau exercita locuitorii dintr'un principat în celalt. Legiuirea românească relativă la împământenire urma să se aplice și Moldovenilor.

III

Evreii

Prezența Evreilor în Moldova se constată încă din sec. al XV-lea ²⁷⁾. La 1726, Niculae Vodă Mavrocordat e învinuit, între altele, că stoarce pe Evreii din Moldova ²⁸⁾. Numărul lor crescuse în sec. XVIII-lea.

Lor se datorește în Moldova industria velnițelor. Încă dela 1764, Grigore Vodă Ghica li interzice a lua în arendă moșii și cârciumi la sate și de a cumpăra vii. La 1776, acelaș Domn reîno-

²⁷⁾ Verax (R. Rosetti), *La Roumanie et les Juifs*. Buc. 1903. — N. Iorga, *Ist. Evreilor în țările noastre*. Extras din An. Ac. rom. 1913. — I. B. Brociner, *Chestiunea israeliților români*. Buc. 1910, partea I, p. 100 sq.

²⁸⁾ Hurmuz., IX, partea 1, p. 612.

este oprirea. Doi ani apoi o reînnoește și C. Moruzi. La 1782 Evreii cer lui Al. Mavrocordat să revie asupra acestor hotărâri, arătând că nu pot trăi numai din micul negoț dela orașe. Asupra acestei petiții, boerii îndreaptă către Domn o anaforă, în care acuză pe Evrei că încurcă pe săteni în datorii, vânzându-le pe credit, că inventă tot felul de mijloace pentru a înșela și stoarce pe locuitori. Cererea lor a fost astfel respinsă ²⁹⁾. Legiuirile au fost aplicate însă, cu multă indulgență. De unde, încă la 1792, nu exista decât o singură comunitate evreiască, la Iași, la 1803 se găseau în toate capitalele de județe, afară de Focșani. La 1804 boerii se plâng lui Al. Moruzi că Evreii continuă a imigra în Moldova, unde se așează pe baza unor hrisoave favorabile ce li dau Domnii, fixându-li, pentru fiecare loc, quantumul obligațiilor către fisc. Moruzi oprește din nou pe Evrei de a lua moșii în arendă, dar li îngăduie să deschiză cârciumi la sate. Codul Andronache Donici oprește mărturia Evreilor contra creștinilor, iar codul Calimah li interzice de a cumpăra chiar vii, drept pe care-l acorda Armenilor. Proiectul de constituție dela 1822 al carvunarilor moldoveni, cerea îngrădirea drepturilor Evreilor ³⁰⁾.

La 1823, Ioniță Vodă Sturdza îi lipsește și de monopolul fabricației pâinii ³¹⁾. La 1827 numărul lor în Moldova ajunsese, totuși, la vreo 24.000 și imigrația, nu numai din Polonia și Galiția, dar și din Germania, se accentuează după înlesnirile făcute negotului de tratatul dela Adrianopol. Kisseleff repune în vigoare la 1830 dispozițiile vechi restrictive în privința Evreilor ³²⁾. Totuși ei ajunseră, la 1831, vreo 37.000, cam 40% din populația Moldovei. O bună parte din ei erau sub protecție străină, unterthan (supuși), de unde târtani, deși definitiv stabiliți în țară ³³⁾.

„Incetul cu incetul, zice Verax ³⁴⁾, jidovii, supuși ori nu unei protecții străine, ajunseră să fie priviți ca o națiune aparte, ale căreia dări se percepeau într'un chip cu totul deosebit de cel urmat față de ceilalți locuitori. Jidovul nu era obligat să-și achite personal contribuția. Totalul sumei pe care o datora fiecare comuni-

²⁹⁾ V. A. Urechia, I, 210. II, 199. VIII, 635.

³⁰⁾ I. Filitti, Frământările, p. 99.

³¹⁾ Bujoreanu, Colectiune de legiuirile României, II, 13.

³²⁾ Papadopol-Calimah, I. c.

³³⁾ Evrei supuși legilor Moldovei n'ar fi fost, după statistica lui Bois-la Comte (supra, p. 148) decât 1203 familii, sau 6000 suflete.

³⁴⁾ Op. cit. 71, 74.

tate evreiască, o plătia fiscului prin mijlocul taxelor percepute pe tăierea, după ritul evreesc, a vitelor și păsărilor de tot soiul consumate de membrii ei". „Statul și delegații evrei fixau taxele pentru fiecare oca de carne cușer vândută și pentru fiecare pasăre tăiată după ritul mozaic.... Perceperea acestor taxe se da în întreprindere la mezat, pe o sumă de obicei egală cu ceea ce jidovii înscriși în roluri ar fi avut de plătit altfel statului". Întreprinzătorul, de câte ori percepea o taxă, dădea chitanță cu inscripția „Taxa națiunii jidovești", scrisă în românește și ebraică.

Adunării de revizie a Regulamentului Moldovei, Evreii îi cer prin petiție, să nu-i lipsească de dreptul de a lua moșii în arendă. Adunarea revine totuși la legiuirea dela 1804. Se acordă însă Evreilor să fie împărtașiți la căsăpii, să poată lua carne cu același preț ca ceilalți locuitori, dar să n'aibă hahami la tăetorile creștine. Futeau avea însă trunchiuri deosebite, cuprinse în contractul antreprenorilor polițiilor. Cereau Evreii, în petiția lor, să fie supuși la același sistem de impozite ca și Moldovenii. Se plâneau de hahambașa, că strânge biruri spre folosul lui personal, în virtutea unor hrisoave cumpărate dela Domni. Mai cereau ca rabinul să poată judeca pricinile dintre ei ³⁵⁾. Adunarea admise cererea Evreilor ca în școlile țării copiii lor să fie primiți ca și ai indigenilor, impunându-le însă condiția să renunțe la portul lor.

Regulamentul organic al Moldovei constata oficial că mulți Evrei trăesc pe socoteala indigenilor, fără a avea vre-o profesie definită și hotăra că recensământul va specifica condiția fiecăruia pentru ca cei fără căpătâi să fie eliminați din țară, interzicându-li-se de a se mai întoarce vreodată ³⁶⁾. Rămânea interzis Evreilor de a lua în arendă pământuri locuite, dar li se îngăduia să lucreze în velnițele dela sate. Dacă se îndeletniciau cu negoțul, sau cu meșteșuguri, urmau să plătiască patenta, altfel vor plăti capitația ³⁷⁾). Numai darea pe comunitate era desființată.

Cei mai mulți alergau la protecții străine, pe care consulii erau gata a le acorda, scrie Bois-le-Comte lui Rigny la 10 Mai 1834 „unor jidovi totdeauna grăbiți să se folosiască de mijloacele care-i pot sustrage dela legea comună".

³⁵⁾ I. C. Filitti. *Jurnale inedite*, în *Rev. de ist. arh. și fil.* X. fasc. I, 1909.

³⁶⁾ Art. 94. *Anale parl.* I, 2, p. 102.

³⁷⁾ Art. 44—48. *Ibid.*, p. 112—3.

Știm că împământenirea n'o puteau obține decât străinii creștini.

Regulamentul organic al Țării Românești nu vorbește de Evrei, desigur din cauza numărului prea mic al acestora dincoace de Milcov. La 1831 nu erau aci decât vreo 800 familii ³⁸).

IV

Țigani

Țigani se întâlnesc în principate încă din sec. XIV, ca robi.

Drepturile stăpânilor asupra țăganilor lor robi au fost confirmate în Moldova de hrisoavele lui Grigore Ghica la 1766 și Alex. Mavrocordat la 1785 ³⁹), în Țara Românească de Codul Caragea.

Tot țiganul fără stăpân era al statului. Dacă doi țigani, cari nu aparțineau aceluiaș stăpân, se căsătoriau, copiii aparțineau stăpânului tatălui, dacă erau băieți, stăpânului mamei, dacă erau fete. Însoțirea între țigani și moldoveni era oprită și dacă, prin călcarea legii, avea totuși loc, se desfăcea și copiii rămâneau în tagma țăganilor. Libertatea robului era însă de drept, în Țara Românească, dacă stăpânul îl autoriza să se însoțiască cu o persoană liberă. Hrisovul dela 1785 nu autoriza nici căsătoriile între țigani, fără consimțământul stăpânului. Țiganca urma pe soțul ei țigan, rămânând ca acesta să despăgubiască pe stăpânul țigăncii.

Stăpânul putea vinde pe țigani și închiria serviciile lor. Nu-i putea omorî. Țiganul desrobit intra în categoria contribuabililor. Domnii, dezrobind pe țiganii lor, li conferiau, uneori, anume privilegii.

Țigani mănăstirilor nu puteau fi dezrobiți. Intrau în categoria bunurilor de mână moartă, Țigani statului se împărțiau, după ocupațiile lor, în aurari, ursari, lingurari, căldărari, rudari, lău-

³⁸) Un dosar dela Arh. St. (Admin. vechi, 305 din 1829) e privitor la dădiile Evreilor din R.-Sărat. — La 1827 se oprise așezarea în București a Evreilor veniți din Moldova (Hurmuzaki, X. 427—8).

³⁹) Acesta s'a retipărit sub M. Sturdza la 1835. (Anale parl. VI, 2, p. 827.

tari ⁴¹⁾), etc. Firește că aceste categorii se găseau și printre țiganii mănăstirilor și boenilor, după serviciul ce îndeplineau.

Sub vechiul regim, supravegherea țiganilor statului era încredințată unui boer numit nazâr, ori ispravnic al țiganilor, care avea sub ordine pe vâtafii de țigani ⁴¹⁾). La 1826, Eufrosin Poteca cerea desrobirea lor ⁴²⁾).

Regulamentul organic al Țării Românești înlocui pe nazâr cu vornicul temnițelor ⁴³⁾). Acest înalt funcționar percepea capitația țiganilor statului, ajutat de un sameș, patru zapcii și de ocolași, aceștia recrutați chiar dintre țigani. Ocolașii erau scutiți de impozite și fiecare mai scutia, de drept, un număr de familii. Țiganii statului rămâneau împărțiți în vătășii, vâtaful fiind răspunzător de plata capitației.

Capitația anuală era de 50 lei vechi pentru aurari, de 30 lei pentru ceilalți. Țiganii cari exercitau meșteșuguri prin orașe, erau înscrși în corporații și plăteau patenta. La capitație se adăoga o zecime, pe care țiganii statului, spre deosebire de ceilalți birnici, n'o plăteau casei comunale, ci fiscului. Văduva țiganului, după ce plătia darea ultimului trimestru al anului în care murise bărbatul său, era scutită de impozit.

Scopul urmărit de autorii Regulamentului organic era de a lega țiganii de pământ, pentru a-i supune apoi, după propunerea logofătului Manoil Băleanu, la obligațiile clăcașilor. Așezarea avea să se facă pe proprietățile statului și chiar pe ale particularilor, cu consimțământul acestora. Spre atingerea acestui scop, amândouă adunările de revizie numiră câte o comisie ale căror rapoarte fură anexate la Regulamentul organic ⁴⁴⁾). Țiganii cari se stabiliu, erau scutiți de capitație în timpul primului an al așezării și de orice alte îndatoriri timp de trei ani. Li era interzis de a mai circula pe viitor fără bilet de voie și, pentru a împiedica furturile, peceți fură puse pe vitele lor. Episcopii erau invitați să îndemne pe țigani la botez. Vătafii, în Moldova giurații, aveau să vegheze ca țiganii, odată a-

⁴⁰⁾ Pentru aceștia, C. Bobulescu, Lăutarii noștri. — V. A. Urechia, Ist. Rom. X. A, p. 424.

⁴¹⁾ Urechia, I. 45.

⁴²⁾ I. Filitti, Frământările, p. 144.

⁴³⁾ Anale parl., I. 1, p. 222.

⁴⁴⁾ Muntenia, Anale parl., I. 1, p. 511—516. — Mold., Anexa I, Anale parl., I. 2, p. 145—9.

șezați, să nu-și mai schimbe locurile și să se îndeletnăască cu agricultura.

Numai țiganii netoți urmau să fie expulsați. Nu era nici o nădejde de a-i așeza. Erau oameni fără rit, fără religie, nefolositori și chiar periculoși.

Particularii se puteau adresa statului spre a cere țigani pe cari să-i așeze pe moșiile lor. Statul îi acorda, cu condiție ca proprietarii să înlesniască fiecărui țigan să-și facă o casă și să-i dea loc de livadă și grădină.

Țiganii mănăstirilor și ai particularilor nu datorau nimic statului, ci totul stăpânilor lor.

CAPITOLUL XVIII

SANATATEA PUBLICA

I

Serviciul sanitar ¹⁾

Regulamentul organic instituia la București un comitet al sănătății, prezidat de ministrul de interne și compus din marele inspector și al doilea inspector al carantinelor ce se înființau, și marele doftor (promedic), cu însărcinarea de a supraveghea nu numai carantinele, dar și în genere starea sănătății din principat ²⁾. Un asemenea comitet, cu aceleași atribuții, era instituit la Iași, compus din ministrul de interne, hatman și protomedic ³⁾.

Din punct de vedere sanitar, Țara Românească a fost împărțită în șase regiuni, cu reședințele la Craiova, R. Vâlcii, București, Pitești, Buzău și Ploiești, iar Moldova în cinci ocruguri: Botoșani, Iași, Bârlad, Roman și Galați. Starea sanitară a fiecărui ținut era sub supravegherea prefectului.

În capitale ⁴⁾, câte un medic era însărcinat cu supravegherea sanitară a fiecărei culori, sau cvartal. El urma să se afle de două ori pe săptămână în casa specială, închiriată în fiecare suburbie, pentru a da consultații gratuite, și pentru a vaccina ⁵⁾ copiii, în primul an al nașterii lor.

Doctorii mai erau obligați să se ducă, măcar odată pe săptămână, la piață, să facă poliția sanitară a orașului și să raporteze agiei. Ei se întruniau la fiecare 15 zile, în „sfat doftoricesc” și a-

¹⁾ Pentru cel dintâi serviciu sanitar în Muntenia, I. Filitti. O pagină din istoria medicinei în Muntenia. (1784—1828). Buc. 1929, p. 20.

²⁾ Anale parl., I, 1, p. 271.

³⁾ Ibid. I. 2, p. 166.

⁴⁾ Anale parl. I, 1, p. 470 și I, 2, p. 138.

⁵⁾ P. introducerea vaccinării în Muntenia, Filitti, o. c., 31.

dresau guvernului un raport sanitar, examinau diplomele medicilor și hirurgilor nou veniți. Nu erau scutiți de diplomă decât acei cari, printr'o practică de cinci ani înainte de introducerea Regulamentului organic, își făcuseră reputație de buni medici, ori hirurgi.

În Moldova „casa doftorilor“ existentă mai dinainte la Iași, cu doi epitropi boeri⁶⁾, era pusă în dependență de un comitet central, de conducere a celor opt case existente de binefaceri, și avea însărcinarea să vegheze ca Iașii și ținuturile să aibă doftori, hirurgi și moașe, în limitele prevăzute de bugetul de cheltueli al statului.

Farmaciile aveau să fie inspectate⁷⁾ măcar de două ori pe an, iar spitalele odată pe lună. Fiecare vizită era urmată de un raport către guvern. Farmaciile nu se puteau deschide decât cu autorizația guvernului și aveau să fie prevăzute cu toate doctoriile farmacopeei austriace, ale căror prețuri erau fixate după tarifele în vigoare la Viena. Se stabiliau norme pentru moștenirea farmaciilor⁸⁾.

De fapt, în provincie, spișerii continuă a face și meserie de medici, sau vraci, și preparau direct doftoriile, din ierburi, rădăcini și coji. Bolnavii bogați din provincie chemau, în cazuri grave, fie pe medicii din capitală, fie pe cei dela carantine. Produse farmaceutice, în lipsă de spișerii, se găseau la băcăni.

II

Spitale

La începutul sec. XIX, în Țara Românească funcționau următoarele spitale: Colțea, fundație a Cantacuzinilor, la care Doamna Zoia Moruzi adăogase, la finele sec. XVIII, o secție pentru femei⁹⁾; Pantelimonul, fundație a familiei Ghica; Filantropia, fondată în timpul lui Ion Caragea de mai mulți boeri, din inițiativa docto-

⁶⁾ Urechia. Ist. Rom. X. B. 369.

⁷⁾ Cf. Filitti, o. c., 38, 49.

⁸⁾ Lista farmaciilor din Buc., împărțite în trei categorii, în frunte cu spișeria lui Steege, în *Curierul rom.*, 21 Dec. 1830. La 1831, farmacia lui Paul Roth, de pe str. Germană, colț cu hanul Greci (peste drum de Banca națională de azi), se intitulează „La trei trandafiri” (*Curierul rom.*, 15 Oct. 1831, p. 280 și 283).

⁹⁾ Urechia, o. c. V. 439. VI, 713.

rului C. Caracaș și a vornicului Gr. Băleanu ¹⁰⁾; spitalul dela Du-dești, înființat de Alex. Vodă Moruzi ¹¹⁾; spitalul Mănăilescu dela Buzău ¹²⁾. În timpul ocupației rusești, se adăogă spitalul dela Mărcuța ¹³⁾. Aceste așezăminte erau cărmuite, fiecare aparte, de unul sau mai mulți epitropi „sub controlul neamului ctitoricesc și, dela 1796, sub direcția vorniciei obștirilor ¹⁴⁾).

Regulamentul organic al Țării Românești se mărginește a prevedea la cheltuelile statului o sumă de 150.000 lei pentru întreținerea a trei spitale, unul în București, altul la Craiova și al treilea „într'un oraș ce se va afla în mijlocul Valahiei mari” ¹⁵⁾.

În Moldova, mănăstirea Sf. Spiridon din Iași fusese fondată, la 1752, de hatmanul Vasile Roset, jicnicerul Bosie și neguțătorul Atanasie Lipscanu, cari începură și un spital, săvârșit și organizat la 1757 de Const. Vodă Racoviță. Era administrat de epitropi, boeri și neguțători, numiți de Domn și controlați de înalți dregători ai statului ¹⁶⁾.

Regulamentul organic al Moldovei ¹⁷⁾ așează Sf. Spiridon printre așezămintele de binefacere și de utilitate publică, și-l supune, ca atare, unei administrații dependente de comitetul central. Prevede că se vor întreține 120 paturi, al căror număr se putea spori din prisosul veniturilor. Bolnavii bărbați și femei vor fi așezați în încăperi deosebite. Spitalul va avea un doftor și un hirurg.

III

Carantinele

Boalele molipsitoare nu încetau de a bântui în principate sub vechiul regim și lazareturile, administrate de casa privegherii, care se alimenta de la casa obștirilor ¹⁸⁾, erau tot atât de neîndestulă-

¹⁰⁾ Filitti. o. c. 45—7.

¹¹⁾ Urechia. o. c. V. 441.

¹²⁾ Ibid. 439.

¹³⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 345.

¹⁴⁾ Filitti, o. c. 26—7.

¹⁵⁾ Anale parl., I, 1, p. 138.

¹⁶⁾ Gheorghe Băleanu, Fondația epitropiei Sf. Spiridon. Partea II și III. Iași 1929.

¹⁷⁾ Anexa G. Anale parl. I, 2, p. 127—8.

¹⁸⁾ Urechia. o. c. XII. 134. — Cond. domn. 114, f. 384. — Filitti. Incercări de reforme sub Gr. Ghica I. c. 919.

toare ca și măsurile luate în grabă de cârmuirea provizorie rusească la începutul ei: suspendarea proceselor pentru a împiedica grămădirea la orașe; instalarea vaselor cu oțet prin prăvălii, pentru depunerea banilor; ordinele pentru păzirea curățeniei în cvartierele evreești. Toate acestea nu erau de ajuns pentru ca bresla dricarilor, cu polcovnicul ei în frunte, să nu facă afaceri strălucite.

Instrucțiunile dela Petersburg socotiau că un cordon de carantine va fi mijlocul cel mai eficace pentru a preveni ivirea în principate a boalelor molipsitoare¹⁹⁾ și tot deodată a mai stavili intrările Turcilor. Așezarea de carantine fusese prevăzută, de altfel, de tratatul dela Adrianopole.

Pe tot malul stâng al Dunărei, dela gura Prutului la gura Siretului și dela gura Siretului până la Orșova, se întinse, deci, prin Regulamentul organic, un cordon sanitar.

La Petersburg se introduce în proiectul de Regulament dispoziția că înalta supraveghere a carantinelor amânduror principatelor o va avea, în dependență de ministrul de interne, un „inspector de căpetenie“, care va fi numit de cei doi Domni, în înțelegere cu consulul general rusec. În lipsa ministrului de interne, el va prezida comitetul carantinelor, cu sediul la București și din care vor mai face parte vice-inspectorul, cu sediul obișnuit la Galați și protomedicul. Comitetul hotăra de durata carantinii. Numai minimul era fixat de Regulamentul organic la patru zile.

Carantinele erau de trei clase. Ultima clasă o formau birourile de schimb. Împărțirea în clase se făcea după felul mărfurilor ce aveau să treacă prin carantină. În Țara Românească, aveau să se așeze carantine mari la Calafat, Giurgiu — pe unde veniau mărfurile dela Țarigrad, Adrianopole și Viena, — și Brăila; de a doua categorie la Cerneți — pe unde se făcea negoțul cu Sârbia, — Turnu, Zimnicea, — pe unde veniau mărfurile dela Rumelia, Salonic, Ianina, tutunul de Albania, bumbacul de Asia-mică — și Călărași; cantoare, la Izvoare, Bechet, Oltenița și Ploa-Pietrii.

În Moldova, dela Gura Prutului la gura Siretului, paza pe uscat era credințată la 15 pichete, așezate în bordeie sau colibe, iar paza pe apă căpitaniei schelei Galați, având sub ordine 40 jandarmi și 20 vozari, cu 2 caice de câte 2 vâsle. Carantina era la Țiglina, pentru călători și mărfuri. O barieră de export era trasă între caran-

¹⁹⁾ Muntenia, Anale parl. I, 1, p. 267—304. — Mold., Anale parl. I, 2, p. 163—175.

tină și târgul Galați. Mai jos de Galați o altă barieră era rezervată vaselor cu provizii ce sosiau din locurile învecinate, nesupuse carantinei.

La fiecare carantină de primul rang se afla un director, un sub-director și un medic; la cele de al doilea rang, un director și un medic; la cantoarele de schimb, un șef.

Toți impiegații carantinelor ²⁰⁾ erau numiți de ministrul de interne, afară de medici, cari se numiau de protomedic. Fiecare carantină își avea dragomanul, care trebuia să știe românește, turcește și o altă limbă europeană. Toți acești impiegați erau, după sistemul generalizat de Regulamentul organic, retribuiți.

Mărfurile se împărțiau în următoarele categorii: a) cele scutite de carantină: unt de lemnul, ocrele, măslinile, peștele sărat, etc.; b) cele supuse curățirii prin apă: lămâi, chitre, portocale, unele pânzeturi, etc.; c) cele supuse curățirii prin aerisire timp de câteva zile: catifelele, unele stofe, etc.; d) cele supuse curățirii prin afumatul cu pucioasă: postavuri groase, covoare, bumbacuri, blănuri, etc.; e) cele supuse curățirii prin „gazul acru muriatic” și prin „superoxigenat”.

Cordonul sanitar era format de miliție. Era, pentru Rusia, un mijloc de a întreține o ocupație militară permanentă în principate. Miliția carantinelor Țării Românești era formată din 1122 infanteriști și 344 călăreți. Trupele erau adăpostite în cazărmi, sau simple căsuțe, după însemnătatea postului și mijloacele financiare. Între posturile depărtate cale mai lungă de opt ceasuri, aveau să se așeze căsuțe încăpătoare pentru doi ofițeri. Izvoarele financiare erau alimentate de diferența între suma de 600.000 lei vechi prevăzută în bugetul statului la capitolul carantinelor și suma de 475.364 lei la care se suia cheltuiala acestora după contul lor respectiv. Proprietarul terenului pe care era așezată carantina, era obligat să ție, pentru îndestularea trupelor, un han, al cărui tarif, revăzut în fiecare lună, avea să fie aprobat de comitetul sanitar. Vinul și rachiul nu erau cuprinse în tarif.

Poliția mobilă a carantinelor era făcută, pe uscat, de jandarmi călări, cari plecau la miezul nopții din fiecare post, urcau Dunărea până la postul vecin și se întorceau la pichetul lor la amiază. Poliția pe apă se făcea cu ajutorul a 18 corăbii cu jandarmi, împărțite între 6 stațiuni.

²⁰⁾ O listă a lor, la Acad. rom. ms. 1139, f. 79.

Regulamentul organic intra în amănuntul regulelor la care urmau să se supue călătorii și mărfurile. Nimeni nu era scutit de carantină, nici chiar Domnii. Corăbiile se opreau la oarecare depărtare de mal și căpitanul comandant al carantinei mergea de li examina hârtiile de bord, și certificatele sanitare. Carantinele aveau și o misiune de poliție generală: acolo se cercetau pașapoartele și se luau călătorilor armele, al căror port era interzis în principate. Se restituiau la eșire.

Pedepsele pentru contravenienți erau foarte severe. Cel ce se strecura în țară fără a fi făcut carantină, era osândit la ocne pe viață. Cinovnicii carantinelor cari, cu știință sau din interes, își călcau datoriile, erau pedepsiți cu moarte.

Pentru a ușura tranzacțiile între locuitorii celor două maluri ale Dunărei, se fixară zile de târg pe locuri vecine cu carantinele și înconjurate de bariere.

CAPITOLUL XIX

CASE DE BINEFACERI. — PENSII

I

Înainte de Regulamentul organic instituțiile de binefacere se aflau sub direcția unui organ central, numit epitropia obștirilor în Muntenia, vornicia obștei în Moldova ¹⁾).

Regulamentul organic al Moldovei ²⁾ institui un comitet central, care avea să se întrunească de două ori pe săptămână, compus din mitropolit și epitropii fiecăreia din cele opt case pe care comitetul era chemat să le supravegheze și să le controleze socotelile: epitropia casei milelor; a Sf. Spiridon; a școalei publice dela Trei Erarhi; a casei apelor, a casei doftorilor, a podurilor din Iași, a copiilor aflați, a seminarului dela Socola.

Epitropii erau numiți de guvern și n'aveau leafă. Arendarea moșiilor se făcea la mezat, pe trei ani, în ființa sfatului administrativ și a membrilor comitetului central. Alienările erau oprite. Schimburile puteau avea loc numai sub anumite condiții.

Casa milelor venia în ajutorul văduvelor și familiilor sărmene. Veniturile ei erau formate din taxe pe neguțători, preoți, și moșteniri. Ajutoarele se plăteau trimestrial. Regulamentul organic cerea ca pe viitor sărăcia miluiților să fie bine dovedită și hotărâ că milele vor varia între 15—40 lei pe lună. Celibatarii cari se bucurau de toate facultățile lor, nu puteau primi ajutoare, chiar dacă erau săraci, afară numai dacă situația lor socială nu li îngăduia să cerșiască. Fetele care se măritau și văduvele care se remăritau, pierdeau ajutorul. Indigenii erau totdeauna preferiți străinilor.

Casa copiilor aflați, îi încredința unor doici, până ce fondu-

¹⁾ R. Rosetti, Arhiva senatorilor din Chișinău. IV. 166. — I. C. Filitti, Incercări de reforme sub Gr. Ghica, I. c. 917.

²⁾ Anale parl. I, 2, p. 120—9.

rile vor permite înființarea unui așezământ special, sau orfanotrofie. Era interzis doicilor a locui afară din oraș, sau a-și schimba domiciliul fără învoirea epitropiei. Preoții erau obligați să aducă epitropiei pe copiii găsiți la ușile bisericilor. Se atârnavă de brațele copiilor panglici pecetluite, pentru a evita substituirile, care ar fi asigurat doicii continuarea subvenției. La 10 ani, copiii, prin îngrijirea epitropiei, erau dați la lucru. Copiii găsiți puteau fi încredințați și particularilor cari voiau să se însărcineze cu creșterea lor.

Regulamentul organic al Țării Românești, nu înființează un comitet central. În bugetul cheltuelilor statului figurează 100.000 lei pentru orfanotrofia din București, înființată de Al. Ipsilanti ³⁾ și 100.000 lei pentru mili la săraci ⁴⁾. În privința milelor, sau „lefilor ce se vor face săracilor“, Regulamentul Munteniei deosebia două clase: dela treti (al treilea) logofăt la căpitan, 50—80 lei pe lună; celor fără rang, 15—40 lei ⁵⁾.

II

Regulamentul organic, înființa trei categorii de pensii ⁶⁾.

Pensiile date ca despăgubire pentru scutelnicii desființați, erau, în Țara Românească, de 60 lei pe an de scutelnic, în Moldova de 24 și de 60 lei. Văduvele boerilor despăgubiți pentru scutelnici, luau jumătate pensia soților lor, până la moarte, dacă nu se remăritau, fetele până la căsătorie și fiii până la majoritate.

A doua categorie, — numai în Țara Românească, — o formau pensiile ce se dădeau boerilor pentru slujbe excepționale. Și acestea erau reversibile asupra văduvelor. Se subîmpărțiau în două trepte: pensiile boerilor dela mare ban la comis inclusiv, și dela serdar la vtori (al doilea) postelnic.

A treia categorie, o formau pensiile propriu zise, civile și militare, introduse întâia oară de Regulamentul organic. „Câți au slujit patriei lor, — zicea Regulamentul Țării Românești — au dreptul a li se cunoaște slujbele din partea stăpânirii, și tot după

³⁾ Filitti. O pagină din ist. medicinei, 22—5. — La 1829 se menționează orfanotrofiile dela domnița Bălașa și dela Antim. (Cond. 106 f. 165 verso).

⁴⁾ Anale parl. I, 1, p. 138.

⁵⁾ Ibid. 426.

⁶⁾ P. Muntenia, Anale parl. I, 1, p. 424—431. — P. Moldova, Ibid., I, 2, p. 119—120.

felul și vremea slujbei să ceară răsplătire". Casa pensiilor, al căreia venit creștea pe fiecare an, prin moartea boerilor despăgubiți pentru scutelnici, se alimenta exclusiv din veniturile statului și nici o reținere nu se făcea asupra lefurilor slujbașilor.

În Moldova, se acordau pensii tuturor slujbașilor după un număr de ani de serviciu. După 20 de ani, pensia era egală cu $\frac{1}{3}$ din leafă; după 30 de ani, cu $\frac{1}{2}$ leafă și după 40 de ani cu $\frac{2}{3}$ din leafă. Se acordau și pensii egale cu $\frac{1}{2}$ din leafă, înainte de împlinirea acestor ani de serviciu, slujbașilor cari deveniseră infirmi în serviciul statului și familiilor celor cari muriseră în acest serviciu. Prin înțelegere între Domn și adunare, pensii excepționale puteau fi acordate și acelor cari descoperiseră proceduri noi folositoare economiei rurale, industriei, sau altei ramuri a activității naționale.

În Țara Românească, durata serviciului pentru obținerea pensiei era mai redusă. După opt ani, slujbașul avea drept la $\frac{1}{3}$ din leafă; după 16 ani, la $\frac{2}{3}$ și după 24 de ani, la leafa întreagă. Și aci pensia putea fi obținută, pentru infirmități, înainte de împlinirea termenului de opt ani. Nimeni nu putea avea, în acelaș timp, leafă și pensie. Putea avea, însă, peste pensie, o gratificație extraordinară, acordată de Domn în înțelegere cu adunarea.

Serviciul pensiilor era dependent de ministerul de interne. Lista pensionarilor era supusă adunării de către Domn.

În Moldova, fiecare slujbaș părăsind serviciul, cerea șefilor săi un certificat, constatând că-și îndeplinesc datoriile în mod satisfăcător. Certificatul miniștrilor era dat de Domn.

CAPITOLUL XX

MILITIA NAȚIONALĂ

Din sec. XVIII-lea, miliția principatelor, în parte națională, în parte străină, de sub ordinele marelui spătar în Muntenia, marelui hatman în Moldova, nu mai îndeplinia decât un rol de poliție și de jandarmerie.

Asupra acestui capitol, primul proiect întocmit de comitetul de opt era extrem de laconic ¹⁾. Comitetul instituit de Kisseleff la București, sub președinția generalului Starov ²⁾, alcătui un minuțios „regulament ostășesc pentru miliția pământească a prințipatului Valahiei” ³⁾, care fu adoptat în întregime de comitetul muntean tocmai la 5 Martie 1831 și s'a votat de adunarea de revizie la 11 Aprilie ⁴⁾, cu prea puține amendamente, ce vom semnala la locul lor.

Nici acum nu avea miliția să îndeplinească menirea principală a unei armate, de a apăra teritoriul patriei contra dușmanului din afară, ci numai să păziască granița „pe cât se atinge de negoț și de carantine” și să asigure buna orânduială și liniște internă. În Moldova, se și intitula „jandarmerie”. Totuși, prin organizația dată de Regulamentul organic, această miliție putea deveni sâmburele unei armate serioase.

Straja pământească era pusă sub ordinele supreme ale Domnului și sub comanda directă a spătarului, asistat de un stat major (ștab) în Țara Românească, a hatmanului în Moldova.

Ea se compunea, în Țara Românească, din trei regimente, comandate de coloneli, cu reședința la București, Ploaști și Craiova. având, fiecare, două batalioane de infanterie, comandate de maiori și două escadroane de cavalerie, comandate de căpitani. Batalionul

¹⁾ Acad. rom. ms. 345 f. 85 .

²⁾ Supra. p. 65.

³⁾ Anale parlam. I. 1, p. 368 sq. — P. Moldova, ibid. I, 2, p. 175 sq.

⁴⁾ Anale parlam. I, 1, p. 422—3.

avea 4 plotoane, sau roate, iar roata 6 secții. Escadronul se împărția în 4 roate iar roata în 4 secții. Din aceste efective, se detașau, cu schimbul, batalioane, sau escadroane, la Giurgiu, Focșani, Pitești și Calafat.

În Moldova, se înființă un singur regiment, compus din două părți, fiecare cu un colonel, un batalion și un escadron. Primul escadron și primul batalion la Iași și în ținuturile Prutului; al doilea escadron și al 2-lea batalion spre marginea Austriei. Fiecare batalion avea 4 companii, compania 2 plotoane, plotonul 6 secții. Fiecare escadron avea 4 plotoane și plotonul 4 secții.

În total, regimentul Moldovei avea 1554 oameni, iar fiecare regiment al Țării Românești câte 1552 oameni.

Trupele aveau să locuiască în cazărmi, în loc de a fi, ca până atunci, găzduite pe la locuitori. Cazărmile ce aveau să se construiască pe lângă carantinele de prima clasă, puteau cuprinde 5 ofițeri, 70 soldați și 16 cai. Pichetele dela ante-posturi, la depărtare de o oră unul de altul, aveau să adăpostiască, fiecare, zece soldați și 4 cai.

Toți dajnicii locuitori ai satelor fură supuși recrutării⁵⁾. Serviciul militar era datorit între 20—30 de ani și numai de indigenii ai căror părinți se aflau în viață și lucrau pământul. Durata serviciului activ era de șase ani. Se primiau și voluntari pentru a ocupa locurile celor morți în serviciu. O treime a rangurilor subalterne, începând cu cei mai puțin pricepuți, era licențiată la expirarea celor dintâi trei ani de serviciu. După șase ani, se slobozia numai a șasea parte a efectivului, așa că cele două din urmă șesimi serviau timp de 6 ani întregi și formau un sâmbure de soldați pregătiți. Recrutarea se făcea, în orașe, de municipalități, la sate, de zapcii. În Muntenia, asupra propunerii lui Ion Slătineanu, s'a admis ca recrutarea să se facă și cu știrea proprietarului, ca să se dea „oameni cu stare, statornici, știuți și cu bună purtare“, fără însă ca prin aceasta proprietarul să asume vreo răspundere⁶⁾. Rezultatul recrutării se controla de un consiliu de revizie, compus din prefect, deputatul județului, un ofițer superior, ofițerul recrutor, care făcea și funcție de procuror și un ofițer sanitar. Punerile în loc erau permise, sub răspunderea însă a înlocuitului. În schimbul obligației re-

⁵⁾ Legea p. recrutarea miliției în Muntenia, lege înglobată în Reg. org. ibid. 497 sq.

⁶⁾ Ibid. 28.

crutărilor⁷⁾, săteanul chemat era, el și familia lui, sau, dacă n'avea, tatăl și mama lui și o familie pe care o desemna, scutiți de orice dări în tot timpul serviciului recrutatului. Erau scutiți pe toată viața, dacă săteanul consimțea să-și continue serviciul timp de trei ori termenul obișnuit.

Erau scutiți de recrutare în Țara Românească: boerii, cuprinzând și niamurile și postelniceii; clerul, mazălii, — după propunerea lui Iordache Filipescu; doctorii în slujbă, fiii, sau nepoții lor de fiu, sau de fiică; slujbașii statului, școlarii din școlile statului; infirmii, fiii unici; întâiul născut din fiii, nepoții de fii, sau de fiice, ai unei văduve, ai unui orb, sau ai unui bătrân de 70 de ani; acei ai căror tată sau frate se afla în slujba miliției, sau dobândise infirmități în această slujbă; cel mai mare dintre doi frați eșiți de odată la sorți.

Regulamentul organic al Moldovei zicea numai că „miliția se va forma și prin înrolare de bună voe. Toate treptele birnicilor, afară de neguțători, pot fi părtași în înrolarea de bună voe“. Înrolarea se făcea de ofițeri, împreună cu ispravnicii, cu știrea ministrului de interne.

Soldații erau îmbrăcați, hrăniți și plătiți de stat. Imbrăcămintea⁸⁾ li rămânea după eșirea din serviciu, iar călăreții, după 6 ani de serviciu, primiau și un cal. Soldații puteau fi înaintați caporali și sub ofițeri.

Infanteria avea pușcă și baionetă. Ofițerii, tesacuri prinse de palașcă. Cavaleria, pistol, sabie și lance, cu steguleț albastru și galben în Țara Românească, vânat și roșu în Moldova.

Imbrăcămintea era compusă din surtuc de postav albastru, cu cusături și paspoal galben, în Țara Românească, roșu în Moldova; ceacò de hârșie neagră; palașcă de teletin negru cu fișeclâc (cartușieră) de 20 bucăți la infanterie, de 10 bucăți la cavalerie; surtuc de pânză albă (chitel) și manta de postav sur.

La ofițeri se adăogau broderii de aur, variând după grad.

Corpul de ofițeri fu compus, la început, din boeri și feciori de boeri, primiți în miliție cu un rang militar asimilat rangului civil al lor, sau al tatălui lor: fiii de boeri de 1-a și a 2-a treaptă, și chiar de sărdari, dacă mai erau locuri, ca sub locotenenți; fiii de boeri

⁷⁾ Model de carte de strajă pământească, la Ac. rom. Ms. 1131. f. 113.

⁸⁾ Detaliile, p. Muntenia, în Anale parl., I, 1, p. 396 sq. — P. Mold., ibid., I, 2, p. 186 sq.

de a 3-a clasă, ca juncări; fiii de boeri de a 4-a clasă, ca sub-ofițeri. Pe viitor, fecionii de boeri vor fi toți primiți în miliție ca sub-ofițeri nobili, sau iuncări, grad în care vor sta cel puțin un an și jumătate. Înaintarea se făcea la vechime, excluzându-se incapacitățile. Militarii cari părăsiau serviciul, puteau cere un rang civil egal cu rangul militar ce avuseseră, iar dacă slujiseră trei ani, aveau drept la o înaintare. Cel care retrăgându-se, dobândise un rang civil superior rangului militar ce avusese, nu putea reintra totuși în miliție decât cu vechiul său rang. Înaintările de ofițeri se făceau pe întreaga armată; cele de sub-ofițeri, pe regiment.

Asimilarea între gradele civile și militare era următoarea: 1. spătarul în Muntenia și hatmanul în Moldova, cu cele mai înalte ranguri civile; 2. colonelul cu aga, iar după un număr de ani de serviciu, cu celelalte dregătorii de 1-a treaptă; 3. maiorul, în Muntenia, cu clucerul și căminarul, iar după câțiva ani cu aga; în Moldova, cu spătarul; 4. căpitanul, cu paharnicul, stolnicul și comisul și, după câțiva ani, cu clucerul în Muntenia; cu banul și spătarul în Moldova; 5. șeful de companie, sau de escadron, în Moldova, cu comis, căminar, paharnic; 6. șeful de ploton, sau de zvod, în Muntenia, cu sărdarul, medelnicerul, slugerul și, după câțiva ani, cu paharnicul; în Moldova, cu sărdarul, stolnicul și medelnicerul; 7. al 2-lea șef de zvod, cu pitarul, armașul, șătrarul, clucerul de arie, și, în urmă, cu sărdarul, în Muntenia; cu rangurile dela clucer în jos, în Moldova. Lefurile ofițerilor erau însă mici, în raport cu cele civile ⁹⁾).

Rangurile inferioare militare erau asimilate, după câțiva ani de serviciu, cu pitarul.

Regulamentul organic fixa suma ce se va consacra, în fiecare an, pentru formarea miliției.

La 20 Septembrie 1831, generalul Starov, spătarul Al. Ghica și locot.-colonelii Ment și Odobescu (în serviciul rusesc), iscălesc publicația oficială „pentru strângerea miliției pământești” ¹⁰⁾, care se constituise de fapt încă din anul precedent ¹¹⁾.

⁹⁾ Vezi supra, p. 152.

¹⁰⁾ Acad. rom., foi volante.

¹¹⁾ Supra, p. 65—6.

CAPITOLUL XXI

INSTRUCȚIA PUBLICA

Regulamentul organic ¹⁾ păstra epitropia școalelor, care, sub președinția mitropolitului, funcționa încă din sec. XVIII. Pe lângă cea din Iași, înființă postul de „referendar al școalelor”, ca un inspector general al învățământului. Tot în Moldova, în fiecare ținut, un comitet de priveghere, compus din doi boeri locali și ispravnic, urma să adreseze epitropiei centrale, în fiecare lună, un raport despre mersul școalelor și să o ajute la întocmirea regulamentelor de studii și la așezarea caselor de educație. Epitropia urma să refere, la rândul-i, ministrului din lăuntru. În Muntenia epitropia îngrijia deadreptul de interesele școalelor.

Regulamentul organic hotăra că școli primare de amândouă sexele se vor înființa în capitala fiecărui județ. Regulamentul Moldovei peciza că aceste școli vor fi la Roman, Huși, Galați, Focșani, Bârlad și Botoșani „unde începătoarele științe se vor învăța” în limba țării. Unii boieri, precum Costache Suțu, ar fi vrut ca învățământul să fie încredințat preoților. Regulamentul organic se pronunță însă pentru laicitatea învățământului. „Academia vasiliană” avea să se mute la Golia, localul fiind acolo mai încăpător.

În capitale aveau să se înființeze câte un institut pentru 50 fete, sau orfane și câte un colegiu pentru 100 băieți, sau orfani de ai funcționarilor statului. În acest scop, avea să se perceapă o ze-ciuală asupra lefurilor acestora. Vornicul Al Ghica, în adunarea

¹⁾ P. Muntenia. Anale parl., I, 1, p. 354—6. — P. Moldova. Ibid. I, 2, p. 128 și 220—2. La 1829 erau în București: școala domnească dela Sf. Sava, școala rom. dela Colțea, școala rom. și slavonească dela Sf. Gheorghe (Cond. domn. 106, f. 165 verso), o școală începătoare la bis. Albă; școală la Craiova, la Câmpina (a boerilor Bujoreni), școli de cântăreși la bis. Antim din București și în mai multe orașe din provincie (V. A. Urechia, Ist. școalelor, I. 109 sq.).

de revizie a Țării Românești, a exprimat dorința ca aceste așezăminte de cultură să fie în întregime în sarcina statului, ca „în toate părțile lumii celei civilizate”²⁾. Mijloacele financiare n’au îngăduit, însă, să se primiască acest amendament³⁾. Școlile particulare (cum era cea dela Colțea) erau puse și ele sub controlul episcopiei, în urma propunerii vornicului Mihalache Ghica⁴⁾.

Regulamentul organic al Moldovei spunea că „stăpânirea va întrebuința o într’adins ocrotire către trupul Academiei și către școlarii cari se vor osebi prin a lor înaintare la învățătură și cari vor da dovezi de talenturi și vrednică purtare”.

Metoda de predare întrebuințată în școale avea să fie cea lancasteriană, adică mutuală, profesorii fiind ajutați de monitori sau șezători, recrutați dintre elevii cei mai distinși.

Regulamentul organic al Țării Românești, conform programului societății literare dela 1826—7⁵⁾, cuprindea și o dispoziție relativă la teatru⁶⁾. „Fiindcă după cuviință trebuiește a avea această politie (București) un teatru, cu actori destoinici și, neprișosind venitul pentru această cheltuială, să se facă o condică și câți din boeri și neguțători vor voi să dea ajutor ca să se adune o sumă de bani cu care să se poată cumpăra locul, să se facă zidirea și să se aducă la îndeplinire toate câte trebuiește, să se scrie într’această condică, la care va ajuta asemenea și stăpânirea locului, cu suma banilor ce va voi”⁷⁾.

Regulamentul organic al Moldovei⁸⁾ opria „de a se mai primi în tagma preoțească alți candidați decât numai acei cari vor fi îndeplinit regulatul curs al învățăturilor teologhicești în seminarul Socola, unde vor locui, se vor hrăni, se vor încălzi, lumina și se vor îmbrăca până la numărul de 200 clerici... Tinerii se vor primi în acest seminar la vârsta de 15 ani, dând în scris, părinții lor și ei înșiși că, după ce vor sosi la vârsta de 25 ani, dacă numai din rea voință n’ar primi a intra în tagma bisericească, atunci să plătiască la seminar toate cheltuelile făcute cu ținerea și învățătura lor...”.

2) Anale parl., I, 1, p. 42.

3) Ibid., p. 45.

4) Ibid. p. 35 și 604.

5) Filitti. Frământările, 140.

6) Anale parl., I, 1, p. 464—5.

7) Un anunț pentru subscripții apare în *Curierul rom.* la 15 Iunie 1831..

8) Anale parl., I, p. 219—220.

Regulamentul Moldovei mai prevedea și înființarea, în apropierea Iașilor „a unei școale „pentru teoria și practica economiei de câmp și de pădure, după cele mai bune metode”. Intrarea în toate slujbele statului era deschisă celor cari săvârșiseră studiile în școlile superioare. Regulamentul organic urma astfel tradiția hrisoavelor pentru școale din sec. XVIII, relevată și în anaforaoa dela 1827 a eforiei școalelor ⁹⁾.

⁹⁾ I. Filitti, *Frământările*, p. 170.

CARTEA II

APLICAREA REGULAMENTULUI ORGANIC SUB OCUPAȚIA RUSEASCĂ PRELUNGITĂ (Noembrie 1831 — Aprilie 1834)

TITLUL I.

CAUZELE PRELUNGIRII OCUPAȚIEI RUSEȘTI

Cancelarul rus Nesselrode înțelegea să siliască Poarta să-și tie angajamentele luate prin convenția dela Petersburg dela 14 Aprilie 1830. În negociațiile sale, ambasadorul rusesc dela Constantinopol, Buteniev, fu ajutat și de Mavros, șeful cancelariei lui Kisseleff, care plecă la Țarigrad în toamna anului 1831, dându-i-se de vistieria Țării Românești, pentru călătorie, 400 galbeni din fondul capicheaialelor ¹⁾).

Kisseleff care, fără a mai aștepta confirmarea de către Poartă, puse în aplicare Regulamentul organic, scria lui Nesselrode, la 3 Septembrie 1831, că „Turcii nu îndeplinesc clauzele tratatului de la Adrianopol, pentru că așteaptă soluția chestiilor europene; ei trăgănesc, evitând însă o ruptură, pentru că nu primesc nici o instrucție oficială și precisă dela dușmanii Rusiei. Un război ofensiv contra Rusiei ar fi, printre Turci, foarte... popular, și cu atât mai priincios pentru guvern, cu cât ar face să înceteze războiul civil. Grăbindu-ne a repune principatele sub vechiul regim, am pierde o poziție avantajoasă care, singură, e de ajuns pentru a amâna războiul.... Ca urmare, e permis să credem că ocupația principatelor până în luna Mai, termen cerut de Poartă pentru efectuarea ultimei plăți..., ar fi... de un folos esențial... Am profita de aceasta pentru

¹⁾ Minist. afac. str., dosar 3/9 din 1831. — Lagan c. Sebastiani, Buc. 29 Noembrie 1831. (Hurmuz., XVII, 257—8).

a sfârși cu aprovizionarea Silistrei... În luna Mai am ști cum stau afacerile continentului.... (Ocupația) nu poate fi discutată, pentru că e prevăzută de convenția dela Petersburg; fără a preciza, dar, durata ocupației, s'ar putea negocia promulgarea hătișerifului privitor la regulamente și, mai târziu, a celui pentru numirea Domnilor. De altfel, această numire, în afară de trăgăniurile unei corespondențe între cele două curți, va fi, desigur, împiedicată de intrigile câtorva rămășițe ambițioase ale aristocrației Fanarului... Dacă ministerul ar avea asigurări pozitive că... o ruptură cu Poarta nu poate avea loc, atunci evacuarea, cât mai grabnică, a principatelor ar fi de dorit. De altfel... pot asigura pe E. V., după cum am și prevestit pe D. de Buteniev ²⁾, că administrația rusească e în măsură de a sfârși cu lichidările și cu socotelile în trei săptămâni" ³⁾).

Această scrisoare dă cheia politicii lui Kisseleff. Principatele erau o poziție strategică, pe care Rusia nu trebuia s'o părăsiască decât la ultima extremitate. Era drumul Silistrei, calea Tarigradului, care nu trebuia pierdută. Nesselrode, mai prudent, nu împărtăși în totul vederile lui Kisseleff și-i răspunse, la 29 Septembrie, că deși se înțelege foarte bine în Rusia mobilul codelilor Porții, țarul „rămâne credincios politicii sale, proprie unei țări care n'a câștigat nimic prin vicleșug și prin înșelăciuni, ci numai prin tratate și biruințe. Vom cere cu tărie dela Poartă îndeplinirea datoriilor sale.. În ce privește garanția ce ni-o poate da ocupația principatelor, afară că aceasta ar ridica zvon prin Europa în contra noastră, dar Turcii ar putea chiar, în schimbul neplății contribuției, să renunțe la suzeranitatea lor asupra principatelor... Dar atunci ce am face noi? Aceasta fi-va oare folositor pentru noi? Veniturile principatelor acoperi-vor oare cheltuelile administrației și lăsa-vor oare, peste aceasta, în tezaurul nostru, o sumă egală cu contribuția ce avem a lua dela Turci? Ne îndoim. Declara-vom noi oare aceste provincii de alipite către imperiu? Dar, în cugetările împăratului nu intră deloc scopul de a întinde hotarele noastre până la Dunăre și mai puțin încă dorește M. S. ca printr'o asemenea hotărîre să dea loc la neliniștea aliaților săi și la ocările inamicilor săi". Ceeace importă Rusiei e să păstreze „Silistra și o cale militară până la Prut" ⁴⁾).

²⁾ Trecuse prin Iași și București în Ian.-Febr. 1831. (Hurmuz. X. 452-3).

³⁾ Hurmuz. S. I, v. 4, p. 378.

⁴⁾ Papadopol-Calimah. I. c. 100—1.

Față de părerile împăratului, Kisseleff fu silit să se dezapro-
be singur. La 29 Octombrie 1831 scria lui Nesselrode: „Păreria
mea, cu totul condițională, bazată pe sistemul dilatoriu urmat de
Poartă, și pe inexactitatea cu care și-ar împlini angajamentele, nu
implică, în nici un caz, trebuința de a cere, cu orice preț, menți-
nerea stării actuale de lucruri. Și mai puțin am putut crede folosi-
toare alipirea principatelor de impeniul Rusiei ,dacă... Poarta ar
renunța la suzeranitate, cum e de presupus că se va întâmpla, mai
de vreme ori mai târziu, în dezbaterile noastre cu Turcia“⁵⁾).

În iarna 1831, numărul trupelor de ocupație spori totuși la
8000 oameni în Muntenia, la 6000 în Moldova și 4000 la Silistra,
de a căror aprovizionare pe șase luni se îngrijește Kisseleff ,chel-
tuelile având să fie purtate $\frac{3}{4}$ de vistieria românească și numai $\frac{1}{4}$
de Rusia. Dacă drumul militar pentru legarea Silistrei de imperiu
era inevitabil, interesul românesc era ca măcar să se abată cât mai
puțin prin interiorul principatelor, urmând linia cea mai dreaptă
între Silistra și Ismail, prin Călărași și Brăila⁶⁾).

În Ianuarie 1832, Mavros se afla în carantina Giurgiu, în-
tors dela Constantinopol⁷⁾). La 19 Februarie, Kisseleff scria din
nou lui Nesselrode: „Convenția dela Petersburg nu e decât un su-
pliment al tratatului dela Adrianopol. Cum Poarta declină exe-
cutarea acestui tratat sub pretexte frivole, ar trebui, cred, să-i de-
clarăm că concesiunile cuprinse în clauzele convenției dela Peters-
burg nu sunt decât urmarea asigurărilor solemne ,date de amba-
sadorii turci, despre exactitatea cu care se vor îndeplini stipulațiile
dela Adrianopol și a dreptei încrederi ce aceste făgădueli formale
au inspirat curții imperiale; că Poarta, departe de a răspunde unor
proceduri atât de generoase, neîndeplinind până acum nici unul
din angajamentele privitoare la principate și la Sârbia, Rusia se
vede nevoită a-i declara că dacă, până la 1 Mai 1832, toate obli-
gațiile nu vor fi îndeplinite, departe de a grăbi plata primului mi-
lion... ocupația va fi menținută, până la executarea întreagă... a
tratatului dela Adrianopol. Dacă am face să depindă evacuarea
principatelor de plata exactă a primului milion⁸⁾, sunt pornit a
crede că ar trebui să renunțăm, în acest caz, la restul despăgubirii

⁵⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 380.

⁶⁾ Filitti. Coresp. cons. englezi, 44. -

⁷⁾ Rap. cons. austr., 4 Ian. 1832 (Ac. rom.).

⁸⁾ Și dacă, deci, s'ar evacua la 1 Mai 1832.

de război, precum și la executarea tuturor celorlalte obligațiuni contractate la Adrianopol, așa zice chiar la toată influența noastră asupra Porții „care știe prea bine că un nou război ar fi cu neputință și că a reocupa principatele ar fi a provoca un conflict general”⁹⁾. La 8 Martie 1832¹⁰⁾ Kisseleff insistă din nou pe lângă Nesselrode, pe care nu-l putea convinge. Arată că prelungind ocupația rusească pe vre-o zece ani, toate puterile ar sfârși prin a se obișnui cu dânsa și anexarea desăvârșită n’ar fi decât o formalitate. Combate părerea că „soarta și buna stare viitoare a principatelor sunt de un interes secundar, sau cu totul străin politicii cabinetului rusec”. După socotința lui, motivele care îndeamnă pe Rusia să intervie în administrația internă a principatelor, sunt de două naturi. „Unele rezultă din stipulațiile cu Poarta otomană și sunt urmarea necesară a sistemului politic adoptat dela tratatul dela Cainargi până la cel dela Adrianopol; celelalte izvorăsc din interesul și sollicitudinea pe care Rusia le datorește provinciilor ei meridionale, limitrofe cu principatele... (Rusia trebuie) să dea... popoarelor creștine ale Orientului o dovadă morală a generozității protecției ei,... trebuie să-și păstreze influența asupra lor... Până la convenția dela Akerman s’a crezut în puțința de a asigura odihna acestor țări, stipulând avantagii parțiale în favoarea lor. Dar la această epocă se dobândi certitudinea: 1. că Poarta otomană va continua să eludeze... observarea tratatelor; 2. că guvernul Domnilor era uzat; 3. că masa locuitorilor, apăsăți de privilegiați,... începea să miște.../ Nu intra în gândul (clasei privilegiate) că se va afla deodată redusă la porțiunile unei aristocrații destul de bine împărțășite, dar neputincioase de a mai exploata exclusiv abuzurile puterii domnești... Masa locuitorilor a dobândit drepturi prețioase... Ea plătește, e drept, boerimii, direct, drepturi boerești; îi plătește, indirect, pensiile și lefurile, de oarece poartă, exclusiv, toată greutatea sarcinilor publice, dar cunoaște pentru viitor cercul îndatorinilor ei. Știe că, în afară de acelea, nu mai are alte obligațiuni... Austria însă e foarte departe de a aplauda la binefacerile unei reforme care cată să deștepte în populația moldo-munteană, supusă dominației ei, comparații foarte dezavantagioase pentru propria-i administrațiune... Ea vede că motivele cari siliau altă dată pe săteanul muntean să caute, prin emigrare, un azil și liniște la vecini, nu mai există. Ea se teme chiar

⁹⁾ Hurmuz., S. I, vol. 4, p. 387.

¹⁰⁾ Ibid. 392.

ca o parte mai mare de foloase politice și comerciale, să nu a-tragă în Muntenia și în Moldova pe locuitorii Transilvaniei și Bu-covinei".

După ce Kisseleff, în această însemnată scrisoare, arată sco-pul nu numai ce trebuia să urmărească, dar și ce urmărise Rusia ; după ce expune reforma socială pe care o pregătia Regulamentul organic, după ce constată, cu multă dreptate, că o întoarcere spre starea de lucruri de sub vechiul regim e cu neputință, căci e mai ușor a refuza drepturi unui popor, decât a i le relua; după ce dez-văluie motivele reale de nemulțumire ale Austriei, conchide că Tur-cia va plăti primul termen al despăgubirii, pentru ca principatele să fie evacuate, iar apoi va face totul pentru a împiedica consolidarea noului regim.

Am mai spus că guvernul provizoriu rusesc hotărîse să nu pue imediat în aplicare dispozițiile Regulamentului organic rela-tive la alegerea Domnului. Cei dintâi Domni aveau să fie, în mod excepțional, *numiți*, prin înțelegere între curțile suzerană și ocroti-toare. Kisseleff nu avea încredere în rezultatul unei alegeri făcute de o adunare extraordinară compusă așa cum se hotărîse de Regu-lamentul organic. Intr'o scrisoare către Buteniev, din 2 Aprilie 1832 ¹¹⁾, zicea că diferiții candidați aveau simțiminte destul de în-doelnice față de Regulament. Domnii ce se vor numi vor trebui să prezinte garanții că vor adera sincer și fără rezervă la noile a-șezăminte ; că vor consimți la modificările absolut necesare ale dis-pozițiilor regulamentare relative la raporturile dintre proprietari și săteni. Kisseleff socotia că mai multe din aceste dispoziții erau ne-drepte. Așa, aceea care supunea la aceleași obligații ca pe toți clă-cașii pe sătenii cari, din pricina marelui lor număr, sau micii supra-fețe a moșiei, nu puteau dobândi întinderea de pământ regulamen-tară, ci urmau să-și împartă $\frac{2}{3}$ din moșie. Tot așa nedrept i se pă-rea că adunarea — deci proprietarii — să fixeze prețul zilei de lu-cru și astfel proprietarii să ceară plata redevențelor pe baza tarifu-lui fixat de ei înșiși. În fine, mai socotia Kisseleff, că Domnii ce se vor numi vor trebui să făgăduiască de a înainta în ranguri pe boerii *de toate treptele* cari slujiseră cu credință și devotament în timpul ocupației și să recunoască valabile toate numirile făcute din ordinul ministerului dela Petersburg. Domnii mai aveau să confirme și să execute contractele — de care vom vorbi — încheiate pentru apro-

¹¹⁾ Hurmuz S. I. vol. 4, p. 392.

vizionarea Silistrei și să întrețină drumul militar spre această fortăreață. Era o garanție la care Kisseleff ținea foarte mult, în lipsă de a putea obține o prelungire a ocupației principatelor. Domnii vor veghea asupra ziarelor și asupra importului cărților străine, ca să nu devie „un principiu de dezordine și de perturbare „nu numai întrucât privește (principatele), dar și pentru provinciile limitrofe”. Kisseleff ar mai fi vrut ca Domnul Țării Românești să făgăduiască a înălța în scaunul de mitropolit pe episcopul Râmnicului Neofit, în locul lui Grigore care, rău văzut de Ruși pentru că voia autonomia bisericii, fusese suspendat din funcțiile sale. Asupra acestui punct însă, Kisseleff „vom vedea, fu silit să cedeze stăruințelor boerești și să reinstaleze pe prelatul surghiunit.

La 13/25 Aprilie 1832, ambasadorul englez din Viena raporta guvernului său că rezidentul turc din capitala Austriei s'a plâns lui Metternich, denunțând tendința rusească spre o așezare definitivă la Dunăre. Metternich s'a mărginit a face vagi considerații asupra lealității țarului Nicolae, așa că rezidentul a trebuit să înțeleagă că, pentru a hotărî puterile să invite pe Ruși să execute tratatul dela Adrianopol, trebuia mai întâia ca Poarta să plătiască indemnitatea de război ¹²⁾).

La 7/19 Mai următor, Buteniev scria lui Kisseleff că ținea seamă de vederile lui, în negociațiile ce se urmau la Constantinopol. „Conferințe au avut loc la 27 Aprilie. Rezultat puțin satisfăcător. După un răgaz de un an întreg dincolo de termen, Poarta n'a plătit decât sfertul primului milion de galbeni”. Pentru a justifica întârzierea de a recunoaște Regulamentele „Akif effendi pretinde că nu i s'au comunicat *in extenso*, că sunt puncte obscure, etc. În cazul când o copie *in extenso* ar fi inevitabilă, voi face tăeri conforme cu aceste indicațiuni ¹³⁾ și voi însoți acea copie de o declarație formală, pentru a refuza mai dinainte orice altă discuție”.

Intrigile pentru domnie începuseră. Boerii rusofili din Muntenia, ca Gr. Băleanu, Iordache Filipescu, Al. Filipescu-Vulpe și Alecu Vilară, combăteau din răsputeni candidatura, sprijinită de Turcia, a fostului Domn Grigore Ghica ¹⁴⁾. Tot așa combăteau și pe banii Gr. Brâncoveanu și Barbu Văcărescu. Cu vre-o doi ani mai nainte venise la București un sârb, slujbaş rus, Nenadovici, cu

¹²⁾ Filitti. loc. c. 47.

¹³⁾ Ale lui Kisseleff.

¹⁴⁾ Rap. cons. austr., 21 Ian. 1832 (Ac. rom.).

o poliță pretinsă mincinoasă și scrisă de Vilară, prin care cei trei boeri se recunoșteau solidari pentru plata datoriilor lui Tudor Vladimirescu, în sumă de o jumătate milion. Această poliță, care implica înțelegerea boerilor cu Tudor, era exploatată acum de rusofili împotriva lor. Brâncoveanu și Văcărescu, muriră însă amândoi la 1832, în mod misterios¹⁵⁾.

Ziua Sf. Petru și Pavel, onomastica lui Kisseleff, fu sărbătoare cu deosebită strălucire în acest an¹⁶⁾, dar tot atunci consulul francez Lagan afirma că Muntenii și Moldovenii erau „pătrunși de dorința, de mult exprimată, de a vedea formându-se din cele două principate și din Sârbia, o confederație a Dunărei, sub protecția marilor puteri“¹⁷⁾.

În August, dacă credem un raport consular austriac¹⁸⁾, Kisseleff ar fi chemat la Târgoviște pe miniștri și pe secretarul său Mavros și ar fi alcătuit două arzuri către Poartă, unul declarând mulțumirea țării cu ocârmuirea rusească, altul exprimând dorința ca ocupația să se prelungească. Iordache Filipescu, B. Știrbei și Filip Lenș ar fi fost însărcinați să cutreere țara și să culeagă semănături. În Moldova, în Mai 1832¹⁹⁾, se răspândi știră că datoria Porții către Rusia ar fi rămas numai de 250.000 galbeni. Mircovici ar fi declarat însă boerilor că chiar dacă s'ar plăti toată despăgubirea, încă s'ar găsi motive pentru prelungirea ocupației. Și lucrul trebuie să fie adevărat, căci consună cu raportul pe care Kisseleff îl adresa lui Nesselrode la 26 Septembrie 1832²⁰⁾. După ce arată cele săvârșite până atunci de cârmuirea provizorie rusească, și vorbește de „zvonurile ce circulă în Moldova asupra lipsei de stabilitate a noilor instituțiuni“, la care Rusia ar fi chiar gata să renunțe în urma unei transacții financiare cu Poarta, Kisseleff spune că știrile de plecare ale trupelor rusești fac că „les meneurs, dont les principautés ne manquent pas, recommencent leurs coupables ten-

¹⁵⁾ Ibid. rap. din 28 Aprilie 1832. — P. moartea lui Brâncoveanu, în Aprilie, dosar 378 din 1832 la Arh. Stat., Adm. vechi. — G. T. Kirileanu, Știri despre mormântul lui Const Vodă Brâncoveanu, Buc. 1934. — În Febr. murise logofătul C. Câmpineanu (Arh. St. Admin. vechi, dosar 348).

¹⁶⁾ Rap. din 14 Iulie st. n. al cons. austriac. — Cf. articol de G. I. Lahovari, în Conv. lit., 26 (1892), p. 120.

¹⁷⁾ Hurmuz. XVII. 281.

¹⁸⁾ 15 Aug. 1832. (Acad. rom.).

¹⁹⁾ Rap. cons. austr. din 11 Mai 1832. ibid.

²⁰⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 404 sq.

tatives". Această stare „de méfiance et de préoccupation" nu poate să continue. „La réforme administrative.... toute dans l'intérêt des masses de la population, écrasée jusqu'ici par des abus et des vexations de toute espèce, a fait trop de progrès dans l'esprit du peuple pour qu'il se voie avec indifférence replacé sous l'ancien régime". Kisseleff, dar, se arată potrivit spiritului reacționar al unui mănunchi de privilegiați, sprijiniți de Austria. Cere ca negocierile privitoare la despăgubirea de război să fie duse de front cu cele relative la sancționarea Regulamentului și evacuarea principatelor să n'aibă loc decât după ce se va fi obținut și una și alta.

Insistențele lui Kisseleff avuseseră ceva ecou. Ambasadorul englez dela Constantinopol raporta că în conversația dintre reisefendi și ambasadorul rusesc, la 5/17 Septembrie, acesta ceruse o mai mare întindere teritorială pentru Sârbia și subordonase evacuarea principatelor la plata indemnității de război ²¹⁾.

Nu știu dacă atitudinea lui Kisseleff față de pretențiile boerști va fi fost motivată, cum au afirmat unii ²²⁾, de dorința de a-și face popularitate, de a-și crea un partid în speranța de a deveni Domn al amânduror principatelor. Este cert însă că se preocupa constant de soarta celor mulți și suferinzi, luptând pentru ei contra privilegiaților reacționari. La 30 Octombrie 1832 ²³⁾ el se plânge lui Buteniev că de 15 zile se află în luptă cu „bărboșii moldoveni, cei mai neastâmpărați intriganți dintre toți bărboșii căți trăesc sub bolta cerească. Știrile dela Țarigrad, despre apropiata alegere a Domnului, îi neliniștesc pe toți..." Kisseleff explică cum, cu o adunare prea aristocratică, noul Domn nu va căuta decât să învieze vechile privilegii. A alerga la alte mijloace decât cele prevăzute de Regulamentul organic, nu se poate, căci s'ar striga în contra barbariei moscovite. „Adunarea, compusă din boeri cari impresurau și silniciau drepturile claselor de jos, a devenit judecător în propria ei cauză..." Vina nu-i a lui Kisseleff. „Cele două dintâi capitole ale Regulamentului organic, s'au edictat înainte de venirea mea". Revenind asupra chestiei țărănești, Kisseleff zice că boerii, prin interpretări falacioase ale Regulamentului „au legat de pământ pe sătenii liberi de drept și pe fiecare zi, urmăresc să-i robiască.

²¹⁾ Filitti. I. c. 49.

²²⁾ Ion Ghica, Poids de la Moldovalachie dans la question d'Orient. Paris 1838 — Ubicini. Provinces danubiennes et roumaines. Paris. 1856.

²³⁾ Hurmuz. S. I. vol. 4, p. 406.

pentru a-i oprima și mai mult". Și adaogă președintele plenipotențiar: „Nici un Domn nu-i va putea domoli, și... fără modificarea compunerii adunării, vom avea la Iași o mică Varșovie". După ce constată că „Valahii sunt de o mie de ori mai liniștiți și mai ușor de cârmuit", Kisseleff roagă pe prietenul său Buteniev să ia Regulamentul organic din mâinile Turcilor și să introducă în el „oare care îndreptări privitoare la administrație, în folosul poporului". Până atunci se va putea prelungi ocupația, care ar fi incompatibilă cu o administrație domnească.

La 16 Ianuarie 1833, Kisseleff scria lui Nesselrode, povestindu-i greutățile ce întâmpină în adunarea Moldovei pentru revizuirea îndatoririlor sătenilor. „Consulii fac amestecături și se silesc a trage foloase. Eu mă tem mai ales de ajutorul Austriei" ²⁴⁾). La Constantinopol, negocierile nu se urmau după placul lui Kisseleff. Buteniev îi scria, la 26 Ianuarie 1833, că e greu a obține de la Poartă ratificarea Regulamentelor, necum a li mai aduce și modificări ²⁵⁾).

Deocamdată, politica rusească avea să încercă de a trage noi foloase pregătindu-se, încă din Ianuarie 1833, să dea sprijin Turciei în contra vasalului revoltat Mehmet Ali ²⁶⁾). Consulul austriac Wallenburg raportează guvernului său, la 28 Ianuarie, că autoritățile rusești percep în Moldova 2000 galbeni pentru aprovizionarea trupelor generalului Roth, desemnat a trece Dunărea ²⁷⁾). Consulul francez Lagan scria, la 1 Februarie 1833, că Muntenii „nădăjduesc că Austria va înceta de a neglija adevăratele-i interese față de țară și că va sfârși prin a-i pleda cauza ²⁸⁾).

Și, într'adevăr, Austria se îngrijoră. Ambasadorul rus de la Viena, Tatișev, primi atunci ordin de la țară să dea asigurări că acesta n'are vederi egoiste asupra imperiului otoman. A auzit vorbindu-se de un sistem al Caterinei II, dar cercetări minuțioase prin arhive n'au dat de urma lui și chiar de va fi existat în mintea împărațesii el nu și-l însușește. La angajamentul că dacă imperiul otoman s'ar prăbuși, Rusia nu va anexa nimic. Se dăduseră ordine să se gătiască vase pentru a merge spre Constantinopol, dar în ajutorul sultanului și nu împotriva lui. De trimiterea unui corp de

²⁴⁾ Papadopol-Calimah, I. c. 99.

²⁵⁾ Ibid.

²⁶⁾ Anale parl. III, 1, p. 551—4.

²⁷⁾ Acad. rom.

²⁸⁾ Hurmuz. XVII, 286.

25.000 oameni nu poate fi vorba, de oarece, pentru ca întreprinderea să reușiască, ar trebui 200.000 și țarul nu-i are disponibili. S'au dat ordine pentru întărirea garnizoanelor de la miază-zi ale imperiului, dar nu pentru a servi unei operații împotriva Țarigradului, ci pentru a asigura hotarele rusești, dacă ar fi amenințate, în cazul că sultanul n'ar putea rezista vasalului rebel. Ajutorul de 5—6000 oameni oferit sultanului, în momentul când situația acestuia păruse mai disperată, fiindcă Ibrahim înainta repede asupra Brusei, nu putea avea decât o valoare morală²⁹⁾. În urma acestor declarațiuni, Metternich păstra încă, la 15 Fevruarie, convingerea „que l'Empereur de Russie suit une politique trop éclairée, qu'il connaît trop bien les besoins de son propre empire et la situation de l'Europe pour se méprendre sur l'inopportunité absolue de toute vue d'agrandissement aux dépens d'un voisin faible et dont la conservation intacte est bien plus conforme aux véritables intérêts de sa propre puissance, que ne le seraient son avilissement et sa destruction”³⁰⁾. Ceea ce-l îngrijia pe Metternich, era atitudinea Franței, pe care o socotea gata a cuceri Egiptul. Dinpotrivă, declară că „entre la pensée de S. M. Impériale de toutes les Russies et celle de notre auguste maître il n'existe aucune différence dans la manière d'envisager la question turco-égyptienne et de calculer les dangers que provoquerait, pour les deux empires, la dissolution de l'empire ottoman”³¹⁾. Kisseleff arăta consulului austriac din București, Timoni³²⁾, un articol oficial apărut în „Gazette de St. Pétersbourg” la 17 Fevr./1 Martie 1833, explicând atitudinea Rusiei față de Poartă. Se zicea în acest articol că Turcia, dela 1829, dăduse numeroase dovezi de bună credință (?) și că nu ajutase pe Polonezii răsculați, așa că acum era de datoria Rusiei de a-și arăta recunoștința, fiind gata de a veni în ajutorul Porții contra lui Mehemet Ali, sprijinit de Franța.

De altă parte, Franța era urmărită, înainte de toate, de ideea de a combate politica rusească în Orient și, în acest scop, negocia cu Anglia. La 1833, Talleyrand vorbea cu Palmerston de pericolul

²⁹⁾ Filitti. I. c. 50.

³⁰⁾ Memoriile lui Metternich, V. 490 sq.

³¹⁾ Ibid. 496.

³²⁾ Rap. al acestuia, 18 Martie, la Acad. rom. Pentru o pățanie nostrimă a lui, vezi Filitti. I. c. 51. n. 3.

de a lăsa pe Turci în voia lui Mehmet Ali ³³⁾ și siliți, deci, să se sprijine pe Rusia. Și consulul francez din București, Lagan, scria, la 21 Februarie 1833, că „ar fi de dorit ca Poarta să introducă (în Reg. org.) o frază în folosul rămășiței de suzeranitate asupra acestei țări (Muntenia), stabilind că Domnișii vor fi răspunzători de orice contravenție la tratatele dintre Turcia și celelalte puteri, singurul mijloc, poate, de a scăpa privilegiile străinilor în general, și de a împiedica marile inconveniente ce ar rezulta dintr'o administrație fără control, diriguată, după perdeea, de consulul Rusiei, un fel de dictator al cărui interes va fi totdeauna opus celui al colegilor săi, și pe care plângerile lor rar l-ar putea atinge” ³⁴⁾.

Rușii profitau de încurcăturile Turciei, spre a trimite emisari în imperiul otoman, sub pretextul de a descoperi orice simptome de nesupunere s'ar ivi față de Poartă, în realitate tocmai dimpotrivă, spre a întei la revoltă. Grigore Cariboglu, grec, ofițer rus, era trimis la Vidin, un clucer Costache spre Șumla, urmați în curând de Chiumuroglu și Andricu, sub cuvânt de a negocia vânzări de sare. Consulul englez Blutte spune că fanarioții Mavros și Suțo „uneltele generalului Kisseleff” erau însărcinați cu recrutarea agenților de intrigă, cari serviau apoi și de „țapi ispășitori” când complotul nu reușia. Mișcări de trupe coincid cu agitațiile secrete. Efectivul miliției, în Țara Românească, sporește. Kisseleff primește comanda diviziei menite a trece Prutul și pentru întreținerea căreia fiscalul român e invitat a pregăti suma necesară. Scop oficial este de a liniști spiritele revoltate din Bulgaria, Sârbia și Bosnia și de a ajuta astfel pe sultan. La 2/14 Martie 1833, antegarda rusă și trece Prutul pe la Sculeni și Reni ³⁵⁾.

Metternich se arăta totuși convins de curățenia intențiilor imperiale. Agenții săi în principate, nu lipsiau însă de a-și da o părere deosebită. Wallenburg raporta dela Iași, la 18 Martie 1833 ³⁶⁾, că „rien ne parait prouver que le Sultan ait un besoin urgent et indispensable des secours de la Russie, tandis que... des troupes russes marchent à travers cette principauté (Moldova) pour se concentrer à Silistrie... Il y a quelques jours que le général Kisseleff

³³⁾ Iorga. *Geschichte des Osmanischen Reiches*. V. 354. sq.

³⁴⁾ Hurmuz. XVII, 287.

³⁵⁾ Filitti, I. c. 52—3 și 77—8. (adresa lui Kisseleff. c. sfatul administrativ).

³⁶⁾ Acad. rom. Raportul e în l. franceză.

a témoigné le désir aux membres les plus influents de l'assemblée moldave d'adresser un mémoire à l'Empereur Nicolas, pour lui exposer que les troubles qui ont éclaté au delà du Danube les portaient à supplier S. M. d'ordonner la marche d'un corps d'armée, pour défendre les principautés contre ces troubles". Un ajutor dat Turciei ar atrage noi cereri de despăgubiri pentru cheltuelile făcute. De unde le-ar rambursa Turcia? „La Russie se croira suffisamment autorisée de garder en nantissement la Moldavie et la Valachie, jusqu'à ce que les circonstances lui permettent de les réunir entièrement à son empire".

În Aprilie 1833, comitele Orloff, bun prieten al lui Kisseleff, e numit ambasador extraordinar rusesc la Poartă³⁷⁾. Scrisoarea lui Kisseleff, la 25 Mai, că Buteniev primise ordinul de a trăgăni³⁸⁾, până ce el însuși va sosi la Constantinopol. Cu toate vestile liniștitoare relative la conflictul turco-egiptean, trupele rusești nu se arătau dispuse a părăsi principatele. Fostul palat Ipsilanti de la Galata, se transforma în cazarmă, pe socoteala vistieriei Moldovei. Se făceau rechiziții, fără considerație pentru țara destul de istovită³⁹⁾. Kisseleff nu putea să nu se folosească de prezența la Țarigrad a prietenului său. „Tu-mi zice, — scrie el lui Orloff la 8 Iulie 1833, — că te îndoești de prietenia miniștrilor Turci; dar eu sunt sigur că ei ne înșală. Noi trebuie să tăiem nodul: să dăm termene pentru plata contribuției de război, să ținem în mâinile noastre principatele zece ani. Eu vorbesc așa, pentru că privesc Dunărea ca hotar al imperiului rusesc și, fără să mă uit la Nesselrode și la politicianii noștri dela Petersburg, știu că puterea lucrurilor va prevala asupra sistemelor lor... *Prelungind ocupația, vom deprinde spiritele... și încorporația se va face mai ușor...*"⁴⁰⁾. Orloff răspunde lui Kisseleff la 19 Iunie, că instrucțiunile ce are nu vorbesc de principate și că de altfel se îndoește de succesul ce ar întâmpina la Petersburg propunerile prietenului său, din cauza relațiilor strânse dintre Rusia și Austria⁴¹⁾.

Deocamdată, Rusia încheie cu Turcia tratatul de alianță dela Unkiar Iskelessi, la 26 Iunie/8 Iulie 1833⁴²⁾, „alliance ayant uni-

37) Papadopol-Calimah, 101.

38) Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 415.

39) Rap. din 3 Iunie 1833 al lui Wallenburg. (Ac. rom.).

40) Papadopol-Calimah, 101.

41) Ibid. 102.

42) Doc. renașt. I, 332 Articolul secret, ibid. 334.

quement pour objet la défense commune de leurs états contre tout empiètement. Leurs Majestés promettent... de se prêter mutuellement à cet effet des secours matériels et l'assistance la plus efficace", iar țarul, în cazul când Poarta ar fi chemată a cere iarăși asistența navală și militară a Rusiei „promet de fournir, par terre et par mer, autant de troupes et de forces que les deux... parties... le jugeraient nécessaire". Cheltuelile erau firește în sarcina celui care cerea ajutorul. Articolul secret hotăra că ajutorul ce Poarta avea să dea Rusiei la nevoie, „devra se borner... à fermer le détroit des Dardanelles...", Rusia „voulant épargner à la S. P. la charge et les embarras qui résulteraient pour elle de la prestation d'un secours matériel...". După semnarea acestui tratat, Orlov părăsi Țarigradul, spre a se întoarce la Petersburg. Kisseleff, devenit comandant al corpului de ocupație, în locul lui Roth și care se afla la Iași, unde ceru concursul agentului austriac pentru a împiedica intrarea refugiaților polonezi⁴³⁾, plecă de acolo la 20 Iulie st. n.⁴⁴⁾ pentru a întâlni pe prietenul său la Odessa și a-l convinge de necesitatea de a prelungi ocupația principatelor. Ca urmare a conversațiilor lor, Kisseleff îndreaptă către Orlov un lung memoriu explicativ, cu data de 27 Iulie 1833⁴⁵⁾ al cărui rezumat era: „J'ai dit et je soutiens encore que, vu l'état des affaires de Turquie, se dessaisir de notre position sur le Danube, ce serait commettre une faute grave et, peut-être, irréparable. La maintenir, c'est une nécessité; mais, pour la maintenir, dans le but qui la motive, il faut conserver l'administration civile de ces pays". Kisseleff reia toate argumentele pe care le cunoaștem. Prelungirea ocupației e necesară pentru consolidarea noilor instituțiuni. Interesele marei majorități a locuitorilor principatelor nu pot fi lăsate încă în seama unei „minorități oligarhice", care compune, adunarea. Domnii ar putea fi îndemnați să cedeze reacțiunii, ceea ce ar produce conflicte și comotțiuni „les masses de la population ayant une fois pu apprécier les avantages et recueillir les fruits du nouveau régime". Regulamentele trebuie în toate cazurile confirmate înainte de a se numi Domnii. Prelungirea ocupației militare și a cârmuirii provizorii ar fi și mai sinceră și mai folositoare decât o simplă supraveghere prin consuli, situație „qui par sa nature pourrait servir de prétexte à une foule de récri-

⁴³⁾ Rap. din 15 Iulie 1833 al lui Wallenburg (Acad. rom.).

⁴⁴⁾ Rap. din 22 Iulie 1833 al aceluiaș.

⁴⁵⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 419.

minations" și nici n'ar scuti curtea imperială de învinuirea „de vouloir, au moyen d'une telle combinaison, préparer les voies à l'incorporation...". Pentru ca Poarta să consimtă a amâna numirea Domnilor, i s'ar putea propune plata imediată a tributului.

Indoitul joc rusesc nu înceta. Trupele imperiale când se retrăgeau peste Prut, când se înapoiau sub pretext de turburări în Rumelia, puse la cale, pretinde consulul englez, prin intrigi de acelaș fel ca la 1821. Zvonurile cele mai felurite se răspândiau în principate. După unele Turcii suferiau numai înfrângeri, după altele Poarta oferia Rusiei principatele pe trei milioane. Lumea nu mai știa ce să creadă și la ce să se aștepte ⁴⁶⁾.

Tratatul de la Unkiar Iskelessi îngrijoră de o potrivă pe Austria și pe Franța, dar și de astădată aceste două puteri se deosebiră în atitudinea lor față de Rusia. Austria încheie cu Rusia convenția de la Münchengraetz, la 6/18 Sept. 1833 ⁴⁷⁾, pentru păstrarea integrității imperiului otoman și pentru a se opune împreună la orice schimbare de dinastie și la tot ce ar putea amenința independența Turciei. Prin articole secrete, se arăta că convenția se aplică mai ales la chestia Egiptului. Mehemet Ali va fi împiedicat de a se atinge de provinciile europene ale Turciei. Dacă, totuși, împrejurări nevoite ar aduce o schimbare a stării de lucruri existente în imperiul otoman, cele două puteri se vor înțelege și vor lucra de acord în rezolvirea consecințelor.

Franța însărcină pe reprezentantul ei la Petersburg, Lagréné să remită lui Nesselrode, în Oct. 1833, o notă în care se arăta: „...la profonde affliction que le gouvernement français a éprouvée en apprenant la conclusion du traité du 8 Juillet dernier... Ce traité assigne aux relations mutuelles de l'empire ottoman et de la Russie un caractère nouveau, contre lequel les puissances de l'Europe ont le droit de se prononcer...". O asemenea declarație făcu și ambasadorul francez la Constantinopol. Nesselrode răspunse lui Lagréné că tratatul de la 8 Iulie „est purement défensif; il a été conclu entre deux puissances indépendantes, usant de la plénitude de leurs droits; il ne porte nul préjudice aux intérêts d'aucun état quelconque..."; est o transacție „conclue dans un esprit aussi pacifique que conservateur". Franța și nici o altă putere, n'au de ce se îngriji „à moins qu'il n'entre dans leurs vues de renverser un empire que

⁴⁶⁾ Filitti, I. c. 55.

⁴⁷⁾ Doc. renașt. I, 1073.

le traité est destiné à conserver". Tratatul de la 8 Iulie schimbă într-o ceva relațiile între Turcia și Rusia „car il a fait succéder à une longue inimitié des rapports d'intimité et de confiance..."⁴⁸⁾.

Totuși, nesiguranța rămânea mare în principate. Kisseleff spunea că a cerut rechemarea. Miloș al Sârbiei ar fi spus lui Meitani, arendașul ocnelor, că Turcia va ceda Rusiei țările române pe câțiva ani, în loc de a plăti indemnitatea de război⁴⁹⁾. Polonezi cu pașapoarte false, se adăpostesc în Moldova, spre nemulțumirea Rusiei⁵⁰⁾.

În sfârșit, în iarnă, situația se limpezește.

Deși Austria era mai preocupată de a combate în occident ideile revoluționare, Rusia avea totuși să ție seamă de asigurările ce dase și Austriei și Franței că „toate gândurile împăratului aveau de scop menținerea existenței imperiului otoman"⁵¹⁾. Nu putea fi vorba de a adopta planurile lui Kisseleff, a căruia demisie și fu primită⁵²⁾. La 31 Dec., Buteniev sosește la București și la 6 Ian. 1834 pleacă, prin Iași, spre Petersburg, unde urma să se deschidă conferința ruso-turcă, al căreia rezultat a fost actul de la 17/29 Ianuarie⁵³⁾, ce avea să pue capăt, în Aprilie, ocupației rusești în principatele române.]

⁴⁸⁾ Doc. renașt. I, 334.

⁴⁹⁾ Filitti. I. c. 56.

⁵⁰⁾ Rap. al lui Wallenburg, 10 Sept. 1833 (la Acad. rom.).

⁵¹⁾ Memoriile lui Talleyrand.

⁵²⁾ Nesselrode c. Kisseleff, 21 Nov. 1833, la Papadopol-Calimah, I. c.

⁵³⁾ Filitti. I. c. 56—7. Acelaș, Domniile române sub Regulamentul organic, p. 1—11.

TITLUL II

CARMUIREA PROVIZORIE RUSEASCA DELA NOEMBRIE 1831 LA APRILIE 1834

CAPITOLUL I

KISSELEFF ȘI ACTIVITATEA OBIȘNUITELOR OBȘTEȘTI ADUNARI

I

In Muntenia

Activitatea lui Kisseleff în răstimpul de la votarea Regulamentului organic și până la numirea Domnilor, poate fi cercetată în toate amănunțimile pe baza documentelor cunoscute azi. Avem, într'adevăr, desbaterile obișnuitelor adunări; rapoartele pe care miniștrii erau obligați în fie care an să le îndrepte către adunare; câteva rapoarte ale sfatului administrativ către Kisseleff, în intervalele dintre sesiuni; lucrările urmate în vederea coordonării legiilor votate de la 1831 la 1834, pe baza Regulamentului organic.

Kisseleff convoacă cea dintâi obișnuită obștească adunare a Țării Românești pentru ziua de 15 Noembrie 1831. Instrucțiunile ce s'au dat atunci în vederea alegerilor ce aveau să urmeze¹⁾, enumerau, în privința celor eligibili ca deputați de județe, calitățile cerute de a avea avere nemișcătoare în județ, a fi boer, sau fecior de boer, în vârstă de 30 ani împliniți; nu amintiau însă dispoziția din Regulamentul organic care voia ca deputații județelor să-și aibă reședința chiar în județ și această omisiune avea să dea naștere la abuzuri, boeri mari profitând de împrejurare spre a interveni și în alegerile județene²⁾. Au fost convocați circa 800 alegători, din cari nu s'au prezintat la vot decât 367.

¹⁾ Hurmuz, S. I, vol. 4, p. 383—5. Anale parl., I, 1, p. 63—8. Regulam. p. alegerea boerilor mari, ibid., I, 1, p. 69—73.

²⁾ Listele de boeri de toate treptele, întocmite în vederea alegerilor și cum au avut loc acestea, în Anale parl., I, 1, p. 126—210.

În vederea lucrărilor adunării, Kisseleff alcătui, încă de la 1 Dec. 1831, un regulament „pentru orânduiala ce este a se păzi în seamtele obișnuitei obștești adunări”³⁾. După cuvântul de deschidere, mitropolitul, ca președinte, numia doi secretari vremelnici și poștia adunarea să aleagă o comisie de cinci, care să cerceteze titlurile aleșilor. Raportul comisiei asupra fiecărei alegeri era supus votului adunării. Se alegea apoi biroul definitiv, adică 2 secretari și 2 ajutoare, cari să întocmiască procesele verbale ale fiecărei ședințe și să adune voturile. Unul din secretari, la începutul fiecărei ședințe, făcea apelul nominal, prezența a $\frac{2}{3}$ din membri fiind necesară pentru desbateri. Se citia apoi procesul verbal al ședinței precedente.

Miniștrii puteau lua oricând cuvântul. Orice proiect supus adunării, era trimis mai întâi în cercetarea unei comisii de trei, sau cinci membri. Amendamentele trebuiau să fie sprijinite, spre a fi discutate, de cel puțin șase membri.

De altă parte, Kisseleff invită pe fie care departament să pregătească proiectele de supus adunării. Departamentele vistieriei, dreptății, pricinilor bisericesti și internelor, alcătuiră, în consecință, planuri de lucrări⁴⁾.

Vistieria avea să prezinte adunării socotelile anului 1831, precum și bugetul anului 1832; actele necesare pentru arendarea diferitelor oțcupuri; tabelele recensământului dajnicilor, niamurilor, postelniceilor, mazărilor, corporațiilor de negustori și meșteșugari, sudiților străini, ȝiganilor statului; proiectul de lege pentru organizarea domeniilor statului.

Marea vornicie din lăuntru avea să prezinte un raport asupra drumurilor, temnițelor, școalelor, spitalelor, carantinelor și așezămintelor de binefacere, în vederea reformelor necesare în fiecare din aceste ramuri, din care unele aveau să treacă sub cărmuirea logofetiei bisericesti, ca fiind întreținute mai ales din averile bisericesti. Tot ministerul de interne urma să întocmiască listele de pensii, sau indemnizări, cuvenite la diferite fețe; un proiect pentru organizarea și aprovizionarea satelor; tablouri de prețurile muncilor agricole.

Ministerul de interne invită toate isprăvnicile, precum și agia,

³⁾ Anale parl. I, 1 p. 223—8 și Ac. rom. Ms. 1139, f. 151.

⁴⁾ Anale parl. I, 1, p. 74—125.

vornicia poliției și pe aceea a temnițelor, să-și arate dezideratele. Județele au cerut sporirea numărului dorobanților și, în genere, al slujbașilor de cancelarie și polițienești; sporirea lefurilor; reducerea atribuțiilor judecătoreștilor sătești; dreptul pentru subcârmuitori de a umbla prin plăși, pentru a-și da ei însiși seamă de diferitele nevoi; silirea proprietarilor îndărătnici, sau neglijenți, de a întreține podurile de peste apele ce curg pe moșiile lor; revizuirea chestiunii slugilor ce satele trebuie să dea proprietarilor, de oare ce se ivesc neînțelegeri din faptul că sătenii vor să dea pe cei mai proști, iar proprietarii să ia pe cei mai buni; să se ia măsuri mai energice contra călcărilor vitelor prin semănături. Ispravnicii Teleormanului și Oltului socotesc că stăpânul moșiei „finește răvnește și fericirea și odihna clăcașilor săi”, și de aceea cată să fie împuternicit a sili pe clăcași la răspunderea trimestrelor și la întocmirea magaziiilor de rezervă și a judeca pricinile mici dintre locuitori, împreună cu împăciuitorii satelor „având mai multă înțelegere și rușine”⁵⁾. Mai cer să se primiască dăjdiile și în monedă turcească, deoarece circula foarte mult. Ispravnicul Vâlcei e de părere că „supt cârmuitorii urmează a se alege dintre cei mai de frunte slujbași..., iar nu după alegerea mădularilor comisiei alegătoare de supt-cârmuitori, căci aceste fețe „având în parte-le enteresuri „nici odată nu vor pune acest fel de oameni cari să aibă calitățile ce se arată, pentru că unii voesc a fi rudele lor și alții, având patimă asupra celor ce sunt mai vrednici, nu se unesc la buna întocmire și alegere”.. Mai dorește ca supt cârmuitorii „să aibă voie a înfrâna cu bătae,” după măsura vinii, pe unul carele va bate, va răzvrăți”, căci alt fel cel „ocărit, bătut, sau necinstit”, va pierde mai multă vreme câtând la judecată, sau se va lipsi „și așa acel dârz și năvălit în fapte rele se va lăți din zi în zi, înrăutățindu-se”⁶⁾.

De aceeaș părere e ispravnicul Gorjului. În unele județe, precum la Dolj, se simte nevoia de a se înmulți plășile.

Comitetul carantinelor cere sporirea numărului cinovnicilor și al încăperilor și mijloace de corespondență mai grabnică între posturi.

Vornicia orașului cere ștrafuri pentru cei cari nu se fac cunoscuți poliției în 24 ore de la sosirea lor în oraș, pentru cei cari nu-și curăță curțile și trotoarele; cere stărpirea mai activă a câinilor,

⁵⁾ Anale parl. I, 1, p. 97 și 100.

⁶⁾ Ibid., p. 104—5.

măsurî pentru astuparea băltacurilor; putința pentru bolnavii săraci de a avea doftorii gratuite; înființarea unui azil de noapte; aplicarea dispozițiilor regulamentare cu privire la dărâmarea târâbilor și scărîlor ce ies în drum și la îngrădirea maidanelor ce slujesc de adăpost făcătorilor de rele; rezolvirea neînțelegerii dintre contracții caldarâmului, Fraivald și Harting, și baronul Ștefan Meitani, pentru că cei dintâi, din cauza unei datorii a celui din urmă, refuză de a-și continua însărcinarea.

Vernicia temnițelor cere ca serviciul de pază al temnițelor să se deosebiască de serviciul obișnuit de poliție al orașelor. Cere un mare spor de slujbași, din cauza feluritelor ei atribuțiuni.

Logofătul dreptății avea să prezinte adunării un proiect pentru otaștina viilor; să grăbiască lucrarea comisiei pentru traducerea codului de comerț francez, precum și a comisiei de revizuire și redactare definitivă a acelui cod; se pregătiască un proiect pentru sporirea secțiilor trib. Ilfov și pentru secvestru. Adunarea avea să numiască o comisie pentru alcătuirea unui cod civil și penal.

Logofătului bisericesc, Kisseleff îi cerea un proiect pentru organizarea a două seminarii, la București și Craiova și un proiect pentru administrația averilor bisericesti *neînchinat*e.

În aceste condițiuni se deschide, la 29 Noembrie 1831, prima sesiune a celei dintâi obișnuite obștești adunări a Țării Românești, și se închide la 5 Aprilie 1832. Un raport din 7 Ianuarie 1832, al consulului austriac, spune că deputații își petrec timpul în invective reciproce și că Minciaky este cel care hotărăște totul, mai ales prin mijlocul secretarului statului, B. Știrbei.

În intervalul până la a două sesiune, Kisseleff face schimbări în minister: Alex. Filipescu e numit log. al dreptății ⁷⁾; Alex. Sc. Ghica, log. bisericesc, Filip Lenș șef al controlului și Alex. Nenciulescu șef al vistieriei ⁸⁾. În privința acestei din urmă numiri, consulul austriac, într'un raport din 26 Septembrie 1832, spune că Vilară a fost înlocuit din cauza abuzurilor ce a săvârșit cu prilejul lichidării socotelilor furniturilor și rechizițiilor. Hiller adaogă că, cu toate lipsurile și neregulile dovedite, Vilară n'a fost urmărit, probabil fiindcă nu se mulțumise a spori propria lui avere, ci împărțise și cu alții. În schimb, ni spune același, într'un raport din 19

⁷⁾ Anale parl. II, 676.

⁸⁾ Ibid. III, 1, p. 77—85. «Curierul rum.» Sept. 1832.

Dec., au fost condamnați la ocne cinci slujbași subalterni. Pedepsa li-a fost transformată în surghiun la Znagov.

La 22 Aprilie st. n., Kisseleff plecă în inspecții prin țară, însoțit de Știrbei, Manolache Florescu și alții. Incepu cu Râmnicul și Cozia și se interesă mai ales, zice Hiller ⁹⁾, de averile mănăstirilor. Culese cu acest prilej documente și scoase copii de pe pizanii ¹⁰⁾.

A doua sesiune s'a deschis la 1 Noemvrie 1832 și s'a închis la 25 Martie 1833. În această sesiune figurează printre deputați, pah. Ioan Câmpineanu, ales la Brăila; comisul Gr. Cantacuzino, ales la Prahova, cari, împreună cu Ioan Roset, Ioan Otetelișanu și căminarul Gh. Bibescu, deputați de Ilfov, de Dolj și de Craiova și cu deputații boerilor mari, Ștefan Bălăcianu și Em. Băleanu, se vor distinge în istoria începuturilor vieții parlamentare la noi.

În discursul de deschidere, Kisseleff rezuma activitatea sesiunii trecute și constata că „mai ales învățătura obștească au făcut înaintări, care prevestesc o viitorime roditoare de toate darurile ce științele cele folositoare făgăduesc societății și pot arăta, chiar din ceasul acesta, folosul cel de mult preț ce-l va dobândi țara de la această tinerime, care aleargă din toată părțile la școalele ce sunt deschise“. Cât privește lucrările viitoare, Kisseleff arată că „neînpartășirea Domnului la pricini de judecăți, neputându-se uni cu duhul locuitorilor și cu așezământurile prințatului, este trebuință a ne apropia de dânsle“, și, în consecință, „a se păzi dreptul de apelație către Domnul viitor, după obiceiul ce nestrămutat s'a urmat în această țară“. Apoi, președintele anunță proiectul ce se va întocmi de comisia ce se va orândui pentru cercetarea hrisoavelor mănăstirilor și administrația averilor lor. „Chestiunea bunurilor mănăstirești prezintă... părți importante, pe care această adunare va avea să le rezolve. Dotațiuni pioase s'au făcut de oameni credincioși, într'un scop de utilitate publică, dar, cu desfășurarea evenimentelor, fie că administrația de altă dată a acestor provincii va fi pierdut din vedere scopul acestor așezăminte, fie că deosebitele împrejurări ce s'au ivit în aceste țări vor fi contribuit la aceasta, cele mai multe din mănăstirile bogat înzestrate se află într'o stare penibilă de părăsire. Regulamentul organic neputând scăpa din vedere

⁹⁾ Rap. din 26 Mai 1832 (Ac. rom.).

¹⁰⁾ Bis. ort. rom., vol. 29, p. 156—7.

un obiect atât de strâns legat cu religia, se simți nevoia de a reda acestor așezăminte puritatea lor primitivă¹¹⁾.

Un proiect de lege, prezentat în această sesiune, cerând candidaților de deputați să-și aibă reședința în județele respective, a fost retras din cauza opoziției boierilor mari¹²⁾.

A treia sesiune a celei dintâi obștești obișnuite adunări a Țării Românești se deschide la 10 Ianuarie 1834, de astă dată sub președinția mitropolitului Grigore, reînstatat în scaun. În mesagiu¹³⁾, Kisseleff vorbește de 102.557 chile produse ce, din magazinele de rezervă, s'au împărțit la 258.624 familii, asigurând hrana fie căreia pe 53 de zile ;de clădirea carantinei de la Călărași, pe preț de 350.000 lei, economisiți din chiar bugetul carantinelor; de temnița de la Giurgiu, clădită din nou, după „un plan regulat“. De la 1831 s'au vaccinat 14221 persoane. Veniturile capitalei s'au urcat la 975.704 lei, din care 372.981 au rămas excedent, iar veniturile celorlalte orașe au fost de 614.469 lei, din care au rămas excedent 245.016. Arată apoi suma la care se suie capitația plugarilor (8.166.535 lei), taxa mazărilor, patentarilor și țiganilor statului (927.275), veniturile din cutiile satelor (400.000), ocupul vămilor, vândut la mezin, la 1832, pe 1.405.050 lei, ocnele (4.565.314), domeniul statului (455.150) și conchide că „toate acestea dovedesc că, deși s'au desființat vămile din lăuntru și o mulțime de alte răspunderi neregulate, în locul cărora s'a așezat o dajdie hotărâtă și de o potrivă pentru toate treptele de dajnici, însă veniturile de acum ale statului covârșesc peste suma îndoită a veniturilor de mai nainte“. Compară apoi importul și exportul pe anii 1831, 1832 și 1833, arătând că balanța în favoarea exportului a mers crescând.

S'au înființat 2.955 școli. Vorbind de proiectele ce adunarea va avea de examinat, amintește și despre cărmuirea averilor bisericesti și spune, în cât privește mănăstirile închinat, că „stăpânirea are asupra aplecărilor căpeteniilor bisericii răsăritului, bune încredințări, care făgăduiesc o învoire desăvârșită“.

Cât despre raporturile dintre proprietari și săteni, Kisseleff zice: „Când înțeleptele legiuiri ce privesc la dânsii (săteni) se vor

¹¹⁾ Anale parl. III, 1, p. 86—95. Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 408—411. Bulet. oficial, No. 55/1833.

¹²⁾ Anale parl. III, 1, p. 29.

¹³⁾ Anale parl. IV, 1, p. 52, sq.; Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 457—461; Analele Ac. rom. Seria II, Vol. IX, 1 g. 138.

pune în lucrare cu acea curăţenie de cuget şi nepărtinire cu care s'au cumpănit la a lor alcătuire; când măsurile împotriva abaterilor slujbaşilor şi a nesăţioasei lăcomii a arendaşilor, se vor păzi cu străşnicie, atunci numai muncitorul plugar vă va răsplăti, cu bogăţie, cu producturi şi cu linişte, dreptatea ce veţi arăta către dânsul" ¹⁴⁾).

În această sesiune s'a votat legea prin care un deputat care lipsia nemotivat de la trei şedinţe în curs de două săptămâni, era considerat demisionat ¹⁵⁾).

În şedinţa de la 26 Martie 1834, s'a alcătuit o adresă către Kisseleff, exprimându-i-se întristarea ce a cuprins adunarea când a aflat că va părăsi principatul, arătând că pomenirea facerilor lui de bine nu va peri în veci şi „până când naţia românească va putea să aducă E. V. dovezi mai înfiinţate, prin care să se veciniciască a sa recunoştinţă" „adunarea se face „organ tălmăcitor" al urărilor de fericire din partea locuitorilor ţării ¹⁶⁾).

În răspunsul său, citit în şedinţa de la 7 Aprilie, Kisseleff, după ce-şi arată părerea de rău că părăseşte principatele, exprimă dorinţa de „a vedea statornicin-du-se unirea între cei mai însemnaţi ai acestei ţări..., însoţită cu a lor credinţă către căpetenia oblăduirii..." ¹⁷⁾).

Sesiunea a fost închisă de Mircovici la 9 Iunie 1834.

II

In Moldova

În Moldova, dela 1 Ianuarie 1832, divanul împlinitor se preface în sfat administrativ, sau cârmuitor şi marele logofăt Grigoraş Sturdza devine preşedinte al acestui sfat ¹⁸⁾).

La Ministerul de interne e log. Iordache Catargi, la finanţe Mihail Sturdza, având pe spătarul Vasile Alecsandri de şef al secţiei I-a; la postelnicie, N. Canta; la justiţie C. Conachi; şef al miliţiei e Teodor Balş. Gh. Asachi e în capu arhivei statului. În Iunie, N. Suţu, înlocueşte

¹⁴⁾ Anale parl. IV, 1, p. 62.

¹⁵⁾ Ibid. 483.

¹⁶⁾ Ibid 307.

¹⁷⁾ Ibid 309.

¹⁸⁾ Manualul admin. al Mold., I, 15 şi 29.

vremelnic pe Canta la postelnicie, iar la 15 Aug. st. n., sosind la Iași Mavros cu ordine dela Kisseleff, această înlocuire devine definitivă. Misiunea lui Mavros avea mai ales de scop să ancheteze samovolniciile ce Iordache Catargi era acuzat de a fi făcut cu deosebire în țara de jos. Catargi e scos din fruntea ministerului de interne, ale cărui afaceri rămâne să le conducă directorul, spătarul Vasile Veisa, bănuît și el, de altfel, iar Mavros pleacă în anchetă la Galați. În Octombrie, hatmanul Alecu Ghica e numit ministru de interne¹⁸). Conachi e însărcinat de Kisseleff să studieze modificările ce s'ar putea aduce unor părți din Regulamentul organic „care sunt cu totul greșite și inaplicabile”¹⁹).

În Moldova, abia în Oct. 1832 se dau ordinele pentru alegerile de deputați, după pilda celor urmate în Țara Românească²⁰). Din circa 800 boeri au participat la vot 366. Se comunică instrucțiunile lui Kisseleff, „pentru ținerea sesiilor”²¹). În „programa proec-turilor” ce se vor supune adunării²²), se spune între altele: „rela-țiile cele de toate zilele amânduror prințipurilor, fiind că cer o alcătuire între ele, s'au conglăsuît cu administrația Valahiei de a se rândui la Focșani o comisie, alcătuită de Moldoveni și Valahi, care va fi datoare să așeze temeliile acestei convenții”. Deoarece negocierile n'au ajuns la un rezultat decât în timpul domniilor re-gulamentare, n'avem a ne ocupa de ele aci²³).

Adunarea Moldovei s'a deschis la 27 Noemvrie 1832 și Co-nachi, mare logofăt al dreptății, a citit cuvântul de deschidere al lui Kisseleff²⁴). Acest cuvânt e interesant prin aceea că dă seamă de activitatea guvernului provizoriu de la votarea Regulamentului or-ganic, până la deschiderea obișnuitei adunări a Moldovei. Kisseleff vorbește de îmbunătățirea stării financiare; arată că grânarele de rezervă cuprind 74.074 chile de pâine, semănată pe o întindere de 202.447 fălci; directori s'au orânduit la departamente; un local mai potrivit a fost cumpărat pentru temnița capitalei; s'a adăogit numă-rul slujitorilor, pentru siguranța țării, reducându-se tot deodată

18) Rap. cons. austr. Iași. 24 Aug. și 19 Oct. 1832.

19) Ibid.

20) Anale parl. III, 2, p. 87—133.

21) Ibid. 134—8.

22) Ibid. 139—143.

23) Vezi I. Filitti, Domniile române sub Reg. org., p. 195 și urm.

24) Anale parl. III, 2, p. 146, și Hurmuz. S. I., vol. 5, p. 37.

efectivul miliției la 944 oameni; urmează un pasagiu relativ la școli, identic cu cel din adresa către adunarea Munteniei. Cere apoi Kisseleff „toată luarea aminte a adunării asupra legiuirilor ce sunt a se primi întru drepturile și datoriile proprietarilor și ale lucrătorilor de pământ. Liniștea și binele țării spânzură de o potrivă de la aceasta”.

„O pravilă nu poate fi îndelungat statornică, zice președintele, decât atunci numai când ea este întemeiată pe dreptate. Nestatornicele așezământuri omenești se desființează pe rând, pe cât ele se depărtează mult sau puțin de acest adevăr în veci neîndoit”.

Și adunării Moldovei îi vorbește Kisseleff de numirea unei comisiuni pentru organizarea administrației averilor bisericești, căci în „împrejurările deosebite care au cuprins pe această țară..., s’au întâmplat că cea mai mare parte din mănăstiri, înzestrate cu indetulare, se află într’o stare de părăsire mahnicioasă”. „Partea bisericească, pătrunzându-se din zi în zi mai mult de sfințenia depozitului ce-i este încredințat..., și duhul moralicesc carele au fost întemeetor acestor lăcașuri, va rămânea pururea curat și lipit către adevăratele începuturi a credinței...”.

Kisseleff sfârșia exprimând speranța că lucrările adunării vor „siguripsi un început de veac nou a fericirii unui milion și mai bine de oameni...”.

Opoziția ce cărmuirea provizorie întâmpinase în adunarea de revizie, se reînoui și în adunarea obișnuită. Membrii lipsiau de la ședințe, cu toate convocările ce li trimitea vice președintele divanelor. Sfatul administrativ se vede chiar silit, la 27 Noembrie²⁵⁾, să semnaleze lui Kisseleff 14 mădule, printre cari mitropolitul Veniamin și cei doi episcopi, cari exprimaseră în ședința acelei zile părerea că, pentru ca adunarea să poată lucra, era nevoie de prezența *tuturor* membrilor, așa în cât lipsa unuia singur putea paraliza lucrările. Kisseleff e nevoit să scrie în termeni severi mitropolitului, la 1 Decembrie²⁶⁾: „E. V..., credincioasă însemnatelor datorii ce este chemată să îndepliniască, în calitatea ei de președinte al adunării, se va grăbi, sunt sigur, să readucă în calea ordinei și a legalității pe acei membri..., pe cari motive copilărești i-au făcut să piarză din vedere cuprinsul destul de clar al art. 50 al Regula-

²⁵⁾ Anale parl. III, 2, p. 155.

²⁶⁾ Analele Ac. rom. Seria II, vol. X, pag. 333.

tului organic și să paralizeze, de la început, lucrările...". O asemenea dojană o reînoește Kisseleff la 20 Dec., cu prilejul unor explicații cerute de adunare, cu privire la participarea miniștrilor la lucrările ei ²⁷⁾). Detalii mai multe asupra acestor împrejurări ni dă Ferro, agentul consular austriac, în raportul său datat din Cernăuți, 21 Dec. st. n. 1832 ²⁸⁾). Mitropolitul, episcopul de Roman, marele logofăt Teodor Balș, marele vistier D. Ghica și marele vornic Ioniță Paladi, paralizau lucrările adunării, spunând că trebuie așteptată sosirea tuturor deputaților din provincie. Mircovici, aflând de aceasta, trimite o stafetă cu un raport lui Kisseleff la București și totodată convoacă pe răzvrățiți. Aceștia delegează pe episcopul de Roman, pe care Mircovici îl primește foarte rău, se răstește la el și-i chiar bate din picior. În urma acestei ofense, mitropolitul Veniamin trimite și el o stafetă cu o plângere lui Kisseleff. A doua zi, la 11 Dec. st. n., Mircovici trimite vorbe amenințătoare episcopului de Roman care, atunci, îndreaptă și el o stafetă către Kisseleff. Mircovici rostindu-se în fine violent față de toți boerii, afară de câțiva devotați, ca Grigoraș și Mihai Sturdza, N. Suțu etc., tratându-i de răzvrățiți și de dușmani ai Regulamentului organic, se semnează o a treia plângere către Kisseleff, care se hotărăște să vie în persoană la Iași, unde sosește la 17 Decembrie st. n., spre a lupta el însuși cu „bărboșii Moldovei“.

În raportul său din 3 Februarie 1833, Wallenburg, consulul austriac de puține zile instalat la Iași, ia partea boierilor cari se plâng de „măsurile violente ce sunt luate împotriva lor“. „Câte va amendamente, ce nu fără sfială semnaseră, au fost respinse de Kisseleff, care i-a silit să iscăliască altele“. De aceea D. Ghica se retrage sub pretext de boală, Teodor Balș, C. Balș, G. Ghica și I. Paladi, sunt persecutați, pentru că au rezistat prea mult. Unele rezistențe sunt doborâte prin cadouri și decorații. Mavros împarte daruri la cucoane. Opozanții își pun speranța în Austria, pretinde Wallenburg, în rapoartele către guvernul său. Cauza reală a nemulțumirii o arată Hiller, într'un raport din Sibiu cu data de 5 Ianuarie 1833, zicând că boerii Moldovei țin strașnic la privilegiile lor.

Printre opozanți se deosebia și Conachi, pe care Kisseleff îl înlocuește la justiție prin Costache Sturdza ²⁹⁾).

²⁷⁾ Anale parl. III, 2, p. 184—6.

²⁸⁾ Acad. rom.

²⁹⁾ Rap. al lui Wallenburg, 29 Martie 1833.

Adunarea Moldovei se închide la 24 Martie 1833, după ce votează o adresă de mulțumire către Kisseleff ⁸⁰⁾).

A doua sesiune a adunării Moldovei, s'a deschis la 8 Dec. 1833. În mesagiu, Kisseleff atrage atenția asupra stării sătenilor, în cuvinte aproape aceleași ca cele ce adresase adunării românești ⁸¹⁾. Sesiunea s'a închis la 28 Martie 1834, după ce se votă o lege relativă la necomplectul adunării, motivată de dese absențe ale deputaților ⁸²⁾. În ofisul de închidere, Kisseleff își ia rămas bun. „Păstrați-mi, vă rog, amintirea unui vechi prieten care, ori unde se va putea afla, se va îngriji totdeauna de fericirea Moldovei“ ⁸³⁾.

Trebue să examinăm acum legiuinile votate de obșteștile adunări și măsurile luate de cârmuirea provizorie rusească pentru aplicarea lor.

⁸⁰⁾ Anale parl. III, 2, p. 445.

⁸¹⁾ Anale parl. IV, 2, p. 132. Hurmuz. S. I, vol 5, p. 44.

⁸²⁾ Anale parl. IV, 2, p. 599—600.

⁸³⁾ Hurmuz. S. I, vol. 5, p. 57.

CAPITOLUL II

REFORME ADMINISTRATIVE ¹⁾

În Moldova, Kisseleff înființă abia în Fevr. 1833, sfatul administrativ extraordinar, care să se adune de două ori pe săptămână, pe când cel ordinar se aduna în fiecare zi ²⁾). În acelaș an s'au înființat în Moldova, prin lege, directorii departamentelor, corespunzători secretarilor generali de azi ³⁾

Atribuțiile acestora fură fixate, în Țara Românească, printr'o lege din 1834 ⁴⁾).

La 1833 se votează, atât în Muntenia ⁵⁾, cât și în Moldova ⁶⁾, legea oprind pe slujbașii statului de a lua în arendă oțcupuri depinzătoare de administrațiile din care fac parte, precum și pe mădu-larii maghistraturilor, în resortul lor, fie direct, fie „sub nume de vreun obraz străin“, sub pedeapsă de imediată destituire.

¹⁾ P. Muntenia, Rap. lui B. Știrbei c. Kisseleff, în Conv. lit., anul XXII 1032—1043 și anul XXIII, 6—43. Rap. franțuzesc al sfatului adm. extraordinar c. Kisseleff, sub No. 20 din 5 Ian. 1834, pe baza ofisului lui Kisseleff No. 815 din 28 Iulie 1833, Acad. rom., Ms. 1139, f. 333—346. „Résumé des comptes rendus des différents départements“, formează supliment la rap, ce precede și a fost alcătuit de sfatul adm. extraordinar la 17 Mai 1834 sub No. 631, în urma invitației lui Kisseleff din 5 Martie 1834 sub No. 18. Ibid. f. 349—352.

P. Moldova, Ac. rom., Ms. 1028, f. 23—66, Compte rendu annuel, ou coup d'oeil sur l'état du pays dans l'intervalle de la session de 1832 à celle de 1833 (Ibid. f. 76—104). Compte rendu (cu data de 26 Oct. 1833) du conseil administratif de Moldavie, depuis l'introduction du règlement (Ibid. f. 118—133). Alt raport al sfat. adm. c. Kisseleff, cu data de 31 Ianuarie 1834, sub No. 247.

P. amândouă principatele, darea de seamă a lui Kisseleff, cu data de 1 Ian. 1834, în Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 433 sq.

²⁾ Manual adm. al Mold., I, 29.

³⁾ Anale parl., III, 2, p. 345—9.

⁴⁾ Anale parl., IV, 1, p. 99. Lucrările pregătitoare, în dosar 2/354 din 1833, la minist. de externe.

⁵⁾ Anale parl., III, 1, p. 355.

⁶⁾ Ibid., III, 2, p. 350—2.

Pentru descoperirea abuzurilor funcționarilor și satisfacerea plângerilor administrațiilor se instituiseră⁷⁾ în Moldova, ca și în Țara Românească, încă din primăvara anului 1831, comisii de revizuire. Dincoace de Milcov, Kisseleff continua inspecțiile în persoană. La 27 Mai 1832, plecă din București, lăsând grija administrației asupra marelui vornic, iar cârmuirea rusească generalului baron Lövenstein. Secretarul statului avea să-i trimită hârtiile importante spre semnare, iar marele vornic să-i îndrepte două rapoarte pe săptămână despre starea treburilor publice⁸⁾.

În Aprilie 1833, reședința județului Ialomița fu mutată dela Urziceni la Călărași⁹⁾.

Kisseleff numi comisii pentru a studia chestiunea reducerii numărului județelor, reducere din care ar fi rezultat o însemnată economie. În Muntenia, comisia a fost compusă din lt.-colonelul Fanton de Verrayon și Mihail Cornescu, iar în Moldova din P. Rosetti-Bălănescu și Ilie Kogălniceanu. În Muntenia lucrările au ajuns la un rezultat abia la 1844. Adunarea Moldovei discută chestiunea la 1834. Harta Moldovei, întocmită de Verrayon, prezintase mai multe nepotriviri și Gh. Asachi fusese însărcinat să alcătuiască alta, din care reeșia trebuința unei alte despărțiri în județe și a unei noi așezări a cârmuirilor și judecătoriilor. Odată cu rotunjirea ținuturilor, s'ar face și aceea a ocoalelor și satelor. Planul lucrărilor fu supus adunării de marele log. C. Sturdza. Adunarea a căzut de acord asupra suprimării ținuturilor Hârlău, Cărligătura și Herța, rămânând, astfel, 13 ținuturi, cu 13 ispravnici și 13 tribunale¹⁰⁾.

O lege munteană din 1833¹¹⁾ hotărî că în fiecare plasă se va fixa locul de reședință al subcârmuirii și că orice comunicațiuni între autorități aveau să se facă în scris, pentru ca urmele lor să rămâie în arhivele cancelariilor. Această dispoziție era cu atât mai necesară, cu cât subprefecții aveau în atribuțiile lor judecata contestațiilor între proprietari și săteni¹²⁾.

O chestiune însemnată, de care adunările aveau a se ocupa,

7) Prince Nicolas Soutzo, Mémoires, publiés par P. Rizo, p. 95.

8) Minist. de externe, dosar 137/213 din 1832. Rap. lui B. Știrbei, în Conv. lit., 23, p. 27—8. Cu acest prilej, destitui pe președinții tribunalelor Dolj și Gorj pe cârmuitorul județului Dâmbovița și sfatul orașenesc din Târgoviște.

9) Dr. Samarian Gh. Pompei, Ist. orașului Călărași. Buc. 1931, p. 64—6.

10) Anale parl. IV, 2, p. 450—463.

11) Ibid., III, 1, p. 544.

12) Minist. de externe, dosar 28/385 din 1833, și Acad. rom., ms. 597.

era aceea a organizării domeniului statului, pentru delimitarea căruia Kisseleff mai dinainte instituisese o comisie¹³). Lucrările acesteia au fost întărite și s'a hotărât că, pe viitor, hasurile Brăilei¹⁴), Giurgiului și Turnului, împreună cu canalul cel mare al Dunărei despre partea Munteniei și cu ostroavele, alcătuind averea obștească a statului, vor rămânea neatinse despre fețele particulare. S'a procedat apoi la stabilirea condițiilor de arendare a veniturilor acestui domeniu, cu începere dela 1833¹⁵). Contractul de arendă nu cuprindea teritoriul chiar al orașelor, nici islazul însemnat în jurul lor. Osebit de arenda fixată, contractul Giurgiului avea să dea 7.000 lei pe an pentru biserica Sf. Nicolae de acolo. De o camdată se arendară numai Giurgiu și Turnu, hatmanului Mihăiță Filipescu, pe preț de 65.050+53.150 lei¹⁶). Arendașii aveau dreptul exclusiv de a pescui în apele domeniului, de a încasa taxe la trecerea Dunărei, de a percepe otaștina dela proprietarii de vii, dijma și zilele de clacă dela fiecare birnic, în schimbul pogoanelor regulamentare, și taxele pentru pășunatul vitelor. Ei singuri se foloseau de roadele ostroavelor nelocuite și aveau monopolul băcăniilor și hanurilor în sate și pe drumuri.

Cu începere dela 1 Septembrie 1831, Kisseleff desființează cancelaria civilă a spătarului; cei 40 neferi (30 călări și 10 pedestri) cu 2 mari polcovnici și 2 bulucbași, iar dela 15 Septembrie, suprimă și pe cei 100 arnăuți din serviciul agiei¹⁷).

Încă înainte de a se fi sfârșit votarea Regulamentului org. Kisseleff invitase sfatul administrativ să înceapă, măcar în orașele unde nu băntuia holera, alegerile pentru sfaturile orășenești¹⁸). Cel dintâi consiliu comunal al Bucureștilor, a fost ales la 15 Noembrie 1831, de 76 alegători, boeri și negustori și compus din I. Câmpineanu, Gh. Paapa, C. Cantacuzino, G. Bibescu și I. Răducanu. Câmpineanu demisionând însă după puțin zile, fu ales în locu-i,

¹³) Anale parl., II, 434 sq.

¹⁴) Ibid., 591 sq.

¹⁵) Legea din Dec. 1832, în Anale parl., III, 1, p. 108.

¹⁶) Ibid. 107—126.

¹⁷) Ofis din 29 Aug. 1831, c. sfatul admin. (Minist. de externe, dosar 3/9 din 1831).

¹⁸) I. Filitti, Acte relative la epoca regulamentară. In Conv. lit., Mai 1909, p. 553. Arh. Stat., Admin., dosare 390—400 din 1831.

la 28 Noemvrie, Ștefan Ioan ¹⁹⁾). Legea munteană din Dec. 1832 ²⁰⁾ și cea moldovenească din Martie 1833 ²¹⁾ intrau în amănunte de organizare. Sfaturile aveau să fie compuse, în capitale, din cinci, iar în celelalte orașe slobode — care, adică, nu erau pe proprietăți particulare, — din patru mădulare în Țara Românească, din trei în Moldova, aleși la 1 Decemvrie și din cari unul va fi președinte și unul casier. În atribuțiile sfaturilor intrau : stabilirea veniturilor și cheltuelilor orașului ; asigurarea îndestulării ; cercetarea pricinilor neguțătorești ce, de bună voe, se aduceau înainte-le ; întocmirea corporațiilor de brutari și casapi și fixarea prețului pâinii și cărnii, preț ce se aducea la cunoștința polițmaistrului, ca să asigure respectarea ; aprovizionarea cu sare ; ridicarea produselor stricate de pe piețe, supravegherea tulumbelor, a școalelor, a închisorilor și a cvartirurilor militarești, igiena și înfrumusețarea orașului, îngrijirea de fântâni, poduri, luminat, caldarâm și în genere de tot ce privește la binele obștesc ; ținerea catastriselor târgului, în care se însemnau toate schimbările de proprietate ; supravegherea bălciurilor, izvoare de bogăție. Dacă veniturile nu ajungeau, sfaturile puteau recurge la „vre-o cisluire nouă“, care avea însă să fie aprobată de ministerul de interne. Unele servicii se concesionau la licitație. Așa spre pildă, la 1 Noembrie 1833 sfatul administrativ al Țării Românești încheie contract cu negustorul Ion Stamu, pentru îndestularea capitalei, celorlalte orașe și garnizoanei Silistra, cu lumânări de seu pe timp de un an, cu preț maxim de 84 parale ocaua. Lumânările pentru corăbiile din schela Brăilii le putea vinde „cum se va învoi“ ²²⁾. Un contract similar se făcuse în Moldova la 1832, cu Solomon Ehrlich ²³⁾.

Veniturile orășenești erau : zeciuiala patentelor și capitației, accizele pe vin, rachiu, spirt, tabac străin, taxa pe vitele de ham și jug, cai de călărie și samari ce intră în orașe, cu scutire numai pentru dorobanții și aprozii cărmuirii. În Moldova, se adăugau : taxa pe droșci și căruțe de năimeală de pe piețele orașului, droșcarii și cărucerii fiind scutiți, în schimb, de alte dări ; veniturile cântarului ; apaltul cărților de joc, ce se ia de la toate orașele, în folosul exclusiv

¹⁹⁾ Filitti, I. c.

²⁰⁾ Anale parl., III, 1, p. 180 sq.

²¹⁾ Ibid. III, 2, p. 377 sq.

²²⁾ Bulet. of. 35 din 1833.

²³⁾ Albina rom., 17 Ian. 1832.

al Iașilor; taxa pe păcură, sau borhot. Bugetul, alcătuit la 1 Decembrie, era supus aprobării ministrului de interne și intra în vigoare la 1 Ianuarie. Sfatul putea, până la o anumită sumă, face cheltueli și peste buget. Socotelile anului trecut se trimiteau, prin ministerul de interne, în cercetarea controlului.

Poliția și sfatul orășenesc urmau să-și dea ajutor reciproc, cu atât mai vârtos, cu cât aveau multe atribuții comune. Comunicările, însă, între aceste autorități, se făceau prin ispravnici în județe, prin ministerul de interne în capitală. Ispravnicul avea drept de control asupra sfaturilor și raporta ministrului neorânduilele ce observa. Negustorii, membri ai sfatului, erau scutiți de patentă în timpul funcțiilor lor, iar după câțiva ani de slujbă, rămâneau scutiți pe toată viața. Membrii boeri primiau ca răsplătire înălțări în ranguri. Mădularele sfaturilor trebuiau să fie pământeni. Numai la Brăila, Giurgiu și Galați, puteau fi aleși și străini, cu condiția să se lepede de orice protecție străină, întrucât privia funcțiile lor.

Atribuțiile financiare încurcau rău sfaturile orășenești. În urma unei inspecții în Oltenia, Kisseleff e silit să scrie, la 23 Iunie 1832, marelui vornic, să atragă atenția sfaturilor că veniturile lăsate de stat în seama lor, nu pot fi destinate decât trebuințelor de primă necesitate, precum siguranței, fântânilor, salubrității, măsurilor contra focului. Dimpotrivă, înfrumusețările, luminatul etc. trebuiau să rămăe în sarcina locuitorilor. Statul se va îngriji de a clădi în orașele principale câte o cazarmă și o închisoare, a căror întreținere va rămănea în sarcina comunei ²⁴). Se vede însă că sfaturile n'au ținut seamă de aceste recomandări, căci la 1834 adunarea Țării Românești, examinând socotelile orașelor și observând cheltuelile nechibzuite, exprimă părerea să se însărcineze, la București, Craiova, Brăila și Giurgiu, o comisie de „trei obraze cu știință”, împreună cu inginerul statului ²⁵), iar în județe, comisiile de revizuirea socotelilor, — ocârmuitorul, președintele tribunalului și deputatul, — să cerceteze cheltuelile ce sfaturile vor să facă și să se pronunțe asupra folosului și urgenței lor ²⁶).

Taxele de acciz, care au înlocuit căminăritul și cotăritul de altă dată ²⁷), au fost aduse la cunoștința consulatelor, foarte inte-

²⁴) I. C. Filitti, în *Conv. lit.*, Mai 1909, p. 553—5.

²⁵) Era Vladimir de Blaremborg.

²⁶) *Anale parl.* IV, 1, p. 474—5.

²⁷) *Minist. de externe*, dosar 96/102 din 15 Sept. 1831.

resate în chestie, printr'o circulară din 24 Sept. 1831. Li se zicea că cotăritul și căminăritul au fost înlocuite, „par un droit d'accises que l'on payera, pour le compte des municipalités, à l'entrée de chaque ville et bourg où les objets seront livrés à la consommation, ainsi qu'il a déjà été porté à la connaissance du public par des publications, sous la date du 21 Août. En conséquence, tous les individus, indistinctement, paieront... l'octroi... Les fonds provenant de ces différents droits, seront perçus par les préposés du conseil municipal de chaque ville et bourg, et versés dans la caisse communale, pour subvenir aux dépenses indispensables de chaque municipalité, pour l'entretien des voies publiques et autres”.

Orașele Brăila și Galați aveau un venit mai mult, acel al taxei de ancoră²⁸). Taxele de acciz n'au fost bine primite de locuitori. La 10 Ianuarie 1832 se produc la Ploești turburări, provocate de „pleava orășenilor celor proști” și de „unii din Sârbii cei proști”²⁹). Spătarul Costache Ghica fu trimis să potoliască mișcarea, isvorâtă, zice un raport din 21 Ianuarie al consulului austriac, din „Klaftersteuer”, pe case și locuri virane. Și într'un raport următor, din 25 Ianuarie, acelaș se miră și el de ce s'a adăugat acest nou impozit. Găsește că este nedrept, căci tot atât plătește boerul, după fațada palatului său, și săracul din mahalale, după fața locului său. Din aceleași cauze a izbucnit o mișcare și la Giurgiu, locuit mai ales de Bulgari. Câmpineanu reușește să potoliască mișcarea de la Ploești³⁰), lucru pentru care, prin mijlocirea lui Kisseleff, i se trimite Sf. Vladimir³¹). Capii mișcării, întemnițați mai întâi la Ploești, fură strămutați în pușcăria dela București, pentru liniștirea spiritelor³²). S'a hotărât totodată că „taxa are să se chibzuiască în fiecare oraș de către obștea orășenilor, împreună cu deputatul județului”.

Veniturile, ca și îndatoririle sfaturilor orășenești, se dau de obicei în arendă, la mezat.

În Țara Românească, sfaturi orășenești s'au întocmit, la 1831—1832, la Focșani, Buzău, Ploești, Târgoviște, Pitești, Slatina, R.-Vâlcii, Craiova, Cerneți, Câmpulung, Curtea de Argeș, Caracal

²⁸) Legea din 26 Noemvrie 1832, în Anale parl., III, 1, p. 133.

²⁹) Minist. de externe, dos. 2/104 din 1832.

³⁰) Rap. consul. austr. Buc. 28 Ian. 1832.

³¹) Ion Ghica, Scrisori, Ion Câmpineanu.

³²) Rap. cons. austr. 15 Fevr. 1832.

și Târgu-Jiului³³⁾. În acelaș an se terminară carantinele dela Brăila, Oltenița, Giurgiu și Turnu³⁴⁾. La 1833 se așternuseră cu piatră încă 13 ulițe din București, se astupaseră 23 băltacuri, se săvârșiseră sau îndreptaseră, 63 șosele, precum și „alea cea mare din capul șoselei podului Mogoșoaiei, până la Băneasa”³⁵⁾; s’au așezat 200 felinare și cumpărat 4 care, cu buțile lor, pentru stropirea podurilor mari; la 1834 s’au mai așternut cu piatră alte șapte ulițe și s’a săvârșit „bulevardul după dealul mitropoliei, spre obștească preumblare a norodului”. La Brăila, s’a zidit și înfrumusețat, prin stăruința ispravnicului Iancu Slătineanu, biserica Sf. Mihail; s’a croit grădina publică; s’au aliniat ulițele, s’au fixat piețe, s’au astupat 3000 gropi, ce în timpul Turcilor slujiseră de magazii de rezervă, s’a instalat un spital, s’au așezat felinare³⁶⁾. Populația Brăilei trecu repede dela 5—600 suflete, cât era pe vremea Turcilor, la 6000³⁷⁾. Se raporta însă lui Kisseleff, la 1831, că negustorii de acolo se fac sudiți britanici³⁸⁾, iar 1832, că Bulgarii ce se strâng acolo, se fac și ei sudiți³⁹⁾. La Giurgiu, prin osârdia lui Gr. Obedeanu, s’a zidit biserica Sf. Nicolae și, pe lângă alte îmbunătățiri ca la Brăila, s’a clădit o școală pe seama orașului. Temnița dela Giurgiu era sfârșită la 1834. Dintr’o adnotație a lui Kisseleff, din Râmnic, la 5 Decemvrie 1832, se vede că el proiectase clădirea temnițelor în ordinea următoare: 1832—3, Giurgiu; 1833, Brăila; 1833—4, R.-Vâlcii; 1835—6, Telegra, iar din economiile anilor următori, să se facă temnițele sistematice la București și Craiova⁴⁰⁾. La Brăila, Giurgiu, Zimnicea și Turnu, s’au organizat târgurile de pe lângă carantină. Se așezară stâlpi pe ostroavele principatului, ca să serviască de hotar în spre Turcia, și se alcătui un regulament pentru pașapoarte⁴¹⁾. La Focșani s’au preînnoit cișmelele, în care se aducea apa din muntele Făraoanele. La R.-Vâlcii, s’au început lucrări pentru aducerea apei din muntele Orația.

³³⁾ Rap. lui Iord. Filipescu în *Anale parl.*, II, 627 sq.

³⁴⁾ Ibid.

³⁵⁾ Vezi art. lui N. D. Popescu, în *Rev. ist. arheol. filol.* XV (1914), p. 176—7.

³⁶⁾ *Anale parl.*, III, 1—573.

³⁷⁾ Elias Regnault, o. c. 20.

³⁸⁾ *Arh. Statului, Admin. vechi*, No. 493 din 1831.

³⁹⁾ Ibid., dosar 363 din 1832.

⁴⁰⁾ Minist. de externe, dosar 22/377 din 1833 și *Anale parl.*, III, 1, p. 422—3.

⁴¹⁾ Rap. lui Filipescu, în *Anale parl.*, III, 1, p. 570.

La 1833 s'a hotărît că venitul pe trei ani al șanalului Dunărei din Oltenia, se va întrebuința pentru strămutarea reședinței județului Mehedinți, dela Cerneți pe locul aceluși „vechi strămoșesc oraș al Romanilor dela Turnul Severin, unde și până astăzi se văd rămășițiuri din dărămăturile monumenturilor lui Traian“. Moșia Turnul Severinului a fost cumpărată în acest scop, pe 90.000 lei.

La 1834 s'a dat în arendă, pe 350.000 lei, clădirea carantinei dela Călărași; s'a aruncat un pod peste Argeș, lângă Pitești⁴²⁾.

Tot atunci, în târgurile ce nu puteau avea maghistraturi, s'au orânduit comisii, compuse, în fiecare an, din proprietarul târgului, starostea de patentari și unul sau doi locuitori aleși.

O lege munteană din Ianuarie 1834, hotărăște că se vor întocmi cutii, ca cele sătești, în fiecare târg și mahala de oraș, ale căror venituri vor fi de aceeași natură ca și ale cutiilor sătești. Printr'un interesant amendament, s'a prevăzut că „dajdia birnicilor orașani și târgoveți, luând numirea de dajdia orașanilor“, se va adăoga „întocmindu-se câte lei 50 în loc de 30..., cu două zeciueli, una pentru maghistraturi și alta pentru cutiile mahalalelor“, adică 60 lei pe an. Scopul modificării era întreit: a spori venitul vistieriei; a deosebi pe birnicii satelor de ai orașelor „de vreme ce stăpânirea pentru aceștia face o mulțime de jertfe, înlesnindu-le toate mijloacele de îndestulare, îngrijind pentru dâșii cu doctori, având spitale orânduite și alte asemenea bunătăți“; în fine „pentru că orașele și târgurile, având trebuință de negustori și meseriași, iar satele de plugari și muncitori, s'ar cuveni să fie oareș care împiedicare pentru aceștia din urmă ca să nu poată năvăli cu atâta înlesnire în laturile orașelor și târgurilor și dintr'aceasta munca pământului să se împuțineze și scumpătatea în orașe și târguri să crească din zi în zi“⁴³⁾.

În Moldova, ministerul din lăuntru întocmi, în Februarie 1832, un lung proiect pentru „pavelele și șoselele din orașul Iași“⁴⁴⁾, fixând cantitatea de piatră necesară pentru a pava în 7 ani ulițele anume desemnate, socotindu-se contracciului câte 100 lei de stângen pătrat. Pentru acoperirea cheltuelilor, servia mai întâi fondul drumurilor,

⁴²⁾ Idem, în *Anale parl.*, IV, 1, p. 48 i.

⁴³⁾ *Anale parl.*, IV, 1, p. 109 sq.

⁴⁴⁾ Ibid. III, 2, p. 292 sq.

prevăzut de Reg. organic, și apoi o „analoghie” pe proprietari, după numărul stânenilor ce au pe ulița ce este a se pavă.

Un raport al ministrului din lăuntru al Moldovei, Al. Ghica, ni dă lămuriri despre activitatea departamentului său, dela Ian. 1832 până la sfârșitul anului 1833 ⁴⁵⁾). Se orânduiseră polițmaisterii la Botoșani, Bârlad, Roman, Focșani și Galați, conform legiurii din Ian. 1833 ⁴⁶⁾); se împărțiseră 1213 slujitori între diferitele administrații; s'au prins 1461 răufăcători, din cari 121 au fost trimiși la ocnă și patru la mănăstire; s'au cumpărat la Petersburg 5 tulumbe, care să se adauge la cele 5 existente în Iași, pentru stingerea focului; serviciul apei era făcut de 32 sacale; s'a organizat maghiistratul orașului Iași, cu un personal complet și tot astfel la Botoșani, Galați, Bârlad, Focșani și Roman ⁴⁷⁾). Logofătul dă seamă apoi de întrebuințarea banilor din cutia milelor și a casei apelor; spune că s'a organizat, conform Reg. organic, serviciul medical; că s'a încheiat contract cu beizadea Petrache Mavrogheni ⁴⁸⁾), pentru pardosirea ulițelor Iașilor cu piatră, scoasă din apele Moldovei.

Corpul de armăuți creiat la Iași, fu pus sub ordinele așilor T. Ghica și A. Roset. Sub scopul mărturisit al siguranței și ordinei publice, consulul austriac ⁴⁹⁾ bănuiește că se ascund intenții secrete.

Măsurile luate erau, dealtfel, neîndestulătoare. Un foc mare izbucnește la Iași în Iunie 1833 și distruge numeroasele case de lemn ⁵⁰⁾). Arde și agenția austriacă. Kisseleff sosește la Iași la 14 Iulie st. n., dă în judecată pe T. Ghica și-l înlocuiește prin vornicul de aprozi Gheorghe Ghica ⁵¹⁾).

Am văzut că toate isprăvnicile exprimaseră dorința de a li se spori numărul oamenilor de cari puteau dispune pentru siguranța publică și urmărirea rău făcătorilor. O lege munteană din 1832 ⁵²⁾), socotind că „străjuirea cea din lăuntru, paza hotarelor, precum și toa-

⁴⁵⁾ Ibid. IV, 2, p. 305—348.

⁴⁶⁾ Ibid. III, 2, p. 290—1.

⁴⁷⁾ Listele membrilor, în Buletin, foae oficială, Iași, 2 Iulie 1833. La Iași, președinte era, la 1832, Ștefan Catargi, iar la 1833, Vasile Beldiman.

⁴⁸⁾ Cf. plângerea acestuia, că nu se respectă contractul, la Ac. rom. Ms. 1131 f. 18.

⁴⁹⁾ Rap. din 10 Aug. 1832.

⁵⁰⁾ Rap. din 8 Iulie 1833 al cons. austriac. — Buletin, foae oficială, Iași 29 Iunie 1833.

⁵¹⁾ Rap. din 15 Iulie 1833 al aceluiaș.

⁵²⁾ Anale parl., II, 407 sq.

tă linia carantinească, sunt îndestule însărcinări puse asupra miliției“, alcătuește, în fiecare județ, un corp de dorobanți, pe lângă cârmuiri și sub ocârmuiri, polițmaisteri, și judecătorii, împărțiți în cete, sub comanda unui *tist*, care va putea fi luat și dintre neamuri, postelniceii, mazălii, aleși de cârmuitori, împreună cu boerii proprietari. Leafa dorobanțului era de un leu pe zi și el nu slujia luna întreagă. Dorobanții se hrăneau și încălecau pe propria lor cheltuială. În Moldova, acelaș rol îl îndeplineau, în virtutea unei legi dela 1833 ⁵³), slujitorii călări și țimirașii pedestri; aceștia, însărcinați în special cu purtarea scrisorilor, umblau cu căruța de poște. În fruntea slujitorilor sta, la fiecare scaun de isprăvnicie, un căpitan. Pentru fiecare slujitor, se scutiau, de bir și de lucrul drumurilor, alți trei locuitori. În schimb, slujitorul se îmbrăca, hrănia, înarma și încăleca pe propria lui socoteală. Slujitorii erau luați de preferință din satele răzășești, pentru a nu avea obligații de boeresc.

Atribuțiile acestor slujitori, sau dorobanți, erau de a servi pe lângă autoritățile administrative și judecătorești, la vămi, a purta ordinele, a duce dărilor încasate, a prinde tâlharii, a păzi temnițele, a face strajă noaptea. Înlocuirile nu erau îngăduite.

Locuitorii satelor erau declarați chezași unul pentru altul. În fiecare sat se orânduiau câte doi vătășei călări, cu leafă de 2 parale pe săptămână. Toți sătenii însă erau datori să ajute la prinderea rău făcătorilor și, ca răsplată, primiau o parte din banii găsiți asupra acestora ⁵⁴). O lege din 1833 ⁵⁵), obligă pe săteni a clădi și întreține, după planul dat de stăpânire, o casă a satului, pusă sub îngrijirea pârcalăbului și unde să se păstreze arhiva, să se adune jurații și epitropii cutiei satului, și să se ia cunoștință de ordinele superioare.

O lege munteană, din Dec. 1831, fixă mai de aproape îndatoririle proprietarului, preotului și celor șase aleși ai satului, în administrația cutiei satești ⁵⁶).

Cum Regulamentul organic desființase vornicia de pripas, legea munteană din Ian. 1832 ⁵⁷) îndatori fiecare sat de a avea, pentru vitele sale, văcari vrednici, cu plată după mulțimea vitelor și

⁵³) Anale parl., III, 2, p. 424. Modificată la 1834, ibid. IV, 2, p. 503-510.

⁵⁴) Anale parl., II, 417 sq.

⁵⁵) Ibid. III, 1, p. 544 sq.

⁵⁶) Ibid. II, 278—8.

⁵⁷) Anale parl., II, 283—290.

puși sub supravegherea proprietarului și a sub cârmuitorului. Proprietarul vitelor prinse în semănături, plătia despăgubire păgubitului și o amendă la cutia satului. Jurații satelor erau, pe rând, delegați special pentru cercetarea stricăciunilor pricinuite de vite și raportau celorlalți jurați și stăpânului de moșie. O întreagă procedură era instituită pentru a se da de urma proprietarului vitei. Tot la despăgubire și la amendă erau supuși și cei prinși furând struguri din vii. Cum, însă, jurații satelor nu urmăreau, pare-se, cu destulă străduință aplicarea legii, s'a propus, mai târziu, la 1834, un amendament ca să se vândă la mezat osândeale asupra vitelor pricinuitoare de stricăciuni. Adunarea a avut însă bunul simț de a respinge așa propunere, socotind cu drept cuvânt că „vor naște iarăși chipuri de catahris ca în vremile trecute”⁵⁸⁾.

O preocupare capitală a administrației, în vremea ocupației rusești, era aceea a aprovizionării trupelor muscălești care, prin tratatul dela Adrianopol, aveau să mai rămâe în Silistra și „pe drumurile de etapuri ostășești” din principate. O convenție de aprovizionare, pe baza căreia să se poată proceda, după obiceiul timpului, la arendarea acestui otcup, s'a alcătuit în ședința adunării muntene dela 8 Decembrie 1831⁵⁹⁾ și o alta la 12 Ianuarie 1832⁶⁰⁾. „Orice adaos de bani s'ar dovedi că trebuie peste prețurile ce se vor plăti din partea stăpânirii rusești... să fie pe seama casei de rezervă a țării”.

La 6 Ian. 1832, agentul austriac Ferro raportează din Cernăuți lui Metternich, că la 31 Dec. 1831, Mircovici a poruncit divanului să fixeze prețul cerealelor, pentru aprovizionarea Silistrei, la 8 lei cestvertul, timp de 7 ani, iar diferența de preț s'o acopere visateria. Tot astfel, vadra de spirt să se dea pe 4½ lei, oca de carne pe 8 parale. Boerii încercară să reziste, dar numai Conachi se opuse până la sfârșit, refuzând de a semna și protestând chiar în scris, în numele Regulamentului organic, care asigura libertatea transacțiilor⁶¹⁾.

Drumul militar se zicea că va fi prin Iași-Focșani-Buzău-București-Călărași și că va fi păzit de 3232 oameni, cuartiruiți pe la particulari. Cheltuelile vor fi suportate ¼ de Rusia și ¾ de Mun-

⁵⁸⁾ Ibid. IV, I, p. 29.

⁵⁹⁾ Anale parl., II, 9. Textul convenției lipsește.

⁶⁰⁾ Ibid. 18—19; aceeași observație.

⁶¹⁾ Rap. din 20 Ian. 1832, al aceluiaș.

tenia, socotind 5 parale pe zi de om, partea Rusiei și 20 parale partea Munteniei, în total, pentru aceasta, 1.800.000 lei aproximativ. Kisseleff considera că principatul avusese destul folos anexând Brăila, Giurgiu și Turnu⁶²⁾. Itinerarul fu schimbat de mai multe ori. La 20 Ian. 1832, Ferro raporta că va trece prin Reni-Galați-Călărași⁶³⁾. În Mai, nouă schimbare⁶⁴⁾, drumul va trece prin Bârlad-Focșani-Călărași. Locuitorii mărginași erau obligați să întrețină drumul și să care proviantul.

În Iunie, Rușii cer prelungirea, pe încă 2 ani, a convenției încheiate pe 7 ani, pentru aprovizionarea Silistrei⁶⁵⁾. Puțin în urmă se rechiziționează, în vederea iernei, 417.150 puduri fân, 13.921 cestverturi ovăz, 7714 stânjeni lemne⁶⁶⁾. În August, cazacii iau fânul cu 25 parale pudul și adeseori nici nu-l plătesc⁶⁷⁾.

Reproduc aci, ca model, contractul încheiat, în Mai 1833, cu Tache Zissu⁶⁸⁾. „Printr'acesta mă îndatorez ca să teslimatisesc, pentru îndestularea împărăteștilor oștiri, 33.136 cestferte grâu, în chile mari de ale țării, după cea de acum întocmită măsură de ocă 400 și cestferta de 100 ocă; și 27.842 cestferte orz, socotită cestferta de 6 cestferte, cu plata dela coronă cestferta de grâu po lei 8, bani 60 și cestferta de orz po lei 4, care fac peste tot lei 393.024, după condițiile următoare: 1) calitatea, după proba ce a dat; 2) și 3) zisele cantități se vor distribui de arendaș între magaziiile de la Călărași, București, Buzău, Focșani, Târgoviște, Ploești, Slatina, Pitești, Rușii de vede și în trei soroace; 4) și 5) „pentru bileturile cinstului sfat, în felurimi de producturi și cătățimi date din anul trecut la feluri de fețe și rămase a se exportarisi în soroc mărginit, adică până la 1 Iunie curgătorului an, după cum în lista ce mi s'au dat de la cinstita visterie se arată, nu am a lua, până la numitul soroc, nici o plată supt cuvânt de exportatie, iar dacă și după acest soroc vor rămânea bileteuri nedesfăcute și neexportarisite, atunci, fără de nici o poprire, vor fi slobode a se exportarisi și acele, și vor plăti proprietarii bileturilor câte un pol la chilă, pentru chel-

⁶²⁾ Rap. din 7 Ian. 1832 al cons. austr. București.

⁶³⁾ Tot așa zice cons. austr. din Buc. la 25 Ian. 1832.

⁶⁴⁾ Rap. din 18 Mai 1832 al lui Ferro.

⁶⁵⁾ Rap. al cons. austr. 29 Iunie 1832.

⁶⁶⁾ Rap. din 7 Iulie 1832.

⁶⁷⁾ Rap. din 24 August 1832.

⁶⁸⁾ Arh. Stat. Adm. noi No. 2748 roșu, din 1832. La f. 228, un model de bilet de exportatie.

tuelile cinovnicilor, afară din cătătimea meiului ce se cumpără din partea Moldovei, pentru locuitorii aceluia principat, aflându-se în lipsă, și afară de orz și porumb ce se cumpără pentru îndestularea miliției Moldovei și care sunt cuprinse în suma pomenitei liste".

„Fiindcă plata ce se face din partea coroni pentru cumpăratoarea pomenitelor producturi, este mult mai jos de cât prețurile cu care eu am a le cumpăra, apoi, deosebit, urmează a se face cheltueli și cu oameni ce voi întrebuința în cumpărătoare și teslimate, de aceea, pentru a mea despăgubire, mi s'au dat în folosul meu dreptul exportăției producturilor ce vor eși din prințipat în orice parte de loc, pe doi ani 1833 și 1834...: de la chila de grâu lei 6, bani 60; de la chila de orz lei 4; de la chila de porumb lei 5; de la chila de mei, lei 6; bez câte 5 parale la leu ce au a se lua de la proprietarii producturilor peste prețul hotărît, în socoteala maghistratului orașului, din care venit al exportăției, cuvenit mie, mă îndatorez ca să răspunz în folosul vistieriei lei una sută mii pentru măcinatul grâului.

„In cursul acestui soroc... pot să treacă peste hotarele prințipatului... producturi de bucate, adică grâu, ovăz, orz, sau porumb, peste tot, de toate felurimile, 60.000 cestferte, adică din cele date de mine, sau din altele și, osebit, dacă trebuința va cere, încă 25.000 cestferte, fără nici o plată de poșlină".

La 27 Mai 1834, pe baza convenției, generalul Delinghausen dă un pricaz relativ la aprovizionarea trupelor rusești din principate și Silistra ⁶⁰⁾).

*

Dispozițiile Reg. organic relative la așezarea Țiganilor, greu se puteau aplica, fiindcă statul nu dispunea de pământ, iar pe proprietățile particulare Țiganii nu se puteau așeza decât cu învoirea proprietarilor. Legea românească din Dec. 1832 ⁷⁰⁾ prevedea că orice bani prisosind din birul Țiganilor, după scoaterea cheltuelii străngerii birului, se vor cheltui „numai în cumpărături de Țigani, spre a înmulți numărul acestora în folosul statului". În Moldova, la începutul aceluiaș an, se votase o lege ⁷¹⁾ care umplea, foarte ni-merit, o lacună, supunând pe Țigani, în afară de plata capitației,

⁶⁰⁾ Bulet. of. al Moldovei No. 42 din 1834.

⁷⁰⁾ Anale parl. III, 1, p. 127 sq.

⁷¹⁾ Ibid. III, 2, p. 279.

și la o anumită muncă față de stăpânii de moșii, pentru ca situația lor să nu fie mai avantajoasă decât a celorlalți birnici.

Dealtfel și perceperea capitației, așa cum o hotărîse Reg. org., era grea, cât timp țiganii nu erau statorniciți. De aci insistențele legiuitorului pentru întocmirea unor minuțioase catagrafii.

La 24 Ian. 1833, vornicul din lăuntru al Țării Românești prezintă adunării un proiect „pentru așezarea comitetului ingineresc pe lângă departamentul vorniciei din lăuntru”, spre a se putea întrebuința cu folos suma de 200.000 lei orânduită de Reg. pentru drumurile principatului. Comitetul se va alcătui din directorul departamentului din lăuntru și din inginerul șef al statului. Sub ordinele comitetului vor lucra trei ingineri, cari să supravegheze lucrările și „patru meșteri din calfele ce vor fi mai cu știință de clădiri” și cari se vor așeza în patru ocoale ale țării. Primul ocol cuprindea „drumul cel mare de la Focșani și până la București”, de la București la Călărași, de la Călărași la Brăila și gura Siretului și iar la Focșani, împreună cu drumurile cuprinse între acestea, iar reședința calfei era la Buzău. Al doilea ocol, cuprindea drumul București—Cerneți, pe cele dintre acesta și drumul București—Călărași, precum și drumul de alungul Dunărei la Orșova, cu reședința calfei la Craiova. Al treilea ocol, cuprindea drumurile dintre acel al Cerneților și cel dela București—Pitești—Câineni—Turnu Roșu, cu reședința calfei la R. Vâlcei. În fine, celelalte drumuri, formau al patrulea ocol, cu reședința la Ploești.

Comitetul avea să vegheze și la regulata clădire a orașelor, după planurile ce va întocmi; la „facerea tuturor binalelor publice”, la repararea drumurilor și clădirea podurilor, la ținerea în bună stare a caldarâmurilor.

Drumurile mari aveau să se întocmiască, întâia oară, de stăpânire, apoi să se lase asupra proprietarilor și sătenilor, să le ție în bună stare. Numai în caz de nevoie de reparații prea mari, intervenia comitetul, cheltuind „din capitalul ingineresc”. Drumurile dintre sate și cele ce răspund în drumurile mari, erau date cu totul în îngrijirea sătenilor care-și aveau eșirea pe ele.

Starea finanțelor făcu, însă, ca adunarea să ceară amânarea punerii în aplicare a acestui proiect, rămânând deocamdată ca sfatul

administrativ să asigure facerea drumurilor celor mari și a podurilor ⁷²).

În ce privește brudina podurilor, Kisseleff exprima sfatului administrativ, la 25 Oct. 1833, următoarea părere: „On ne devrait établir des péages perpétuels que pour les ponts qui exigeraient des dépenses extraordinaires, tels que celui du Proratz sur l'Olto et de Pitești sur l'Argesh. Pour ce qui est des autres ponts qui se trouvent sur les grandes routes, on pourrait en adjuger la construction à des entrepreneurs, pour un certain nombre d'années, à l'expiration desquelles les ponts rentreraient dans le domaine public; quant aux ponts construits par quelques propriétaires sur des grandes rivières et qui demanderaient des frais d'entretien trop considérables, il pourrait être déterminé un droit de péage convenable à cette fin, mais toujours au su et du consentement du gouvernement”.

Iar în privința drumurilor mici, Kisseleff zicea: „Pour ce qui est des ponts et chaussées sur les chemins vicinaux, c'est aux villageois qui en retirent tout l'avantage, à s'arranger entre eux pour les construire, le gouvernement ne devant exercer ici qu'une surveillance...” ⁷³).

Întreprinzătorii poștelor aveau dese motive de nemulțumire. Astfel, în Țara Românească, un Matei Cantacuzino ia cu sila caii de poștă și-i ține două zile pe moșia lui din Prahova. Alți călători fac câte două poște cu aceiași cai ⁷⁴). La 5 Oct. 1831, otcupciul Sachellario se plânge lui Kisseleff că e amenințat cu ruina, fiindcă sub noul regim, surugiii, ne mai având vechile privilegii, se recrutează greu; boerii comit abuzuri de putere, iar călătorii istovesc puterile cailor. Kisseleff pune apostilă să se facă repede îndreptare „dans l'intérêt même du pays..., car on finira par ne plus trouver de fermier pour les postes” ⁷⁵). Condițiile de arendare de la 1833, în Muntenia ⁷⁶), caută să remedieze. Contracciul nou primia de la cel vechi, pe preț de 120 lei de cal, două părți din toată suma cailor acestuia, precum și fânul și grăunțele ce se aflau prin poște. „Ca să nu aibă cuvânt a pricinui că sau caii de rând, sau cei de curieri,

⁷²) Anale parl. III, 1, p. 412—420.

⁷³) Minist. de externe „Delă de proiectul ce s'au alcătuit pentru taxa hotărâtă la trecerea podurilor și zăgazurilor din prințipat. Acest proiect nu s'a pus în lucrare și, făcându-se altul în anul 1834, s'au pus la delele aceluia an”.

⁷⁴) Minist. externe, dosar 3/9 din 1831.

⁷⁵) Ibid.

⁷⁶) Anale parl. III, 1, p. 555. Stațiile de poștă, ibid 561.

ajung la dărăpănare din pricina neconținutelor alergături cu poroajniile stăpânirii, deaceia să nu fie dator a da pe fiecare zi mai mult decât două din trei părți din toată suma cea orânduită la fieș care stanție, afară numai la curieri și la cei trimiși în trebile stăpânirii, pe care se îndatorează a nu-i ținea nici un ceas". La fie care poștă, avea să se afle un om cu știință de carte, care să înscrie în condice „pe călătorii cei din toate zilele, arătând ceasul trecerii lor și suma cailor ce se vor da la fieș care, încât, după ce se vor da pe acea zi cele două părți de cai din toată suma cea orânduită a stanției, de se va întâmpla a veni în urmă și alt călător, acela va aștepta până se va întoarce din caii cei trimiși..., iar nici un călător nu va fi volnic a trece înainte tot cu acei cai cu care au venit, nici a lua cai din cei orânduiți pentru curieri, veri cine va fi". La căruțe de poștă nu avea a da mai puțin de patru cai, la căruțele brașovenești și la calești 6, la greutăți mai mari 8. Se fixa greutatea calabălăcului ce putea duce fiecare călător. Căruțele aveau să fie încăpătoare de doi oameni „înăuntru cu grătii de nueli împletite". Numai pentru curieri erau „mai deosebite, adică cu osiile bleuite a se unge cu păcură și la căpășanile buclor roatelor cu câte patru cercuri de fer legate". La stații se aflau surugii: câte unul de patru cai. Surugiii, ceaușii, rotarii, dârvarii, odagiii, becherarii, fânarii și orzarii, erau, ei și casele lor, slobozi de „ostășescul postoi", de recrutație și de „orice havalea s'ar cere vre odată de către stăpânire de la satele lor", plătind numai dajdia „prin contracciu la pârălabii satelor". Expediția „cărților" (scrisorilor) avea loc de două ori pe săptămână, prin curieri speciali, fără plată pentru stăpânire, cu plata de „un ban la dram pentru fiecare ceas, sau patru bani de o poște", pentru particulari. Progonul se plătia la locul plecării: 20 parale de cal, de ceas, socotindu-se fiecare poștă patru ceasuri. Pentru stăpânire și consulate, socoteala se făcea lunar. Era interzis a maltrata pe surugii, sau alți impiegați ai poștei. Textul tipărit al condițiilor trebuia să se găsiască la toate stațiile, spre a fi opus pretențiilor călătorilor. Nemulțumiții aveau să se mărginiască să-și înscrie reclamațiile într'un registru anume, păstrat la stații. Contracciul avea să îngrijiască de a înființa în 6 luni, pe principalele cinci drumuri (al Focșanilor, Brăilei, Căinenilor, Giurgiului și Craiovei), „delijenți" în care locul se plătia pe trei cai progonul. Mai lua contracciul zeciuială de la argintul, sau aurul ce se transporta. La contract era adăogată lista poștelor pe dru-

murile: Craiova-Focșani; Căineni-Giurgiu; Brăila-Oltenița-Giurgiu; Giurgiu-Turnu; Brăila-Buzău-Ploești-Târgoviște-Câmpulung-Pitești-Tecuci-Rușii de Vede-Turnu; Ploești-București; București-Târgoviște; București-Călărași; Turnu-Caracal; Craiova-Cerneți-Târgu Jiului-R. Vâlcii-Slatina și înapoi Craiova; Craiova-Calafat; Craiova-Târgu Jiului.

În Moldova, condițiile erau aproape identice ⁷⁷⁾. O lege din Dec. 1832 ⁷⁸⁾, se ocupa cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor Reg. organic al acestui principat, privitoare la poște. Cum însă nu s'a prezintat nimeni spre a lua asupra-și ținerea cantorului, s'a hotărât ca acest venit să rămâe, de o camdată, în nelucrare. Nu se găsia, deci, antreprenor pentru predarea scrisorilor în interiorul țării.

Cârmuirea provizorie rusească avea poșta ei deosebită, în privința căreia Kisseleff da sfatului administrativ, la 10 Dec. 1833, următoarele instrucții: „Paza poștei rusești ce trece prin hotarele ocârmuirii otomanești, fiind siguripsită prin convenție din partea Porții, totdeauna întoarce asupra sa osăbita luare aminte a ocârmuirii locale, și, după aceste pricini, poștele noastre, ce se trimit câte de două ori pe lună, se petrec, până la hotarul Imperiei, întâi de către ieniceri, iar pe urmă de către osăbită strajă. După ce principaturile s'au cuprins de către oștile împărătești, trimiterea poștelor s'au așezat câte de două ori pe săptămână... (dar măsurile luate n'au ferit de prădăciuni, mai ales sumele de bani transportate, așa că) luând în băgare de seamă că așezământul pentru petrecerea poștei Țarigradului prin osebit caraul, ar fi cu greutate a se lăți asupra tuturor poștelor în deobște vremelnicește așezate, pentru că spre aceasta se cere o însemnată întrebuintare de cai și cheltuială de bani pentru păzitori... (hotărăște): sumele de bani ce vin dela Țarigrad, sau din Rusia, de două ori pe lună, să se opniască la Iași și să se trimită de acolo la București; răspunderea poștei o vor avea isprăvniciile „cărora se vor împărtași de către sfaturi alcătuite de către contorile de poște științi“; pentru însoțirea banilor, se vor da deosebit doi dorobanți înarmați, în socoteala acelor bani ⁷⁹⁾).

⁷⁷⁾ Anale parl., III, 2, p. 370.

⁷⁸⁾ Ibid. 164—6. Taxele hotărâte p. portul scrisorilor, în Supliment la „Albina rom.“ 17 Martie 1832.

⁷⁹⁾ Minist. externe, dosar 1/30—7/36 azi 61, din 1833. Buletinul of. al Moldovei No. 1 din 1834.

La 2 Oct. 1833, isprăvnicia de Romanați este înștiințată că „poștele așezate de către comenzile căzăcești pentru corespondența oștirilor rusești, se desființează, conform relației comandirului polcurilor căzăcești, general maior Beghidov. De aceea, câte converturi din slujbă se vor trimite cărmuirii din partea oștirilor rânduite spre cîrtiruire în acel județ, să le primiască și să le îndrepte prin expediție la București, către expeditorul statului. Asemenea urmînd și prin îndreptarea acelor converturi ce va primi dela expeditorul către comenzile ostășești ⁸⁰⁾).

Mai târziu, agenții consulari străini, urmînd pilda Rusiei, au instalat și ei poștele lor particulare.

⁸⁰⁾ Arh. Stat., Adm. noi. No. 1789 din 1833.

CAPITOLUL III

REFORME JUDECĂTOREȘTI

Marelui logofăt al dreptății din Muntenia, Kisseleff îi cere, în Oct. 1831, lămuriri asupra numărului afacerilor în curs pe la diferitele instanțe. Veghează de aproape asupra rostirii sentințelor în ultima instanță. Din cauza holerei, consimți ca mădularele divanelor să se întruniască abia în Septembrie¹⁾. Se interesează dacă tribunalele sunt instalate și invită pe marele logofăt să ia măsuri contra membrilor tribunalului Argeș, cari lipsiau dela reședință de mai multe zile. Președintele plecase la vie, luând cu sine pe aprozi²⁾.

Divanele din București au fost instalate în casa cluceresei Anica Deșliu, ce avea 19 odăi, iar tribunalul de comerț în casa Colfescu, cea dintâi închiriată pe 12.000 lei v., iar a doua pe 1000 galbeni împărătești. Kisseleff numește apoi pe șlenii înaltului divan și pe ai divanului civil din Țara Românească³⁾. Reamintește procurorilor, la 30 Oct., că trebuie să întocmiască, în fiecare lună, un tablou al pricinilor înfățișate, judecate și amânate la tribunalul respectiv. Proiectul de „pravilă întru păzirea orânduelilor din năuntru la lucrarea pricinilor înaltului divan“, prezentat de procurorul acelui divan, se aprobă de Kisseleff în Oct. 1831⁴⁾. Proiectul era „calqué sur ce qui se pratiquait au divan princier“.

La 30 Sept. 1831, marele log. al dreptății, Iordache Goleescu, aduce la cunoștința publicului că „fiindcă, pentru a-și descoperi prigonitoarele părți la judecata pricinilor (dreptatea) și a-și întocmi jălbile..., face trebuință de oameni cu mai multă știință de pravilă..., adică precum sunt advocații... și pentru ca să nu se înșale prigonitoarele părți..., s'au ales de stăpânire cei mai jos însemnați, cărora,

1) I. C. Filitti. Acte inedite. In Conv. lit., Nov. 1908, pag. 510—512.

2) Ibid.

3) Ac. rom., Ms. 439 f. 99.

4) Minist. de ext., dos. 10/23 din 1831.

spre a fi cunoscuți de avocați, li s'au dat și cărți la mâini". Părțile rămăneau însă libere a se înfățișa personal, sau prin vechili (procuratori) în cari aveau încredere și nu erau obligate să recurgă la avocații oficiali. Printre aceștia, relev pe căminarul Costache Mano, zis Bondi, pe clucerul Iancu Grecianu, treti logofătul Iordache Ciupagea, Antonie Baronți, Alecu și Eustație Schină, Mihail Paleologu. În total erau 22, pentru divanele din București⁵⁾.

La 10 Dec. 1831, Kisseleff invită înaltul divan să se pronunțe dacă, după vechiul obicei, o hotărîre a fostului divan domnesc se poate socoti ca definitivă ori nu. Dacă da, înaltul divan va executa acele hotărîri. Dacă nu, va judeca din nou în ultima instanță și fără întârziere. În altă adresă, tot din 10 Dec., Kisseleff arată că înaltul divan nu trebuie să se mărginiască a-i trimite invitație de a confirma sentințele pronunțate de divanele judecătorești, ci trebuie să le judece însuși mai înainte, conform art. 232 din Reg. organic. Kisseleff invită pe logofătul dreptății să observe de aproape art. 331 al Reg. org. și să amintiască membrilor înaltului divan „qu'étant appelés à statuer sur la fortune, la vie et l'honneur des habitants, ils ne peuvent y procéder avec trop de maturité de reflexion et que ce qui doit faire la matière d'un arrêt ne sera plus traité à l'avenir par des otnochénies". Referindu-se la art. 324 al Reg. organic, Kisseleff precizează că „le procureur auprès du divan suprême qui, d'après une disposition de l'art. 217, doit veiller à la fidèle exécution des jugements, adressera, à chaque arrêt rendu par le divan suprême, un rapport au grand logothète, où seront spécifiés tous les incidents dont est faite mention ci dessus, et c'est sur ce rapport que sera basé celui du grand logothète à l'autorité supérieure..., afin que les parties ne se voient pas exposées à perdre, par la confirmation de l'autorité supérieure, le bénéfice d'appel dans les cas prévus par le second § de l'art. 324". Prin unanimitate, zice Kisseleff, nu se înțelege numai aceea a membrilor prezenți la ședință, ci a tuturor mădurelor divanului.

În diferite pricini, în fine, logofătul dreptății cere instrucțiuni dela Kisseleff, care face astfel funcții de legiuitor interpretativ⁶⁾.

O lege din 1832 lămurește „căderile judecătorilor de întâia cercetare și a divanurilor și îndeplinirea hotărârilor lor"⁷⁾, iar alta

⁵⁾ *Curierul românesc*, 8 Oct. 1831. Ion Bianu, Actul de naștere al corpului avocaților în Muntenia. În *Conv. lit.*, 1902, p. 475—6.

⁶⁾ *Minist. de ext. dosar* 10/23.

⁷⁾ *Anale parl.*, II, 667.

din 1833, precizează căderea judecătoriilor și divanelor în pricini corecționale și criminalicești ⁸⁾).

În Ianuarie 1832, tribunalul Ilfov se împarte în trei secții: politicească (civilă), neguțătorească și criminalicească ⁹⁾). Judecătoria poliției Bucureștilor rămânea competentă de a cerceta gâlcevile, bătăile și câte s'ar întâmpla în oraș „înpotriva bunei orânduei, bunelor năravuri și obșteștii siguranțe”, judecând fără apel în pricinile „câte nu vor fi vrednice de osânde mai mari de cât o închisoare de trei zile și până la toege 50”.

O altă lege tot de atunci, deosebia căderile și datoriile între partea judecătorească și otcârmuitoare a județelor ¹⁰⁾). Marele logofăt al dreptății, Iordache Golescu, prezentând adunării proiectul, îl însoțește de o introducere istorică ce merită a fi citată ¹¹⁾). „Cunoscut și mărturisit crez că va fi de toți de obște că nici un neam peșin la început și deodată nu și-au putut întocmi cuviincioasele lui bune și neapărate întocmiri spre ocârmuirea norodului său... Această putem cunoaște curat în cele după vremi întâmplări în țara noastră, care, pe vremea Romanilor, ce prin strămutare au trecut dela Roma într'această țară (dela care ei și-au dobândit și numire de Români) și pe vremea Domnului celui nemuritor cu numele său către patria sa, acelui Domn zic Mihai Vodă cel Viteaz, pot zice, fără îndoială, că pe aceste după vremi era această țară în veacul ei cel de aur. De atunci încoace, întâmplându-se multe nenorociri acestei țări cu schimbările stăpânirii, au căzut în desăvârșita ei scădere, încât pot zice că au ajuns în cele după urmă în veacul ei cel de fier. Dar... Pronia Dumnezeiască, ce îngrijește peste toată suflarea, îngrijind și de această țară, i-au dăruit pe cea mai mare și nemărginită putere, o statornică apărătoare...”. Și apoi, învățatul boer, care făcuse erudiție citând și fraza „dă-mi loc unde să stau și-ți voi mișca pe însuș acest pământ din locul său”, care avusese curagiul să amintiască de originea Românilor și de epoca lor de neatârnamare, face lauda lui Kisseleff și a Reg. organic.

Proiectul pune asupra cârmuitorilor și subcârmuitorilor, sarcina de a priveghea asupra obșteștii liniștiri, a iscodi și a afla, prin pârălabii satelor, toate faptele ce ar putea aduce turburarea liniștei.

⁸⁾ Ibid., III, 1, p. 99 sq.

⁹⁾ Ib., II, 243.

¹⁰⁾ Ibid. 247.

¹¹⁾ Ibid. 250.

răspunzători fiind de ori ce „hrăpiri și năpăstui” ar face slujbași inferiori; aveau să siliască pe clăcașii nesupuși, să-și îndeplinească îndatoririle către proprietari. Proiectul fixa, în fine, atribuțiile lor judecătorești. Pricinile erau împărțite în politicești (civile), neguțătorești, criminalicești, polițienești mari (care atrag ca osândă închisoarea), polițienești mici (osândă maximă 3 zile închisoare, sau 50 toge la spate); administrative („cele ce privesc la ocârmuire, precum pricinile de dajdie și plângerile împotriva slujbașilor ocârmuirii, pentru rea întrebuințare a puterii ce li s’au încredințat”). Pricinile polițienești mici și cele administrative „se vor judeca de otcârmuitori și sub otcârmuitori”. Plângerile stăpânilor de moșii pentru nesupunerea clăcașilor întru săvârșirea celor ce privesc la ale lor îndatoriri, se vor adresarisi către otcârmuitor..., iar plângerile clăcașilor împotriva proprietarului se vor adresarisi la judecătorii...”. „Judecătoriile satelor, fiind numai judecătorii de împăciuire, nu vor avea cădere decât numai a se sili spre a împăca toate prigonirile câte se vor întâmpla între săteni, față fiind însă... și stăpânul moșiei, sau omul său...”.

În Februarie acelaș an, se adaugă înaltului divan doi supleanți, pentru cazul de lipsă a vreunui mădular ¹²⁾.

O lege de la sfârșitul anului 1832 ¹³⁾ stabilește îndatoririle procurorilor, mențiți a priveghea ca „pravilele, obiceiurile și regulamenturile pământului să se păziască cu strășnicie, atât întru cercetarea pricinilor, cât și întru darea hotărârilor și punerea lor în lucrare”.

O altă inovație a izvorât din ideile, pe care le cunoaștem ¹⁴⁾ ale lui Kisseleff asupra atribuțiilor judecătorești ale Domnului: „Dorința locuitorilor Valahiei, arătată printr’o mulțime de jâlbi, cere mijlocirea oblăduitorului țării în pricinile de judecată. Ori în ce chip se va privi această dorință, sau ca o arătare de respect și dragoste pentru un obicei vechi, sau ca o mărturisire a unei trebuințe a norodului, carele caută să găsiască în cugetul oblăduitorilor săi asigurarea despre puțină deprindere a judecătorilor, într’o țară unde științele cele neapărat trebuincioase pentru formăluirea judecătorilor n’au fost încă întocmite, această dorință și aceste cuvinte trebuie să se ia în băgare de seamă”. În consecință ¹⁵⁾, al-

¹²⁾ Anale parl., II, 472.

¹³⁾ Ibid., III, 1, p. 193 sq.

¹⁴⁾ Supra, p. 132.

¹⁵⁾ Anale parl., III, 1, p. 230 sq.

cătuirea celei de a patra instanțe, înalta curte de revizie, a fost modificată la 1833. Ea s'a compus, sub președinția marelui logofăt, din: a) prezidenții divanurilor din București; b) doi membri sau doi supleanți ai înaltului divan (cari nu judecaseră pricina); c) membrii secției civile a divanului din București, dacă afacerea se judecase la Craiova, sau membrii secției criminale a aceluiaș divan, dacă afacerea se judecase la București; d) 6 membri ai adunării, numiți de Domn dintre 12 aleși în acest scop de adunare, în fiecare an; e) un procuror orânduit de Domn.

Apel la curtea de revizie se putea face numai: a) dacă sentința înaltului divan nu fusese unită cu nici una din sentințele celorlalte două instanțe; b) dacă nu se păzise pravila; c) dacă nu se păziseră formele cerute. În caz de obscuritate a legii, a patra instanță cerea adunării o lege interpretativă. Nu se putea recurge la curtea de revizie dacă sentința înaltului divan fusese dată cu unanimitate. Uneori, Domnul prezida el însuși curtea de revizie, dar n'avea decât un vot ca și ceilalți judecători. Printr'un amendament cerut de Kisseleff, s'a mai adăugat în lege că și hotărârile curții de revizie, dacă s'a scăpat din vedere „vre-o împrejurare a pricinii”, puteau fi înapoiate de Domn aceleiași curți, spre a fi cercetate din nou și pentru ultima oară.

Cei cari făceau apel la curtea de revizie, trebuiau însă să depună o cauție, care varia, după cum era vorba de lucruri mișcătoare, sau nemișcătoare.

O nouă secție se adăogă la tribunalul Dolj, prea încărcat cu afaceri¹⁶⁾, iar la 1834 se adăogă încă o secție civilă la tribunalul Ilfov și se desființează, vremelnicește, tribunalul comercial din Craiova¹⁷⁾.

Încă din 1831, o comisie compusă din vornicul Const. Cămpineanu, care se scuză sub cuvânt de sănătate zdruncinată (avea să moară la începutul anului următor) — log. Manolache Arghiropol, Ștefan Bălăceanu și marele log. al dreptății, este însărcinată cu tălmăcirea pe românește a codului de comerț francez, omițând numai părțile care, „pour le moment ne sauraient être d'aucune application”. Comisia a lăsat la o parte numai titlurile I, III și IV ale modelului. Lucrarea ei avea să fie revizuită de o altă comisie, din care făceau parte și M. Cornescu, Gh. Bibescu, Iatropolu și

¹⁶⁾ Anale parl., III, 1, p. 348.

¹⁷⁾ Ibid. IV, 1, p. 141.

legistul Moroiu, aceștia doi din urmă singurii cari într'adevăr au lucrat. La începutul anului 1832, lucrarea era gata; lipsia din ea „la partie relative au commerce maritime, vu la rareté des cas où les dispositions y comprises pourraient être applicables”¹⁸). Totuși, abia la 1837 s'a cercetat această lucrare.

În Martie 1832, Kisseleff informează adunarea că revine asupra desființării pedepsei cu moartea. „Luând în băgare de seamă că art. 298 din Organicescul regulament, ridicând osânda morții, n'a hotărât alta în loc și că puterea ce s'a dat Domnului ca să ușureze pedeapsa, poate să fie îndestul ca să depărteze osânda de moarte,... unde nu va fi de neapărată trebuință..., până când, prin alcătuirea pravilei criminalicești se vor hotări nouile așezămături..., pravila pământului asupra acestei osânde urmează să se păziască”. În Aprilie următor, se și alege de adunare o comisie de cinci (log. Nestor Predescu, juristul, Ștefan Bălăcianu, M. Cornescu, Em. Băleanu și căminarul Gh. Bibescu (viitor domn), pentru alcătuirea unei condici depline, politicești și criminalicești¹⁹). În Ianuarie 1834, Kisseleff trimite în cercetarea unei comisii alese de adunare, un proiect de pravilă penală și altul de pravilă comercială²⁰).

Încă din Octomvrie 1831, Kisseleff aprobă proiectul pentru mărginirea dreptului de protimis și poruncește aplicarea lui provizorie²¹).

În 1832 se votează o lege pentru înscrierea zălogirilor²²) și alta asupra mezaturilor²³); la 1833, legea pentru iertare de vârstă (emancipație)²⁴) și, pe baza art. 370 din Reg. org., legea (din Februarie²⁵), relativă la obșteasca epitropie „spre a îngriji pentru creșterea și averea tuturor celor ce în nevârstnicia lor vor rămânea sărmani și fără nici un fel de îngrijitori... și pentru averea celor ce vor muri fără clironomi cunoscuți”. Epitropia era compusă din trei mădulare, sub supravegherea unei comisii compuse din mitropolit, logofătul bisericesc și un al treilea obraz, rânduit de stăpânire.

¹⁸) Minist. de externe, dosar 12/29 din Aug. 1831. Filitti, Doc. din epoca regulamentară. În revista de ist. arheol. filol. XI, 193—4.

¹⁹) Anale parl., II, 625—6.

²⁰) Ibid. IV, 1, p. 138 sq.

²¹) Minist. externe, dosar 10/23 din 31 Iulit 1831 și Bujoreanu, Colecțiune de legiurile României, I. 443.

²²) Anale parl., III, 662 sq.

²³) Ibid. 233 sq.

²⁴) Ibid. III, 1, p. 400 sq.

²⁵) Ibid. 405

La 1834 se votează legea „pentru punerea risipitorilor sub îngrijirea obșteștii epitropii”²⁶⁾.

La 1833 se votează în Țara Românească legea pentru „orânduiri îndeplinitoare ale regulamentului temnițelor”²⁷⁾. Temnițele din Brăila, Giurgiu, Telegra și Vâlcea, întreținute pe seama statului, erau rezervate osândiților la munca silnică; închisorile de la pușcăriile din București și Craiova și din capitalele județelor, erau destinate vinovaților osândiți la închisoare pe „nu mai mult decât un an”. Temnițele urmau să aibă patru despărțiri: pentru vinovații nejudecați încă; pentru vinovații osândiți; pentru femeile încă nejudicate și pentru cele osândite. Temnițele din București și Craiova vor avea spital și paraclis; celelalte, numai paraclis. Toate, însă, odăi pentru singurateca închisoare a celor „răzvrătiți și neascultați”. Clădirea temnițelor în reședințele județelor era în sarcina maghiștraturilor. Mănăstirile erau rezervate celor osândiți la surghiunlăc, sau la închisoare, pentru a lor „pocăință”.

Banii ce se strângeau din milostenii prin cutii, aveau să serviască la îmbunătățirea hranei și băuturii arestaților în zilele de Duminici și sărbătoare. Arestații de la ocne se întrebuințau la tăierea sării, în cete de 10—15, sub comanda unui vătaf, ales dintre ei. Munca lor era încurajată prin răsplată de „rachiu prost de prune”, la sfârșitul zilei. Din produsul muncii vinovaților, 2/3 serviau la cheltuiala temniței, iar 1/3 se capitaliza pe socoteala arestaților, spre a li se da, ca pecul, la slobozire. Vinovații cari se deosebiau prin hărnicia lor la muncă, puteau fi sloboziți de stăpânire și așezați în rândul ciocănașilor.

Temnițele aveau să se zidiască după planul elaborat de inginerul statului, Vladimir de Blaremburg.

Comisia însărcinată în Moldova cu examinarea proiectelor judecătorești, lucra atât de încet și de neregulat, în cât Mircovici ceru lui Kisseleff, în August 1833²⁸⁾ să încredințeze direcția lucrărilor lui Mihai Sturdza și lui N. Suțu.

În acest an, instanța treia și a patra, înaltul divan și divanul domnesc, au fost confundate în una singură sub numele din urmă. Acest nou divan domnesc a fost compus din patru membri numiți de Domn și trei aleși de adunare. Amestecul Domnului în judecăți

26) Ibid. IV, 1, p. 144 sq. — Bujoreanu, 434.

27) Anale parl., III, 1, p. 421 sq.

28) Anale parl., IV, 2, p. 232. Ibid., p. 239, socoteințele lui C. Sturdza asupra diferitelor proiecte.

devenia și mai direct. Când prezida el însuși, divanul se compunea numai din șase membri. Când nu prezidă, putea face totuși întâmpinările sale asupra unei sentințe, care nu era dată cu unanimitate, dacă constata vre-un viciu de formă, sau vre-o abatere de la lege; dacă însă divanul persista și după aceasta în punctul său de vedere, Domnul trebuia să întărească sentința ²⁹⁾).

La sfârșitul anului 1833 tribunalele de ținuturi au fost reduse dela 16, la zece, prin desființarea celor dela Herța, Hârlău, Cărligătura, Neamț, Tecuci, și Vaslui; s'a înființat un al doilea divan de apel, iar tribunalul de comerț a fost mutat dela Iași la Galați. Raportul lui C. Sturdza ³⁰⁾ este interesant nu numai prin lămuririle de amănunt ce dă în privința organizării dreptății în Moldova, dar și prin greutățile ce arată că această nouă organizare a întâmpinat din partea staroștilor și sudiților străini.

Atribuțiile judecătoriilor de ținuturi se fixează la 1834 ³¹⁾. Nu s'a admis de adunare orânduirea de comisari pe la ținuturi, spre a înlesni „cercetările localnice ce ar cere trebuința a se face în pricini de judecată” ³²⁾. Se votează o lege „pentru apelație” ³³⁾, dar se resping proiectele pentru adăogirea la divanul domnesc a doi supleanți ³⁴⁾, pentru numirea de procurori pe lângă divanul domnesc și pe lângă divanele de țara de sus și de jos ³⁵⁾. Pentru supravegherea tribunalelor ținutale rămân trei revizori, trimiși în inspecție de logofătul dreptății ³⁶⁾. Legea este interesantă prin aceea că dă judecătorilor oarecare garanții față de arbitrarul ministerial.

Moldova neavând legiuri în privința temnițelor, și acestea fiind lăsate în grija isprăvnicatelor, o lege din Decembrie 1833 încuviințează o subvenție către isprăvnicii pentru îmbunătățirea soartei osândiților cari, pe lângă pedeapsă, mai „pățimesc și această osândă, aflându-se flămânzi, rătăciți și în întuneric șezând” ³⁷⁾.

²⁹⁾ Anale parl., IV, 2, p. 427. Președintele divanului domnesc, în Iulie 1833, era Toader Balș.

³⁰⁾ Anale parl., IV, 2, p. 290—304.

³¹⁾ Ibid. 369 sq. Ac. rom. Ms. 15, f. 98. Catalog tipărit al ms. Ac. rom., pag. 64 sq.

³²⁾ Anale parl., I. c. 378 sq.

³³⁾ Ibid. 412 sq.

³⁴⁾ Ibid. 422 sq.

³⁵⁾ Ibid. 435 sq.

³⁶⁾ Ibid. 441.

³⁷⁾ Ibid. 219—221.

La 1834 s'a elaborat legea pentru instituirea, la Iași, a unei comisii episcopicești, cu aceleași atribuții ca în Muntenia, dar precizate mai de aproape și constituind un adevărat capitol de cod civil relativ la tutelă³⁸).

În Moldova, adunarea orânduește, la 1833, o comisie compusă din Costache Conachi, Costache Sturdza (marele log. al dreptății), N. Canta, Alecu Balș, Iordache Balș și Iacovachi Veisa, cari, împreună cu „jurisconsulții“ Flechtenmacher și Toma Bojinca, să tălmăciască pravilele politicești pe limba țării³⁹). Acestei comisii i se dădură următoarele instrucții⁴⁰): Condica lui Calimah „să se poslăduiască cu pravilele împărătești, care sunt temeliile a tuturor pravilelor lumii și după care este și ea alcătuită, ca să se vadă de nu este eșită din prințipurile și legiuirile aceloră“; obiceiurile pământului, trecute în condica lui Calimah, se vor păstra; pravila de comerț franceză, tradusă de Iacovache Veisa, se va „poslădui“ de asemenea de comisie cu textul original; comisia se va îndeletnici cu întocmirea unei condici criminale, ajutându-se de pravilele „celor politice staturi“. La 1833 apare „Condica civilă sau politicească a principatului Moldovei“ și la 2 Ianuarie 1834, adunarea mulțumește lui Costache Sturdza pentru tălmăcire⁴¹). Până la desăvârșirea traducerii codului de comerț francez, a rămas să se aplice tot condica neșutătoarească obișnuită până atunci.

În sfârșit, la 1834 s'a stabilit și uniforma ramurei judecătorești⁴²).

Rezultatele dispozițiilor Reg. organic n'au întârziat a se produce. Dela 1823 la 1828 se judecaseră, în Țara Românească, 8970 procese; dela 1828 la 1831 s'au judecat 4500, iar dela 1831 la 1833, 17.024, dintr'un total de 25.976 procese, vechi sau noi⁴³).

³⁸) Ibid. 267 sq.

³⁹) Anale parl., III, 2, p. 306.

⁴⁰) Ibid. IV, 2, p. 228.

⁴¹) Ibid. 239. Prefața lui C. Sturdza s'a tipărit de G. Asachi în tipografia Albinei. Este publicată în Bujoreanu o. c. 556 și în Catalogul mss. Acad. rom. 597.

⁴²) Pastia, Codul judiciar al Moldovei, 1862, p. 231.

⁴³) Cf. Acad. rom. Ms. 15. Suplimentul deslegărilor și a legiuirilor, precum pe temeiul organicescului regulament s'au dat din vreme dela ocârmuire spre urmare; asămîne a neapăratilor formulariuri și modeleuri pentru a sluji de lămurire la instrucțiile prelucrate pentru tribunalurile de pe la ținuturi de întâia instanție“.

CAPITOLUL IV

LEGIUIRI BISERICEȘTI

Lucrările comisiei instituite la 1831, pentru a studia chestiunea administrației averilor mănăstirești¹⁾, mergând foarte încet, Kisseleff numi în curând o alta, compusă din Al. Filipescu, M. Cornescu, N. Filipescu și aga C. Cantacuzino. Un prim proiect elaborat de aceștia, nu fu aprobat de Kisseleff²⁾. Printre obiecțiile lui era și aceea că o contribuție a mănăstirilor către casele de binefacere, de $\frac{1}{3}$ sau $\frac{1}{4}$ din venituri, ar împiedica orice sporire a veniturilor bisericesti; că contribuția prevăzută de comisie era neîndestulătoare. Incolo, observațiile lui Kisseleff sunt aceleași pe care le găsim și în ofisul prin care, la 1 Dec. 1831, trimite în cercetarea adunării Țării Românești proiectul „de nouăle îndatoriri ale logofătului trebilor bisericesti”³⁾, care era acum, din Oct., C. Câmpineanu⁴⁾. Proiectul era bazat pe principiul „că cea mai mare parte a sumelor orânduite pentru întâmpinarea caselor făcătoare de bine și de folos obștei, sunt a se lua din veniturile averilor bisericesti” și că „otcârmuirea acestor sume are înclinare mai multă cu logofătul trebilor bisericesti, decât cu vornicul din lăuntru”.

Așa dar, în afară de atribuțiile pe care log. bisericesc le avea prin chiar Regulamentul organic, el avea pe viitor și pe aceea de a desluși Domnului „trebuițele și interesele tuturor caselor făcătoare de bine, și de folos obștei”, adică ale școalelor, spitalelor, orfanotrofiei, casei cerșetorilor, a ajutoarelor de împărțit săracilor și a celor de dat la biserici, sau schituri sărace. Tot în atribuțiile log. bisericesc, era de a veghea „ca condicele de acturile civile să

¹⁾ Supra, 166—7.

²⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 385.

³⁾ Anale parl. III, 228, sq.

⁴⁾ Arh. Stat., dosar 2001 din 1831.

se fie cât va sta cu putință întru cea mai bună orânduială", înțelegându-se, în acest scop, cu episcopii eparhioți.

Chestiunea introducerii actelor stării civile, lăsate de Reg. organic în seama preoților, a întâmpinat multe greutăți. Neștiința de carte a preoților era marea cauză a piedicilor. La 23 Iulie 1831, Kisseleff invitase pe Neofit să ia măsuri ca în Noemvrie următor registrele de stare civilă să poată fi distribuite și să dea instrucții în consecință protopopilor și preoților. La 10 Septembrie 1832, Kisseleff se vede silit să interviev din nou pe lângă Neofit, arătându-i nevoia de a se deschide cât mai grabnic seminariile, spre a se ridica nivelul cultural al clerului. Alcătuirea condicilor pentru 4.000 biserici din Țara Românească, a costat 8.800 lei vechi ⁵⁾).

La 1832, logofăt bisericesc fiind, din Fevr., Alex. Sc. Ghica, Kisseleff dă instrucțiile ⁶⁾ după care să se călăuziască o comisie ce trebuie numită spre a alcătui un proiect de „desăvârșită organizație a treburilor bisericești”. Nevoia unei asemenea organizări, Kisseleff o motivează prin aceea că „temeiul cel mai neclătit al rânduiei societății, este învățătura morală și aceasta nu se poate dobândi decât prin povătuirile sfintei credințe”. Instrucțiile cereau: a îngriji de învățătura clirosului; a chibzui mijloacele de a ridica mănăstirile din dărăpănarea lor și de a le aduce „la orânduiala lor cea dintâi, adică a întâmpina trebuințele sfintelor locuri unde vor fi închinat și tot într-o vreme a adăposti pe cei săraci și pe cei bolnavi, sau a ajutama învățătura obștească, prin întocmire de școale și seminariuri”; în fine „a așeza iconomia averilor bisericești pe reguli temeinice și cuviincioase a le aduce fericirea”.

Să se întocmiască la mitropolie o casă centrală, al căreia capital să slujiască la ajutorarea bisericilor și schiturilor sărace; la ținerea seminariilor centrale; la plata lefii protopopilor — mai puțini la număr și deci mai bine plătiți ⁷⁾; la subvenționarea caselor făcătoare de bine (precum școale, spitalul Filantropia și casa milosteniilor).

Încă mai dinainte, școlile aveau un venit dintr-o contribuție a preoților și a mănăstirilor, dar Kisseleff îl socotește „o prea puțină parte din ceea ce da mănăstirile în vremea Domnilor”. În casa cen-

⁵⁾ Minist. de Externe, dosar 9/20 din 1831. I. C. Filitti., în Conv. lit., Iunie 1909, p. 562—3.

⁶⁾ Anale parl. III, 1, p. 242, sq.

⁷⁾ O listă de preoți și diaconi, întocmită la 1835, la minist. de Externe, dos. 14/536 și 15/537 din 1834.

trală va intra o parte din venitul mănăstirilor, „atât celor închinatelor... cât și celor neînchinatelor”. Ploconul de altă dată al preoților va fi luat acum în folosul seminariilor, dând drept feciorilor de preoți a fi primiți în ele, de preferință. Numărul preoților se va reduce la unul de sat, afară de satele de mai mult de 200 familii, unde vor fi doi. Kisseleff voia chiar ca „fieș care mănăstire să aibă o întocmire făcătoare de bine”. O mănăstire să fie orânduită pentru internarea zmintiților, alta pentru ucigașii fără precugetare, alta pentru femeile căzute, „ca prin rugăciuni să-și spele și să-și curețe cugetul lor de păcat”.

Toate mănăstirile „pentru ceace privește la întocmirile făcătoare de bine din lăuntru”, vor fi sub ocrotirea oblăduitorului țării, „care va îngriji pentru adevărarea socotelilor”, iar cea deadreptul priveghere aparține eparhiotului și logofătului bisericesc.

Egumenii, rânduiți pe un timp hotărît, vor avea și retribuție fixă. O parte din veniturile mănăstirilor închinatelor se va trimite sfintelor locuri. Moșiile mănăstirești se vor da în arendă pe trei ani, de către egumen „în ființa mitropolitului și a logofătului pricinilor bisericesti”.

În adunare se aduc următoarele amendamente principale: egumenii de la toate mănăstirile să fie pământeni; embaticul de trimis sfintelor locuri, va fi „după duhul adevăratelor testamenturi ctitoricești”.

Pentru realizarea acestor reforme, nu-i putea conveni lui Kisseleff să-și reia locul mitropolitul Grigore, potrivnicul unor inovații contrare vechiului obicei și autonomiei de care biserica se bucurase. În Decembrie 1831, cedând totuși rugămintilor reînviatelor obștești adunări⁸⁾, Kisseleff vesti pe Grigore că se poate întoarce în țară, rugându-l însă să nu vie deadreptul la București. N. Mavros fu trimis într-o întâmpinare, la Focșani, spre a convinge pe Grigore să se opriască la Buzău⁹⁾. De acolo scrie mitropolitul lui Kisseleff, spre a-i mulțumi, la 28 Ianuarie 1832¹⁰⁾. La 1 Februarie, Kisseleff scrie iarăși lui Grigore, anunțându-i că a dat ordin lui Neofit de Râmnic, otcârmuitorul mitropoliei, să continue a-i plăti

⁸⁾ Anale parl., II, 7. — C. N. Tomescu, o. c. 257—9.

⁹⁾ Bis. ort. rom. XVII, 202—3. Cf. explicațiile date de Kisseleff lui Bubeniev la 2 Aprilie 1832, în Analele parl. II. 269. Scrisoare a lui Grigore însuș., la Tomescu, 273—4.

¹⁰⁾ Minist. de externe, dosar 30/150 din 1832.

onorariile și a-i procura toate înlesnirile. Adaugă că se bucură a-i face cunoștința¹¹⁾). La 17 Iunie, Iordache Filipescu informează pe Kisseleff de știri alarmante primite despre starea sănătății lui Grigore, și trimite pe doctorul Estiotj la Buzău¹²⁾).

Dar nici locțiitorul de mitropolit, episcopul Neofit, cel atât de devotat Rusiei, nu credea că poate ceda ușor asupra tendinței proiectului, de a amesteca autoritatea laică în chestiuni ce fuseseră lăsate, până atunci, în seama eparhiilor. Încă din Februarie, trimisese deplinului împuternicit, copie de pe un hrisov al lui Mihai Vodă Racoviță, din 1742, despre „drepturile și chiriarchiceasca putere ce au avut din vechime acest arhipăstoresc scaun al Sf. Mitropolii de aici, atât întru ale sale, cât și asupra tuturor fețelor duhovnicești i asupra mănăstirilor și trebilor bisericești“, pentru ca „nici de acum înainte, nu numai să nu se facă în vre un chip vre-o strămutare, sau schimbare acestor vechi legiuri și orândueli, ci mai vârtos, de se vor fi introdus cevași necuviințe și obiceiuri nouă înpotrivitoare..., acelea trebuie să se îndrepteze“¹³⁾). Fapt este că, până în Sept. 1832, mănăstirile pământene nu contribuiseră cu nici un ban la așezămintele de binefacere și rămăseseră chiar derăpănate ca mai înainte, împrejurare asupra căreia Kisseleff atrage atenția lui Neofit¹⁴⁾). Totuși, numai veniturile mitropoliei se urcau la 845.000 lei, din care 88.000 erau excedent, pe seama mitropolitului, pentru milostenii¹⁵⁾).

Negociațiuni au urmat între Kisseleff și mitropolitul Grigore, la Buzău, până ce acesta, în Aprilie 1833, este strămutat la Căldărușani¹⁶⁾).

La 26 Mai, sfatul administrativ împărtășește lui Kisseleff părerea lui Neofit, ca rânduirea egumenilor să se facă numai prin mitropolit, fără amestecul logofătului bisericesc. Sfatul combate părerea, arătând că nu e conformă nici cu vechile obiceiuri, când egumenii se numiau sau de sfintele locuri (la mănăstirile închinete), sau se alegeau de sobor, sau se numiau de Domn, după recomandăția mitropolitului și a log. de țara de sus, sau de jos. Părerea lui

¹¹⁾ Acad. rom. ms. 1069. f. 181.

¹²⁾ Cf. Iorga St. și doc. VIII, 164.

¹³⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 386—7.

¹⁴⁾ Ibid 404.

¹⁵⁾ Bis. ort. rom. vol. 29, p. 165.

¹⁶⁾ Minist. de externe, dosarul citat. — Tomescu, o. c. 276.

Neofit era contrară și art. 363 al Reg. org. și sfatul cere ca orice numire de egumen să fie adusă la cunoștința Domnului, prin logofătul bisericesc, chiar când numirea nu s'ar face de către Domn. Egumenii mănăstirilor închinat, numiți de sfintele locuri, să fie și ei sub privegherea logofătului, pentru ca, în caz de neorândueli din parte-le, acesta să poată raporta Domnului și Domnul să ceară de la sfintele locuri îndepărtarea vinovatului.

Neofit protesta și contra arendării la mezat a averilor mănăstirești, prin logofătul bisericesc ¹⁷⁾). Nici mitropolia, nici episcopiile, nu voiau să se supue regulilor privitoare la arendarea moșiilor bisericicești ¹⁸⁾).

În sfârșit, B. Stirbei, din August logofăt al trebilor bisericești, se duce la Cădărușani, să aibă o convorbire cu Grigore asupra legii propuse adunării. Rezultatul, Stirbei îl comunică, în August, lui Kisseleff ¹⁹⁾). Grigore a cerut ca mitropolia și episcopiile să nu fie obligate a contribui la casele de binefacere, dar să întreție fiecare câte un seminar; arendarea moșiilor mănăstirilor închinat să se facă de o comisie compusă dintr'un delegat al mitropoliei, patru ai sfintelor locuri și un reprezentant al guvernului; preoții și diaconii să se hirotonisească fără amestecul logofătului bisericesc. În fine, Grigore a făcut și o observație în afară de chestiunea bisericească, semnalând reclamațiile ce a primit cu privire la obligația impusă sătenilor de a da patru oameni din o sută în serviciul stăpânului moșiei. S'a păstrat, de altfel, corespondența urmată în privința condițiilor puse de Grigore ²⁰⁾).

La 22 August, Kisseleff informă pe acesta de reinstalarea sa ²¹⁾), iar în ziua următoare, comunică lui Stirbei că aprobă vederea lui Grigore asupra celor dintâi trei puncte, adică îi cedează la toate observațiile ce a făcut asupra proiectului de lege bisericesc. Numai asupra punctului al patrulea, Kisseleff se mărginește a porunci să se cerceteze de vor fi fost abuzuri, căci a desființa slugile

¹⁷⁾ Hurmuz., S. I. vol. 4, p. 416—418.

¹⁸⁾ Ibid, 431, doc. 311.

¹⁹⁾ Ibid, p. 426. — Tomescu, 277—8.

²⁰⁾ Acad. rom. ms. 323, f. 201. sq. — Bis. ort. rom., anul 29, p. 167 și 243—4.

²¹⁾ Hurmuz., S. I, vol. 4, p. 428. — I. Filitti, Biserica sf. Dumitru din Buc., p. 31.

nu se poate, fiind vorba de a evita un rău mai mare, pe acela al poslușnicilor ²²⁾).

În Fevruarie 1834, proiectul „pentru organizarea mănăstirilor” era stabilit ²³⁾. Mănăstirile neînchinatate au fost împărțite în patru clase, după starea lor, și s’au fixat, pentru fiecare, cheltuelile. Pri-sosul peste aceste cheltueli avea să se verse caselor făcătoare de bine. Măsuri erau luate pentru a asigura fiecărei mănăstiri o casă de rezervă, de care egumenul să nu se poată atinge decât pentru faceri de bine, sau meremeturi și aceasta cu voia Domnului, după raport al mitropolitului. La fiecare 9 ani, egumenii se vor aduna sub președinția mitropolitului, spre a da socoteli, față fiind și logofătul trebilor bisericești, iar în fiecare an, dau socoteala mitropolitului, care o trimite Domnului, prin logofătul bisericesc.

Meremeturile se vor face după înțelegere între mitropolit și logofătul bisericesc, cari vor trimite la fața locului un cinăvnic și un „arhitecton” spre ridicarea planurilor.

Moșiile mănăstirești se vor arenda, pe trei ani, de egumen, dinaintea mitropolitului și a log. bisericesc, la București.

La Horezu și la Brâncoveni, după intervenția băneșii Saftii Bâncoveanu, drepturile ctitorilor de a priveghea administrația, dând numai o sumă fixă pentru casele de binefacere, au fost respectate.

Cât privește împrumuturile aulice, fu declarat că hotărârea lui Alex. Vodă Suțu, din 24 August 1819, rămânea neatinsă.

O casă centrală fu înființată la mitropolie, alimentată din pri-sosul veniturilor mănăstirilor neînchinatate, iar pentru cele închinatate, din partea ce se va hotărî după temeiurile ce se vor așeza „mai la urmă”. Din casa centrală se vor plăti: o subvenție anuală pentru casele făcătoare de bine (școli, casa milosteniei și spitalul Filantropia); ajutoare bisericilor și schiturilor sărace.

Totalul veniturilor mănăstirilor neînchinatate se suia la 785.000 lei, din care aveau să se scază 495.000 pentru cheltuelile lor. Pri-sosul se împărția, la 1834, în 250.000 lei pentru casele de binefacere și restul pentru biserici și schituri sărace ²⁴⁾.

Puțin după aceasta, la 23 Iunie 1834, moare de astm „duhov-

²²⁾ Hurmuz. I. c. p. 430. — Tomescu, 282.

²³⁾ Ana’e parl. IV, 1, p. 264. sq.

²⁴⁾ Minist. de externe, decr. 14/536 și 15/536 din 1834.

nicescul nostru părinte (Grigore), carele împreună în sine toate sufleteștile virtuți”²⁵).

În privința mănăstirilor închinat, Kisseleff, încă din 23 Martie 1831, mărginise până la 23 Aprilie 1832, când expirau contractele, aplicarea anaforei moldovenesti din 1828, de oarece egumenii greci se plâneau că se aduce atingere drepturilor sfintelor locuri. Urmă acum, pentru rezolvirea chestiunii, să se constituie comisia de care am vorbit, prevăzută de Reg. organic. Trimiterea exarhilor de la locurile sfinte, patriarhul Constantinopolei o anunțase ambasadorului rusesc de la Țarigrad, Buteniev, încă din Sept. 1832, dar delegații nu sosiră în principate decât în Martie 1833. Kisseleff desemnă, pentru a se înțelege cu exarhii, pe logofătul bisericesc B. Stirbei și pe N. Mavros, cari-i raportară, la 27 Mai 1833, că n’au putut ajunge la nici un rezultat, exarhii considerând „că mănăstirile sunt avere a sfintelor locuri și că numai sf. lor, ca unii ce înfățișează aceste sf. locuri, pot face cu mănăstirile orice vor voi, neavând să dea socoteală la nimeni și că nu cunosc alte îndatoriri afară dintr’acelea care se ating numai de slujba bisericească în biserica fiecărei mănăstiri”. Mavros și Stirbei adaogă: „Firește se înțelege că cei deacum părinți nu pot întrebuința aceste averi fără slobozenia statului, care este firescul epitrop al neamurilor celor viitoare, fiindcă și aceste neamuri se interesează a nu se dărăpăna și mistui de către cele de acum, averile de care și ele vor fi în drept vreo dată a se bucura”. Ei propun, așa dar, arendarea moșiilor mănăstirești, ca să se vadă adevăratele venituri și a se împiedeca, pe viitor, risipirea lor „împotriva ctitoriceștilor întocmiri”²⁶).

Acest raport fu adus la cunoștința sfatului administrativ extraordinar, compus din Gh., Al. și N. Filipescu, Al. Sc. Ghica, St. Bălăcianu, M. Cornescu, Manoil Băleanu, Al. Nenciulescu, Filip Lenș, C. Cantacuzino și Gh. Bibescu. Sfatul, împreună cu exarhii, a reexaminat chestia, și a încheiat jurnalul dela 22 Iunie 1833, în care se constată încă odată îndărătnicia delegaților sf. locuri. „Se dovedește, zice sfatul, chiar din hrisoavele ctitorilor ce le avem astăzi de față, că scopul lor cel adevărat a fost de a vecinici pomenirea lor, prin neconținuta urmare a facerilor de bine după moartea

²⁵) Minist. de externe, dosar 66/590 din 1834.

²⁶) Ac. rom. doc. LIII/96. Chesar Bolliac, Mănăstirile din România. Buc. 1862, pag. 36—54. Uricar (Codrescu), V, 341. Iorga, Mărturie istorice privitoare la Știrbei Vodă, II. 686.

lor, chiar în țara aceea unde s'au ridicat monumenturile credinței lor și unde odihnește țărâna lor". Apoi sfatul urmează: „Cât pentru îndreptarea ce o cer în puterea noilor așezămături, trebuie să li (exarhilor) fie știut că orice legiuire, dând dreptăți, supune deopotrivă și la îndatoriri și nimeni nu poate a se împărtăși de unele, fără să se supuie la celelalte. Așa dar, folosurile ce s'au dobândit dintru aceste legiuri, fiind născute din jertfe reciproce, ce fiecare treaptă de oameni au făcut pentru binele obștesc, și sf. locuri voină a se apăra de orice îndatorire, se înțelege că se leapădă de noile întocmiri și nu pot fi primite a cere nici una din bunătățile ce isvorăsc dintr'însele, nici a se împărtăși de folosurile ce s'au dăruit proprietății". În urmă, sfatul ajunge la aceleași concluzii ca și Mavros și Stirbei ²⁷⁾.

La 22 Fevruarie 1834, comisia bisericească a adunării, consultată de Kisseleff, arată că, mulțumită legiurilor regulamentare în chestia raporturilor dintre săteni și stăpâni de moșii, precum și a urcării prețului produselor pe urma slobozinii negoțului, totalul veniturilor mănăstirilor grecești, pe ale căror moșii se află așezate cel puțin 20.000 famili, s'a urcat de la 605.000 lei „socotită cu tahmin", la 1827, la 1.400.000 lei, la 1834. „Această osebite la înălțarea veniturilor, lesne s'ar dovedi și cu prisos, când moșiile mănăstirilor grecești s'ar arendui prin publicarisiri, după chipul ce se urmează și la cele pământești". Dacă sfintele locuri nu se supun, comisia e de părere că pe moșiile lor să nu se aplice dispozițiile agrare ale Reg. organic. „Nu poate ascunde cineva o simțire de durere, văzând starea mănăstirilor grecești și chivernisirea averilor lor lăsate într-o neorânduială și într-o de sineși voie, când toate celelalte ramuri de administrație s'au adus la regulă..." ²⁸⁾.

Grație sprijinului rusesc la Poartă, mănăstirile grecești au izbutit să amâne rezolvirea chestiunii pe zece ani, până la 12 Noembrie 1843 ²⁹⁾.

În Moldova, comisia averilor mănăstirești s'a ales de adunare la 23 Martie 1833 ³⁰⁾, dar abia în timpul domniei lui Mihai Sturdza s'a ajuns, în privința ocârmuirii acelor averi, la aceleași rezultate ca în Țara Românească.

²⁷⁾ Bolliaq, l. c. 57—64. Uricar, V, 346.

²⁸⁾ Bolliaq, 67—71. Uricar, V, 353.

²⁹⁾ G. Bibescu, Domnia lui Bibescu, I, 79.

³⁰⁾ Anale parl. III, 2, p. 80 sq.

CAPITOLUL V

LEGIURI RELATIVE LA SANATATE ȘI CARITATE

I

În Moldova, la 1832, comitetul central, de care depindeau toate casele de binefacere, instituțiile sanitare și școalele, era compus din mitropolitul Veniamin Costachi, Grigore Sturdza, Iordache Roseti, Costache Mavrocordat, hatmanul Alecu Ghica și vistierul Mihai Sturdza (viitorul Domn)¹⁾. Atunci fu numit protomedic, M. Zotta, doctor în medicină de la Viena, din 1826. În Iunie 1832, cărmuirea trimise consulatelor o circulară cu următorul cuprins: „Le médecin en chef, Zotta, ayant informé le comité sanitaire que des charlatans, hommes et femmes, se permettaient d'exercer, sans autorisation, la médecine et donnaient à leurs malades de la salsepareille, du mercure et autres remèdes dangereux, qui ont déjà causé dans le pays beaucoup de graves accidents et qui peuvent même donner la mort, s'ils ne sont ordonnés avec connaissance, le sous-signé, grand postelnik secrétaire d'état, est chargé d'en faire part au consulat... et de le prier, en même temps, d'enjoindre à ceux de ses administrés qui exerceraient une telle profession, de s'en abstenir dorénavant, à moins qu'ils ne soient munis d'un certificat revêtu de la signature du médecin en chef. Le soussigné se flatte que M. le consul voudra bien prendre les mesures nécessaires, pour éviter à ses administrés les désagréments qui pourraient résulter d'une contravention aux ordres qui ont été donnés à cet égard“. La 1833, protomedic devine Ilasciuc.

Tot în Moldova, o lege din 1834, „pentru organizația părții medicale“²⁾, dezvoltă dispozițiile cuprinse în Reg. organic. Dreptul de a practica medicina era strict rezervat celor cu diplomă „și cari

¹⁾ Uricar, XVI, 395.

²⁾ Anale parl. IV, 2, p. 355.

ar fi trecut printr'un examen potrivit cu meșteșugul lor"³⁾). Protomedicul era numit de Domn, după propunerea sfatului administrativ. El era șeful tuturor medicilor din țară. Ceilalți doctori erau numiți prin comitetul sănătății, compus din marele logofăt din lăuntru, hatmanul, obștescul controlor al carantinelor și protomedicul. De acest comitet depindeau și carantinele. Fiecare spițer era îndatorat să dea, pentru ajutorul săracilor, până la 1000 lei pe an. Taxa nației evreești a fost sporită cu 2000 lei pe an și, în schimb, sărăcimea evreiască avea serviciu medical gratuit.

În Iunie 1832 a fost numit inspector general al carantinelor amânduror principatelor, cunoscutul colaborator al lui Kisseleff, Nicolae Mavros⁴⁾). Un regulament pentru linia carantinelor dealungul Prutului, a fost elaborat la 1833, de Kisseleff, după o corespondență cu generalul guvernator, conte Voronțov⁵⁾). Carantinele și-au dovedit pe deplin utilitatea la 1834, când au împiedicat ciuma să mai treacă Dunărea⁶⁾).

În Muntenia, protomedic a fost numit, la 1832, C. Estioti, doctor în medicină de la Paris, din 1827.

La începutul anului 1833, adunarea Țării Românești cercetă un „regulament pentru spitale”, prin care Filantropia, Pantelimonul și Colțea, precum și orice alte spitale s'ar mai înființa, erau puse sub cârmuirea unei eforii, din care făceau parte și ctitorii de la Pantelimon și Colțea. Proiectul intra în detaliile de organizare a spitalelor. O spițerie centrală avea să se înființeze la Colțea. Directorul ei era însărcinat să predea botanica, medicina și spițeria, în școala de la Sf. Sava. Pe lângă eforie, era și un dohtar inspector. Spitalele ce se vor înființa în județe, aveau să fie sub supraveghe-

³⁾ Lista medicilor din principate pe atunci, în V. Gomoiu, *Din istoria medicinei*. Buc. 1923.

⁴⁾ Scrisoare din 25 Iunie 1832 a doctorului Illasciuk din Iași, anexată la rap. cons. austr. de acolo. (Acad. rom.).

⁵⁾ Bulet. oficial al Țării Rom., No. 51 din 1833. Bulet. oficial al Moldovei, 21 Ian. 1834.

⁶⁾ Hurmuz. X. 541. Kuch. Moldau-Wallachische Zustände, 60—1. În legătură cu bolile năprasnice ce se iviau în principate, citez următoarea notiță: La leat 1831, pe vremea secerii, s'a întâmplat o boală foarte groaznică, ce se numia holer-morbuș, care această boală nu s'au mai pomenit și au fost pe fața a tot pământul, de care mulți au căzut după cai, pe drumuri, și au murit, de care boala li se schimba chipurile și se făceau foarte groaznici" (Ac. rom. ms. 1817 f. 134).

rea unei comisii compuse din doi membri ai sfatului local și ocârmuitorul județului.

Sub controlul eforiei, Pantelimonul era epitropisit de un membru al familiei Ghica. Din prisosul veniturilor Pantelimonului — spital destinat mai ales boalelor cronice, — avea să se zidiască un spital de nașteri pentru femei sărace. Spitalul Colțea era epitropisit de un membru al familiei Racoviță. Epitropul Filantropiei era numit de Domn.

Cel de atunci epitrop al Pantelimonului, Mihalache Ghica, care elaborase, din propria-i inițiativă, un regulament pentru acel spital, protestă la Kisseleff contra dispoziției ce i se părea o călcare a drepturilor familiei Ghica, și susținu că, după actele Pantelimonului și obiceiul urmat, intervenția statului trebuia să se mărginească în cercetarea, odată pe an, a socotelilor, de către o comisie compusă din mitropolit, marele logofăt și marele vistier ⁷⁾). Deasemenea protestă și Mihaıl Racoviță, ctitor al Colței ⁸⁾), ca scoborător al spătarului Mihai Cantacuzino. Kisseleff trimise din Iași, la 26 Ianuarie 1833, aceste protestări adunării, însoțindu-le de un avis favorabil ⁹⁾). „Eu însu-mi, zicea generalul, deapururea am fost într'o părere ca să nu se strămute orândueile așezate de către afierositori. Comisia nu trebuie să scape din vedere această împrejurare... Așa dar, proiectul ce l'au înfățișat d-lor, nu putea de nimenea și nici la un fel de întâmplare să fie schimbat, fără decât urmează ca să rămâe întocmai așa precum s'a înfățișat de d-lor". Adunarea ceru lui Ghica și lui Racoviță documentele spitalelor respective. Ghica nu voi să le comunice, zicând că el întocmise un proiect de ocârmuire a spitalului Pantelimon, care proiect „nu se cuvine a fi supus la nici o cercetare și încă mai puțin la prefacere, căci nimeni, afară de mine, nu are drept nici a-l cerceta, nici a-l prefaca". Tot astfel făcu și Racoviță și răspunsurile lor erau cu atât mai hotărâte cu cât Kisseleff se arătase că împărtășia vederile lor. Adunarea îi amenință pe amândoi că dacă nu înfățișează documentele, nu vor fi recunoscuți ctitori. Ei refuză însă încă odată, susținând că drepturile lor sunt inatacabile. Adunarea se plânge lui Kisseleff, la 13 Martie 1833 ¹⁰⁾), arătând că tocmai spre a respecta, cum ceruse Kis-

⁷⁾ Anale parl. III, 1, j. 374.

⁸⁾ Ibid 378.

⁹⁾ Ibid.

¹⁰⁾ Ibid. 393.

seleff, drepturile ctitorilor, avea nevoie de a lua cunoștință de documentele acestora. Este ciudat că, la 30 Martie, sub No. 424, Kisseleff arată sfatului administrativ că nu poate încuviința cererea lui Ghica și a lui Racoviță „în contra unui proiect ce mi-a fost înfățișat chiar de d-lor, precum și cererea ce tinde ca administrația unor asemenea așezăminte, destinate de ctitori pentru acte de folosință publică, să fie predate autorității d-lor efori”¹¹⁾. Se vede că, examinând mai de aproape chestiunea, după întoarcerea la București, Kisseleff va fi găsit că proiectul, astfel cum îl fixase adunarea, respecta în de ajuns drepturile ctitorilor celor două spitale.

Eforii și doctorul Piccolo fură însărcinați să alcătuiască un regulament complet, intrând în toate amănuntele organizării interne a unui spital. Pantelimonul avea atunci un venit de 65.000 lei, Filantropia de 47.000, Colțea de 33.000. Comisia constată că veniturile spitalelor puteau fi ușor urcate la 404.716 lei, ceea ce ar fi permis întreținerea a 300 paturi. Kisseleff hotărî că din veniturile spitalelor se vor lua 200 lei pe lună pentru plata doctorilor de culori, cari să îngrijiască gratuit de bolnavii ce nu găseau loc în spitale.

De asemenea în Moldova, epitropii Sf. Spiridon se împotriviau de a se supune comitetului central înființat de Reg. org.¹²⁾. Spitalul Sf. Spiridon avea, la 1833, 100 crivaturi, 2 doftori, un ipohirurg și un spițer¹³⁾. Spitalul din mănăstirea Precista de la Roman, se afla sub epitropia Sf. Spiridon și avea 20 crivaturi, un doftor și un chirurg¹⁴⁾.

II

O legiuire munteană din 5 Ianuarie 1832 trecu casele de binefacere de sub cârmuirea ministrului din lăuntru sub aceea a logofătului bisericesc, care era atunci Const. Câmpineanu. O altă lege, tot din Ianuarie 1832, schimbă organizația anterioară a acestor case¹⁵⁾.

Institutul sărmanilor copii (orfanotrofia) și al cerșetorilor, precum și al ajutoarelor la săraci, la biserici și schituri, se pun sub

¹¹⁾ Bibescu I. c. III, 329, nota.

¹²⁾ Anale parl. III, 2, p. 352—4.

¹³⁾ Ibid. IV, 2, p. 319.

¹⁴⁾ Ibid. 320—1.

¹⁵⁾ Anale parl. II, 255 sq.

cârmuirea unei direcții compuse din un director, un casier, un secretar, un registrator și doi logofeți.

Până la trei ani, copiii găsiți erau dați la doică, iar dela trei ani în sus, erau puși în orfanotrofie, care avea să se clădiască pe locul dela podul Beilicului, dat de mitropolie¹⁶⁾. Dela șase ani în sus, băeții se despărțiau de fete și erau trimiși la școală. La 12 ani, erau dați la meșteșug „iar cei ce vor da semne de duh mai înalt și de silință mai osebită la învățătură, să se așeze în școala națională, ca, făcând tot cursul învățăturilor, unii să se trimită la Academile Europei, ca să aducă în țară științele și meșteșugurile de lipsă, și alții să se întrebuințeze în slujba statului”. Fetele, dela șase ani, învățau carte în institut, cu doi profesori și două dascălițe. Carte propriu zisă, numai scrisul, cititul, catehismul și cele patru operații elementare ale aritmeticei, dar mai ales, cusătura, bucătăria, spălătoria și altele ca acestea „cu care să se poată hrăni cu cinste”. Câștigul ce putea eși din lucrările fetelor, se punea la o parte, să li fie de zestre. Fetele nu eșiau din institut decât la măritiș, sau spre a se „așeza la vreun loc, cu înscrisuri și chezășii temeinice”.

Cât privește pe cerșetori, ei aveau să fie strânși la agie și acolo, dacă erau căsătoriți, primiau 15 lei pe lună și un rând de haine pe an. Suma consacrată acestui scop, era de 50.000 lei pe an. Cerșetorii fără familie, aveau să se așeze în institut, deosebind pe bărbați de femei. Acolo vor munci și produsul muncii lor se va vinde: $\frac{1}{2}$ din câștig, după scoaterea cheltuelilor, va rămânea pe seama institutului, iar $\frac{1}{2}$ pe a cerșetorului. Cei ce nu găseau loc în institut, puteau fi trimiși pe la mănăstiri.

În fine, legea hotăra de întrebuințarea banilor prevăzuți pentru mili.

În Muntenia, o lege din 1832 a prevăzut o „compensație” pentru acei cari, mai ales străini, aveau scutelnici prin hrisoave și cărți domnești, dar nu intrau în categoria celor cu drepturi la „indemnizație”, conform Reg. org., pentru scutelnicii desființați. Printre cei cărora li s’au acordat astfel de „compensații”, au fost și reprezentanți ai cultelor eterodoxe¹⁷⁾.

¹⁶⁾ Iorga, Știrbei Vodă, II, 673.

¹⁷⁾ Legea dela 1832, în Anale parl., II, 291—2. — Liste de cei cu drept la indemnizație, ibid., 300—326 (bărbați), 327—338 (văduve). — Lista celor cu drept la compensații, ibid., 341—2 (bărbați), 342—5 (văduve).

În Muntenia nu exista, ca în Moldova, un comitet central, de care să depindă toate casele de binefacere, ci numai o casă centrală, la mitropolie, din al căreia capital se dădea o parte de contribuție la cheltuielile milosteniilor.

Kisseleff hotărî că pensiile viagere acordate sub vechiul regim, aveau să fie revăzute, respectându-se numai cele „revêtues de toutes les formalités légales et accordées par les princes, avec l'assentiment réel des divans. Quant aux pensions mensuelles accordées par des pitaks, ou autres actes semblables, qui pouvaient être changés ou révoqués par les princes subséquents, elles doivent être toutes soumises aux règles établies par le Règlement”¹⁸⁾.

Kisseleff institui, la 1831, o comisie a pensiilor, compusă din M. Ghica, Scarlat Grădișteanu, St. Bălăcianu și Răducanu Voinescu. La 14 Decembrie 1831, se acordă lui Simeon Marcovici o pensie de 500 lei vechi pe lună. La 29 August acelaș an, Kisseleff invitase statul administrativ extraordinar să acorde colonelului Ion Solomon o gratificație de 52.000 lei vechi, ca despăgubire „des pertes qu'il a essayées par suite des troubles survenus en 1821 et dans le cours de la dernière guerre.... laissant au hospodar futur et à l'assemblée générale à statuer sur la récompense à lui déférer pour les anciens services”. Solomon e calificat de „brave officier, qui est constamment fidèle à ses devoirs et dont les blessures attestent les services signalés”¹⁹⁾.

La 1833 Kisseleff recomanda pentru o pensie, pe văduva consulului prusian Kreuchely „de vreme ce răposatul consul, cu bărbăție, într-o vreme cumplită, au arătat ajutorul ce au stăut în a sa puțință”²⁰⁾.

¹⁸⁾ Minist. de externe, dosar 9/21 din Dec. 1831. — Pensii la văduve de boeri și la câțiva boernași din Buc., împărțite în patru trepte, în Anale parl., II, 350—362; din județe, ibid., 363—370.

¹⁹⁾ Minist. de externe, dosar citat.

²⁰⁾ Ibid., dosar 6/360 din 9 Ian. 1833.

CAPITOLUL VI

LEGIUIRI PRIVITOARE LA MILIȚIA NAȚIONALĂ

Cea dintâi cazarmă a fost construită la Craiova, în 1832, apoi la Cerneți. La 1832 s'a elaborat și un regulament ostășesc¹⁾.

O reorganizare a miliției se impuse în curând, din cauza multiplelor însărcinări ce avea să îndepliniască.

La 5 August 1833, Kisseleff scria statului administrativ al Munteniei:

„L'engagement des catane employés à la garde des points intermédiaires d'une quarantaine à l'autre, expirant le 1-er Sept. prochain, et l'insuffisance de la milice ne permettant pas de lui confier ce service qui, en la disséminant en piquets sur une étendue de près de cent cinquante lieues, l'affaiblirait trop aux points essentiels... le Conseil administratif est invité à préparer... un projet relatif à la garde du littoral du Danube, d'après un plan régulier et plus économique que celui suivi jusqu'à ce jour... Les quarantaines et autres points principaux seraient confiés à la garde de la milice... Quant aux points intermédiaires d'une quarantaine à l'autre, ils pourraient être confiés à la garde d'un nombre déterminé de villages riverains, en cas où les habitants voudraient se charger de ce service, moyennant l'exemption de recrutement et de toute espèce de corvée, de même que cela s'est fait pour la garde des points intermédiaires d'une passe à l'autre sur la frontière autrichienne. Le Conseil... s'entendra... avec les Lt.-colonels Fanton et Odobesco et m'adressera sur le tout un rapport détaillé”²⁾.

La 9 August, Kisseleff adaogă: „dans le cas que les villageois ne veuillent point consentir à faire le service sus indiqué, l'on

1) Căpitanul Ion Voinescu I, alcătuește „Povățuirea comandirilor de roate în pedestrimă”. (Acad. rom. ms. 1680).

2) Minist. de externe, dosar 5/359 din 1833.

pourrait autoriser les commissaires à leur offrir l'abandon de la capitation pour le nombre d'hommes appelés à un service effectif, mais dans tous les cas les villages ne seront point forcés d'accepter, mais engagés à l'accepter de bon gré..."

Cu această ocaziune s'au întocmit liste de sate, de numărul familiilor din fiecare și de numărul pichetelor, arătându-se care din acestea se vor păzi de sate și care de miliție³⁾.

Ca urmare la indicațiile date de Kisseleff, s'a votat, la 1834, legea „asupra pazei linii Dunării și a graniței despre Austria și Moldavia”⁴⁾. După art. 1 „paza linii Dunării, pe toată întinderea ei, dela Vârciorova și până la Siret, va fi supt cea de aproape priveghere a miliției pământești care va cuprinde carantinele și cantoarele vămii pe unde sunt așezate i alte puncturi mai însemnătoare ce se vor chibzui după trebuință, preumblându-se pe Dunăre de la un punct la altul și prin ostroave cu caicele și străjuind cu acest mijloc carantinele i hotarul țării, înlesnind totdeodată și căutarea vâmlor statului, atât din ostroave, cât și din vânarea peștelui”. Iar art. 2 al legii zicea: „puncturile ce vor fi de trebuință a se păzi cu picheturi, printre puncturile de distanție, cele cuprinse de miliție, se vor străjui de către satele de pe margine...” Era o nouă sarcină aruncată asupra acestor sate, miliția existentă nefiind indeșulătoare pentru paza graniței. Se legiuia că „paza fiecărui punct să se dea pe seama unui număr de 120 familii cel puțin”, contribuind în acest scop, la nevoie, mai multe sate. Acele sate aveau să ție „napristan” câte patru oameni înarmați, spre paza punctului respectiv și doi vâslași „cu îmbrăcămintea și hrana dela dânsule”. Chiar luntrele trebuincioase și casele de adăpost erau pe seama satelor. Toți sătenii, dela 20—50 ani, afară de cei din slujbă, în miliție, părcălabi, jurați, datorau serviciul, cu rândul, câte o săptămână. Supravegherea o aveau un căprar și un soldat din miliție, așezați la fiecare pichet. În schimbul acestei noi sarcini, satele respective erau apărute de recrutare, de dare de dorobanți la cârmuire, de podvadă, etc.

Paza graniței despre Austria și Moldova, era în sarcina miliției; numai paza potecilor prin munți era în seama satelor celor mai apropiate de hotar. Câte 20 familii dajnice dădeau un paznic.

Alt proiect de lege a fost acel relativ la „formăluirea dorob-

³⁾ Ibid. dosar. 4/358 și 3/356 din 1833.

⁴⁾ Anale parl., IV, 1. p. 78 sr.

banților" ⁵⁾). Dorobanții trebuincioși slujbei fiecărui județ, se dau de sate „după analoghia birnicilor locuitori”. Capitația dorobanților se plătea din cutia satului. Dorobanții aveau leafă și anume privilegii care, după 23 ani de slujbă, li erau asigurate pe toată viața. Ei datorau serviciul cu schimbul, câte „o a treia parte din zilele anului”. Și aici „cum se făcuse și la proiectul miliției când cu revizuirea Reg. organic, adunarea adăogă că dorobanții se vor lua din sate „și prin știrea proprietarului”, din familiile statornice, cu mai mulți copii vrednici de muncă, însă nici odată mai mult de unul de familie.

-- Un al treilea proiect, e cel „asupra recrutației” ⁶⁾. Găsim aici dispoziția că „spre a înceta derăpănătoarele cheltueli ce se pricunuesc satelor cu nemărginirea simbriilor recruților, nici un recrut nu va putea fi tocmit mai mult decât lei trei sute pe an”. Intr'adevăr, recruții erau voluntari și simbria lor era discutată cu ei de satul lor. Legea nouă prevedea recrutarea obligatorie „din familiile ce vor avea copii mai mulți în stare de a purta arme”, în cazul când nu s'ar găsi recruți voluntari. Adunarea modifică proiectul, în sensul că recruții nu vor mai avea simbrie anuală, ci satele vor da, pentru fiecare recrut „un benefis de lei 300, odată pentru șase ani, din care 150 să se dea chiar în mâna recrutului, iar ceilalți 150 vor sta la casa miliției, ca, după împlinirea legiuitului soroc al slujbei lor de șase ani, să și-i primiască”. Cu toate aceste modificări, greutățile la recrutare au continuat, precum spre pildă, în Martie 1834, în județul Ialomița ⁷⁾.

Astfel, puterea armată a Țării Românești s'a deosebit în miliție propriu zisă, dorobanți din serviciul cârmuirilor civile și grăniceri.

La finele anului 1833, colonelul Emanoil Băleanu devine șef al miliției, Const. Filipescu comandant al polcului întâi, iar locot.-colonelul Odobescu trece din serviciul rusesc în cel românesc, ca ajutor al șefului miliției, cu grad de comandant de polc ⁸⁾.

⁵⁾ Ibid. 91 sq.

⁶⁾ Ibid. 70 sq.

⁷⁾ Ibid. 484.

⁸⁾ „Curierul rum.”, 28 Dec. 1833. În acelaș an trece din serviciul rusesc în cel românesc, căpitanul Banov, înaintat maior (Bulet. of. 11 Mai, p. 123). În Aprilie 1834, Em. Băleanu iese din oștire; șef al miliției devine Costache Ghica, șef al polcului 1, C. Filipescu, al polcului 2, I. Florescu (Bulet. of., 26 Aprilie).

La 1834 s'a constituit și o „bandă de muzică, iarăș numai de Români alcătuită”⁹⁾. S'au fixat uniforme ¹⁰⁾.

În Moldova, în fruntea miliției, dela moartea, la 1 Iunie 1831, a lui C. Paladi-Bogdan, era hatmanul Toderaș Balș. Până la 1832 au fost două pot-polcuri, jumătăți de regimente, comandate de pol-covnicii (colonelii) Lătescu și Lascarache Bogdan ¹¹⁾. Cel din urmă provoacă o demisie în bloc a ofițerilor, fiindcă stupise pe un locotenent ¹²⁾. Cea dintâi cazarmă a fost cea dela Galați. Echipamentul a fost adus din Petersburg ¹³⁾.

În Moldova, serviciul dorobanților din Țara Românească îl îndeplineau slujitorii, iar pe al grănicerilor, cordonașii-potecași, unii sub ordinele hatmanului, ceilalți sub ale marelui logofăt din lăuntru. O lege din 1832 îi puse pe toți sub ordinele marelui logofăt ¹⁴⁾, sporindu-li totodată numărul. Cei pedestri se numiau țimirași. Imbrăcămintea avea forma căzăcească; era de postav vânat, cu șiret verde la pantaloni. Fiecare avea o pușcă, o sabie și o pereche de pistoale.

Pentru fiecare slujitor, trei locuitori erau scutiți de bir, hăvarele, păstori și de lucrul drumurilor.

Ca o urmare a faptului că s'au luat miliției atribuțiile de jandarmerie rurală, i s'a redus și numărul, în Iulie 1832, rămânând un regiment, cu un batalion și un escadron, sporindu-se totodată lefurile ofițerilor ¹⁵⁾.

Recrutarea silită s'a introdus în Moldova la 1833 ¹⁶⁾. Erau scutiți privilegiații, neguțătorii și meșterii patentari, clericii, maziloruptașii, slujbașii statului, slujitorii și slujbașii volnici (lăsați în slujba moșiilor boerești și mănăstirești). O lege completă asupra miliției, cum avea Muntenia, a fost întocmită, pentru Moldova, în

⁹⁾ Anale parl., I. c.

¹⁰⁾ Minist. de externe, dosar 98/620 din 1834.

¹¹⁾ Rap. din 29 Iunie 1832 al cons. austr. din Iași.

¹²⁾ A. D. Xenopol. Din amintirile unui boer moldovean. Extras din An. Ac., p. 7.

¹³⁾ Acad. rom., ms. 320 (dosar Balș).

¹⁴⁾ Anale parl. III, 2, p. 424 sq.

¹⁵⁾ Anale parl., IV, 2, p. 349 sq.

¹⁶⁾ Anale parl., IV, 2, p. 488 sq.

Februarie 1833, de Fanton de Verrayon și votată în Martie 1834¹⁷⁾).

Tot atunci și în Moldova, după pilda Țării Românești, s'au însărcinat satele mărginașe cu paza graniței, dând fiecare sat de 120 familii, patru oameni de strajă. Granița cuprindea 13 puncte mari și 48 mici¹⁸⁾. Un raport al consulului austriac, din 24 Martie 1834, spune că efectivul miliției, care cuprindea 92 călăreți, 760 infanteriști „sammt 40 Spielleute“, va fi sporit după retragerea trupelor rusești. Instructori erau aduși din Rusia. Așa, la 1834¹⁹⁾, un căpitan Minczenko fu desemnat de Rusia să intre în armata Moldovei, cu grad de maior, și, ca să i se facă loc, fu invitat maiorul Boteanu să se retragă, ceea ce stârni, firește, mare nemulțumire printre ofițeri.

¹⁷⁾ Acad. rom., ms. 861, f. 208. — Anale parl., IV, 2, p. 607 sq.

¹⁸⁾ Ibid., 498 sq.

¹⁹⁾ Rap. din 21 Martie, al cons. austriac.

CAPITOLUL VII.

RANGURILE BOEREȘTI

Raportul adresat adunării obștești a Munteniei, la 25 Martie 1832, de comisia însărcinată cu alcătuirea proiectului pentru înălțare în ranguri¹⁾, se rostia astfel :

„Dreptul *nobleței* acestui principat, se statornicește pe ve-
„chimea ființei sale, cea însă din vremi când acest loc nu se atâr-
„na încă de nici o altă putere... Această *nobleță* a fost însemnată
„cu rangurile locului, cu care, ori pentru cuviința familiilor nobile,
„sau²⁾ pentru prenumerația întru această treaptă a pământenilor
„pentru ale lor destoinice slujbe către patrie... s'au cinstit. Ai căror
„următori, după căderile neamului și treptele de rang, precum din
„vechime, fără disconținire *au clironomisit cinstea nobilității*³⁾
„strămoșștilor lor familii, asemenea și de acum înainte se cuvine
„a nu li se înstrăina această veche legiuită moștenire”.

„Nobleța familiilor, câte azi se află însemnate cu *cinste de*
„*orice rang*⁴⁾, precum și ramurile câte se trag dintr'acest fel de fa-
„milii nobile... se va coborî și de acum înainte la toți urmașii celui
„dintâi cunoscut de nobil al neamului său, cu osebire numai pentru
„străinii căți, de acum înainte, se vor naturalisi... cari vor fi îndă-
„torați a *dovedi* mai întâi trei spițe de *noblețe a patriei lor*...”

„Boernașii de neam... pe temei că sunt ramuri coborîte din
„familii nobile, să se cerceteze... căți *adică se coboară după neam*
„*din familii nobile*”. De aceea, comisia socotește de neapărată tre-
buință ca „să se orânduiască o comisie... care să adune toate des-

1) Anale parl., II, 429.

2) Deci afirmarea existenței unei nobilimi, independent de dregătorii.

3) Afirmarea că boeriile, până la Reg. org., transmiteau calitatea de boer urmașilor boeriților.

4) Satisfacție dată boerimii secundare.

„toinicele dovezi ce va avea să înfățișeze fieș care familie, pentru „ființa, vechimea și titlurile ce va avea”, pe baza cărora o diplomă de nobleță ereditară, scrisă pe „membrană”, va fi liberată celor în drept.

Aveau să se deosebiască, *postelniceii* și *neamurile* „coborîți din familii nobile (acea să se recunoască între adevăratele neamuri, pogorându-li-se privilegiul și la urmașii lor), și postelniceii și neamurile ce s'ar trage din cei de rînd locuitori ai țării”, cărora să li se păziască privilegiul numai pe obrazul lor, cât vor trăi, iar pe viitor „să se așeze între mazăli”.

Nu se vede să se fi dat vreo urmare acestor propuneri, întemeiate pe dispoziții ale Regulamentului organic. Probabil că boerii au socotit mai nimerit să stăruiască pentru dobîndirea unor foloase mai practice ⁵⁾.

În ședința dela 18 Februarie 1833, adunarea Țării Românești ⁶⁾ se mărginește a cere lui Kisseleff să invite sfatul administrativ a întocmi un proiect pentru ierarhia rangurilor politicești, ce se vor conferi, după glăsuirea Regulamentului, „numai după adevărată slujbă”. Cât privește pe boernașii de neam, adunarea a chibzuit că „se cuvine a se urma după cuprinderea organicescului regulament”.

Un an în urmă ⁷⁾, adunarea cere din nou lui Kisseleff să se alcătuiască un proiect pentru „treptele rangurilor, atît administrative, cât și judecătorești, făcându-se totodată alăturarea rangurilor ostășești, potrivite cu cele politicești, ca fieșcare dregător și slujbaş, după a sa dovedită slujbă credincioasă și destoinicie, și după vechimea slujbei, să poată dobîndi acest semn de răsplătire din partea stăpînirii, prin înălțări treptate și asemănate cu ale lor merite, la cele mai mari slujbe”.

Proiectul n'a devenit lege decît în timpul domniei lui Alexandru Ghica ⁸⁾.

⁵⁾ R. Rosetti. „Despre originea și transformarea clasei stăpînitoare din Moldova” 65. n. 2. Vanitosul Teodor Balș propusese lui Kisseleff introducerea titlurilor occidentale.

⁶⁾ Anale parl., III, 1, p. 50.

⁷⁾ Ibid., IV, I, p. 261.

⁸⁾ I. Filitti, Domniile române sub Regulamentul organic, p. 95.

Este curios că tocmai în Moldova, obșteasca adunare s'a mărginit a cerceta pitacele boerilor de toate treptele, spre a vedea cari au drept la despăgubiri pentru scutelnici ⁹⁾). Legea rangurilor, în acelaș sens ca în Muntenia, s'a votat abia sub Mihail Sturdza ¹⁰⁾).

Rangurile regulamentare sunt astfel simple cinuri funcționarești, accesibile, ca atare, în drept, oricui, fără deosebire de naștere.

⁹⁾ *Anale parl.*, III, 2, p. 169. — IV, 2, p. 537

¹⁰⁾ Filitti, *o. c.*, 495.

CAPITOLUL VIII.

CHESTIA ȚĂRANEASCA

Dispozițiile din Regulamentul organic al Moldovei, mai asu-
pritoare decât cele din Muntenia, cu privire la situația sătenilor¹⁾,
avură de urmare că în cursul anilor 1832 și 1833, plângerile ace-
tora curseră în cancelaria lui Kisseleff²⁾ și determinară din partea
lui o stăruitoare acțiune, în cele din urmă neizbutită, în favoarea
lor. Intr'un rând, el pune apostila: „s'il est vrai que le gouverne-
ment est instruit et qu'il n'a point sévi contre le coupable, cela don-
nerait une triste idée de la marche des affaires en Moldavie”.

Ni s'a păstrat o adresă a lui Kisseleff către Mircovici, la 14
Martie 1832; adresa acestuia către sfatul administrativ al Moldo-
vei, la 28 Aprilie³⁾; o expunere a lui Kisseleff asupra situației țării,
la 1832—3, insistând mai ales asupra raporturilor dintre proprie-
tari și țărani⁴⁾. Avem apoi un proiect de legiuire întocmit de sfatul
administrativ la 20 Ianuarie 1833; adresa lui Kisseleff către sfat,
la 15 Februarie și observațiile lui asupra proiectului; în sfârșit a-
dresa lui către adunare⁵⁾.

Kisseleff observa că înainte de Reg. organic, săteanul era
supus la 12 zile de lucru pe an; că boerii, prin anafora către Dom-
nul Moruzi, ceruseră sporirea zilelor de lucru la 18; că pământul
dat țăranilor la 1805, era cu 3,2½ și ½ mai mult decât cel prevă-
zut în proiect. „Iar cât pentru prințiipiul de potrivire, care trebue

¹⁾ Pentru criticile aduse acestor dispoziții: [N. Bălăcescu] *Question éco-
nomique des Principautés danubiennes*. In *Acte și legiuri privitoare la chestia
țăărănească*. Seria I. vol. IV. p. 66—79. — R. Rosetti, Pentru ce s'au răscolat
țăranii. p. 50.—4.

²⁾ *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. 1, p.
130—153.

³⁾ *Ibid.*, 100—3.

⁴⁾ *Ibid.*, 157 sq.

⁵⁾ *Ibid.*, 103—119. — *Anale parl.*, III, 2, p. 395.

să slujiască de temei la împrumutatele slujbe și folosuri, prețuirea zilelor anume arătate a proiectului *în zile adevărate*... ar pune în cea mai mare lumină depărtarea din toată dreapta cumpănă între îndatoririle și folosurile țăranilor..." Sfatul ar trebui, dar, să se călăuziască de „adevărata stare a lucrurilor, așa precum se află astăzi, fără amestecare de aceea ce este legiuit și statornic în această materie, cu *impovăărările nu de mult făcute*", de „măhniciunea și nemulțumirea *acea obștească ce se află în treapta lucrătorilor de pământ*". Pricinile de nemulțumire trebuie stărpite, căci „ar putea, sau de grabă, sau mai târziu, a aduce primejdii și turburări măhnicioase". Modificările propuse de Kisseleff aveau de scop „a împacă dorințele și pretențiile proprietarilor de moșii, cu cuviințele dreptății și a împrejurărilor". El socotia că ar fi bine de a fixa un număr de zile hotărâte pentru fiecare muncă; a reduce de la 9 la 6 numărul prăjinelor de arat în pământ de țelină, pentru o pereche de boi într'o zi; o falce de iarbă cosită și clădită în stog, să se socotiască 4 zile, adică 3 cu mâinile și o zi de lucru cu boii; a socoti numai trei zile pentru căratul cu boii la depărtare de 12 ceasuri și întors, e puțin; transformarea celor trei zile cu boii în nouă zile de lucru personal, peste cele 12 zile obișnuite (spre a înlocui îndatoririle desființate, precum zilele de clacă, meremeturile și carul cu lemne), este „nu numai asupritoare pentru țăran, dar și samavolnică". Kisseleff voia ca săteanul să lucreze trei zile cu boii săi, dacă are, iar dacă n'are, trei zile cu brațele; dacă proprietarul n'are destul pământ pentru fiecare sătean în parte, să li dea, la toți, $\frac{2}{3}$ a pământurilor de arat, de pășune și de cosit, iar nu, cum se zice în proiect, $\frac{2}{3}$ a câmpului. În fine, Kisseleff ține să se repete la finele legii, art. 435 al Regulamentului organic, relativ la așezământul lui Mavrocordat. Prețul de mijloc „a năimirii" pământului, Kisseleff îl socotia a fi în Moldova de 18 lei de falce, iar prețul lucrului, de 5 lei pe zi pentru fruntaș, de 3 lei pentru mijlocas, de $\frac{1}{2}$ leu pentru codaș⁶⁾.

Textul definitiv acorda :

Locuitorului cu patru boi și o vacă: pentru casă și grădină, 10 prăjini fâlcești; loc de arătură, 1 falce 40 prăjini; fânețe, 2 fâlci; pășune, 1 falce 10 prăjini;

Locuitorului cu doi boi și o vacă, respectiv 10 prăjini fâlcești; 1 falce 40 prăjini; 1 falce 20 prăjini; 1 falce;

⁶⁾ Ibid., 406.

Locuitorului cu o vacă: 10 prăjini fâlcești; 1 falce 40 prăjini; 40 prăjini; 20 prăjini;

Cantitatea de pământ dată sătenilor nu putea întrece în nici un caz $\frac{2}{3}$ din întinderea moșiei.

Locuitorii cu 4 sau 2 boi, lucrau stăpânului 12 zile cu nart și 3 zile proaste; ceilalți, 12 zile cu nart și 9 proaste.

O zi de lucru era declarată echivalentă cu: 114 prăjini arate în moină cu 2 boi; sau 9 prăjini arate în țalină cu 2 boi; sau 12 prăjini prășite, sau 16 prăjini secerate⁷⁾.

În cele din urmă, textul votat de adunare hotărăște cantitatea de pământ de dat sătenilor, fără privire la vite, la $\frac{1}{2}$ falce pentru arătură; 40 prăjini fânaț și 20 prăjini pășune, adăogându-se pentru fiecare pereche de boi, încă 50 prăjini fânaț și 60 prăjini pășune.

Chestia slujbașilor volnici fusese regulată printr'o lege dela sfârșitul anului 1832⁸⁾.

Stăpânii de moșii erau evident pătrunși de dreptul lor de *proprietate* asupra pământului și tendința lor era de a ajunge, în cele din urmă, la tocmele de bună voie între stăpânul, care închiriaza pământul său săteanului, și săteanul care închiriaza munca sa stăpânului. Aceasta se vede lămurit din art. 118 al legiurii moldovenești: „până (ce) nămirile de pământ se vor putea face prin alcătuirea cea de bună voie“⁹⁾.

Încă din Mai 1833, locuitorii din satele de pe Prut, începură a băjenări în Basarabia. Cărmuirea trimise în cercetare pe hatmanul Bașotă. Emigrarea continuă și la 1834. Sătenii din Bacău pleacă peste munți; alții trec în Turcia. De astădată, o comisie prezidată de Lupu Balș, fu însărcinată cu o anchetă¹⁰⁾. La 24 Ianuarie 1834, ministerul de interne comunică secretariatului statului un raport al ispravnicului din Bacău „prestavlising departamentului știință de greutate ce ar întâmpina unele sate a acestui ținut, ce se megieșesc cu hotarul Transilvaniei și care, găsindu-se în strămtoarea locurilor de hrană ce li s'ar da după pravilele noului așezământ, s'ar ispiti a se strămuta“¹¹⁾. Un jurnal al sfatului adminis-

⁷⁾ Evaluția reală, la Rosetti. o. c., 70 sq.

⁸⁾ Anale parl., I. c., 174 sq. — Pentru dreptul de strămutare al săteanului, ib., 414. sq.

⁹⁾ Rosetti. o. c., 61.

¹⁰⁾ Ibid., 78—80.

¹¹⁾ Acad. rom., ms. 1658, f. 1.

trativ, din 14 Aprilie acelaș an, socotește că fuga locuitorilor în Basarabia „au luat îndemnare din lipsa pâinii și ocrotire de boeresc în Basarabia“¹²⁾. Consulul austriac scrie și el; la 2 Iunie¹³⁾ că vreo 500 familii din ținutul Covurluiului au emigrat în Basarabia, ademeniți de agenți ruși, cari li-au făgăduit acolo pământ și scutire de bir pe mai mulți ani. Postelnicul Ion Cuza raportează la 16 Mai: „Am obosit alergând dela un sat la altul, spre a-i liniști și a-i opri de pornirea cea răătăcită; strigarea lor obștească este că, cu birul și rânduile ocârmuirii sunt foarte mulțumiți și în nici o greutate nu sânt, decât în lucrul zilelor boerescului se cunosc foarte însărcinați și nici o punere înainte nu-i oprește... decât făgăduința că vor fi ușurați din boeresc...“¹⁴⁾. Mircovici trimite, la 20 Mai, pe Teodor Balș în Moldova de sus și pe Lupu Balș în țara de jos¹⁵⁾. Agitatori se plimbă prin sate, — spre pildă la Golăești, ținutul Iașilor, — răspândind vorbe „pentru stricarea pontului nou a lucrului boerescului“¹⁶⁾.

Nici în Muntenia situația nu era cu mult mai bună.

Încă din 1832 următoarea circulară către ispravnici devenise necesară: „E. S. președintele deplin împuternicit, printr'un ofis datat din Târgul Jiului, vestește pe marele vornic că plângeri, atât verbale cât și prezentate sub formă de jalbă, i-au fost îndreptate de sătenii diferitelor județe ce a parcurs, și i-au dovedit, în modul cel mai convingător, că jăluitoarii sunt în mare parte victima unor proprietari, sau arendași, cari interpretează spre paguba lor noile dispoziții ale Regulamentului organic, (ridicând) pretenții exagerate și diametral opuse adevăratelor interese ale amânduror părților... Consultați din nou instrucțiile ce vi s'au dat, dați publicității... clauzele care privesc pe proprietari, vestiți pe aceștia să se mărginiască la drepturile lor... și, după ce veți fi exercitat vigilența cea mai inchizitorială asupra purtării acestor proprietari cari, orbiți față de propriile lor interese, calcă instrucțiile guvernului

¹²⁾ Ibid., f. 16.

¹³⁾ La Acad. rom.

¹⁴⁾ Acad. rom., ms. 1658, f. 42.

¹⁵⁾ Ibid. f. 57.

¹⁶⁾ Ibid. 99. Rap. lui Lupu Balș c. sfatul cârmuitor, 31 Mai 1834, Ibid., f. 282. Rap. c. Domn al comisiei p. liniștirea și cercetarea locuitorilor satelor din ținutul Covurlui, ibid. 314.

lui, paralizați asemenea abuzuri... Dela această linie de purtare nu vă veți putea depărta fără a vă expune la risicul de a vedea a voastră purtare supusă, fără iertare și în mod public, acțiunii tribunalelor" ¹⁷⁾).

Consulul austriac, într'un raport din 21 Aprilie 1832 ¹⁸⁾ a-
rată că locuitorii din Oltenia și Ialomița, trec în Turcia, unde sunt
bine primiți. Spătarul Alex. Ghica e trimis dincolo de Olt, iar Alecu
Vilară în Ialomița, pentru a împiedica emigrarea. Și cu toate aces-
tea ¹⁹⁾, propunerile făcute sfatului administrativ în favoarea săte-
nilor, întâmpină atâta opoziție, în cât se amână consfătuirea.

La 1832, chestia raporturilor dintre săteni și stăpânii de moșii
s'a discutat și în obșteasca adunare a Țării Românești ²⁰⁾. Proiectul
întocmit în Noemvrie acel an ²¹⁾ modifică textul Reg. organic, în
privința evaluațiunii zilei de lucru cu doi lei, socotind-o egală cu :
arătura de opt prăjini pogonești în loc spart și de cinci în țelină,
pentru carul cu doi boi ; cu grăpatul de 16 prăjini pogonești ; cu
secerișul și clăditul de 2½ clăi etc. Săteanul cu carul cu 4 boi
poate fi trimis la o depărtare de 24 ceasuri, iar cel cu 2 boi, la
12 ceasuri.

Fruntașului se acordau 8 pogoane 19 prăjini ; mijlocașului, 6
pogoane 14 prăjini ; codașului, 4 pogoane 10 prăjini.

Fruntașul și mijlocașul datorau 12 zile de lucru ; ziua de ară-
tură ; carul cu lemne și dijma. Codașul : 12 zile de lucru ; trei zile
de lucru pentru ziua de arătura ; trei zile pentru carul de lemne
și dijma.

Proiectul se mai ocupa de slugile ce satul avea să dea în slujba
proprietății și de condițiile în care săteanul se putea strămuta.

Comisia însărcinată cu cercetarea proiectului, reclamă, mai
întâi, despăgubiri în favoarea proprietarului pentru lemnele de foc
ce ia săteanul din păduri. Cere, apoi, ca ziua de lucru cu patru
boi să fie prețuită egală cu două zile de muncă cu brațele, iar ziua
cu doi boi, cât o zi și jumătate cu brațele. Mai voește comisia să
sporiască încărcătura carului cu patru boi; dijma porumbului să
fie de 3½ banițe (a 40 oca) de pogon.

¹⁷⁾ Minist. de externe, dosar 137/213 din 1832. — Cf. Kisseleff c. Bu-
teniev, 2 Aprilie 1832, în *Uricar*, IX, 339—342.

¹⁸⁾ La Acad. rom.

¹⁹⁾ Raport. al acelui, din 19 Dec. 1832.

²⁰⁾ *Anale parl.*, III, 1, p. 136—175. — Ac. rom. ms. 1139, f. 164.

²¹⁾ P. lucrările pregătitoare, *Acte și legiuri*, Seria I, vol. 1, p. 179 sq.

Cât privește dreptul de strămutare, s'au propus multe amendamente, din care cel mai strașnic a fost acela că „slobozenia murtării și depărtării locuitorilor s'ar cuveni să se osebiască numai către sătenii aceia cărora nu vor avea proprietarii să li dea pogoanele rânduite, iar nu și către aceia cari vor avea pe deplin pogoanele hotărâte, fiind aceasta... de sminteală la asigurarea capitației celor nărăviți a se muta din loc în loc...”²²⁾. Iată de ce ținea Kisseleff cu orice chip ca noua legiuire să amintiască de așezământul lui Mavrocordat.

În ofisul său către adunare, la 20 Fevruarie 1833, Kisseleff zicea: „Așa dar, prețuirea zilelor de lucru, precum s'au întocmit prin proiect..., ar putea aduce la cea mai mare lumină folosurile cele mari ale proprietarilor, pe lângă cele ce ei dau sătenilor plugari”. Kisseleff socotește pogonul 8 lei 4 parale, iar ziua de lucru 5 lei, 3 lei 20 și 1 leu 20. Bazat pe acest calcul, stabilește că foloasele ce proprietarul dă țăranului, sunt depășite de foloasele pe care proprietarul le are dela sătean. Și aici, ca și în Moldova, Kisseleff observă „că folosurile ce le-au avut proprietarii până acum, pe lângă cele ce li s'au dat prin noua legiuire, erau cu totul mici și nedeslușite, în vreme ce... sătenii erau obișnuiți a întrebuința după a lor voință toată întinderea pământului ce li-ar fi trebuit”. Pune în vedere stăpânilor de moșii turburările ce ar putea naște din îndărătnicia lor și sfârșește: „eu nu cer, ca un șef al administrației acestei țări, a se introduce negreșit amendamentele ce se cuprind întru această comunicație, ci doresc ca această arătare din parte-mi să fie socotită ca o povățuire izvorită din sentimenturile unei adevărate dragoste”.

Amendamentele lui Kisseleff erau: să se dea mai mult pământ sătenilor, căci li se dă mai puțin chiar ca în Moldova, iar cantitatea fixată în proiect să rămâne numai pentru regiunile dela munte; să se amintiască de așezământul lui Mavrocordat; să se îndulciască dispozițiile privitoare la cărături.

Propunerea lui Kisseleff relativă la pământ, adunarea n'o primește, sub cuvânt că s'ar închipui „două pravile într'o țară, tot pentru o pricină”, ceea ce „poate să aducă mâhnire și amestecare unor locuitori”. Nici înscrierea actului lui Mavrocordat nu se admite, fiindcă „nu se mai află astăzi nici proprietar, nici sătean, care să mai poată crede că rumânii sălășluiți pe moșii de alți proprietari,

²²⁾ Anale parl., I. c. 150—1.

nu sunt slobozi cu desăvârşire. Duhul sătenilor fiind departe de acea civilizaţie care ar putea fi primitoare de o judecată mai ajunsă, este foarte cu putinţă, pe alocurea, sau în cele mai multe părţi, să se găsiască locuitori cari să talmăciască această slobozire nesupusă la nici o mărginire...’.

Dreptul de strămutare al săteanului rămânea admis în principiu, supus însă la grele condiţii, într-o câţva îndulcitate în urma amendamentelor lui Kisseleff. Proprietarul însă putea, păzind oarecare uşoare formalităţi, îndepărta pe sătenii cărora nu li putea da pământul regulamentar.

Adunarea a respins propunerile principale ale lui Kisseleff. A revenit numai la 12 şi 6 ceasuri, pentru transporturile cu carele cu boi.

Regulamentul organic hotărîse că, pentru cazul când proprietarii n’ar avea la ce să întrebuinţeze zilele hotărîte de lucru, să se despăgubiască în bani dela săteni, după preţul de mijloc al muncilor pe trei ani trecuţi. Trebuiau evaluate însă şi zilele de lucru proaste. La 1832 se făcuse în adunarea Țării Româneşti propunerea ca ziua de lucru cu mâinile să se preţuiască un leu ²³). Adunarea respinse propunerea pe următoarele motive : „Fiinţa stăpînirii moşiiilor se cunoaşte drept al proprietarilor, după cum aceasta la toate neamurile se găseşte, fără a fi silit proprietarul să închirieze pământul său altuia, fără folos şi răsplătire potrivită cu dreptul său...; să... plătească numai câte un leu ziua fără dobitoace, unde în toate părţile dimprejur sunt dovezi pipăite că asemenea preţ de un leu pe zi nu se mai politifseşte, ci îndoit şi întreit. Şi măcar de au şi fost în pravila din vremea Domnului Caragea, un acest fel de preţ de un leu, dar este ştiut că atunci şi de preţul au fost așa, şi claca... se întemeia numai pentru vatra satului şi un puţ în islaz, când mai vartos proprietarul au putut întrebuinţa pe clăcaşul său la lucru şi pe altă moşie, pentru scurtarea numărului zilelor de clacă”. Adunarea socoteşte apoi la 11.804 stânjeni pătraţi, pământul ce se dă unui țăran „din care dobândia ei tot folosul hrăni, negoţului, chiverniselii fiinţei lor şi a dobitoacelor lor, şi din care la multe moşii abia va prisosi proprietarului..., negreşit va lua el (proprietarul)

²³) Anale parl. II. 384. sq. Preţurile în sec. XVIII, în Țrechia.V. 347. Pentru anii 1829—30—31, în Anale parl. I. c. 376. şi în Acte şi legiuri, III., 2, p. 307—322.

drept a întreba care este sfârșitul pentru care își supune dreapta lui moșie în robirea săteanului său...”.

Ziua de lucru cu mâinile fu fixată, deci, la 1 leu 20 parale pentru săteanul fără boi ; la 2 lei pentru cel cu doi boi ; la 3 lei pentru cel cu 4 boi. Dijma fânului fu limitată la din zece una, în locurile unde obiceiul fusese astfel, și la maximum din zece două, în celelalte părți.

Numai pentru prețul zilei cu mâinile avea adunarea cifre adunate din județe și a ales nu mijlocia, ci aproape prețul cel mai jos (în toate județele, afară de Dâmbovița, prețurile erau mai mari de 1,20), chibzuind că așa se cuvine „pentru iubirea de omenire”. Fi-rește, au fost și propuneri ca ziua de lucru să fie evaluată mai scump, dar în cele din urmă, adunarea s'a oprit la prețurile arătate²⁴⁾. Tot atunci, s'a discutat chestia de a ști ce dijmă trebuie luată din fânul celor trei pogoane de dat fiecărui clăcaș, după Reg. organic, și care se lua când din 10, când din 7, când din 5, când din 3, una. Unii au propus să se ia uniform, din 5 una, alții din 10 una, și s'a hotărît în fine că, în locurile unde se lua din 10 una, să se urmeze și pe viitor tot așa, iar acolo unde se lua mai mult, să se ia pe viitor cel mult din zece două²⁵⁾.

În fine, tot la 1832, a luat adunarea cunoștință întâia oară de prețurile urmate în anii 1829, 30, 31, pentru zilele de diferite lucrări agricole în 18 județe²⁶⁾. Ziua muncii cu mâinile, în Ilfov, a variat între 2 lei (1832) și 2.30 (1834); în Teleorman, între 1,20 (1832) și 2,10 (1833); în Olt, s'a suit până la 3 lei (1832). Ziua muncii cu doi boi, în Ilfov, e prețuită 8 lei ; în Dâmbovița, ajunge la 14 lei, la 1833. Ziua cu patru boi e prețuită, în Ilfov, 16 lei ; în Dâmbovița se suie până la 20 lei (1833); în Olt variază între 7 și 8 lei.

Ziua de arătură variază între 2.20 (Dâmbovița la 1829) și 16 lei (Olt, la 1830). În Ilfov, pe anii 1829—1831, e de 8 lei.

Ziua grăpatului la un pogon, variază între 1.50 (Dâmbovița, la 1829) și 5,10 (Olt, 1830—1). În Ilfov e de 4—5 lei.

Ziua căratului cu 4 boi la 6 ceasuri, variază între 8 și 18 lei (în Teleorman); ziua de semănat cu mâna în cinci pogoane, între 1,10 și 4 lei (Ilfov); ziua secerișului, sau clăditului a trei clăi de

²⁴⁾ Anale parl. II. 380 sq.

²⁵⁾ Ibid.

²⁶⁾ Ibid. 371—9. Pentru anii 1832, 3, 4, Ibid. V. 396.

câte 26 snopi, între 1,20 (Olt la 1830) și 4,20 (Dâmbovița, 1830); ziua cositului fânului pe un pogon, între 2,20 și 4,20 (Dâmbovița, 1830—1); ziua lucrului în vie, între 1,20 (Olt) și 2,20 (Teleorman).

În genere, prețurile variază după județe și prea puțin după ani.

Pretențiile proprietarilor erau datorite mai ales creșterii valorii pământului, pe urma înlesnirilor făcute negoțului de tratatul dela Adrianopol și, în consecință, de Reg. organic. Avenșile moșiilor din Muntenia, la 1833, față de cele dela 1831, au fost, de regulă, îndoite, deseori întreprite, încincite, iar excepțional chiar înzecite ²⁷⁾.

Numărul zilelor reale de muncă cerute săteanului era cu atât mai exagerat, cu cât zile bune pentru munca câmpului nu erau decât vre-o 70—80 pe an ²⁸⁾. În sfârșit, redevențele impuse țăranului erau grele mai ales într'o țară „fără drumuri... unde locuitorii orașelor și dela Dunăre sunt singurii cari pot să-și vândă produsele, unde a cincea parte a pământului este abia lucrată, unde plugarul poartă toate sarcinile statului” ²⁹⁾.

²⁷⁾ I. Filitti, *Arenda moșiilor în Muntenia la 1831 și 1833*. Buc. 1932. Un contract de arendare dela 1831, la Iorga, St. și doc. XXI, 213; dela 1833, în Rev. ist. XVIII (1932) p. 161—3.

²⁸⁾ A. G. Goleșco: *De l'abolition du servage dans les Principautés danubiennes*. Paris 1856. În *Acte și legiuiri*, seria I, vol. 4, p. 204.

²⁹⁾ G. Chainol (Ion Ghica): *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie*. Paris 1853. În *Acte și legiuiri*, Seria I, vol. 4, p. 152.

CAPITOLUL IX.

DESPRE STRAINI

I

Am văzut că puterile străine începuseră, în cele din urmă, să priviască cu ochi răi prelungirea ocupației rusești în principate. Incălcările Rusiei asupra drepturilor Turciei, îndemneau puterile rivale să-și afirme cu tărie pretențiile la un tratament egal cu Rușii în țările române, și să pue totodată oarecare stavilă atotputerniciei lor.

Postelnicia Moldovei a încercat să aplice dispozițiile Reg. organic, cu privire la starostiile abuzive, dar însuș Mircovici a fost silit, în Mai 1832, să-i amintiască cum „că toate starostiile străine, pe care cârmuirea rosienască le-au găsit aice la intrarea oștilor, trebuie să se cunoască în însușirile lor de acum..., până când se va face, potrivit cu Regulamentul, o gheeneralnică punere la cale pentru supușii străini și staroști”. Numărul agențiilor străine, prin orașele noastre, sporește în timpul ocupației rusești. Austria așează agenți la Târgoviște (Aug. 1832), iar dela 1833, la Bârlad, Botoșani, Făl-ticeni, Focșani, Dorohoi, Hârlău, Piatra, Bacău, Roman, Tecuci, Vaslui, Huși. La Galați are un vice consul. Anglia numește un consul la Iași (Pfaff, până la 22 Ianuarie 1832, apoi Britzi, până la Sept. 1833), ajutat de un staroste, cu începere din Martie 1832. Are vice consul la Botoșani, cu începere din Sept. 1833 (în loc de agent consular, ca până atunci); un agent consular la Focșani (dela Fevruarie 1830) și altul la Bârlad (1833). Sardinia are un proconsul la Galați (Mart. 1833); Franța un agent consular la Botoșani (Iulie 1833); Prusia, dela 1833, staroști la Botoșani, Vaslui, Piatra. Grecia are un practor la Botoșani (1832) ¹⁾.

Cei mai mulți sunt în Moldova și deci acolo lupta contra pre-

¹⁾ Dosarele minist. de externe.

tențiilor lor abuzive avea să fie mai grea. Pentru raporturile cărmuirii Moldovei cu ei, Kisseleff dă din București, la 7 Aprilie 1832, următoarele instrucții :

„D'après une disposition adoptée en Valachie, par la haute administration des Principautés, toutes les communications aux consuls et agens étrangers, devant se faire directement au nom du G-t local et par l'organe du Secrétaire d'Etat, j'invite le Conseil administratif de la Moldavie à se conformer à la même marche, soit vis-à-vis des vice consuls et substituts consulaires résidant à Iassy, soit auprès des Consuls et agents eux-mêmes, pour toutes les affaires qui auraient trait aux sujets et protégés étrangers. Quant à celles qui, par leur importance, reclameraient les ordres et les instructions supérieurs, le Conseil administratif me fera parvenir ses rapports, sur lesquels seront basées les décisions ultérieures de la haute administration. Mr. le général major Mircovitch est en même temps chargé de donner directement suite à toutes les communications de la même nature, qui se rattacheraient à l'occupation des Principautés, sauf à réclamer également, dans les cas extraordinaires, les directions de l'autorité supérieure”.

Orice reformă era adusă la cunoștința consulatelor, pentru că, după cum știm, Kisseleff afirmase că drepturile străinilor, bazate pe tratatele Porții, nu suferiau nici o atingere prin Reg. organic. Încă din August 1831, reformele regulamentare au fost aduse la cunoștința consulatelor, exprimându-se convingerea că „l'honorable consulat appréciera facilement les heureux résultats qu'on a lieu d'attendre de cette ligne de démarcation tracée entre l'ordre judiciaire et administratif, et de l'établissement des différents degrés de juridiction, et que par là les prérogatives et immunités des sujets étrangers ne leur sont que plus efficacement garantis...”²⁾. Consulatele însă nu apreciau nici una din reformele introduse, ba am văzut chiar că se făceau ecoul nemulțumirilor strâmte de castă, pe care unele din aceste reforme le stărniseră. Așa, am arătat că până și aplicarea regulilor relative la actele stării civile, au întâmpinat piedici din partea consulatelor, care nu voiau ca preoții ritului căruia aparțineau sudiții lor, să se conforme și ei regulilor hotărâte pentru clerul indigen. Chiar față de regulile sanitare, vom vedea consulatul austriac cerând excepțiuni și favoruri pentru vasele austriace plutitoare pe Dunăre. Cu atât mai vârtos nu puteau conveni con-

²⁾ Minist. de externe, dosar 1/2, din 1 Mai 1831.

sulatelor noile dispoziții care implicau supunerea sudiților la judecata tribunalelor țării. Agenții străini erau reduși, în procesele dintre sudiți și indigeni, la rolul modest de advocați³⁾.

Consulatul francez protestează fiindcă în instrucțiile cărmuirii „nu pomeniște niminea de îndatorita mijlocire a consulatelor în pricinile atingătoare de fețele aflătoare sub protecția lor, și.... pentrucă hotărăște că judecătoriile ținuturilor vor putea, în unele întâmplări numai, să se adresarisească deadreptul către consulate, în pricini atingătoare de supușii străini, când, după capitulațiile cu Poarta, această mijlocire trebuie să se urmeze de a pururea“. Și consulul francez era doar ecoul starostelui dela Botoșani⁴⁾. Instrucțiile la care se referia consulul, erau cuprinse în circulara din 22 Februarie 1832 a postelniciei Moldovei, după care „tribunalele judiciare ale județelor vor putea, în anumite cazuri, să se îndrepte direct către consulate, în pricini privitoare la supușii străini“. Aceasta pentru afacerile „de mică însemnătate“. Cele importante „vor fi rezolvate pe calea autorităților competente, adică a postelniciei, dacă este vorba de afaceri administrative, a departamentului dreptății, dacă este vorba de afaceri judecătorești⁵⁾. Grecul Furnarakis, staroste britanicesc la Iași, nu lipsește de a protesta și el contra acelei circulări și a alteia, cu cuprins similar, din 31 Ianuarie 1832. El afirmă că tribunalele țării nu au dreptul de a cita direct pe sudiți, ci numai prin mijlocirea agenției de care ei depind și care singură are calitate de a-i invita să se înfățișeze⁶⁾. .

Teza generală a agenților străini este că drepturile lor sunt regulate exclusiv prin tratatele încheiate cu Poarta de statele pe care le reprezintă. De o situație aparte, în sânul imperiului otoman, a principatelor române, agenții străini nu știau, sau nu voiau să știe nimic. Înțelegeau să aplice regimul capitulațiilor în principate, ca și în restul imperiului.

În Septembrie 1832, gerantul vice consulatului prusian din Iași se plânge că președinții sfaturilor orășenești, uneori poftesc,

³⁾ Kuch, Moldau-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis. 1843. Leipzig 1844. Trad. A. C. Cuza, în Conv. Lit. 1893.

⁴⁾ Ministerul de externe dosar 1/30—7/36 (azi 61) din 1832.

⁵⁾ I. C. Filitt: Despre abuzurile consulilor în epoca regulamentară. Viața rom. Iunie 1910.

⁶⁾ Ibid.

iar alte ori nu, pe staroști să asiste la pricinile dintre sudiți și pă-mânteni. După ce au rezolvit afacerea, sfaturile însărcinează pe ispravnic cu executarea hotărîrii, fără a mai cere *autorizația* starostelui, sau a consulului și fără a acorda condamnăților vreun termen, spre a se îndrepta „à la justice légitime”. Răspunsul, din 7 Septembrie, al postelnicului lasă să se înțeleagă că apelul trebuie îndreptat înaintea instanțelor superioare *din țară*. Răspunsul contestă, firește, sfaturilor brășenești dreptul de a judeca, recunoscându-li numai menirea de a veghea asupra intereselor localnice și asupra măsurilor de paza ordinei și de folos obștească.

Dispoziția luată de Kisseleff în privința arendărilor de moșii la străini, a stârnit de asemenea nemulțumirea consulilor⁷⁾. Consulul francez Mimaud protestează contra „la forme tout à fait étrange employée par le département de l'intérieur pour priver les sujets étrangers d'un droit qui leur est acquis”. Postelnicia răspunde „că în cât privește posesia moșiei, posesorii nu se pot cunoaște de supuși străini, pentrucă, uneltind și această speculație, care nu li este hărăzită prin tractaturi, trebuie, după firea lucrurilor, să fie supuși obșteștilor puneri la cale atingătoare de posesori”. „Pricinile pentru asupririle locuitorilor din partea proprietarilor, sau a posesorilor, nu se pot socoti de ramul judecătoresc, ci de ramul administrativ și... cercetările pentru niște asemenea pricini nu pot avea apel decât către sfatul administrativ”. Măsura a fost motivată de faptul că „nu conțin decât plângeri de la satele ce se țin în posesie de supuși străini cari, în această speculație, au dat dovezi de urmărire cu totul înpotriva îngrijirii ocărnuirii pentru nebântuirea locuitorilor”.

Încă dela 1833, fu stabilit că suditul care nu va invoca privilegiile sale chiar dela începutul instanței, nu le va mai putea invoca în cursul ei⁸⁾. Cu atât mai mult, firește, rămânea în seama tribunalelor indigene cercetarea crimelor făptuite de sudiți străini și pedepsirea lor.

Pretențiile abuzive ale consulilor erau din cele mai variate. Așa, agentul francez Duclos transmite, la 11 Iulie 1832, postelniciei, plângerile unor sudiți francezi din Piatra și Galați, că sunt supuși la cvartiruire, sub cuvânt că nu ei, ci casele pe care le locuiesc, cad sub lege, independent de faptul că nu sunt proprietari,

⁷⁾ Acte și legiuiri privitoare la chestia părănească. Seria I. vol. I, 154 sq.

⁸⁾ Ac. rom. Ms. 15.

ci numai locatari. Kisseleff dă satisfacție lui Duclos, exceptând însă găzduirea ofițerilor ruși, sau împrejurările de urgență necesitate⁹⁾.

Se mai plânde Duclos că se cere dela sudiți 16 lei vechi, taxă orășănească de car cu marfă și patru lei vechi de butie de vin, în afară de obișnuitele drepturi de vamă și de fumăritul pe care-l plătesc regulat. Alți francezi din Piatra, Botoșani și alte locuri, se plâng că sunt *siliți* a primi și a plăti patentă moldovenească. Cere, dar, Duclos să nu se perceapă asupra sudiților decât vama de 3% și fumăritul; să fie liberi sau a lua patentă, scutindu-se astfel de fumărit, sau a plăti fumăritul. Și Furnarakis socotia că sudiții „au dreptul, în virtutea capitulațiilor, de a exercita orice fel de negoț, fără a face parte din nici o corporație”¹⁰⁾. În realitate, conform tratatelor Porții, străinii erau scutiți de patentă numai când făceau negoț cu toptanul. Consulii cereau însă asemenea scutire și pentru negoțul cu deamănuntul. Cel austriac bîzua cererea sa pe actul dela Sistov¹¹⁾.

Și asupra quantumului impozitelor discutau consulii. Așa, agentul englez pentru amândouă principatele, Blutte, reîntors la București, scrie la 24 Noembrie 1833, locțiitorului său la Iași, grecului M. Pappanicolos, că a obținut ca fumăritul să fie plătit după cum fusese fixat la 1827, iar nu în proporția *exorbitantă* stabilită la 1830. Adaogă însă Blutte că sudiții britanicești nu trebuie să creadă că sunt scutiți și de taxele ce lovesc numai posesiunea imobilelor, pe care capitulațiile nu li-o acordă, nici de cele asupra negoțului indigen. Acelaș agent încuviințează, la 30 Ianuarie 1834, cererea postelniciei, dela 28 Decembrie precedent, ca sudiții să plătiască taxele la care sunt supuși, după cursul vistieriei de 31½ lei vechi galbenul. Referindu-se la o notă a postelniciei din 31 Dec. 1833, Blutte se declară, la 6 Februarie 1834, „gata a colabora cu ocârmuirea spre a pune capăt tuturor acestor greutăți, întrucât ele pot fi atribuite locțiitorilor săi... Rămâne, însă, bine înțeles că impozitele nu trebuie să se perceapă decât dela cei cari, prin ocupațiile lor, sunt supuși acelor impozite: astfel, fumăritul dela cei ce au prăvălii, ocăritul dela cei ce vând cu mărunțișul vin sau rachiu, cotăritul dela cei ce vând cu cotul, etc.”¹²⁾.

⁹⁾ Filitti. I. c.

¹⁰⁾ Ibid.

¹¹⁾ Lagan c. Sebastiani, 5 Ian. 1832 (Hurmuz., XVII. 261).

¹²⁾ Filitti. I. c.

Adaog că, încă dela 3 Decembrie 1832, Blutte informase cârmuirea Moldovei că, pe baza instrucțiilor ce are, căsătoriile dintre supușii britanicești și moldoveni nu sunt recunoscute, nici copiii din asemenea însoțiri nu sunt socotiți legitimi, — în ochii legiuirilor englezești, — dacă agentul britanic nu-și va fi dat prealabil, în scris, consimțământul la însoțire ¹³⁾).

Și oricâte concesiuni li se făceau, agenții străini tot nu erau mulțumiți. La 10 Martie 1832, consulul austriac pentru București, se plânge guvernului său ¹⁴⁾ că Rușii, prin intermediul ispravnicului Ioan Slătineanu, caută să îndepărteze pe străini dela negoțul Brăilei. Acelaș scrie, la 14 Aprilie 1832, că Kisseleff face totul pentru a lovi în sudiții britanicești și a hotărî astfel pe Blutte să plece, sau să fie rechemat.

De când cu ocupația rusească, agentul austriac părăsise țara. Abia la 16 Februarie stil nou 1833, seara, se întoarce la București, Timoni, primit la graniță de mehmendarul Manoil Facă. Din județ în județ, de alungul drumului, l'au însoțit ispravnicii. Kisseleff era la Iași. Până să găsiască locuința, pentru care va plăti chirie 12—15.000 lei vechi, Timoni e găzduit în casele baronului Bellu, care trăiește la Viena ¹⁵⁾).

După cum agentul consular austriac pentru București fusese stabilit până atunci la Sibiu, tot astfel cel pentru Moldova, sta la Cernăuți. De acolo se plânge guvernului său, la 18 Mai 1832, de dispoziția cârmuirii Moldovei ca sudiții străini, cari n'ar avea decât patentă, nu și pașaport, să fie considerați ca supuși moldoveni. Adresa lui Mircovici, în aceasă împrejurare, către sfat, se întemeia pe o convenție între Rusia, Franța și Anglia și se referia numai la supușii regatului grecesc pe cari, dacă au pașapoarte, agenții acelor trei puteri îi pot lua sub protecția lor ¹⁶⁾).

La 20 Mai, Ferro se plânge lui Metternich, că rusumaturile se percep și asupra oilor, albinelor și viilor clerului catolic.

La 16 Noembrie stil n. 1832, Mircovici vestește reinstalarea agentului consular austriac Wallenburg, care la 4 Februarie 1833

¹³⁾ Ibid.

¹⁴⁾ Acad. rom.

¹⁵⁾ Rap. din 18 Februarie 1833 al lui Timoni. Ibid.

¹⁶⁾ Acest raport al lui Ferro, ca și toate celelalte la care mă voi referi, se găsesc în copie la Acad. rom.

și sosește la Iași¹⁷⁾). El se ocupă îndată cu reinstalarea staroștilor, cărora li trimite o circulară, fixându-li îndatoririle: a apăra pe sudiți „gegen die Willkühr u. Misshandlung u. die Eingriffe der moldauischen distrikt, stadt u. mauth Behörden“; a asista la judecățile sudiților, ca să nu se dea sentințe nedrepte și a împiedeca executarea unor asemenea sentințe; a opri amestecul autorităților indigene în pricini dintre sudiți austriaci; a veghea asupra dezertorilor. La 18 Februarie/2 Martie 1833, postelnicul, beizade N. Sutzu, vestește pe Wallenburg că a dat ordine autorităților din județe de a recunoaște stărostiile, conform cu obiceiurile urmate din vechime“¹⁸⁾).

În curând însă, între Wallenburg și postelnicie izbucnește conflictul. Consulul scrie postelniciei, la 27 Februarie 1833, că exportul de vite mari se făcuse totdeauna din Moldova în statele Austriei, în schimbul unei taxe de export de 3 lei vechi 12 parale de cap de vită. Dela 1829 încoare, „les autorités subalternes de la Moldavie se sont permis, au détriment du commerce précité, des vexations arbitraires, en exigeant des commerçants autrichiens un droit beaucoup plus élevé pour le même objet“. Se percepe 1/2 galben de vită. Înainte de 1829, exportul se făcea după ce inter-nunțiul dela Țarigrad obținea un firman către Domn, arătând că exportul poate fi autorizat fără pericol pentru chelerul împărătesc.

Beizadea Suțu răspunde lui Wallenburg, la 19 Februarie/3 Martie: „Le Gt... est fondé à croire que... les agences des puissances limitrophes ne sauraient qu'applaudir à toute amélioration sociale de la Moldavie...“. Sfatul administrativ nu se poate „dessaisir des avantages qu'il se croit fondé à conserver... La faculté d'imposer les produits indigènes, d'augmenter ou de diminuer les droits de leur exportation, de la prohiber même entièrement, d'après les exigences du moment et les besoins du commerce, est un droit inhérent à l'administration du pays; aussi n'a-t-il été subordonné à aucune restriction par les traités existants. Pour ce qui regarde particulièrement le commerce du bétail, il est notoire que l'exportation en a toujours été assujettie à des mesures transitaires adoptées par les Hospodars d'après les occurrences et en rapport avec les cours des monnaies“. Jumătatea de galben de acum,

¹⁷⁾ Ibid.

¹⁸⁾ Rap. din 4 Martie 1833. Ibid.

echivalează cu taxa veche. Sub ultimii Domni s'a perceput și 5 lei vechi de vacă exportată.

La 21 Martie, Wallenburg revine, insistând: „L'exportation du gros bétail est pour la Moldavie une source de richesse et de prospérité de la plus haute valeur. Tous les ans, un grand nombre de sujets autrichiens qui s'occupent de ce commerce, viennent y faire affluer des monceaux d'or, au profit des grands propriétaires fonciers de cette principauté”. Suțu însă, la 17/29 Martie, persistă în modul său de a vedea. Spune că nu poate reveni asupra unui vot al adunării; că o reducere de taxă ar da un deficit în veniturile statului; că, în fine, jumătatea de galben ce se percepe, echivalează cu taxa de 3 lei 12 parale¹⁰).

Intemeiate ori nu, pretențiile consulilor, mulțumită prestigiului statelor ce reprezentau, cele mai adeseori ieșiau triumfătoare. Influența lor era, firește, foarte mare. Trecerea de care se bucurau agenții străini făcea pe mulți indigeni, mai ales din rândurile negustorilor, să alerge la suditentă străină, care-i punea la adăpost de multe vexațiuni și li asigura numeroase privilegii.

La 1 Septembrie 1832, sub nr. 2226—9, în urma ofisului lui Kisseleff cu nr. 3578, sfatul administrativ trimite consulilor o circulară, cerându-li ca, de acord cu ocârmuirea, să revizuiască patentele sudiților și să alcătuiască o listă exactă a acestora. Consulul rusesc Timkovski răspunde, la 6 Septembrie, că el însuș văzuse mai dinainte nevoia de a întocmi asemenea liste, dar că toate ostenele ce-și dăduse pentru aceasta fuseseră zadarnice. Intr'a-devăr, zicea consulul, mulți sudiți ruși vin în Moldova, fără a se prezenta la consulat pentru vizarea pașaportului. De altfel „sunt destui și aceia cari, până atunci, se bucurau de calitatea de sudiți rusești, dar nu mai pot fi recunoscuți ca atare, în urma ordinului împăratesc că aceia singuri sunt socotiți supuși rusești, cari au pașaport dat de autoritățile competente și neexpirat. Totuși, Timkovski da o listă de supuși ruși, ale căror pașapoarte fuseseră vizate de consulat. Tot Timkovski răspundea și ca apărător al sudiților austriaci — consulul Austriei nu se întorsese încă la Iași, — că nu avea lista acestora.

Agentul britanicesc, stăroștele Furnarakis, răspunse, încă de la 8 Mai, la o notă anterioară a postelniciei, că „nu va lipsi de a reînoi ordinele sale tuturor administrațiilor săi, ca să arate pa-

¹⁰) Rap. din 8 Aprilie 1833 a lui Wallenburg (Ac. rom.).

tentele, când guvernul le va cere cu blândețe și moderațiune" (avec douceur et modération). Arată că numai purtătorii de patente date de agentul britanic, — Blutte, care lipsia și el din țară, — trebuiau recunoscuți de sudiți britanicești și că numărul lor este schimbător, ei nefiind așezați statornic în Moldova²⁰). În Mai 1834, Blutte trimite postelniciei formularul de „billet de protection", pe care trebuie să-l aibă orice sudit britanicesc, iar în Iulie, informează că patente de o culoare deosebită, roșii, vor fi distribuite Hanovrianilor și Ionienilor cari se pun sub protecția Angliei.

Altul era tonul agentului austriac. La 26 Mai 1834, Wallenburg scrie postelniciei Moldovei că, deși a întocmit lista sudiților austriaci din Herța, totuși autoritățile locale „îndrăznesc" (osent) să considere pe mulți dintre ei ca pământeni, să-i recruteze, să-i pue la plata patentei, dând astfel un exemplu care se urmează și în alte județe. Agentul protestează deci „hautement et formellement" în contra acestor măsuri potrivnice „tratatelor existente între Sublima Poartă și Curtea imperială a Austriei" și declară guvernului Moldovei „qu'il est en devoir" de a recunoaște ca sudiți austriaci pe toți indivizii recunoscuți ca atare de agenție, după revizuirea documentelor lor. Cere să se dea „immédiatement et sans le moindre délai" ordine „pozitive și severe" ispravnicilor — celui de Herța mai ales, — ca să se abție „în mod strict și odată pentru totdeauna" de măsuri vexatorii care „jicnesc în cel mai înalt grad relațiunile mulțumitoare" ce agenția întreține cu ocârmuirea Moldovei²¹).

Art. 94 al Reg. organic al Țării Românești și art. 92 și 93 din Reg. organic al Moldovei, prevedeau reducerea stărostiilor abuzive. Un ordin din 26 Iulie 1833 al marei logofeții a Moldovei hotăra că toți staroștii aveau să ceară o nouă confirmare dela guvern. Agenția Franței cere un titlu confirmativ pentru Cesare Scotto care, timp de cinci ani, fusese substitutul agenției în județele Botoșani, Herța și Dorohoi²²). Totuși, în epoca regulamentară mai mult decât oricând, au înflorit la noi agențiile străine de tot felul. La 27 Iulie 1834, sfatul Moldovei se plânge lui Kisse-

²⁰) Filitti. loc. c.

²¹) Ibid.

²²) Dosar la minist. de externe.

leff de modul abuziv în care consulul Prusiei sporește neconținut numărul sudiților săi²³⁾).

În tot timpul ocupației rusești, consulatele rusești n'au încetat a funcționa în principate. Numai stărostiile au fost succesiv, până la 1837, suprimate. Era ușor Rusiei să procedeze astfel. Ea ocupa deocamdată direct principatele, iar în timpul domniilor regulamentare, consulii ei aveau să fie niște alți domnitori. Ea nu avea nici trebuință, din aceleași motive, să însoțiască de vreun delegat al consulatului pe sudiții ei împetricinați. Dar tocmai această situație precumpănitoare a Rusiei, explică și atitudinea celorlalte agenții. Nu putea Rusia, care supraveghea de aproape și intervenia în toate actele cărmuirii românești, — deși convenția dela Akerman ni asigurase toate privilegiile unei cărmuiri interne de sine stătătoare, — să împiedice pe celelalte puteri de a căuta orice prilej de a se amesteca și ele în cărmuirea principatelor. Era, din partea acestor puteri, atât o neîncredere într-o cărmuire influențată de Rusia, cât și o dorință de a nu lăsa acesteia o libertate absolută de acțiune în principate. Este interesant de relevat o publicație, din 22 Martie 1834, a consulatului rusesc din Iași, cum că Basarabeni veniți în Moldova și cari, în loc de a se întoarce în Rusia în termenul prevăzut de pașaport, s'au stabilit în principat, vor avea un soroc de 40 zile pentru a pleca, sub pedeapsă de a fi socotiți vinovați către patrie și ridicați cu sila²⁴⁾).

Chiria caselor agențiilor ajunsese, prin abuz, a se plăti, în Moldova, din vistierie. Adunarea Moldovei cere vice-președintelui, la 14 Februarie 1834, să se desființeze „această sarcină de plată neobișnută vre odinioară în vremea de mai nainte“²⁵⁾).

Pentru cei umili și expuși vexațiunilor autorităților, se poate înțelege că alergau sub protecția străină. Mai greu e de priceput cum un privilegiat atot puternic „comitele Constantin de Catardji“ a putut cere să fie recunoscut supus austriac. La 10 Iunie 1833, Wallenburg informează postelnicia că cererea boerului moldovean a fost încuviințată. Sfatul Moldovei, compus din Alexandru Ghica, beizadea N. Suțu și fratele acestuia, răspunde, la 12 Iulie, că nu poate lua act de demersurile lui Catargi, fără a călca legăturile Moldovei cu puterea suzerană, căreia singură aparține

²³⁾ Hurmuz. S. I. vol. 6, p. 616.

²⁴⁾ Manualul admin. al Mold. II. 167.

²⁵⁾ Anale parl. IV, 2, p. 54.

a se rosti în împrejurare. După tratatele existente între curtea austriacă și Sublima Poartă, mai ales în virtutea art. 8 al actului dela Siștov, opțiunea supușilor respectivi ai părților contractante n'a fost încuviințată decât celor cari, înainte de războiul de atunci, sau în timpul lui, se retrăseseră pe teritoriul statului căruia nu aparțineau prin naștere, se supuseseră autorității lui și locuiseră acolo de bună voia lor. Astfel nu era cazul lui Catargi. A încuviința cererea, adăoga sfatul, ar fi a îndemna pe toți aceia cari aveau vreo socoteală cu legile țării lor, să recurgă la o protecție străină și după ce au obținut-o, să se reîntoarcă în patrie, siguri că nu mai pot fi urmăriți („affronter l'empire de la justice et jouir d'une position inviolable au mépris des lois et au scandal du public"). Ca urmare, sfatul roagă să se respingă cererea lui Catargi. Acesta se căsătorise cu o rudă aproape de a lui, și fusese afurisit de mitropolit. Retras în Bucovina, obținuse în Aprilie 1833, cetățenia austriacă ²⁶⁾.

Trebue să observ, cu acest prilej, cu câtă cunoștință a drepturilor ei, cu câtă demnitate în expunere și cu câtă eleganță de formă, slaba postelnicie a Moldovei apăra, pas cu pas, față cu atâți străini puternici și pretențioși, autonomia veșnic primejduită.

Dar, dacă erau destui acei cari socoteau de al lor folos să recurgă la suditențe străine, erau alții cari, dinpotrivă, doriau să între în rândul Românilor. Erau toți acei cari voiau să se așeze statornic în principate și să-și asigure lor și fiilor lor toate drepturile cetățenești în noua patrie ce-și aleseseră.

Am văzut că în Țara Românească niște reguli de împământenire, destul de severe, fuseseră fixate. Pentru cei cari se așezaseră în țară mai dinainte și se bucuraseră de drepturile de pământeni, adunările nu erau hotărâte cum trebue să se pronunțe asupra lor, și erau pornite să dea o interpretare destul de strâmtă obiceiurilor ce ținuseră loc de legi. Împământenirea avea o mare însemnătate în epoca regulamentară, prin aceea că Reg. organic, în diferite puncte, făcea o deosebire categorică între drepturile străinilor și ale pământenilor, ba chiar și între aceștia deosebia pe români, de născuții români. În Moldova, o lege asupra împământenirii s'a votat abia în Martie 1834 ²⁷⁾. Și aici împământenirea

²⁶⁾ Rap. din 5 Aug. 1833 al cons. austr. din Iași la Ac. rom. — Filitti loc. cit.

²⁷⁾ Anale parl. IV, 2, p. 602 sq.

era rezervată străinilor de rit creștin. Dispozițiile erau identice cu ale legii din Muntenia. Adunarea a adăugat numai un amendament, după care drepturile politice „de a dobândi ranguri și slujbe”, erau rezervate celor „de credință pravoslavnică”.

II

În Muntenia, un jurnal dela 1832 al sfatului administrativ extraordinar, pentru obștea Evreilor din București, hotărăște că pricinile dintre ei le va căuta vornicul orașului și că strângerea dărilor lor se va face de patru aleși ai lor²⁸⁾. La 1834 se oprește intrarea în Muntenia a Evreilor izgoșiți din alte țări²⁹⁾.

În Moldova, invazia Evreilor luând din zi în zi proporții mai îngrijitoare, guvernul provizoriu trimise poliției capitalei și isprăvnicilor instrucții amănunțite pentru aplicarea severă a art. 94 din Regulamentul organic al Moldovei³⁰⁾. Dispozițiile excepționale cu privire la taxarea Evreilor, erau luate cu consimțământul acestora, cari se numiau ei înșiși „nația evreiască”. La 24 Ianuarie 1833, Evreii din Iași dau jalbă cârmuirii, cerând ca taxa pusă pe nație, drept patentă și bir, să se vândă de vistierie unui cumpărător care să dea socoteală numai vistieriei, fără a mai da alta deosebită „la nația noastră”³¹⁾. Experiența dovedise, într’adevăr, că era greu a percepe dela Evrei impozitele pe altă cale decât aceea a taxei globale asupra întregii nații. De altă parte, hahambașa, însărcinat cu perceperea taxelor, provocase nemulțumiri și desbinări între Evrei, după cum dovedește petiția lor, de care am vorbit³²⁾, îndreptată către adunarea de revizie. Rezultatul ultim fusese că la 1833 Evreii erau datori încă din taxa anului 1830. Numărul familiilor lor atunci, fusese de 1700, iar la 1833 se ridicase la 2157. Taxele pe ocaua de carne, pe tăiatul găștei sau curcii, găinii sau raței, și curcanului, fură calculate deci pe acest număr de familii și totalul obținut avea să se dea în vânzare pe trei ani³³⁾.

²⁸⁾ I. B. Brociner, *Chestiunea Israelitilor români*. Buc. 1910, Partea I, p. 230—3

²⁹⁾ *Arh. Stat., Admin. noi*, dosar 2121 roșu din 1834.

³⁰⁾ Verax, *La Roumarie et les juifs*, 75.

³¹⁾ *Anale parl.* IV, 2, p. 362. Verax, *Ibid.*

³²⁾ *Supra*, 203.

³³⁾ *Anale parl.*, I. c., 357 sq.

Neînțelegerile dintre Evrei au continuat însă, cu toate că petiția lor fusese dată în numele tuturor Evreilor din Iași. Cei sudiți străini n'au lipsit de a se adresa, la 7/19 Martie 1833, consulatului francez, plângându-se că, în virtutea hrisovului lui Ioniță Stundza, ei nu plăteau pe an vistieriei decât 24.000 lei vechi, pe când acum vistieria cere 147.000 lei „et prétend, de son autorité, vendre à l'enchère la taxe sur la viande“. Argumentul vistieriei, zic reclamantii, este că „en vertu du nouveau règlement, chacun devait prendre une patente et qu'en y comprenant leur montant, la taxe a été augmentée autant“. La acest argument, Evreii răspund că „nous entendions encore l'été dernier qu'il y avait l'ordre de S. M. le Roi des Français qu'aucun des sujets français ne devait prendre une telle patente...“ Și tot așa declarase și agentul austriac la sosirea sa. În privința petiționarilor din Ianuarie, reclamantii zic că „il y a quelques sujets français qui, pour leur intérêt, d'accord avec Messieurs les boyards à la vistierie, veulent acheter à l'enchère la dite taxe sur la viande“. Apostila beizadelei N. Suțu în această afacere, poartă că asupra Evreilor raiale „le G-t ne peut reconnaître la juridiction d'un consul étranger“, iar cât privește pe cei sudiți „la commission peut prouver leur consentement, par les actes que leurs députés ont signés; que, d'ailleurs, s'ils ne veulent point prendre part à la taxe, ils n'ont qu'à se fournir de viande comme ils le pourraient, personne ne les obligeant à payer le droit de patente comme ils semblent l'induire“ ³⁴).

³⁴) Ministerul de externe, dosar 1/36 (azi 61). — Cf. Manualul administrativ al Moldovei, II, 563.

CAPITOLUL X.

STAREA FINANCIARA

Marele vistier Alecu Vilară dă seamă, la 1832, de lucrările săvârșite de departamentul său ¹⁾. El insista asupra distribuirii de „condici șnuruite” pe la toate autoritățile, pentru înscrierea veniturilor și cheltuelilor. Printre reformele propuse de Vilară trebuie amintită aceea ca „pe fieș care an să se deosebiască o sumă de bani hotărâtă pe seama casei rezervei, pentru facerea unui port cum se cade la schela Brăila” și propunerile relative la reorganizarea vămilor.

„Vămile țării — zice Vilară, — dintru a lor înființare, sunt în cea mai proastă organizare pentru multe producturi și mărfuri ce ies din țară, supt un cuvânt de 3% ce sunt supuși a plăti toți de obște la prețul cumpărătorii după loc, și acest preț, nefiind nici odată știut vameșilor, singuri rămân năpăstuiți de către cei puter-nici vânzători, mai de multe ori invoindu-se cu unii ca aceștia... Pe acest fel de temeiori vânzând și stăpânirea vămile, printr'o faptă nevăzută în vileag, dar de sineși prin tăcere tălmăcită, se împărtășește de aceeaș soartă de care se împărtășesc și vameșii, pentrucă și se năpăstuește, necunoscând până acum ceea ce vinde și năpăstuește, imputernicind pe vameși să ia 3% la prețul vânzării de pe loc, fără să le dea temeiori și deslușiri potrivit cu dreptatea de care se cuvine să se împărtășiască fieșcare cetățean. Osebit de aceasta, până astăzi stăpânirea n'au putut să cunoască cu desăvârșire intrarea și eșirea a tuturor producturilor și mărfurilor, ca să știe adevărata sumă cu care se folosește, sau se păgubește soțietatea pe tot anul... pentrucă vameșii mai de multe ori, pentru mărfurile intrate, se invoesc cu vânzătorii, fără nici o numărătoare și măsurătoare...”. Propune dar Vilară ca o comisie „alcătuită de oameni cu știință de vămi” să „închipuiască o tarifă din lăuntru.

¹⁾ Anale parl. II. 569 sq.

adică pentru toate produsele, mărfurile, și dobitoacele ce ies din țară..., la unele pe temeiul de 3%, socotindu-se pe prețul de pe loc, într'un preț de mijloc, ce va ieși din unirea prețurilor pe trei ani trecuți, și la altele orânduindu-se o vamă hotărâtă pentru fiecare felurime de exportatie... Pe lângă aceasta, și pentru toate mărfurile ce se aduc din Turcia și care sunt supuse la plata iarăși de 3%..., să se facă mijloace ca neguțătorii ce le vor aduce, să fie îndatorați, la a lor intrare în țară, să aibă factura de costul mărfurilor dela locurile unde le vor fi cumpărat...

„Intr'acest fel de regulată organizație așezându-se..., s'ar putea căuta vămile mai bine pe seama statului..., se vor ivi cu o nouă rodire întinderea comerțului, fără nici o împiedicare înmulțirea schimburilor... și, într'o curgere de vre-o câțiva ani, vom vedea și întru această țară burse, bancă negustorească, gazetă comercială, comisioneri în toate locurile, mai mulți capitaliști și în cele din urmă înflorirea acestui din fire înfrumusețat pământ...”²⁾.

Propunerea progresistului Vilară, de a se căuta vămile în regie, nu s'a putut aplica din lipsă de personal pregătit. Vămile au continuat a fi arendate. După condițiile anilor 1833—5³⁾, oricine, de orice rang, plătia vamă de intrare și eșire; contracciul nu se putea amesteca în exportul produselor de întâia necesitate — anume enumerate — care nu se putea face decât cu bilete slobozite deadreptul de vistierie. Tranzitul era liber. Relațiile comerciale dintre cele două principate aveau să fie hotărâte prin deosebit așezământ.

Taxele vamale erau diferite: 1. pentru mărfurile aduse din Europa de supușii străini și vândute cu ridicata, după tratatele Porții cu diferitele puteri; 2. pentru mărfurile aduse din Europa, Turcia și Moldova, de pământeni, sau și de străini, dar spre a se vinde cu de amănuntul, 3% pe suma „cuprinsă în adevăratele conturi ce vor înfățișa neguțătorii” sau, în lipsă de facturi, „după prețurile ce vor urma aici în capitală”, scăzându-se 20% „pentru cheltuelile și câștigul neguțătorilor”; 3. pentru mărfurile odată „așezate în prăvălii și împământenite”, la trecerea peste hotare „adică cele din Turcia în Austria și Moldavia, cele din Moldova peste orice hotar al țării și cele din Europa în Turcia”, iarăși 3%.

Vămile interne erau desființate. Se mai desființează dreptul

²⁾ Ibid., 576—8.

³⁾ Ibid., III, 1, p. 203. sq.

vameșilor de a scoate păcura pe seama lor, fiindcă prin Regulamentul organic păcura rămâne cu desăvârșire în folosul proprietarilor pe a căror moșie se află. Dacă păcura se exportă, plătește taxa din tariful pământenesc alăturat la condiții.

Contracțiul va avea pe viitor impiegații săi proprii; nu va întrebuința, ca mai nainte, pe ai stăpânirii.

Intrarea dobitoacelor și a produselor de îndestulare din Moldova în Muntenia, era oprită. Mărfurile ce veniau din Turcia, intrau în carantină. Vămile erau la Brăila, Maxineni și Focșani, despre Moldova; la Vălenii de Munte, Câmpina sau Predeal, Căineni, Rucăr, Vulcan și Vârciorova, despre Austria. Cu îndeplinirea unor anumite formalități, vama putea fi plătită la carvasaraoa din capitală, și nu la hotar.

La condiții era anexat un tarif de export, care cuprindea prețurile curgătoare, prețul mijlociu și socoteala pe 3%, pentru cherestele, doage, vite, zarzavaturi, vin, rachiu, spirt, pește sărat.

În Moldova, era cu totul oprită intrarea holercii. Limanul Galaților fu declarat port-franc și ca urmare „se va trage o linie între carantină și portul Galați, și orice marfă se va aduce și se va pune pe la magazii, înăuntru acelei linii, de se va vinde și se va cumpăra cu ridicata, sau cu mărunta, sau se va transporta prin corăbii și caice, nu se va supune pe loc la nici un fel de vamă, sub nici o numire. Îndată însă ce va trece linia.... vor fi supuse la plata legiuitei vămi...”.

După cererea lui Kisseleff, intrarea cărților era scutită de vamă⁴⁾.

*

O lege din 1832 se ocupă de oeritul și cornăritul păstorilor sudiți austriaci⁵⁾.

Condițiile de arendare dela 1833⁶⁾ prevedeau că „după vechiul obicei, toți păstorii supuși austrieni ce vin sau se întorc cu vitele lor peste hotarul nemțesc, precum și toți cei ce petrec mai mulți ani aici în țară și le pășunează printr'acest prințipat, sunt supuși, până la luna lui Septembrie, la plata legiuitului oerit și

⁴⁾ Anale parl., III, 2, p. 187 sq.

⁵⁾ Lupus Iustin, Sistemul financiar al principatelor române, prevăzut de Regulamentul organic. În revista „Economia națională”, anii 28—29.

⁶⁾ Instrucțiunile date în Muntenia, pe baza condițiilor, în Bulet. oficial, 37 din 1833.

cornărit". Oeritul era de 11 bani de oaie, pentru cei cari aveau 1—10 oi; de 10 bani de oaie, pentru cei cu oi dela zece în sus, plus ploconul de 80 bani de fiecare stăpân de vite. Cornăritul era de 33 bani de vită mare și 16 bani de vită mică. Locuitorii țării, asemenea și „oricâți vor fi năvălit din țara turcească" și sudiiți alți decât austriaci, nu plăteau nici oerit, nici cornărit⁷⁾.

*

În privința ocnelor, adunarea munteană a desbătut și admis ca și pe anii 1833 și 1834 ocnele Țării Românești, împreună cu ale Moldovei, să rămâie tot asupra lui Meitani, luându-se însă măsuri și garanții pentru plata rămășițelor datorite de acesta⁸⁾. Fiecare principat își avea condițiile deosebite. În Țara Românească, întreprinzătorul trebuia să plătiască, pe an, spitalului Sf. Panteimon 4000 lei, pentru ocnele mari; la Colțea, 5000 lei, pentru ocna dela Slănic; la Mărgineni, 1000 lei, pentru ocna dela Telega; logofătului Vasile dela Râmnic, 500 lei; proprietarilor moșiilor pe care se aflau ocnele, 20 parale la oca de sare. În fine, anumitor mănăstiri li da un total de 88.000 oca sare.

În Moldova, existau două excepții la monopolul extragerii, unul în favoarea Vrâncenilor, pentru trebuințele lor; altul în favoarea proprietarilor de moșii cu puțuri de slatină, iarăși pentru trebuințele lor proprii.

Prețul sării, pe loc, la ocnă, era fixat după hotărîrea Regulamentului organic „iar neguțătorii și alții ce vor cumpăra sare dela ocnă" cu acel preț „au voie să o vândă ori unde vor putea înăuntrul țării", cu prețurile ce iarăși erau anume fixate. Exportul sării pe Dunăre era slobod pentru otcupciu, conform art. 5 al tratatului dela Adrianopol.

„Vinovalilor ce se trimit la ocnă, este dator cumpărătorul ocnelor a li purta de grijă de cele trebuitoare, fără a cere vreo cheltuială dela ocârmuire, decât întrebuițarea lor în tăere de sare, precum și până acum"⁹⁾.

La 1832, visteria Țării Românești ceruse cârmuirii Moldovei să se încheie o convenție între principate pentru exportul sării „adică fieșcare prințipat să-și exportuiască sarea minelor sale nu-

⁷⁾ Anale parl., III, 1, p. 210 sq. — P. Moldova, III, 2, p. 195 sq. — Pe 1834, ibid., IV, 1, p. 303.

⁸⁾ Ibid., III, 1, p. 251 sq.

⁹⁾ Anale parl., III, 2, p. 213 sq.

mai către părțile din potrive hotarelor ce au, fără de a cobori Valahia sare pe Dunăre dela Ibrăila în jos, precum nici Moldavia de a sui iarăși pe Dunăre dela schela Ibrăilei în sus". Sfatul administrativ al Moldovei n'a primit propunerea, pentru motivul că tratatul dela Adrianopol „legiuște sloboda plutire a Dunărei, precum și slobozenia comerțului, de o potrivă amânduror prințipaturilor". În schimb, a propus arendarea ocnelor în comun aceluiaș contracciu, ceea ce s'a și admis¹⁰⁾.

La sfârșitul anului 1833, suma rămășițelor de pe sare, ce avea să ia vistieria, sili sfatul administrativ extraordinar al Țării Românești să chibzuiască noi măsuri de asigurare¹¹⁾.

*

Legiuirea financiară care domină însă pe celelalte, este cea relativă la organizarea controlului. Legea munteană din Februarie 1832, aduce numai câteva modificări de amănunt dispozițiilor din Regulamentul organic¹²⁾. Controlul a început a funcționa la 1 Iulie 1832. Încă dela 16 Iulie 1831 Kisseleff ceruse vistieriei să-i trimită lucrările recensământului și starea tezaurului dela 1 Mai. „Comme chef responsable, je dois connaitre tous les détails qui s'y rapportent, pendant tout le temps que l'administration de cette Principauté sera confiée à mes soins". Amintește, „que pour toutes les dépenses allouées, elles ne peuvent se passer des autorisations requises, sans lesquelles elles ne sauraient être admises par la commission du contrôle, qui sera chargée de la révision des comptes depuis le 1-er Juillet"¹³⁾.

În Moldova, legea din Decembrie 1833¹⁴⁾ organizează pentru prima oară controlul „pentru cercetarea socotelilor veniturilor și a cheltuelilor sumelor prințipatului, în toate madelile, ca haznaoa să nu sufere nici un fel de păgubiri dela nici una din madeli", — adică pentru a revizui condicele și a alcătui obșteștile socoteli. În acest scop, la finele fiecărui an, condicele de venituri și cheltueli ale tuturor cârmuirilor, precum și la începutul fiecărui an, copii de pe bugetul anului viitor și de condițiile ocupurilor, se trimiteau la control. Ministerul din lăuntru trimitea controlului „ve-

¹⁰⁾ Anale parl., III, 1, p. 256—7.

¹¹⁾ Ibid., IV, 1, p. 298 sq.

¹²⁾ Ibid. II, 431. sq.

¹³⁾ Minist. de extrene, dosar 3/9 din 15 Iulie 1831.

¹⁴⁾ Anale parl., IV, 2, p. 189.

„domostii de prețurile ce se politicesc la producturi și materialuri“. Revizuirea socotelilor consta în a cerceta „de s'au slobozit primitorilor banilor acea sumă ce prin poruncă li se cuvenia a se slobozi“; „de este iscălitură de primirea banilor și de cuprinde suma slobozită și trecută în condică“; „dacă iscălitura este a acei fețe căreia i se cuvine a se slobozi banii“.

Obșteasca adunare examina, în fiecare an, socotelile vistieriei pe anul curgător și ale controlului pe anul trecut. Controlul, zicea legea moldovenească „spânzură numai dela Domn“. Deși în atribuțiile controlului intra cercetarea socotelilor statului, Domnul putea să-l însărcineze și cu cercetarea socotelilor orășenești, ale casei milelor, etc. Controlul era format dintr'un controlor și personalul necesar.

Controlul din epoca regulamentară era deci, parte legislativ, parte administrativ, dar nu judiciar, ca al curții actuale de conturi.

*

Desigur, una din reformele de căpetenie introduse de Regulamentul organic a fost aceea prin care s'a prevăzut, pentru prima oară, că un buget al statului va fi întocmit la începutul fiecărui an, iar socoteli vor fi încheiate la sfârșitul fiecărui exercițiu. Regulamentul organic intră în toate amănuntele privitoare la contabilitatea diferitelor cârmuiri și la strângerea datelor necesare pentru stabilirea unui buget. Socotelile de sfârșitul anului, erau centralizate la departamentul controlului și, după ce erau examinate acolo, se trimiteau adunării care, la rândul-i, le da în cercetarea unei comisii, înainte de a se rosti ea însăși asupra lor. Bugetul se întocmea la începutul fiecărui an financiar. Socotelile însă, tocmai din cauza amănuntelor de cercetat și filierei complicate prin care treceau, nu ajungeau în desbaterea plenului adunării decât câțiva ani după trecerea anului la care se refereau.

Pe anii 1828 și 1829, veniturile principatelor au fost de 19.700.014 lei vechi, iar cheltuelile de 22.087.154 lei. Kisseleff găsi o datorie de 7.682.052 lei, din care 3.760.635 lei diferite deficite, 100.000 galbeni olandezi, împrumutul contractat de Pahlen, iar restul, chitanțe de ale trupelor rusești pentru aprovizionările din principate.

La 1830 și 1831, ni spune Kisseleff în raportul său către Nesselrode, din 8 Martie 1832¹⁵⁾, veniturile principatelor au fost

¹⁵⁾ Uricar, IX. 325. Hurmuz. S. I. vol. 4, p. 389.

de 39.608.765 lei vechi. Din veniturile anilor 1828, 1829, 1830 și 1831, după ce s'au satisfăcut rechizițiile militare și s'au plătit datoriile și cheltuelile țării, au rămas în tezaur 5.129.300 lei vechi și s'au mai plătit și 161.405 lei vechi în socoteala intendenței generale a armatei. Kisseleff adaogă că din examenul făcut de comisia de control așezată la București, rezultă că din totalul veniturilor principatelor, s'au afectat trebuințelor guvernului rusesc 29.529.129 lei vechi 106 bani; că furniturile de materiale necesare armatei de ocupație, reducerea prețului obiectelor de hrană cu mult sub cel ce are curs acum, și mai multe alte operații avantajoase, sunt evaluate la 30.046.103 lei vechi 56 bani, și că deci, în timp de patru ani de ocupație, principatele au contribuit la cheltuelile și sacrificiile guvernului rus..., cu o sumă de 59.511.296 lei vechi.

Asemenea rezultate fuseseră cu puțință prin schimbarea sistemului de impunere, prin reintrarea în rândul contribuabililor, a multora cari izbutiseră mai nainte a se sustrage, prin ținerea unei contabilități mai riguroase¹⁶⁾. În raportul său către Kisseleff, la 1832, B. Știrbei, cercetând efectele noilor legiuri asupra trei sate, constată că birurile acestora, între 1827 și 1830, se urcau la 44.971 lei, din care fiscul lua 9.645, iar proprietarul 8015, pe când la 1832, deși birurile nu mai erau decât de 27.520 lei, fiscul lua 12.338 lei, iar proprietarul 14.157¹⁷⁾.

În amintitul său raport către Nesselrode, Kisseleff se exprima astfel: „Administrația rusească, nerezervându-și în principate, dela introducerea Regulamentului organic, decât înalta supraveghere a diferitelor ramuri administrative, judecătorești și financiare ale țării, încredințate de aci înainte autorităților constituite după noua organizare, a trebuit să prezinte guvernului imperial, prin mijlocirea domnului secretar de stat Dașcov, o stare a cheltuelilor și a veniturilor în timpul administrației rusești, dela 1 Mai până la punerea în vigoare a regulamentului“. Kisseleff, expunând apoi situația financiară pe care o primise dela predecesorii săi, arată că trebuia să fie seamă de „sleirea“ țării prin șederea trupelor imperiale, de unde necesitatea de a reduce impozitele plugarilor cu 1.592.759 lei vechi „pe singurul an 1830. „Toate aceste împrejurări

¹⁶⁾ „Dela atingătoare de veniturile și cheltuelile vistieriei pe fiecare zi, pe acest leat 1831. Arh. St. Adm. vechi. No. 2125.

¹⁷⁾ Conv. lit., I. c. 1036—7.

nenorocite, — zice generalul — făceau foarte grea situația mea și trebuie să mărturisesc că n'aș fi crezut de a mea datorie să primesc sarcina ce mi se încredința, dacă n'aș fi fost poftit s'o fac de răposatul mareșal comite Diebici-Zabalkanski, după ordinul expres al M. S. Impăratului... Dacă dările și obligațiile sătenilor au fost sporite, ele au fost, în schimb, precizate într'un mod invariabil și sarcinile nenumărate și abuzive la care erau, altă dată, supuși, au fost înlocuite printr'un impozit regulat de 30 lei, a căruia punere în vigoare a fost primită cu semne de cea mai vie recunoștință”.

Regulamentul organic mai așezase și o bază pentru evaluarea cursului monedelor și anume: galbenul olandez de 31½ lei vechi, sau 14 zwanțihi, și cuprinzător de 60 grăunțe aur și 6.9/13 grăunțe aliagiu (miglă)¹⁸⁾. Cursurile oficiale ale monedelor s'au fixat față cu acest galben. Cursurile piețelor variaua. Zarafii câștigau mai ales la schimbul galbenilor în monedă măruntă „eșită din uz în Austria... și pe care, găsind-o destul de bună pentru noi, jidovii o cumpără cu greutatea „ca marfă, o importă în principate și o dau în circulație cu prețul nominal”. În Moldova, în veacul al XIX-lea, jidovii nu numai că se bucură de monopolul monezii, dar mai exercită imensa prerogativă ce-și atribuiau unii monarhi, de a pune în circulație monedă falsă¹⁹⁾. Iar Kisseleff însuși zicea²⁰⁾: „În privința cursului, principatele, supunându-se sistemului monetar a guvernului turcesc, suferiau pagube foarte mari din neconținută scădere a valorii intrinsece a monedei turcești. Poarta, sau însăși, sau prin mijlocul bancherilor săi, schimba moneda europeană care umbla în principate, trimițând aci monetă turcească. Afară de paguba ce suferiau principatele, din asemenea speculații, de 25%, neconținută silnică schimbare a cursului din partea guvernului turcesc, strica mersul comerțului și mai ales creditul, căci capitaliștii, temându-se cu drept cuvânt de căderea cursului, nu puteau întreprinde nici o daravere de bani și, din cauza aceasta, pierderea era obștească”.

*

Bugetele pe 1831 fuseseră stabilite, cum am văzut²¹⁾, prin înseși Regulamentele organice, ba chiar, în ce privia miliția, se

¹⁸⁾ Anale parl., I, 2, p. 99.

¹⁹⁾ P. A. M. Progrès et liberté. Galați 1861.

²⁰⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 446.

²¹⁾ Supra, 149—154.

fixaseră cheltuelile până la anul 1836 inclusiv ²²). Astfel, pentru Muntenia, aveau să fie de: 2.500.140 lei pe 1830; 2.081.698 pe 1831 și 1835; 2.192.039 pe 1832 și 1834; 2.651.698 pe 1833; 2.948.776 pe 1836; cheltuelile anului 1837 aveau să fie cât pe 1831, iar pe anii următori se va proceda iarăși ca pentru perioada 1832—1836. Bugetul miliției era astfel fixat odată pentru totdeauna. Cât privește lefurile funcționarilor civili, adunarea de revizie a Țării Românești hotărâse că li se va alocă un plus de 406.080 lei, cu începere dela 1832 ²³).

Aceste bugete au fost alcătuite înainte de recensământ, așa că n'au corespuns realității.

Recensământul, în Țara Românească, a dovedit 260.789 de birnici la sate ²⁴) și 18.000 la orașe, în loc de 200.000 cum erau în previziunile bugetare pe 1831, dela care s'au perceput însă numai 3.889.895 lei ²⁵). Recensământul a dovedit 7899 patentari ²⁶), în loc de 10.000. La aceste cauze de deficit s'a mai adăugat și aceea că dela mănăstiri nu s'a putut încasa nimic. În fine, până ce noul sistem să pătrundă în obiceiuri, dările nu intrau la timp.

În Moldova, recensământul a dovedit 139.204 liude locuitori birnici, cuprinzându-se și slujbașii volnici (13.533) și 3300 de robi ai statului ²⁷).

Socotelile anului 1831 s'au cercetat de adunarea Țării Românești în Decembrie 1832 ²⁸) — după ce se cercetaseră de control, șef al controlului fiind Filip Lenș — și încă numai socotelile semestrului al doilea, căci ale celui dintâi fuseseră examinate de un controlor rusesc ²⁹).

Consulul austriac ni spune ³⁰) că Rusia a împrumutat Țara Românească cu 100.000 galbeni, dar în schimb a luat și ia din vistierie sumele ce-i trebuiesc pentru oștile de ocupație. Așa, în

²²) Anale parl., I, 1, p. 406 sq. (Muntenia); I, 2, p. 192 sq. (Mold.).

²³) Anale parl., I, 1, p. 220.

²⁴) Și 44. 531 familii nedajnice. Avem tabloul familiilor de plugari întocmite pe sate, cu arătarea dăjdiilor ce aveau de plătit pe 1831 și 1832. (Anale parl., II, 475 sq.).

²⁵) Ibid., 538.

²⁶) Anale parl. III, 1, p. 272.

²⁷) Ibid. III, 2, p. 283.

²⁸) Ibid. III, 1, p. 265 sq.

²⁹) Anale parl. IV, 1, p. 246—7. Vezi și Anale parl. II, 574—5.

³⁰) Rap. din 7 Ian. 1832, la Acad. rom.

Mai 1831, când cârmuirea a trecut pe seama autorităților indigene, Rusia a luat din vistierie banii ce a găsit disponibili, adică 3.800.000 lei.

Falimentul lui Meitani încurca rău finanțele statului. El încetase plățile în August 1831. În Ianuarie 1832, sindici ai falimentului, erau logofătul Manoil Arghiropol și baronul Sachellario. Datoriile nu erau lichidate și ocnele erau încă exploatate în contul lui Meitani, sub supravegherea unui comisar al guvernului, până la expirarea contractului ³¹⁾.

Bugetul Țării Românești, pe anul 1832, alcătuit după catagrafie, se prezintă astfel ³²⁾ :

Venituri

Capitația dela 260.789 familii	7.823.670
Dajdia a 2695 familii mazăli	121.275
Dela 18.000 familii birnici	
dela orașe	540.000
Dela 12.000 patente	910.000
Dela 4000 birnici țigani . .	140.000
Oeritul și cornăritul . . .	80.000
Ocnele	4.565.314
Vămile	1.448.000
Domeniile statului	500.000
Exportul a 20.000 boi și vaci	252.000
Exportul a 80.000 chile zahareea	240.000
Din averile bisericesti . .	400.000
Total . . .	17.020.259

Cheltueli

Porții	439.500
Lista civilă	1.200.000
Lefuri	4.107.060
Lefurile dorobanților . . .	847.320
Chirii	73.465
Încălzitul cancelariilor . .	60.000
Miliția	2.750.000
Carantine	600.000
Pensii despăgubitoare . .	1.500.000
Poștele	947.418
Plata de progoane la cai de poștă	100.000
Curierii	50.000
Ținerea drumurilor . . .	200.000
Datoric pentru căldărâmul Buc.	147.710
Temnițe	70.000
2 Seminarii	150.000
Școli	350.000
Mili la săraci	50.000
Cerșetori	50.000
Orfanotrofia	100.000
Trei spitale	150.000
Biserici sărace	10.000
Cheltueli extraordinare . .	240.000
Casa rezervei	2.827.786

Total . . . 17.020.259

³¹⁾ Rap. cons. austr. Buc. 1832. Ian., la Ac. rom.

³²⁾ Anale parl. II, 540—1.

La venituri, constatăm un spor provenind din încasări mai mari în urma catagrafiei, cu toată scăderea la vămi, lăsată ca despăgubire, zice bugetul, contracciului. Erau însă și în acest buget cifre nesigure, puse „după socotință”, precum venitul domeniilor statului. La cheltueli, constatăm iarăși un plus, datorit legilor votate în prima sesiune a obșteștii adunări, asupra lefurilor, miliției, temnițelor, și condeiului nou de cheltueli extraordinare. Cât privește tributul către Poartă, de care principatele erau scutite pe doi ani, el se trecea totuși în buget, căci avea „să se dea în suma cea hotărâtă, pentru odată, la numirea de Domn”.

Socotelile anului 1832 s'au cercetat abia la 1834³³⁾. Dela birnici și dela 12.000 patentari, s'a încasat mai puțin decât previziunile; darea mazărilor a întrecut însă așteptările. Domeniul Brăilei a dat 310.000 lei; șanalul Dunărei din Valahia mică, 45.000; Giurgiu și Turnu s'au căutat în regie și au produs 124.909 lei. S'au mai încasat, din contrabande și dări întârziate, 144.516 lei, iar dela Ruși „pentru teslimatul produselor de îndestulare în trebuința oștirilor din cetatea Silistra și drumul de etap din prințipat pe doi ani 1832 și 1833”, 377.212 lei. Cheltuelile în genere, pentru fiecare paragraf, sunt sub previziuni. De altă parte, banii prevăzuți pentru seminare nu s'au cheltuit „fiindcă chibzuia prin Reg. clădire a seminarelor, nu s'a adus într-o săvârșire și fiindcă seminarele s'au orânduit a se îndestula în socoteala ocăruii eparhiei și plocoanelor”. Din banii școalelor s'au dat numai 53.385 lei „fiindcă casele făcătoare de bine... sunt hotărâte a se îndestula... dela averile bisericesti”. Cheltuelile extraordinare însă, s'au suit la 517.228 lei, plătindu-se din ele lefuri, chirii, „veselii publice”, gratificații, „despăgubirea unor mocani austrieni, năpăstuiți de către fostul vameș la Căineni”, apoi datorită până la 1 Ianuarie 1832 (adică pe anul 1831), 4.912.183 lei. În cursul anului 1832, vistieria a contractat un împrumut intern de 2.186.357 lei dela diferite fețe boerești și negustorești³⁴⁾, pentru acoperirea deficitului. Rămânea ca vistieria să încaseze rămășițe dela diferite dări: 600.000 lei dela averile bisericesti, din care 200.000 pe un semestru al anului 1831 și întreaga sumă de 400.000 pe 1832; dela ocne, 1.754.082 lei pe 1831 și 4.565.314 pe 1832, în total 7.487.257 lei. Datoria totală a statului era de 5.114.368 lei, din cari 1.056.968 „că-

³³⁾ Anale parl. IV, 1, p. 150—257.

³⁴⁾ Anale parl. V, 1, p. 73.

tre cărmuirea rusească, ce au rămas a se plăti din lei 6.874.849": lei 459.365 „după convenție” pe 1832 „pe temeiul contractului încheiat cu polcovnic Iacobson”, pentru lemne; încăperi la Râmnic; îndestulare cu carne, orz, ovăz și lumânări de seu, a oștirilor rușești; împrumutul intern citat, și altele.

În privința rămășițelor, raportul din 31 August 1832 al vistiерiei către Kisseleff, arată că „nu este nici o nădejde a se împlini, pentrucă unii au murit fără a rămânea stare de pe urma lor, alții pricinuesc până sunt datori...; rămășițele de otcupul ocnelor, ce sunt asupra d. baronului Stefan Meitani și care le acopere cu datoriile din Turcia de pe sare” sunt greu de împlinit³⁵⁾. Aceste rămășițe aveau să apese greu și asupra bugetelor viitoare.

Bugetul Moldovei pe 1832 se prezintă astfel³⁶⁾:

Venituri		Cheltueli	
Dela 125.671 familii birnici	3.778.500	Porții	500.000
Dela 13.263 familii maziloruptași	397.890	Lista civilă	800.000
Dela 3.785 băjenari hrisovuliți	56.775	Lefuri	1.860.000
Dela 1203 jidovi arendași .	72.180	Chirii	50.000
Dela patentari	629.810	Încălzit și luminat	60.000
Dela țigani	90.000	Slujitori	207.000
Dela ocne	850.000	Miliția	850.000
Dela vămi	461.822	Carantine	122.000
Poșlina exportului vitelor .	322.717	Poște	749.100
Dela sudiți	2.100	Capitația slujitorilor . . .	22.740
Dela Brateș	62.983	Progonuri	43.644
Dela pașapoarte	13.220	Pensii despăgubitoare . .	1.000.000
Dela eparhii	60.000	Drumuri și poduri	25.000
Total . . .	7.032.367	Școale	200.000
		Seminarii ³⁷⁾	30.000
		Doftori, moașe, chirurgi . .	80.000
		Casa milelor ³⁸⁾	72.000
		Temnițe	24.000
		Spiridonia	21.000
		Iar restul, până la totalul veniturilor, cheltueli extraordinare și casa rezervei.	

³⁵⁾ Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 403.

³⁶⁾ Anale parl., III, 2, p. 320 sq.

³⁷⁾ În loc de 60.000, până ce vor contribui și mănăstirile.

³⁸⁾ În loc de 100.000. Aceeaș observație.

Incasările reale au fost numai de 5.804.886 lei. Dela ocne s'au luat numai 500.517 lei. Eparhiile n'au dat nimic. Cât privește contribuția mănăstirilor, ea era înscrisă în buget numai „pro memoria” „acest condei nefiind încă regularisit, din pricina nevenirii ecsarhilor”. La cheltueli figurează, tot numai „pro memoria”, tributul către Poartă; figurează însă darea ce se va cuveni Porții pentru întărirea Domnului. Cheltuelile extraordinare (cumpărarea casei Cănanău pentru temniță; lui Asachi „pentru facerea materialurilor trebuitoare la arhiva statului”) se suie la 689.986 lei. De altă parte, statul avea, și aici, rămășițe de încasat dela diferite fețe.

Bugetul Munteniei pe 1833 a fost închipuit ³⁹⁾ cu 15.923.873 lei la venituri și 14.241.945 la cheltueli. Un raport din 8 Martie 1833 al consulului austriac ⁴⁰⁾ spune că vistieria caută să se împrumute, pentru îndestularea, se vede, a celor 30.000 oameni puși sub comanda lui Kisseleff, în afacerea cu Mehmet-Ali. La 10 Iunie, acelaș consul spune că prințul Sârbiei oferă, prin împuternicitul său, să împrumute vistieria cu 150.000 galbeni pe 10% dobândă. În cele din urmă, vistieria contractă, cu autorizația lui Kisseleff, un împrumut de 50.000 galbeni ⁴¹⁾, cu 10%, dela Miloș, prin neguțătorul Opran și încă 20.000 galbeni dela particulari indigeni ⁴²⁾. Datoria lui Meitani era de patru milioane ⁴³⁾.

Bugetul Moldovei pe 1833 s'a așezat ⁴⁴⁾ cu 7.174. 895 lei la venituri și tot atât la cheltueli, cuprinzându-se și 797.002 lei pentru casa rezervei. În acest buget, leafa slujitorilor e urcată cu 200.000 lei, luați dela paragraful miliției. Poștele sunt socotite, după contract, 576.400 lei. Pentru pavarea podului cu piatră în Iași se prevăd 125.000 lei. La venituri, trebuie notate vămile (484.892 lei), Brațușul (65.760) și paragraful supușilor străini (100.000 lei). „Această sumă s'au trecut prin tahmin, care poate să rămâie și răi, după împotrivirile din partea consulatelor”. În privința socotelilor acestui an, este de însemnat că din numărul birnicilor, au trebuit scăzute 248 familii fugite peste Prut, în Basarabia, din județele Iași, Dorohoi, și Fălciu. Numărul familiilor supuse la străine pro-

³⁹⁾ Anale parl. III, 1, p. 428—445. Tabloul definitiv lipsește.

⁴⁰⁾ Ac. rom.

⁴¹⁾ Bulet. of. No. 23 din 1833.

⁴²⁾ Rap. din 16 August 1833 al consul. austriac.

⁴³⁾ Rap. din 10 Iunie al aceluiaș. Vezi și Anale parl. IX, 1, p. 458 sq.

⁴⁴⁾ Anale parl. III, 2, p. 336 sq.

tecții, se evaluiază „după vedomostile pristavlisite de ispravnici” la 3600, dintre care 2700, fiindcă „urmează vreun fel de alișveriş. înlăuntrul țării” se pot supune la dări care „după vechiul obicei, sunt fumăritul, adică birul pe dugheni și crășmi, și rusumaturile, goștină, desetină, vădrăritul și osebit de aceasta, cotăritul și ocăritul pentru dugheni și crășmi”. De fapt, lucrarea împlinirii dărilor dela dâșii, n'a luat sfârșit, din pricina împotrivirii lor ⁴⁵⁾).

Bugetul Țării Românești pe anul 1834 ⁴⁶⁾), stabilit după experiența anilor trecuți, e prevăzut cu reduceri la venituri, față de anul 1832, la capitația plugarilor, la patente, la exportul vitelor și zaharelelor, la vămi (numai 1.405.050), la domeniul statului (428.150). Ocnele nu figurează de loc, din motive ce vom vedea. Totalul previziunilor la venituri, cuprinzându-se și rămășițele de încasat, se suie la 11.648.015 lei. La cheltueli nu figurează darea către Poartă; lefurile civile sunt sporite la 4.579.592 lei; ale doro-banșilor însă, scăzute la 344.805 lei; miliția figurează numai cu 250.000; poștele cu 849.316; la temnițe e un spor (90.000 lei); școlile, cu orfanotrofia și cu trei spitale, împart suma de 200.000 lei, tot în așteptarea contribuției din averile bisericești; ținerea cerșetorilor e redusă la 20.000 lei. Datoriile se sue la 2.683.860 lei, încât totalul cheltuelilor e de 15.266.624 lei, pe când al veniturilor, numai de 11.648.015. Otcupul ocnelor arunca cea mai mare dezordine în finanțele Munteniei. Din contractul de 4.565.314 lei pe an, Meitani plătiase numai 442.583 lei pe 1832, 21.850 pe 1833 și nimic pe 1834, încât statul avea de încasat dela el 13.231.508 lei în cursul anului 1834. Cum însă lui Meitani i se datorau, din contractul caldarimurilor, 1.120.000 și din plata ciocănașilor pe 1833 și 1834, 600.000 lei, datoria lui se reducea la 11.511.508 lei, plus 549.431 lei ce se împrumutaseră dela eforia ocnelor.

Cercetarea acestor încurcate socoteli, a rămas pe seama Domnilor regulamentari. Dacă s'ar fi putut încasa dela Meitani rămășițele, s'ar fi putut umple deficitul de 10.076.002 lei ⁴⁷⁾).

Bugetul Moldovei pe 1834, se prezintă cu 7.107.242 lei la venituri și 6.462.453 lei la cheltueli ⁴⁸⁾). La venituri e de observat un mic spor la vămi (486.990 lei) și o scădere a dării sudiților

⁴⁵⁾ Anale parl. IV, 2 p. 148—152. Și ibid., 464—471.

⁴⁶⁾ Ibid. IV, 1, p. 280—9.

⁴⁷⁾ Ibid., 298.

⁴⁸⁾ Ibid., IV, 2, p. 160 sq. Cf. Hurmuz. S. I, vol. 5, p. 198—217, socotelile pe anii 1832 și 1833 și bugetul pe anul 1834.

(60.000) „pentru rusumaturi și fumărit, fiindcă, după cererea consulatelor, s'au hotărît în urmă a se împlini vremelnicește după pilda anului 1827”⁴⁹⁾). La cheltueli, slujitorii sunt înscrși cu 538.700 lei și miliția cu 50.000; poștele numai cu 442.000, seminariile cu 60.000. Avem iar cheltuiala pavelelor din Iași și încă 50.000 lei pentru cișmele.

Iată cum rezuma Kisseleff însuș, starea financiară a principatelor dela 1828 la 1834⁵⁰⁾.

Pe 1828 și 1829. veniturile principatelor au fost de 19.700.014 lei, iar cheltuelile de 22.087.154 lei. Pentru acoperirea deficitelor, s'au împrumutat 3.760.631 lei și mai era de plătit, pentru produsele luate pe chitanțe, 3.920.420 lei, așa încât guvernul provizoriu avea asupra-și datorii de 7.681.052 lei.

Mulțumită măsurilor financiare luate, capitația birnicilor a trecut dela 5.962.826 lei la 14.474.331 lei; vămile și ocnele, dela 2.132.626 la 7.325.136 lei. Sporul acestui din urmă condei e mai mare încă, „luând în privire că venitul vistieriei intră astăzi în monetă europeană, care are curs 25% mai mult decât cea turcească”.

La 1828 (Pahlen) veniturile au fost de 7.469.293 lei, iar cheltuelile de 8.817.177

Imprumutul lui Pahlen 3.760.631.

La 1829 (Jeltuhin), venituri 12.230.271, cheltueli 13.269.977

La 1830 (Kisseleff) „ 18.279.990 „ 12.996.584

La 1831 „ „ 20.879.497 „ 14.392.713

La 1832 „ „ 23.540.102 „ 20.271.705

La 1833 „ „ 22.270.481 „ 22.154.397

S'au plătit datoriile pe 1828 și 1829 7.681.052

Total 108.430.717 90.583.608

Rest 8.847.109

Din acest rest, 5.129.300 lei „ca rest rămas în timpul guvernului provizoriu rusesc... s'au întors în folosul guvernului rusesc”. „Costul cârmuirii rusești în principate și cheltuelile extraordinare” au fost puse „în contul sumei hotărâte de Regulament pentru hospodari”. Lista civilă, adică, în timpul ocupației, a fost luată de cârmuirea rusească.

⁴⁹⁾ Ibid., 482—3.

⁵⁰⁾ Hurmuz., S. I, vol. 4, p. 446.

„Neatârnat de aceasta, principatele, după convenția specială înalt întărită, s'au îndatorit ca, în sarcina veniturilor lor... să producă, în curs de șapte ani, proviziuni pentru oștiri, pentru care ele trebuie să întrebuințeze, pe fiecare an, suma de 1.000.000 lei”.

Cu toate acestea, în casele vistieriei Moldovei⁵¹⁾ au rămas, la 1 Ianuarie 1834, 1.207.752 lei și în ale Munteniei, 1.635.708 lei. Din acești bani vor fi însă de plătit procentele împrumuturilor ce s'au contractat „fiindcă, cu ocazia agitațiilor din Turcia, veniturile pe anii 1832 și 1833, de pe sarea vândută comerțului turcesc, n'au putut intra la vreme”.

Rămăneau însă în case:

Capitalul stăzii pământeste	666.066 lei
„ drumurilor	97.634 „
„ așezămintelor de binefacere	522.000 „
Veniturile târgurilor	781.056 „
Averj nemișcătoare cumpărate	577.350 „

Total 5.295.898 lei

„Prin acest chip, — conchide Kisseleff, — guvernul provizoriu, în cursul celor de pe urmă patru ani, plătind datorii până la 7.681.215 lei, procurând vistieriei rusești aproape 6 milioane lei, rămași din economii, a păstrat, peste acestea, în folosul țării, mai bine de 5.000.000 lei. Încheind acest capitol, nu e de prisos a lămurii că, în timpul petrecerii armatelor noastre în această țară, s'au întrebuințat, din veniturile acesteia, în folosul guvernului nostru (rusesc)... 37.101.2907 lei. Furniturile de materialuri, fără bani pentru armate, câștigurile din produse, în contra costului actual, se urcă la 35.861.849 lei; peste tot 75.469.354 lei”.

Totodată „rămășițele de fân și de alte materialuri, pregătite fără bani de locuitori”, înainte de venirea lui Kisseleff, s'au vândut de acesta și produsul a servit a îndemniza pe locuitori pentru brăcuiri de păduri, arderi de case, acoperirea de greșeli la socoteli și ajutoare persoanelor care suferiseră din cauza războiului.

*

Veniturile târgurilor se concesionau prin licitație. Așa, la 2 Septembrie 1832, vornicia din lăuntru raportează lui Kisseleff, că accizele Bucureștilor au rămas la mezat asupra lui Lazăr Kalindero-

⁵¹⁾ P. socotelile vistieriei Moldovei, pe anii 1829—1856, Acad. rom., ms. 1213.

glu, cu 145.700 lei. Dvornicia adaogă că anul precedent arenda fusese de 165.000, așa încât ar fi mai bine ca accizele să se administreze în regie. Kisseleff se referi la avizul sfatului orășenesc, care lasă accizele asupra lui Kalinderu, pe un an. Anul următor, accizele rămân asupra negustorului Alexie Mantu, cu 172.600 lei, tot pe un an. Vornicia arată lui Kisseleff că le-ar fi dat pe mai mulți ani, dacă ar fi găsit mușteriu cu preț mai bun ⁵²). În Septembrie 1833, sfatul administrativ hotărăi că importatorul de tutun poate să-și înmagazineze marfa pe timp de șase luni, după care termen, sau plătește taxa, sau duce aiurea marfa, însoțită de biletul ce i se dă dela antrepozit, constatator de numărul pachetelor ⁵³).

Bucureștii pe 1831 și 1832 a avut 511.606 lei venituri și 263.858 lei cheltueli; pe 1833, venituri 464.097 lei și cheltueli 338.865 lei.

În total, târgurile organizate din Țara Românească au avut, pe anii 1831, 1832 și 1833, venituri de 1.777.015 lei, iar cheltueli de 975.660 lei ⁵⁴). Cheltuelile târgurilor erau privitoare la aplicarea măsurilor regulamentare pentru edilitatea orașelor, la siguranță, la așezarea de mici spitale și de încăperi ostășești, la instalarea felinarelor, cumpărarea tulumbeilor, plata doftorilor, pavarea ulițelor, aducerea apei, instalarea școlilor și a temnițelor, întocmirea grădinilor publice etc. La 1834, adunarea Țării Românești, examinând propunerile de cheltueli ale orașelor, observă tendința generală a acestora de a întreprinde lucrări peste puterile lor și înseamnă foarte des în margine: „să se facă, însă când se va îndemâna magistratul” ⁵⁵).

Iașii, la 1832, a avut venit 212.594 lei, iar cheltueli 140.659; la 1833, respectiv, 71.273 și 79.317 lei.

În total, orașele Moldovei:

La 1832, venituri 455.554 și cheltueli 379.259 lei; la 1833, 298.651 și 227.147 lei ⁵⁶); în total, pe 1831, 1832 și 1833, venituri 964.460 și cheltueli 801.332 lei ⁵⁷).

⁵²) Minist. de externe, dosar 96/102 din 15 Septembrie 1831.

⁵³) Ibid.

⁵⁴) Anale parl., IV, 1, p. 312—313. Kisseleff, în raportul său citat, dă cîre puțin deosebite.

⁵⁵) Anale parl., IV, 1, p. 314.

⁵⁶) Anale parl., IV, 2, p. 316—317.

⁵⁷) Hurmuz. S. I, vol. 4, p. 439.

CAPITOLUL XI.

STAREA ECONOMICA.

I.

Am văzut că, dela Regulamentul organic, restricțiile la export rămân numai cele vremelnicește menite să asigure îndestularea țării în cazuri de lipsă. Stăpânirea hotăra de exportăția produselor de prima necesitate, călăuzindu-se de recolta anuală. Autorizația de a exporta se acordă uneori ca răsplătire. Așa, la 22 Septembrie 1831, Kisseleff aprobă propunerea de a se acorda agăi Ioan Filipescu dreptul de a exporta 15.000 chile grâu de Turcia, cu 4 lei vechi taxă, de chilă „comme récompense pécuniaire pour le dévouement exemplaire dont il a donné des preuves durant l'épidémie du choléra". I se vor libera, deci, 30 bilete de câte 500 chile, pe care particularii și le vor putea procura pe preț de 4 lei vechi. „Le gouvernement se réserve toutefois de décider, au printemps prochain, s'il faut donner une plus grande extension à la libre exportation de cette denrée, après que l'on aura acquis la certitude que la subsistance des habitants est assurée" ²⁾).

La 14 Septembrie 1832, Kisseleff scrie sfatului administrativ: „Le gouvernement provisoire, désirant donner au gd. logothète de la justice, Alex. Philippesco, une preuve de sa satisfaction, à l'effet de suppléer à la faiblesse des rétributions qui lui sont allouées, ordonne qu'il lui soit délivré des bons gratis pour la sortie de 1000 pièces de bétail et 3000 kilos de céréales, ou l'équivalent en billets d'exportation d'orge". O asemenea autorizație se dă lui Filip Lenș la 20 Septembrie, iar la 1 Octombrie Kisseleff scrie sfatului: „Lors de mai dernière inspection de Brailoff, ayant eu lieu de me convaincre du zèle éclairé et de l'activité digne d'éloges que l'administrateur du

¹⁾ Cond. 117. f. 217.

²⁾ Minist. de externe, dosar 3/9 din 1831.

district, Slatiniano, a déployés dans l'exercice des fonctions qui lui sont confiées et dans l'amélioration de la ville renaissante de ses cendres et d'autant plus importante, qu'elle est, par sa position, le principal débouché des produits divers de la Principauté...“, dă voie lui Slătineanu să exporte, fără plată de taxă, 4000 chile de grâu. Vornicului temnițelor Manolache Florescu i se acordă, în Noembrie 1832, bonuri de export în valoare de 10.000 lei vechi. Negustorii ,chiar turci, cumpărau dela vistierie bilete de export și le revindeau ³⁾.

În Octombrie 1832, maghistratul Câmpulungului îndrepta către Kisseleff următoarea jalbă ⁴⁾: „Printr'acest plecat raport sunem în cunoștința înalt E. V., că la acest oraș Câmpulung, fiind contraccii cu bileture de slobozenie, ca să treacă porumb în țara nemțească peste graniță, nu îngrijesc să aducă porumb din țară de unde se găsește cu îmbelșugare și cei mai mulți dintr'înșii nu-l trece în natură, ci așteaptă târgu ce se face Sâmbăta, pe toată săptămâna, în acest oraș, și, pe de o parte ,iese înaintea carelor afară din politie, cale de 2 ceasuri și, dându-le preț mare, vine cu dânsule în oraș și le descarcă la casele sale, prefăcându-se că le are cumpărate după loc, din satele prințipatului, iar pe de alta, îndată ce vine cară cu porumb în oraș, ei, ascuns, se întâlnesc cu vânzătorii porumbului și, făcând tocmeală tainică, le dă arvună și le zice ca să ție porumbu cu preț înalt, nearătând că sunt arvunite, pentru că este porunca cinstiții dvornicii ca niminea din precupeți să nu cumpere producturi de viață, ce va veni în oraș, mai nainte de 6 ceasuri turcești, precum nici să iasă a le propti afar din oraș și așa rămân locuitorii orășani și din județ lipsiți de porumb, neajungându-i puterea să dea prețul ce dă contraccii. Mai fac și altă uneltire, că dau voie oamenilor din lăuntru, ce vin în oraș cu un prea înmulțit număr, de cumpără porumburi din târg și contraccii, luându-le vamă la oca o para și o lăscae, îndoit de cât ia stăpânirea pe suma bileturilor ,le dă răvaș de slobozenie că au încărcat din magaziiile lor și ei îl ia din târg... Aceste urmări ale contracciiilor, au adus lucru în stare de s'au făcut lipsă în orașul nostru, și unde locuitorii ,în luna lui August, cumpăra ocaua de porumb cu 3 parale, astăzi Sâmbătă l'au luat cu 7 parale și malaiu cu 8. Deci, pentru că din pricina ploilor și a răcelii ce au fost de aici în tre-

³⁾ P. bilete de exportatie la 1832, Anale parl., IX, 1, p. 440 sq.

⁴⁾ Arh. stat, Admin. noi, dosar 2748 roșu, din 1832.

cutele zile, apucând porumbu necopt, s'au stricat cu totul, vestejindu-se pe holde, și ca să nu rămâie locuitorii județului lipsiți de porumb ,ca unii ce se află mai totdeauna cumpărători, cu supunere depunem înălțimii voastre plesate rugăciuni, ca unul ce este oblăduitor acestei țări... să te milostivești a porunci... ca contracții să nu fie slobozi a cumpăra porumb din târg; a nu mai prețui (?) cărările ce vin cu zaharele; a nu unelti prin cumpărători și arvuniri tainice; a trece porumb în natură peste graniță, iar nu să-l vânză la Transilvăneni; și a merge să-și cumpere porumburi din țară, căci, dacă nu se va înfrâna aceste urmări ale lor, apoi negreșit locuitorii rămân lipsiți de hrană și va ajunge ocaua de porumb mai mult de 10 parale“.

Am citat acest lung document ,pentru a arăta cum stânjenirile aduse negoțului, pentru a îndestula obștea în vremuri de lipsă, degenerau prin uneltirile speculatorilor și duceau la scopuri direct opuse celor ce cârmuirea își propunea.

La 1831, importul în Țara Românească a fost încă de 16.709.000 lei vechi, iar exportul de 27.255.196 lei⁵⁾.

La 1832 însă ,importul Munteniei trece la 27.733.000 lei, iar exportul la 32.651.078 lei⁶⁾. Importul cuprinde ,în ordinea valorilor, lipscănie, băcănie, bumbăcărie, brașovenie, abagerie, fierărie, bogaserie, cojocărie, cavafie, marchitanie (mărfuri de Rusia). Englezii, introducând marfă ieftină, siliră și pe ceilalți negustori să scază prețurile⁷⁾. Exportul e format, iarăși în ordinea valorilor, din sare (6.750.000 lei); seu și ciriviș; cai, boi și vaci, cu voe; rămători; orz și ovăz; bivoli; porumb; grâu (1.204.840 lei); lână și mițe; piei de bou și vacă; apoi, sub un milion de lei, cașcaval, unt, catări, iar sub 500.000 lei, brânză, miere, piei de oi, miei și berbeci; tutun românesc; oi ,miei și berbeci; cordovane ,țepice, păcură, vin, pește sărat, ceară, pastramă, etc.

La 1833 importul Munteniei e de 29.053.560 lei⁸⁾, cuprinzând și două grupuri noi: arămărie, lucrată sau nu, și „obiecturi

⁵⁾ Rap. lui B. Știrbei, l. c. — Hurmuz., X. 468 și 1.

⁶⁾ Anale parl. III, 1, p. 453 și 456—7.

⁷⁾ Rap. cons. fr., 15 Martie 1832 (Hurmuz. XVII, 263 sq.).

⁸⁾ Anale parl. IV, 1, p. 292—3.

între manufactură și lucruri de mâncare". Exportul e de 37.913.931 lei⁹⁾.

Observăm o scădere la exportul cailor, bivolilor, catârilor oilor, berbecilor, pieilor de bou și vacă, la sare (5.374.535 lei), dar, în schimb, figurează în tablou articole noi: slănină, piei de cai și harsii. Exportul a crescut în cât privește seul și cirivișul, alunul (îndoit), lâna, peștele sărat (înșeptit), rămătorii, pieile de iepure, cordovanele, boii și vacile exportate cu voie, rachiul de prune, vinul (înșeșit), păcura, grâul (3.380.400), meiul (260.000 lei, în loc de 44.000), porumbul (1.945.000, în loc de 1.276.000). Urmarea tratatului dela Adrianopole și a dispozițiilor regulamentare e creșterea întinderii cultivate a moșiilor, în dauna pășunelor.

Exportul vitelor, pe Mai-Decembrie 1833, e mărginit, prin ofis al lui Kisseleff, la 10.000 capete (boi sau vaci), cu plată de un galben perechea și cu bilet de voie tipărit dela sfatul administrativ, bilet ce se poate procura, fie direct dela vistierie, fie prin mijlocirea cârmuitorilor de județe¹⁰⁾. Exportul grâului, meiului, porumbului, orzului, ovăzului, este liber la 1833, plătindu-se, de chilă, taxa de 6 lei 60 bani, pentru grâu și mei, 5 lei pentru porumb, 4 lei pentru orz și ovăz, plus cinci parale la leu, din care jumătate pentru maghistraturile locurilor unde se face exportăția și jumătate pentru București. Contracciu e Tache Zisu¹¹⁾.

Tranzitul prin Țara Românească, la 1833, a fost de 6.321.633 lei¹²⁾, iar numărul dobitoacelor aduse la pășune, de 1.043.803¹³⁾.

Exportul lumânărilor de seu era, de asemenea, dat la mezat. Astfel, numai negustorul Stamu, care luase asupra-și pe un an, dela Noembrie 1833, aprovizionarea cu lumânări, le putea și exporta. Contrabanda era confiscată în folosul contracciului. De asemenea, pentru orice seu, sau ciriviș se exporta, Stamu putea percepe 17 parale la oca, din care 14 pentru sine și 3 pentru vistierie. Contrabanda de seu sau ciriviș era confiscată, jumătate în folosul cumpărătorului și jumătate în folosul doveditorului¹⁴⁾.

În Moldova, la 1831, importul a fost de 6.365.000 lei, iar exportul de 9.210.000. Jumătate din import și a treia parte din ex-

⁹⁾ Ibid., 294—5.

¹⁰⁾ Bulet. of. No. 21, din 1833.

¹¹⁾ Bulet. of. No. 23 din 1833.

¹²⁾ Minist. de externe, dos. 1, din 1833, și Anale parl. ,IV, 1, p. 297.

¹³⁾ Ibid.

¹⁴⁾ Bulet. of. No. 35, din 1833.

port, se făceau pe mare. La 1833 importul se urcase la 12.440.000 lei, iar exportul la 15.480.000. Moldova importa din Austria, stofe, piei, blănării, lemnării, căruțării, mobile; din Rusia, ceară, (care în veacul al XVII-lea se exporta, mai ales spre Veneția), piei, blănuri, fer; din Turcia, lănuri, obiecte alimentare, vinuri. Exporta spre Turcia, grâne, fructe, vin, brânză; spre Austria, păr de porc, miere; spre Rusia, lemne, sare, fructe. Carnea se exporta în două feluri: vite vii în Austria; pastramă în Turcia. La 24 Septembrie 1833, se hotărăște libera exportare a grâului din Moldova, pe timp de un an „după așezământul statornicit, și acei ce vor voi a unelti asemenea speculații, să se arate la isprăvnicile ținuturilor granițelor pe la care urmează voia a se trece grâul, unde îndată vor dobândi înlesnire...”. Așezământul de care e vorba, fixează poșlina la 4 lei chila de grâu, în schimbul căreia se liberează biletele de export. Exportul în Turcia trebuia să se facă pe la Galați; cel spre Austria se putea face prin mai multe puncte (Mamornița, Târgul nou, Cornul luncii, Comănești și Grozești). Biletele de voie erau înregistrate, în vederea controlului. Pedepse erau prevăzute pentru contravenienți¹⁵⁾.

*

Negoțul ar fi putut lua un avânt mai mare, dacă navigația pe Dunăre ar fi fost mai înlesnită. Corăbiile făceau opt zile dela Viena la Porțile de fier, trei zile dela Porțile de fier la Galați, și opt ore dela Galați la Sulina. Tratatul dela București dăduse Rusiei brațul Chilia, cel dela Akerman, brațul Sulina și, în fine, tratatul dela Adrianopol nu lăsa Turciei decât malul drept al brațului Sf. Gheorghe. Rusia își creiase singură o concurență redutabilă pentru produsele similare ale provinciilor ei meridionale¹⁶⁾. Acum, vrând să-și rezerve navigația și să favorizeze negoțul Odesei, nu numai nu întreprindea lucrări spre a înlesni navigabilitatea la gurile Dunării, dar mai percepea și o taxă de 2—3 lei vechi pe corăbiile ce ieșiau din Dunăre și 1000—1800 lei pe plutele ce coborau fluviul, deși aceasta era contrar art. 4 și 6 ale tratatului austro-turc din 24 Februarie 1784, confirmativ al tratatelor dela Pasarovici și Belgrad, și art. 108, 109 și 113 ale actului din Viena,

¹⁵⁾ Bulet. of. al Moldovei, No. 28 din 1833.

¹⁶⁾ Hagemester, *Mémoire sur le commerce des ports de la Nouvelle Russie, de la Moldavie, de la Valachie*, 1833, p. 72 sq.

pe care Rusia îl semnase¹⁷⁾. Aşa pavilionul francez, se plânge Bois-le-Comte la 1834, apare numai rar în apele Dunărei, cu tot interesul ce principatele îl oferă negoţului Marsiliei.

Totuşi, la 1834, o companie de navigaţie cu aburi pe Dunăre e fondată de casa Pithon-Geymüller¹⁸⁾. Trei vapoare (pyroscafe) austriace, Ferdinand, Francisc şi Argo, întreţineau comunicaţia pe Dunăre, între Viena şi Constantinopol. Agenţia austriacă şi intervine pe lângă postelnicia Moldovei pentru a înlesni acostarea acestor piroscrafe la carantina din Galaţi¹⁹⁾. La 1834, o corabie care pleca dela Presburg odată pe săptămână, ajungea la Pesta într'o zi. De acolo, până la Moldova veche, făcea trei zile jumătate; de aci la Cerneţi o zi; dela Cerneţi încă 4 zile până la Galaţi²⁰⁾. Totuşi, porturile Brăila şi Galaţi se desvoltară repede. Brăila avea parte de un „cârmuitor luminat“²¹⁾, Ion Slătineanu, poreclit „Richelieu al Brăilei“, prin comparaţie cu binefăcătorul Odesei²²⁾, iar oraşul era calificat de „mica Odesa“ a Munteniei²³⁾. În magazinele făcute acolo puteau încăpea 200.000 cestverte²⁴⁾ de cereale. La 1831, intră în Brăila 111 corăbii, iar la 1833, 384. La Galaţi, la 1831, intră 185, corăbii, iar la 1833, 236. Cele mai multe corăbii erau turceşti, apoi veniau cele greceşti, sarde, ruseşti şi, în urmă, cele austriace. Importul Brăilei a fost de 570.000 lei la 1831; 880.000 la 1832, a sărit la 1.935.067 la 1833, iar exportul s'a urcat vertiginos dela 995.547 (la 1831) la 6.814.984 (1832), şi la 9.678.937 lei (1833).

II.

Creşterea exportului era în legătură cu creşterea producţiei agricole. La 1831, Valahia producea:

17) Rap. din 15 Mai 1834 al lui Bois-le Comte, în Hurmuz. XVII., 371 sq.

18) Hurmuz. X, 474, n. 1.

19) Minist. de externe, dosar 1/30—7/36. (azi 61) din 1834.

20) Bulet. of. al Val. din 14 Iulie 1834.

21) Hagemester. I. c.

22) Bois le Comte, I. c., 376.

23) Rap. unui ofiţer francez din Petersburg, la 1834, în Revue historique, VIII (1931) p. 24.

24) O chilă de Muntenia făcea trei cestverte; una de Moldova. două.

30.951.196	oca grâu, din care prisosiau peste consumație	5.578.872
407.089.312	„ porumb	69.869.784
34.598.050	„ mei	5.890.508
26.062.154	„ orz	8.801.838
3.013.188	„ ovăz	²⁵⁾ 1.111.784

În acel an s'au depus în magaziiile de rezervă, din prisosul de porumb, câte 2 banițe (a 22 oca) de fiecare din cele 260.000 familii din sate, fie 11.440.000 oca ²⁶⁾ și s'au rezervat 8.500.000 oca pentru hrana a 50.000 rămători.

La 1831, vornicia din lăuntru a Țării Românești, alcătuește niște „deosebite băgări de seamă asupra plugăriei, îmbunătățirii soiului de vite și regulatei clădiri a lăcașurilor locuitorilor“ ²⁷⁾. „De o camdată — zice dvornicia — ar trebui să îngrijiască stăpânirea a aduce sămânța de grâu bună din străinătate, ca din prisosul grâului să se poată face vreo exportatie, căci în starea ce se află acum grâul Valahiei este peste puțină a se putea vinde în țări străine. Întâi, pentru că este necurățit și amestecat cu $\frac{3}{4}$ secară și alte semințe; al doilea, fiindcă transportându-se pe mare, se strică, din pricina naturii lui cei slabe... În Moldova se află acest fel de grâu bun și în Rosia mai bun... Iar pentru curățitul grâului după treerat, trebuință ar fi a aduce stăpânirea locală o mașină din Rosia, prin care se vântură grâul... Orzul Valahiei este de o calitate foarte bună, precum și porumbul. La Țarigrad orzul se vinde pe taleri 90 chila de București, iar în Valahia numai pe taleri 20 și cu toată această deosebire de prețuri, foarte puțină exportatie s'au făcut estimp, din pricina neînlesnirilor transporturii până la Brăila. Valahia se taie de multe râuri, toate plutoase... Pe nici un râu nu se vede cel mai mic vas, dar și de era, peste puțină ar fi fost plutirea, din pricina relei întocmiri a zăgazurilor morilor. Aceasta s'ar fi putut tămădui cu facerea de închizători (écluse). Din județul Ialomița și până la Brăila, chiria transporturii unei chile de grâu pe uscat este taleri 18... Pentru aceste cuvinte de împiedicări, exportatia grâului este estimp numai din părțile Brăilei și din preajmă... Valahia nu are vase pe Dunăre și, pentru cele turcești,... nefiind luptă de târg... se cere o chirie peste măsură. Stăpânirea... poate cumpăra din Odesa sămânța de rișcă, spre a o

²⁵⁾ Anale parl., II, 640—2.

²⁶⁾ Ibid.

²⁷⁾ Ibid., 611, sq.

naturaliza și în Valahia. Din grâul acesta se lucrează un arpăcaș foarte bun... Orașul București s'ar fi putut lumina foarte frumos... dacă ar fi fost aici cunoscută buruiana numită... Kolța ²⁸⁾... Materia sa cea vâlvăroasă s'ar fi putut vinde 20 sau 25 parale ocaua. La Paris, untul de lemn se vinde 25 sau 40 soldii litra, în vreme ce untul de colța se vinde 7 sau 8 soldii. Norodul ar fi putut întrebuința acest product și la bucate chiar... O sare ce se numește caprița... și se întrebuințează la săpun și văpsele, eșind nesădită foarte multă... la Brăila și alte multe părți..., trebuință ar fi ca această sare, printr'o lucrare himicească, să se găsiască mijlocul a se curăți de acea materie străină ce-i va fi pricinuind iuțeala cea mare... Asemenea nu puțin venit ar aduce în țară și pațachina, când s'ar înmulți... și s'ar îmbunătăți... Plugăria în Țara Românească se află în fașele cele dintâi... Spre a se înainta, este trebuință... mai cu seamă de cea de aproape îngrijire a stăpânitorilor, și a proprietarilor celor mari... În cele mai multe părți ale Valahiei, plugarul pleacă cu sămânța în sac, cu 8 sau 12 boi și cu 2 sau 3 oameni... pentru ca să arunce sămânța în țarina plină de burueni sălbătice...". Și Iordache Filipescu se gândește la timpul când „se vor introduce mașini nouă... și metoda cel mult folositor... al schimbării semănăturilor tot într'acelaș pământ, în tot cursul de 4 ani (assollement)... rodire dimitriacești... rădăcini... ce se zic făinoase... rădăcini sulitoare... livele meșteșugită... precum în Olanda". La școala națională să se orânduiască un profesor de agronomie.

Trecând apoi la examinarea mijloacelor pentru îmbunătățirea soiului vitelor, Filipescu spune că lăna din țară se vinde cu 2 lei 20 parale ocaua, pe când „Bulgarii străini ce au venit de vreo doi ani încoace... și-au vândut lăna, dela oile ce au adus din pământul lor, ocaua pe taleri cinci... numai și numai fiindcă este oareș ce mai moale decât a Valahiei...". Să se aducă dar „câțiva berbeci de merinos", tauri și vaci din Olanda, Franța și Elveția.

La 1832, cu rămășițele anului precedent, erau în Muntenia 55.465.446 oca (chila de 400 oca) grâu, 34.162. 925 orz și ovăz, 263.572.846 porumb, 23.720.180 mei ²⁹⁾, la care se adăogau de-

²⁸⁾ Rapița.

²⁹⁾ Anale parl. III, 1, p. 450.

pozitele din magazinele de rezervă, adunate pe 1831 și 1832: 28.652.329 oca porumb și 2.069.756 oca mei³⁰⁾).

La 1832, pentru pătulele de rezervă, conform legii din acelaș an, s'au arat câte două pogoane în județele de munte și câte trei în cele de câmp, de fiecare zece familii din cele 260.000 birnice. În acelaș an, s'au exportat 29.308 chile grâu, 20.855 chile mei, 119.116 chile porumb, 101.692 chile orz și ovăz și 36.015 capete de vite³¹⁾).

La 1833, s'au depus în magazine 36.187 chile porumb și 2946 chile mei, încât, la 1834, se aflau în pătule, strânse din anii 1831—1833, 94.437 chile 329 oca porumb și 8120 chile 156 oca, mei. În acești ani, zice Kisseleff în mesagiul dela 10 Ianuarie 1834, 102.557 chile porumb sau mei s'au distribuit între 258.624 familii țărănești, asigurându-le existența pe 53 de zile.

Cunosc, pentru Țara Românească, o statistică amănunțită pe anul 1834, cuprinzând, pentru fiecare sat, numele fiecărui cap de familie și numărul prăjinilor arate de fiecare cu porumb, precum și, pe plășile județelor, însemnarea satelor, a numărului familiilor și a pogoanelor de grâu³²⁾. Astfel, în Prahova, la 1834, 3857 pogoane erau sămănate cu grâu, 1251 cu mei, 104 cu ovăz. În Mehedinți, 17.904 pogoane cu grâu, 4180 cu orz, 4322 cu porumb, 73 cu mei. În Brăila, dintr'un total de 1979 pogoane, 905 erau semănate cu grâu. În Argeș, găsim 7468 pogoane grâu, 795 orz, 273 ovăz, 2583 mei.

Moldova, la 1832, număra 284.749 fălci pădure, 393.403 fălci arături, 237.563 fălci livezi și 24.951 fălci vie³³⁾.

Dacă ofițeri ruși, precum colonelul Rügen, Bergenheim și un căpitan, colindau munții spre a face ridicări topografice³⁴⁾, inșineri ruși studiau subsolul, dădeau atenție apelor minerale dela Olănești și Călimănești (Vâlcea), și, dacă credem pe un străin³⁵⁾,

³⁰⁾ Ibid. 446. P. magazinele de rezervă pe 1831—4, Anale parl. IV, 1, p. 494—5—

³¹⁾ Ibid., 447.

³²⁾ Arh. St. Adm. noi No. 2150. (roșu).

³³⁾ Statistica rusă, citată în N. Soutzo, *Notions statistiques sur la Moldavie*, Iași, 1849, pag. 76. Pentru semănături și rodire în Moldova, în timpul ocupației rusești, Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească, Seria I, vol. III, 221—2 și 227—8.

³⁴⁾ Rap. din 1834, al cons. austriac.

³⁵⁾ Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie*. Ed. germ. sub pseudonimul de Graf von Pons, Leipzig 1840, p. 163.

găsiu fer și aramă la Crasna, mercur la Pitești, cărbuni la Găiseni, pucioasă, chihlimbar și chiar aur la Corbeni, asfalt, silitră și apă sulfuroasă, la Pucioasa.

III.

Regulamentul organic prevedea că prețul tuturor monedelor de aur și argint din principate se va statornici în raport cu galbenul de Olanda, în preț de $31\frac{1}{2}$ lei galbenul, sau de 14 sorocoveți. Cu alte cuvinte, s'a încercat să se introducă încă un etalon oficial, sorocovățul de argint și deci sistemul bimetalist. Reforma nu s'a putut însă impune. Valoarea monedelor a continuat să fie stabilită în raport numai cu galbenul de aur și să se exprime în lei fictivi ³⁶⁾.

Galbenul se tot urcase, dela $4\frac{1}{2}$ lei vechi în 1777 ³⁷⁾, la $7\frac{1}{2}$ în 1802, la 15 lei înainte de revoluția dela 1821, și ajunsese la 25 lei în 1825 ³⁸⁾, pentru a fi fixat prin Regulamentul organic la $31\frac{1}{2}$ lei.

Prețul grâului se urcase și el dela 2 lei chila în 1777 ³⁹⁾, la 15 lei înainte de 1821, la 28 lei în 1822 ⁴⁰⁾. La 1832, prețul mijlociu al chilei de grâu era de 70 de lei ⁴¹⁾. Așa dar, dela Regulamentul organic, valoarea grâului a crescut mai mult decât a aurului ⁴²⁾. Calculând un indice compus de 19 specii de produse animale și vegetale, G. Zane, luând ca bază de 100 anul 1800, stabilește raportul dintre prețurile acelor produse și galben, la 288 față de 200 în 1810, la 571 față de 471 în 1832 ⁴³⁾.

Iată câteva prețuri dela 1833 ⁴⁴⁾, în raport cu cele dela 1827 ⁴⁵⁾.

³⁶⁾ G. Zane, *Economia de schimb în principatele române*. Buc. 1930, p. 217—218.

³⁷⁾ A. D. Xenopol. *Ist. Rom.*, ed. I, vol. V, 562.

³⁸⁾ G. Zane, o. c., 22—3.

³⁹⁾ N. Sutzo, o. c., după Carra.

⁴⁰⁾ G. Zane, o. c., 225.

⁴¹⁾ *Anale parl.*, III, 1, p. 456—7.

⁴²⁾ G. Zane., o. c., 226.

⁴³⁾ Ibid. Alte prețuri se pot culege din *Urechia*, *Ist. Rom.*, II, 27 (sub Ipsilanti), X, B. 228 și XI, 305, 821 (căvăfii și băcăni la 1802 și 1808).

⁴⁴⁾ *Anale parl.*, IV, 1, p. 294—5. Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească, seria I, vol. 3, p. 251, 264 (Muntenia).

⁴⁵⁾ *Cond. domn.*, 119, f. 696. — Minist. de externe, dosar 1, din 1833.

Chila de grâu (de 300 ocale) se vindea și 100 lei în loc de 30 lei (chila de 360 ocale). Carnea de vacă, 14—26 parale (ocaua de 400 dramuri) și cea de oaie 16—28 parale, în loc de 12 și 14 parale, la 1827. O găină se vindea 3 lei la 1833, pe când se vânduse 30 parale la 1827. Chila de porumb 60 lei în loc de 18; o pâine de 320 dramuri, 8—26 parale în loc de 4.

La 1833, chila de orz sau ovăz, se vindea 50 lei; oca lână, 2 lei 87; oca brânză, 1 leu 30; oca de carne sărată, 1 leu; de pește sărat, 1 leu 42; un cal, 280 lei; un bivol, 300; un bou sau vacă, 230; un catâr, 360; o oaie, 15; un porc 63; o vadră de vin, 5 lei; oca de lumânări, 2—3 lei.

Urcarea prețurilor o constată și consulul austriac din București, într'un raport din 26 Mai 1834. Zice că la 1828 chila de cereale se vindea 8—15 lei, la 1833 se vinde 25—75 lei. Carul de fân, la 1826, era 20 lei, la 1833, 96 lei. Carul de lemne, la 1826, 3—4 lei, la 1834, 14—15 lei. Pentru serviciul sacalelor, consulul plătește agiei 7 galbeni pe an. Leafa agentului, de 4000 fiorini pe an, nu-i mai ajunge. Numai chiria — și șezând cu altul în casă, — e de 1060 fiorini. Cancelarul abia se poate hrăni, necum să se mai răcoriască vara printr'o plimbare cu birja.

Tablouri de prețuri se alcătuiau foarte regulat în epoca regulamentară. Avem astfel de tablouri, pe județe și pe lună, pentru anul 1834 în Țara Românească ⁴⁶⁾. Așa spre pildă, la Slatina, la 16 Iulie, chila de grâu (400 oca) variaza între 120 și 140 lei; suta de oca porumb grăunțe, 30 lei, chila de mei 70 lei. În August, chila de grâu este 180 lei, porumbul 45 lei, meiul 120 lei. Chila de orz (300 oca) prețuiește, în Iulie, 70 lei, chila de ovăz (272 ocă) 65 lei; suta de oca făină, 40—45 lei; suta de oca malai, 32 lei; pâinea albă, oca 16 parale; pâinea obișnuită, 14 parale; carul de lemne, 6—8 lei. La Pitești, carnea de vacă se vinde 20 parale oca, cea de miel 24 parale, peștele proaspăt 3.20, cașcavalul 2.10, brânza 1.20, slănina 2.20, laptele proaspăt 20 parale, găina un leu; o sută ouă, 10 lei, rața 1.10, curcanul 2.20—3; suta de ocă fasole 60, vadra de spirt 20 lei, vinul românesc cel mai bun 6 lei, vadra de rachiu de drojdie 10 lei. La Buzău, chila de grâu 120—160 lei, de porumb 160, de mei 100, de secară 100, peștele proaspăt 1.10 oca, cel sărat 1.20, un bou 80—120 lei, o vacă 40—70, un cal

⁴⁶⁾ Arh. Stat. Buc., Admin. noi, partea 2, dosar 658 (roșu) și 639 (albastru) din 1834.

70—200, un berbec 10 lei, mielul 5 lei; carul de fân cu patru boi, 150 lei, cu doi boi, 100; carul de pae 20 lei, de lemne 6—15 lei.

La 2 Aprilie 1832, adunarea Țării Românești, exprima lui Kisseleff dorința să se înființeze o *bancă națională*. „Lipsa de bani în prințipat și lipsa ce avem de capitaliști, au supus dobânda, chiar cea pravilnică, la un preț dărăpănător pentru toți proprietarii ce sânt siliți a alerga la împrumuturi. Aceasta ticăloșie, ce este una din cele mai mari, se împotrivește aici la orice îmbunătățire și înaintare a lucrării pământului. De ar fi prin puțință a împreuna statul capitalul cel trebuincios pentru acest sfârșit, acest capital ar spori, din an în an, cu prisosul ce ar ieși din dobânzi, care în puțini ani l'ar ridica la cumpăna de a putea întâmpina toate trebuințele și, după aceasta în urmă, prisosul dobânzilor ar sluji la feluri de îmbunătățiri, ce trebuințele țării le cere”⁴⁷⁾. De această dorință a adunării, vorbește și un raport din 12 Mai 1832, al consulului austriac⁴⁸⁾.

Slabele câștiguri realizate de marea exploatare agricolă, în condițiile ei de atunci și lipsa, în consecință, de capital bănesc, încep să apese greu asupra clasei conducătoare de boeri proprietari⁴⁹⁾. Este extrem de interesantă în această privință, scrisoarea ce N. Rosetti Roznovanu o adresează din Viena tatălui său la Iași, în Octombrie 1834. Sfătuește pe acest latifundiar să renunțe la gândurile de domnie căci, spre a o cumpăra, ar trebui să contracteze datorii, pe care nu le-ar mai putea plăti⁵⁰⁾.

IV.

În Muntenia, la 1832, erau vreo 100 de fabrici: trei de ceară, opt de ulei, una de ciorapi, zece de basmale, una de testemeluri, trei de pălării, una de pânză, 64 de căldări, cinci de găitane, două de săpun, două de bere⁵¹⁾.

⁴⁷⁾ Anale parl. II, 57 și 673.

⁴⁸⁾ Acad. rom.

⁴⁹⁾ G. Zane, o. c., 314—315.

⁵⁰⁾ Bulet. com. ist., VIII, 147—150.

⁵¹⁾ „Curierul românesc”, 10 Martie 1832. „Albina românească”, 20 Martie 1832, în Uricar, XVI, 176 — Rap. din Aprilie 1832 al consul. austriac din București. — La 1833, un raport despre breslele din Buc., face vornicul orașului. (Arh. Stat. Admin. noi, 666 din 1833).

O legiuire moldovenească din 1833 îngăduie ca fiecare breaslă să-și aibă starostele ei în toate târgurile, după pilda celor orânduite pentru Iași de Regulamentul organic ⁵²), iar altă legiuire, din acelaș an, orânduește un mai mare staroste, sau prim staroste la Iași — deși tribunalul de comerț, al căruia cilen era, fusese mutat la Galați — care, între altele „să fie îndatorit în toate lucrările împlinirii dărilor din orașul Iași, împreună cu isprăvnicia“ ⁵³).

CAPITOLUL XII.

ORGANIZAREA ÎNVAȚĂMANTULUI.

I.

La 12 August 1831, Kisseleff cere eforiei să ia „toutes les mesures à l'effet d'aviser aux moyens les plus propres à réparer le temps perdu par suite de la suspension des études, cet objet étant de la plus grande importance...”. La 24 Septembrie, eforia scrie lui Kisseleff: „V. E. ayant bien voulu mettre à sa disposition le Han de Serban Voda, l'Ephorie fit de suite faire les réparations nécessaires, une école centrale fut aussitôt ouverte et bientôt les élèves y affluèrent de toute part... (Dar holera a întrerupt cursurile). Dans cet intervalle, V. E. voulut bien ordonner de mettre l'ancien local de St. Sava, destiné aux cours publics, à la disposition de l'Ephorie; celle-ci s'occupe d'y faire des réparations importantes... en y établissant les trois classes... l'école primaire... l'école centrale... et l'école complémentaire... L'Ephorie s'est en même temps occupée des écoles des districts... L'Ephorie s'occupe... de se procurer des bâtiments dans les autres villes des districts... (et) de l'établissement à Bukarest d'une école normale”. Se plânge însă eforia că mitropolia nu plătește partea-i de contribuție, ba și datorește 6300 lei vechi pe 1829, 26.198 lei pe 1830, și întreaga sumă pe 1831 ¹⁾). La 23 Noembrie 1831, eforia invită pe profesorii școlii din București să mântue până la 15 Decembrie cărțile didactice ²⁾).

Tot atunci se redeschide școala dela Craiova, de astădată la Maica Precista (Madona Dudu) ³⁾.

¹⁾ Minist. de externe, dos. 18/38, din 1831, și 26/381 din 1833.

²⁾ G. Adamescu, *Epoca regulamentară*. In Lit. și arta rom., vol. III (1898), p. 287 și 381.

³⁾ N. Bănescu, *Inceputurile școlii centrale a Craiovei*. In Conv. lit., Oct. și Nov. 1910. — N. G. Dinculescu, in Arh. Olt., 1931. — Mihai Popescu, in Arh. Olt., Iulie—Dec., 1931.

Consulul austriac raportând guvernului său, din Sibiu, la 4 Ianuarie (st. n.) 1832, că școala dela Șerban Vodă s'a strămutat la Sf. Sava, se îndoește de roadele ce va da „într'o țară unde lipsa de educație și tot felul de demoralizare domină, unde părinții, fără considerație pentru vârsta fragedă a copiilor, sădesc adeseori în sufletele acestora, prin exemple proaste, germeul faptelor rele...”⁴⁾.

La 1832, Kisseleff numi în eforia școalelor, pentru Țara Românească, pe Alex. Filipescu, St. Bălăcianu și B. Știrbei iar pentru Moldova, pe mitropolitul Veniamin, C. Mavrocordat și Mihai Sturdza (viitor Domn).

Încetul cu încetul se redeschid și școlile din provincie, sau se înființează școli noi pe unde nu fuseseră. Președintele maghiștratului din Târgoviște întreabă eforia de unde să ia banii pentru instalarea școalei. Local s'a găsit la mitropolie, profesorul e gata a veni, mai trebuie material. Contribuțiile boerilor și neguțătorilor n'au ajuns⁵⁾. La Pitești, maghiștratul adunase pe locuitori și căzuseră de acord asupra încăperilor dela schitul Buliga „unde mai fusese școală, dar cârmuirea județului era de altă părere⁶⁾”. La Buzău, școala s'a așezat într'un local atât de neîndestulător, încât în vara anului 1833, nu puteau urma acolo nici 50 școlari. De aceea, eforia școlilor cere log. bisericesc să se dea încăperi la mănăstirea Banului⁷⁾. La 17 Martie 1832, eforia școalelor face cunoscut logofetiei bisericești că tinerii cari doresc a fi profesori de județe, se vor cerceta mai întâi de profesorii școalei centrale din București, asupra gramaticii, geografiei, aritmeticii, și catehismului, și, dacă dovedesc că au cunoștințele elementare, ascultă numai cursul împrumutatei învățături. Așa dobândesc cunoștință de metoda lancastericesc. Ei sunt „candidații”, plătiți cu 100 lei lunar⁸⁾.

La 1832 era vacante catedrele la Pitești, Focșani, Brăila, Târgoviște, Urziceni și Rușii de Vede. Ispravnicul Ialomiței scria log. bisericești că orașul Urziceni „din pricină că se află tocmai în drumul cel mare al Focșanilor, este știut de obște că se află în stare proastă cu totul, căci în tot orașul abia se găsesc 4—5 case

⁴⁾ Acad. rom.

⁵⁾ 29 Ianuarie 1832. Arh. Stat. Adm. noi. dos. 2615, din 1832.

⁶⁾ 8 Martie 1832. Ibid.

⁷⁾ Arh. Stat. No. 2615.

⁸⁾ V. A. Urechia, Ist. școalelor, I, 144—5.

cu câte 2 odăi, și acele sunt ocupate de autorități⁹⁾). Aiurea (cunșându-se și Vălenii de munte, capitala județului Saac) era numai un profesor pentru amândouă clasele. La 25 Aprilie 1832, în vederea examenelor, Kisseleff instituie o comisie de inspecție a școalelor, compusă din Fanton de Verrayon, Suțu, Dendrino și dr. Piccolo, având de secretar pe Geanoglu Lesviodax. Această comisie raportează lui Kisseleff în Iunie¹⁰⁾. La București erau vacante catedrele de rusește, turcește și desemn; la Craiova, catedra de grecește și trei de franțuzește. În loc de un revizor al școalelor, ca până atunci, comisia propune încă trei, la Pitești, Buzău și Craiova. Lefurile, zice comisia, sunt mai mici ca în celelalte administrații. Cere o catedră de farmacie, alta de mica chirurgie, o a treia de anatomie și fiziologie și o a patra de igienă și istorie naturală. Mai vrea comisia o grădină botanică și catedre de trigonometrie, geodesie, arhitectură, litere (poezie și elocință), filosofie, morală, fizică. În schimb, cursurile de turcește și slavonește, s'ar putea suprima, căci nu le urmează nimeni. Aduce mari laude provizorului școlii din București, Petrache Poenaru, care în acest an înlocuise pe Eufrosin Poteca, scos la pensie.

Instalarea școlilor mergea încet, atât pentru că urma să se facă din banii strânși dela orășeni, cât și fiindcă se tot iviau neînțelegeri între eforia școalelor și logofeția pricinilor bisericesti. Totuși, se așează școli la Cerneți, R. Vâlcii, Giurgiu, Brăila, școala Otetelișanilor la Sf. Ilie din Craiova, la Câmpina; la biserica Amzii și la Sf. Gheorghè vechi în București, la Focșani (Sept. 1832), Huși, Bârlad¹¹⁾. Răposatul ban Constantin Filipescu lăsase o moșie pe seama școlii din Caracal¹²⁾. La Slatina, era școală din milostivirea unui neguțător bogat, Ionașcu¹³⁾.

În Țara Românească, un proiect de lege pentru organizarea școalelor, a fost elaborat de eforie și trimis de Kisseleff adunării în Februarie 1833¹⁴⁾. E precedat de o importantă dare de seamă a lui Barbu Știrbei¹⁵⁾, care arată că la 1830 erau două școli în

⁹⁾ Arh. Stat., dosar No. 2615.

¹⁰⁾ Ibidem. f. 159. — Urechia, I. c., I, 168—173.

¹¹⁾ Arh. Stat. dosar. 20 al epitropiei școalelor din 1831, dosar 1952 (roșu) din 1831 (Giurgiu) și dos. No. 3281 din 30 Septembrie 1832.

¹²⁾ Ibid., dos. 2615.

¹³⁾ G. Poboran. Ist. Slatinei, ed. 2-a 387—432.

¹⁴⁾ Anale parl., III, 1, p. 478 sq.

¹⁵⁾ Ibid. și Bulet. of. No. 10 din 1833.

Muntenia, la București și Craiova și acestea închise. Cea din București a fost redeschisă la hanul Șerban Vodă „primind mai la urmă pe seamă și școla din Sf. Sava”. Din cauza holerei, școala s'a închis iar, și apoi s'a redeschis din nou sub direcția lui Eufrosin Poteca, la Sf. Sava, în Noembrie, întocmindu-se totodată școala dela Craiova și școale începătoare pe la toate județele, afară de Râmnic, Dâmbovița, Ialomița și Teleorman. La Sf. Sava s'a întocmit un pension, la 1832, sub direcția lui Vaillant, „unde se dă copiilor o îngrijire mai de aproape la a lor purtare și învățătură”. S'au întocmit de asemenea școale la biserica Amza și la Sf. Gheorghe în București și se vor deschide alte două, îndată ce se vor găsi încăperi. În fine, s'a organizat un „curs normal”, spre a pregăti pe profesori. Primul examen general a avut loc la Sf. Sava, la 9 Septembrie 1832, și „cercetându-se câte doi școlari în fiecare clas, s'au dovedit sporirea repede ce făcuseră ucenicii într'acea scurtă vreme de cinci luni”. Cei opt mai distinși, au devenit bursieri ai statului, cu datorire ca, sfârșind studiile, să se facă profesori. În cele 12 școale începătoare din județe, cu vreo 1000 elevi, tinerii dobândesc „cele dintâi cunoștințe, printr'un metod foarte înlesnitor”. În școala dela Craiova se învață gramatica, aritmetica, geografia, grecește și franțuzește. Sunt 250 elevi. În București se învață gramatica, geografia, caligrafia, aritmetica, desemnul, istoria, latina, greaca, franceza, rusa, algebra, geometria, pravilele pământului. La Sf. Sava sunt 800 școlari și în celelalte două școale din București, 400.

La 1830 eforia dispunea de 73.798 lei. La 1831 s'au strâns 95.808 lei din arendarea moșilor mănăstirești și din contribuția preoților; la 1832, 53.220 lei din arendarea moșilor Glavaciocului. Din suma prevăzută de Regulamentul organic, s'au primit la vistierie numai 94.660 lei, în loc de 525.000, cât se cuvenia pe 18 luni. „Soarta tinerimii pentru viitorime — sfârșia raportul — se dă acum în chibzuirea obșteii adunări”.

Școala dela Sf. Sava avea patru clase începătoare, cu trei profesori, patru clase umanioare, trei complimentare și cursuri slobode. La Sf. Gheorghe și Amza erau câte două clase cu câte un profesor; la Craiova, trei clase începătoare cu doi profesori și patru umanioare; la Cerneți trei clase începătoare, cu doi profesori; câte două clase și câte un profesor la Târgul Jiului, Caracal,

R.-Vâlcii, Slatina, Pitești, Giurgiu, Câmpulung, Ploiești, Vălenii de munte, Buzău, Brăila¹⁶⁾).

Proiectul prevedea „cu începere dela 1 Octombrie 1832, următoarea organizare a școalelor în București:

Școlile începătoare, cu patru clase. În ele se învață scrierea, desemnul, citirea, elementele de aritmetică, gramatică, geometria, și „mehanica practică“.

Umanioarele, cu 4 clase: gramatica, franceza, caligrafia, geografia, cronologia, aritmetica rațională, latina, istoria, greaca.

Învățăturile complimentare, de trei ani: retorica, geometria, algebra, literatura greacă și latină, logica, fizica, morala, arheologia și chimia.

În total 11 ani de studiu.

Cursurile slobode erau, în clasele complimentare, greaca, rusa și pravilele.

La Craiova, programul era ceva mai redus, prin aceea că se organizau acolo numai patru clase începătoare și patru umani-oare¹⁷⁾).

Regulamentul școalelor începea cu fraza: „Buna creștere este cea mai dintâi trebuință a unui neam; ea e temelul și cheazășia pentru paza tuturor așezămintelor obștești“. Pentru cele dintâi două clase începătoare, impune „metodul lancastic“. Cât privește cursurile speciale, se precizează că studiul legilor va fi împărțit în trei clase: civil și comercial ;criminal și procedură; istoria dreptu-lui și economia politică. Cursul de matematică aplicată, se împarte în trei clase: trigonometria aplicată la ridicarea planurilor și algebra superioară; calculul diferențial și integral și geodesia, în vederea ridicării planurilor topografice, și a triangulației celei mari; mecanica și arhitectura. Cursul de agricultură practică va avea și el trei clase: botanica și mineralogia aplicate la agricultură; știința veterinară și economia pădurilor; „iconomia industrială și practică, în tot felul de lucrări folositoare ce se pot da pământului în Țara Românească“.

Mai erau cursuri slobode de istorie naturală, greacă vulgă-ră, slavonească și rusească.

Regulamentul dă planul sălii de studii și fixează orariul.

¹⁶⁾ Anale parl., I. c., 483.

¹⁷⁾ Ibid., 484—7 și 516—525.

„Trebuința învățăturii, pentru treapta lucrătorilor, nu este acum tăgăduită de nimeni; aceasta este un adevăr simțit și cunoscut de toți oamenii luminați. Un meșter care știe să citiască, să scrie și să socotiască și care are câteva cunoștințe de prințipurile meșteșugurilor mecanice, este în stare a pătrunde toate lucrările meseriei de care se slujește. A osândi cineva pe lucrător la soarta unui instrument orb, unui automat, supus la înbulzirea ce i se face, este ca și cum ar voi să se lipsiască de toată nădejdea de a se mai face vreo desăvârșire în lucrarea produselor industriale. Într'acest chip, dacă ar voi cineva să păziască în veci nezmintite obiceiurile vechi, ar opri tot felul de îmbunătățiri”¹⁸⁾.

Cât privește predarea gramaticii, trebuie semnalată următoarea observație din proiect: „limba părintească, de tot simplă, cu care tinerimea vine în școală, este foarte neregulată și greșită; de aceea trebuie a se îndeletnici fieșcare spre a o îndrepta, curăți, fără a sili luxul ei”.

Cursul istoriei era împărțit în patru: istoria sfântă, istoria Grecilor și Romanilor; a evului mediu, istoria modernă. „Cea după urmă epocă va cuprinde și istoria românească, ce se va desvolta cu mai multă întindere decât istoria particulară a celorlalte neamuri”.

Regulamentul intră în amănunte de metodă. Astfel, pentru predarea istoriei literaturii, cerea ca profesorul să deprindă „pe școlarii săi la compuneri, ca să însuflețeze și să desvolte talenturile ce se ivesc”, „a da mai multă întindere ideilor și a depărta gustul exclusiv și pedantesc, care adoarme duhul și oprește nașterea ideilor nouă”.

Pentru fiecare materie, era stabilit un program analitic. Scopul matematicii speciale era „de a face ingineri civili” și cursurile teoretice urmau să fie însoțite de lucrări practice pe teren. Relativ la cursul de agricultură, regulamentul zicea că „proprietarii nu știu încă să prețuiască îndestul bunătățile acestei industrii, din care izvorăște puterea, mulțămirea și odihna, prin înmulțirea produselor, prin îmbunătățirea condiției soțiale și morale a producătorilor și prin îmbelșugarea de cele mai de trebuință omului”. O școală de agricultură se va așeza, deci, lângă București, cu trei profesori. În fiecare an se va face „un concurs la moșia model, pentru ca să se dea prețuri (premii) muncitorilor de pe la sate,

¹⁸⁾ *Anale parl.*, I. c. 493.

cari se vor arăta mai cu deosebire silitori la lucrarea pământului, sau la creșterea dobitoacelor și la îmbunătățirea soiurilor”.

Administrația școalelor era încredințată unui „sfat de instrucție”, compus din patru efori, un director și un revizor. Cel de al 4-lea efor împlinia și slujba de inspector al școalelor din București. Eforia nu numai că veghea „spre înaintarea învățături”, dar ocârmuia și averea casei școalelor. Eforia trimitea Domnului socotelile și bugetul și Domnul le trimitea controlului și adunării. În fiecare an, eforia înainta Domnului un raport amănunțit asupra activității școlare. În fiecare județ avea să se institue un comitet de inspecție „din două mădulare ale sfatului orășenesc local, alese de eforie „și din otcârmuitor. Revizorul „de asemenea, urma să vegheze asupra școlilor din județe, cu ajutorul acelor comitete. Unul din profesorii școalei din Craiova, va fi și inspector al acelei școale .

Profesorii erau numiți de Domn, după recomandția eforiei și inamovibili „afară dacă mai la urmă nu-și va împlini datoriile, sau nu va avea bună purtare”. Un profesor putea avea două catedre și lua leafa cuvenită fiecăreia. Era dator „a-și pregăti cursurile și a avea toate foile gata a se da în tipar, când se va afla pildej” .Eforia va da gratificații celor mai bune lucrări de acest fel. Profesorii aveau a îndemna pe elevi „spre fapte bune și haracter cinstit, prin pilde și prin povățuiri”, să li insuflă „cucernicia către cele sfinte, respectul către pravili și către stăpânire, iubirea de bună orânduială și dragostea către patrie”.

Profesorul, după opt ani de slujbă „primia pensie de $\frac{1}{3}$ din leafa lui cea din urmă; după 16 ani, $\frac{2}{3}$; după 24 ani, leafa întreagă. Mai putea dobândi „titluri de nobleță personală sau moștenitoare, după slujbele ce va arăta „și a se ridica în ranguri, pe temeiurile ce se vor așeza întru aceasta pentru toți ceilalți slujbași ai statului”.

Profesorii erau împărțiți în trei categorii: cei de învățături complimentare, sau de cursuri speciale, — directorul și inspectorul; profesorii de umanioare — și revizorul; învățătorii de școli începătoare.

Școalele inferioare erau gratuite. În umanioare însă, școlarii plăteau 15 lei pe trimestru și în cursurile speciale 30 „pentru a se întâmpina cheltuelile trebuincioase la tipărirea cărților”. Alte taxe erau prevăzute pentru cei cari se pregăteau în particular și se prezintau numai pentru examene la școlile statului.

Erau două examene pe an, la Paști și de sfârșitul anului școlar. După acest al doilea examen, urma un altul „cu solemnitate, în care se va face mai cu seamă concursul școlarilor ce trebuie să se ție cu cheltuială din casa școalelor (bursieri), și împărțirea darurilor” (premiilor) în fața ispravnicului în județe¹⁹), a logofătului bisericesc la București.

La sfârșitul tuturor cursurilor, avea loc un examen general (un fel de bacalaureat) pentru diploma de „laureat în învățăturile slobode”, după umanioare; de „laureat în științe și meșteșuguri” după învățăturile complimentare; de „advocat” după cursul legilor, și de „inginer civil” după cursul de matematică aplicată.

O sumă de 5000 lei pe an era hotărâtă pentru cumpărare de cărți, spre a forma o bibliotecă la Sf. Sava și alta la Craiova. La Sf. Sava aveau să se strângă și „cărțile și manuscrisele ce se vor afla împărțite la felui de locuri publice, precum mitropolia, episcopiiile, mănăstirile și altele”. Orice autor era obligat să dea 5 exemplare pentru biblioteca din București, și 3 pentru cea din Craiova. Redactorii gazetelor dădeau numai câte un exemplar de fiecare bibliotecă.

Alți 5000 lei aveau să se întrebuințeze, anual, în cumpărare de instrumente de fizică, himie, geometrie și mecanică, modeluri pentru arhitectură, colecții pentru istoria naturală, stampe și altele.

O a treia sumă, de 20.000 lei pe an, era consacrată tipăririi „cărților trebuincioase la deosebitele învățături ce se urmează în școlile naționale”. Jumătate din exemplarele astfel tipărite, erau lăsate în folosul autorului, iar jumătate rămăneau eforiei, spre a fi împărțite ca premii, sau dăruite școlarilor săraci.

Un număr de 12 burse, de câte 100 lei pe lună, erau prevăzute²⁰). Bursierii erau obligați, odată studiile sfârșite, să predea în școlile naționale. Se mai prevedea, în fine, că „se vor trimite, din vreme în vreme, tineri pământeni la universitățile cele mai luminate ale Europei, pentru ca să se desăvârșiască a lor învățătură” și să formeze profesori pentru cursurile înalte.

Leafa unui profesor varia între 100 și 400 lei. Numai profesorul de l. franceză dela Sf. Sava, avea 600 lei.

¹⁹) La Brăila, în Sept. 1833, se distinge la examen, între alții, copilul de 5 ani, a cărmuitorului județului, I. Slătineanu. („Curierul rum.”, 24 Sep. tembrie 1833).

²⁰) Incă dela 1832, Kisseleff recomanda eforiei școalelor, să primească bursier pe fiul văduvei Elena Gulianò (Arh. Stat., dos. 2773 din 1832.

Proiectul ce am analizat, a fost admis de adunare la 27. Martie 1833, cu prea puține modificări, ce sunt însă interesante de amintit. Am spus că, după proiect, limba părintească, socotindu-se simplă, neregulată și greșită, fiecare era îndemnat să se îndeletniciască „a o îndrepta, curăți, fără a sili luxul ei”. Adunarea, temându-se de încercările ce se făcuseră și se făceau, de a denatura limba, sub cuvânt de a o împodobi și curăți, adaogă la textul proiectului fraza: „întrebuințând mai cu osebire cuvintele cele mai obișnuite ale ei”. Numai cuvintele tehnice, care lipsesc, să se ia dintr'o limbă „hotărîtă odată pentru totdeauna, precum este cea franțuzească, apropiindu-se de cea latinească, fireasca mumă a limbii românești”. Partea din proiect relativă la predarea istoriei naționale, a fost îndreptată prin adăogirea frazei: „făcându-se izcodiri a se găsi, în fieș care veac, din istoria neamurilor de prin prejur, obiceiurile și pravilele cele mai însemnate ale acestei țări, iar istoria ce se va scrie pentru Țara Românească deosebit, se va da mai întâi în cercetare eforiei”²¹).

În fine, adunarea adaogă un întreg capitol, împărțit în două secții, pentru așezarea unui pensionat de băeți și a altuia de fete²²). Cel de băeți avea să fie în colegiul dela Sf. Sava, cu preț de 60 galbeni pe an. Direcția aparținea unui provizor, ajutat de un censor, un econom și un casier. Dacă numărul pensionarilor înmulțindu-se, s'ar ajunge ca pensionatul să aibă excedente, se vor putea primi și pensionari fără plată, în afară de numărul deja hotărît de bursieri întreținuți din casa școalelor. Se primiau și jumătate-interni, cari nu dormiau în institut și mâncau la masă deosebită „ca să nu se amestece cu pensionarii din lăuntru”.

Pentru pensionatul de fete, trebuia să se închirieze o casă, până se va putea cumpăra, sau clădi. Pensionatul avea să fie pus „supt protecția unei persoane din cele mai însemnate, după toate calitățile cuviincioase pentru un astfel de așezământ și cu numele acestei persoane se va cinsti pensionatul, spre pomenire de începerea acestui folos obștesc”. Taxa era de 65 galbeni pe an. Învățăturile se împărțiau în cinci clase; se învățau scrierea, citirea, lucrul de mână, gramatica, aritmetica, geografia, franceza, „citirea și scrierea în limba românească”, catehismul, desemnul, istoria, istoria naturală și „meșteșugul cuhniei”. Cursurile se predau în

²¹) Anale parl., III, 1, p. 541.

²²) Ibid., 528 sq.

1. franceză, afară de catehism și de lecțiile de limba română. Și aci se prevedeau burse.

Pentru instrucția preoților, s'a desbătut la începutul anului 1834, un proiect, prezentat tot de Barbu Știrbei „pentru seminarii, protopopi și preoți”²³⁾, pe baza căruia mitropolia și fiecare episcopie aveau să fie un seminar, clădit cu venitul adunat din ploconul dela preoți pe anii 1832 și 1833 și întreținut pe viitor din plocoanele pe anii următori și din veniturile eparhiilor. La Argeș și Buzău să fie 20 școlari, fii de preoți, la Râmnic 30 și la mitropolie, 40. La cursuri puteau asista cât de mulți auditori. Ploconul s'a fixat la 10 lei pe an, de preot și diacon, înlocuind orice altă dare. Leafa protopopilor s'a orânduit la 1800 lei pe an dându-li-se ca ajutoare un scriitor și trei proestoși, de asemenea retribuiți. În total, 40 de protopopi. Această dispoziție avea să se aplice, însă, numai după ce mănăstirile închinatelor vor fi început a contribui la cheltuelile caselor făcătoare de bine. În fiecare sat să fie 2 preoți, când numărul caselor va trece de 50, altfel numai un preot. Preoții, fiind „dascăli ai norodului, dela cari se așteaptă învățătura moralului și dumnezeieștile povățuiri întru ale credinței”, nu se cuvine ca ei să se îndeletniciască cu plugăria și de aceea trebuie scutiți de clacă și de dijmă. Preotul primia din magazia de rezervă „trei chile porumb pe an. Avea de ajutor pe țârcovnic și un paracliser, a căror capitație se plătia din cutia satului, mai dându-li-se și lor 2 chile de porumb pe an, ca să n'aibă decât grija bisericii.

Regulamentul învățăturilor în școlile bisericesti, avea să se alcătuiască mai în urmă de o comisie prezidată de mitropolit.

Barbu Știrbei, autorul proiectelor de care am vorbit, prezida regulat la București, ca logofăt al credinței, examenele generale. La 7 Septembrie 1833, el rostește un discurs arătând că „învățăturile potrivite pe starea fiește-cărui om în societate și întemeiate pe prințipuri de religie și de moral, sunt cele mai puternice mijloace pentru întemeierea fericirii unui neam...”. Aduce omagii directorului Poenaru, căruia „suntem datori cea mai mare parte a înaintării învățăturilor publice”. Laudă pe vornicul Al. Filipescu, care era de mult efor al școalelor și pe Stefan Bălăcianu „care a primit această sarcină, ca o moștenire de bune sentimente ale răposatului întru fericire părintelui său”. Spune că peste 2000 școlari au frecventat, la 1833, școlile principatului. Preamărește „edu-

²³⁾ Anale parl., IV, 1, p. 274 sq.

cația publică, prin care singură se poate obișnui omul a iubi buna orânduială în societate, a prețui așezământurile de folos obștesc, a se supune legilor și a-și împlini cu mulțumire toate datoriile de adevărat creștin și bun mădular al societății". „Vedeți cu câtă râvnă toți patrioții doresc luminarea neamului... Acum, când una din îndatoririle puse asupra dregătoriei ce mi s'au încredințat, este îngrijirea pentru învățătura publică, mă cunosc norocit că mi se dă prilej de a prevedea, din sporul ce ați făcut la învățătură, fericita viitorime ce vi se gătește... Grăbiți-vă să vă folosiți de vremea ce aveți încă a petrece în școală; va trece iute... Cu învățătura temeinică și cu bune obiceiuri, veți fi odată nădejdea și sprijineala neamului. Vedeți câte feluri de mijloace de înaintare vi s'au deschis acum; la mâna voastră stă să vă folosiți de dânsle..."²⁴⁾.

II.

În Moldova, „gimnaziul vasilian“ dela Trei Erarhi se re-deschide în Octombrie 1831. În Decembrie acelaș an boerii divanului invită pe cârmuitorii județelor ca, în temeiul Regulamentului organic, să convoace pe fruntașii locali și să închirieze, pentru școală, case cu patru încăperi, două pentru învățătorii ce se vor trimite de epitropie, și două pentru clase²⁵⁾. La 1832 se și deschid asemenea școli în 6 județe²⁶⁾. Tot atunci se întocmește un regulament pentru școli, desvoltător al dispozițiilor din Regulamentul organic. Când academia va fi inaugurată, școala vasiliană va rămânea secundară²⁷⁾. În programul²⁸⁾ examenelor dela 26 Aprilie 1833, se cuprind: clasele elementare, cele normale, cele umanioare, și cursurile extraordinare.

Găsim apoi lămuriri în memoriul ministrului din lăuntru, Al.

²⁴⁾ Bulet. of. No. 30, din 1 Octombrie 1833. — În Februarie 1834 s'a deschis o școală lancasteriană la Rușii de Vede.

²⁵⁾ Ioan Neculce (rev. muzeului municipal Iași), 1928, p. 155.

²⁶⁾ Urechia, Ist. școalelor, I, 201.

²⁷⁾ Lovinescu. G. Asachi. In Conv. lit., 1912, p. 814—815. — Rap. epitropiei învățăturilor publice c. comitetul central, Iunie 1832, în Urlicar, XVI, 395. — Programul examenului din Iulie 1832 la gimnaziul Vasilian, în Urechia, I. c., I, 209.

²⁸⁾ Acad. rom., ms. 861, f. 181.

Ghica, prezentat adunării în Decembrie 1833²⁹⁾). Casa școalelor, una din casele obștești, se împărția în șapte departamente: Iași, Roman, Huși, Botoșani, Bârlad, Focșani și Galați, toate sub ascultarea episcopilor numiți de cârmuire. Școala din Iași — deocamdată cea vasiliană dela Trei Erarhi, — avea trei trepte și se predau în ea greaca, rusa, franceza, germana, legile, caligrafia și topografia. Cheltuiala școalei era de 230.001 lei. Școalele ținutale se aflau în localuri închiriate, plătite din veniturile eforiei obștei târgurilor, fiecare cu un profesor, și un sub-profesor. Numărul școlărilor era, la 1833, de 858 în toate școlile.

Epitropia școalelor era compusă din patru mădulare, ale căror atribuții erau fixate în parte. Ca și epitropia casei apelor, a casei milelor și a Sf. Spiridon, epitropia școalelor atârna de comitetul central, format din mădularii tuturor acestor epitropii și prezidat de mitropolit, care era și membru al epitropiei casei milelor³⁰⁾.

S'au păstrat din rapoartele inspectorilor școalelor. Așa, spre pildă, raportul din 1834, al vornicului Al. Calimah, ca inspector al școalei începătoare dela Botoșani, cu prilejul examenului dela finele primului semestru, în prezența autorităților judecătorești și administrative și a eforiei orășenești. Calimah aduce laude profesorului Velici și elevilor. Arată mulțumirea ce au avut cei de față „văzând pe niște așa de mici copii, înzestrați cu idei de atâtea științe”³¹⁾. Particulari se asociază la eforturile statului și ale profesorilor, pentru propășirea învățământului. Din inițiative particulare, se dau elevilor „cuțitașe, călimări și alte asemenea lucruri”³²⁾.

Leafa profesorilor dela ținuturi, era de 200 lei pe lună, plus 250 lei, pentru lemne și lumânări. Cei din capitală, ajungeau până la maximum 600 lei. Aga Gh. Asachi „referendarul”, avea 500 lei³³⁾.

În Ianuarie 1834, se redeschide seminarul dela Socola³⁴⁾.

²⁹⁾ Anale parl., IV, 2, p. 325. Acte relative la școlile Moldovei între anii 1828—1837 și catalogul tinerilor primiți cu cheltuiala epitropiei la Trei Erarhi, Acad. rom., ms. 106, No. 8—9.

³⁰⁾ Legea din 1834 în Anale parl. IV, 2, p. 215. sq.

³¹⁾ Bulet. of. al Moldovei No. 12, din 18 Februarie 1834.

³²⁾ Ibid.

³³⁾ Anale parl., IV, 2, p. 392 sq.

³⁴⁾ Albina rom., 25 Ianuarie (6 Februarie) 1834.

III.

Invățământul privat se preda, la București în 28 școale ³⁵⁾, printre care pensioanele lui Vaillant, Mitilineu, Dupont, de Combles de Bonnac și în cele dela biserica Colței și a Domniței Bălașei; la Iași, încă dela 1828, în pensioanele Victor Cuénim pentru băieți, Garet Cuénim pentru fete. La 1831 se deschide la Iași pensionul slugerului T. Burada, pentru domnișoare nobile ³⁶⁾, iar la Mirosława, pentru copii de nobili, institutul asociaților Lincourt, Chefneux și Bagarre. Acesta din urmă se sinucide la 1832 ³⁷⁾. Mai erau și institutele grecești, Gordalà și Cucoli ³⁸⁾.

La 16 Ianuarie 1834, Bonnac scrie spătarului (probabil Al. Ghica) cerând prețul pensionului pentru două domnișoare din neamul acestuia, și adaogă: „Je crois que nous ne pourrions pas tenir longtemps aux sacrifices que nous faisons pour ce pays, le gouvernement ne voulant point entrer dans le loyer de la maison... Ces messieurs nous ont accordé 3000 piastres, une fois payés. C'est tout ce qu'ils peuvent, disent-ils. Enfin nous allons encore essayer ce trimestre, et si les élèves n'augmentent pas, nous serons... forcés d'abandonner cette entreprise...” ³⁹⁾.

Mai erau și școli de ale diferitelor confesiuni, catolice, evanghelice, și armenesti ⁴⁰⁾.

IV.

Studiile în străinătate continuau și ele. Am menționat pe tinerii munteni dela 1829. Încă de atunci, ceruse voie și păharniceasa Elena Kretzulescu, născută Brezoianu, să-și trimită copiii la învățătură în Basaraba, dar apoi se răzgândește și-i găsim la Viena încă la 1831. În acest an, Kisseleff scria sfatului administrativ al Țării Românești: „La paharnitzeasa Hélène Kretzoulesco, ayant placé chez le baron Meitani la somme de 650 ducats, à l'effet d'assurer l'entretien de ses deux fils, qu'elle a envoyés à Vienne-

³⁵⁾ Urechia, Ist. școalelor, I, 240.

³⁶⁾ Ibid., I, 157.

³⁷⁾ Acad. rom., ms. 3486, f. 31.

³⁸⁾ N. Cartojan, Mihail Kogălniceanu. In Conv. lit., Iunie—Iulie 1913.

³⁹⁾ Acad. rom., ms. 1652, f. 15.

⁴⁰⁾ Un arhiepiscop armean fusese recunoscut la 1809 (Urechia, Ist. Rom., IX, 354).

pour y achever leurs études... (și fiindcă „din cauza falimentului lui Meitani, nu mai dispune de acest capital) ayant... eu connaissance, par un rapport de l'éphorie des écoles, en date du 24 courant, que ses caisses présentent un excédent... (invită sfatul) à allouer à chacun des deux fils... la somme de 100 ducats pour l'année 1831"⁴¹). Tot de atunci găsim în biblioteca Academiei române o „Thèse pour la licence“ în drept „la Paris, a altui Constantin Kretzulescu, probabil fratele doctorului Nicolae, revoluționar la 1848 și prim ministru la 1867.

Doctori în drept erau, la 1833, numai patru „în București. Trei aveau diploma dela Pisa: Costache Moroiu, încă dela 1825⁴²); Ștefan Ferechidi, dela 1828; Anastase D. Filiti, dela 1829. Nu este exact că ar fi fost doctor în drept G. Bibescu, viitorul Domn⁴³), nici Const. N. Filipescu, cum s'a anunțat în „Albina românească“ la 1830⁴⁴). În schimb, doctor în drept dela Paris, din 1833, a fost Dimitrie Gr. Filipescu⁴⁵).

În Noembrie 1830, un Nicolae Gănescu cerea atestat ca să meargă la studii la Paris⁴⁶), dar la 1832 îl găsim la Harcov.

Din Moldova, erau trimiși în vara anului 1834, să studieze la Viena, Teodor Stamati, care scrisese împotriva înstrăinaților, Anton Velini, Anastase Fătu, Leon Filipescu, Constantin Zefirescu și Al. Costinescu (tatăl viitorului ministru Emil Costinescu), iar corespondentul lor acolo, a fost Zenovie Pop⁴⁷). Nu știu dacă Viena fusese aleasă de Asachi pentru că șezuse câțiva ani acolo, sau pentru că împărtășia părerea consulului austriac⁴⁸) că „fundamentul echității și a simțului datoriei ar fi greu de dobândit în alte țări, frământate de spiritul de partide și de revoluții“.

⁴¹) Minist. de externe, dosar 18/38 din 1831 și 26/381 din 1833. — Anale parl., III, 1, p. 320.

⁴²) Andrei Rădulescu, Cercetări despre învățământul dreptului în Țara Românească, p. 20.

⁴³) Vezi Pompiliu Eliade, Hist. de l'esprit public en Roumanie, I, 254.

⁴⁴) Citat și de Andrei Rădulescu, op. cit., 26.

⁴⁵) C. C. Angelescu, Cei dintâi români doctori în drept dela Paris. Buc., 1928, pag. 10. — Ii va urma, tocmai la 1850, G. Costaforu (ibid. 15).

⁴⁶) Arh. stat., Buc. Admin. vechi, dosar 1556.

⁴⁷) Iorga, St. și doc., V. 111—112.

⁴⁸) Rap. din 13 Iunie 1834.

CAPITOLUL XIII.

CULTURA PUBLICA -

Până la 1830, „Curierul rumânesc” apăruse odată pe săptămână, apoi de trei ori. Dela 6 Martie la 9 Iunie 1832, are un supliment, intitulat „Foaie oficială” care, dela 8 Decembrie 1832, se transformă în „Buletin, Gazetă oficială” a Țării Românești. Publică, așa dar, Eliade, ocrotit de cărmuirea rusească, actele oficiale, — și e plătit pentru aceasta¹⁾, — discursuri de ale lui Kisseleff, dări de seamă a desbaterilor adunării și le însoțește uneori de versuri panegirice, urmări la oda în care asigurase pe Diebici de veșnica recunoștință a Românilor, La 15 Ianuarie 1833, din cauza censurii, ziarul încetează, spre a reapare apoi regulat în timpul domniilor regulamentare, până la 28 Ianuarie 1859.

În Moldova, „Albina românească” are și ea, dela 3 Aprilie la 12 Iunie 1832, un supliment „Foaie oficială” care și aceasta, de la 22 Iunie 1833, devine o publicație deosebită, „Buletin, foaie oficială”, ce va apare până la 27 Septembrie 1859. La 1833 se încheie contractul cu proprietarul tipografiei Albinei, pentru tipărirea, de două ori pe săptămână, a 200 exemplare, plus 15 suplimente pe an²⁾. Albina avu, la început, ca sub-titlu: gazetă politico-literară, apoi, dela 20 Aprilie 1831, sub-titlul: gazetă administrativă și politico-literară, spre a reveni, la 1833, la vechiul sub-titlu³⁾. Și Asachi face, la 1832, versuri în cinstea Regulamentului organic și a țarului⁴⁾.

Menirea acestor prime foi periodice era mare. Ele aveau să

¹⁾ Anale parl., III, 1, p. 324.

²⁾ Bulet. Mold., 22 Iunie 1833.

³⁾ Rev. de ist. arh. și fil., XI, 1, p. 209—210.

⁴⁾ E. Lovinescu, G. Asachi, în Conv. lit., Mai 1912, p. 578.

deștepte gustul citirii în rândurile aceloră cari nu apucaseră să treacă prin școli, sau cari, din diferite împrejurări, nu se puteau folosi de învățământul nou. Abonamentul la Albina era de patru galbeni pe an, ceea ce, firește, n'o punea la dispoziția tuturor, dar totuși o răspândea mai mult decât cele câteva ziare, sau reviste străine, ce se întâlneau mai înainte în câteva case boeresti. Tot Asachi scoate, la 1832, revista „Harpa română”.

Atât Eliade, cât și Asachi, în eforturile lor, se bucurau de tot concursul boerimii române.

*

Misiunea învățătorilor din epoca regulamentară era cu deosebire grea. Ei nu dispuneau încă de cărți didactice tipărite în limba țării, pe care să le poată pune în mâinile școlarilor. Cursurile lor țineau loc de cărți, până ce să fie tipărite treptat, cu cheltuiala statului, sau a autorului.

Ion Eliade Rădulescu, traduce la 1832, aritmetica lui Francoeur. Cei dintâi ajutoari ai lui au fost Teodor Paladi, dela care s'a păstrat un apel pentru răspândirea metodei lancasteriane, și Ioan Popp, care predă gramatica. Simion Marcovici predă retorica. Matematicile aplicate erau în sarcina lui Eufrosin Poteca și Pavlidi, cel poreclit Pitagora ⁵⁾, apoi a lui Petrache Poenaru. Acesta s'a întors în țară, în Februarie 1832, dela studii de mai mulți ani la Paris, și dela plimbări instructive prin Anglia, a căreia dezvoltare industrială o admirase mult, așa că este firesc să fie lăudat de consulul englez Blutte ⁶⁾. El este numit îndată provizor al școlii dela Sf. Sava, în locul lui Eufrosin Poteca, pus la retragere. Dreptul este predat de boerul legist Nestor Predescu și de Const. Moroiu ⁷⁾. Limba franceză este pe seama grecului C. Aristia, a lui Legros și mai ales a lui Vaillant. Aaron Florian trece, în Decembrie 1831 la Craiova, profesor de geografie și istorie la școala de acolo. Este coleg cu Stanciu Căpățaneanu, care predă gramatica și aritmetica, și publică un Calendar la 1832. Dela 1829 profesor de franceză acolo, era Laplace. Când, în Aprilie 1832, se înființează postul de inspector al școlii centrale din Craiova, el fu încredințat

⁵⁾ Col. Papazoglu, Ist. Buc., 52.

⁶⁾ Iorga, St. și doc., VIII, 100.

⁷⁾ Andrei Rădulescu, Cercetări asupra învățământului dreptului în Țara Românească. Buc. 1913. — Acelaș, Doi privilegii români. Craiova, 1923.

lui Aaron Florian⁸⁾. Grigore Pleșoianu părăsește, în vara 1832, Craiova, spre a deveni în Ianuarie 1833, profesor la Cerneți. În acest an publică a doua ediție din „Cele dintâi cunoștințe”.

Alt harnic învățător, Gherasim Gorjan, dela școala din Văleni, publică, la 1832, cartea „Dascăl pentru limba franceză”.

Se mai cuvine să amintim și pe profesorii dela Sf. Sava, Iosif Genilie de geografie, Hill de latină, G. Ioanid de greacă, Valenștain de desen, Vasile Jorj, Ioniță Poenaru și G. Pop, dela clasele începătoare. La Slatina era profesor G. Ardeleanu, tatăl lui P. S. Aurelian.

În Moldova, G. Săulescu, care preda gramatica, publică un abecedar la 1832, o prozodie și o gramatică românească în trei volume la 1833—4 și alta prescurtată la 1834. Vasile Fabian, profesor de latină, geografie și matematică, tipărește la 1834 „Elementele geografiei”. Dreptul este predat de Flechtemacher⁹⁾, iar franceza de vice-consulul Mouton, de Tissot, și de un oarecare Jean¹⁰⁾. Teodor Stamati, profesor „de lancastru”¹¹⁾ publică un abecedar francez-român¹²⁾. În „Muza românească”, Iași 1834, critică, după cum făcuse Paris Momuleanu în Muntenia¹³⁾, pe cei cari, crescuți în străinătate, știu totul de acolo și nimic din țara lor¹⁴⁾. Muzica vocală este predată de harpistul Paulicec, desenul de Joseph d'Adler, greaca de Atanasiu, rusa de Peltichi, germana de Samuil Botezatu.

Într'un ofis către sfatul administrativ al Moldovei, din Martie 1834¹⁵⁾, Kisseleff scria: „Aga B. Asaki mi-au înfățișat descrierea istorică a cadrului al doilea alcătuit și lucrat prin a sa îngrijire și atingător de o epochă a Moldovei vrednică de aducere aminte sub domnia lui Stefan cel Mare... Eu nu pot îndestul re-

⁸⁾ N. Bănescu, Începuturile școlii centrale a Craiovei. In Conv. lit., Oct. 1910. — Acelaș, Un dascăl uitat. In An. Ac. rom., secț. ist., seria 2, vol. 37. — Mihai Popescu, Din trecutul învățământului la Craiova. In Arhiv. Olteniei, X. (1931), p. 278 sq.

⁹⁾ Andrei Rădulescu, Pravilistul Flechtenmacher. Extras din An. Ac. rom. 1923.

¹⁰⁾ Anale parl., IV, 2, p. 392—3.

¹¹⁾ Ibid., 393.

¹²⁾ Rev. de ist., arheol. și filol., XI, 212.

¹³⁾ Filitti, Frământările, 134.

¹⁴⁾ Doctor C. I. Istrati, Prima școală publică de fete în Buc. — In Literat. și arta rom., 1899—1900, p. 633—4.

¹⁵⁾ Bulet. of. al Moldovei, din 11 Martie 1834.

comandui sfatului câtă datorie are ocârmuirea de a sprijini asemenea sânguințe țintitoare a formărisi dreptul obștei și a evghenisi simțirile țărănimii...". Și poruncește să se cumpere mai multe exemplare.

În Aprilie următor Kisseleff dă ordin să se tipăriască, în litografia lui Eliade și Biliț din București, harta Moldovei, lucrată de colonelul Bergenheim și de căpitanul prinț Galițin ¹⁶⁾.

În anii 1830—1832 apar primele culegeri de poezii ale lui V. Cârlova, I. Văcărescu, I. Eliade, I. Voinescu, Gr. Alexandrescu. La 1833, Manoil Băleanu, Ioan Cămpineanu, Scarlat Krețulescu, Iancu Rosetti, Grigore Cantacuzinò, C. Mano, reorganizează societatea filarmonică din București, propunându-și mai ales înființarea unui teatru și cultivarea muzicii vocale, dar hrănind și scopuri politice, după cum activitatea ulterioară a mai multora dintre ei a dovedit-o.

În Ianuarie 1834, se și deschide, în dosul Sf. Sava, peste drum de casa Cămpineanului (lângă casa lui Hagi Moscu, primăria de mai deunăzi), la un om de casă al acestuia, pitarul Dincă Boerescu, o școală de „muzică vocală, de declamație și literatură”. Cheltuielile se acoperiau din cotizațiile membrilor societății. Numărul acestora creștea mereu : boeri bătrâni, feciori de boeri cari studiaseră la Paris, ca doi frați Lenș, Nic. Băleanu, C. Brăiloiu legistul, Dimitrie Golescu, Ioan Vlădăianu, C. Filipescu, cel cu scrisorile dela 1825—8 ¹⁷⁾; ofițeri ai noii miliții, mândri de tânăra lor epoletă, profesori, negustori și chiar cucoane ¹⁸⁾.

Cursurile școlii erau gratuite. Fete se luau „în pension” ¹⁹⁾. I. Eliade, directorul, predă limba română. Fostul înflăcărat eterist, Aristia, era profesor de „hironomie”. Se mai învăța franceza, muzica, italiana, danșul (cu Duport, care a devenit socrul beizadelei Mitică Gr. Ghica). Eliade și Aristia, traducătorul Iliadei și altă dată actor la teatrul grecesc dela Cișmeaua roșie, organizară cu școlarii, de două ori pe lună, reprezentații românești. Tânărul C. A. Rosetti interpretă odată rolul lui Egist, cu atâta putere, încât impresionă chiar pe Aristia ²⁰⁾.

¹⁶⁾ Bulet. of. din 5 Aprilie 1834.

¹⁷⁾ Iorga. Ist. lit. române în sec. XIX, vol. 1, pag. 115. Filitti. Frământările, 143.

¹⁸⁾ Iorga, l. c. 148.

¹⁹⁾ Ibid. 149.

²⁰⁾ D. C. Ollănescu, Soc. Filarmonică, În Literat. și arta română. III, (1898), p. 8.

De pe atunci, Costache Cantacuzinò primi însărcinarea să capete învoirea guvernului pentru a construi un teatru, iar Meitani, casierul societății, să strângă fondurile, care însă multă vreme încă n'aveau să fie suficiente ²¹⁾. În schimb, la 1833, italianul Momolo ridică un teatru de lemn pe locul răposatului mare vornic Iordache Slătineanu (azi casa Capșa), teatru care servi mai întâi pentru trupele italienești și nemțești (a lui Teodor Müller), apoi, dela 1835, pentru școlarii filarmonice ²²⁾. Șeful orchestrei, în București, era Ion Wachmann.

Diferiți membri ai filarmoniceii îmbogățesc, prin traduceri din Byron, Lamartine, Boileau și din autorii dramatici, numărul cărților la îndemâna cititorului român. Trei librari sunt la București: rusul Iosif Romanov, Visarion Rusul și ardeleanul Popovici. La Craiova și Focșani sunt de asemenea librării ²³⁾.

Intr'o bibliotecă dintre anii 1830—40, găsim următoarele cărți: Don Quichotte, Télémaque, Anette et Lubin ²⁴⁾, Floarea darurilor, Jucăria norocului, Plutarh nou, Numa Pompiliu, Tragedia lui Orest, Istoria Rosii, Anticele Romanilor, Științele Europei pe Țuna Fevruarie, Poeziile meldo-romane, Dregătoriul bunei creșteri, Robinson, Engolpion de aur, Plumper, Stihuri pentru femei frumoase, Culegere de înțelepciuni, Halimale, Biblioteca desfătătoare, Petru Maior, Abețedar, Bordeiu indienesec, Paraclisul sf. Haralamb, Calindarul pe 1836, Biblia rusească, Mazepa, Triumful virtuții împotriva moralei (?), Tragodia lui Eracle, Erotohlit, Istoria ereticului Luther, Istoria căpitanului de corsari, Raymond, Ghenoveva de Brabant, Icoana lumii, alături cu fragmente din Reg. org., cu poeziile lui Mihalache Cuciuranu și cu scrierile lui Dimitrie Rallet ²⁵⁾.

Pe lângă teatru erau și alte petreceri publice. La 22 Septembrie 1832, Anton „Bourelly” „ayant obtenu l'année passée de la généreuse bonté de V. E. la permission de tenir les bals, pic-niks et bals masqués au grand club”, cere lui Kisseleff autorizație de a continua și anul acesta. La „grand club”, în casele lui Iancu Slătineanu, pe podul Mogoșoarei (azi Capșa) ținea Momolo, jos, cofetărie și birt, iar în catul de sus, se dau baluri mascate de două ori

²¹⁾ Ibid.

²²⁾ Ibid. 85,175. O dare de seamă despre teatrul nemțesc, în Curierul rum. 9 Nov. 1833.

²³⁾ Iorga, I. c. 146.

²⁴⁾ Trad. de Gr. Pleșoianu.

²⁵⁾ Iorga, St. și doc. VII, 148.

pe săptămână. Altele se dau în casele beizadelei Costache Caragea. În timpul balurilor se trăgeau și lotării „cu roată”. La Craiova, la 1833, mare scandal pricinuește faptul că la un bal mascat, dat la clubul de acolo, au intrat două persoane deghizate în femei, purtând călare pe umeri câte un bărbat ²⁶⁾).

La Iași, la 1832, doctorii Zotta și Cihac din „Cercul ieșan de citiri medicale” alcătuiesc un proiect de statute pentru o „Societate doftoricească moldovenească”, pentru propășirea meșteșugului doftoricesc. În Martie 1833, se aprobă de guvern statutele societății, denumite acum „de medicină și istorie naturală”. Aceste statute se modifică din nou în Ianuarie 1834, iar inaugurarea se face în Februarie, în casele închiriate dela așa Alex. Balș, pe Podul Verde (azi strada Carol) ²⁷⁾).

Dacă la Iași teatrul, la 1832—3, era pe seama trupei franceze a fraților Fourreaux ²⁸⁾, diletanți din nobilimea Moldovei nu se lăsau mai prejos de tovarășii de dincoace de Mîlcov. Într-o piesă jucată în onoarea lui Kisseleff, în ajunul plecării lui, se produc Aristia Ghica, Maria Cantacuzino și Ermiona Asachi ²⁹⁾).

Bine înțeles, limite erau puse liberei expresiuni a gândirii. Erau instituții și persoane care nu trebuiau atinse. Încă dela 1833. secretarul statului, Barbu Știrbei, publică, în românește și franțuzește, regulile cenzurii ³⁰⁾. Comerțul librăriei și tipografiei au nevoie de autorizație specială. Această autorizare se cere și când negoțul trece asupra altuia prin moștenire. Orice manuscris trebuie prealabil supus comitetului de cenzură. Tipograful e responsabil de schimbările ce s'ar face textului fixat de comitet. Orice lucrare tipărită sau litografiată, fără a fi fost censurată, se confiscă. Din orice publicație, un exemplar trebuie depus la secretariatul statului, cinci la biblioteca națională dela Sf. Sava și două la biblioteca școlii din

²⁶⁾ Arh. Stat., Admin. noi, dosar 2749 din 1832.

²⁷⁾ N. A. Bogdan, Soc. medico-naturaliștilor din Iași. 1919, p. 4 sq. Supliment la „Albina rom.” 28 Ian. 1834.

²⁸⁾ P. Eliade, La Roumanie au XIX siècle, II, 312—314.

²⁹⁾ Burada, în Arhiva din Iași, 1905.

³⁰⁾ Curierul rum. 15 Oct. 1833. — Bulet. oficial 1 din 1833 supliment. Urechia, Ist. școalelor, I, 246—7.

Craiova. Orice lăzi, sau pachete cu cărți, ar sosi din străinătate, vor fi pecetluite la hotar și trimise vămii centrale, la București sau Craiova. Vama raportează, în două zeci și patru ore, secretariatului statului. După autorizație, pachetele se duc în prăvălia librarului și acolo se deschid în prezența revizorului. Cărțile prohibite se înapoiază peste hotar, pecetluite de secretariatul statului. Contravențiile se pedepsiau cu închiderea prăvăliei. Șef al censurei devine N. Picolo ³¹⁾).

Regule de censură s'au stabilit firește și în Moldova ³²⁾. Cei patru librari din Iași erau răspunzători pentru cărțile ce aduceau de peste hotare și erau pasibili de expulsare. Comisia de cercetare a cărților străine, era compusă din Nicolae și Const. Sutzo ³³⁾.

³¹⁾ Ibid.

³²⁾ R. Rosetti, Despre censură în Moldova. Extras din An. Acad. 1907.

³³⁾ Uricar, VII 223 sq.

INDEXE

A

Academia din Iași, 103, 143, 220, 360.
accize, 142, 154, 155, 252, 254, 336.
Adler, Iosif, profesor, 366.
Adrianopol, tratatul dela, 16 sq, 32, 52, 170, 225.
advocați, 79, 133, 267—8.
agă, 123, 193.
agricultura, cursuri de, 354—5; vezi cereale.
Akerman, tratatul de la, 20, 30, 32, 41, 145.
Albă, biserica din Buc., 220 nota.
Albina românească, gazetă, 44-5, 364 sq.
Alecsandri, Vasile, 244.
Alexandrescu, Grigore, 367.
Alexe, profesor, 60.
Amza, biserica din Buc., 352.
Andrei, logofăt, 156.
Andricu, 233.
Anghelopol, Panait, 64.
Antim, biserica din Buc., 59, 220 nota.
ape minerale, 86, 345.
aprovizionarea orașelor, 173.
aprozi (portărei), 133.
Ardeleanu, G., profesor, 60, 366.
arenzile moșiilor, 306.
Arghiropol, Manolache, 51, 83, 271, 329.
arhitectul capitalei, 128.
arhivă (serviciu de), 43, 111, 133, 135, 332.
Aristia, C., 59, 365, 367.
armașul, 133, 138.
armata, vezi miliția națională.
Armeni, 178, 197, 202, 362 nota.
arpentare, 135.
articolul adițional la Reg. org., 34, 80.

Asachi, Ermiona, 369.

Asachi, Gheorghe, 40-1, 44, 60-1, 73, 75, 133, 244, 250, 332, 361, 363-6.

Atanasiu, profesor, 366.

avaeturi, vezi havaeturi.

averi bisericești, 36, 73, 114, 150, 165, 246, 276-7, 279, 330, 333.

B

Bagarre, vezi Chefneux.

Bagration, prințesa Zoița, nasc. Văcărescu, 47.

Băilești, lupta de la, 12.

Bălăcianu, Constantin, banul, 43, 57, 83 nota.

Bălăcianu, Constantin, fiul precedentului, 58, 61, 83.

Bălăcianu, Ștefan, 40, 56, 59, 83, 89, 92, 242, 271-2, 282, 289, 351, 359.

Bălănescu, vezi Rosetti.

bâlciuri, 173.

Băleanu, Grigore, 58, 83, 209, 228.

Băleanu, Manoil, 40, 65, 83, 205, 242, 272, 282, 292, 367.

Băleanu, Nicolae, 367.

Balș, Alccu, 94, 275, 369.

Balș, Constantin, 22, 94, 247.

Balș, Iordache, 94, 275.

Balș, Lupu, 94, 300-1.

Balș, Toader și Todirașcu, 66, 83, 94, 97, 244, 247, 293, 296 nota, 301.

Balș, Vasile, 76 nota.

Băltărețu, casa, 127.

baluri, 368.

bancă națională, 154, 321, 348.

Banov, ofițer, 292 nota.

Banul, mănăstirea din Buzău, 351.

- bărbănta, 177.
 barierele orașelor, 125.
 Barozzi, colonel, 22.
 Bașotă, Anastase, 94, 300.
 Bauer, colonel, 56, 126.
 Beghidov, general, 83, 266.
 Beldiman, vezi Filaret.
 Beldiman, Vasile, 94, 257 nota.
 Belibou, sătean, 82.
 Bellu, baronul, 312.
 Bergenheim, ofițer, 345, 367.
 Bibescu, Gheorghe, 59, 90, 242, 251, 271-2, 282, 363.
 biblioteci, 357, 368-9.
 Biliț, litograf, 367.
 birul, 72, 139, 143.
 biserica, vezi averile bisericești, clerul, mănăstirile.
 Blaremburg, Vladimir, 253 nota, 273.
 Boerescu, Dincă, 367.
 Blutie, consul englez, 25, 48, 53, 161, 233, 311, 312, 315, 365.
 boerimea mare, vezi clasa conducătoare.
 boerimea secundară, 40-2, 73, 75-6, 80, 82, 103-4, 160.
 boeri, vezi nobletă și ranguri.
 Bogdan, Lascarache, 66, 293.
 Bois-le-Comte, diplomat francez, 148, 203, 342.
 Bojinca, Damaschin, 44.
 Bojinca, Tomă, 275.
 Bolintineanu, Dimitrie, 80.
 Bosie, jicnicerul, 209.
 Boteanu, ofițer, 294.
 Botezatu, Samuil, profesor, 366.
 Botneac, 51, 62.
 Botoșani, 361.
 Brăila, 11-12, 23, 58, 61, 86, 122, 255, 342.
 Brăiloiu, Const. N., 100, 367.
 Brăiloiu, Dimitrie, 84.
 Brăiloiu, Nicolae, 45.
 Brâncoveanu, Grigore, 57, 83, 89, 228-9.
 Brâncoveanu, Safta, 281.
 Brandaburu, vezi Meletie.
 Brateșul, 151.
 Brătianu, Dincă, 84.
 bresle, vezi corporații.
 brudine, vezi poduri.
 București, 91, 120, 125-7, 148 nota, 255, 336.
 bugete, 148-9, 156, 325 sq, 329 sq.
 Bujoreni, boeri, 220 nota.
 buletin oficial, 111, 364.
 Bulgari, 86, 151, 254-5.
 Buliga, schit, 351.
 Burada, T., 362.
 Burelly, Anton, 368.
 Buteniev, ambasador rus, 54, 80, 223 4., 227-8, 230-1, 234, 237, 282.

C

- Cabulin, funcționar rus, 156.
 căi de comunicație, 181, vezi drumuri.
 caimacami (locotenenți domnești), 78.
 caimacami ai Craiovei, 78, 108, 110, 118.
 Calafat, 13.
 Călărași (Ialomița), 250.
 călărași (curieri), 182.
 Calimah, Alex, vornic, 361.
 Calinderu, vezi Kalinderu.
 cămara domnească, 139.
 cămărașul cel mare, 177.
 cămărașii ocnelor, 174.
 Camoin, slujbaş, 25.
 Câmpina, școala de la, 220 nota, 352.
 Câmpineanu, Constantin, 56, 84, 229 nota, 271, 276, 287.
 Câmpineanu, Ion, 65, 242, 251, 254, 367.
 Câmpulungeanu, sluger, 156.
 Canta, Nicolae, 94-5, 244-5, 275.
 Cantacuzino, Constantin (Muntenia), 23, 43, 56, 58-9, 83, 90, 126, 251, 276, 282, 368.
 Cantacuzino, Constantin (Pășcanu, din Mold.), 40.
 Cantacuzino, Grigore, 242, 367.
 Cantacuzino, Maria (Mold), 369.
 Cantacuzino, Matei, din Muntenia, 263.
 Cantacuzino, Nicolae, din Moldova, 76 nota.
 Căpățâneanu, Stanciu, 59, 61, 365.
 căpitani de județe, 37, 109, 116, 119.
 capitația, 145-6, 149.
 Capodistria, 30.

- Caracal, 352.
 Caracas, Const., doctor, 24, 60, 209.
 Caracas, Irina, născ. Filiti, 60.
 Carafisi, rebel turc, 53.
 Caragea, beizadea Costache, 369.
 Caragea, Ion Vodă, 125.
 carantine, 55, 79, 115, 153, 210, 243, 255-6, 285, 291.
 Carcalechi, Zaharia, 44.
 Caribolu, Grigore, 233.
 Cârlova, Vasile, 60, 65, 367.
 cărmuitori de județe, în Muntenia, 118, 270.
 cărți didactice, 365-6.
 cărți de joc, 155.
 casa centrală (Mold.), 277, 281.
 casa mililor, 213.
 casa de rezervă, 154.
 căsătoriile cu străini, 312.
 casieri, vezi sameși.
 Catacazi, 75.
 catagrafii, vezi recensământ.
 catane, 37, 116, 141.
 Catargi, Costin, 94, 316, 317.
 Catargi, Iordache, 22, 40, 68, 83, 94, 244-5.
 Catargi, Ștefan, 94, 257 nota.
 cazărmi, 217, 290, 293.
 cazne, 134.
 ceasul (distanță), 187 nota.
 censura, 369-370.
 cereale, 343-6.
 Cerneti, 12, 158, 256, 366.
 cerșetori, 154, 276, 288.
 Chefneux și Bagarre, pensionat, 362.
 Chesarie, episcop Buzăului, 83.
 Chiumuroglu, 233.
 Cihac, doctor, 369.
 cimitire, 128.
 ciocănașii ocnelor, 174.
 cioclii, 128.
 ciocoi, 41, 73, 75-6, 80, 158.
 Cîreșu, lupta de la, 13.
 cislă, 143.
 cișmele, 128, 255.
 Cișmigiul, lacul, 127.
 Ciuma, 47, 55.
 Ciupagea, Iordache, 268.
 Ciupagea, Mihai, 12.
 Cladova, vezi Schela Cladovei.
 clasa conducătoare, 21-2, 25, 32, 35, 42, 48, 70, 73, 75-6, 97, 104, 158, 160, 226, 230, 247.
 clerul, 162, 277-8, 293, 359.
 Clinceanu, Răducanu, 60.
 cluburi, 368-9.
 Cocorășcu, Ion, 46, 163 nota.
 coduri, 36, 135, 201, 271-2, 275.
 cod militar, 66.
 Colfescu, casa din Buc., 267.
 coloniști, 86, 145, 151.
 Colson, Felix, 23.
 Colțea, spitalul, 208, 285-7; școala de la, 220 nota.
 Combles de Bonnac, pensionat, 362.
 comitetul central (Mold.) 213, 284, 289, 361.
 comune, organizarea lor, 121-2.
 Conachi, Costache, 40-1, 69, 70, 73, 83, 94, 132, 146 nota, 181, 244-5, 247, 259, 275.
 condicari (arhivari), 133.
 confiscarea averilor, 134.
 consuli, 192 sq, 307 sq.
 contabilitate, 156, 325.
 controlul finanțelor, 156-7, 324-5.
 cornărit, 322-3.
 Cornescu, Const., 84.
 Cornescu, Mihalache, 23, 83, 163 nota, 250, 271-2, 276, 282.
 corporații, 102, 121, 142, 147, 150, 176-8, 349.
 Costache, clucer, 233.
 Costachi, Iordache, 94.
 Costachi, vezi Lătescu.
 Costachi, vezi Veniamin.
 Costescu, Pană, 83.
 Costinescu, Alex., profesor, 60, 363.
 cotărit, 177.
 Coțofeanu, Gheorghe, 84.
 Cozoni, 80.
 Crăciunescu, Ienuță, 84.
 Craiova, 77, 126, 129, 350, 352, 365, 369.
 Craisig, Eduard, 59.
 Creangă, Ioniță, sătean, 82.
 Crețulescu, Alex., 84.

Crețulescu, Const., banul, 57, 83.
 Crețulescu, Elena, 362.
 Crețulescu, Scarlat, 367.
 Cristopol, vezi Hristopol.
 Crupenski, Enache, 94.
 Crupenski, Sandu, 94.
 Cuciuranu, Mihai, 368.
 Cucoli, pensionat, 362.
 Cuénim, Victor, pensionat, 362.
 culte (libertatea lor), 17.
 cumpaniști, 142.
 cunșta, 139.
 Curierul românesc (gazetă), 44-5,
 364 sq.
 curtea de revizie, 132, 271.
 cutiile mahalalelor, 256.
 cutiile satelor, 122, 146, 154, 160, 187,
 190, 243, 258-9, 292, 359.
 cutremur, 51.
 Cuza, Gheorghe, 96.
 Cuza, Ion, 301.
 Cuza, Iordache, 94.

D

Dașcov, consilier rus, 21, 75, 326.
 Delinghausen, general, 261.
 Dendrino, 352.
 departamente (tribunale), vezi organiza-
 rea judecătorească.
 Deșliu, Anica, 267; casa, 127.
 Diamant, Teodor, vezi Mehtupciu.
 Diebici-Zabalkanski, mareșal, 13, 16, 18,
 29, 50, 53, 62, 327, 364.
 Dietrichs, general, 96.
 dijmărit, 139, 141.
 Dionisie Lupu, mitropolit, 26.
 directori de ministere, 110, 249.
 divane, organizarea lor, 28, 43, 57, 130,
 133, 267, 273.
 doctori, 210, 211, 218, 284-5, 287.
 domeniul statului, 61, 151, 243, 251, 330,
 333.
 Domn străin, 68.
 dorobanți, 58, 119, 124, 146, 240, 258,
 265, 292, 333.
 Dositci Filiti, mitropolit, 45.
 drumuri, 142, 153, 181-2, 256, 262-3.

Duclos, consul francez, 310-311.
 Dunărea, navigația pe, 16, 61; vezi na-
 vigația.
 Dupont, pensionat, 362.
 Dupont, profesor, 367.

E

Ehrlich, Solomon, 252.
 Eliade Rădulescu, Ion, 44, 52, 60, 364-5,
 367.
 emancipare, 272.
 epistați, 92, 124.
 epitropia obștei (Mold.), 213.
 erbărit, 170.
 ereditatea domniei, 31.
 Esticti, C., doctor, 56, 126, 279, 285.
 Evrei, 57, 145, 148, 177, 197, 201 sq.,
 318-319, 327.
 examene, 357, 359.
 export, 151, 155, 168, 171-3, 260-1, 313,
 314, 322, 337-9 sq.

F

Fabian, Vasile, 366.
 fabrici, 136, 179, 348.
 Facă, Emanoil, 312.
 Fama Lipskei (gazetă), 44.
 Fantom de Verraycon, colonel, 61, 250,
 290, 294, 352.
 farmacii, 208, 285, 368.
 Fătu, Anastase, 60, 363.
 felinare, 128, 255.
 Ferechidi, Ștefan, 363.
 Ferro, agent consular austriac, 247, 259,
 260, 312.
 Filantropia, spitalul, 208, 281, 286-7.
 Filaret, Beldiman, 94.
 filarmonica, societatea, 367-8.
 Filipescu, Alexandru (Vulpe), 43, 46,
 56-7, 83, 126, 175, 198, 228, 241,
 276, 282, 337, 351, 359.
 Filipescu, Alecu, 23.
 Filipescu, Const., banul, 352.
 Filipescu, Const. G., 65, 292.
 Filipescu, Const. N., 43, 45, 66, 363,
 367.

- Filipescu, Dimitrie Gr., 45, 363.
 Filipescu, Grigore, 57, 83, 127, 151.
 Filipescu, Ion, 46, 58, 90, 337.
 Filipescu, Iordache (Gheorghe), 40, 65
 nota, 83, 89, 91, 156, 218, 228-9,
 279, 282, 344.
 Filipescu, Leon (Mold.), 363.
 Filipescu, Mihăiță, 45, 163, 251.
 Filipescu, Nicolae, 83, 276, 282.
 Filiti, Anastase D., 363.
 Filiti, Const., doctor, 24.
 Filiti, vezi Dositei.
 Flechtenmacher, Cristian, 60, 275, 366.
 Fleischhagl de Hakenau, consul austriac,
 9-10, 48.
 Florescu, Ion Em., 292 nota.
 Florescu, Iordache, 24.
 Florescu, Manolache, 85, 194 nota, 242,
 338.
 Florian, Aron, 59, 365-6.
 Focșani, 202, 255.
 Fourreaux, trupă de teatru, 369.
 Freiwald, inginer, 125-6, 241.
 fumărit, 139, 170, 311, 333.
 fumăritul bălților, 139.
 Furnaraki, agent consular, 309, 311, 314.
- G**
- Găești, 58.
 Gaismer, colonel, 43.
 Galați, 211, 322, 342.
 galben (monedă), 62.
 Galișin, prinț, căpitan, 367.
 Gănescu, Nicolae, 363.
 garanția europeană, vezi protecția collec-
 tivă a Europei.
 Garet-Cuenim, pensionat, 362.
 gazete, 44, 364.
 Geismar, general, 10-13, 53.
 Genilie, Iosif, 59, 366.
 Gentz, cavalerul de, 9.
 Gheorghiadi, vezi Ilarion.
 Ghica, Alex. din Muntenia, viitor Domn,
 57, 59, 65, 83, 89, 113, 127, 151,
 176, 219, 302.
 Ghica, Alex. Sc. din Muntenia, 241, 277,
 282.
 Ghica, Alecu, din Moldova, 22, 94, 245,
 257, 284, 316, 361.
 Ghica, Aristia, (Moldova), 369.
 Ghica, Costache, din Muntenia, 44, 65-6,
 83, 164, 186 nota, 195, 254, 292
 nota.
 Ghica, Dimitrie, din Muntenia, 84.
 Ghica, Dimitrie, din Moldova, 247.
 Ghica, Gheorghe, din Moldova, 94, 247,
 257.
 Ghica, Grigore, Domn în Muntenia la
 1822-8, pag. 9-10, 20-1, 37, 64,
 125-6, 141-2, 228.
 Ghica, Grigore, boier în Moldova, 94.
 Ghica, Mihalache (Muntenia), 41, 56-7,
 61, 83, 130, 221, 286, 289.
 Ghica, Nicolae (Muntenia), 59, 83.
 Ghica, Teodor (Moldova), 257.
 Gianoglu, Alexandru, Lesvicdaz, 352.
 Gianoglu, vezi Neofit.
 Gigărtu, Ioniță, 84.
 Giurgiu, 11, 19, 53, 58, 61, 86, 122, 251,
 254.
 Golescu, Constantin, 43 nota, 44-5.
 Golescu, Dimitrie, 367.
 Golescu, Iordache, 43, 83, 85, 89, 174,
 267, 269.
 Golescu, Nicolae, 65.
 Gorciacov, maior, 23.
 Gordala, pensionat, 362.
 Gorjan, Gherasim, 366.
 gorștină, 139.
 grădină botanică, 352.
 Grădișteanu, Scarlat, 289.
 grăniceri, 292-3.
 Grecianu, Ion, din Muntenia, 268.
 Grecianu, Ion, din Moldova, 94.
 grefieri, vezi logofeți.
 Grigore, mitropolit, 10-11, 26-7, 55, 228,
 243, 278-9, 280, 282.
 Grigore Râmnicăneanu, episcop de Argeș,
 28.
 Grunau, G., doctor, 56, 126.
 Gulianò, Elena, 357 nota.
 Gusti, D., 60.

H

- Hafta, inginer, 61, 151.
 Hagi Mosco, grădina lui, 128; casa lui, 367.
 Hakenau, vezi Fleischhakt.
 haraci, vezi tribut.
 harta Moldovei, 250.
 Hartl, inginer, 56, 126, 241.
 hătmănia în Muntenia, 42-3, 110, 133; în Moldova, 110, 115, 123, 216.
 havaeturi, 142, 161.
 Heliade, vezi Eliade.
 Hill, G., profesor, 366.
 Hiller, agent consular austriac, 241-2, 247.
 Hiotu, Nicolae, 84, 185.
 Holban, Mihalache, 94.
 holera, 96, 267, 285 nota, 337.
 Hrisoscolco, Dimitrie, 83.
 Hrisoverghi, Vasile, 94.
 hrisovuliți, 177.
 Hristopol, Atanasie, 57, 83.
 Hugot, consul francez, 42, 48.
 huzmeturi, 110, 147.

I

- Iacobson, colonel, 331.
 Iamandi, Iordache, 94.
 Iași, 125, 127, 257, 336.
 Iatropol, 271.
 Icoana, biserica din Buc., 127.
 Ierotei, monah, profesor, 59.
 Ilarion Gheorghidi, episcop de Argeș, 28, 47, 57, 83.
 Ilasciuc, doctor, 284, 285 nota.
 import, 170-2, 339 sq.
 impozit funciar, 71-2, 160.
 impozite, 139 sq.
 împrumuturi, 330, 332.
 inamovibilitatea magistraturii, 36, 69, 70, 72, 132-3.
 ingineri, 253, 262, 355.
 Ioanid, C., profesor, 366.
 Ionașcu, negustor din Slatina, 352.
 Ipsilanti, Alex. Vodă, 129, 135, 141, 181-2; palatul din Iași, 234.

Isaccea, 12.

Ismail, 11.

isnafuri, vezi corporații.

ispravnici de județe, 21, 116, 129, 142, 144, 146, 253, 265, vezi cărmuitori.

ispravnici de străini, 193, 194 nota.

ispravnici de țigani, 136, 205.

J

Jeltuhin, generalul, 30 sq, 62, 64.

Jocj, Vasile, profesor, 366.

judecători din județe, 116, 129.

judecătorii, vezi tribunale.

județe, 250; vezi organizarea administrativă.

jurații satelor, vezi tribunale sătești.

justiție, vezi organizarea judecătorească.

K

Kalinderu, Lazăr, 335-6.

Kaufmann, general rus, 23.

Kisseleff, generalul, passim; șoseaua, 128, 255.

Kogălniceanu, Ilie, 250.

Kretzulescu, vezi Crețulescu.

Kreuchely, consul prusian, 289.

Kuzmin, maior rus, 55.

L

Lăcusteanu, Grigore, 66.

Lagan, consul francez, 83, 97, 229, 231, 233.

Lagréné, diplomat francez, 236.

Lancaster, metoda lui, 43, 59, 221, 354, 365.

Langeron, general, 12.

Laplace, profesor, 44, 365.

Lătescu, Iordache Costachi, 66, 293.

Leca, sătean, 82.

lefurile funcționarilor, 31, 117, 152, 293, 333, 357, 361.

legi interpretative, 271.

legiferare, 105, 107.

Legros, profesor, 365.

Lens, Filip, 45-6, 58, 61, 83, 90, 173, 187, 229, 241, 282, 328, 337.
Leurdeanu, Grigore, 59.
libertatea individuală, 135.
librării, 44, 368.
limba română, 358.
Lincourt, pensionat, 362.
lipcani (curieri), 182.
Lipscanu, Atanasie, 209.
lista civilă, 149, 152.
litografii, 44, 367.
liude (unități fiscale), 35, 117, 144-5.
logofeția bisericească, 114, 162-5, 276, 278, 280-1.
logofeția dreptății, 79, 109, 113, 132-3.
logofeția pricinilor străine, 110.
logofeți (grefieri), 133.
Löwenstein, general, 250.
luminatul orașelor, 252.

M

Magazii de rezervă, vezi pătule.
Magheru, G., 12.
maghiștraturi, vezi sfaturi orășnești.
mahalale, 92.
Maiorescu, Ion, 44.
Mănăilescu, spitalul din Buzău, 209.
mănăstiri, 26-7, 36, 47, 63-4, 79, 92, 165, 167, 242-3, 246, 277-8, 281-3, 328, 332.
Mano, Constantin, zis Bondi, 268, 367.
Mantu, Alexe, 336.
Marcovici, Simeon, 56, 59, 60, 289, 365.
Mărcuța, spitalul de la, 25, 47, 209.
Marente, colonel rus, 23.
Margotti, consul, 82.
Marsille, doctor, 56, 86 nota, 96 nota.
Matache, pitar, 93.
Mavrocordat, Alexandru Vodă, 129, 141, 202, 204.
Mavrocordat, Constantin Vodă, 35 nota, 140-1.
Mavrocordat, Costache, din Moldova, 94, 284, 351.
Mavrocordat, Nicolae Vodă, 201.
Mavrogheni, Nicolae Vodă, 136.
Mavrogheni, Petrache, 126, 257.

Mavros, Nicolae, 56, 59, 68, 223, 225, 229, 233, 245, 247, 278, 282-3, 285.
mazili, 93, 103, 118, 141, 143, 147, 150, 160-1, 218, 258, 293, 296.
Mehmet-Ali, 231-3, 236, 332.
Mehtupciu, Teodor Diamandi, zis Diamant, 45.
Meitani, Ștefan, 9, 44, 51, 63, 126-7, 237, 241, 323, 329, 331-3, 362-3, 368.
Meletie Brandaburul, episcop de Roman, 94, 97, 247.
Meat, colonel rus, 65, 219.
menziliuri, vezi poște.
Merișescu, sameș, 156.
meșe (birouri) ale ministerelor, 111.
meseriași, 78, 150, 179, 293.
Metternich, cancelarul, 13-16, 18, 52, 228, 232-3, 259, 312.
mezaturi, 272.
Miclescu, Ion, 94.
Miclescu, vezi Sofronie.
Mierluță, satean, 82.
Mihăilescu, Scarlat, 84, 151, 186 nota.
mili, cutia mililor, 257, 281.
miliția națională, 17, 30, 37, 65, 86, 115, 153, 161, 211, 216 sq, 258, 290 sq.
Miloș Obrenovici, 53, 237, 332.
Mimaut, colonel francez, 310.
Mirczenko, ofițer, 294.
Minciaky, consul g-al rus, 27-8, 30, 35, 38, 40, 74-5, 83, 87-8, 94, 96-7, 241.
minele, 175, 346.
ministerele, 78, 109, 111.
ministrii, 112.
Mircovici, general, 40, 44, 229, 247, 259, 301, 307-8, 312.
Miroslava, pensionatul de la, 362.
Mitilineu, pensionat, 362.
moarte, pedeapsa cu, 134, 272.
mocanii ardeleni, 195.
Momuleanu, Paris, 366.
Momolo, 368.
monezi, 62, 327.
monopoluri, 36, 60, 184, 189.
morile, 181, 189, 343.
Moroiu, Costache, 272, 363, 365.
mortasipia, 142, 174.

Moruzi, Alex. Vodă, 125, 129, 136, 183, 192, 202, 209.
Moruzi, Constantin Vodă, 202.
Moruzi, Zoița, Doamna, 208.
Mouton, vice consul francez, 366.
Müffling, general prusian, 15.
Müller, Teodor, 368.
Münchengraetz, convenția de la, 236.
muzica militară, 66, 293.
muzica vocală, 367.

N

Narturi, vezi prețuri.
naturalizare 196, 317.
navigație, 16, 62, 69, 171, 181, 341-3.
neamuri, 93, 103, 118, 141, 143, 145, 160-1, 218, 258, 296.
negot, 17, 30, 36, 63, 78; **vezi export**, **import**.
Negri, C., din Moldova, 94.
negustori, 143, 147, 150, 177-9, 293.
Nenadovici, 228.
Nenciulescu, Alex., 43, 58, 156, 241, 282.
Nenovici, Vasile, 59.
Neofit Gianoglu, episcop de Râmnic, 27, 57, 60, 73, 83, 88-9, 163, 186 nota, 228, 277-9, 280, 285.
Nesselrode, cancelarul, 11, 14-16, 52, 72, 76, 95, 97, 223-6, 229, 231, 234, 236, 326.
Nestor Predescu, legist, 43, 57, 61, 84, 151, 272, 365.
noblețe, 158, 295.
Noia, ofițer rus, 28 nota, 54.

O

Obedeanu, Grigore, 255.
Obrenovici, vezi Miloș.
ocne, 78, 86, 106, 137, 139, 147, 151, 174-6, 243, 323-4, 329, 331-2.
ocolași (în Moldova), 116.
Odobescu, Ion, 65-6, 219, 290, 292.
oerit, 139, 147, 150, 322-3.
Oltenia, 78.
Opran, 332.
orașe, vezi sfat orășenesc.

orfanotrofie, 154, 214, 276, 287-8.
organizarea administrativă, 118.
organizarea judecătorească, 69, 70, 72, 79, 107, 110, 113, 129 sq, 193, 242, 267 sq.
Orlov, ambasador rus, 19, 234-5.
Ott, inginer, 56, 125-6.
otaștina, 151-2.
Otetelișanu, Gheorghe, 84.
Otetelișanu, Ion, 242.

P

Păcură, 175.
păduri, 186, 189.
Paladi, Const., (Mold.), 66, 94, 293.
Paladi, Ion (Mold.), 94, 247.
Paladi, Teodor (Muntenia), 59, 61, 365.
Pahlen, contele, 10-11, 20 sq.
Paleologu, Mihai, 268.
Palmerston, lordul, 232.
Paraiotache Nicolaidi, doctor, 24.
parduri, 45, 65, 123.
Pantelimon, spitalul, 208, 285-7.
Papa, Gheorghe, 46, 251.
Papanicola, agent consular, 311.
pârcălabi de sate, 120, 122, 146, 154, 190, 258.
Paskevici, mareșalul, 16.
pașapoarte, 78, 124-5, 152, 212, 255.
patentă, 78, 142-3, 145, 147, 150, 311.
pătule de rezervă, 172, 243, 245, 343.
Paulicec, harpist, 366.
pavaj, 125-6, 153, 182, 255-7, 262, 264, 269, 332, 334.
Pavliidi, profesor, 365.
Peltichi, profesor, 366.
Pencovici, State, 128.
pensii, 143, 153, 214, 215, 289.
pensionate, 358, 362.
Petersburg, convenția de la, 52, 225.
Petrescu, C., 84.
Petrof, Alex., 43.
Piccolo, N., doctor, 51 nota, 287, 352, 370.
Pisani, Andrei, 22.
Pisani, Pavel, 12-13, 25.
Pithon-Geymüller, companie de navigație, 342.

plăeși, 37, vezi grăniceri.
 Plagino, D., 61.
 plaiuri, 118.
 plăeși, vezi organizarea administrativă.
 Pleșoianu, Grigore, 44, 60, 366.
 plocoane la Turci, 140.
 Plocești, 254.
 poduri, 36, 153, 182, 189, 256, 262-3.
 Poenaru, Costache, profesor, 60.
 Poenaru, Ioniță, profesor, 366.
 Poenaru, Petrache, 352, 359, 365.
 pogonărit, 139, 151.
 polcovnici de județe, 37, 109, 116, 119.
 poliția, 91, 123, 253; vezi tribunale polițienești.
 polițmaister, 124, 136, 252, 257.
 Polonezi revoluționari, 235, 237.
 Pop, Gheorghe, profesor, 59, 366.
 Pop, Ion, profesor, 59, 365.
 Pop, Zenovie, 363.
 Popescu, biserica din Buc., 127.
 popoare (diviziuni polițienești în Buc.), 92, 124.
 Popovici, librar, 368.
 populație, 148, 328.
 portărei, vezi aprozi.
 port-franc, 322.
 poștina, 142.
 poslușnici, 35, 56, 140, 142, 161.
 poște, 110-112, 152-3, 182, 258, 263-6, 332.
 postelnicia cea mare, 110.
 postelnice, 103, 143, 160-1, 218, 258, 296.
 Poteca, Eufrosin, 59, 83 nota, 352-3, 365.
 Poujade, Eugène, consul francez, 38.
 Pozzo di Borgo, 19.
 praviliști (în Mold.), 114, 133.
 Predescu, vezi Nestor.
 Prejbeanu, 46.
 prestațiile sătenilor, 36; vezi rechiziții.
 prețuri, 24, 63, 121, 123, 186-7, 299, 304-5, 346-7.
 prevenție, 135-6.
 pripas (vornicia de), 59.
 priveghetori de ocoale, în Moldova, 118, 147.
 procurori, 79, 113, 131-3, 267-8, 270, 274.
 producția agricolă, 343.

profesori, 356.
 protecția colectivă a Europei, 48, 68, 229.
 protimisis, 272.

R

Racoviță, Constantin Vodă, 145.
 Racoviță, Dimitrie (Munt.), 83.
 Racoviță, Grigore (Munt.), 61.
 Racoviță, Iancu (Mold.), 94.
 Racoviță, Mihai Vodă, 279.
 Racoviță, Mihalache (Munt.), 45, 83, 286.
 Racoviță, Ștefan Vodă, 197.
 Raducanu, Ion, 251.
 Răducanu, medelnicer, 127.
 Raigent, delegat rus, 61.
 Rallet, Const., 24.
 Rallet, Dimitrie, 57, 368.
 Râmnaiceanu, vezi Grigore.
 rangurile de boerie, 31, 37-8, 158, 219, 295-7.
 rapața, 344.
 răspunderea colectivă a sătenilor, 146, 189, 258.
 răspunderea funcționarilor, 107, 115, 134.
 Răști, Iordache, 111.
 răsuri (zecimi adiționale), 140.
 recensământ, 93, 147-8, 328.
 rechiziții, 141-2, 182.
 recrutare, 217, 218, 264, 292-3.
 registratură, 43, 111, 135.
 Regnault, Elias, 46.
 revizie, vezi curtea de revizie.
 revizori (în Mold.), 113, 133, 274.
 Ribeaupierre, ambasador rus, 41.
 Riss, supus englez, 48.
 Rolla, Eustațiu, doctor, 96 nota.
 Romaniti, casa din Buc., 11.
 Romanov, librar, 368.
 Rosetti, Al. (Mold.), 257.
 Rosetti, Const. A. (Munt.), 367.
 Rosetti, Ion (Munt.), 242, 367.
 Rosetti-Roznovanu, Iordache, 35, 130, nota, 140, 284.
 Rosetti-Roznovanu, Nicolae, 348.
 Rosetti-Bălănescu, Petrache, 94, 250.

Rosetti, Răducanu, (Mold.), 22.
 Rosetti, Scarlat (Munt.), 44, 60, 194
 nota.
 Rosetti, Vasile (Mold.), 209.
 Roșii de Vede, 58, 360 nota.
 Roth, general, 11-12, 53, 231.
 Roznovanu, vezi Rosetti.
 Rüdiger, general, 12.
 Rügen, colonel, 345.
 ruptași, 142.
 Russo, Alecu, 158 nota.
 rusumaturi, 34, 72, 139, 161, 333.

S

Sachelario, Cristofor, 46, 63, 263, 329.
 Saint Marc Girardin, 38.
 sameși (casieri), 112, 116, 147, 149,
 156-7.
 sănătatea publică, 207 sq, 285.
 sancționarea legilor, 105, 107.
 sărăritul munților, 175.
 sarea, 175-6, 323-4; vezi ocne.
 sate, organizarea lor, 122, 130.
 săteni, 26, 36, 70, 72, 76, 79, 82-3, 96,
 143, 146, 164, 173, 182, 184 sq, 189,
 227, 230-1, 240, 243, 246, 248, 258,
 262, 291-2, 298 sq, 310.
 Săulescu, G., profesor, 366.
 Schela Cladovei, 13.
 Schina, Eustațiu și Alecu, 268.
 Scotto, Cesare, 315.
 Scufă, grădina lui, 127.
 scutelnici, 31, 35, 56, 72-3, 76, 96, 140,
 142, 153, 161, 214, 288, 297.
 seimeni, 124.
 semănături, 345.
 seminarii, 59, 114, 153, 163-4, 167, 213,
 221, 277-8, 280, 330, 359, 361.
 separația funcțiilor statului, 28, 34, 106.
 serviciu sanitar, 207, 257.
 Sf. Sava, școala de la, 220 nota, 350.
 Sf. Spiridon, spitalul, 209, 287.
 sfaturi orășenești, 146-7, 155, 249, 251-2,
 254, 257.
 Silion, Toader, 94.
 Silistra, 12, 224-5, 228, 259, 260-1.
 Simianu, lupta de la, 13.

sinod, 163.
 Sion, Antohi, 80.
 Slătineanu, Ion (Iancu), 23, 84, 122, 217,
 255, 312, 338, 342, 357 nota, 368.
 Slătineanu, Iordache, 368.
 Slătineanu, Radu, 136.
 slugi sătești, 187, 240.
 slujbași volaici, 143, 189, 293.
 slujitori, 37, 58, 116, 119, 141-2, 257,
 293, 332.
 societatea naturalistilor din Iași, 369.
 Sofronie Miclescu, episcop, 94.
 Solomon, Ion, 12, 65-6, 289.
 spătarul cel mare, 109, 115, 123, 216.
 spitale, 25, 47, 151, 154, 208, 276, 281,
 285-6.
 Stamati, Teodor, 363, 366.
 Stamu, Ion, 252, 340.
 starea civilă, 36, 277, 308.
 staroști, vezi corporații.
 staroști consulari, 193, 307 sq.
 Starov, general, 65, 216, 219.
 statistice, 56.
 steaguri, 218.
 străini, vezi sudiți.
 studenți în străinătate, 362-3.
 Sturdza, Alecu, 22, 94.
 Sturdza, Alexandru, din Basarabia, 22,
 30.
 Sturdza, Costache, 94, 247, 250, 274.
 Sturdza, Dimitrie, 94.
 Sturdza, Grigore, 94, 244, 247, 284.
 Sturdza, Ioniță Vodă, 10, 20-1, 37, 184,
 188, 202.
 Sturdza, Mihai (viitor Domn), 40-1,
 68-9, 72, 75-6, 94, 160, 244, 247,
 273, 284, 351.
 Sturdza, Sandu, 94.
 Sturdza, Todirașcu, 94.
 sub-cârmuitori (in Munt.), 118, 146, 161,
 240.
 sudiți (supuși străini), 48, 78, 80, 92-3,
 110, 139, 145, 147, 151, 170, 172,
 177, 180, 192 sq, 197, 253, 274,
 308 sq, 322.
 Sutzo, Alexandru Vodă, 192.
 Sutzo, Costache (din Muntenia), 43, 58,
 90, 199, 220.

Sutzo, Constantin A., beizadea (în Moldova), 370.
Sutzo, Nicolae A., beizadea (în Mold.), 68, 233, 244, 247, 273, 313, 314, 316, 319, 370.

Ș

șangăi, 143, 174, 176.
școli, 43-4, 59, 60, 93, 220, 243, 276-7, 281, 330, 350 sq.
Șișești, lupta de la, 12.
Ștefan Ioan, 252.
Știrbei, Barbu (viitor Domn), 23, 40, 43, 54, 56, 59, 83, 88-9, 91-2, 111, 117, 124, 126, 130, 136, 142, 144, 156, 169, 185-6, 198, 229, 241-2, 280, 282-3, 326, 359, 369.
Știrbei, Ion, 84, 147, 163 nota.

T

Talleyrand, 232.
tarife, 169.
târtani, 202; vezi Evrei și sudiți străini.
Tatișev, ambasador rus, 231.
Tăut, Grigore, 84.
Tăut, Ionică, 31.
Tavernier, doctor, 96 nota.
teatru, 59, 221, 367-9.
Teleorman, județul, 58.
Tell, Cristache, 66.
temnițe, 136, 138, 153, 243, 255, 273-4.
Tieri, librar, 44.
timbru (impozit), 71, 160.
Timkovski, consul rus, 314.
Timoni, consul austriac, 232, 312.
tipografii, 60, 111, 153, 364.
Tissot, profesor, 366.
tist de corobanți, 258.
Toll, general rus, 50.
Topiceanu, D., 60.
traduceri, 365, 368.
tranzit, 340.
tratate de comerț, 169, 172.
tribunale, vezi organizarea judecătorească.
tribunale polițienești, 79, 131, 269.

tribunale sătești, 130, 146, 160, 190, 201, 240, 258, 270.
tribut, 140, 145, 149, 152.
Turnu Măgurele, 13, 58, 61, 122.
Turnu Severin, 256.
tutelă, 134, 272, 275.

T

Țărani, vezi săteni.
țigani, 93, 136-7, 143, 145, 147, 150, 204 sq, 261-2.
țimirași, 258, 293.

U

Ugerit, 183.
Unkiar-Iskelessi, tratatul de la, 234, 236.
uniforme militare, 218, 293; **judecătorești**, 275.
unirea principatelor, 38, 68, 171, 201, 229.
Urianu, D., 84.
Urziceni, 250, 351.

V

Văcărescu, Barbu, 11, 35, 57-8, 83, 140, 228-9.
Văcărescu, Ioan, 59, 60, 65, 84, 367.
Văcărescu, Luxandra, văduva lui Ștefan, 47.
Văcărești, mănăstirea, 25.
văcărit, 147, 150, 195.
vaccinare, 207, 243.
Vaillant, 59, 353, 362, 365.
Vălenii de Munte, 366.
Valenștein, profesor, 366.
vămi, 36, 62, 78, 86, 106, 139, 142, 147, 151, 168, 171-2, 243, 311, 320-2, 332-3.
Varlaam, viile lui, din Buc., 127.
Vărnăv, Alecu, 94.
vătafi de mahalale, 92.
vătafi de plaiuri, 116.
vătafi de sate, 258.
vătafi de țigani, 147, 205.
Veisa, Iacovache, 275.

- Veisa, Vasile, 94, 245.
 Velici, profesor, 361.
 Velini, Anton, 363.
 velnițe, 203.
 Veniamin Costachi, mitropolit, 22, 73,
 94, 96, 246-7, 284, 351.
 veniturile orașelor, 243, 252, 335-6.
 veniturile statului, 243, 325-6, 333.
 Ventura, 196.
 Verbiceanu, Niculae, 12.
 vii, 151-2, 189, 197, 202.
 Vilară, Alexandru, 40, 43, 58, 75, 80,
 83, 89, 172, 228-9, 241, 302, 320-1.
 vinărici, 139, 141, 195.
 Visarion Rusu, librar, 368.
 vistieria cea mare, 109, 144, 146, 149,
 156-7.
 Vlădăianu, Ion, 45, 367.
 Vladimirescu, Teodor, 229.
 Vlașca, județul, 58.
 Voinescu, Ion R. (zis Voinescu I), 65,
 290 nota, 367.
 Voinescu, Ioa Șt. (zis Voinescu II), 60,
 65.
 Voinescu, Răducanu, 90, 289.
 vornicia cea mare, 109, 110, 121, 146.
 vornicia de pripas, 59, 140.
 vornicia temnițelor (în Munt.), 136-7,
 147, 205.
 vornicia de aprozi (în Mold.), 133.
 vornicia obștirilor, 209, 213.
 vornicia orașului București, 91, 120, 193,
 318.
 vorniceii satelor, 118, 120, 122, 146,
 154, 190.
 Voronțov, contele, 285.
 Vrâncenii, 323.
- W
- Wachmann, Ion, 368.
 Wallenburg, consul austriac, 231, 233,
 247, 312-316.
 Wellington, ducele de, 16.
 Wittgenstein, mareșalul, 9-11, 13, 20.
- Z
- Zapcii de plăși, 59, 116; vezi sub-câr-
 muiori.
 zapcii de tribunale, 133.
 zecimi adiționale, vezi răsuri.
 Zefirescu, Const., 363.
 Zissu, Tache, 260, 340.
 Zosâm, Iorgu, 94.
 Zotta, M., doctor, 284, 369.

CUPRINSUL

Pagina

CARTEA I

Ocupația rusească și elaborarea Regulamentului organic (fine Aprilie 1828—Noemvrie 1831)	9—222
--	-------

PARTEA I

Principatele române în vremea războiului ruso-turc, (fine Aprilie 1828—Sept. 1829)	9— 49
--	-------

TITLUL I.

Războiul ruso-turc de la 1828—9 și tratatul de la Adrianopol din Sept. 1829	9— 19
---	-------

TITLUL II.

Președinția contelui Pahlen (fine Aprilie 1828 — Febr. 1829)	20— 29
--	--------

TITLUL III.

Președinția generalului Jeltuhin (Febr.—Oct. 1829)	30— 49
--	--------

<i>Capitolul I.</i> Instrucțiunile rusești pentru întocmirea Regulamentului organic	30— 39
---	--------

<i>Capitolul II.</i> Administrația lui Jeltuhin	40— 49
---	--------

PARTEA II

Prelungirea ocupației rusești și elaborarea Regulamentului organic (Nov. 1829— Nov. 1831)	50—222
---	--------

TITLUL I.

Președinția generalului Kisseleff	50—100
-----------------------------------	--------

<i>Capitolul I.</i> Numirea lui Kisseleff și greutățile de executare a tratatului de la Adrianopol	50— 51
--	--------

	Pagina
<i>Capitolul II. Primele măsuri administrative</i>	55— 67
<i>Capitolul III. Kisseleff și comitetul de elaborare a Regulamentului organic</i>	68— 74
<i>Capitolul IV. Revizuirea de la Petersburg a proiectului de Reg. organic</i>	75— 80
<i>Capitolul V. Kisseleff și adunările extraordinare de revizie</i>	81—100

TITLUL II.

<i>Regulamentele organice</i>	101—222
<i>Capitolul I. Alegerea Domnului</i>	101—103
<i>Capitolul II. Obișnuita obștească adunare</i>	104—106
<i>Capitolul III. Domnul</i>	107—108
<i>Capitolul IV. Departamentele</i>	109—115
<i>Capitolul V. Județele</i>	116—119
<i>Capitolul VI. Comunele</i>	120—122
<i>Capitolul VII. Poliția orașelor</i>	123—124
<i>Capitolul VIII. Edilitatea capitalelor</i>	125—128
<i>Capitolul IX. Organizarea judecătorească</i>	129—135
<i>Capitolul X. Regimul temnițelor</i>	136—138
<i>Capitolul XI. Organizarea financiară</i>	139—157
<i>Capitolul XII. Bocrii</i>	158—161
<i>Capitolul XIII. Clerul și averile sale</i>	162—167
<i>Capitolul XIV. Negoțul și meșteșugurile</i>	168—180
<i>Capitolul XV. Căi de comunicație. Poște</i>	181—183
<i>Capitolul XVI. Țăranii</i>	184—191
<i>Capitolul XVII. Despre străini și naturalizare</i>	192—206
<i>Capitolul XVIII. Sănătatea publică</i>	207—212
<i>Capitolul XIX. Case de binefaceri. Pensii</i>	213—215
<i>Capitolul XX. Militia națională</i>	216—219
<i>Capitolul XXI. Instrucția publică</i>	220—222

CARTEA II

Aplicarea Regulamentului organic sub ocupația rusească prelungită (Nov. 1831 -- Aprilie 1834)	223—370
--	---------

TITLUL I.

<i>Cauzele prelungirii ocupației rusești</i>	223—237
--	---------

TITLUL II.

<i>Cărmuirea provizorie rusească</i>	238—370
<i>Capitolul I. Kisseleff și activitatea obișnuitelor obștești adunări</i>	238—248
<i>Capitolul II. Reforme administrative</i>	249—266

<i>Capitolul III. Reforme judecătorești</i>	267—275
<i>Capitolul IV. Legiuiri bisericești</i>	276—283
<i>Capitolul V. Legiuiri relative la sănătate și caritate</i>	284—289
<i>Capitolul VI. Legiuiri privitoare la miliția națională</i>	290—294
<i>Capitolul VII. Rangurile boerești</i>	295—297
<i>Capitolul VIII. Chestia țărănească</i>	298—306
<i>Capitolul IX. Despre străini</i>	307—319
<i>Capitolul X. Starea financiară X.</i>	320—336
<i>Capitolul XI. Starea economică</i>	337—349
<i>Capitolul XII. Organizarea învățământului X.</i>	350—363
<i>Capitolul XIII. Cultura publică</i>	364—370
INDICE	371—382

PREȚUL 225 LEI.

